

UNIVERSITY *of* NICOSIA

**Έμφυλες διαστάσεις στη Δημόσια Διοίκηση και τη Δημόσια
Πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας**

Έλλη Χατζηγεωργίου

U141N0762

**Η διατριβή κατατίθεται για τον βαθμό
της διδάκτορος στη Δημόσια Διοίκηση
με βάση τους ισχύοντες κανονισμούς για τον τίτλο
του διδακτορικού στη δημόσια διοίκηση του Τμήματος
Πολιτικών Επιστημών και Διακυβέρνησης**

Τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Διακυβέρνησης

Νομική Σχολή

Απρίλιος 2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διατριβή επιχειρεί να αναδείξει τις έμφυλες διαστάσεις στη διοικητική οργάνωση και την άσκηση δημοσίων πολιτικών στην Κύπρο, αναλύοντας τρεις πτυχές της κυπριακής δημόσιας διοίκησης με έμφυλο πρόσημο, αναφορικά δηλαδή με την ιδιότητα της γυναίκας ως δημόσιας υπαλλήλου, ως παραγωγού και ως αποδέκτριας συγκεκριμένων δημόσιων πολιτικών και πρακτικών. Στην πρώτη περίπτωση, αναφέρεται στα θέματα δομής και λειτουργίας των πολιτικο-διοικητικών μηχανισμών, δηλαδή στις καταστατικές¹ πολιτικές του κράτους, σύμφωνα με τη διάκριση του Lowi, ενώ στις δύο τελευταίες αναφέρεται, κυρίως, στην παραγωγή κανονιστικών και ατομικών πράξεων και την παροχή υπηρεσιών, δηλαδή στις ρυθμιστικές, τις διανεμητικές και τις αναδιανεμητικές πολιτικές. Τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι πολλά και ποικίλα. Ως δημόσια υπάλληλος μία γυναίκα επηρεάζεται από το φύλο της στην πρόσληψη και την ανοδική επαγγελματική της κινητικότητα. Έμφυλες διαστάσεις των διανεμητικών/αναδιανεμητικών πολιτικών επηρεάζουν μία γυναίκα ως αποδέκτρια των πολιτικών και ως δυνητικά ωφελούμενη εξ αυτών (επί παραδείγματι σε ό,τι αφορά στα επιδόματα, όπως στην περίπτωση της ιδιότητας της εκ μητρογονίας «πρόσφυγα»).

Οι δύο βασικές υποθέσεις εργασίας είναι οι εξής: α) το *Σύνταγμα* και ανδροκρατούμενες διαδικασίες λήψης αποφάσεων επηρέασαν το υπηρεσιακό καθεστώς και τη σταδιοδρομία (δηλαδή την πρόσληψη και την ανέλιξη) των γυναικών στη δημόσια υπηρεσία της Κύπρου και β) η γυναίκα-πολίτης, επηρεάζεται στις συναλλαγές της με το δημόσιο ως αποδέκτης των πολιτικών του κράτους από έμφυλες παραμέτρους στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών αυτών. Η διατριβή θα επιχειρήσει να διερευνήσει την εν λόγω υπόθεση μέσω της ανάλυσης του δημόσιου λόγου της Επιτρόπου Διοίκησης, αλλά και εγχώριων και διεθνών δικαστικών και διαιτητικών οργάνων.

¹ Ο όρος *constituent policies* θα μπορούσε να αποδοθεί ως καταστατικές ή συντακτικές πολιτικές. Επιλέγεται εφεξής ο όρος καταστατικές, σύμφωνα με την εισήγηση της Καθηγήτριας κ. Καλλιόπης Σπανού, την οποία ευχαριστώ.

ABSTRACT

This doctoral thesis attempts to shed light to gender issues in the administrative and public policy domain, analyzing three aspects of the public service and public policies in Cyprus as far as gender is concerned. It analyzes the woman as an employee in the civil service, as a producer and as a receiver of specific public policies and practices. In the first case, the case of woman as an employee in the civil service, the doctoral thesis refers to structural and functional issues of political and administrative mechanisms, in other words the *constituent policies* (according to Lowi's typology) of the state in Cyprus, whereas in the latter cases it refers to the products, mainly regulatory and personal acts and the provision of services, in other words to the *constituent policies* (and/or to *distributive* or *redistributive*). There is an abundance and variety of research questions. As a civil servant, a woman is affected both in recruitment and upward mobility. *Distributive/redistributive* policies affects a woman as a receiver with regards to allowances and property issues. Distributive and redistributive policies affect a woman as the recipient of a policy and as a person with a possible benefit (e.g. in the case of acknowledgement of a "refugee" identity deriving from one's mother side).

The two basic research hypothesis is the following: a) The *Constitution* and gendered mechanisms of decision making affected women's job status and career (namely the recruitment and the advancement to highly ranking positions) of women in the Cyprus public service and b) Women as citizens, are affected as receivers /"customers" are affected by gendered services or policies, designed or delivered by the state. The doctoral thesis attempts to illustrate this by analyzing the discourse (Local courts and/or ECHR, and the Ombudsman).

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

*Δημόσια διοίκηση, διαλογικός νεοθεσμισμός, δημόσια πολιτική, κρίσιμα σταυροδρόμια,
Κυπριακή Δημοκρατία, κοινωνικό φύλο*

UNIVERSITY of NICOSIA

KEYWORDS

Public administration, discursive discourse, public policy, critical junctures, Cyprus Government, gender

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το ερευνητικό μου ενδιαφέρον για το θέμα της υπό εκπόνηση διατριβής προέκυψε, σε ό,τι αφορά στα θέματα φύλου, από ερεθίσματα στο πλαίσιο μεταπτυχιακών σπουδών μου το 2003 στην Κοινωνιολογία από την πανεπιστημιακή διδασκαλία της νυν Ευρωπαϊκής Συντονίστριας κατά της Εμπορίας Προσώπων δρος Μύριας Βασιλειάδου. Οφείλεται, επίσης, σε πιο πρόσφατα ερεθίσματα-πρόκληση για τον *διαλογικό νεοθεσμισμό* στο πλαίσιο σπουδών μου στη Δημόσια Διοίκηση από τον κ. Θεόδωρο Τσέκο, Καθηγητή Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Εκφράζω νοερές ευχαριστίες στην μεν πρώτη για τη μύηση στην Κοινωνιολογία του Φύλου και στον δεύτερο θερμές ευχαριστίες τόσο για τα αρχικά ερεθίσματα όσο και για την ουσιαστική ενθάρρυνση και την έμπρακτη και αδιάλειπτη μεθοδολογική υποστήριξη τόσο σε θέματα που άπτονται της Δημόσιας Διοίκησης όσο και, ευρύτερα, των Πολιτικών Επιστημών και της Διοικητικής Επιστήμης σε όλα τα στάδια της διαδικασίας αυτής.

Ευχαριστίες οφείλω, επίσης, στον Αναπληρωτή Καθηγητή του Παντείου κ. Ανάργυρο Πασσά και στον Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστημίου Λευκωσίας κ. Γιώργο Κέντα, οι οποίοι συνέβαλαν με γόνιμες παρατηρήσεις για τη βελτίωση, κριτική αναθεώρηση και την ολοκλήρωση της διατριβής στο πλαίσιο της εποπτείας της εν λόγω διατριβής.

Η διατριβή θα ήταν αδύνατο να εκπονηθεί χωρίς την παραχώρηση δεδομένων από τα δύο αρμόδια διορίζοντα όργανα, την ΕΔΥ και την ΕΕΥ. Γι' αυτό εκφράζω ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Πρόεδρο κ. Γεώργιο Παπαγεωργίου και τα μέλη της ΕΔΥ, καθώς και στον Πρόεδρο κ. Παναγιώτη Αντωνίου και τα μέλη της ΕΕΥ για την έγκριση των σχετικών αιτημάτων μου και την εμπιστοσύνη που επέδειξαν στο πρόσωπό μου. Σε ό,τι αφορά στη λήψη στατιστικών στοιχείων με τη μορφή ποσοστών οφείλω, επίσης, ευχαριστίες στον τέως Υπουργό Άμυνας δρα Χριστόφορο Φωκαΐδη και στον Αρχηγό του ΓΕΕΦ που ενέκριναν και παραχώρησαν, αντίστοιχα, στοιχεία που αναφέρονται στο ευαίσθητο θέμα της Εθνικής Φρουράς. Ευχαριστίες οφείλω και σε λειτουργούς του

Κρατικού Αρχείου για πρόσβαση σε φακέλους που αφορούσαν στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ).

Σε ό,τι αφορά στην ανάλυση δεδομένων, τα οποία σχετίζονται με τους/τις δημόσιους υπαλλήλους η συμβολή του κ. Γεώργιου Γεωργίου, λειτουργού της ΕΔΥ, ήταν καθοριστική και καθόλα ουσιαστική στη διερεύνηση των ερωτημάτων στις εγκαταστάσεις του οργάνου, όπως και των εκπαιδευτικών της ειδικότητας της Πληροφορικής που στελεχώνουν τη Μηχανογραφική Υπηρεσία της ΕΕΥ κ. Βασίλη Χατζηλουκά και κ. Ελευθερία Βουτή για τη λήψη δεδομένων, αναγκαίων για τη χαρτογράφηση του τοπίου των εν ενεργεία εκπαιδευτικών και στελεχών της εκπαίδευσης. Ευχαριστώ, επίσης, συνάδελφο δρ Μακαρία-Άντρη Στυλιανού (ΒΔ στη δημοτική εκπαίδευση) για τη συμβολή της στην κατανόηση έμφυλων ζητημάτων που αναφέρονται στην πρόσβαση Κυπρίων γυναικών σε στρατιωτικές σχολές (υπόθεση Τζιούρρου εναντίον Κυπριακής Δημοκρατίας). Ιδιαίτερη μνεία αξίζει στις βιβλιοθηκονόμους κ. Χριστίνα Παπαδοπούλου (του Πανεπιστημίου Λευκωσίας), κ. Γιούλα Πουλoupάτη (του Πανεπιστημίου Κύπρου) και κ. Ντίνα Πεντάρχου (της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων) για την υποστήριξη και την αρωγή τους ανά τακτά στάδια της φάσης της επισκόπησης της βιβλιογραφίας. Η συνδρομή λειτουργών της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ και των ΑΕΙ του εξωτερικού (Πάντειο, Αμερικανικό Πανεπιστήμιο της Αρμενίας, Μάαστριχτ και Βασιλεία) ήταν επίσης ουσιαστική για εξασφάλιση πρόσθετου υλικού σε μία ή περισσότερες επιτόπιες επισκέψεις.

Τέλος, σε όλους και όλες, οι οποίες συνέβαλαν με σχόλια για επιμέρους ή το σύνολο του κειμένου ή κατέθεσαν μαρτυρίες που φωτίζουν το υπό διερεύνηση θέμα συνολικά ή σε επιμέρους πτυχές του. Στην κατανόηση συγκεκριμένων πεδίων για θέματα του ποινικού κώδικα και του δικαίου για αντιμετώπιση της διεθνικής σωματεμπορίας εκφράζω ευχαριστίες στον μάχιμο δικηγόρο κ. Ξένιο Κουμίδα και ιδιαίτερες ευχαριστίες στην υποψήφια διδακτορική φοιτήτρια και νομικό κ. Μαρία Κυπριανού. Για ζητήματα, τα οποία αφορούν υποθέσεις του Γραφείου της Επιτρόπου Διοίκησης συνέβαλαν με υλικό μη προσβάσιμο διαδικτυακά σε τακτά διαστήματα ο κ. Γιώργος Κακότας και η κ. Νιόβη Γεωργιάδη και αξίζει ιδιαίτερη μνεία και σ' αυτούς για την άμεση κάθε φορά

συνδρομή τους. Τέλος, ευχαριστώ για παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο Συμποσίου του Τμήματος τον Ιανουάριο του 2018 τον Πρόεδρο του Τμήματος Καθηγητή κ. Ανδρέα Θεοφάνους και τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Μιχάλη Κοντό, καθώς και τον Κοσμήτορα της Νομικής Σχολής Καθηγητή κ. Αχιλλέα Αιμιλιανίδη για διαφωτιστική του εξήγηση για θέματα τουρκικού οικογενειακού δικαίου σε άτυπη συνομιλία. Ευχαριστίες οφείλω στον κ. Αιμιλιανίδη για την κατατοπιστική εισήγησή του στο Επιστημονικό Συνέδριο «60 χρόνια από την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου. Μια αποτίμηση» (8-9/11/2019), γιατί συνέβαλε τα μέγιστα στην κατανόηση του πλαισίου του πώς προέκυψε εξ αρχής στο κυπριακό κράτος το δικαίωμα ψήφου για τις γυναίκες² αλλά και το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, το οποίο διερεύνησα με έγκριση της Εφόρου του Κρατικού Αρχείου στις 14/11/2019.

² Η αναφορά του καθ. Αχιλλέα Αιμιλιανίδη στα αρχεία JCC1 για τα έγγραφα της Μικτής Συνταγματικής Επιτροπής επιβεβαιώθηκε από δική μου έρευνα στο Κρατικό Αρχείο. Η πληροφορία για άρση ενστάσεων/επιφυλάξεων για τη συμπερίληψη των γυναικών στο εκλογικό σώμα προ και μετά την εφαρμογή του Συντάγματος από την Αντιπροσωπεία των Ελληνοκυπρίων στη Μικτή Συνταγματική Επιτροπή εντοπίστηκε από τη γράφουσα στον φάκελο JCC1/14, no.45, συνεδρίες μεταξύ 30/12/1959-10/1/1960). Εντοπίστηκε επίσης αναφορά στο *δικαίωμα του εκλέγεσθαι* για τις γυναίκες (Στο Προσχέδιο Επιστολής του Καθ. Nihat Erim προς τον Άγγλο Κυβερνήτη γίνεται αναφορά στο σημείο 3 ότι «women shall be qualified to be candidates for election»). Εντοπίστηκε επίσης στο Παράρτημα Συνεδρίας στις 27 Μαρτίου του 1960 (Appendix B. 13. ANNEX III, Part III σχετικά με τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και το Υπουργικό Συμβούλιο γίνεται προσθήκη στην υφιστάμενη παράγραφο 2 ότι η ψηφοφορία είναι καθολική («in so far as it relates to universal suffrage»).

Υπεύθυνη Δήλωση Υποψήφιας Διδακτορικής Φοιτήτρια

Η παρούσα διατριβή υποβάλλεται για απονομή Διδακτορικού Τίτλου από το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας. Είναι προϊόν πρωτότυπης εργασίας αποκλειστικά της γράφουσας, εκτός των περιπτώσεων, οι οποίες αναφέρονται ρητά σε τρίτα πρόσωπα μέσω βιβλιογραφικών αναφορών, σημειώσεων ή και άλλων δηλώσεων.

.....

Έλλη Χατζηγεωργίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	i
ABSTRACT	ii
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ.....	iii
KEYWORDS	iv
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	v
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	ix
Κατάλογος Γραφικών Παραστάσεων	xxi
Κατάλογος Ερμηνευτικών Σχημάτων	xxii
Κατάλογος Εικόνων	xxiii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΜΕΡΟΣ Α΄	20
Περίληψη.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	21
1.1 ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	21
1.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ	25
1.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	29
1.3.1 Το «ευέλικτο σχέδιο» μεθοδολογίας έρευνας και οι «ερευνητικοί κύκλοι» ..	29
1.3.1.1 Η δομική συγκρότηση της παρούσας διατριβής και η οργανική ένταξη των εμπειρικών δεδομένων	32
1.3.1.2 Είδη και χρήση ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων στην παρούσα διατριβή για τη στελέχωση του δημοσίου	34
1.3.1.3 Είδη και χρήση ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων στην παρούσα διατριβή για τις δημόσιες πολιτικές.....	35
1.3.2 Συλλογή δεδομένων (ηθική δεοντολογία).....	37

1.3.2.1 Ποιοτικά δεδομένα από την Επίτροπο Διοίκησης, τα τοπικά ένδικα μέσα και το ΕΔΑΔ για τις πολιτικές για αντιμετώπιση των απότοκων της Εισβολής και της Διεθνικής Σωματεμπορίας.....	38
1.3.2.2 Δεδομένα από την ΕΕΥ, ΕΔΥ και ΓΕΕΦ για την έμφυλη εικόνα των δημοσίων υπαλλήλων (χρονοδιαγράμματα και περιορισμοί)	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΦΥΛΟ – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	44
2.1 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.....	44
2.1.1. Διαλογικός Νεοθεσμισμός.....	47
2.1.1.1 Συντονιστικός λόγος (Coordinative discourse)	52
2.1.1.2 Επικοινωνιακός δημόσιος λόγος (Communicative Discourse).....	53
2.1.1.3 Εφαρμογές της νεοθεσμικής θεωρίας της Schmidt.....	54
2.1.1.4 Νεοθεσμικά εργαλεία, νεοθεσμική ανάλυση και φύλο	57
2.1.2 Φεμινιστικός Νεοθεσμισμός.....	59
2.1.2.1 Ο εξευρωπαϊσμός των κρατικών/εθνικών πολιτικών έμφυλης ισότητας	60
2.1.2.2 Ένα παράδειγμα: Η διαμόρφωση του κρατικού προϋπολογισμού με γνώμονα το φύλο για την προώθηση της έμφυλης ισότητας για «εικονογράφηση» του έμφυλου εξευρωπαϊσμού	61
2.2 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΟΥ LOWI ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	67
ΜΕΡΟΣ Β΄	74
Περίληψη.....	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - ΕΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.	77
Σκοπός – Στόχοι 3 ^{ου} κεφαλαίου	77
3.1 ΟΙ ΟΡΑΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΟΡΑΤΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΣΤΙΒΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ Ε.Ο.Κ. ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	78
3.2 ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΦΥΛΗ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ Ε.Ε.	82
3.3 ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	83
3.4 ΣΥΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	89

Συμπεράσματα 3 ^{ου} κεφαλαίου.....	93
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΕΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΟΥ ΒΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ	94
Σκοπός – Στόχοι 4 ^{ου} κεφαλαίου	94
4.1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΩΣ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΡΗΓΜΑ (ΤΟΥΡΚΑΝΤΑΡΣΙΑ).....	96
4.1.1 Οι γυναίκες στην ιδιωτική σφαίρα με βάση το <i>Σύνταγμα</i>	96
4.1.1.1 Η «ύπανδρος γυνή»	96
4.1.1.2 Η «έξοδος» της γυναίκας στη δημόσια σφαίρα ως εργαζόμενη.....	101
4.1.2 Το νεοσύστατο κράτος τα νέα δρώντα υποκείμενα	103
4.1.3 Η θεσμική θέση του φύλου. Αλλαγή αξιακών προσανατολισμών στις μέρες μας	108
4.1.4 Έμφυλα ζητήματα στον δημόσιο τομέα εξαιτίας της αποχώρησης των Τουρκοκυπρίων.....	114
4.2 ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	116
4.2.1 Τα «ικανά και κατάλληλα πρόσωπα» στο <i>Σύνταγμα</i> - εθνικό και έμφυλο πρόσημο.....	116
4.2.2 Οι γυναίκες στη δημόσια σφαίρα με βάση το <i>Σύνταγμα</i> (ως διορισθείσες αξιωματούχοι, ως αιρετές και ως ψηφοφόροι)	118
4.2.2.1 Ως διορισθείσες αξιωματούχοι – γυναίκες στη θέση της υπουργού	118
4.2.2.2 Ως διορισθείσες αξιωματούχοι – γυναίκες σε θέσεις Επιτρόπου και συμβουλίων ημικρατικών οργανισμών	121
4.2.2.3 Ως αιρετές αξιωματούχοι	123
4.2.2.3 Το «άρωμα γυναίκας» σε ό,τι αφορά το «άρχειν» και το «εκλέγειν» ..	125
4.2.3.4 Ως ψηφοφόροι – η πτυχή του εκλέγειν	128
4.2.3.5 Ως ψηφοφόροι – τα εκλογικά βιβλιάρια με το έμφυλο πρόσημο	130
4.3 ΤΟ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟ ΚΡΑΤΟΣ – Η ΕΜΦΥΛΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ ΝΕΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΚΑΤΑ ΤΟ 1960.....	132
4.3.1 Καθωσπρεπισμός και συναινετισμός.....	133
4.3.2 Έμφυλες προτιμήσεις ή και έμφυλοι αποκλεισμοί στις θέσεις που δημοσιεύονταν στην <i>Επίσημη Εφημερίδα</i> για άτομα της τουρκικής κοινότητας .	135

4.3.3 Έμφυλες ή/και εθνοτικές προτιμήσεις, αποκλεισμοί και ασυμμετρίες στην πλήρωση θέσεων σε ιατρικά και παραϊατρικά επαγγέλματα	137
Συμπεράσματα 4^{ου} κεφαλαίου.....	141
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΤΟΝ ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΣΗΜΕΡΑ	143
Σκοπός – Στόχοι 5 ^{ου} κεφαλαίου	143
5. 1 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ – ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ, ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΛΙΞΗΣ	144
5.1.1 Η γυναίκα δημόσια υπάλληλος στην κρίση ανδροκρατούμενου διορίζοντος οργάνου σε ό,τι αφορά στην πρόσληψη και την ανέλιξη.....	147
5.1.2 Η γυναίκα μόνιμη δημόσια υπάλληλος – πρόσληψη και ανέλιξη σε θέσεις προαγωγής	149
5.1.3 Η μόνιμη δημόσια υπάλληλος - ανέλιξη σε θέσεις Πρώτου Διορισμού και Προαγωγής	152
5.1.4 Η μόνιμη δημόσια υπάλληλος– οι ενδοιασμοί για υποβολή προσφυγής για προαγωγή άλλου ενδιαφερόμενου προσώπου	154
5.1.5 Η μόνιμη δημόσια υπάλληλος– δεδομένα από την επιτόπια διερεύνηση πρωτογενών στοιχείων μέσω της ψηφιακής βάσης της ΕΔΥ	157
5.1.5.1 Η εστίαση της έρευνας για το προφίλ των δημόσιων υπαλλήλων θηλυκού γένους	157
5.1.5.2 Το έμφυλο πρόσημο στην Ετήσια Έκθεση 2015 της ΕΔΥ – ερωτήματα για περαιτέρω διερεύνηση	158
5.1.5.3 Τα «αόρατα» γίνονται «ορατά» - η διερεύνηση της έμφυλης διάστασης στην ψηφιακή βάση δεδομένων της ΕΔΥ	160
5.2 Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟΝ ΑΝΔΡΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ	181
5.2.1 Κυπριακός Στρατός (1960-1963) και Εθνική Φρουρά (1964 ως σήμερα)	182
5.2.1.1 Ο Κύπριος ως έμμισθος στον Κυπριακό Στρατό (1960-1963) και ως κληρωτός στην Εθνική Φρουρά (1964 ως σήμερα) – σύντομη αναδρομή	182
5.2.1.2 Η εισδοχή της Κύπριας στην Εθνική Φρουρά μέσω φοίτησης σε στρατιωτική σχολή	184
5.2.2 Η γυναίκα μόνιμο στέλεχος στην Εθνική Φρουρά σήμερα	188
5.2.2.1 Τα επίσημα στοιχεία με έμφυλο πρόσημο από το ΓΕΕΦ για τα μόνιμα στελέχη της Εθνικής Φρουράς (Αξιωματικούς και Υπαξιωματικούς)	189

5.2.2.2 Έμφυλα δεδομένα σε πρόσφατους διορισμούς - Ανακοίνωση στην Επίσημη Εφημερίδα (21/10/2016).....	191
5.2.3.3 Διεκδικήσεις μόνιμων στελεχών της Εθνικής Φρουράς μέσω δικαστηρίου ή των ΜΜΕ.....	192
5.2.2.4 Ο συντονίζων δημοσιος λόγος της Επιτρόπου Διοίκησης με αφορμή παράπονα μόνιμων στελεχών της Εθνικής Φρουράς για ζητήματα συμφιλίωσης προσωπικής και επαγγελματικής ζωής και γονεϊκότητας	195
5.2.2.5 Ο δημόσιος λόγος για εισδοχή σε ΑΕΙ που επιτρέπει την εργοδότηση των γυναικών ως μόνιμα στελέχη στην Εθνική Φρουρά.....	196
5.2.3 Η γυναίκα με συμβόλαιο στην Εθνική Φρουρά από το 2016 – πρόσληψη γυναικών ως οπλιτριών	203
5.2.3.1 Ο θεσμός των ΣΥΟΠ στον στρατό - Παρεμβάσεις της Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων και της Επιτρόπου Διοίκησης για τη συμπερίληψη γυναικών στην εν λόγω κατηγορία οπλιτών το 2016.....	203
5.2.3.2 Ο θεσμός των ΣΥΟΠ στον στρατό – Ετήσια Πρόσκληση 2017 – Το επικοινωνιακό άνοιγμα μέσω αφισών για τη συμπερίληψη των γυναικών και η προβολή των γυναικών κατά τη διάρκεια της ορκομωσίας	207
5.2.3.3 Το επικοινωνιακό παιχνίδι για τον ρόλο των ΣΥΟΠ στον στρατό από το ΓΕΕΦ και το ΥΠΑΜ (2017-2018).....	210
5.2.3.4 Η κριτική για τον θεσμό των ΣΥΟΠ ή το εργασιακό πλαίσιο και απουσία έμφυλων δεδομένων για τη «διαρροή»	211
5.2.4 Η γυναίκα ως υπόχρεη στρατιωτικής θητείας όπως και ο άντρας – ο δημόσιος λόγος	213
5.2.4.1 Η κριτική για τον θεσμό της στρατιωτικής θητείας με αφορμή το κείμενο για τους ΣΥΟΠ και η νομολογία για την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας	213
5.2.4.2 Ο δημόσιος λόγος μίας τέως εισαγγελέως υπέρ της υποχρεωτικής στράτευσης των γυναικών	217
Συμπεράσματα 5^{ου} κεφαλαίου.....	219
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 - ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	222
Σκοπός – Στόχοι 6 ^{ου} κεφαλαίου	222
6.1 Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	222
6.1.1 Η γυναίκα εκπαιδευτικός στην κρίση ανδροκρατούμενου διορίζοντος οργάνου (ΕΕΥ) και ο δημόσιος λόγος για το γυναικείο «άρωμα»	224

6.1.2 Το έμφυλο πρόσρημο στα δεδομένα που αφορούν στις/τους μόνιμες/μόνιμους εκπαιδευτικούς.....	226
6.1.2.1 Η γυναικοκρατούμενη βαθμίδα – η γυναίκα ως νηπιαγωγός.....	227
6.1.2.2 Η γυναίκα στη Μέση Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση – η ανδροκρατούμενη βαθμίδα.....	228
6.1.2.3 Η γυναίκα εκπαιδευτικός στη Μέση Γενική Εκπαίδευση.....	230
6.1.2.4 Η εξέλιξη στην ιεραρχία – από τη θέση του απλού εκπαιδευτικού στη θέση του ενδιάμεσου στελέχους (ΒΔ ή/και ΒΔΑ)	232
6.1.2.5 Η εξέλιξη στην ιεραρχία – από τη θέση του του ενδιάμεσου στελέχους στη θέση του διευθυντικού στη σχολική μονάδα	234
6.1.2.6 Η εξέλιξη στην ιεραρχία σε θέσεις εποπτικού προσωπικού Α13 (Θέση επιθεωρητή/επιθεωρήτριας)	239
6.1.2.7 Η εξέλιξη στην ιεραρχία σε θέσεις εποπτικού προσωπικού Α14 (Θέση ΠΛΕ)	241
6.1.2.8 Η εξέλιξη στην ιεραρχία ανδρών που έτυχαν μοριοδότησης της στρατιωτικής θητείας.....	243
6.1.3 Η έμφυλη ανισότητα ως «κληρονομιά» της Αποικιοκρατίας και ο δημόσιος λόγος για πρόσβαση στο διδασκαλικό επάγγελμα.....	249
6.1.3.1 Η έμφυλη ανισότητα κατά την περίοδο της ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑς και την πρώτη δεκαετία	249
6.1.3.2 Έμφυλες ποσοστώσεις για πρόσβαση στο διδασκαλικό επάγγελμα – Ο δημόσιος λόγος και η νομολογία	251
6.1.4 Ο δημόσιος λόγος των ανδρών εκπαιδευτικών λόγω θητείας στην Εθνική Φρουρά.....	258
6.1.4.1 Η υπόθεση Π.Γ. vs Κυπριακής Δημοκρατίας (503/2009) - η αναγνώριση της θητείας στην Εθνική Φρουρά.....	258
6.1.4.2 Η διαχείριση του ζητήματος της αναγνώρισης της στρατιωτικής θητείας από το Υπουργείο Εργασίας, το ΥΠΑΜ και μεταγενέστερα από την Επίτροπο Διοίκησης με αφορμή ατομικές διεκδικήσεις	261
6.1.4.3 Ο φεμινιστικός αντίλογος στον “εγκιβωτισμένο” συντονίζοντα δημόσιο λόγο της Επιτροπής Διοίκησης.....	264
6.1.4.4 – Η κόντρα-αντίλογος άλλων δρώντων υποκειμένων σε επίπεδο επικοινωνιακού δημόσιου λόγου.....	272
Συμπεράσματα 6^{ου} κεφαλαίου.....	275

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 - Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΓΙΑ ΕΜΦΥΛΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ.....278

Σκοπός – Στόχοι 7^{ου} κεφαλαίου 278

7.1 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΑΠΟΤΟΚΑ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ Ή ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ279

7.1.1 Βιασμοί και εξαναγκαστική πορνεία..... 281

7.1.1.1 Η προβολή και η αποσιώπηση της έμφυλης βίας288

7.1.1.2 Η προβολή των βιασμών το 2010 ως επιχείρημα για ματαίωση συναυλίας289

7.1.1.3 Η ανάδειξη των βιασμών απο το κράτος στο ΕΔΑΔ, η συγκάλυψη, η «λήθη» και η «ανάδειξη» του θέματος μετά από δεκαετίες292

7.1.1.4 Νομιμοποίηση των εκτρώσεων- η σιωπηρή λύση για αποφυγή γεννήσεων των «παιδιών του εχθρού»294

7.1.1.5 Τα ταμπού και το «όνειδος» - Η σιωπή και η ανάδειξη της έμφυλης βίας296

7.1.2 Ατομική προσφυγή Κύπριας εκτοπισθείσας εναντίον της Κύπρου (για την ιδιότητα του/της εκ μητρογονίας εκτοπισθέντος/εκτοπισθείσας) 303

Συμπεράσματα 7ου κεφαλαίου 307

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 –ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ ΣΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ309

Σκοπός – Στόχοι 8^{ου} κεφαλαίου 309

8.1 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΟ ΕΔΑΔ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΙΚΗΣ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ309

8.1.1 Η εξέλιξη των γεγονότων σχετικών με την υπόθεση Ράντσεβα μέσα από στοιχεία της απόφασης του ΕΔΑΔ 312

8.1.2 Η υπόθεση Ράντσεβα στο ευρύτερο πλαίσιο συζήτησης για τη διεθνική σωματεμπορία από θεσμικά πρόσωπα και φορείς αλλά και την πανεπιστημιακή κοινότητα 316

8.1.3 Η υπόθεση Ράντσεβα σε τοπικά ένδικα μετά από την καταδίκη στο ΕΔΑΔ 320

8.2 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΙΚΗΣ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ321

8.2.1 Η πορνική αγορά στην Κύπρο και την Ελλάδα: ομοιότητες και διαφορές του πορνοπελάτη και της προσαγωγής των σωματεμπόρων στο δικαστήριο.... 322

8.2.1.1	Η πορνεία ως ασκούμενη πράξη	323
8.2.1.2	Η πορνεία σε διαφορετικά νομοθετικά συστήματα και πορνικές αγορές	324
8.2.1.3	Η πορνεία στην πορνική αγορά μέσω των καμπαρέ.....	327
8.2.1.4	Το πορνικό μίσθωμα.....	329
8.2.1.5	Αποτύπωση πορνείας και εμπορίας προσώπων σε συγκριτικές διεθνείς αναφορές.....	332
8.2.2	Η ύπαρξη διεθνικής σωματεμπορίας στην Κύπρο μέσα από την προσφορά υπηρεσιών των «καλλιτέχνιδων» στα καμπαρέ.....	334
8.3	Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΡΝΕΙΑΣ, ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΟΡΝΟΠΕΛΑΤΗ.....	339
8.3.1	Το σουηδικό μοντέλο πρόληψης της πορνείας και διαφορές μεταξύ Κύπριου και Σουηδού πορνοπελάτη	340
8.3.2	Σύνοψη της πρόσφατης δράσης του Γραφείου της Επιτρόπου για πτυχές εμπορίας και πορνείας από το ίδιο το γραφείο της	341
8.3.3	Η πρόληψη και η καταστολή διενέργειας εικονικών ή/και εξαναγκαστικών γάμων στο πλαίσιο αναχαίτισης του φαινομένου της εμπορίας προσώπων – θέση της Επιτρόπου, του Αρχηγού της Αστυνομίας και ένα πρόσφατο περιστατικό σε εξέλιξη	343
8.3.4	Η ευθύνη πελατών των σεξουαλικών υπηρεσιών σύμφωνα με Τοποθέτηση της Επιτρόπου Διοίκησης.....	348
	Συμπεράσματα 8^{ου} κεφαλαίου.....	352
	ΜΕΡΟΣ Γ΄	354
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 – ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	354
	Σκοπός – Στόχοι 9 ^{ου} κεφαλαίου	354
9.1	ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΑΛΛΑΓΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	355
9.1.1.1	Προκλήσεις και δεδομένα για την επιμόρφωση των δημόσιων υπαλλήλων: Η παρέμβαση της ΚΑΔΔ	357
9.1.1.2	Εισαγωγή νέων μορφών αξιολόγησης της μάθησης.....	359
9.1.1.3	Νέες προκλήσεις για τις δράσεις μάθησης της ΚΑΔΔ.....	361
9.2	Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ «ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ»	362

9.2.1	Επανεκκίνηση διαλόγου για τις ποσοστώσεις– διευκόλυνση «εισόδου» γυναικών στα κοινά.....	364
9.2.2	Πρωώθηση του gender mainstreaming στην πολιτική μέσω συνεργειών του Υπουργείων και των Επιτρόπων.....	365
9.2.3	Ανάπτυξη στρατηγικής πρόληψης γλωσσικού σεξισμού στον χώρο εργασίας στο δημόσιο	368
9.2.4	Ανάπτυξη προγραμμάτων για επίτευξη ουσιαστικών και σταδιακών αλλαγών στον χώρο της δημόσιας υπηρεσίας – μια καλή πρακτική του ΙΠΕ	369
9.2.5	Ουσιαστική, ενεργός και σταθερή συλλογή δεδομένων με έμφυλο πρόσημο	370
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	373
I.	Οι γυναίκες ήταν αόρατες στο <i>Σύνταγμα</i> και στη βάση των ως τότε πολιτικών εξελίξεων	374
II.	Έμφυλα ζητήματα και πολιτικές εξελίξεις	375
	• 1960 ως τα γεγονότα της Τουρκανταρσίας – στελέχωση του κράτους.....	375
	• Η Τουρκική Εισβολή είχε άμεσες συνέπειες με επιπτώσεις σε βάθος χρόνου	376
	• Οι ετεροχρονισμένες έμφυλες συνέπειες της Εισβολής	378
III.	Υπήρξαν σημαντικές επιπτώσεις στα έμφυλα ζητήματα από τη μετατόπιση του δημόσιου λόγου από την <i>Ένωση</i> με τη Μητέρα Ελλάδα στην <i>Ένωση</i> με την Ευρώπη (Ε.Ε.), από την ενωσιακή προοπτική στην ένταξη.....	378
IV.	Καταγράφηκαν έμφυλες διακρίσεις στη στελέχωση του δημόσιου τομέα και της Εθνικής Φρουράς	380
V.	Ύπαρξη έμφυλου προσήμου στον δημόσιο λόγο στα τοπικά και τα διεθνή ένδικα μέσα και από την Επίτροπο Διοίκησης.....	381
VI.	Τα αρνητικά έμφυλα στερεότυπα καταγράφονται και μέσα από την ιστορική δυναμική και στο σημερινό πλαίσιο των ασκούμενων δημόσιων πολιτικών στην Κυπριακή Δημοκρατία	383
VII.	Η απουσία διορθωτικών καταστατικών πολιτικών επιτρέπει την αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων	387
	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΕΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ.....	393
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	397

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	436
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	468
I. Στατιστικά στοιχεία	468
Πίνακας 1: Προκηρυχθείσες θέσεις στη δημόσια υπηρεσία της Κύπρου (Αύγουστος-Δεκέμβριος 1960)	468
Πίνακας 2: Κατανομή ανδρών και γυναικών στο δημόσιο με βάση την κλίμακα της θέσης (στοιχεία από βάση δεδομένων της ΕΔΥ) για το 2015.....	474
Πίνακας 3: Αριθμός προσφυγών για προσλήψεις ή προαγωγές κατά το έτος 2015 με βάση το φύλο στη δημόσια υπηρεσία	475
Πίνακας 4: Η παρουσία των γυναικών σε Συμβούλια Ημικρατικών Οργανισμών (2017)	476
Πίνακας 5: Εκλογές κοινοτάρχη σε κατεχόμενες και ελεύθερες κοινότητες της Κύπρου κατά επαρχία	478

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 – Τα δεδομένα για τις πρόσφατες προεδρικές εκλογές – Αποτελέσματα 1ου γύρου.....	126
Πίνακας 2 –Κατανομή δημόσιων υπαλλήλων σε υπουργεία/τμήματα με βάση το φύλο	162
Πίνακας 3 –Κατανομή ανδρών και γυναικών κατά ομαδοποιημένες μισθολογικές κλίμακες στον δημόσιο τομέα για το έτος 2015.....	164
Πίνακας 4 –Επίπεδα μόρφωσης δημοσίων υπαλλήλων με βάση τη μισθολογική κατηγορία και το φύλο σε ποσοστιαία αναλογία (%).....	165
Πίνακας 5- Επίπεδα μόρφωσης ανδρών και γυναικών	166
Πίνακας 6 – Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου με βάση το φύλο στη δημόσια υπηρεσία	168
Πίνακας 7 - Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου με βάση το φύλο και το υπουργείο (με φθίνουσα σειρά ανδρών)	169
Πίνακας 8 - Επίπεδα μόρφωσης υπαλλήλων με βάση το φύλο και συνολικά δεδομένα	173
Πίνακας 9 – Δημόσιοι υπάλληλοι με βάση το επίπεδο μόρφωσης, την κλίμακα και το φύλο τους	175
Πίνακας 10 - Σύνολο αφυπηρετήσεων κατά έτος από το 2011 ως το 2015 στη δημόσια υπηρεσία	176
Πίνακας 11 – Στοιχεία του ΓΕΕΦ για τη στελέχωση στην Εθνική Φρουρά σε μορφή ποσοστών (%) για το 2016	190
Πίνακας 12 - Προσλήψεις γυναικών (ποσοστά και απόλυτοι αριθμοί) ανά βαθμίδα στον στρατό	192
Πίνακας 13 – Γυναίκες σε κλάδους της Τεχνικής Εκπαίδευσης (αριθμοί και ποσοστά)	229
Πίνακας 14 – Οι γυναίκες με βάση την ειδικότητα ανεξαρτήτως θέσης στην ιεραρχία της εκπαίδευσης	231
Πίνακας 15 – Ενδιάμεσα στελέχη στην ιεραρχία της Μέσης Εκπαίδευσης (Γενικής και Τεχνικής) με έμφυλο πρόσημο, συνολικά δεδομένα και ποσοστά	233

Πίνακας 16 - Ενδιάμεσα στελέχη στην ιεραρχία της Μέσης Τεχνικής Εκπαίδευσης με έμφυλο πρόσημο, συνολικά δεδομένα και ποσοστά.....	233
Πίνακας 17 – Οι ειδικότητες των διευθυντών/διευθυντριών των σχολικών μονάδων στη μέση γενική εκπαίδευση	236
Πίνακας 18 - Διευθυντές/διευθύντριες των ειδικοτήτων STEM στη μέση γενική εκπαίδευση	238
Πίνακας 19 – Η εξέλιξη γυναικών ως στελεχών στην ιεραρχία της εκπαίδευσης με ειδικότητες που ανήκουν σε ειδικότητες STEM	238
Πίνακας 20 - Η εξέλιξη γυναικών ως στελεχών στην ιεραρχία της εκπαίδευσης με ειδικότητες που ανήκουν σε ειδικότητες ανθρωπιστικών σπουδών (ελληνική, αγγλική και γαλλική φιλολογία)	239
Πίνακας 21 - Μέσοι όροι ηλικίας ανώτερου εποπτικού προσωπικού κατά φύλο και κατά βαθμίδα	243
Πίνακας 22 – Πίνακες δεδομένων που παραχωρήθηκαν από την ΕΕΥ (Μάιος 2018) για τη μοριοδότηση αρρένων λόγω στρατιωτικής θητείας.....	244
Πίνακας 23 – Μοριοδότηση ανδρών εκπαιδευτικών για προαγωγή στη θέση ΒΔ κατά έτος και βαθμίδα (αιτητές και προαχθέντες) εξαιτίας της στρατιωτικής θητείας..	245
Πίνακας 24- Μοριοδότηση εκπαιδευτικών κατά βαθμίδα και θέση στην ιεραρχία (αιτητές και προαχθέντες)	246
Πίνακας 25 – Αιτητές για την περίοδο 2013-2017 για μοριοδότηση της στρατιωτικής θητείας.....	248
Πίνακας 26 - Προαχθέντες για την περίοδο 2013-2017 για μοριοδότηση της στρατιωτικής θητείας	248
Πίνακας 27 - Ερμηνευτικό σχήμα για την κατάσταση γυναικών (1974)	302
Πίνακας 28- Το λογότυπο της Κίνησης των εκ μητρογονίας προσφύγων στον ιστοχώρο της	306

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

Γραφική παράσταση 1 - Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου ανά μισθολογική κατηγορία και φύλο	169
Γραφική παράσταση 2 - Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου με βάση το φύλο και το υπουργείο	171
Γραφική παράσταση 3 -Πρόωρες αφυπηρετήσεις ανδρών και γυναικών από τη δημόσια υπηρεσία κατά έτος (2011-2015).....	177
Γραφική παράσταση 4 -Πρόωρες αφυπηρετήσεις υψηλόβαθμων (Α14 και άνω).....	178
Γραφική παράσταση 5 – Έμφυλα ποσοστά αφυπηρετήσεων υψηλόβαθμων στελεχών του δημοσίου	179
Γραφική παράσταση 6 – Αιτητές για μοριοδότηση με βάση τη βαθμίδα και θέση ανέλιξης	247
Γραφική παράσταση 7 - Αιτητές και Προαχθέντες για μοριοδότηση με βάση τη βαθμίδα και θέση ανέλιξης.....	247
Γραφική παράσταση 8 – Η κατάταξη της Κύπρου από το State Department (2009-16)	333

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΩΝ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Ερμηνευτικό σχήμα 1. Μοντέλο ερευνητικού κύκλου: «Ο τροχός της επιστήμης», (C. Marshall & Gr. B. Rossman, 1995)	31
Ερμηνευτικό σχήμα 2. Το ήθος και το <i>Critical Discourse Analysis</i> (Ramirez, 2013)...	46
Ερμηνευτικό σχήμα 3. Το τροποποιημένο μοντέλο για τη στασιμότητα πολιτικών, σύμφωνα με το νεοθεσμικό μοντέλο (Hope & Raudla, 2012)	55
Ερμηνευτικό σχήμα 4. Οι τύποι συμμόρφωσης, πολιτικής και πολιτικών, σύμφωνα με τον Theodore Lowi (1972)	69
Ερμηνευτικό σχήμα 5. Η πολιτική συμμετοχή των γυναικών και η συνολική εικόνα της Κύπρου.....	112

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 – Η γιορτή του πορτοκαλλιού ως συμβολική ακτιβιστική πράξη	92
Εικόνα 2 – Νομοθετικό Διάταγμα 705/1975 – «Περί στρατεύσεων των Ελληνίδων»	186
Εικόνα 3 – «Εθνική Φρουρά. Νέες θέσεις εργασίας για άνδρες και γυναίκες. Ετήσια πρόσκληση 2017»	207
Εικόνα 4 –Εκδήλωση διαμαρτυρίας ιδιοκτητών καμπαρέ για το καθεστώς των artist visa	315
Εικόνα 5 – Δημόσιο προφίλ στο Facebook- Housemaids Association of Cyprus – “Restaurant work - Possibility of a real marriage!”	347

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

To repeat the metaphor I borrowed earlier from behavior, science functions primarily as a “black box”: whatever the moral and political values and interests - responsables for selecting problems, theories, methods, and interpretations of research, they reappear at the other end of inquiry as the moral and political universe that science projects as natural and thereby helps to legitimate. In this sense, science is no different from the proverbial description of computers: “junk in, junk out”. It is within moral and political discourses that we should expect to find paradigms of rational discourse, not in scientific discourses claiming to have disavowed morals and beliefs. [...]

[...] Feminism makes its own important contribution to postmodernism – in this case, to our understanding that epistemology-centered philosophy – and, we may add, science-centered rationality- are only a three-century episode in the history of Western thinking. (S. Harding, 1986 1st; 251).

Από τον 20^ο αιώνα ως σήμερα, μέσα από μορφές «ηθικού ή/και πολιτικού λόγου», εγείρονται στις δυτικές κοινωνίες ζητήματα γυναικείας χειραφέτησης, παρουσίας ή/και ισχύος στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα. Παρατηρείται επίσης μια σταδιακή απαξίωση και ένας δυναμικός αγώνας εναντίον ενός «'φαλλοναρκισστικού' οράματος και μιας ανδροκεντρικής κοσμολογίας, η οποία απαντάται συχνά στις μεσογειακές κοινωνίες», όπως την κυπριακή (Bourdieu, 2001; 6 στο Vassiliadou, 2004; 53).

Ομολογουμένως, ο Bourdieu συνέβαλε τα μέγιστα στην ανάδειξη της ύπαρξης ενός διπολικού κόσμου έμφυλα διαχωρισμένου, με μια ανδροκρατούμενη δημόσια και μια γυναικοκρατούμενη ιδιωτική σφαίρα (Βαζαίου, 2009; 101) με έγκλειστες σ' αυτήν τις

«ηθικές γυναίκες» (Vassiliadou, *ibid*; 54). Ωστόσο, ως ερευνητικό θέμα, στο πλαίσιο κατανόησης του «συμβολικού κεφαλαίου» του Bourdieu οι γυναίκες, πλέον, σύμφωνα με τη Vassiliadou, δεν αποτελούν αντικείμενο έρευνας μόνο ως ενιαία και ορατή ομάδα αλλά και ως υπο-ομάδες που εκλαμβάνονται ως «άλλες³», όπως οι αλλοδαπές οικιακές βοηθοί, οι πόρνες και οι λεσβίες, οι οποίες βρίσκονται κρυμμένες και έγκλειστες «πίσω από την εξώπορτα του σπιτιού» (Vassiliadou, *ibid*).

Στην παρούσα διατριβή, ανάμεσα σε άλλα, σκόπιμα επέλεξα να ασχοληθώ με μία από τις ευάλωτες και αριθμητικά πολυπληθείς υπο-ομάδες, τις πόρνες (γυναίκες -ως επί το πλείστον- κοινοτικές ή τρίτων χωρών, οι οποίες ωθούνται στο επάγγελμα στο έδαφος που ελέγχει η Κυπριακή Δημοκρατία κατόπιν εξαναγκασμού) και την εξίσου ευπαθή και αόρατη, σχετικά μικρή υπο-ομάδα Κυπρίων γυναικών, βιασθεισών κατά το διάστημα της Τουρκικής Εισβολής από μέλη του Τουρκικού Στρατού, η οποία εντάχθηκε στο ευρύ και ορατό πλαίσιο των εκτοπισθεισών γυναικών. Το μεγαλύτερο μέρος της διατριβής αναφέρεται στις δημόσιες υπαλλήλους, τις εκπαιδευτικούς και τις στρατιωτίνες, μία αντιπροσωπευτική ομάδα στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου (Γεωργίου, 2012; 252,

³ Η Vassiliadou (2004; 25) σχολιάζει την οπτική των Κυπρίων γυναικών (Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων) για άλλες γυναίκες με τις οποίες συμβιώνουν μαζί τους στο νησί. Βλέπουν ως «άλλες» («internal 'others'») τις λεσβίες, τις αλλοδαπές οικιακές βοηθούς και τις Ανατολικοευρωπαίες πόρνες που ζουν σε κάθε πλευρά του νησιού (ελεύθερη και κατεχόμενη, αντίστοιχα). Οι Ελληνοκύπριες βλέπουν ως «άλλες» (ως «'external' others») τις Τουρκοκύπριες ως συλλογικές εθνικές οντότητες και ταυτότητες και ομοίως οι Τουρκοκύπριες τις Ελληνοκύπριες, διότι λόγω της *de facto* κατάστασης δεν ζουν μαζί πλέον και προβαίνουν σε γενικευμένες θεωρήσεις. Αυτό το φαινόμενο της *γενικευμένης άλλης*, δηλαδή να θεωρούν ότι όλες οι άλλες γυναίκες εμπίπτουν σε μια ενιαία κατηγορία, έθιξε και η Jodi Dean και σ' αυτό το «σφάλμα» υποπίπτουν ακόμη και φεμινίστριες (Dean, 1997; 261).

Χρυσ αφίνης, 2013; 23-33). Οι ειδικές ευπαθείς κατηγορίες όπως οι πόρνες, οι βιασθείσες και οι εκτοπισθείσες, γιατί σε αυτές δοκιμάζονται ιδιαίτερα οι δημόσιες πολιτικές λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα που παρουσίασαν σε κομβικές χρονικές περιόδους στην πορεία της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η εξέταση των πολιτικών που αφορούν αυτές τις υπο-ομάδες είναι εφικτή μέσα από την οπτική της δημόσιας διοίκησης, του δημόσιου λόγου (communicative και co-ordinative) και των δημόσιων πολιτικών. Θα καταβληθεί προσπάθεια για καταγραφή και παρουσίαση έμφυλων δεδομένων. Επίσης, θα επιδιωχθεί η ανάλυση και η συζήτηση προκλήσεων, οι οποίες σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα στο πεδίο άσκησης της κυπριακής δημόσιας διοίκησης των δημόσιων πολιτικών με το κοινωνικό φύλο. Θα διαφανεί ότι αυτές δεν είναι πάντα απτές ή κατανοητές ως τέτοιες εξαρχής από τα δρώντα υποκείμενα που χαράζουν, υλοποιούν, εφαρμόζουν ή αποδέχονται τις εν λόγω πολιτικές.

Κάνοντας λόγο για έμφυλα δεδομένα ή πολιτικές με έμφυλο πρόσημο είναι αναγκαίο να εξηγηθεί εξαρχής ότι η έννοια φύλο δεν είναι στη βάση του βιολογικού φύλου (sex) αλλά του κοινωνικού φύλου (gender) που ανέδειξε η Simon de Beauvoir ως κοινωνική κατασκευή (Beauvoir, 1949 στο Elder-Vass, 2012; 9) και ο Elder-Vass εντάσσει στο πλαίσιο του ρεαλιστικού κοινωνικού δομισμού (realist social constructionism⁴) που βλέπει «τη γλώσσα, τον Λόγο (discourse) και την κουλτούρα ως παράγωγα της

⁴ Για αποφυγή σύγχυσης με τον όρο (επ)οικοδομητισμός που αποδίδει στα ελληνικά τον όρο constructivism, ο όρος social constructionism αποδίδεται ως κοινωνικός δομισμός. Ο επικοδομητισμός ή κονστρουκτιβισμός έχει κοινά στοιχεία με τον κοινωνικό δομισμό αλλά δεν έχουν πλήρη ταύτιση ως προς το περιεχόμενο. Ο Ηρακλής Μαυρίδης αποδίδει τον ίδιο όρο ως κοινωνικό κονστρουξιονισμό (Μαυρίδης, 2004).

παρέμβασης δυνάμεων με αιτιώδη σχέση, καθώς επίσης, δυνητικά, τα ίδια σε δυνητικές δυνάμεις και εισηγείται την κοινωνική οντολογία γλώσσας, Λόγου και κουλτούρας για την κατανόηση των οντοτήτων, των δυνάμεων και των μηχανισμών στον χώρο εργασίας» (ibid; 12). Αυτή η προσέγγιση που προτείνει αφενός αναδεικνύει την ισχύ των κοινωνικών δομών και την καθοριστική τους σχέση πάνω στο άτομο αλλά και τη σταδιακή ανάδειξη και συμβολή κύκλων που προωθούν διαλεκτικές νόρμες (discursive norms circles) και διαλεκτικούς κανόνες που επίσης απευθύνονται όπως και οι κοινωνικές νόρμες στα άτομα ως κοινωνικές οντότητες (ibid; 14) και έχουν αιτιώδη σχέση για τη λήψη αποφάσεων και λειτουργίας των ατόμων εντός ενός δοθέντος κοινωνικού πλαισίου. Ο κοινωνικός δομισμός θεωρώντας την πραγματικότητα ως κοινωνική-ιστορική κατασκευή (Μαυρίδης, 2015; 216) αλλά και ως μια κοινωνική αναπαραγωγή (Μαυρίδης, 2004, 33), στην οποία και το φύλο εμφανίζεται ως «φυσικό», ενώ στην πραγματικότητα όπως και η γλώσσα είναι κατασκευή. Ειδικά σε ό,τι αφορά στην κάθε γλώσσα, αυτή είναι δομημένη και προ-ερμηνευμένη (Μαυρίδης, 2004; 32) και ως προς το έμφυλο πρόσημο. Η σχέση γλώσσας και φύλου αναδείχθηκε πολύ νωρίς βιβλιογραφικά (Berger and Luckman; 1966; 55) στις θεωρητικές συζητήσεις του κοινωνικού δομισμού. Επιπλέον, ο Μαυρίδης διασυνδέει τη γλώσσα και την κοινωνική πραγματικότητα, αμφότερες κοινωνικές κατασκευές, τόσο μεταξύ τους όσο και με τον κοινωνικό έλεγχο αλλά και ανταγωνισμό ατόμων και κοινωνικών ομάδων. Τα άτομα και οι ομάδες στο ευρύτερο πλαίσιο «της κονστρουξιονιστικής επιστημολογίας» είναι και διαφορετικές και έχουν άνισες σχέσεις ανάλογα με «την τάξη, το φύλο, την εθνοτική και πολιτισμική ομάδα» τους (Μαυρίδης, 2005; 32). Ο κοινωνικός δομισμός επιτρέπει κι αναδεικνύει «[...] την κοινωνιολογική μελέτη του φύλου και της σεξουαλικότητας: του

ιστορισμού, της εθνομεθοδολογίας, της συμβολικής αλληλεπίδρασης (symbolic interactionism) και του υλικού φεμινισμού» (Brickell, 2006; 88)

Σε ότι αφορά στο τοπικό κοινωνικό πλαίσιο, οι πλείστοι κάτοικοι της Κύπρου ομιλούν την ελληνική γλώσσα ως μητρική, είναι ορθόδοξοι Χριστιανοί και αισθάνονται Έλληνες και αυτό αποτυπώνεται και στο Σύνταγμα της χώρας, άσχετα αν δεν έγινε κατορθωτή η επιθυμητή Ένωση με το ελληνικό κράτος τον 19^ο ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Στη βάση του Συντάγματος της Κύπρου οι Έλληνες της Κύπρου ήταν και είναι η πλειοψηφία των κατοίκων και επειδή η κυρίαρχη κουλτούρα, γειτνίαση και οσμωτικές επαφές είναι με την Ελλάδα, γι αυτό και επιλέγεται η συγκεκριμένη συγκριτική προσέγγιση. Η ελλαδική κοινωνία που μοιράζεται εκτενώς πολιτισμικά πρότυπα με την κυπριακή κοινωνία παρουσιάζει, όπως θα ήταν αναμενόμενο, αρκετές ομοιότητες με την κυπριακή, σε ό,τι αφορά στη διαχείριση των έμφυλων ζητημάτων (σχέσεις, ρόλοι, αντιλήψεις, έμφυλες συμπεριφορές τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική σφαίρα). Αυτά τα ζητήματα αναφέρονται και αφορούν στερεότυπα στην εκλογική ή την καθημερινή συμπεριφορά ή τις αντιλήψεις, τους ιεραρχημένους ρόλους στην οικογένεια ή άνισες εργασιακές συνθήκες στην απασχόληση ή την άποψη και τη στάση των ανδρών, σε ό,τι αφορά στη μίσθωση γυναικών για την παροχή σεξουαλικών. Σε γενικές γραμμές, οι πλείστες από τις ποιοτικού χαρακτήρα διαπιστώσεις που αναφέρονται στο ελλαδικό τοπίο της διοίκησης ή της κοινωνίας, εκτός από την αποδελτίωση που επιχείρησε η Νίνα-Παζαρζή το (Νίνα-Παζαρζή, 2008 στο *Θέματα φύλου και ισότητας: Συλλογή διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας*) από την οποία διαφαίνεται ότι είναι ευρεία και ιδιαίτερα αξιόλογη-, είναι και αδιάλειπτη στον ελληνόγλωσση ή/και την αγγλόγλωσση κυρίως βιβλιογραφία (βλ. π.χ. πρόσφατες Έμκε- Πουλόπουλος, 2018;

Μαροπούλου, 2016; Στρατηγάκη, 2013; Παντελίδου Μαλούτα, 2010; Sioula Georgoulea, 2015, Λάζος, 2012, Μαράτου Αλιμπράντη, 2008; Tsoukala, 2007; Tsaoussi, 2007; Τσαγκλάγκανου, 2001 κ.ά.) ισχύουν σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό και για την περίπτωση της Κύπρου (Κουκκίδης Προκοπίου 2017; Κογκίδου, 2016; Καϊλή και Παύλου, 201; Γκασούκα, Γεωργαλλίδου και Φουλίδη, 2016; Φιλαρέτου, 2010; Vassiliadou 2004, 2002 κ.ά.). Επιπλέον, η έρευνα πεδίου που έχει γίνει ήδη στην Ελλάδα και συμβάλλει στην κατανόηση του πεδίου που αφορά, εν πολλοίς, και την κυπριακή πραγματικότητα.

Ωστόσο, η ελλαδική κοινωνία και το ελληνικό κράτος διαφέρουν από τα αντίστοιχα κυπριακά σε κάποιο βαθμό και δεν ταυτίζονται πλήρως λόγω των διαφορετικών πληθυσμιακών και εδαφικών μεγεθών τους, του μεγάλου νησιωτικού και αγροτικού χώρου της Ελλάδας σε αντίθεση με το αστικοποιημένο κατά βάση κυπριακό χώρο μετά τα γεγονότα της Εισβολής του 1974 και του διαφορετικού νομοθετικού πλαισίου (ναπολεόντιο και αγγλοσαξονικού τύπου δίκαιο, αντίστοιχα). Το κυπριακό συγκείμενο είναι ταυτισμένο στη συνείδηση του κόσμου - τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό - περισσότερο με ζητήματα, όπως το πολιτικό πρόβλημα (γνωστό ως Κυπριακό) και τη διαχείριση των συλλογικών οντοτήτων (των «κοινοτήτων» με βάση το Σύνταγμα) μετά την εν δυνάμει «μετεξέλιξη» του ίδιου του κράτους σε περίπτωση «λύσης», η οποία τέσσερις και πλέον δεκαετίες μετά την Εισβολή ακόμη είναι υπό συζήτηση, με τη συνδρομή και τις καλές υπηρεσίες του ΟΗΕ. Γι' αυτό, παρά το γεγονός ότι η Κυπριακή Δημοκρατία έχει κατορθώσει να ενταχθεί στο *sui generis* πολιτειακό μόρφωμα της ΕΕ το 2004 και εφεξής υιοθετεί το κοινοτικό κεκτημένο στις περιοχές που μπορεί και ασκεί τον κυριαρχικό έλεγχο, δεν έχει κατορθώσει κατά την εκτίμηση της γράφουσας να

υιοθετήσει πλήρως σε επίπεδο κοινωνίας, βαθιές, ουσιαστικές και ριζικές αλλαγές σε όλες τις πτυχές με έμφυλο πρόσημο.

Για τη γράφουσα σημείο αυξημένου ενδιαφέροντος αποτελεί το ότι δεν επιτεύχθηκαν μεγάλες αλλαγές που αφορούσαν από το 2004 και μετά, στην άρση έμφυλων στερεοτυπικών αντιλήψεων και συμπεριφορών ή των ορατών ή αόρατων μηχανισμών αναπαραγωγής τους στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα. Οι αλλαγές που σημειώθηκαν, λόγω συμβατικών υποχρεώσεων προς την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και εκσυγχρονισμού της Δημόσιας Διοίκησης, έγκεινται στη δημιουργία πρόσθετων ανεξάρτητων Αρχών και θέσεων Επιτρόπου [Αρχή Ισότητας, Αρχή κατά των διακρίσεων, Επίτροπος Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Επίτροπος Προστασίας Δικαιωμάτων του Παιδιού, Επίτροπος Ισότητας των Φύλων (υπαγόμενη στην Προεδρία) κ.ά.] (Γεωργίου, 2012; 302-308)· θεσμοί και αρχές, οι οποίοι και οι οποίες, όμως, δεν αναπτύχθηκαν ικανοποιητικά ακόμη, τόσο σε δομικό όσο και οργανωτικό επίπεδο, για να επιτελέσουν ουσιαστικά τον ρόλο τους, παρά το γεγονός ότι υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο, σταδιακή εισαγωγή θεσμικών λύσεων και προτύπων και σχετική νομολογία σε επιμέρους πτυχές, όπως για παράδειγμα εργασιακά δικαιώματα. Η εμβάθυνση στο θεσμικό επίπεδο θα επιτρέψει στους θεσμούς αυτούς να υλοποιήσουν τις γνωματεύσεις τους ως πολιτικές υιοθέτησης από την Κυπριακή Δημοκρατία. Οι γνωματεύσεις των Επιτρόπων αποτελούν τον ασφαλή δείκτη ως προς τις επιδιωκόμενες αλλαγές, τις οποίες θα πρέπει να υιοθετεί άμεσα η διοίκηση και η πολιτική (κυβέρνηση) με ενέργειες του Υπουργικού Συμβουλίου ή των Υπουργών (νομοσχέδια, κανονιστικές διοικητικές διατάξεις κ.ά.). Έτσι θα επιτευθεί η σταθεροποίηση για τις ευρύτερες ομάδες σε εδραιωμένες αρχές, πέραν από το νομικό

πλαίσιο, ως βάση για ανάπτυξη προς την ορθή κατεύθυνση που είναι η ισότητα και η αντικειμενική ένταξη και ανέλιξη του συνόλου των πολιτών, ανεξάρτητα από φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, ηλικίας, ειδικών αναγκών, σεξουαλικού προσανατολισμού ή φύλου. Με αυτόν τον τρόπο θα επιτευχθεί η επιθυμητή έμφυλη ισορροπία αλλά και η ουσιαστική ισότητα των πολιτών. Η γράφουσα διατυπώνει τη θέση ότι δεν κατέστη δυνατό να εστιαστεί η προσοχή της κυπριακής κοινωνίας σε επίπεδο πολιτικού δημόσιου λόγου στα θέματα της προαγωγής της ισότητας των φύλων, όπως συνέβαινε την ίδια περίοδο που συνέβαιναν σε χώρες που εντάχθηκαν στην ΕΟΚ. και μετέπειτα στην ΕΕ, στην οποία η Ελλάδα ήταν οργανικά ενταγμένη (απόδειξη τούτου η σύσταση και λειτουργία της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΟΠΙΦ) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων που ιδρύθηκε αρχικά ως Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων με το άρθρο 27 του Ν.1558/1985 (ΦΕΚ 137/Α), μια αυτοτελής υπηρεσία που υπαγόταν στο Γραφείο Προεδρίας της ελλαδικής κυβέρνησης (<http://www.isotita.gr/systasi-skopos-antikeimeno/#>) αλλά και του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) από το 1994 (<https://kethi.gr/history/>) και έντονη κινητικότητα και σχετικό πρόγραμμα που εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μετά από πρωτοβουλία από την Ελληνίδα Ευρωπαία Επίτροπο Άννα Διαμαντοπούλου, υπεύθυνη για την απασχόληση και τις κοινωνικές υποθέσεις (<https://www.in.gr/2000/06/08/greece/egkrithike-apo-tin-komision-to-programma-tis-a-diamantopoyloy-gia-tin-isotita-twn-dyo-fylwn/>) που έδινε έμφαση στην αντιμετώπιση έμφυλων ανισοτήτων στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή και σχετική διάχυση στην Ελλάδα μέσω της τότε Γενικής Γραμματέως Ισότητας κ. Έφης Μπέκου.

Η Κύπρος δεν είχε προλάβει να συμμετάσχει στο εν λόγω πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Επιπλέον, κατατίθεται η άποψη ότι δεν έχει αρθρωθεί με συνέπεια, σοβαρότητα, σταθερότητα και σαφήνεια σε ό,τι αφορά στα έμφυλα ζητήματα μέχρι τις προεδρικές εκλογές του 2018 ένας συγκροτημένος πολιτικά αρθρωμένος λόγος, ένας ουσιαστικός -εν ολίγοις-, πολιτικός δημόσιος λόγος (άρρενος αρχηγού του κράτους, αρρένων αρχηγών/ηγετών των κομμάτων, υποψηφίων Προέδρων, των ίδιων των κομμάτων) στην Κύπρο. Μέχρι το προεκλογικό σκηνικό των προεδρικών εκλογών του 2018 κανένας υποψήφιος πρόεδρος (συμπεριλαμβανομένων και των δύο γυναικών υποψηφίων το 2013) για το αξίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν ασχολήθηκε να διατυπώσει ένα συγκεκριμένο πολιτικό πρόγραμμα σε όλες τις βασικές του πτυχές οικοδομημένο στη βάση της ουσιαστικής έμφυλης ισότητας, το οποίο να διατυπώνεται γραπτώς στις προεκλογικές τους δεσμεύσεις. Πριν από το 2018, κατά την άποψη της γράφουσας οι δηλώσεις δεν ήταν ποσοτικά επαρκείς, παρότι ανιχνεύονται σποραδικές αναφορές. Στην τελευταία προεκλογική εκστρατεία για ανάδειξη προέδρου το 2018 σημειώθηκε, όντως, στροφή εκ μέρους των πολιτικών και των επικοινωνιολόγων τους. Διαπιστώθηκε από τη γράφουσα ότι υπήρχαν συγκεκριμένα πολιτικά μέτρα που απευθύνονταν σε συγκεκριμένες υπο-ομάδες γυναικών ως προεκλογικές δεσμεύσεις στα έντυπα/ψηφιακά προγράμματα των πολιτικών με έμφυλο πρόσημο στους τρεις επικρατέστερους υποψηφίους για αναχαίτιση του υψηλού ποσοστού γυναικείας αποχής από τις εκλογικές αναμετρήσεις των προεδρικών εκλογών του 2013, το οποίο άρχισε να γίνεται συστημικό φαινόμενο και θα αναλυθεί περαιτέρω στη συνέχεια. Ωστόσο, σημειώνεται ότι κανείς πολιτικός ως τώρα, ακόμη και στις πρόσφατες εκλογές για ανάδειξη προέδρου το 2018, δεν διατύπωσε ένα σαφές πρόγραμμα και

ολοκληρωμένες πολιτικές για την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας, η οποία ανθεί και δυσφημίζει την Κύπρο στα διεθνή έντυπα και ηλεκτρονικά ΜΜΕ.

Η ενασχόληση των πολιτικών με το Κυπριακό σε επίπεδο δημόσιου λόγου, όπως ήδη αναφέρθηκε, δεν επέτρεψε από το 1960 ως και τη δημιουργία του θεσμού της Επιτρόπου Ισότητας ή και μετά από αυτό, ως τις μέρες μας, τη διεξοδική συζήτηση για τα θέματα της προαγωγής της ισότητας και τον προσανατολισμό στη χάραξη συναφών πολιτικών (policy making), οι οποίες να υλοποιούνται από τη δημόσια διοίκηση, να κρίνονται και να αξιολογούνται από τους και τις πολιτικούς επιστήμονες, τους και τις δημοσιογράφους και την κοινωνία και να έρχονται σε έναν επικοινωνιακό δημόσιο λόγο, με τους όρους της Schmidt για τον Διαλογικό Νεοθεσμισμό.

Επιπλέον, διατυπώνεται η εκτίμηση στην παρούσα διατριβή ότι η απουσία ενός “συντονίζοντος δημόσιου λόγου” (coordinative discourse⁵) και η στασιμότητα των δημόσιων πολιτικών επί δεκαετίες για τα θέματα φύλου στο πεδίο της πολιτικής στην Κύπρο είναι και ο λόγος που δεν κατόρθωσαν τα θέματα φύλου να προσελκύσουν την προσοχή και την ενασχόληση αρκετών Κυπρίων ή ξένων ερευνητών/ερευνητριών και πανεπιστημιακών δασκάλων εγνωσμένου κύρους, σε ό,τι αφορά στην ανάδειξη των έμφυλων ζητημάτων στη διοίκηση ή την πολιτική. Αντίθετα, το ίδιο το πολιτικό πρόβλημα της Κύπρου (π.χ. οι διαδικασίες επίλυσής του, επιμέρους νομικά ζητήματα,

⁵ Ο όρος θα εξηγηθεί εκτενώς στο 2.1.1.1. Ο δημόσιος λόγος, σύμφωνα με τη Schmidt περιλαμβάνει μια διαδικασία coordinative, κατά τη διάρκεια της οποίας διαμορφώνεται μια πολιτική από τα άτομα/φορείς που τη χαράσσουν και μία διαδικασία επικοινωνιακού λόγου (communicative), κατά τη διάρκεια της οποίας αυτά τα άτομα τη μεταφέρουν στο κοινό ή σε ομάδες κοινού (Schmidt, 2003; 16).

όπως το εδαφικό μετά την απόφαση Τιτίνας Λοϊζίδου εναντίον της Τουρκίας, καθώς και άλλα θέματα στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου, του εθνικισμού κ.ά.) έχει καταφέρει να απασχολήσει πολλούς επιστήμονες, σε επίπεδο μεταπτυχιακών εργασιών επιπέδου μάστερ ή διδακτορικού⁶ ή άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά και μονογραφιών.

Παρόμοια αδιαφορία ή έστω αδυναμία ή έλλειψη συστηματικής ενασχόλησης με τη μεταβλητή του φύλου και τα έμφυλα ζητήματα διαπιστώνεται από τη γράφουσα και στο Τμήμα Στατιστικής του Υπουργείου Οικονομικών (ΥΣΤΑΤ). Δυστυχώς, οι στατιστικές μετρήσεις που συνεχίζει να διεξάγει δεν έχουν αναδείξει με σύνθετες μεταβλητές και πίνακες τη διάσταση του φύλου, έτσι ώστε να υποβοηθεί τη χάραξη πολιτικών, λαμβάνοντας υπόψη και το έμφυλο πρόσημο στη λήψη αποφάσεων από κυβερνητικά τμήματα, ως όφειλε.

Η έκδοση *Το στατιστικό πορτρέτο της γυναίκας της Κύπρου* το 2012 (ΥΣΤΑΤ και Υπουργείο Δικαιοσύνης) για τα θέματα των γυναικών ήταν απόρροια της ανάληψης της ευρωπαϊκής προεδρίας από την Κυπριακή Δημοκρατία και δεν επαναλήφθηκε, ενώ τα έμφυλα στατιστικά στοιχεία που είναι αναρτημένα στον ιστοχώρο στο ανάλογο λήμμα για τις γυναίκες δεν είναι συστηματικά και επικαιροποιημένα, ούτε δυναμικά κατά το

⁶ Π.χ. Μεταπτυχιακές εργασίες επιπέδου μάστερ ή διδακτορικού (διδακτορικού εκεί όπου σημειώνεται) αναφέρω ενδεικτικά σχετικές με το κυπριακό ζήτημα: Andreas Eliades (Πανεπιστήμιο Κύπρου, PhD, 2020), Γαβριήλ Ιωάννης Χαρίτος (Πανεπιστήμιο Μακεδονία, PhD, 2016), Maria Avraamidou (ΤΕΠΑΚ, 2015), Yasin Coşkun (East Anglia, PhD, 2015), Demetrios Nicolaides (Πανεπιστήμιο Κύπρου, PhD 2013), Mary Olin (Portland State University, 2011), Nikos Skoutaris (European University Institute, PhD 2009), Suluay Sütücü (Ankara, 2008), Murat Tuzunkan (κατεχόμενα, Πανεπιστήμιο Ανατολικής Μεσογείου, 2007), Niklas Nilsson (Lund University, 2006), Andrew Richard Morgan (Durham, 2000), Michalis Michael, (La Trobe, Phd, 1998) κ.ά.

πρότυπο του European Institute for Gender Equity (EIGE). Δεν υπάρχει ακόμη το έμφυλο πρόσημο στη χάραξη πολιτικών με βάση θεματικούς/οικονομικούς δείκτες⁷, κατά το πρότυπο που υιοθετεί το World Economic Forum από το 2006 με την ανά διετία κυκλοφορία Αναφορά *The Global Gender Gap Report*. Αντίθετα, οι εκθέσεις που συντάσσουν το EIGE και το World Economic Forum με τη συγκριτική τους προσέγγιση επιτρέπουν την ένταξη και συγκριτική κατάταξη της Κύπρου σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Με βάση στοιχεία από το World Economic Forum 2017 η Κύπρος ήταν προτελευταία στον κατάλογο των χωρών της Ευρώπης ως προς το γενικό δείκτη ισότητας και 92^η από τις 144 παγκοσμίως με δείκτη 0,68, ενώ το 2019 ανέβηκε στην 91^η με δείκτη 0,69 (*Global Gender Gap 2020*, 2020; 9). Χαμηλή θέση έχει και η Ελλάδα σε ό,τι αφορά τον ίδιο δείκτη (84^η με δείκτη 0,70 το 2020). Από στοιχεία του EIGE στο 2017 κατατασσόταν 17^η στην ομάδα των χωρών της Ευρώπης, ενώ το 2019 κατέβηκε στις 20^η θέση με Δείκτη Ισότητας 56,3. Στον Δείκτη Ισότητας γίνεται αναφορά στους τομείς της εργασίας, της οικονομικής κατάστασης, της γνώσης, του χρόνου, της εξουσίας και της υγείας. Εκεί γίνεται αναφορά ότι αν και η Κύπρος από το 2005 σημειώνει ως το 2017 «ταχύτερη πρόοδο από τον μέσο όρο της ΕΕ», «υπολειπόταν της βαθμολογίας της ΕΕ» (<https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-cyprus>) και έχει την πιο κάτω εικόνα αναλυτικά:

Οι υψηλότερες βαθμολογίες της Κύπρου καταγράφονται στους τομείς της υγείας (88,4 μονάδες) και των χρημάτων (80,8 μονάδες), στους οποίους παρουσιάζει επίσης τις καλύτερες επιδόσεις σε σύγκριση με τα άλλα κράτη μέλη (καταλαμβάνοντας, αντίστοιχα, τη 13^η και τη 14^η θέση). Οι **ανισότητες μεταξύ των φύλων είναι**

⁷ Είναι σε εξέλιξη το «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών 2019-2022», το οποίο θα το συμπεριλάβει.

εντονότερες στον τομέα της εξουσίας (28,2 μονάδες), όπου οι επιδόσεις της είναι επίσης χειρότερες σε σύγκριση με τα άλλα κράτη μέλη (και κατατάσσεται στην 24η θέση). Από το 2005 οι βαθμολογίες της Κύπρου έχουν βελτιωθεί σε όλους τους τομείς. Οι μεγαλύτερες βελτιώσεις καταγράφονται στους τομείς της γνώσης (+13,1 μονάδες) και της εξουσίας (+11,8 μονάδες). Η Κύπρος σημείωσε **βραδύτερη πρόοδο στους τομείς της υγείας (+2,6 μονάδες), του χρόνου (+3,6 μονάδες) και της εργασίας (+4,4 μονάδες)**

(<https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-cyprus>).

Συμπερασματικά, συγκρίνοντας τοπικές και διεθνείς στατιστικές αναφορές για έμφυλα ζητήματα όπως τα πιο πάνω, είναι εμφανές ότι στην περίπτωση που υφιστάμενοι πίνακες σε ψηφιακές εκδόσεις της ΥΣΤΑΤ, αναβαθμίζονταν με την προσθήκη του έμφυλου προσήμου, θα προσέδιδαν μια προστιθέμενη αξία στους πλείστους υφιστάμενους πίνακες που αναρτά/δημοσιεύει. Θα ήταν, όντως πολύτιμα εργαλεία για εξαγωγή συμπερασμάτων που αναφέρονται και σε έμφυλα και άλλα ζητήματα και θα ενίσχυαν τον σχεδιασμό ή τον ανασχεδιασμό υφιστάμενων πολιτικών, όπως προτείνει και ο ΟΗΕ (UNECE) και ο ΟΟΣΑ.

Εκτός από την απροθυμία της ΥΣΤΑΤ να αναβαθμίσει τα δεδομένα που συλλέγει και αποδεσμεύει, δυσκολία υπάρχει και λόγω του εμπάργκο της Τουρκίας για ένταξη της Κύπρου σε έρευνες του ΟΟΣΑ. Ως εκ τούτου, η Κύπρος συμμετέχει μόνο σε όσες εκπαιδευτικές έρευνες (PISA, TIMSS) ή έρευνες ενηλίκων (PIAAC) που είναι επιτρεπόμενες για «συνδεδεμένες οικονομίες» όπως της Κύπρου εκτός από χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ. Στοιχεία με έμφυλο πρόσημο μπορούν να εξαχθούν από τις εν λόγω έρευνες. Για τα έμφυλα στοιχεία και την απασχόληση από τον ιστοχώρο του ΟΟΣΑ για τα δεδομένα που έχουμε πρόσβαση για την Ελλάδα διαπιστώνουμε ότι το μισθολογικό

χάσμα στην Ελλάδα κυμαίνεται το 2016 σε 4.5% (<https://data.oecd.org/earnwage/gender-wage-gap.htm>). Οι άντρες αμείβονται περισσότερο από τις γυναίκες, παρά το γεγονός ότι είναι πιο υψηλά καταρτισμένες (διαδικτυακή πηγή ΟΟΣΑ, εφημερίδα *Φιλελεύθερος* 8/10/17), ενώ σε ό,τι αφορά στην Κύπρο ενημερωνόμαστε μέσω ιστοχώρου της ΕΕ (http://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=48078) ότι κυμαινόταν το 2017 στο 14%, ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 16,3%, ενώ το χάσμα για το σύνολο των εισοδημάτων ήταν 26,9% στην Κύπρο, ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 39,6%.

Σε ό,τι αφορά στην εγρήγορση των κρατών για συλλογή δεδομένων με έμφυλο πρόσημο, αξίζει να γίνει αναφορά στη Νέα Ζηλανδία. Η Νέα Ζηλανδία ως κράτος έχει αντιληφθεί τη σημασία για τη συλλογή δεδομένων όχι μόνο όσο σχετίζονται με το κοινωνικό φύλο αλλά και την ταυτότητα του κοινωνικού φύλου για να μπορεί να συμβάλει στην «έρευνα σχετική με την υγεία, τη διαμόρφωση πολιτικών και τη διαμόρφωση δράσεων» (επιλογές: *male*, *female* και *gender diverse*) (Pega et al., 2017; 217). Αυτή η προσπάθεια ξεκίνησε το 1995 και τελεσφόρησε το 2015, κατόπιν συναινέσεων των επαγγελματιών υγείας και των οργανώσεων των transgender (ibid; 218). Τα *ευαίσθητα* αυτά δεδομένα κρίνονται χρήσιμα για τη διαμόρφωση πολιτικών που άπτονται όχι μόνο της υγείας αλλά και της πρόληψης της έμφυλης βίας ή των εγκλημάτων με έμφυλο πρόσημο και άλλες πτυχές, ενώ ο ΟΗΕ θεωρώντας αυτή την προσπάθεια ως παράδειγμα καλής πρακτικής ανέλαβε πρωτοβουλία που θα απαιτεί σε παγκόσμια βάση ενιαίο τρόπο συλλογής δεδομένων έμφυλης ταυτότητας (ibid; 217).

Στη διατριβή προβαίνουμε στη διατύπωση της θέσης ότι ο δημόσιος λόγος για τα θέματα φύλου έχει ήδη ξεκινήσει εδώ και δύο τουλάχιστον δεκαετίες με τις ενέργειες και

τις συνέργειες που αναπτύσσει η ΚΑΔΔ με το Γραφείο της/του Επιτρόπου Διοίκησης ή το Γραφείο της Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων ή την Επιτροπή για την Απασχόληση και την Επαγγελματική Εκπαίδευση του Υπουργείου Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (βλ. σεμινάρια από το 2015 ως σήμερα για τον γλωσσικό σεξισμό, τη βία κατά των γυναικών και τον ρόλο κυβερνητικών τμημάτων πρώτης γραμμής, τη σεξουαλική παρενόχληση στον χώρο εργασίας, τα θέματα μητρότητας κ.ά.). Τα αποτελέσματα είναι ήδη ανιχνεύσιμα/ορατά και σε επίπεδο συντονίζοντος δημόσιου λόγου και σε επίπεδο επικοινωνιακού λόγου, με τους όρους του διαλογικού νεοθεσμισμού που προτείνει η Vivien Schmidt.

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην προσπάθεια επικαιροποίησης της χαρτογράφησης του πεδίου στο κυπριακό συγκείμενο σε συγκεκριμένες πτυχές, σχετιζόμενες με τις επιδράσεις της έμφυλης διάστασης σε ζητήματα διοικητικής οργάνωσης και διοίκησης προσωπικού αλλά και άσκησης δημοσίων πολιτικών στην Κυπριακή Δημοκρατία [το οποίο έλαβε υπόψη το ευρωπαϊκό έργο QUING, το οποίο στο πλαίσιο του 6^{ου} Πλαισίου Στήριξης της ΕΕ αποσκοπούσε στη μελέτη των πολιτικών σχετικών με τα έμφυλα ζητήματα και τις ίσες ευκαιρίες (Quality in Gender+ Equality Policies), αξιοποιώντας νεοθεσμικά εργαλεία του (Φεμινιστικού) Διαλογικού Νεοθεσμισμού. Επιχειρείται, καταρχάς, η διερεύνηση με τη χρήση της νεοθεσμικής ανάλυσης -εστιασμένης στα ζητήματα φύλου- στις διαστάσεις των διακρίσεων σχετικών με το κοινωνικό φύλο στη *δημόσια διοίκηση* μέσα από πρόσφατα στατιστικά στοιχεία των Ετήσιων Εκθέσεων αρμοδίων διοριζόντων οργάνων (ΕΔΥ και ΕΕΥ), σε ό,τι αφορά στο φαινόμενο της γυάλινης οροφής, (δηλ. των αόρατων εμποδίων με τα οποία οι γυναίκες αποκλείονται σταδιακά από την κατάληψη θέσεων σε ανώτερες θέσεις στην

πυραμίδα της ιεραρχίας της εργασίας τους) και της ύπαρξης κολλώδους πατώματος (την καθήλωση των γυναικών στα χαμηλότερα και πιο ασήμαντα πόστα σε έναν οργανισμό) και μέσα από μελέτες περίπτωσης και έγγραφα του καθ' ύλην αρμόδιου ανεξάρτητου αξιωματούχου, δηλαδή της Επιτρόπου Δημόσιας Διοίκησης μέσα από ανάλυση περιεχομένου πρόσφατων Ετήσιων Εκθέσεων της, Τοποθετήσεων και Εκθέσεων της. Η οπτική αυτή συνδέεται με την ανάλυση των καταστατικών πολιτικών του Lowi.

Εν συνεχεία, και σε ό,τι αφορά στη σφαίρα της δημόσιας πολιτικής, θα διερευνηθεί το ενδεχόμενο ανασχεδιασμού της δημόσιας πολιτικής για προώθηση της ισότητας των φύλων στη δημόσια διοίκηση μέσα από ενέργειες του Γραφείου της Επιτρόπου Διοίκησης, της Επιτρόπου για το Φύλο και της ΚΑΔΔ. Διευκρινίζεται ότι δεν θα διερευνηθεί ο θεσμός της/του Επιτρόπου για το Φύλο, διότι οι Ετήσιες Εκθέσεις του εν λόγω Γραφείου δεν ήταν μέχρι πρόσφατα προσβάσιμες/αποδεσμευμένες στον ιστοχώρο του ή στο σύνολό τους (Είναι μόνο η Έκθεση του 2016 στον ιστοχώρο http://www.institutionforgenderequality.gov.cy/equality/equality.nsf/page09_arch_gr/page09_arch_gr?OpenDocument) και εφόσον ως θεσμός καθιερώθηκε μόλις πρόσφατα (με βάση την προεκλογική δέσμευση και απόφαση του νυν Προέδρου της Δημοκρατίας το 2014), δεν υπάρχουν πολλά ακόμη πεπραγμένα που να μπορούν να συζητηθούν και να τύχουν σχολιασμού, αν και προωθείται η ανεξαρτητοποίηση του θεσμού με νομοσχέδιο σε εξέλιξη και συναίνεση της Επιτροπής Θεσμών της Βουλής (ιστοχώρος *Reporter*, 21/2/2018). Ωστόσο, θα αξιοποιηθεί το υλικό που έχει αναρτηθεί στον ιστοχώρο της/του Επιτρόπου και είναι προσβάσιμο (π.χ. στατιστικά στοιχεία και το πρότζεκτ “Breaking the mould”, το οποίο υλοποιεί το MIGS).

Θα διερευνηθεί, το νομικό πλαίσιο που διέπει τη διεθνική σωματεμπορία, καθώς και κάποια ζητήματα που απορρέουν από τη νομολογία, και μπορούν να εκληφθούν ως μια μορφή μεταφοράς του επικοινωνιακού λόγου των διαδίκων, και συν τω χρόνω, και μιλια μορφή ενός συντονίζοντος δημόσιου λόγου με βάση την ισχύ της απόφασης του/της δικαστή/δικάστριας για τις υπό εξέταση υποθέσεις. Οι προσεγγίσεις αυτές εμπίπτουν στην ανάλυση ρυθμιστικών ή / και αναδιανεμητικών πολιτικών, σύμφωνα πάντα με την τυπολογία του Lowi.

Τα ζητήματα αυτά παρουσιάζουν ανάλογα με την πτυχή αντιθέσεις, θεσμικούς, νομικούς ή κοινωνικούς περιορισμούς. Υπάρχουν ανεπίσημες νόρμες, οι οποίες υποσκάπτουν μεταρρυθμίσεις προς όφελος της έμφυλης ισότητας αλλά και φορείς/αξιωματούχοι που παρεμβαίνουν ή αξιολογούν ζητήματα έμφυλων ανισοτήτων. Παρατηρείται ένας λανθάνων ή υφέρπων γλωσσικός σεξισμός στα κρατικά έγγραφα, καθώς και τις προκηρύξεις θέσεων εργασίας που δημοσιεύονται στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης* ακόμη και σήμερα.

Σε γενικές γραμμές στα πλαίσια καταστατικών, ρυθμιστικών και αναδιανεμητικών πολιτικών θα διερευνηθεί κατά πόσο υπάρχουν θεσμοί (κρατικοί ή άλλοι) που συμβάλλουν: α) ακούσια στη διάκριση ή εμπρόθετα στην ισότητα των φύλων, β) στην προαγωγή μεταρρυθμίσεων και γ) στη δημιουργία ενημέρωσης-ευαισθητοποίησης της κοινωνίας ή συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού για τις έμφυλες ανισότητες/διακρίσεις ή στερεότυπα. Θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε κατά πόσο το κράτος προωθεί συστηματικά πολιτικές και μέτρα για την προαγωγή της ισότητας, να αντιληφθούμε το οικονομικό κόστος σε σχέση με την επιτυχία των πολιτικών αυτών αλλά και το

ενδεχόμενο να χρήζει ανασχεδιασμού της υφιστάμενης πολιτικής και η ένταξή της σε ένα πιο λειτουργικό, ουσιαστικό και εφικτό *Σχέδιο Δράσης*.

Σε ό,τι αφορά στο νομικό καθεστώς για το ζήτημα της πορνείας/σεξουαλικών υπηρεσιών (Kantola & Squires, 2004), επειδή η νομοθεσία για την εξαναγκαστική πορνεία και τη διεθνική σωματεμπορία δεν εφαρμόζονται ομοιόμορφα σε όλες τις χώρες, ή αποτελεσματικά, το θέμα απασχολεί σε ακαδημαϊκό επίπεδο τις Σπουδές Φύλου (Kantola, 2011). Στην περίπτωση της Κύπρου δεν είχαν επιτευχθεί μέχρι πρόσφατα για το θέμα αυτό αλλαγές (Cox, 2017; 17) και ήταν σε λήθαργο, μέχρι την καταδίκη της Κύπρου στο ΕΔΑΔ στην υπόθεση Rantseva το 2010 (<https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-1142>, Rantsev v. Cyprus and Russia - 25965/04, Judgment 7.1.2010).

Σε πρακτικό επίπεδο, στην περίπτωση της Κύπρου, το κυπριακό κράτος έχει αναλάβει κατά καιρούς ή σε επίπεδο συγκεκριμένων τμημάτων που τυπικά και ουσιαστικά αναλαμβάνουν στο εύρος του πεδίου άσκησης εξουσίας και πολιτικών τους την ενδυνάμωση της θέσης και των δικαιωμάτων των γυναικών, δηλαδή την «άνοδο του κρατικού φεμινισμού» (Kantola, 2011; 218). Ωστόσο αυτό δεν εξυπακούει ότι οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις για προώθηση της ισότητας επιτυγχάνονται για όλες τις γυναίκες και δεν «μεταλλάσσονται με τον χρόνο σε πιο έμμεσους μηχανισμούς στο πλαίσιο μίας δυναμικής διαδικασίας» (Kantola, *ibid*). Στο πλαίσιο αυτό μπορεί να υποσκάπτουν τα δικαιώματα των γυναικών που απασχολούνται με το καθεστώς της έμμισθης φροντίδας κατοίκων και προέλευση από τρίτες χώρες ή χωρίς σύμβαση εργασίας ως ωρομίσθιες κ.λπ., κάτι το οποίο εγείρεται από οργανωμένα σύνολα με

έντονο τρόπο μετά από την καταδίκη του κατά συρροήν δολοφόνου «Ορέστη» (Ιούνιος 2019), το οποίο δεν καλύπτεται χρονικά ή θεματικά στην παρούσα διατριβή.

Συνοψίζοντας και ανακεφαλαιώνοντας τα ερευνητικά ερωτήματα, αναφέρω ότι στη διατριβή θα επιχειρηθεί να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο επηρεάστηκαν τα έμφυλα ζητήματα από συγκεκριμένες πολιτικές εξελίξεις από το 1960 και μετά, η απεικόνιση της έμφυλης διάστασης των εργαζομένων στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου (Δημόσια Υπηρεσία, Δημόσια Εκπαιδευτική Υπηρεσία και Εθνική Φρουρά) στις μέρες μας και την ως τώρα πορεία των πολιτικών τις οποίες τηρούσε το κυπριακό κράτος στο θέμα της πορνείας και του εκτοπισμού.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Κεφάλαιο 1 αναφέρεται στον μεθοδολογικό σχεδιασμό που απορρέει από την υπόθεση εργασίας και τις προκλήσεις ενός φαινομένου που η μεταβλητή του (κοινωνικό φύλο) έχει πλέον διεπιστημονικό ενδιαφέρον και δεν περιορίζεται στην Κοινωνιολογία αλλά έχει προεκτάσεις στη Δημόσια Διοίκηση, τις Δημόσιες Πολιτικές, την Εκπαίδευση κ.ά. Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας και οι *ερευνητικοί κύκλοι*, δεδομένου ότι η εν λόγω διατριβή συνδυάζει ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα, τα οποία λαμβάνονται από κυβερνητικά τμήματα και από ανεξάρτητες υπηρεσίες (ΕΕΥ, ΕΔΥ) και θεσμούς, όπως της Επιτρόπου Διοίκησης και τη Δικαιοσύνη (νομολογία δικαστηρίων της Κύπρου και του ΕΔΑΔ), καθώς και από διαδικτυακές πηγές με αναφορές σε δημόσιο λόγο.

Στο Κεφάλαιο 2 επιχειρείται η ανάδειξη της σημασίας του κοινωνικού φύλου στη δημόσια διοίκηση μέσα από τον *διαλογικό νεοθεσμισμό* της Vivien Schmidt και τη νεοθεσμική ανάλυση (1.1). Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το ερμηνευτικό πλαίσιο των δημόσιων πολιτικών του Lowi (1.2) για την κατανόηση του πεδίου των δημόσιων πολιτικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

1.1 ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η αλληλεπίδραση του διοικητικού και του πολιτικού υποσυστήματος μέσω οσμωτικών διαδικασιών σε ένα ευνομούμενο ευρωπαϊκό κράτος (Τσέκος, 2003) γίνεται αντιληπτή ως ένα σύνολο θεσμικών διαδικασιών που διέπονται από κανόνες (Σύνταγμα, Νόμοι, Κανονιστικές Διοικητικές Πράξεις κ.ά.) και διεξάγονται σε ένα συγκροτημένο, αλλά σύνθετο και σαφώς προσδιορισμένο πλαίσιο λειτουργιών.

Οι προϋπάρχοντες του 1960 κοινωνικοί μηχανισμοί, θεσμοί και λειτουργίες του αποικιοκρατικού διοικητικού συστήματος διακυβέρνησης της Κύπρου «εξυπηρετούσαν αποκλειστικά το νόμο και την τάξη υπό τους όρους του καταναγκασμού και της επιβολής (αστυνόμευση, ασφάλεια, σύστημα πληροφόρησης, πολιτικοί κρατούμενοι) και δεν ήταν εξοικειωμένοι με τους δημοκρατικούς τύπους και διαμόρφωσης πολιτικών και λήψης αποφάσεων, ούτε και προσανατολισμένοι στην κοινωνική και οικονομική πρόοδο και ανάπτυξη» (Χρυσ αφίνης, 2013; 15). Κατά την πρώτη δεκαετία της Κυπριακής Δημοκρατίας, πέραν από τις θεσμικές αλλαγές που επέβαλε το νέο Σύνταγμα, ο διοικητικός μηχανισμός εξακολουθούσε να λειτουργεί στη βάση του αποικιοκρατικού μοντέλου. Στη συνέχεια, λόγω της αστικοποίησης και του κοινωνικοοικονομικού μετασχηματισμού, οι θεσμοί, τα πολιτειακά και διοικητικά όργανα και υπηρεσίες, αποκτούν νέα δομή και διάρθρωση και εξορθολογίζονται ως προς τη λειτουργία τους. (Για μια συνοπτική πορεία της κυπριακής δημόσιας διοίκησης βλ. Χρυσ αφίνης, 2018;1-10). Μεγάλο μέρος των διεργασιών της Δημόσιας Διοίκησης (νομοθεσίες, περιοχές δικαιοδοσίας και δράσης, προγραμματισμός και σχεδιασμός,

διοίκηση και διεύθυνση, διαδικασίες λήψης αποφάσεων, διαδικασίες και μέθοδοι στελέχωσης, άσκηση ελέγχου και συντονισμού) δεν θα αποτελέσουν αντικείμενο αυτής της διερεύνησης. Η γράφουσα οφείλει να αναγνωρίσει εξ αρχής και να καταγράψει ότι παρελκυστικοί παράγοντες/μηχανισμοί που αναφέρονται στη διατριβή αυτή, ομολογουμένως, δεν παραμέρισαν/υποβάθμισαν μόνο τα έμφυλα ζητήματα αλλά και άλλα κοινωνικά, πολιτειακά ζητήματα. Επ αυτού παρενθετικά αναφέρεται ότι καταρχάς η φυσιογνωμία του κυπριακού κράτους, εξαιτίας του κυπριακού προβλήματος, συνέβαλε στην καθυστέρηση για μεγάλο χρονικό διάστημα όχι μόνο σε έμφυλα ζητήματα. Υπήρξε καθυστέρηση του εκσυγχρονισμού της κυπριακής κοινωνίας, της ωρίμανσης της πολιτικής ζωής, της οικονομικής ανάπτυξης και της εστίασης του κράτους και των πολιτών στην πρόοδο και την ευημερία λόγω του Κυπριακού και των εξελίξεων γύρω από το θέμα αυτό. Κατά την άποψη της γράφουσας καταγράφονται ζητήματα αναξιοκρατίας και καθυστερήσεων σε πολλά πεδία. Υπήρξε σπατάλη δυνάμεων και διοικητικό κόστος τόσο μετά την Τουρκανταρσία, και πολύ περισσότερο μετά την Τουρκική Εισβολή. Το κράτος συνεχίζει ακόμη και σήμερα να στηρίζεται σε ένα πλέον απαρχαιωμένο Σύνταγμα που δύσκολα τροποποιείται λόγω προσπάθειας να φαίνεται «σταθερό» στην αρχική του μορφή και ελάχιστες φορές παρεκκλίνει στη βάση του «δικαίου της ανάγκης», σε αντίθεση με άλλα Συντάγματα (π.χ. το Σύνταγμα της Ελλάδας που αναθεωρούνται άρθρα του όταν προκύπτει ανάγκη και υπάρχει πλειοψηφία στη Βουλή των Ελλήνων). Επιπρόσθετα, η γράφουσα κάνει λόγο για αναξιοκρατία που προκαλεί η ισοπέδωση βαθμολογιών στην ανέλιξη των δημοσίων υπαλλήλων, κάτι που δυσχεραίνει το έργο του ανεξάρτητου οργάνου (ΕΔΥ) να επιλέξει για προαγωγή τους/τις άριστους/άριστες δημόσιους λειτουργούς. Εξίσου σοβαρός

ζήτημα είναι η καθυστέρηση του εκσυγχρονισμού λόγω του τρόπου που λειτουργούν και παρεμβαίνουν τα κόμματα στον διορισμό των μελών της ΕΔΥ και ΕΕΥ, αλλά και τον διορισμό ή / και την ανέλιξη κάποιες φορές δημόσιων λειτουργών ή τη λήψη αποφάσεων της δημόσιας υπηρεσίας όχι κατ' ανάγκη με κριτήριο το δημόσιο αλλά το ίδιο συμφέρον. Ακόμη, η καθυστέρηση στη διοικητική ανασυγκρότηση, την αναθεώρηση διοικητικών δομών, συστημάτων αξιολόγησης, ορθής και ορθολογικής διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και η καθυστέρηση στον εκσυγχρονισμό του ίδιου του δικαστικού συστήματος με μόλις πρόσφατα τη σύσταση διοικητικού δικαστηρίου και σχετικά αργή έκδοση δικαστικών αποφάσεων και την αργοπορία στην ένταξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στη διαχείριση των δικαστηρίων αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα προόδου. Ένας άλλος παράγοντας είναι η αδυναμία έγκαιρου προληπτικού μηχανισμού διαχείρισης αυθαιρεσιών στο τραπεζοπιστωτικό σύστημα και τις αγοραπωλησίες.

Η υπόθεση εργασίας στην εν λόγω διατριβή είναι ότι οι κυρίαρχες πολιτισμικές (cultural) παράμετροι που διέπουν τόσο το διοικητικό και πολιτικό υποσύστημα⁸ του κυπριακού κράτους και διαμορφώνουν στάσεις, συμπεριφορές αλλά και πολιτικές και διοικητικές πρακτικές καθώς και την άσκηση δημοσίων πολιτικών, ενώ αποτυπώνονται στον θεσμικό δημόσιο λόγο αλλά και στο «δοτό» για πολλούς Σύνταγμα της χώρας-επηρέασαν αρνητικά τον βαθμό εισόδου και την ιεραρχική ανέλιξη των γυναικών στη δημόσια υπηρεσία καθώς και τη θέση τους ως αποδεκτών και χρηστών των

⁸ Βλ. τη χρήση των όρων *πολιτικό* και *διοικητικό υποσύστημα* στη διατριβή του Θ. Ν. Τσέκου (2003) και το άρθρο του ιδίου (2008) στον συλλογικό τόμο *Κρίση του ελληνικού πολιτικού συστήματος*.

ασκούμενων παροχικών αλλά πρωτίστως ρυθμιστικών πολιτικών. Διατυπώνεται εδώ η θέση ότι η διαχρονική απασχόληση των πολιτικών με το κυπριακό ζήτημα και η προσοχή των πολιτών σε μια διαρκή αβεβαιότητα ως προς την έκβασή του συνέβαλαν στην αδυναμία ωρίμανσης της πολιτικής ζωής και εμβάθυνσης και διεύρυνσης των δημοκρατικών θεσμών στην Κύπρο. Καθυστέρησαν έτσι τις πολιτισμικές (cultural) εξελίξεις σε κοινωνικό και πολιτικο-διοικητικό επίπεδο, ιδίως ως προς την αλλαγή στάσεων απέναντι στα έμφυλα ζητήματα. Εντοπίζουμε και διερευνούμε αυτή την καθυστέρηση, στον τρόπο αντιμετώπισης πολύπλοκων κοινωνικών φαινομένων αλλά και διαχείρισης διοικητικών θεμάτων από τους αρμόδιους φορείς του κράτους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επιβίωση και εν πάσει περιπτώσει πολύ αργή υπέρβαση των πολιτισμικών αυτών προτύπων μετά την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (2014) και την εγκαθίδρυση νέων θεσμών και νομοθετικών ρυθμίσεων αναφορικά με τη λειτουργία και τη δράση του κράτους.

Οι επιπτώσεις φαινομένων όπως ο δυϊκός χαρακτήρας του κράτους με δικοινοτικό διαχωρισμό (Ζαβού Σ., 2011; 207) αλλά και η αντοχή παραδοσιακών πολιτισμικών (cultural) προτύπων και στάσεων ακόμα και μετά την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν διάχυτες στη σύνθεση και λειτουργία τόσο των πολιτικών όσο και των διοικητικών θεσμικών οργάνων. Η διασύνδεσή τους με το φύλο θα διερευνηθεί μέσα από τη μελέτη της άσκησης καταστατικών και ρυθμιστικών πολιτικών και βάσει τεκμηρίων προερχόμενων από ποικίλες διαδικασίες συλλογής δεδομένων με ποιοτικό χαρακτήρα που περιλαμβάνουν αρχειακή έρευνα, μελέτη του *Συντάγματος* αλλά και ποσοτικά δεδομένα από αρμόδια διορίζοντα όργανα και υπουργεία, καθώς και ποιοτικά δεδομένα

από ανεξάρτητους θεσμούς ή υπηρεσίες (Αποφάσεις δικαστηρίων, Τοποθετήσεις της Επιτρόπου Διοίκησης), τα οποία είναι προσβάσιμα μέσω επίσημων ιστοχώρων.

Επιπρόσθετα, η βασική ερευνητική μας υπόθεση εκτός από τα παραπάνω «δεδομένα» τεκμηριώνεται και από την ανάλυση ενός αυξανόμενου αριθμού «προκλήσεων» με έμφυλο πρόσημο προς το κράτος. Οι προκλήσεις αυτές εκδηλώνονται με τη μορφή λόγου και των διεκδικήσεων των πολιτών (ατόμων ή ομάδων) με το κράτος. Στη διατριβή, μέσα από την ανάλυση του δημόσιου διαλόγου και του δημόσιου λόγου (discourse) θα διερευνηθεί κατά πόσο πολίτες (Κύπριοι, Ευρωπαίοι, τρίτων χωρών, ασχέτως φύλου) αμφισβητούν κατά καιρούς πρακτικές, λειτουργίες ή διαδικασίες που εφαρμόζουν τμήματα, διευθύνσεις ή υπηρεσίες της δημόσιας διοίκησης και προσφεύγουν σε ανεξάρτητους φορείς με ισχύ ή κύρος στην Κύπρο ή/και το εξωτερικό (Επίτροπος Διοίκησης, Βουλή, τοπικά ένδικα μέσα, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και αλλού). Μέσω των φορέων αυτών, οι πολίτες αρκετές φορές μπορούν να επιβάλουν την εισαγωγή νέων πολιτικών ή την αναθεώρηση υφιστάμενων, μέσω του συντονίζοντος δημόσιου λόγου, τον οποίο αναπτύσσουν οι φορείς.

1.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

Στον «καμβά» μίας σύνθετης υπόθεσης εργασίας μας έχουμε επιμέρους ερωτήματα:

1. Ποιες είναι οι κυρίαρχες πολιτισμικές παράμετροι που επηρεάζουν το κυπριακό κράτος;
2. Πώς επηρέασαν τις πολιτικές και πώς τις διοικητικές πρακτικές;
3. Επηρέασαν την άσκηση δημόσιων πολιτικών;
4. Αποτυπώθηκαν στο *Σύνταγμα* του

κράτους; 5. Επηρέασαν τον βαθμό εισόδου των γυναικών σε διάφορα στάδια του κράτους στη δημόσια υπηρεσία; 6. Επηρέασαν την ιεραρχική ανέλιξή τους στη δημόσια υπηρεσία; 7. Επηρέασαν τις γυναίκες ως αποδέκτριες ρυθμιστικών πολιτικών; 8. Επηρέασαν τις γυναίκες ως χρήστριες ρυθμιστικών πολιτικών; Αν επηρέασαν, σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο; Προσπαθώντας να εστιάσουμε σε βασικούς πυλώνες ερευνητικών ερωτημάτων με έμφυλο πρόσημο δίνουμε έμφαση: α) σε **δεδομένα** και β) σε **προκλήσεις** του κυπριακού κράτους με αφηγηματικά στοιχεία από τον δημόσιο λόγο, τα οποία προέκυψαν λόγω δικαστικής διαδικασίας ή της εξέτασης του θέματος από την Επίτροπο Διοίκησης.

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που αναφέρεται σε έμφυλα δεδομένα εστιάζει σε ποσοτικά στοιχεία. Διερευνά κατά πόσο υπάρχουν ή μπορούν να συλλεχθούν έμφυλα δεδομένα για τη δημόσια διοίκηση και κατά πόσο αυτά είναι σημαντικά. Σε ό,τι αφορά στα δεδομένα, η ανάγκη χαρτογράφησης του τοπίου των υπαλλήλων που εργάζονται στη δημόσια υπηρεσία (διοίκηση-υπηρεσίες, εκπαίδευση και άμυνα) είναι σημαντική λόγω της απουσίας δημοσιευμένων έμφυλων δεδομένων για το θέμα. Επιπλέον, η επεξεργασία των δεδομένων αυτών αποσκοπεί στη διερεύνηση ζητημάτων με έμφυλο πρόσημο σε ό,τι αφορά: α) στην πρόσληψη και β) στην ανέλιξη σε υπηρεσίες με ίση ή άνιση εκπροσώπηση των φύλων. Τέτοια ζητήματα μπορεί να είναι τα φαινόμενα της γυάλινης οροφής ή του κολλώδους πατώματος για τις γυναίκες ή του μη συμπεριληπτικού λόγου και για τα δύο φύλα στα έγγραφα της δημόσιας υπηρεσίας, ή να απορρέουν από τη νομολογία. Ουσιαστικά το ερώτημα αυτό διερευνά με ποιο τρόπο στο πεδίο της δημόσιας πολιτικής το κοινωνικό φύλο -ως κοινωνική κατασκευή-, στο πλαίσιο αλληλεπίδρασης μεταξύ δρώντων υποκειμένων με

διαφορετικούς ρόλους μεταξύ τους επηρεάζει άμεσα ή υπόρρητα το πεδίο άσκησης δημόσιας πολιτικής. Σχετίζεται επίσης με τη συζήτηση για τη βαθύτερη αιτιολόγηση της αντιπροσωπευτικής εκπροσώπησης των φύλων στη διοίκηση (representative bureaucracy).

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, αφορά στις προκλήσεις που δέχεται το διοικητικό και το πολιτικό υποσύστημα του κυπριακού κράτους. Σε ποια φάση είναι τα έμφυλα ζητήματα στις μέρες μας και σε ποια εξ αυτών κρίνεται από τη γράφουσα ότι θα εστιάσει στη διατριβή και για ποιο λόγο; Αρκετά θέματα είναι σε εξέλιξη και σε επικοινωνιακό δημόσιο λόγο: π.χ. τα θέματα που διέπουν το νομικό πλαίσιο των αμβλώσεων λόγω περιστατικού που απασχόλησε την κοινότητα των ιατρών και τα ΜΜΕ (*i-eidisi* 11/10/2017), την ποινικοποίηση της εξακολουθητικής παρακολούθησης (*Dialogos*, 4/12/2017) λόγω έξαρσης των κρουσμάτων και της πίεσης των ΜΚΟ, την αναθεώρηση της επιδοματικής πολιτικής των υπογόνιμων ζευγαριών που προσφεύγουν σε υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και τη διεύθετηση ζητημάτων που αφορούν στη γονεϊκότητα δημοσίων υπαλλήλων που αποκτούν παιδί με παρένθετη μητρότητα, όπως των αντίστοιχων που αποκτούν «φυσιολογικά» (π.χ. άδεια «λοχείας» ή διευκολύνσεις θηλασμού), της πρόληψης ή καταστολής φαινομένων βίας ασκούμενης κατά των γυναικών κ.ο.κ. Ωστόσο, στην παρούσα διατριβή θα περιοριστούμε στην εξέταση των «προκλήσεων» που ήδη απασχόλησαν ως δημόσιος λόγος το κυπριακό κράτος μέσω των αποφάσεων ένδικων μέσων και της Επιτρόπου Διοίκησης για τα θέματα που είναι απότοκα της Εισβολής και της διεθνικής σωματεμπορίας/πορνείας.

Ένα ερώτημα, το οποίο θα απαντηθεί οριζόντια στη διατριβή αφορά στο δίκτυο των δρώντων υποκειμένων σε εθνικό και υπερ-εθνικό επίπεδο (ευρωπαϊκό και όχι μόνο) που υποστηρίζει την αλλαγή πολιτικής όσον αφορά τόσο σε θέματα αντιπροσωπευτικής εκπροσώπησης των φύλων στην πολιτική ζωή και αλλού, αλλά και τη διαχείριση θεμάτων σχετικών με μορφές ακραίας μορφής έμφυλης βίας μέσα από θεσμούς συνηγορίας (advocacy coalitions) πρωτίστως μέσω, του θεσμού του/της Επιτρόπου Διοίκησης, Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Αρχής κατά των διακρίσεων. Οι θεσμοί συνηγορίας όπως του/της Επιτρόπου [αντ]αγωνίζονται στο πεδίο χάραξης δημόσιας πολιτικής, για να εφαρμοστούν οι δικές τους επιλογές για εναλλακτική πολιτική (policy) (Mukherjee & Howlett, 2015; 65) και να συνδυάσουν «ρεύματα (stream) και κύκλους που παράγουν μια βελτιωμένη κατανόηση της ουσιώδους φύσης των διαδικασιών χάραξης πολιτικής» (Howlett, McConnell and Perl, 2017; 72).

Με αφορμή την έμφαση στην οσμωτική αλλά ουσιαστική επίδραση του θεσμού του/της Επιτρόπου Διοίκησης ως θεσμού συνηγορίας παραπέμπους στους Sotiron και Winkel που αναφέρουν ότι

«κάθε πολιτικό υποσύστημα μπορεί να γίνει κατανοητό ως μια αρένα αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε ανταγωνιστικούς μηχανισμούς συνηγορίας. Κάθε μορφή συνηγορίας αποτελείται από κρατικά και μη κρατικά δρώντα υποκείμενα από διάφορα επίπεδα που μοιράζονται κοινές ουσιώδεις πεποιθήσεις και συντονίζουν δράσεις διαχρονικά» (Sotiron & Winkel, 2016; 128)

Οι Sotiron και Winkel βλέπουν τέσσερα διαφορετικά είδη πεποιθήσεων και αξιών που αναφέρονται στην ανθρώπινη φύση, τις πανανθρώπινες και αδιαπραγμάτευτες αξίες, τα κριτήρια της κατανεμημένης δικαιοσύνης σε ό,τι αφορά στην ευημερία και αειφορία και, τέλος, σε θέματα κοινωνικο-πολιτιστικής ταυτότητας. Αυτή περιλαμβάνει την

εθνοτική ταυτότητα, τη θρησκεία, το φύλο και την απασχόληση (ibid, και παραπομπή των ιδίων στους Sabatier & Jenkins-Smith, 1999), τα θέματα που ενδιαφέρουν τη γράφουσα στη διατριβή. Χρονικά ενωρίτερα, ο Sabatier (Sabatier, 1988; 160, υποσημείωση 2) καταγράφει τη διασύνδεση του θεσμού της Συνηγορίας με τον εποικοδομισμό (constructivism)⁹, θεωρητικό πλαίσιο συναφές με τον κοινωνικό δομισμό (social constructionism) τον οποίο αξιοποιεί η παρούσα διατριβή για την κατανόηση του πλαισίου.

1.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.3.1 ΤΟ «ΕΥΕΛΙΚΤΟ ΣΧΕΔΙΟ» ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΟΙ «ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ»

Για τη διαμόρφωση της μεθοδολογίας της έρευνας λήφθηκαν κατ' αρχήν υπόψη έννοιες προερχόμενες από τη μετα-αποικιοκρατική φεμινιστική οπτική για τη «γυναίκα» και τις «γυναίκες» και τον «διεθνικό φεμινισμό». Ο «διεθνικός φεμινισμός» εξετάζει αντιθέσεις και την πιθανότητα των πολλαπλών υποκειμενικοτήτων (Olesen, 2018; 153). Λόγω της καταπίεσης εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης ο διεθνικός φεμινισμός ασχολείται, ανάμεσα σε άλλα, με ζητήματα όπως της σωματεμπορίας, της έμμισθης οικιακής φροντίδας με έμφυλο πρόσημο, τη βίας κατά των γυναικών και των διαδικασιών

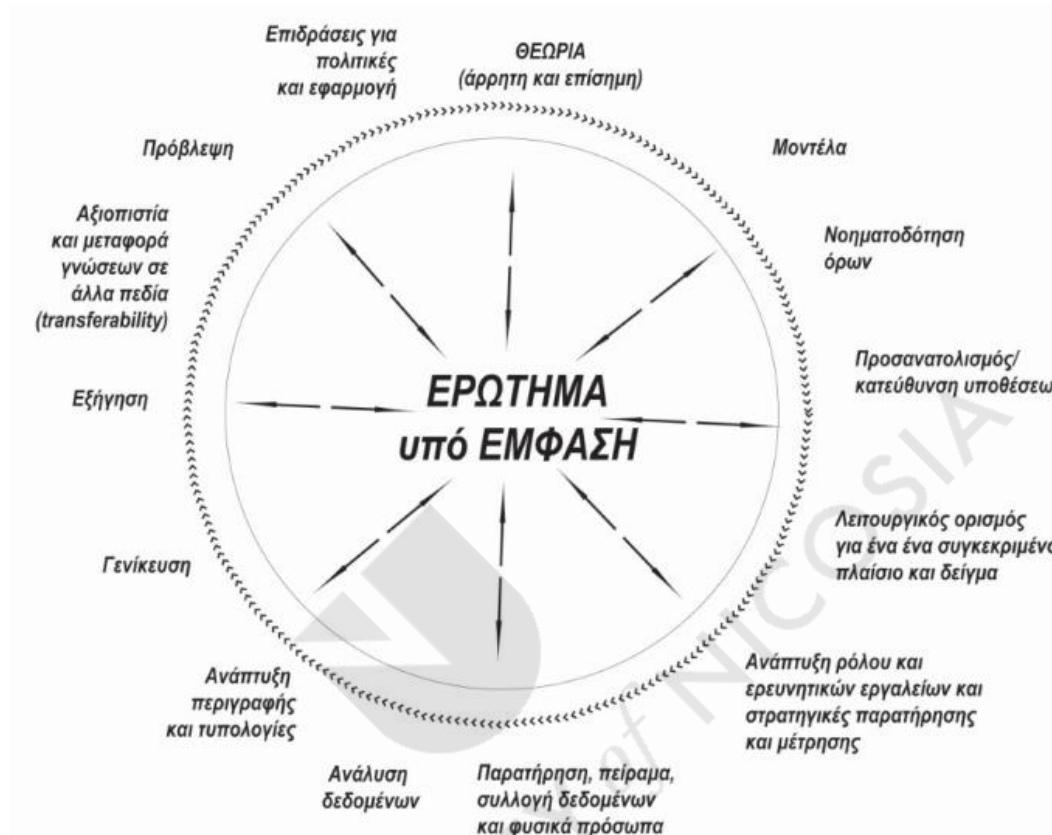
⁹ «It is worth nothing, however, that William Dunn (personal communication) insists this advocacy coalition framework is quite compatible with an alternative meta-theory which he terms 'constructivism' (Dunn, 1982)».

υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (ibid). Στην παρούσα εργασία από τις πιο πάνω πτυχές θα ασχοληθούμε μόνο με τη διεθνική σωματεμπορία.

Η υπόθεση εργασίας και τα προκύπτοντα ερωτήματα διερευνώνται μέσα από ένα «ευέλικτο σχέδιο» μεθοδολογίας έρευνας, όπως εισηγείται ο Colin Robson. Με την υιοθέτηση του εν λόγω σχεδίου «στο πλαίσιο μιας φεμινιστικής ερευνητικής παράδοσης», είμαστε σε θέση να επιβεβαιώσουμε ή να απορρίψουμε ισχυρισμούς σε ένα «ρεαλιστικό πλαίσιο» με τη συλλογή διαφορετικών τύπων τεκμηρίων, αρχείων και δεδομένων (Robson, 2007; 193-7, Vogt et al. 2014; 427) στο πλαίσιο του συνδυασμού των μεθοδολογικών προσεγγίσεων (Shkedi, 2014; 332).

Ο συνδυασμός ενός μικτού σχεδίου έρευνας και η συλλογή δεδομένων ποιοτικού και ποσοτικού χαρακτήρα, «δύο διαφορετικών κοσμοθεωρήσεων» (Willis et al., 2007; 7), με συνδυασμό σχεδίων έρευνας (Vogt et al., 2014; 427) θα μας επιτρέψει να φωτίσουμε το πεδίο σε ό,τι αφορά στην υφιστάμενη κατάσταση ως δεδομένη (status quo) και ως εξελισσόμενη (εξαιτίας της δυναμικής του δημόσιου λόγου και της δράσης δρώντων υποκειμένων). Ιδιαίτερα, σε ό,τι αφορά στις αλλαγές στην πολιτική (policy) εξαιτίας ενός δημόσιου λόγου, αξιοποιείται το μοντέλο των Marshall και Rossman (1995). Υιοθετώντας το μοντέλο ενός πλήρους ερευνητικού κύκλου ξεκινήσαμε από τη θεωρία των τελευταίων και ακολουθήσαμε όλα τα προτεινόμενα στάδια στον «τροχό της επιστήμης». Τα στάδια οδηγούν σε επιδράσεις και εισηγήσεις για πολιτική, όπως φαίνεται στην πιο κάτω απόδοση του σχήματος στα ελληνικά από τη γράφουσα:

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ 1. ΜΟΝΤΕΛΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ: «Ο ΤΡΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ», (C. MARSHALL & GR. B. ROSSMAN, 1995)

Σε ό,τι αφορά στη μέθοδο συλλογής δεδομένων, γίνεται χρήση παραγωγικών και επαγωγικών προσεγγίσεων, εφόσον τα δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας είναι τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά και η κωδικοποίηση και η ανάλυση πρέπει να είναι ανάλογη του είδους των δεδομένων (Vogt et al., 2014; 430-431).

Η αξιοποίηση κυβερνητικών αρχείων και εγγράφων (από το Κρατικό Αρχείο και της *Επισήμου Εφημερίδος της Κυβερνήσεως* του 1960), καθώς και κλειστών διοικητικών πληροφοριακών συστημάτων των αρμοδίων διοριζόντων οργάνων (Βάσεις Δεδομένων της ΕΕΥ και της ΕΔΥ) και νομικών βάσεων δεδομένων με ανοικτή πρόσβαση (CYLAW

και ΕΔΑΔ) εντάσσεται στο μεθοδολογικό πλαίσιο που προτείνει ο Robson (ibid, 2007; 429) και αξιοποιεί την πολυσυλλεκτική μέθοδο εξασφάλισης δεδομένων.

Ειδικά σε ό,τι αφορά στην περίπτωση της ανοικτής βάσης Cylaw για νομικά ζητήματα και τις αποφάσεις πρώτοδικων και Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, καθώς και της βάσης HUDOC του ΕΔΑΔ, η αναζήτηση επιδιώκεται με λέξεις-κλειδιά (Robson, 2007; 426). Το υλικό αυτό έχει ποιοτικά χαρακτηριστικά και τυγχάνει επεξεργασίας με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, όπως και το υλικό που αναρτάται στον ιστοχώρο της Επιτροπής Διοίκησης που κάθε Απόφαση ή Αυτεπάγγελτη Τοποθέτηση αποτελεί από μόνη της έναν δημόσιο λόγο που εμπερικλείει μια ενδελεχή και πολυπρισματική νομική και κοινωνιολογική έρευνα περί τα πράγματα.

1.3.1.1 Η ΔΟΜΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΕΜΠΕΙΡΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η δομή της διδακτορικής διατριβής ακολουθεί κλιμακωτή διαβάθμιση. Κύριος στόχος της κλιμακωτής διαβάθμισης είναι η οργανική ένταξη των μερών της διατριβής. Αυτό επιτυγχάνεται με τη διάρθρωση και τη συνοχή των επιμέρους μερών (θεωρητικού και εμπειρικού), των επιμέρους ανά κεφάλαιο εν είδει ανακεφαλαίωσης συμπερασμάτων, του ανασχεδιασμού των πολιτικών, των προτάσεων για περαιτέρω διερεύνηση επιμέρους θεμάτων και των τελικών συμπερασμάτων. Η κρίσιμη μάζα των εμπειρικών δεδομένων έχει συνέχεια και οργανική ένταξη στα επιμέρους κατά κεφάλαιο συμπεράσματα, στον προτεινόμενο ανασχεδιασμό πολιτικής αλλά και στα καταληκτικά γενικά συμπεράσματα.

Στα κεφάλαια, προσδιορίζεται ο σκοπός, αναλύονται τα δεδομένα και καταλήγουμε σε συμπεράσματα. Τα κρίσιμα σταυροδρόμια της διαδρομής της Κυπριακής Δημοκρατίας

(Εγκαθίδρυση και πρώτη φάση, 1960-1963, Τουρκική Εισβολή, 1974 και ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 2004), διαπλέκονται με το εμπειρικό υλικό, το οποίο αποτυπώνει όψεις των έμφυλων διαστάσεων στη Δημόσια Διοίκηση και τις δημόσιες πολιτικές της. Οι κατηγορίες των εμπειρικών δεδομένων/μελέτες περίπτωσης της ευρύτερης Δημόσιας Υπηρεσίας (έμφυλες διαστάσεις στη στελέχωση, πρόσληψη, προαγωγή/ανέλιξη στο δημόσιο τομέα και την Εθνική Φρουρά), παράλληλα με ζωτικής σημασίας σύγχρονα εθνικά και κοινωνικά φαινόμενα με έμφυλο πρόσημο (βιασμοί γυναικών και θέματα μητρογονίας που προέκυψαν κατά την Τουρκική Εισβολή, θέματα σωματεμπορίας) ακολουθούν κοινές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, στατιστικές επεξεργασίες, καταγράφουν, αναλύουν και προτείνουν διεξόδους στην υφιστάμενη κατάσταση. Η σύνθεση των Οργάνων Διοίκησης (ΕΔΥ, ΕΕΥ, η Ηγεσία της Εθνικής Φρουράς), ο τρόπος διαχείρισης των περιπτώσεων για τον διορισμό, την ανέλιξη και στελέχωση του κρατικού μηχανισμού, η διαδικασία λήψης των αποφάσεων και η εν γένει συμπεριφορά των Οργάνων της Διοίκησης, αποτελούν τον συνεκτικό κρίκο ομοιογένειας και συνοχής για τη διαχείριση αυτών των δεδομένων, κατά την εξαγωγή των συμπερασμάτων. Η πολιτική διάσταση του *Συντάγματος* και ο τρόπος που αντιμετώπιζε τα έμφυλα ζητήματα κατά το στάδιο αναζήτησης εργασίας και τη θέση των γυναικών στην κυπριακή πολιτεία, παράλληλα με τις δικαστικές αποφάσεις (τοπικά και διεθνή ένδικα μέσα) και τις κρίσιμες γνωματεύσεις του Οργάνου που εισχωρεί στην όλη διοικητική ενέργεια και εννοούμε την Επίτροπο Διοίκησης, όσον αφορά στα θέματα σωματεμπορίας, αποτελούν όργανα διασύνδεσης και συνάφειας των εμπειρικών μέσων ανάλυσης, των πολιτειακών και κοινωνικών αυτών φαινομένων.

Οι διαφορές των έμφυλων διαστάσεων στα διάφορα πεδία πολιτικής που θα αναλυθούν στη διατριβή τεκμηριώνουν μια οριζόντια μεταβλητή, την ανδροκρατική νοοτροπία που κυριαρχεί στην κυπριακή κοινωνία, και εισέρχεται στη συνέχεια, και στη δημόσια σφαίρα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

1.3.1.2 ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Στη διατριβή αυτή τα ποσοτικά και τα ποιοτικά δεδομένα δεν «τριγωνοποιούνται» και δεν απαντούν στα ίδια ερωτήματα. Τα ποσοτικά και τα ποσοτικοποιημένα δεδομένα αφορούν στην πρώτη πτυχή του τίτλου της διατριβής, δηλαδή τη Δημόσια Διοίκηση και ειδικότερα τις έμφυλες διαστάσεις της στελέχωσης των υπηρεσιών της. Οι μελέτες περίπτωσης από τις οποίες προέρχονται τα ποσοτικά δεδομένα αφορούν και αναφέρονται στην έμφυλη στελέχωση της Δημόσιας Υπηρεσίας, της Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας και της Εθνικής Φρουράς για την αναγκαία χαρτογράφηση του πεδίου της δημόσιας υπηρεσίας με έμφυλο πρόσημο που αναφέρεται στο πρώτο σκέλος του τίτλου της διατριβής (*έμφυλες διαστάσεις στη δημόσια υπηρεσία*) και τη διασύνδεσή των ευρημάτων ως «οδηγών έρευνας» (research drivers) με τα ερευνητικά ερωτήματα και την υπόθεση εργασίας. Ό,τι προκύπτει από τους *οδηγούς έρευνας* σχετικά με τη στελέχωση (της δημόσιας υπηρεσίας, της δημόσιας εκπαιδευτικής υπηρεσίας και του Στρατού), τα απότοκα της Τουρκικής Εισβολής και το ζήτημα της διεθνικής σωματεμπορίας είναι ενσωματωμένο στα ερευνητικά ερωτήματα και θα ελέγξει τον βαθμό εγκυρότητας της υπόθεσης εργασίας στα Συμπεράσματα. Για παράδειγμα, στη χαρτογράφηση της δημόσιας υπηρεσίας διερευνάται το κατά πόσον προσλήψεις και

προαγωγές επηρεάζονται από έμφυλες διαστάσεις. Τα ποσοτικά δεδομένα (π.χ. αριθμός γυναικών που προάγονται σε διευθυντικές θέσεις) θα επιτρέψουν ακριβώς την αποδεικτική τεκμηρίωση της ισχύος ή μη της υπόθεσης εργασίας περί αρνητικής επίδρασης των στερεοτύπων φύλου στη στελέχωση των κρατικών υπηρεσιών.

1.3.1.3 ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Τα ποιοτικά δεδομένα αφορούν στη δεύτερη πτυχή της διατριβής, δηλαδή τις πολιτικές του κράτους με επικέντρωση στα απότοκα της Εισβολής και τη διεθνική σωματεμπορία, όπως προκύπτουν κυρίως μέσα από τη Νομολογία και τις Εκθέσεις της Επιτρόπου Διοίκησης .

Οι περιπτώσεις αυτές προσεγγίζονται με εργαλεία ποιοτικής ανάλυσης και ειδικότερα το discourse analysis, το analysis of discourses, καθώς και τη διάκριση του δημόσιου λόγου σε επικοινωνιακό και coordinative. Τα ποιοτικά δεδομένα που συλλέγονται από διάφορες πηγές (νόμους, ΜΜΕ, αποφάσεις δικαστηρίων και Επιτρόπου Διοίκησης) επιχειρούν να αναδείξουν έμφυλες διαστάσεις σε δημόσιες πολιτικές της Κυπριακής Δημοκρατίας που αναφέρονται στα απότοκα της Εισβολής και τη διεθνική σωματεμπορία. Οι αποφάσεις του ΕΔΑΔ ως αποτέλεσμα αλλά και ως δημόσιο λόγος έχουν πολύ σημαντική επίδραση στο πολιτικό επίπεδο διακυβέρνησης αλλά και τμήματα, διευθύνσεις ή υπηρεσίες της δημόσιας διοίκησης, ενώ οι Αποφάσεις και οι Τοποθετήσεις της Επιτρόπου Διοίκησης δεν έχουν τόσο δεσμευτικό ή ισχυρό αποτέλεσμα πάντα για «τους διοικούντες» αλλά έχουν ηθική και συμβολική σημασία για τους/τις διοικούμενους/διοικούμενες που προσφεύγουν σ' αυτή. Από τον δημόσιο

λόγο που αναπτύχθηκε με το ΕΔΑΔ και το κυπριακό κράτος η επικέντρωσή μας είναι στα ζητήματα που αναφέρονται στα απότοκα της Εισβολής και την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας, που «ως ποιοτικές συνιστώσες εστιάζουν σε μικρής κλίμακας μικροπτυχές της κοινωνικής ζωής» (Robson, *ibid*; 444). Ο συνδυασμός τους με τις ποσοτικές συνιστώσες για την έμφυλη σύνθεση του κρατικού μηχανισμού στο σύνολο και τις επιμέρους υπηρεσίες του που αναδεικνύουν «μεγαλύτερης κλίμακας μακροπτυχές» και επιτυγχάνουν να αναδείξουν πώς λειτουργεί όντας ημικατεχόμενο και συνάμα ευρωπαϊκό, όντας «πολυπολιτισμικό» και «παγκοσμιοποιημένο» και συνάμα στη βάση δύο κοινοτήτων με βάση το *Σύνταγμα*. Από τον δημόσιο λόγο αυτό έρχεται στην επιφάνεια και η δύναμη της γλώσσας για τη δόμηση και την αποδόμηση ενός έμφυλα οικοδομημένου κόσμου.

Τα «αντικείμενα», οι «κόσμοι», «τα μυαλά» και οι «κοινωνικές σχέσεις» *οικοδομούνται* μέσα από τη γλώσσα που δρα «διαλεκτικά» (Wetherel, 2001 στο Freeman 2017; 61). Η δράση στην προσέγγιση του δημόσιου λόγου, σύμφωνα με τη Freeman, διαφέρει από τη διαλογική προσέγγιση σε ό,τι αφορά στη διαλογική δράση, τον τρόπο εισόδου, τη διαλεκτική σχέση και το είδος της ανάλυσης. Η Freeman παραπέμποντας στην Pascale (2005) αναφέρθηκε στην ανάγκη για άρση της υφιστάμενης ταυτοποίησης νοημάτων (“disidentification”), έναν τρόπο «αναστοχασμού και αναδόμησης του δημόσιου λόγου, με διαδικασίες που εκθέτουν αυτό που προσπαθεί να αποκρύψει ο ηγεμονικός λόγος» (Freeman, 2017; 63). Η γλώσσα, οι έννοιες αλλά και έμπρακτες ενέργειες είναι σημεία από τα οποία εκκινεί η ανάλυση και η έρευνα στον δημόσιο λόγο (*ibid*; 57).

Το παράδειγμα του ερευνητικού κύκλου των Marshall & Rossman θα παράσχει την ευκαιρία να εξεταστούν τα άτομα, όπως αναφέρει ο Κοκογιάννης για τη θεωρία του Foucault, «ως σώματα και λόγοι που συντίθενται στα άτομα ως αποτέλεσμα εξουσίας». Οι σχέσεις εξουσίας είναι «εμπρόθετες, υποκειμενικές, με αντιφάσεις, πολύπλοκες, ενδεχομένως διαμεσολαβημένες» (Κοκογιάννης, 2007; 27). Σαφώς στα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται στη διατριβή η γυναίκα (και η ταυτότητά της) δεν θα αντιμετωπιστεί ως ενιαία κατηγορία με τις ίδιες ανάγκες και εμπειρίες. Αναγνωρίζουμε τον πλουραλισμό και την πολυπλοκότητα των καταστάσεων τις οποίες βιώνουν οι γυναίκες ανάλογα με την κουλτούρα, την ηλικία, την τάξη, τη φυλή, την κοινωνική διαδικασία, την αλληλεξάρτησή τους με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα και τις σχέσεις εξουσίας στις οποίες συμμετέχουν. Τα ποιοτικά και τα ποσοτικά δεδομένα που αξιοποιούνται στη διατριβή επιχειρούν να αναδείξουν ζητήματα αλληλεπίδρασης των γυναικών με την εξουσία της πολιτικής, της ιεραρχίας στον χώρο του δημοσίου, της γλώσσας, της ισχυρής οικονομικά ανδρικής πορνικής αγοράς κ.ο.κ. Σαφώς, η υπόθεση εργασίας και τα ερευνητικά ερωτήματα καθοδηγούν και επιβάλλουν ένα συγκεκριμένο επιστημονικό τρόπο συλλογής και ανάλυσης δεδομένων, τα οποία νοηματοδοτούνται μέσα από το discourse analysis ως μορφή σύμβασης.

1.3.2 ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ (ΗΘΙΚΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ)

Τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται στην παρούσα διατριβή είναι αποδεσμευμένα από επίσημους ιστοχώρους οργανισμών ή αναρτημένα στο Διαδίκτυο, ενώ όσα παραχωρήθηκαν από δημόσιες ή ανεξάρτητες υπηρεσίες στη γράφουσα κατόπιν σχετικού αιτήματος δεν παραβιάζουν από άποψη δεοντολογίας δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Οι περιπτώσεις που αναφέρονται σε ζητήματα πορνείας, μαστροπείας και διεθνικής σωματεμπορίας είναι με παραπομπή με τη μορφή υποσημειώσεων στην ανοικτής πρόσβασης βάση δεδομένων Cylaw, χωρίς αναφορά στην ταυτότητά των προσώπων που εμπλέκονται. Οι υποθέσεις που αξιοποιούνται κωδικοποιούνται μόνο με τον αριθμό της υπόθεσης και το έτος καταχώρησής τους στο Δικαστήριο.

Τα υπόλοιπα δεδομένα έχουν προκύψει με παραχώρηση από τα αρμόδια διορίζοντα όργανα και έχουν ποσοτικό χαρακτήρα, ενώ για τον «ευαίσθητο» χώρο της άμυνας τα δεδομένα ζητήθηκαν εξ αρχής με τη μορφή ποσοστών για τα μόνιμα στελέχη.

Επιπλέον, σε ό,τι αφορά διαδικτυακή αρθρογραφία ή έντυπη αλλά προσβάσιμη διαδικτυακά όπως και ιστολόγια προσβάσιμα με δημόσιο προφίλ στο Διαδίκτυο δεν υφίσταται ζήτημα εξασφάλισής τους.

1.3.2.1 ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΔΑΔ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΟΚΩΝ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΙΚΗΣ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ

Τα πλείστα ποιοτικά δεδομένα αντλήθηκαν από το *Σύνταγμα* και κείμενα που έχουν παραχθεί ως δημόσιος λόγος από την Επιτροπή Διοίκησης και Προστασίας Δικαιωμάτων και το Δικαστήριο (πρωτόδικο, Ανώτατο, ΕΔΑΔ). Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου και οι Τοποθετήσεις της Επιτροπής Διοίκησης είναι, όντως, «στοιχεία» ενός δημόσιου λόγου με την έννοια του «αφηγήματος» άσχετα αν δεν έχουν παραχθεί ως δημόσιος λόγος από την Επιτροπή ή το Δικαστήριο.

Οι Αποφάσεις ή Τοποθετήσεις της Επιτροπής είναι προσβάσιμες ως επί το πλείστον στον ιστοχώρο του Γραφείου της, ενώ Αποφάσεις που για κάποιους λόγους δεν είναι αναρτημένες, παραχωρήθηκαν κατόπιν έγκρισης σχετικού αιτήματος. Ο μεγάλος

αριθμός των παραπόνων που εξετάζει με έμφυλο ή/και με έμφυλο πρόσημο μας οδήγησε στον περιορισμό της εξέτασης με τη μέθοδο discourse analysis που απαντούν σε αυτό που θέσαμε ως «μείζονες» προκλήσεις, όπως της διεθνικής σωματεμπορίας ή της πορνείας. Η εξέταση των υποθέσεων εκ μέρους της γίνεται με νομική κριτήρια και νομική γλώσσα χωρίς όμως να υποκαθιστά τη δικαστική εξουσία. Ο θεσμός του/της Επιτρόπου Διοίκησης αποβλέπει στον εκσυγχρονισμό της διοίκησης και της ορθολογιστικής διαχείρισης μέσα από Συστάσεις, έλεγχο της διοίκησης και τον τρόπο και το αποτέλεσμα πράξεων και ενεργειών της.

«ο Ombudsman δεν έχει ακυρωτική αρμοδιότητα. Δεν μπορεί να ακυρώσει μία διοικητική πράξη. Ο έλεγχος που διεξάγει ο Ombudsman είναι ευρύτερος από αυτόν που διεξάγει ένα Διοικητικό Δικαστήριο τόσο σε έκταση όσο και σε περιεχόμενο. Δεν περιορίζεται στον έλεγχο μόνο των εκτελεστών διοικητικών πράξεων. Δεν περιορίζεται στην εξέταση της ουσίας του παραπόνου, μέσα στα στενά πλαίσια που τούτο υποβλήθηκε, αλλά **εισχωρεί στην όλη διοικητική ενέργεια** για να την εξετάσει σε βάθος και ανεξάρτητα από τους ισχυρισμούς του υποβάλλοντος το παράπονο».

(<http://www.nicoscharalambous.org>)

Η συμβολή του δημόσιου λόγου της Επιτρόπου αξιοποιήθηκε και στην περίπτωση των εκπαιδευτικών στο ζήτημα της αναγνώρισης ή μη της στρατιωτικής θητείας για τους εκπαιδευτικούς του δημοσίου, καθώς και εργασιακών ζητημάτων για τον ευαίσθητο χώρο του ΓΕΕΦ σε ό,τι άπτεται θεμάτων γονεϊκότητας, στο θέμα της πορνείας και αλλού.

Σε ό,τι αφορά υποθέσεις εκπαιδευτικών που προσέφυγαν εναντίον ΕΕΥ, καθώς και της αστυνομίας ή θυμάτων εναντίον προσώπων που διώχθηκαν για σωματεμπορία, εξαναγκασμό σε πορνεία ή διεθνική σωματεμπορία, τα δεδομένα αντλήθηκαν από πρωτόδικα δικαστήρια της Κύπρου, το Ανώτατο και το ΕΔΑΔ.

Από το ΕΔΑΔ αντλήθηκαν δεδομένα που αφορούν και τα ζητήματα που είναι απότοκα της Εισβολής (Βρούντου, Selim) ή σχετίζονται με τη διεθνική σωματεμπορία. Επιχειρώντας μία χρονολική καταγραφή ιστορικών γεγονότων και συμβάντων και την πορεία των υποθέσεων στο ΕΔΑΔ (έτος καταχώρησης και έτος έκδοσης του αποτελέσματος της δίκης σε υποθέσεις-σταθμούς) έχουμε τα εξής:

Έτος	Γεγονότα	Υποθέσεις
1993	Η Κύπρος χάνει στη μάχη για το θέμα της ομοφυλοφιλίας – Προσφυγή Αλέκου Μοδινού	15070/89
1999	Υπόθεση Selim v. Κυπριακής Δημοκρατίας	47293/99
2002	Απόφαση εναντίον της Κύπρου στην υπόθεση Selim	47293/99
2003	Ατομική προσφυγή Rantsev κατά της Ρωσίας και της Κύπρου για διεθνική σωματεμπορία μετά από το θάνατο της Οξάνας Ράντσεβα το 2001	25965/04
2005	Ατομική προσφυγή Βρούντου κατά της Κύπρου για αναγνώριση δικαιωμάτων που προκύπτουν εκ μητρογονίας	33631/06
2009	Απόφαση εναντίον Ρωσίας και Κύπρου στην υπόθεση Rantsev	25965/04
2014	Απόφαση εναντίον της Κύπρου από ΕΔΑΔ και συμμόρφωση	33631/06

Οι πιο πάνω υποθέσεις μετά από την εκδίκασή τους συνεπάγονται ενέργειες από τα κράτη-μέλη και σε επίπεδο συντονίζοντος δημόσιου λόγου του δικαστηρίου προς αυτά υπάρχει έλεγχος επί των διαδικασιών συμμόρφωσης. Θα αποδειχθεί ότι οι κρατικές υπηρεσίες, οι οποίες επηρεάζονται, συμμορφώνονται συνήθως με χαμηλούς τόνους έως σιωπηρά στις αποφάσεις, π.χ. διαχείριση του αποτελέσματος για τους/τις εκ μητρογονίας πρόσφυγες και την περίπτωση της Ράντσεβα.

1.3.2.2 ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕΥ, ΕΔΥ ΚΑΙ ΓΕΕΦ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΦΥΛΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ (ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ)

Τα δεδομένα που ήταν αναγκαία για την κατανόηση και περιγραφή του τοπίου του δημοσίου ως εργοδότη που αναλύεται διεξοδικά στο Κεφάλαιο 5 συνελλέγησαν μεταξύ Σεπτεμβρίου 2016 και της Άνοιξης του 2017.

Η έρευνα για τα δεδομένα που διαθέτει η ΕΔΥ (βλ. διεξοδική διερεύνηση και ανάλυση στην υποενότητα 4.1.6) για τους δημόσιους και τις δημόσιες υπαλλήλους διεξήχθη στις εγκαταστάσεις της ΕΔΥ το φθινόπωρο του 2016, με τη συνδρομή του κ. Γ. Γεωργίου. Η έρευνα ήταν σε συνέχεια προκαταρκτικών δεδομένων που είχαν αποδεσμευτεί στην *Ετήσια Έκθεση της ΕΔΥ 2015* και είναι όπως «κλείδωσαν» στο τέλος του ημερολογιακού έτους 2015 για το μόνιμο προσωπικό που ανήκει στην ΕΔΥ. Δεν συμπεριλαμβάνει το προσωπικό αορίστου χρόνου ή με σύμβαση, ούτε τα άτομα που εργάζονται στην Εθνική Φρουρά, γι' αυτό ζητήθηκαν από το ΓΕΕΦ.

Η έρευνα για δεδομένα που αναφέρονται στη δημόσια εκπαιδευτική υπηρεσία για τους/τις εν υπηρεσία εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων (υποενότητα 5.3.2) έγινε με παράδοση ποσοτικών δεδομένων χωρίς προσωπικά δεδομένα από την ΕΕΥ, κατόπιν έγκρισης σχετικού αιτήματος, και περαιτέρω επεξεργασία εκ μέρους της γράφουσας στο EXCEL και της ACCESS με τη χρήση φίλτρων και σύνθετων ερωτημάτων (queries), αντίστοιχα. Πρόσθετα δεδομένα για τη μοριοδότηση αρρένων για τα σχολικά έτη 2013-2017 λόγω στρατιωτικής θητείας λήφθηκαν με πρόσθετο αίτημα που εγκρίθηκε από την ΕΕΥ τον Μάιο του 2018.

Τα δεδομένα που παραχωρήθηκαν από το ΓΕΕΦ την άνοιξη του 2016 κατόπιν αιτήματος που υποβλήθηκε το φθινόπωρο του 2015 αφορούσαν το μόνιμο προσωπικό του ΓΕΕΦ (υποενότητα 5.2.1.1), ενώ δεδομένα για τους/τις ΣΥΟΠ (υποενότητα 5.2.3.2) αντλήθηκαν από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο. Τα δεδομένα που δόθηκαν από το ΓΕΕΦ περιορίζονται στη μορφή ποσοστών ανάλογα με το σώμα και όχι σε αριθμητικά δεδομένα, ωστόσο, εξάγονται σημαντικά δεδομένα. Σε περίπτωση που υπήρχε πρόσβαση εκ μέρους της γράφουσας στην *Επετηρίδα* ή αριθμητικά δεδομένα θα ήταν εφικτό να εξαχθούν περαιτέρω συμπεράσματα, αλλά ελλόχευε ο κίνδυνος για διάχυση δεδομένων που κρίνονται διαβαθμισμένα για την εν λόγω υπηρεσία.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην παρούσα διατριβή δεν γίνεται ενδελεχής αναφορά για έμφυλα δεδομένα και προκλήσεις σε δύο άλλους ανδροκρατούμενους χώρους εργασίας που σχετίζονται με ασφάλεια των πολιτών: την Πυροσβεστική και την Αστυνομία (η οποία υπάγεται από το 1993 στο Υπουργείο Δικαιοσύνης). Επιλέγεται συνειδητά να παρουσιαστεί αντιστικτικά ο χώρος της εκπαίδευσης και ο χώρος της άμυνας. Η άμυνα, η οποία διασφαλίζεται με υψηλά καταρτισμένο προσωπικό, μόνιμο ή με συμβόλαιο (ΣΥΟΠ), μας ενδιαφέρει ως προς την πτυχή των «δεδομένων», ωστόσο ως προς την πτυχή των «προκλήσεων» μας ενδιαφέρει το ζήτημα της στρατιωτικής θητείας των αρρένων. Αυτό γιατί ο δημόσιος λόγος που αναπτύσσεται από τους εν δυνάμει [άρρενες] εκπαιδευτικούς για αναγνώριση της θητείας για διορισμό (με μοριοδότηση στον Πίνακα Διοριστέων) ή προαγωγή άπαξ (με μοριοδότηση στα Πορίσματα των Συμβουλευτικών Επιτροπών) για θέση στελέχους στην ιεραρχία των σχολικών μονάδων επηρεάζει τον κατεχοχόν γυναικοκρατούμενο χώρο στην απασχόληση στο δημόσιο. Γι' αυτό συμπληρωματικά με τη μέθοδο discourse analysis

και νεοθεσμικά εργαλεία καταβάλλεται προσπάθεια να διαφανεί ο λόγος και ο αντίλογος υπέρ και κατά της αναγνώρισης της στρατιωτικής θητείας των αρρένων αλλά και υπέρ της στράτευσης γυναικών (από μία téως Εισαγγελέα της Δημοκρατίας).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 - ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΦΥΛΟ – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Εδώ και τέσσερις δεκαετίες το βασικό ζητούμενο για τη νεοθεσμική θεωρία εξακολουθεί να είναι η «κριτική στάση απέναντι σε υφιστάμενες αξίες και νόρμες», σε «κωδικοποιημένα μηνύματα» και σε «λόγους, οι οποίοι εκφέρονται με σκοπό να διαστρεβλώσουν ή να υμνήσουν καταστάσεις που αφορούν παιγνίδια εξουσίας». (Pedersen, 1991; 146). Ο βασικότερος στόχος των επιστημόνων που ασπάζονται τη νεοθεσμική θεωρία είναι να αναδείξουν «τις εναλλακτικές επιλογές και τα οράματα σε ό,τι αφορά στις αξίες που πρέπει να διέπουν τον πολιτικό κόσμο» (ελεύθερη απόδοση) (ibid).

Σε ό,τι αφορά στον πολιτικό κόσμο, τα δρώντα πολιτικά υποκείμενα μέσα στο φυσικό-κοινωνικό-νομικό πλαίσιο στο οποίο ενεργούν, διαθέτουν ένα συγκεκριμένο εύρος δυνατοτήτων και προοπτικών. Η διατύπωση νέων ιδεών μπορεί να συμβάλει σε «αλλαγές στις υφιστάμενες δομές» (Eleveld, 2013; 378), χωρίς να είναι ξεκάθαρο πώς τα δρώντα υποκείμενα μετακινούνται από τις ιδέες στη δράση (ibid; 379, Schmidt, 2008; 8). Η σκόπιμη «αλλαγή πολιτικής» και η «σταθερότητα» μέσα από τον δημόσιο λόγο επιτυγχάνεται μέσα από δράση/πράξεις που περιλαμβάνουν «συλλογικές και δομικού τύπου διαδικασίες, τις οποίες υιοθετούν τα δρώντα υποκείμενα». Οι διαδικασίες,

συνέργειες και οι αλληλεπιδράσεις πρέπει να μελετηθούν περαιτέρω (Schmidt, *ibid* και Forestiere, 208; 448).

Εξ ορισμού στον Διαλογικό Νεοθεσμισμό, ο δημόσιος λόγος είναι σημαντικός για την κατανόηση του πεδίου της δημόσιας διοίκησης (Andersson & Engstrand, 2012; 3), σε ό,τι αφορά ζητήματα «αποδοχής, αντίστασης ή ανατροπής» της υφιστάμενης κατάστασης από άτομα/ομάδες πίεσης. Η προσαρμογή ή η ανατροπή επιτυγχάνεται με το «διαλογικό ήθος», το οποίο εκφράζει ένα λιγότερο προνομιούχο ή ισχυρό κοινωνικά ή πολιτικά πρόσωπο/ομάδα/φορέας (Ramirez, 2013), όταν συγκρούεται και διαλέγεται με το «προϋπάρχον», το οποίο εκφράζουν δρώντα υποκείμενα/θεσμοί με ισχύ. Το «διαλογικό ήθος» έρχεται σε μια δυναμική αντιπαράθεση με το «υφιστάμενο/προϋπάρχον ήθος» «στο πλαίσιο της διαδικασίας του «Λόγου-ως-διαλογική-πρακτική».

Ο «Λόγος-ως-διαλογική-πρακτική» παράγεται, διανέμεται και καταναλώνεται στον δημόσιο χώρο, συμπεριλαμβάνοντας και τη «δια-διαλογικότητα», η οποία αφορά στο κειμενικό είδος και τη «διακειμενικότητα», η οποία αφορά στην επεξεργασία συγκεκριμένων κειμένων» (Ramirez, 2013). Οι αγώνες για έναν νέο δημόσιο λόγο, «αποδεκτό, αληθές, κανονικό, πιστευτό, ισχύον» σχετίζονται και με την αποδοχή του από το κοινό των αποδεκτών του (*ibid*) και ως κοινωνική, πλέον, πρακτική με διαδικασίες και αποτελέσματα που το αφορούν.

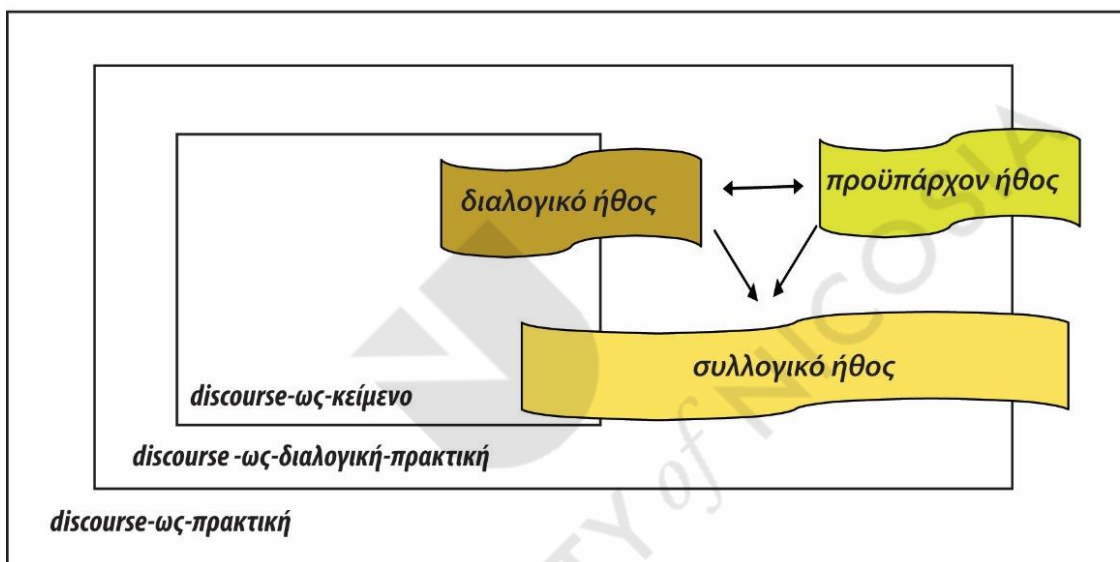
Οι ισχυρές ομάδες, οι οποίες διαθέτουν το «προϋπάρχον ήθος» με ομάδα / ομάδες με «διαλογικό ήθος», καταλήγουν σε ένα «συλλογικό ήθος», το οποίο δομεί μια

«κοινωνική πραγματικότητα» και με την πάροδο του χρόνου θα δομεί ένα καινούριο «προϋπάρχον ήθος», όπως φαίνεται στο πιο κάτω σχήμα:

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ 2. ΤΟ ΗΘΟΣ ΚΑΙ ΤΟ CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS (RAMIREZ, 2013)

Το ήθος και Critical Discourse Analysis: Από τη δύναμη στην αυτονομία

Ramirez (2013)

Το Σύνταγμα είναι μια μορφή «Λόγου-ως-κειμένου», όπως και ο νόμοι ή άλλες μορφές κειμενικών ειδών που παρέχουν οι δημόσιες υπηρεσίες ως αποφάσεις, ανακοινώσεις, κανονιστικές διοικητικές πράξεις αλλά και οι προκηρύξεις θέσεων στη δημόσια υπηρεσία. Οι νόμοι, οι οποίοι μελετώνται στην παρούσα διατριβή, εκφράζουν, επίσης, τον «Λόγο-ως-Κείμενο» και τροποποιούνται κατά καιρούς μέσα από τριβές ισχυρών ομάδων (που διαθέτουν/εκπροσωπούν το «προϋπάρχον ήθος») με ομάδες πίεσης για βελτίωση των νόμων ως κειμένων, εξαιτίας του «διαλογικού ήθους» που εκφράζουν οι ομάδες πίεσης.

Ως «διαλογικό ήθος» μπορούν να εκληφθούν οι προσφυγές των ατόμων στο δικαστήριο ή τον/την Επίτροπο Διοίκησης, οι οποίες ξεφεύγουν από το πεδίο του «Λόγου-ως-διαλογική-πρακτική» και εισέρχονται στο πεδίο του «Λόγου-ως-κοινωνική πρακτική». Το «συλλογικό ήθος» προκύπτει από την επίδραση του διαλογικού και από την επίδραση του προϋπάρχοντος ήθους αλλά και των δύο τελευταίων μεταξύ τους.

Η αύξηση του βαθμού εμπιστοσύνης των πολιτών στον θεσμό της Επιτρόπου Διοίκησης και ο δημόσιος απολογισμός της εν λόγω αξιωματούχου με τις *Ετήσιες Εκθέσεις* αποδεικνύει την ύπαρξη ενός συγκροτημένου και συγκεκριμένου *Λόγου-ως-κοινωνικής-πρακτικής*.

2.1.1.ΔΙΑΛΟΓΙΚΟΣ ΝΕΟΘΕΣΜΙΣΜΟΣ

«Discursive institutionalism offers insights into *why* political economic institutions change (or continue) by zooming in not only on sentient agents' cognitive and normative ideas about what they were doing and why at different levels of generality - policy, program, and philosophy- but also on their discursive interactions regarding who spoke to whom where, when, and why in the process of generating those ideas in a 'coordinative discourse' of policy construction and in articulating them in a 'communicative' discourse of public deliberation and legitimization. The discourse itself may be seen as top down, going from national leaders to the public , as bottom up, from public to leaders, or as remaining at the top among policy and political actors or at the bottom within civil society» (Schmidt, 2008; 3).

Η Vivien Schmidt έχει εισηγηθεί μια νέα μορφή νεοθεσμισμού, τον διαλογικό νεοθεσμισμό, ο οποίος συνοψίστηκε πιο πάνω και ο οποίος, και πάλι σύμφωνα με την ίδια «τονίζει εμφαντικά τον δια-υποκειμενικό χαρακτήρα των ιδεών μέσα από τη

θεωρητικοποίηση των αφανών ιδεατών δυνατοτήτων των δρώντων υποκειμένων και των εμφανών διαλογικών τους ικανοτήτων»¹⁰ (Schmidt, 2017; 248, Krook & MacKay, 2007; 10, Schmidt, 2010a; 4). Ο δημόσιος λόγος

«ως προς το περιεχόμενό του είναι ένα *σύνολο ιδεών και αξιών* και ως προς τη χρήση/αξιοποίησή του είναι *διαδικασία αλληλεπίδρασης* επικεντρωμένη στη διαμόρφωση και την επικοινωνικοποίηση της *πολιτικής* (Schmidt 2000, 2002)» (Schmidt & Radaelli, 2006; 184, Schmidt, 2003; 16).

«Οι ιδέες και ο δημόσιος λόγος μπορούν να εξηγήσουν τη δυναμική της αλλαγής (ή της συνέχειας) σε μεταρρυθμίσεις που προβαίνουν οι δυτικού τύπου δημοκρατίες – κράτη πρόνοιας» ήταν η θέση της Schmidt (2008) σε συναντήσεις του Council for European Studies τον Μάρτιο του 2008 και του American Political Science Association τον Αύγουστο του 2008. Ωστόσο, πρωτίτερα είχε παραδεχθεί ότι ο δημόσιος λόγος δεν μπορεί πάντα να εξηγήσει την αλλαγή πολιτικής (Schmidt & Radaelli, 2006; 184). Το 2010 η Schmidt είχε δηλώσει ότι οι αλλαγές μπορεί να επέλθουν χωρίς συνειδητοποίηση των δρώντων υποκειμένων κάποιες φορές, αλλά «στις περιπτώσεις που η αλλαγή είναι συνειδητή, οι ιδέες μπορεί να τύχουν αναθεώρησης ή να μην γίνουν κατανοητές, όπως πρέπει» (Schmidt, 2010b; 61).

Ο δημόσιος λόγος μπορεί να συμβάλει επιπρόσθετα στην αλλαγή των αντιλήψεων των ίδιων των δρώντων υποκειμένων για τα προβλήματα στη χάραξη/εφαρμογή πολιτικής, τους θρύλους και την προσαρμοστικότητα. Ο δημόσιος λόγος επηρεάζει τις

¹⁰ «[...] discursive institutionalism emphasizes the intersubjective nature of ideas through its theorization of agents' "background ideational abilities" and "foreground discursive abilities"».

προτιμήσεις τους και ενισχύει την πολιτική οργανωσιακή δυνατότητα για αλλαγή (Schmidt, 2004; 188).

Στα προβλήματα που τυχόν μπορεί να αντιμετωπίζουν πολιτικοί επιστήμονες στην εξέταση του δημόσιου λόγου για διαχωρισμό του από άλλες μεταβλητές, η Schmidt εισηγείται όπως επιδιωχθεί το εξής:

«Είναι πολύ καλύτερο να ρωτήσουμε πότε ο δημόσιος λόγος είναι η αιτία, δηλ. πότε χρησιμοποιείται για να αναδιατυπώσει τα ενδιαφέροντα, να χαρτογραφήσει νέα θεσμικά σταυροδρόμια και να αναπλαισιώσει πολιτισμικές νόρμες» (Schmidt, 2010b; 62).

Ο δημόσιος λόγος είναι σημαντικό και για τη λειτουργία της ΕΕ (ibid, 191). Προσφέρει μάλιστα την ευκαιρία, ανάμεσα σε άλλα, για «δημιουργία νέων θεσμικών δομών, σύνολο ιδεών για νέους κανονισμούς, αξίες και πρακτικές» (ibid; 192).

Η Schmidt δέχθηκε για τη θεωρία της έντονες κριτικές από τον Larsson (Schmidt, 2017; 248), τον Beck (αναφορά στο Wahlström & Sudberg, 2018; 163), τον Bell (ibid; 167) και, τέλος, χωρίς να αναφέρεται ονομαστικά η ίδια, από τον Gorges. Ο τελευταίος σχολιάζει την «ερμηνευτική ένδεια ως προς την εξήγηση της θεσμικής αλλαγής και των παραγόντων και των δεσμών των δρώντων υποκειμένων με τους οργανισμούς αλλά και τη θεσμική αλλαγή (Gorges, 2001; 137), ενώ ένα χρόνο νωρίτερα οι Ingram και Clay σχολίασαν την ανάγκη για στήριξη της θεωρίας, σε ό,τι αφορά στο ζήτημα της διαχείρισης της θεσμικής αλλαγής στους ιδιωτικούς αποκεντρωμένους οργανισμούς (Ingram & Clay, 2000; 525). Παρά την ύπαρξη γόνιμης κριτικής και επιστημονικού διαλόγου για την προσέγγιση της Schmidt ή τον νεοθεσμισμό, αναγνωρίζεται η σημαντική επίδραση και η πρακτική εφαρμογή των εργαλείων σε περαιτέρω πρακτικές

εφαρμογές στο πεδίο των δημόσιων πολιτικών από τους Hope & Raudla (2012), τους Wahlström & Sudberg (2018) κ.ά.

Στην παρούσα διατριβή αξιοποιείται η νεοθεσμική ανάλυση ως εργαλείο η διάκριση του δημόσιου λόγου ως προς την πρόθεση και τη σκοπιμότητά τους, τα οποία η Schmidt διακρίνει σε coordinative και communicative. Ο δημόσιος λόγος, σύμφωνα με τη Schmidt, περιλαμβάνει μία διαδικασία συντονίζουσα (coordinative), κατά την οποία διαμορφώνεται μια πολιτική από τα άτομα/φορείς που τη χαράσσουν, και μια διαδικασία επικοινωνιακή (communicative), κατά την οποία τα άτομα/φορείς τη μεταφέρουν στο κοινό ή ομάδες κοινού (Schmidt, 2003; 16). Μολονότι υπάρχουν αρκετές προσεγγίσεις στα ζητήματα της ανάλυσης λόγου και, μάλιστα, κάποιες εξ αυτών συνδεδεμένες και με έμφυλες όψεις των κοινωνικών φαινομένων (π.χ. Bucholtz, 2003) διότι η προσέγγισή της είναι μέσω Γλωσσολογίας και Σπουδών Φύλου αντί Πολιτικής Επιστήμης, όπως επιχειρεί η Schmidt. Η χρήση του διαλογικού νεοθεσμισμού της Schmidt είναι προσφορότερη για το είδος της ανάλυσης που θα επιχειρηθεί στην παρούσα διατριβή. Η προσέγγιση της Schmidt μέσα από την ανάλυση του δημόσιου λόγου / λόγου εστιάζει στην άσκηση δημόσιας πολιτικής, άρα μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικότερα για τις ανάγκες της εργασίας μας που αν και μελετά έμφυλες διαστάσεις δεν το κάνει από την σκοπιά των σπουδών φύλου αλλά από την οπτική της Δημόσιας Πολιτικής και της Δημόσιας Διοίκησης. Η Schmidt αναγνωρίζει ότι αρκετοί πολιτικοί επιστήμονες διστάζουν, όπως λέει, να συνεξετάσουν τον δημόσιο λόγο με τις ιδέες, λόγω το ότι μεταμοντέρνοι και μεταδομιστές στο παρελθόν είχαν υπερβάλει στην εξέταση 'κειμένων' χωρίς το πλαίσιο/συγκείμενό τους και αντιλαμβάνονταν την πραγματικότητα ως λόγια και όχι ως έργα (Schmidt, 2012; 2),

ενώ στη θεώρησή της δίνει σημασία στα δρώντα υποκείμενα που συμβάλλουν στη χάραξη πολιτικής (policy actors).

Η ίδια η Schmidt δίνει έναν περιεκτικό ορισμό του δημόσιου λόγου που δίνει έμφαση σε ιδέες που σχετίζονται με την επίτευξη της αλλαγής αλλά και το συνολικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν:

Ο δημόσιος λόγος, όπως ορίζεται εδώ, αφαιρεί τη μεταμοντέρνα συσκευασία για να εξυπηρετήσει μία πιο γενικευμένη έννοια που περιλαμβάνει όχι μόνο το ουσιαστικό περιεχόμενο των ιδεών αλλά επίσης τις **διαδικασίες αλληλεπίδρασης** από τις οποίες προκύπτουν οι ιδέες. Ο δημόσιος λόγος, με άλλα λόγια, αναφέρεται όχι μόνο για το τι ειπώθηκε (ιδέες) αλλά επίσης σε ποιον ειπώθηκε τι από ποιον, πού, πότε, πώς και γιατί (διαλογικές αλληλεπιδράσεις). Έτσι όπως περιγράφηκε, Ο δημόσιος λόγος δεν είναι για το «κείμενο» (τι ειπώθηκε) αλλά επίσης για το **πλαίσιο** (πού ειπώθηκε, πότε, πώς και γιατί) και δεν είναι μόνο για τη **δομή** (τι ειπώθηκε ή πού ειπώθηκε και πώς) αλλά επίσης το **υποκείμενο** (ποιος είπε τι σε ποιον).

(Schmidt, 2012; 2)

Ο δημόσιος λόγος είναι σύμφωνα με τη Schmidt το κατάλληλο μεθοδολογικό στοιχείο που εξηγεί τη θεσμική αλλαγή και σε συνδυασμό με θεωρίες με έμφαση το νομικό – κανονιστικό πλαίσιο (normative theory) και δίνουν έμφαση στη νομιμοποίηση μπορούν να εξηγήσουν τη «νομιμοποίηση της θεσμικής αλλαγής» (“legitimation of institutional change”) (Schmidt, 2016a; 2).

Explaining the legitimation of institutional change in terms of a disjunction between discourse and action demands a combination of methodological theory to explain institutional change and normative theory to define legitimacy.

Discourse, as defined herein, is stripped of postmodernist baggage to serve as a more generic term that encompasses not only the substantive content of ideas but also the interactive processes by which ideas are conveyed. Discourse, in other words, refers not just to what is said (ideas) but also to who said what to whom, where, when, how, and why (discursive interactions). Defined in this way, discourse is not just about ‘text’ (what is

said) but also about context (where it was said when, how, and why); and it is not only about structure (what is said or where it was said how) but also about agency (who said what to whom).

2.1.1.1 ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (COORDINATIVE DISCOURSE)

Η εξέλιξη των ορισμών της Schmidt παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Θεωρεί ότι ο δημόσιος λόγος, σε ό,τι αφορά στην αλληλεπίδραση, αρχικά ξεκινά από τα δρώντα υποκείμενα που χαράσσουν πολιτική (Schmidt, 2003; 16) ως μια διαδικασία από πάνω προς τα κάτω (Carstensen & Schmidt, 2013; 325). «Τα δρώντα υποκείμενα, αποτελούμενα από εμπειρογνώμονες, οργανωμένα συμφέροντα και άτομα που χαράσσουν πολιτική συλλαμβάνουν και διαμορφώνουν νέες πολιτικές και νέες πρακτικές» (ibid). Ο συντονίζων δημόσιος λόγος διαμορφώνεται ανάμεσα σε άτομα/φορείς χάραξης πολιτικής στην «αρένα» της πολιτικής [είτε «ως policy entrepreneurs (Kingdon, 1984), norm entrepreneurs (Keck and Sikkink, 1998) ή ομάδες ατόμων που συμμερίζονται μία ιδέα (Haas, 1992) κ.ά.» στο Schmidt, 2017; 254].

Ο επικοινωνιακός δημόσιος λόγος εξηγεί

«πώς τα άτομα που χαράζουν πολιτική δημιουργούν, διαπραγματεύονται, επεξεργάζονται και αιτιολογούν πολιτικές και προγραμματικές ιδέες και τον τρόπο που ανταλλάζουν απόψεις και πείθουν ο ένας τον άλλον. Τους απασχολεί η δημιουργία μιας κοινή γλώσσας, σε ό,τι αφορά στις ομάδες χάραξης πολιτικής στην προσπάθειά τους να οικοδομήσουν ένα συνεκτικό πρόγραμμα πολιτικής (Schmidt, 2008; 171). Το coordinative discourse είναι κεντρικό στην προσπάθεια να κατανοήσουμε πώς τα προβλήματα που αναφέρονται στην πολιτική (policy) τυγχάνουν ορισμού/πλαισίωσης».

(Schmidt, 2018; 459)

2.1.1.2 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ (COMMUNICATIVE DISCOURSE)

Στον επικοινωνιακό δημόσιο λόγο «η ισχύς διαμέσου των ιδεών» διασφαλίζει ότι συμβαίνει και αντίστροφα από κάτω προς τα πάνω, σε αντίθεση με τον συντονίζοντα δημόσιο λόγο (Carstensen & Schmidt, 2016; 325). Ο επικοινωνιακός δημόσιος λόγος ενδιαφέρεται για τη σχέση μεταξύ ατόμων/ομάδων που χαράζουν πολιτική με το κοινό (Ladi, 2018; 459, Schmidt, 2008; 310, Freidenvall, 2008; 8 Schmidt and Radaelli, 2006; 193) και η λήψη απόφασης για μία πολιτική διεξάγεται μέσα από διαδικασίες πειθούς (Schmidt στο Wahlström & Sudberg, 2018; 167-168). Σε αυτό συμμετέχουν πολιτικοί αρχηγοί, εκλεγμένοι/εκλεγμένες αξιωματούχους, μέλη κομμάτων, άτομα που χαράζουν πολιτική ή επιθυμούν να το πράξουν, τα ΜΜΕ, ομάδες συμφερόντων, διανοούμενοι, κοινωνικά κινήματα ή απλοί άνθρωποι (Schmidt, 2017; 254).

Η Ladi θεωρεί ότι ο δημόσιος λόγος είναι η συνεκτική κόλλα μεταξύ της δομής και του υποκειμένου (agency) (Ladi, 2018; 459), ενώ η Mann είχε διασυνδέσει τον δημόσιο λόγο και το υποκείμενο, διατυπώνοντας τη θέση ότι στα τέλη του 20^{ου} αιώνα βρισκόμασταν στη μεταφεμινιστική περίοδο (Mann, 1997; 222). Η Mann υπερθεμάτισε για την αναγκαιότητα την επικέντρωσης των ερευνητών και των ερευνητριών στο υποκείμενο – μία «διαλογική αναλυτική κατηγορία», η οποία συμβάλλει στην αξιολόγηση ιστορικών αλλά και ρευστών/μεταβαλλομένων μηνυμάτων των δράσεων και των σχέσεων. Έτσι, θα είναι εφικτή η ανάδειξη αφενός «του τρόπου λειτουργίας της κοινωνίας και, αφετέρου, του τρόπου που επιτυγχάνονταν οι αλλαγές» (ibid; 225). Η ίδια η Schmidt εκφράζει τη θέση ότι

«σε συγκεντρωτικά συστήματα διακυβέρνησης [single-actor system] ένα «πειστικό *communicative discourse* μπορεί να συνοδεύει την εφαρμογή μιας μεταρρύθμισης και να είναι ικανοποιητικό [...], ενώ σε ένα σύστημα με πολλά δρώντα υποκείμενα (multiple-actor system), όπως στη Γερμανία, ο επικοινωνιακός δημόσιος λόγος μπορεί να είναι μόνο το πρώτο βήμα» (Schmidt; 2000; 232).

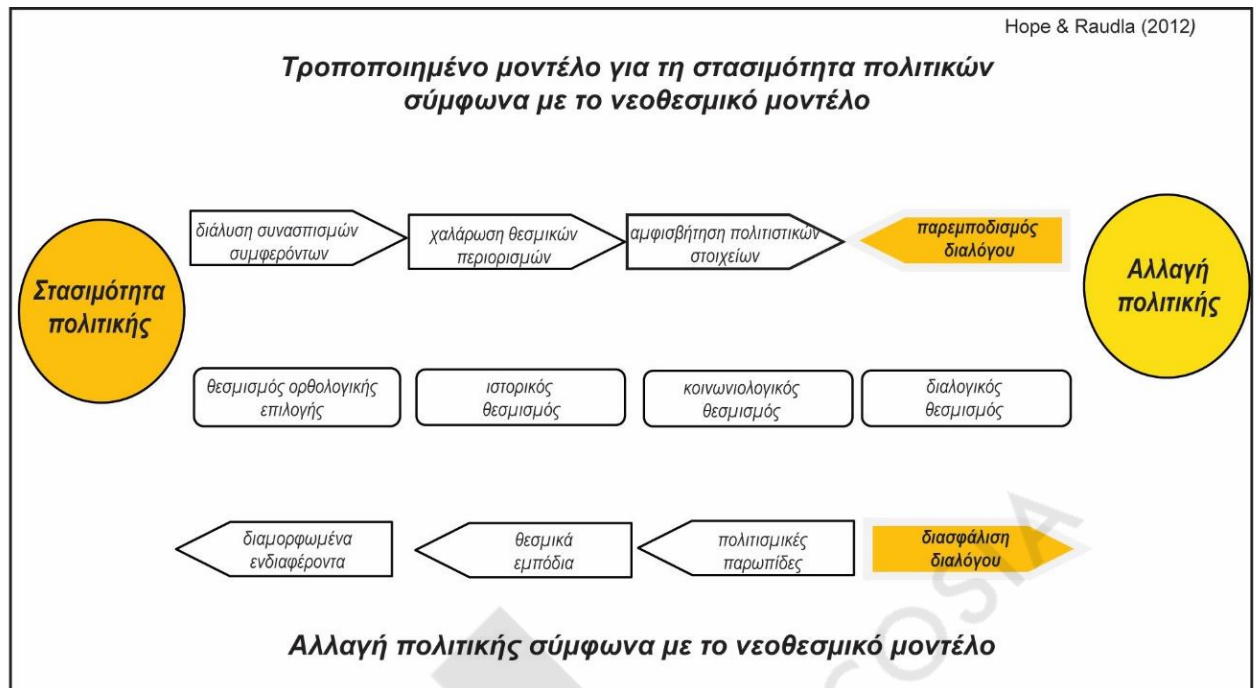
και, το οποίο πρέπει να προηγηθεί χρονικά αυτής πολύ νωρίτερα. Επιπλέον, η Schmidt λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις διαφορές των κρατών ως προς το αξιακό πλαίσιο, τον τρόπο οικοδόμησης των αξιών και την επικέντρωση σε συγκεκριμένες αξίες (Schmidt; 2000; 232), διότι αυτές σε συνδυασμό με την οικονομική κατάσταση του κράτους, τους θεσμούς, το πολιτικό κλίμα και τη δυνατότητα εφαρμογής πολιτικών μπορούν να προωθηθούν τις ιδέες σε πράξη (Schmidt; 2000; 229-230).

2.1.1.3 ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΗΣ ΝΕΟΘΕΣΜΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ SCHMIDT

Οι Hope & Raudla (2012) εφάρμοσαν τη θεωρία της Schmidt, για να εξηγήσουν τη «στασιμότητα της πολιτικής» σε ό,τι αφορά στη δημοσιονομική πολιτική στην Εσθονία και στην κλιματική αλλαγή στις ΗΠΑ. Οι δύο ερευνητές επέλεξαν τον διαλογικό νεοθεσμισμό, θεωρώντας ότι η εν λόγω θεωρία μπορεί να δώσει εξηγήσεις όχι μόνο «γιατί αλλάζουν κάποια πράγματα, αλλά και γιατί κάποια δεν αλλάζουν σε θεσμικό επίπεδο» (Hope & Raudla, 2012; 400).

Το ερμηνευτικό τους σχήμα έχει ως ακολούθως:

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ 3. ΤΟ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ, ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΕΟΘΕΣΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ (HOPE & RAUDLA, 2012)

Απόδοση στα ελληνικά: Ε.Χ.

Οι θεσμικές αλλαγές σύμφωνα με τον νεοθεσμισμό, βέβαια, μπορεί να προκύπτουν με βάση ενδογενή στοιχεία αλλά μπορεί να προκύψουν και από αιφνίδιους και ιδιαίτερα ισχυρούς εξωγενείς παράγοντες (Clemens & Cook, 1999; 452).

Οι Wahlström & Sudberg (2018) εφάρμοσαν τον διαλογικό νεοθεσμισμό της Schmidt στην ανάλυση της σχέσης μεταξύ του Αναλυτικού Προγράμματος στο εκπαιδευτικό σύστημα της Σουηδίας και τις εκπαιδευτικές πολιτικές αντικρούοντας, ταυτόχρονα, την κριτική που ασκήθηκε ως τότε στον διαλογικό νεοθεσμισμό της Schmidt. Εκφράζουν δε την πεποίθηση ότι ο διαλογικός νεοθεσμισμός μπορεί να διασυνδέσει τοπικές, εθνικές και παγκόσμιες πολιτικές με τις τοπικές. Προχωρούν μάλιστα κι εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στον κοινωνιολογικό και στον διαλογικό νεοθεσμισμό που

εκφράζουν ο Meyer (Σχολή του Stanford) και η Schmidt, αντίστοιχα, επιλέγοντας να εφαρμόσουν τον διαλογικό νεοθεσμισμό με το σκεπτικό ότι «οι παγκόσμιες ιδέες εφαρμόζονται και μεταφράζονται σε τοπικά πλαίσια» (Wahlström & Sudberg, 2018; 166).

Η ίδια η Schmidt εκφράζει τη θέση ότι η θεωρία της είναι έννοια-«ομπρέλα» που όσοι την εφαρμόσουν σε μια «διαλογική σφαίρα» μπορούν «να συζητήσουν, να αξιολογήσουν και να αντιπαραθέσουν τις ιδέες τους από επιστημολογική, οντολογική, μεθοδολογική και εμπειρική θέση» (Schmidt 2017; 250). Η ίδια καταλήγει στη θέση, συγκρίνοντας τη δική της θεωρία με εκείνη των μεταδομιστών, ότι «ο διαλογικός νεοθεσμισμός διερευνά ένα ευρύ φάσμα ερωτημάτων. Τα ερωτήματα περνούν από τις ιδέες μέσα από διαλογικές αλληλεπιδράσεις σε θεσμικό πλαίσιο» (ibid; 261).

Σε ό,τι αφορά στο θεσμικό πλαίσιο, οι οργανισμοί για τα δρώντα υποκείμενα είναι «δομές» και, ταυτόχρονα, «κατασκευές» που δημιουργούνται και αλλάζουν από αυτά (Schmidt, 2008 στο Wahlström & Sudberg, 2018; 163), ενώ σε ό,τι αφορά στον χρονικό ορίζοντα ο διαλογικός νεοθεσμισμός εμπλέκεται σε πολλαπλών ειδών αναλύσεις, διασυνδέοντας το μικρό με το μεγάλο επίπεδο.

Η συμβολή του διαλογικού νεοθεσμισμού που προτείνει η Schmidt έγκειται «στην κατανόηση των σύνθετων και αλληλεπιδραστικών διαδικασιών της επίδρασης των πολιτικών (policies)» μέσα από τη διάκριση του δημόσιου λόγου σε συντονίζοντα και επικοινωνιακό (στο Wahlström & Sudberg, 2018; 170) και του επικοινωνιακού, στη συνέχεια, σε πειστικό (persuasive) και σε συμβουλευτικό (deliberative) (ibid; 179).

Η πιο πρόσφατη αξιοποίηση του διαλογικού νεοθεσμισμού εντοπίζεται σε άρθρο της Ladi, όταν επιχειρεί να εξηγήσει τη λαϊκιστική μορφή του δημόσιου λόγου σε ό,τι αφορά στην αντιμετώπιση της ύφεσης στην Ελλάδα που οδηγεί σε οργανωσιακή απραξία και σε ανυπαρξία πολιτικών για την αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων (Ladi, 2018; 457).

2.1.1.4 ΝΕΟΘΕΣΜΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ, ΝΕΟΘΕΣΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΦΥΛΟ

Οι West & Zimmerman εξέφρασαν στα τέλη της δεκαετίας του 90 τη θέση ότι το κοινωνικό φύλο «παρήγαγε, αναπαρήγαγε και νομιμοποίησε τις επιλογές και τα όρια του βιολογικού φύλου». Εξέφρασαν τη θέση ότι «η κοινωνική δομή αλληλεπιδράσε με τις διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου» (West & Zimmerman, 1987; 147). Δυόμισι δεκαετίες αργότερα, η Waylen συγκρίνοντας άτυπους και τυπικούς οργανισμούς, αναγνώρισε ότι νόρμες, κανονισμοί και πρακτικές εξακολουθούν να είναι σημαντικές και για τον νεοθεσισμό, αν και υπήρχαν στοιχεία πλέον που επέφεραν αλλαγές στα έμφυλα ζητήματα (Waylen, 2013; 3).

Η θεσμική αλλαγή επιτυγχάνεται, κυρίως, με τέσσερις τρόπους: α) με μετάθεση εξουσίας με ρόλους που αναλαμβάνουν νέοι θεσμοί, β) με δημιουργία νέων επιπέδων εξουσίας που έχουν πιο ψηλή ή παράλληλη εξουσία με υφιστάμενους θεσμούς, χωρίς να τους καταργούν, γ) με ιδεολογική μετακίνηση – απώλεια της σημασίας των υφιστάμενων κανονισμών και δ) με συγκλίσεις εκεί που τα δρώντα υποκείμενα δεν έχουν τόσο μεγάλη εξουσία, για να επιβάλουν τις αλλαγές (Waylen, 2013; 6, Weiner & MacRae, 2017; 78). Άτυποι έμφυλοι ρόλοι συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν με

επίσημους, αλλά περνούν απαρατήρητοι, επειδή συμπληρώνουν ή ολοκληρώνουν επίσημους κανονισμούς (Waylen, 2013; 6).

Οι Lowndes & Roberts αναφέρουν ότι υπάρχουν κανονισμοί για το φύλο, κανονισμοί με έμφυλα αποτελέσματα και δρώντα υποκείμενα που εργάζονται με έμφυλους κανονισμούς (Lowndes & Roberts, 2013 στο Waylen, 2013; 6). Για παράδειγμα, η αριθμητική υπεροχή των ανδρών στον στρατό και την ανώτερη βαθμίδα της διοικητικής ιεραρχίας στο Ηνωμένο Βασίλειο μετατρέπει την εξουσία των ανδρών σε κάτι απόλυτα «φυσικό» (Waylen, 2013; 4).

Οι Winker & Degele διερεύνησαν με τον όρο «intesectionality» που εισηγήθηκε η αфроαμερικανή δικάστρια Kimberlé Crenshaw (1989) τη διασύνδεση των μεταβλητών του κοινωνικού φύλου, της φυλής και της κοινωνικής τάξης με τις κοινωνικές κατηγορίες της σεξουαλικότητας, της εθνικότητας και της ηλικίας, για να διαπιστώσουν κατά πόσο επηρεάζονται από αυτές: οι κοινωνικές δομές σε μάκρο- και μέσο-επίπεδο, η κατασκευή της ταυτότητας σε μικρο- επίπεδο και το επίπεδο των συμβολικών αναπαραστάσεων (Winker & Degele, 2011; 51). Εξάλλου, είναι αδιαμφισβήτητο ότι το κοινωνικό φύλο είναι μια κοινωνική κατασκευή (Scott, 1986; 1056, Cavaghan, 2017; 52) που επηρεάζει τη λειτουργία των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών θεσμών άμεσα και έμμεσα, με σκοπιμότητα αλλά και χωρίς (Weiner and MacRae, 2017; 78) και, εφόσον είναι αλληλοδιαπλεκόμενη μεταβλητή, πρέπει να συνεξετάζεται και να καταμετρείται σε συνδυασμό με τις πιο πάνω μεταβλητές, αλλά και σε σχέση με πτυχές της παραγωγικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη συστηματικά (UNECE, 2010; 2)

Η κριτική που προσφέρει η νεοθεσμική προοπτική αντιμετωπίζει αφενός ζητήματα «ισχύος, κυριαρχίας και ανισότητας» και, αφετέρου, αναδεικνύει ευκαιρίες για αλλαγή και αναδιαμόρφωση της κατάστασης» (Hirsch & Lounsbury, 2014; 3).

Για παράδειγμα, στην προσπάθεια ερευνητών (Wahlström & Sudberg, 2018; 171) να αποτυπωθεί το πλαίσιο του διαλογικού νεοθεσμισμού στην εκπαίδευση προβαίνουν στη δημιουργία ενός αναλυτικού πλαισίου για την κατανόηση των μεταρρυθμίσεων σε διαφορετικά επίπεδα, σε ό,τι αφορά ιδέες, δημόσιους λόγους και δρώντα υποκείμενα.

2.1.2 ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟΣ ΝΕΟΘΕΣΜΙΣΜΟΣ

Το τρίτο φεμινιστικό κύμα στον χώρο της πανεπιστημιακής έρευνας και διδασκαλίας εδώ και τέσσερις δεκαετίες ακολούθησε διαφορετικές κατευθύνσεις και φεμινιστικές προσεγγίσεις. Μέσω αυτών των θεωρήσεων ήρθαν στην επιφάνεια σημαντικές και ισχυρές πτυχές, οι οποίες αφορούν στα έμφυλα ζητήματα στη σύγχρονη κοινωνική αλλά και τη σύγχρονη πολιτική θεωρία (Dietz, 2003; 399), με συνεπαγωγές ανάμεσα σε άλλα για «την πολυπολιτισμική πολιτότητα, τη δικαιοσύνη, τη δύναμη και τη δημοκρατική δημόσια σφαίρα» (ibid).

Η θέσης της γράφουσας είναι ότι ο φεμινιστικός νεοθεσμισμός, άσχετα αν προηγήθηκε του κοινωνιολογικού ή ήταν απόρροια ή επιμέρους πτυχή και εξέλιξη του κοινωνιολογικού ή του διαλογικού νεοθεσμισμού, συμβάλλει στην κατανόηση των εξελίξεων στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα και στις εθνικές/κρατικές διοικήσεις με βάση την επίδραση των φεμινιστικών ιδεών για την προώθηση της έμφυλης ισότητας.

2.1.2.1 Ο ΕΞΕΥΡΩΠΑΪΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ/ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΜΦΥΛΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

Η Marx Ferree διατυπώνει τη θέση ότι «ο υβριδικός χαρακτήρας της ΕΕ παρουσιάζει δυνητικά το φαινόμενο του «πιγκ πογκ» μεταξύ εθνικών και υπερεθνικών δρώντων υποκειμένων, παρόλο που ο σύνθετος χαρακτήρας του νέου διαλογικού πεδίου εμπεριέχει και κινδύνους» (Marx Ferre, 2007; 207). Το δυναμικό τοπίο της αλλαγής πολιτικής στην Ευρώπη, όπως προκύπτει μέσα από το νεοθεσμικό πλαίσιο τη διάχυση της νόρμας, την αλληλεπίδραση των δρώντων υποκειμένων και τα «ήπια» εργαλεία πολιτικής της ΕΕ (Lombardo & Forest, 2015; 222). Μέσω του θεωρητικού πλαισίου της Schmidt και των έμφυλων νεοθεσμικών προσεγγίσεων καταβάλλεται προσπάθεια να γίνει αντιληπτή η αλλαγή πολιτικής στην ΕΕ. Η Schmidt θεωρεί ότι ο δημόσιος λόγος μπορεί να εξηγήσει την επίδραση του εξευρωπαϊσμού στις εθνικές πολιτικές με έμφυλο πρόσημο μέσω της ρητορικής, του επικοινωνιακού και του συντονίζοντος δημόσιου λόγου (Lombardo & Forest, 2015; 223).

Ο ορισμός της Schmidt για τον εξευρωπαϊσμό είναι ότι πρόκειται για «διαδικασία μετάβασης από τα όρια του έθνους-κράτους σε διαδικασία αποδιαφοροποίησης» (Schmidt; 2003; 14), υιοθετώντας τον ορισμό του Bartolini. Εξετάζοντας ζητήματα δημοκρατικού ελλείμματος της ΕΕ ως ομοσπονδιακού κράτους, σε σχέση με τα επιμέρους κράτη-μέλη που τη συναποτελούν, προβαίνει στη διατύπωση της θέσης ότι αυτό είναι πιο έντονο στα επιμέρους κράτη-μέλη παρά στην ίδια την ΕΕ (Schmidt, 2003; 13).

Σε ό,τι αφορά στην ευρωπαϊκή διάσταση, οι Weiner και MacRae (Weiner & MacRae, 2017; 75) αναφέρθηκαν στην πρόσφατη δράση και ρητορική ομάδων, εμπειρογνομόνων, επιτροπών και θεσμών της ΕΕ στην προσπάθειά τους να συνεχίζουν να προωθούν έμπρακτα πολιτικές για προώθηση της έμφυλης ισότητας. Ωστόσο, διαπιστώνουν με απαισιοδοξία ότι εξακολουθούν να υφίστανται σε κράτη-μέλη της ΕΕ έμφυλες «ασυμμετρίες ως προς την ισχύ» ή «προκαταλήψεις» (Weiner & MacRae, 2017; 77 και Cavaghan, 2017; 52). Οι ασυμμετρίες και οι προκαταλήψεις σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση δυσχεραίνουν την επιθυμητή θεσμική αλλαγή για περαιτέρω πολιτική εφαρμογής μέτρων mainstreaming (Weiner & MacRae, 2017; 87, Cavaghan, 2017; 52) στις εθνικές διοικήσεις.

Η εφαρμογή της πολιτικής του gender mainstreaming δυσχεραίνεται και στο επίπεδο της ευρωπαϊκής πολιτικής, διότι «δεν κατονομάζεται ως οριζόντια διάσταση ή στόχος στη Στρατηγική της Ευρώπης 2020» (Weiner & MacRae, 2017; 63).

2.1.2.2 ΈΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΜΕ ΓΝΩΜΟΝΑ ΤΟ ΦΥΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ «ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ» ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΟΥ ΕΞΕΥΡΩΠΑΪΣΜΟΥ

Το 2002 (10/10/2002) ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ανακοίνωσε ότι η Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ίσων Ευκαιριών υπό της Προεδρία της ευρωβουλευτριάς Άννας Καραμάνου εξουσιοδοτήθηκε να εκπονήσει Έκθεση Πρωτοβουλίας, σύμφωνα με το άρθρο 163 του Κανονισμού, σε ό,τι αφορά στην κατάρτιση των προϋπολογισμών των κρατών-μελών με γνώμονα το φύλο. Η Έκθεση

ετοιμάστηκε από τη Fiorella Ghilardotti και εγκρίθηκε ομόφωνα στις 10/6/2003 (ιστοχώρος του Ευρωκοινοβουλίου). Η ενσωμάτωση του παράγοντα του φύλου σε όλα τα επίπεδα της διαδικασίας κατάρτισης του κρατικού προϋπολογισμού ως έμπρακτη εφαρμογή του Gender mainstreaming και η «αναδιάρθρωση των πόρων με σκοπό την προαγωγή της έμφυλης ισότητας» ήταν το ζητούμενο, όπως αναφέρεται στον ιστοχώρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, και τονίστηκε ότι είχε ήδη εισαχθεί στο Συμβούλιο της Ευρώπης και την Κοινοπολιτεία. Θεωρήθηκε ότι ο προϋπολογισμός

«δεν είναι ένα απλό οικονομικό όργανο, αλλά αντιθέτως, ένα όργανο-κλειδί με το οποίο η πολιτική εξουσία καθορίζει το πρότυπο κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης και τα κριτήρια αναδιανομής στο εσωτερικό της κοινωνίας και επιλέγει τις προτεραιότητες παρέμβασης, σύμφωνα με τις πολιτικές και τις ανάγκες των ίδιων των πολιτών, προκαλώντας, όσον αφορά τους τελευταίους, διαφορετικές επιπτώσεις και αποτελέσματα ανάλογα με το φύλο τους». (Ghilardotti, 2003, www.europarl.europa.eu)

Το Ευρωκοινοβούλιο θεώρησε ότι «το gender mainstreaming και το gender budgeting είναι οι στρατηγικές, οι οποίες θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν και να επιτρέψουν την υλοποίηση των αρχών της ισότητας, της αποδοτικότητας και της διαφάνειας» (ibid). Την ίδια άποψη διατύπωσε και ο ΟΗΕ από τα τέλη της δεκαετίας του 90 (αναφορά για το UN/ECOSOC 1997 στο Hossain et al., 2010; 27-30) και κατέβαλε, επίσης, προσπάθειες να τα εφαρμόσει σε αρκετές αναπτυσσόμενες χώρες για σκοπούς εκδημοκρατικοποίησης.

Εκτός από τις συζητήσεις διεθνών οργανισμών και υπερεθνικών θεσμών, φαίνεται ότι και στον χώρο της ερευνητικής/πανεπιστημιακής κοινότητας διατυπώνεται η θέση ότι η ισότητα δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως «κόστος αλλά ως όφελος και πρέπει να

εκλαμβάνεται ως «δημόσιο αγαθό» » (Aguilera Díaz et al., 2017; 88). Συνεπώς η εφαρμογή των δύο πιο πάνω στρατηγικών που αφορούν το φύλο σε πτυχές της απασχόλησης, της οικονομίας, της εκπαίδευσης, της υγείας και αλλού συμβάλλουν και στην οικονομική και κοινωνική εξέλιξη της κοινωνίας. Η ένταξη του gender mainstreaming σε στατιστικές, διάχυση και εκπαίδευση των πολιτών δεν αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες, αλλά αποτελεί μία «μεγιστοποίηση των υπαρχόντων πόρων με έμφυλη προοπτική» (Aguilera Díaz et al., 2017; 90, EIGE, *Gender Statistics*, 2017; 4). Η μετάβαση -«από μια πειραματική σε μια θεσμική τακτική πρακτική» διαμόρφωσης προϋπολογισμών με γνώμονα το φύλο-, επιβάλλει μια εξέλιξη από την ανάλυση του προϋπολογισμού με έμφυλα κριτήρια στην υιοθέτηση αλλαγών στις διαδικασίες των προϋπολογισμών και, στη συνέχεια, στη δημιουργία πόρων για την προώθηση της ισότητας και, τέλος, στη μέτρηση των επιδράσεων (Barba & Coello, 2017; 105, EIGE, *Gender budgeting*, 2017; 4).

Παρόλο που η Κύπρος εντάχθηκε στην ΕΕ ένα χρόνο μετά την Έκθεση της Ghilardotti, η προσπάθεια για ένταξη του gender mainstreaming έγινε μόλις πρόσφατα και συγκεκριμένα στα τέλη του 2018 (βλ. Χαιρετισμό στη δημοσιογραφική διάσκεψη του τέως Υπουργού Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως κ. Ιωνά Νικολάου στις 19/11/2019 στις εγκαταστάσεις της ΚΑΔΔ για από κοινού προσπάθειες του Υπουργείου του, των Επιτρόπων Διοίκησης και Φύλου και της Επιτροπής Ισότητας των Φύλων στην Απασχόληση και την Επαγγελματική Εκπαίδευση του Υπουργείου Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων) με αφορμή την έκδοση σχετικού Οδηγού και την πρώτη δημόσια αναφορά και εκπαίδευση των λειτουργών που καταρτίζουν τους προϋπολογισμούς. Για πρώτη φορά στα τέλη του 2018 γίνεται αναφορά στην Κύπρο

για «ευαισθητοποίηση των στελεχών της Δημόσιας Διοίκησης, που λαμβάνουν μέρος σε διαδικασίες χάραξης πολιτικής, στην κατάρτιση των προϋπολογισμών και στον προγραμματισμό δράσεων που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στη διάσταση του φύλου» και για την έκδοση που αναφέρεται στο gender mainstreaming ως

«ένα καινοτόμο, εύχρηστο και μεθοδολογικά δομημένο εργαλείο εκπαίδευσης των στελεχών της Δημόσιας Διοίκησης, το οποίο θα βοηθήσει ώστε κατά τον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των πολιτικών να λαμβάνονται υπόψη τόσο οι ιδιαίτερες ανάγκες ανδρών και γυναικών, όσο και οι εκτιμώμενες επιπτώσεις τους σε άνδρες και γυναίκες» (<http://www.ionasnicolaou.eu>).

Οι Hubert & Stratigaki σε πρόσφατο άρθρο απολογισμού για το gender mainstreaming, το οποίο φέρει τον τίτλο «Twenty years of EU Gender Mainstreaming: Rebirth out of the Ashes?» θεωρούν ότι τα κράτη-μέλη έχουν ακόμη αντίσταση στην εφαρμογή του εν λόγω μέτρου και ότι η ΕΕ πρέπει να συμβάλει προς την άρση των εμποδίων αυτών για μια πιο συμπεριληπτική Ευρώπη (Hubert & Stratigaki, 2016; 33).

Σε ό,τι αφορά στην οικονομική παράμετρο και έμφυλες πολιτικές, η γράφουσα κάνει ακόμη μία αναφορά εκτός από την ίδια τη διάσταση του gender based budgeting. Μια επιμέρους πτυχή στη χρηματοδότηση πολιτικών με έμφυλο πρόσημο είναι η χορήγηση πόρων για την οικοδόμηση της ίδιας της ειρήνης - ως ένα εργαλείο για αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στην αποκατάσταση μετά την παύση εχθροπραξιών (Douglas & Mazzacurati, 2017; 227) και την αντιμετώπιση διαφθοράς (Hossain et al., 2010; 18).

Στην περίπτωση της Κύπρου, έχει συσταθεί από τη διαπραγματευτική ομάδα μια δικοινοτική επιτροπή («Γυναίκες, ειρήνη και ασφάλεια») για θέματα φύλου μετά τη λύση

του Κυπριακού (Ant1wo, 19/3/2016). Τα θέματα, τα οποία συζητώνται στην εν λόγω διαπραγματευτική ομάδα, είναι σε επίπεδο αρχών και όχι στην ανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών προ της επιθυμητής λύσης. Ενδεχομένως, αν υπήρχαν εισηγήσεις και χρηματοδότηση για δράσεις και πολιτικές πριν από τη λύση του κυπριακού να συνέβαλλαν περισσότερο στην εξέλιξη της κυπριακής κοινωνίας στις ελεύθερες περιοχές και τα κατεχόμενα, με συνέπεια την ενδυνάμωση των γυναικών πολλαπλώς. Τέτοιες δικοινοτικές πρωτοβουλίες/προγράμματα/χρηματοδοτήσεις από τα Ηνωμένα Έθνη, την UNOPS, τον USAID και άλλους, έλαβαν χώραν στην Κύπρο αλλά όχι σε συστηματική και συνεχή βάση για να έχουν απτά αποτελέσματα που να είναι διακριτά στις ευρύτερες κοινωνικές ομάδες.

Σε ό,τι αφορά τη «λύση του κυπριακού», η Koukkides-Procopiou θεωρεί ότι θα έπρεπε

«να υπάρξουν όχι μόνο ποσοστώσεις με εθνικό κριτήριο για τον διαμοιρασμό της εξουσίας μετά από το πέρας των ειρηνευτικών διαδικασιών αλλά και έμφυλες ποσοστώσεις, διαμορφώνοντας ένα ορόσημο σε ό,τι αφορά την ενδυνάμωση των φύλων και την ισότητα στην Κύπρο. Εισαγάγοντας την έμφυλη ανάλυση, το mainstreaming και τη σύνταξη προϋπολογισμών με γνώμονα το φύλο στο νέο σύνταγμα και το νέο ομοσπονδιακό κράτος θα είναι ευκολότερο συντομότερα παρά αργά γιατί παραδοσιακά τζάκια εξουσίας (old silos of hierarchical power) θα κατέρρεαν και θα δημιουργούσαν μια νέα ευκαιρία. Αν θα το κάνουμε από την αρχή, θα πρέπει να το κάνουμε ορθά αυτή τη φορά» (Koukkides-Procopiou, 2017; 14).

Δυστυχώς, προς το παρόν, παρόλο που ο κρατικός προϋπολογισμός τα πρόσφατα χρόνια στην Κύπρο έπαψε να συντάσσεται μόνο στη βάση της γραμμής δαπανών, αλλά συντάσσεται και στη βάση δραστηριοτήτων (εγκύκλιος Υπουργείου Οικονομικών αρ. 1550, αρ. φακ.: Υ.Ο. 13.23.003, 22/52017,

«Ετοιμασία Προϋπολογισμού 2018 και του Μεσοπρόθεσμου Δημοσιονομικού Πλαισίου 2018-2020») δεν έχει προωθηθεί ακόμη στον βαθμό που θα έπρεπε το gender mainstreaming και προβλέπεται να γίνει στο άμεσα επόμενο διάστημα.

2.2 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΟΥ LOWI ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Οι Carroll & Common επιμελούμενοι την έκδοση *Policy transfer and learning in Public Policy and Management: International Contexts, Content and Development* δίνουν εξ αρχής στην Εισαγωγή τους τον ορισμό των δημόσιων πολιτικών ως εξής:

«η τυπική εικόνα των δημόσιων πολιτικών ως προς τον σχεδιασμό (making) και τη διαχείριση προτείνει ότι λαμβάνει χώρα σε αυξητική βάση, εμπλέκει τους δημόσιους [και τις δημόσιες] υπαλλήλους, τους [και τις] υπουργούς τους και, σε περισσότερο περιορισμένο πεδίο ενός πλήθους ενδιαφερομένων ομάδων» (Carroll & Common, 2013)

Με αυτό τον ορισμό συμβαδίζει και το πλαίσιο του Lowi, το οποίο αναλύεται στο μέρος αυτό. Ωστόσο, η διατριβή αυτή όμως δέχεται και την υπόλοιπη τοποθέτηση των δύο προαναφερθέντων επιμελητών που αναφέρουν τα ακόλουθα:

«Παρόλα αυτά, σε αρκετό βαθμό η διαμόρφωση πολιτικής βασίζεται σε παρόμοιες πολιτικές, οι οποίες αναπτύχθηκαν σε άλλες δικαιοδοσίες και στους μεγάλους διεθνείς οργανισμούς όπως οι WTO και ο ΟΟΣΑ. Με άλλα λόγια, σημαντικές πτυχές των εθνικά ανεπτυγμένων πολιτικών είναι αντίγραφα προερχόμενα από αλλούσε ότι περιγράφεται ως διαδικασία μεταφοράς πολιτικής και μάθησης» (ibid).

Οι Waismel-Manor και Lowi διατυπώνουν τη θέση ότι το καθήκον των πολιτικών επιστημόνων είναι «να μελετούν το κράτος, τα μέρη του, όλες του τις λειτουργίες, όλες τις συνέπειες των ενεργειών του, καθώς και όλες τις συνέπειες από την ηθική του διάσταση»¹¹ (Waismel-Manor & Lowi, 2011; 59).

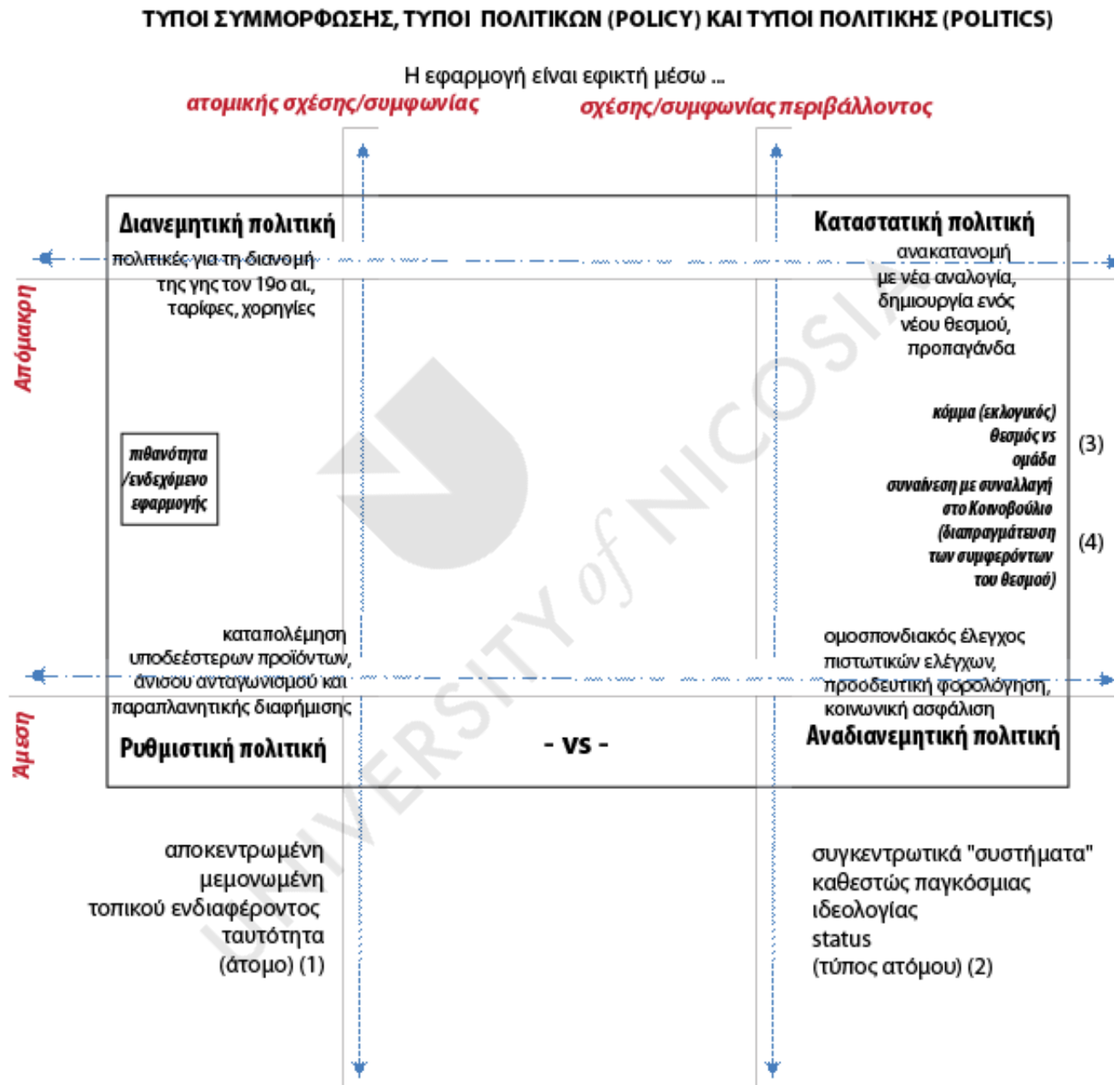
¹¹ «Our task is to study its parts, all its functions, all its consequences, and all the implications of its moral and ethical character».

Ο Lowi για τέσσερις δεκαετίες ασχολούμενος με τις δημόσιες πολιτικές διατυπώνει μια τυπολογία με την οποία ταξινομεί και νοηματοδοτεί έναν αριθμό στοχευμένων ενεργειών του κράτους. Στο ερμηνευτικό σχήμα, το οποίο θα εξεταστεί στη συνέχεια, ο Lowi δίνει έμφαση στην έννοια της συμμόρφωσης/σύγκλισης (coercion). Οι Heckathorn και Maser θεωρούν ότι η συμμόρφωση είναι μακροκοινωνικό φαινόμενο. Διατυπώνουν τη θέση ότι «οι οργανισμοί την ηθικοποιούν, η διοίκηση τη μετατρέπει σε ρουτίνα και η κυβέρνηση τη νομιμοποιεί» (Heckathorn & Maser, 1990; 1101). Οι Sowa και Lu διατυπώνουν τη θέση ότι «τα κανονιστικά πλαίσια που αναφέρονται στη δημόσια διοίκηση και τη δημόσια πολιτική, ή πιο ευρέως, σε διαδικασίες διακυβέρνησης» γίνονται κατανοητά, ανάμεσα σε άλλα, μέσα από την «εξέταση της επίδρασης των πολιτιστικών και ιδεολογικών στοιχείων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση και εφαρμογή πολιτικών που υποστήριξε ο Lowi (1969)» (Sowa & Lu, 2017; 83).

Εστιάζοντας την προσοχή μας στο άρθρο με τίτλο «Four Systems of Policy, Politics, and Choice» παρατηρούμε ότι ο Lowi πρότεινε ένα ερμηνευτικό σχήμα όπου τέσσερα διαφορετικά είδη πολιτικών (policies) μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ταξινόμηση των ενεργειών του κράτους (Lowi, 1972). Οι πολιτικές είναι: οι «διανεμητικές» (π.χ. χορηγίες), οι «καταστατικές» (νέες μορφές κυβερνητικών υπηρεσιών), οι «ρυθμιστικές» (μέτρα για βελτίωση κακής ποιότητας τροφών ή παραπλανητικής διαφήμισης) και οι «αναδιανεμητικές» (διαβάθμιση φορολόγησης εισοδημάτων, κοινωνική ασφάλιση κ.ά.). Σημειώνεται ότι διανεμητικές πολιτικές έχουμε όταν οι χορηγούμενοι πόροι ανήκουν στο ή δημιουργούνται από το κράτος (πχ αδειοδοτήσεις) και δεν αποσπώνται από την

κοινωνία ή την αγορά μέσω φορολογίας ή απαλλοτρίωσης. Κατ' αυτή την έννοια, η σύνταξη είναι αναδιανεμητική, αφού χρηματοδοτείται από φορολογία.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ 4. ΟΙ ΤΥΠΟΙ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ, ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ THEODORE LOWI (1972)

Όπως προκύπτει από το πιο πάνω σχήμα, άλλες ενέργειες αποσκοπώντας στην εξαναγκαστική συμμόρφωση συντελούνται εξ αποστάσεως κι άλλες είναι άμεσες. Άλλες επηρεάζουν τον πολίτη σε ατομικό κι άλλες σε συλλογικό επίπεδο, με συγκεντρωτικό ή αποκεντρωτικό μηχανισμό. Το μοντέλο του Lowi, ακόμη και σε περίοδο δομικών αλλαγών μπορεί να εξηγήσει την επίδραση που έχουν «στόχοι, πρωτοβουλίες, πολιτικές κινητοποιήσεις και κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις» και μπορεί να αποκαλύψει συστηματικές διαφοροποιήσεις «στις προσλήψεις, την πολιτική διαδικασία, την ισχύ της ιεραρχικής δομής, ακόμη και τη διαφθορά» (Nicholson, 2002; 163).

Ο Lowi ενδιαφέρθηκε να αναδείξει δύο σημεία:

- α) ότι είναι σημαντικός ο τρόπος που μπορεί να εφαρμοστεί η ισχύς του κράτους με νόμιμη συμφωνία/συμμόρφωση με τους πολίτες του κράτους (Lowi, 1972; 286, Nicholson, 2002; 163) και
- β) ότι οι πολιτικές προτάσεις καθορίζουν τις πολιτικές αρένες, στις οποίες θα διεξαχθεί η πολιτική μάχη, και ότι οι πολιτικές επιλογές δρουν ως ανεξάρτητη μεταβλητή στην πολιτική διαδικασία (Nicholson, 2002; 164).

Από το μοντέλο του Lowi επιλέγουμε να αναφερθούμε εκτενώς στις δύο που επηρεάζουν τα έμφυλα ζητήματα που θα απασχολήσουν τη διατριβή: τις ρυθμιστικές και τις καταστατικές. Οι πολιτικές που απορρέουν από την εφαρμογή της κοινοτικής νομοθεσίας θεωρούνται ρυθμιστικές και ξεκίνησαν να έχουν τέτοια ισχύ μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ (Yildirim, Baysan & Ediger, 2013; 137). Αυτές μπορεί να έχουν διανεμητικές ή αναδιανεμητικές ιδιότητες (ibid; 138).

Οι καταστατικές, όπως προκύπτει και από το πιο πάνω ερμηνευτικό σχήμα, θεωρούνται απόμακρες ως προς το ενδεχόμενο εφαρμογής και ιδιωτικές ως προς το περιβάλλον. Ο ίδιος ο Lowi, σύμφωνα με τον Nicholson (Nicholson, 2002; 167) τις θεωρεί διαδικαστικές και είναι αυτές που «θέτουν τους κανόνες για τη δημιουργία πολιτικών».

Η θεωρία του Lowi θεωρείται ότι είναι αποτελεσματική στον βαθμό που αποτυπώνει την ανατομία ενός ολόκληρου ελέφαντα, ενώ μέχρι τότε οι απόπειρες των προηγούμενων ήταν να ψηλαφίζουν και να περιγράφουν μέρη του σώματός του, εκτιμώντας ότι έδιναν μια πλήρη περιγραφή (Kellow, 2009; 486). Η καταστατική πολιτική που δεν ήταν αρχικά στο σχήμα του Lowi και εμφάνιζε κάποιες αδυναμίες/προβλήματα (Kellow, 1988; 714, Heckathorn & Maser, 1990; 1102), ουσιαστικά «έθετε το θέμα ενός νέου θεσμού (υποκείμενο)» (Kellow, 1988; 487), ενώ «η ρυθμιστική πολιτική περιλάμβανε το ιδιωτικό κόστος και ωφέλεια, που είχε ως αποτέλεσμα τη διάρθρωση ομάδων που έλεγχαν και τις δύο όψεις του ζητήματος» (Kellow, *ibid*; 487). Η θεωρία του Lowi διακρίνεται για την ανάδειξη του

«δυναμισμού της διαδικασίας διαμόρφωση μιας πολιτικής, η οποία διαδραματίζει ρόλο στην πολιτική [σκηνή] και, η οποία, επηρεάζει τους πολιτικούς αγώνες για την υιοθέτηση πολιτικών που επηρεάζουν τα αποτελέσματα των πολιτικών (policies), δηλ. η πολιτική (politics) δεν είναι πια με το καθεστώς της εξαρτημένης μεταβλητής» (Kellow, 1988; 721).

Μολονότι ο Lowi δεν έδωσε έκταση στην ανάλυσή του για τις καταστατικές πολιτικές, στην περίπτωση της παρούσας διατριβής είναι σημαντική για την κατανόηση του πλαισίου. Καταστατική πολιτική είναι η δημιουργία νέων υπηρεσιών ή νέων αρμοδιοτήτων υφιστάμενων υπηρεσιών ή νέων/τροποποιητικών νόμων.

Η δεύτερη κατηγορία, η οποία μας αφορά, οι ρυθμιστικές πολιτικές, όπως προκύπτει και από το πιο πάνω ερμηνευτικό σχήμα, θεωρούνται άμεσες ως προς το ενδεχόμενο εφαρμογής και ατομικές. Η έννοια του «άμεσου» σχετίζεται με την απευθείας επίδραση στο άτομο με συγκεκριμένη πράξη/ενέργεια του κράτους.

Στην περίπτωση της εν λόγω διατριβής θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι παραδείγματα ρυθμιστικής πολιτικής ήταν η νομιμοποίηση των αμβλώσεων για εξυπηρέτηση των βιασθεισών το 1974 και η κατάργηση των αδειών καλλιτέχνηδας (artist visa) μετά από την καταδίκη της Κύπρου στο ΕΔΑΔ στην υπόθεση Rantsev.

Ολοκληρώνοντας την υποενότητα στις δημόσιες πολιτικές και τη συμβολή του Lowi στη μελέτη και συστηματοποίησή τους, μέσω κατηγοριοποιήσεων, αξίζει να αναφερθούμε εν συντομία και στο ελλαδικό συγκείμενο. Ο Μακρυδημήτρης, σε ό,τι έχει σχέση με τις δημόσιες πολιτικές, κάνει αναφορά στα πεδία αρμοδιότητας των δημόσιων αρχών και υπηρεσιών και τον τρόπο διασύνδεσης των πολιτικών (policies) και της εφαρμοσμένης πολιτικής (Μακρυδημήτρης, 2008; 36). «Το 'κύκλωμα' της δημόσιας πολιτικής» (ibid; 37) ως «σύνθετη διαδικασία» επηρεάζεται από «διάφορες ομάδες συμφερόντων, τα κοινωνικά περιβάλλοντα, τις προϋποθέσεις, τις αξίες και τις αντιλήψεις που υφίστανται και εκδηλώνονται με διάφορους τρόπους στην κοινωνία των πολιτών, στην εγχώρια και τη διεθνή σκηνή. Ο Πασσάς (Πασσάς, 2009α; 41) αναφέρεται στην «ανάλυση της δημόσιας πολιτικής και το πρότυπο των φάσεων/σταδίων της πολιτικής διαδικασίας σε φάσεις διαμόρφωσης και υλοποίησης, συγκρίνοντας τις εθνικές/κρατικές και την ενωσιακή διοίκηση, ενώ δύο δεκαετίες προηγουμένως μαζί με τον Τσέκο είχε προβεί στην ανάλυση δημόσιων πολιτικών με βάση τη «μεθοδολογία των σταδίων» (ibid; 41, υποσημείωση αρ. 38). Το 2012 ο Πασσάς επαναλαμβάνει στην ελληνική βιβλιογραφία

τη σημασία της τυπολογίας του Lowi για τις δημόσιες πολιτικές (Πασσάς, 2012; 33-34) και την αναδεικνύει εκτενέστερα με παραδείγματα από το ελληνικό συγκείμενο στο αγγλόφωνο κοινό το 2014 (Dimitrakopoulos and Passas, 2004; 139-147, συνεπιμελητές της εν λόγω έκδοσης).

Πέραν των προτύπων ταξινόμησης πολιτικών, σε πρακτικό επίπεδο άσκησής τους στο κυπριακό συγκείμενο (Γλυκύ, 2005; 36-37), η διεύθυνση της γενικής πολιτικής είναι εξουσία του Υπουργικού Συμβουλίου. Στην πράξη, όμως, εμπλέκονται τόσο οι υπουργοί ως πολιτικοί προϊστάμενοι, όσο και οι ΓΔ των υπουργείων και οι καθ' ύλην δημόσιοι λειτουργοί. Σε ό,τι αφορά στην πορεία διαμόρφωσης ή αναθεώρησης δημόσιας πολιτικής, αυτή ξεκινά συνήθως bottom up και υποβάλλεται ιεραρχικά, εγκρίνεται και υιοθετείται από τον/την καθ' ύλην αρμόδιο υπουργό, πριν υποβληθεί στο Υπουργικό Συμβούλιο τελική έγκριση.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Μέρος Β΄ της διατριβής επιμερίζεται σε έξι κεφάλαια, στα οποία επιχειρείται η διεξοδική εξέταση έμφυλων ζητημάτων επιλεκτικά, άλλοτε σε επίπεδο συγχρονίας και άλλοτε σε επίπεδο διαχρονίας.

Το Κεφάλαιο 3 φέρει τον τίτλο *Έμφυλα ζητήματα σε χώρες της ΕΕ*. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μία σύντομη επιλεκτική αναφορά για τα έμφυλα ζητήματα στην Ευρώπη μέσα από θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικές τάσεις.

Τα Κεφάλαια 4 μέχρι 8 επικεντρώνονται στο κυπριακό συγκείμενο. Το Κεφάλαιο 4 με τον τίτλο *Έμφυλα ζητήματα στο κυπριακό κράτος στα πρώτα του βήματα και σήμερα* παρουσιάζει πώς το *Σύνταγμα* στη βάση δύο κοινοτήτων και οι ιστορικές εξελίξεις επηρέασαν στις αρχές ίδρυσης του κράτους την παρουσία των γυναικών στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα. Επικεντρώνεται, σε ό,τι αφορά στη δημόσια σφαίρα: α) στην ανάδειξη του τρόπου άσκησης των πολιτικών τους δικαιωμάτων σε ό,τι αφορά στο *εκλέγειν* (δικαίωμα ψήφου με βάση το *Σύνταγμα*, αποχή ή ψηφοφορία μετά την υιοθέτηση του μέτρου ως εθελοντικό) και στο *εκλέγεσθαι* (δηλ. σε αιρετά αξιώματα), καθώς και β) στην παρουσία τους ως διορισμένων αξιωματούχων ή στη δημόσια υπηρεσία της Κύπρου δημόσιο ως υπαλλήλων/στελεχών.

Στο Κεφάλαιο 5, το οποίο φέρει τον τίτλο *Το φύλο στον κρατικό μηχανισμό σήμερα*, αποτυπώνεται η κατάσταση στις μέρες μας σε ό,τι αφορά στην έμφυλη στελέχωση του κρατικού μηχανισμού με την παρουσία γυναικών ως δημόσιων υπαλλήλων ή ως

μόνιμων αξιωματικών ή οπλιτών με συμβόλαιο (ΣΥΟΠ) στην Εθνική Φρουρά. Σ' αυτό το κεφάλαιο θίγονται ζητήματα, επίσης, όπως της ανδροκρατούμενης φύσης του ανδροκρατούμενου διορίζοντος οργάνου των δημοσίων υπαλλήλων (ΕΔΥ) και της γυναικοκρατούμενης δημόσιας υπηρεσίας. Ομοίως, στο κεφάλαιο 6 θίγεται το θέμα της γυναικοκρατούμενης δημόσιας εκπαιδευτικής υπηρεσίας. Σ' αυτό το κεφάλαιο ανιχνεύονται ζητήματα που αφορούν τον δημόσιο λόγο για την ισότητα. Ένα από αυτά αφορά το πώς η στρατιωτική θητεία των αρρένων και η απουσία της ανάλογης υποχρέωσης για τις γυναίκες επηρεάζει την ανέλιξη των εκπαιδευτικών στη δημόσια εκπαίδευση.

Έχοντας ήδη αναφερθεί στον ρόλο της γυναίκας ως συμμετέχουσας στον κρατικό μηχανισμό ως λειτουργού του δημόσιου τομέα και σε κάποιο βαθμό ως αποδεκτών δημόσιων πολιτικών ή συμμετόχων στον δημόσιο λόγο για θέματα με έμφυλο πρόσημο στην εκπαίδευση και τον στρατό μέσω προσφυγής δημόσιων λειτουργών στην Επίτροπο Διοίκησης ή τα τοπικά ένδικα μέσα στο Κεφάλαιο 5 και 6, τα Κεφάλαια 7 και 8 αναφέρονται εκτενέστερα σε μορφές δημόσιου λόγου ενός διεθνούς ένδικου μέσου, του ΕΔΑΔ. Εκεί η γυναίκα έρχεται στο προσκήνιο ως πολίτης-αποδέκτρια ή ως συμμετέχουσα με την ιδιότητα του στελέχους της δημόσιας υπηρεσίας ή ως παραγωγός δημόσιων πολιτικών που την αφορούν, επιδρώντας μέσω προσφυγής στα τοπικά ή τα διεθνή ένδικα μέσα και ανεξάρτητους θεσμούς. Επιλέγουμε να εξετάσουμε εκτενώς περιπτώσεις που ο λόγος προσφυγής είναι απότοκο της συνεχιζόμενης κατοχής και της βίας ασκούμενης κατά [των] γυναικών με τη μορφή της διεθνικής σωματεμπορίας.

Στην πρώτη περίπτωση, επικεντρωνόμαστε σε καταστάσεις απότοκες του βίαιου εκπατισμού των Ελληνοκυπρίων. Αυτές αναφέρονται στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων εκτοπισθέντων δεύτερης και τρίτης μεταπολεμικής γενιάς στη βάση της εκ μητρογονίας γραμμής καταγωγής (υπόθεση Βρούντου εναντίον Κυπριακής Δημοκρατίας στο ΕΔΑΔ).

Στη δεύτερη περίπτωση είναι απότοκο της απουσίας συγκροτημένης δημόσιας πολιτικής σε ό,τι αφορά τις πορνικές υπηρεσίες (με ή χωρίς εμφανή εξαναγκασμό) και την εξάπλωση δικτύων διεθνικής σωματεμπορίας αρχικά στο πλαίσιο των καμπαρέ και της ιδιότητας των «καλλιτέχνιδων» (artist visa). Στη συνέχεια, είναι απότοκο των εξελίξεων μετά την καταδίκη της Κύπρου στο ΕΔΑΔ, σε ό,τι αφορά στην υπόθεση Rantsev εναντίον Κυπριακής Δημοκρατίας. Η αναδίπλωση του κυπριακού κράτους για το καθεστώς των καμπαρέ και των artist visa, επέφερε διαφοροποίηση της προσφοράς των χώρων παροχής πορνικών υπηρεσιών και των τρόπων διαφήμισης και προσφοράς τους στους πορνοπελάτες, εξαιτίας της απουσίας τιμωρητικού πλαισίου για τον πορνοπελάτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - ΕΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

ΣΚΟΠΟΣ – ΣΤΟΧΟΙ 3^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Το τρίτο κεφάλαιο είναι το πρώτο μέρος του Β΄ Μέρους της διατριβής. επιδιώκει μία σύντομη παρουσίαση έμφυλων ζητημάτων σε χώρες της ΕΕ και να διασυνδέσει όρους των Σπουδών Φύλου, όπως η «ορατότητα/αορατότητα» του φύλου, με τα ζητήματα πτυχές της ενωσιακής πορείας και της δημόσιας διοίκησης των κρατών-μελών. Σύγχρονες τάσεις στην έρευνα για την έμφυλη ισότητα από τον οργανισμό EIGE, θεωρητικά και πρακτικά μοντέλα πρόσληψης και κατανόησης των έμφυλων πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο και σύγχρονες τάσεις για τα θέματα σπουδών φύλου και πολιτικών ισότητας στην Ελλάδα συμβάλλουν στην κατανόηση των εξελίξεων τις οποίες η Κύπρος ως κράτος επεδίωξε να προλάβει ή να συμμετάσχει με την ένταξή της στην ΕΕ. Ήδη οι Ioannou & Kentas (Ioannou & Kentas, 2009; 131) έχουν συνεξετάσει την έμφυλη διάσταση και τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό του κυπριακού κράτους και μέσω των Ευρωπαϊκών Σπουδών, με την οπτική γωνία του «ευρωπαϊσμού» (Europeanisation), κατά τη διάρκεια της ενταξιακής περιόδου στην ΕΕ και σημείωσαν τις νομικές ρυθμίσεις που προωθήθηκαν με ταχείες διαδικασίες σε όλα τα ζητήματα. Είναι σημαντική η επισήμανσή τους σε ό,τι αφορά στην Οδηγία 76/20/EECον για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε ότι αφορά στην απασχόληση, την επαγγελματική κατάρτιση και εξέλιξη και τις εργασιακές συνθήκες, η οποία που ερχόταν σε αντίθεση με την απαγόρευση της απασχόλησης των γυναικών, ανεξαρτήτως ηλικίας, υπογείως σε μεταλλεία (Σύμβαση Διεθνούς Οργανισμού

Εργασίας, Αρ. 45, άρθρο 2). Η Κυπριακή Κυβέρνηση έπρεπε να αποποιηθεί πριν από τις 30/5/2007 αλλά δεν το έπραξε, ούτε ζήτησε εξαίρεση, αλλά η Κυπριακή Δημοκρατία και η ΕΕ συμφώνησαν ότι στο θέμα αυτό δεν υπήρχε πρακτικής φύσης σημασία και δεν δόθηκε σημασία στον Τύπο (Ioannou & Kentas, 2009, 131). Τα εργασιακά θέματα που αφορούσαν την εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο προχώρησαν, όπως σχολιάζουν οι Ioannou & Kentas με «αξιοσημείωτη πρόοδο», όπως και όλα τα υπόλοιπα στη βάση της ανάγκης για άμεση ένταξη στην ΕΕ, και της πλήρους νομικής και θεσμικής εναρμόνισης με το κοινοτικό κεκτημένο, με τη συναίνεση και των κοινωνικών εταίρων της κυβέρνησης (ibid; 132). Οι ίδιοι παρατηρούν σε άλλο μεταγενέστερο χρονικά άρθρο την «αξιοσημείωτη έλλειψη συστηματικής συζήτησης για δημόσιες πολιτικές» («There is a considerable lack of systematic public policy debate») (Ioannou & Kentas, 2012; 2). Η συμβολή της εν λόγω διατριβής, η οποία υιοθετεί τα στοιχεία των Ioannou και Kentas έγκειται στην ανάδειξη οπτικής του φύλου μέσα από καθοδικές (top down) αλλά και ανοδικές (down to up) διαδικασίες, που νοηματοδοτούνται κυρίως μέσα από τα εργαλεία του διαλογικού νεοθεσμισμού αλλά και κρίσιμα σταυροδρόμια (critical junctures).

3.1 ΟΙ ΟΡΑΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΟΡΑΤΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΣΤΙΒΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ Ε.Ο.Κ. ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Στο πλαίσιο της ελεύθερης οικονομίας, οι γυναίκες σε χώρες, οι οποίες αποτέλεσαν εξαρχής ή από νωρίς μέλη του *sui generis* πολιτειακού μορφώματος της Ε.Ο.Κ., διασφάλισαν με το άρθρο 119 της ιδρυτικής Συνθήκης της Ρώμης να εξασκούν

προσοδοφόρα επαγγέλματα με ίση αμοιβή με τους άνδρες σε ανάλογες θέσεις (Ellina¹², 2003, 32; Καραμάνου, 2005; 3). Η εφαρμογή του εν λόγω άρθρου στην πράξη επέτρεπε στις γυναίκες να αποκλίνουν από το μεσογειακό πρότυπο της αποκατάστασης διά του γάμου και του εγκλεισμού κατ' οίκον με προσφορά άμισθης εργασίας¹³ και διατήρησης του «ονόματος της οικογενείας» (Loizos, 1975; 54-55). Την ίδια χρονική περίοδο (δεκαετίες 50 και 60 ως 70 και 80) σε άλλες μεσογειακές χώρες, ανεξαρτήτως μεγέθους, οι γυναίκες αλλά και οι άνδρες πάλευαν να ορθοποδήσουν με μεγαλύτερες δυσκολίες, δεδομένου ότι η χώρα τους βρισκόταν σε φάσεις εξόδου από πολιτικο-οικονομική-κοινωνική κρίση: π.χ. φάση αποαποικιοποίησης (Κύπρος, Μάλτα) ή σταθεροποίησης μετά από τη λήξη εμφύλιου πολέμου (Ελλάδα) ή διακυβέρνησης από ολοκληρωτικό προσωποπαγές καθεστώς (Ισπανία).

Αρκετές εργαζόμενες γυναίκες στις χώρες της Ε.Ο.Κ. βίωσαν νωρίς την αίσθηση του «(α)όρατου» προσώπου, όταν κατέκτησαν θέσεις στην ιεραρχία σε μεγάλους οργανισμούς (Stead, 2013). Ο όρος «αόρατος» αποδίδει τη συλλογική έλλειψη ορατότητας προσώπου ή ομάδας προσώπων από έναν οργανισμό με «αποκλεισμό, απουσία, περιθωριοποίηση λόγω άνισου αριθμού ανδρών σε υψηλόβαθμες θέσεις και του χρωματισμού τους ως διαφορετικών» (ibid; 64), αλλά κυρίως αναδεικνύει πώς εγγενείς μηχανισμοί σε έναν οργανισμό, μέσω διαδικασιών επιλογής, πρόσληψης,

¹² Ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ILO) επηρέασε την εισαγωγή του άρθρου 119 της Συνθήκης της Ρώμης μέσα από την Αναφορά Ohlin (1956) αλλά και νωρίτερα μέσα από τη Σύνοδο του 1951 (ILO Equal Remuneration Convention). Αποτέλεσε μάλιστα τον διεθνή μεσολαβητή ανάμεσα στη Γαλλία και τις άλλες πέντες χώρες που διαπραγματεύονταν.

¹³ Η εργασία γυναικών για βιοπορισμό σε άλλα σπίτια ήταν ένδειξη χαμηλότερου κοινωνικού και οικονομικού κύρους του νοικοκυριού (Loizos, 1975; 50 και 55)

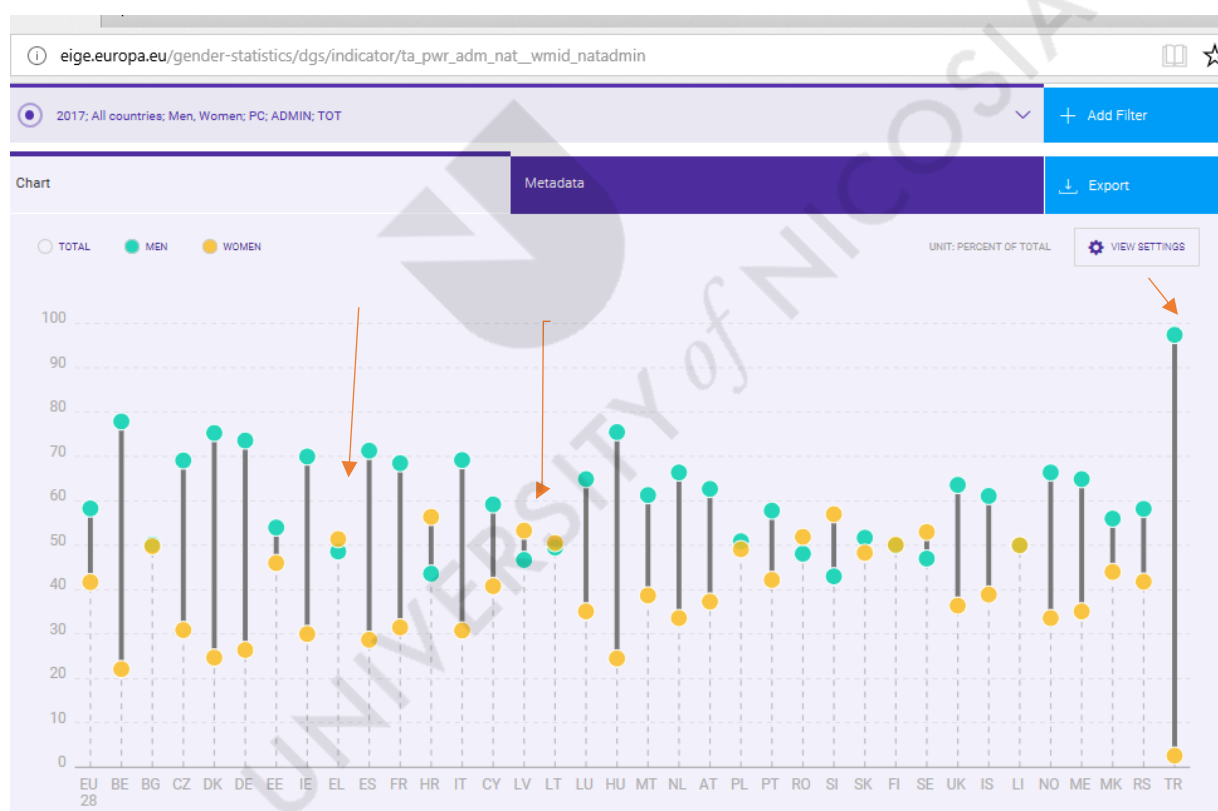
αξιολόγησης και εξέλιξης, παράγουν και αναπαράγουν τη διαιώνιση ενός πατριαρχικού μοντέλου στην ιεραρχία (ibid; 67). Η «αορατότητα» του κοινωνικού φύλου δεν γίνεται αντιληπτή, παρά μόνο όταν μια γυναίκα καταλάβει για πρώτη φορά θέση-κλειδί σε έναν οργανισμό. Αντίθετα, η ορατότητα του (βιολογικού) της φύλου γίνεται άμεσα αντιληπτή, όταν καταλάβει τη συγκεκριμένη θέση (Binns 2010 στο Stead, 2013; 67).

Στην Έκθεση *Gender Equalities Policies in Public Research* (Lipinsky, 2014; 17) καταγράφηκε ότι το 2009 δεκαεπτά κράτη-μέλη της ΕΕ συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου είχαν τύχει του χαρακτηρισμού σχετικά 'ανενεργά/αδρανή' κράτη («'relatively inactive' countries»), ενώ οι πέντε- χώρες του Βορρά (Nordic) θεωρήθηκαν ως «θετικές και ενθαρρυντικές» στη συμμετοχή των γυναικών στην έρευνα ως τομέα εργασιακής απασχόλησης. Σε κάποια εξελιγμένα εκπαιδευτικά συστήματα η εφαρμογή πολιτικών gender mainstreaming είχε ήδη συμβάλει στη διαμόρφωση συναφών δεικτών απόδοσης με έμφυλο πρόσημο, οι οποίοι τύγχαναν παρακολούθησης, σε συνδυασμό, με στατιστικές, οι οποίες προκύπτουν από διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού (ibid). Το θέμα που τέθηκε έντονα επί τάπητος ήταν η διαμόρφωση πολιτικής για ενσωμάτωση των γυναικών στην έρευνα, την καινοτομία και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή άλλαξε πολιτική προσέγγιση και δεν επεδίωκε τόσο έντονα "to fix the women" με λήψη μέτρων προσωπικής υποστήριξης αλλά πιο σθεναρά, όπως "to fix the institutions" (Lipinsky, 2014; 12), με την υιοθέτηση μέτρων ποσόστωσης, τα οποία αφορούσαν ουσιαστικά τη στρατηγική του gender mainstreaming και είχαν ρόλο *θεσμικής / συστημικής αλλαγής*.

Το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Έμφυλη Ισότητα (EIGE), το οποίο ιδρύθηκε με βάση τον Κανονισμό του Συμβουλίου (EC) No1922/2006, συμβάλλει εδώ και μία δεκαετία

περίπου ενεργά στην ανάδειξη των ορατών και αόρατων δεδομένων που αφορούν σημαντικές πτυχές γύρω από τα έμφυλα ζητήματα. Για παράδειγμα από μεταδεδομένα που συλλέγει το EIGE, η στατιστική εικόνα της ΕΕ των 28 συγκριτικά μεταξύ τους κατά έτος με βάση απλούς και σύνθετους δείκτες δεν επιτρέπει πλέον στις ενωσιακές αλλά και τις εθνικές πολιτικές των κρατών-μελών, να αγνοούν την έμφυλη διάσταση στη λήψη αποφάσεων. Η στατιστική εικόνα που επιλέγεται να παρουσιαστεί πιο κάτω για τις γυναίκες και τους άνδρες υψηλά στην ιεραρχία για το 2017 έχει ως εξής:

ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ 1 - ΈΜΦΥΛΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΑΝΩΤΕΡΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΚΡΑΤΗ-ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΕ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΕΙΓΕ ΓΙΑ ΤΟ 2017

Άνδρες με πράσινο χρώμα και Γυναίκες με κίτρινο. Με βέλος από τη γράφουσα τονίζεται η θέση της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Κύπρου.

EIGE: Gender Statistics Database > Power and Decision Making > Public Administration> Senior Administration at national level, 2017

Από τον ίδιο πίνακα δεδομένων, μπορεί να επιλέξει κανείς με τη χρήση φίλτρου μια νέα στατιστική εικόνα με βάση τα ίδια δεδομένα με τη χρήση φίλτρου και να δει, παραδείγματος χάρη, στοιχεία που αφορούν την Κύπρο αποκλειστικά ή/και σε σύγκριση με γειτονικές χώρες (Ελλάδα, Τουρκία).

Μολονότι η ΕΕ δεν παρεμβαίνει άμεσα στις εθνικές δημόσιες διοικήσεις, τόσο η λειτουργία του EIGE όσο και άλλες οσμωτικές διαδικασίες που αναφέρονται σε εργασιακά θέματα (π.χ. συμφιλίωση προαγωγής επαγγελματικής και προσωπικής ζωής κ.ά.), πολλές φορές σε συνεργασία ή συνεννόηση με το Συμβούλιο της Ευρώπης ή τον ΟΗΕ, δρουν συμπληρωματικά για την προαγωγή των δικαιωμάτων των γυναικών και την προώθηση ζητημάτων και ανάπτυξη πολιτικών που υποστηρίζουν την ενδυνάμωση των φύλων.

3.2 ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΦΥΛΗ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ Ε.Ε.

Η Έκθεση *Gender Equality Policies in Public Research* (<http://ec.europa.eu/research> 2014; 21) αποδελτίωσε επιγραμματικά τις τάσεις στη διεξαγωγή ερευνών, σε εργασιακά ζητήματα και επενδύσεις στην έρευνα, τις ανάγκες για θεσμικές αλλαγές και παρακολούθηση των ζητημάτων αυτών σε εθνικό επίπεδο. Σχολίασε, επίσης, την ανάγκη για παρακολούθηση ζητημάτων πρόσληψης και του χάσματος των αμοιβών, τη διάσταση της έμφυλης ισότητας στη χρηματοδότηση προγραμμάτων και της έμφυλης ανάλυσης σε αυτά, καθώς και της εκπαίδευσης. Αξιοποιώντας πίνακα από την πιο πάνω έκδοση προβαίνουμε στη διατύπωση της άποψης ότι η προαγωγή της

έμφυλης ισότητας είναι δύσκολη υπόθεση στην πράξη διότι η «κοινή γλώσσα» και οι τυχόν καλές πρακτικές σε επίπεδο συμμετοχής σε δίκτυα μάθησης μεταξύ ομοτίμων (Peer Learning Activities / PLAs) επηρεάζεται από τον οργανισμό/υπουργείο/ανεξάρτητη αρχή ή εξωτερικό φορέα που σε κάθε χώρα της ΕΕ αναλαμβάνει τη νομική υποχρέωση για την προώθηση της έμφυλης ισότητας. Για παράδειγμα στη Γαλλία αρμόδιο είναι το Υπουργείο Ανώτερης Εκπαίδευσης, στην Κύπρο είναι το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης με τον Εθνικό Μηχανισμό για τα Δικαιώματα της Γυναίκας και στη Αυστρία είναι το Υπουργείο Επιστήμης και Έρευνας και η Καγκελαρία (*Gender Equality Policies in Public Research 2014*, 21). Κατ' επέκταση, δεν είναι τόσο εύκολη η ανάπτυξη «συνεργειών» και «κοινής γλώσσας», όταν δεν είναι συναφή ή ομόλογα τα γενικότερα κρατικά σχήματα (τμήματα ή υπηρεσίες), στα οποία εντάσσονται οι αρμοδιότητες αυτές.

3.3 ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Μέλος της High Level Group της ΕΕ για θέματα εφαρμογής του Gender Mainstreaming (Jacquot, 2017; 27) προέβη στο σχόλιο ότι δεν είναι καλή περίοδος για την προώθηση των έμφυλων ζητημάτων, στη λογική της ύφεσης και των συνακόλουθων πολιτικών κρίσεων που παρατηρούνται σήμερα. Η οικονομική κρίση είναι αλληλένδετη με την κοινωνική και την πολιτική (Kantola & Lombardo, 2017; 2).

Η Ellina στο βιβλίο *Promoting Women's Rights: Politics of Gender in the European Union* (Ellina, 2003; 18) έθεσε το θέμα των έμφυλων πολιτικών στην ΕΕ μέσα σε τρεις θεωρητικές συζητήσεις: α) των διεθνών σχέσεων και του διπόλου του ρεαλισμού και της παγκοσμιοποίησης, β) του διακυβερνητισμού και του νεολειτουργισμού, καθώς και γ) του επιπέδου των εθνικών πολιτικών μέσα από θεωρήσεις ιστορικού θεσμισμού, *rational choice* και *garbage can politics*, τα οποία επεκτείνονται στην κατανόηση του τρόπου λειτουργίας της ΕΕ.

Η *Οδηγία* της ΕΕ για Ίση Αμοιβή (1975) έφερε στο προσκήνιο τον διάλογο για «ίση αμοιβή για ίση εργασία» αλλά και την «εργασία ίσης αξίας», ένα στοιχείο που δεν είχε καταστεί δυνατό να ενταχθεί στο κείμενο της Συνθήκης της Ρώμης, παρόλο που είχε συζητηθεί (Ellina, 2003; 36). Η συμβολή της Ellina στην ανάδειξη των καθοδικών (*up to bottom*) πολιτικών στα όργανα λήψης αποφάσεων της ΕΕ μέχρι το 2004 είναι πολύ σημαντική, διότι αποδελτίωσε όλες τις σημαντικές εξελίξεις από τη Συνθήκη της Ρώμης ως το στάδιο πριν τη διεύρυνση της ΕΕ.

Δέκα χρόνια αργότερα, μια άλλη προσέγγιση θεωρητική προσέγγιση κατανόησης των έμφυλων πολιτικών και του διαλόγου για τα έμφυλα ζητήματα γενικότερα παρουσιάστηκε από την Άννα Καραμάνου στη διδακτορική της διατριβή της το 2013 που φέρει τον τίτλο *Ελλάδα-Τουρκία, Εξευρωπαϊσμός και Έμφυλη Ισότητα (συγκριτική ανάλυση)*. Η τελευταία εξετάζει την πορεία της κάθε μίας από τις δύο προαναφερθείσες χώρες ως προς τον εξευρωπαϊσμό και ως προς τα έμφυλα ζητήματα: α) ως ιστορική διάδραση (*histoire croisée*), β) μέσα από συγκριτική προσέγγιση των δύο χωρών σε ό,τι αφορά στο πολιτικό σύστημα (κυβέρνηση και θεσμοί, το ιστορικό-κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο και της δράσης των δικτύων των γυναικών και των φεμινιστικών

οργανώσεων) (Καραμάνου, 2013; 84) και γ) μέσα από το βεμπεριανό παράδειγμα ορθολογισμού. Η πορεία των κρατών-μελών και των εν δυνάμει κρατών-μελών προς τη σύγκλιση με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα εξετάστηκε μέσα από το πρίσμα της οπτικής του κάθε κράτους για την ένταξή του στην ΕΕ, δηλ. κατά πόσο ο ευρωπαϊσμός ισούται με τον εκσυγχρονισμό και κατά πόσο η φεμινιστική θεωρία της ισότητας των φύλων είναι ξεκάθαρη (ibid, 82). Με όρους του Lowi, οι Yildirim, Baysan και Ediger διερεύνησαν η διασύνδεση *ευρωπαϊσμού* και *κρατικής πολιτικής* της Τουρκίας, με παραδείγματα από την περιβαλλοντική και την ενεργειακή πολιτική, θεωρώντας ότι η τυπολογία του Lowi διευκολύνει με τη ματιά στο εσωτερικό της χώρας την ανάλυση των κρατικών πολιτικών. Επιδίωξαν να παρουσιάσουν το πώς προκύπτει η αβεβαιότητα της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ εξαιτίας της έλλειψης προόδου ή της σύγκλισης της χώρας στο κοινοτικό κεκτημένο μέσω συγκεκριμένων πολιτικών (Yildirim et al., 2013; 148).

Σε ό,τι αφορά στην Κύπρο και την πορεία της προς την ΕΕ, το κράτος μέσω ήπιων μηχανισμών εναρμόνισης με το κοινοτικό κεκτημένο, όπως ο θεσμός του/της Επιτρόπου Διοίκησης το 1991, τέσσερα χρόνια πριν από τη Μάλτα και την Ελλάδα (Ladi, 2011; 1643) συνέβαλε στο να διαμορφωθεί σταδιακά και να επεκταθεί η ευαισθητοποίηση του κοινού για την απουσία ή την παραβίαση πολιτικών έμφυλης ισότητας στο τοπίο της δημόσιας διοίκησης ή για έμφυλα ζητήματα (διακρίσεις, ανισότητες κ.ά.). Η εφαρμογή του εν λόγω θεσμού ως τοπικού διαμεσολαβητή (ibid), πολύ πριν συνενταχθεί με άλλες χώρες η Κύπρος στη διευρυμένη σύνθεση του ευρωπαϊκού μορφώματος, όπως άλλωστε και ο αντίστοιχος θεσμός του Συνηγόρου του Πολίτη στην Ελλάδα - ως «νέα και ευέλικτη μορφή ελέγχου» στην Ελλάδα εκλαμβάνεται

ως «θετικό βήμα μεταβολής του τοπίου» της διοίκησης (Πασσάς & Πετράκη, 2009b; 163). Στην Ελλάδα προέκυψε πολύ αργότερα από την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και, ενδεχομένως, η “over time” εφαρμογή του θεσμού οδήγησε σε σχετική απραξία ή οριακή αλλαγή (Ladi, 2011; 2643), συγκρινόμενη με την Κύπρο ή τη Μάλτα.

Η καθιέρωση του θεσμού του/της Ombuds[wo]man στην Κύπρο από τη δεκαετία του 90, δύο και πλέον δεκαετίες πριν από την ένταξή της στην ΕΕ πέτυχε αυτό που εξετάζει η Ladi στο άρθρο της, δηλ. την έγκαιρη (“on time”) επιτυχή και ουσιαστική αλλαγή πολιτικής μέσω ήπιων διαδικασιών εξευρωπαϊσμού, όπως τον θεσμό του/της Ombudsman (Ladi, 2011), ή καλύτερα, του/της Ombuds[wo]man. Η έντονη προσπάθεια σύγκλισης του κυπριακού κράτους και η ένταξή του στο στην «Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία», όπως θα έλεγε ο Δ. Τσάτσος (Πασσάς, 2012; 26), μας επιτρέπει να κατανοήσουμε πώς σε μια παραδοσιακή και ανδροκρατούμενη κοινωνία, μέσω του ευρωπαϊκού της προσανατολισμού και υιοθέτησης ενός θεσμού ήπιου ευρωπαϊσμού οδηγήθηκε σταδιακά στην εμπέδωση της εμπιστοσύνης των πολιτών και σε θέματα που έχουν σχέση με έμφυλες διακρίσεις ή ανισότητες. Στη συνέχεια, οδήγησαν και σε αυτεπάγγελτες από το Γραφείο της Επιτρόπου μελέτες, κριτικές, παρεμβάσεις, διαπραγματεύσεις και πρωτοβουλίες για διορθωτικά μέτρα, σχεδιασμό ή επανασχεδιασμό πολιτικών ή ανάληψη πρωτοβουλιών για αλλαγή με συναρμόδια τμήματα ή υπουργεία ή την ΚΑΔΔ. Αυτές οι δράσεις του Γραφείου της Επιτρόπου εντείνονται και επεκτείνονται χρόνο με τον χρόνο.

Μόλις πρόσφατα, η Jacquot (2017) εξέτασε τις εξελίξεις που αφορούν τα έμφυλα ζητήματα, οριοθετώντας τα χρονικά, και με κριτήριο το επίπεδο των αλλαγών. Θεωρεί ότι οι ευρωπαϊκές πολιτικές από το «μοντέλο της εξαίρεσης» οδηγήθηκαν προοδευτικά

στο «μοντέλο της αντιμετώπισης των γυναικών χωρίς διακρίσεις» και, στη συνέχεια, με έντονο μετασχηματισμό στο μοντέλο των δικαιωμάτων (Jacquot, 2017; 27). Με τη θεώρηση αυτή εξετάστηκαν εργαλεία, θεσμοί και δρώντα υποκείμενα, τα οποία σχετίζονταν εξελικτικά στην ΕΕ με τις έμφυλες πολιτικές (ibid; 29). Αυτή τη στιγμή είναι σε εξέλιξη το Στρατηγικό Σχέδιο για την περίοδο 2016-2019 [*Strategic engagement for gender equality (2016-2019)*]. Η ανάλυση της Jacquot (2017) συμπληρώνει τα εμπειρικά δεδομένα από το σημείο που έμειναν από το υλικό της Ellina (2003). Καταγράφει συνοπτικά τη μείωση του προϋπολογισμού σε περίπου μισό δισεκατομμύριο ευρώ (439 εκ. ευρώ) για την προώθηση των έμφυλων ζητημάτων μετά την ολοκλήρωση του EQUAL, παρόλο που το πρόγραμμα DAPHNE για την έμφυλη βία συνεχίζει να είναι στον προϋπολογισμό για την περίοδο 2014-2020. Η Jacquot θεωρεί ότι το φύλο και ειδικά το φύλο και ηλικία (ηλικιωμένες γυναίκες άνω των 64 ετών) δεν απασχολεί τη Στρατηγική του Europe 2020, ούτε τους στόχους και τους δείκτες και θα έχει επιπτώσεις στην αξιολόγηση κρατικών/εθνικών πολιτικών και μακρο-οικονομικές εξελίξεις στα κράτη-μέλη, εφόσον δεν λαμβάνονται υπόψη στις αναθεωρήσεις εθνικών προγραμμάτων (ibid; 33).

Ωστόσο, στην Κύπρο η ετοιμασία, έκδοση και αναμενόμενη αξιοποίηση του εργαλείου για το gender mainstreaming σε συνεργασία με την ΚΑΔΔ το φθινόπωρο του 2018 (16/11/2018 – παρουσίαση στην ΚΑΔΔ) και γενικότερα η «λειτουργία του «βελούδινου τριγώνου» της πολιτικής της έμφυλης ισότητας» (αλληλοσυνεργασία και συνέργειες δρώντων υποκειμένων σε διοικητικό, πολιτικό, ακαδημαϊκό επίπεδο και των ακτιβιστών), η οποία «εξαφανίζεται» σύμφωνα με τη Jacquot (ibid; 34) στην ΕΕ, φαίνεται ότι στην Κύπρο αρχίζει να αποδίδει καρπούς σε περίοδο ύφεσης. Στην Κύπρο

παρατηρούμε έντονες αλλαγές πολιτικής και ενδιαφέρον για τα έμφυλα ζητήματα, ενώ στην ΕΕ μετατράπηκε ήδη σε «αποσυναρμολόγηση πολιτικής» (policy dismantling) (ibid; 44).

Στην ΕΕ οι διαδικασίες παρουσιάζουν τα αλληλοδιαπλεκόμενα φαινόμενα της «αυστηρής λιτότητας, της αποδημοκρατικοποίησης και της πολιτικής εκμετάλλευσης» (Kantola & Lombardo, 2017; 2)] και ενδέχεται να ανατρέψουν τη μακροπρόθεσμη πρόοδο που επετεύχθη στα έμφυλα ζητήματα στην ΕΕ, αποτελώντας πλέον ένα «κρίσιμο σταυροδρόμι» (ibid; 5). Ωστόσο, την ίδια ώρα στην Κύπρο φαίνεται ότι ξεκινά η συζήτηση για το gender mainstreaming ως εργαλείο πολιτικής. Επίσης, αξίζει να σχολιαστεί το γεγονός ότι οι δεδηλωμένες φεμινίστριες ακαδημαϊκοί βλέπουν να κλείνει στην Ευρώπη τον κύκλο του το gender mainstreaming ή να μην εφαρμόζεται πια με τόση ζέση. Ταυτόχρονα, διαπιστώνουν ότι ξεκινά η συζήτηση για μια αλληλοεξαρτώμενη σύνθετη μεταβλητή, το intersectionality, δηλ. τη μεταβλητή που εξετάζει τη διαπλοκή του κοινωνικού φύλου με τη φυλή, την εθνικότητα, τις ειδικές ανάγκες, την κοινωνική τάξη και άλλες κοινωνικές μεταβλητές, για να γίνει αντιληπτή η διαφοροποιημένη επίδραση της κρίσης σε διαφορετικά υποκείμενα του ίδιου και διαφορετικού φύλου (ibid).

Στην Κύπρο αυτή η ανάλυση δεν είναι εφικτή, δεδομένου ότι πρόσφατα οργανισμοί παρέχουν στοιχεία στην ΕΕ μέσω της συμμετοχής τους στην EIGE και δεν όλοι έχουν ακόμη αντιληφθεί την ανάγκη για συστηματική καταγραφή, αποδελτίωση και αποτίμηση στοιχείων με έμφυλο πρόσημο. Αυτό συμβαίνει λόγω πραγματικού φόρτου ή επίκλησης φόρτου εργασίας, καθώς και έλλειψης κουλτούρας λογοδότησης για τα έμφυλα

ζητήματα. Η τελευταία οφείλεται στην ιεράρχηση των έμφυλων ζητημάτων ως μη σημαντικών και στην άγνοια/αδιαφορία για τα θέματα αυτά.

3.4 ΣΥΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στον ελλαδικό χώρο, η Μαρία Στρατηγάκη αξιοποιώντας την εμπειρία της στην ΕΕ ως στέλεχος της Μονάδας Ίσων Ευκαιριών, την εμπειρία της ως Γενική Διευθύντρια στο ΚΕΘΙ και την πανεπιστημιακή έρευνα και διδασκαλία συνέβαλε στη μονογραφία *Το φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής*. Σ' αυτό το εγχειρίδιο ανάμεσα σ' άλλα αποδελτίωσε Συνθήκες, Οδηγίες, Αποφάσεις-Πλαίσιο, Συστάσεις, Ψηφίσματα, Ανακοινώσεις και Κοινοτικά Προγράμματα Δράσης της ΕΕ, καθώς και Νόμους και Προεδρικά Διατάγματα της Ελλάδας που αναφέρονται στα έμφυλα ζητήματα (Στρατηγάκη, 2007; 223-230). Με την εν λόγω έκδοση, η Στρατηγάκη συνέβαλε τα μέγιστα στο αναδείξει στην ελληνική βιβλιογραφία πώς τα έμφυλα ζητήματα από ένα κοινωνιολογικό ζήτημα αλληλοδιαπλέκονται με τις κρατικές δημόσιες πολιτικές και τις δημόσιες διοικήσεις σε παρά πολλές επιμέρους πτυχές και να δώσει μια όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα που αναφέρεται σε *έμφυλες κοινωνίες*. Η ύπαρξη κρατικών πολιτικών και νομικού πλαισίου για θέματα που αφορούν όχι μόνο το εργασιακό πλαίσιο αλλά και άλλες πτυχές του ιδιωτικού βίου έχουν άμεση επίπτωση στην οικογένεια.

Η Στρατηγάκη, την ίδια περίοδο ή και νωρίτερα από αντίστοιχες θεωρήσεις στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, ανέπτυξε και ανέλυσε ζητήματα κοινωνικής μητρότητας και τεχνολογικών αναπαραγωγής, ζητήματα που αφορούν έμφυλους άμισθους ή έμμισθους ρόλους φροντίδας και οικιακής εργασίας ή διευκολύνσεων γονέων, ζητήματα

απασχόλησης, αμοιβής, ασφάλισης, ζητήματα πρόληψης ή καταστολής της έμφυλης βίας ή παρενόχλησης, όπως και τα ζητήματα των οικονομικών μεταναστριών και των θυμάτων εμπορίας προσώπων.

Στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία ένα χρόνο αργότερα προστέθηκε η συλλογική έκδοση *Γυναίκες, φύλο, κοινωνίες. Τι γνωρίζουμε σήμερα* (μετάφραση του *Femmes, genre et sociétés. L' état des savoirs* (2005), επιμ. Margaret Maruani), η οποία εξετάζει ολιστικά τα έμφυλα ζητήματα με παραπλήσιο τρόπο, αγγίζοντας επίσης τις πτυχές του σώματος (σεξουαλικότητα, άμβλωση, τεκνοποίηση, άθληση), της οικογένειας και συγγένειας, της αγοράς εργασίας, της εξουσίας/πολιτικής και του αποκλεισμού ή της συνύπαρξης των δύο φύλων στη δημόσια σφαίρα και τη σχέση φύλου και παγκοσμιοποίησης.

Ένα ιδιαίτερα αξιόλογο κείμενο (στα αγγλικά) κατά την άποψη της γράφουσας προσεγγίζει τα έμφυλα ζητήματα από διάφορες οπτικές θεωρήσεις και πτυχές είναι το *Gender, Politics and Institutions. Towards a Feminist Institutionalism* (Krook & Mackay, 2011), το οποίο φιλοξενεί μελέτες περίπτωσης από διάφορες χώρες της ΕΕ και της Λατινικής Αμερικής για θέματα θεσμικών αλλαγών, πολυεπίπεδης διακυβέρνησης, μετάβασης από σοσιαλιστικά σε δημοκρατικά καθεστώτα, διοικητικής αποκέντρωσης, προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο κ.ά.

Στον χώρο της ελληνικής πανεπιστημιακής/ερευνητικής κοινότητας υπάρχει, επίσης, πλήθος εκδόσεων σε επιστημονικά περιοδικά, βάσεις δεδομένων, συλλογικούς τόμους και μονογραφίες που αναφέρονται σε έμφυλα ζητήματα. Ωστόσο, διατυπώνεται η θέση ότι οι τρεις πιο πάνω εκδόσεις συνέβαλαν τα μέγιστα στην ανάδειξη των έμφυλων

ζητημάτων ως πολύ σημαντικών, με προεκτάσεις και σημαντικές μικρο-, μέσο- και μακρο-επιπτώσεις στα άτομα, τις κοινωνίες και κάποια από τα κράτη-μέλη της ΕΕ ως ξεχωριστές οντότητες, ενώ το βιβλίο της Ellina και η διατριβή της Καραμάνου τα διασυνδέει με την κοινοτική πολιτική και την κοινοτική προοπτική-προσανατολισμό, αντίστοιχα.

Επιπλέον, οι τέσσερις εκδόσεις του ΚΕΘΙ (2014) με συγγραφείς στις δύο εξ αυτών την Παντελίδου-Μαλούτα (*Φύλο, Κοινωνία, Πολιτική και Δομές Πολιτικής Εξουσίας*) και στις άλλες δύο την Ιωάννα Αθανασάτου (*Ζητήματα επικοινωνίας και φύλου και Εθνικές και Ευρωπαϊκές Πολιτικές*) ανέδειξαν σημαντικές πτυχές που αναφέρονται στις κατακτήσεις των γυναικών ως προς την εκπροσώπησή τους στη δημόσια σφαίρα μέσω της εξόδου από τον οίκο, την πολιτική τους εκπροσώπηση, μέσω των ΜΜΕ αλλά και ευκαιριών από κρατικές και κοινοτικές/ευρωπαϊκές πολιτικές.

Ολοκληρώνοντας την ενότητα αυτή, επιλέγουμε να κάνουμε μνεία στο άρθρο της Agathangelou, το οποίο δημοσιεύτηκε λίγο μετά τη διάνοιξη των οδοφραγμάτων στην Κύπρο το 2003 για το όραμα της κοινωνικής αλλαγής και της διαμόρφωσης της κοινωνίας των πολιτών μέσα από φεμινιστικές φιλειρηνικές δράσεις με τίτλο “Envisioning a Feminist Global Society Cypriot women, Civil Society and Social Change”. Σε αυτό γίνεται αναφορά στη δράση του ΜΚΟ *Hands Across Divide*, μια δικοινοτικής ομάδας γυναικών [Ελληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων¹⁴, Αγγλοκυπρίων και

¹⁴ Στο HAD συμμετέχει ενεργά εξαρχής και η Sevgul Uludag, η οποία στο πλαίσιο της φιλειρηνικής και φεμινιστικής ακτιβιστικής της δράση συνέβαλε στη διακρίβωση της τύχης αρκετών αγνοουμένων.

μιας Αγγλίδας, η οποία ενέγραψε το 2001 τον οργανισμό στο Ηνωμένο Βασίλειο] (Agathangelou, 2003; 290), πριν από τη διάνοιξη των οδοφραγμάτων. Αυτές οι γυναίκες έχουν αναλάβει ρόλο έντονης φεμινιστικής παρέμβασης με στόχο την κοινωνική αλλαγή, διότι θεωρούν ότι η κυπριακή ιστορία έχει διαμάχες και βία, καθώς και επικέντρωση στο άλυτο κυπριακό πρόβλημα (ibid; 292).

Οι δράσεις του HAD συνεχίζονται και στις μέρες μας και το άρθρο της Guardian απ' όπου προέρχεται η φωτογραφία φέρει τον τίτλο: «Hands Across Divide: Κύπριοι πηγαίνουν εκεί που φοβούνται οι πολιτικοί» (*The Guardian*, 3/5/2015).

ΕΙΚΟΝΑ 1 – Η ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΟΡΤΟΚΑΛΛΙΟΥ ΩΣ ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΑΚΤΙΒΙΣΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

Συμπεράσματα 3^{ου} κεφαλαίου

Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ οδήγησε την Κύπρο σε μία νέα δυναμική προοπτική σε ό,τι αφορά, ανάμεσα σε άλλα, στην εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο προ της ένταξης, και μετά από αυτή: α) στην υποχρεωτική και ουσιαστική συμμετοχή στις αποφάσεις και πολιτικές της ΕΕ που αφορούν ή επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την έμφυλη ισότητα και β) σε νέες μορφές λογοδότησης με έμφυλα δεδομένα. Το τελευταίο γίνεται εξαιτίας της υποχρέωσης για κατάθεση δεδομένων στον ΕΙΓΕ για εξαγωγή συγκρίσιμων δεδομένων, για τα οποία η ΥΣΤΑΤ στο τοπικό επίπεδο διακυβέρνησης δεν απέδιδε τόση σημασία στο έμφυλο πρόσημο ούτε προηγουμένως ούτε και σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - ΕΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΟΥ ΒΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΣΚΟΠΟΣ – ΣΤΟΧΟΙ 4^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Το τέταρτο κεφάλαιο επιμερίζεται σε τέσσερα υποκεφάλαια. Επιχειρεί να απαντήσει στα πρώτα πέντε επιμέρους υπο-ερωτήματα: 1. Ποιες είναι οι κυρίαρχες πολιτισμικές παράμετροι που επηρεάζουν το κυπριακό κράτος [στις απαρχές της ίδρυσής τους]; 2. Πώς αυτές επηρέασαν τις πολιτικές και πώς τις διοικητικές πρακτικές; 3. Επηρέσαν την άσκηση δημόσιων πολιτικών; 4. Αποτυπώθηκαν στο *Σύνταγμα* του κράτους; 5. Επηρέασαν τον βαθμό εισόδου των γυναικών σε διάφορα στάδια του κράτους στη δημόσια υπηρεσία;) Εξετάζει τη διάσταση του φύλου, όπως αποτυπώνεται στο *Σύνταγμα* και επηρέαζε τη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα των γυναικών στα πρώτα χρόνια του κράτους. Εκτός από την πολιτική λειτουργία του κράτους, επιδιώκει επίσης να παρουσιάσει προκλήσεις του νεοσύστατου κράτους σε ό,τι αφορά στη στελέχωση και τη διοικητική λειτουργία του κράτους με συνεξέταση τις μεταβλητές του φύλου και της εθνοτικής καταγωγής ως το πρώτο κρίσιμο μονοπάτι της Τουρκανταρσίας.

Τα έμφυλα ζητήματα προοδευτικά εξελίχθηκαν έκτοτε, αφενός λόγω της εξέλιξης των αντικειμενικού δικαϊκού συστήματος, του εκσυγχρονισμού των νόμων, των διεθνών συμβάσεων και, αφετέρου, της μεταβολής των πολιτικών-διοικητικών πρακτικών. Σημειώνεται ότι το *Σύνταγμα* και οι νόμοι που επιλέγονται για ανάλυση στο κεφάλαιο αυτό ανήκουν και αναφέρονται στην κανονιστική ή / και δεοντολογική διάσταση της

κοινωνικής πραγματικότητας που αναδύεται μέσα από τον θεσμικό υποκειμενισμό και επηρεάζουν τη λειτουργία της κοινωνίας. Στο κεφάλαιο αυτό δεν επιχειρείται ακόμη εντός της διατριβής η ανάδειξη του υποκειμενισμού με βάση τον διαλογικό νεοθεσμισμό. Το κεφάλαιο αυτό εντάσσεται στη διατριβή επειδή κρίνεται αναγκαία η ιχνηλάτηση και η αποτύπωση ή η απουσία των έμφυλων διαστάσεων στο Σύνταγμα και τη διαδικασία της δημοσιοργίας κράτους με θεσμικά όργανα (state making), διότι η κατανόηση της πραγματικότητας της κυπριακής διοίκησης σε επίπεδο συγχρονίας δεν μπορεί να γίνει παραγνωρίζοντας την εξελικτική πορεία του κράτους μέσα από τις αλλαγές που επήλθαν σε επίπεδο κρίσιμων σταυροδρομιών.

Η προστιθέμενη αξία του κεφαλαίου αυτού είναι η ανάδειξη του συναινετισμού στην πολιτική διάσταση του *Συντάγματος* και του τρόπου που αυτό επηρέαζε τα έμφυλα ζητήματα και την έξοδο των γυναικών στη δημόσια σφαίρα διά της απασχόλησης στο δημόσιο στη βάση εθνοτικών ποσοστώσεων, την ανάδειξη έμφυλων αποκλεισμών ή προτιμήσεων εκτός από τους εθνοτικούς εξαιτίας του συναινετισμού, όπως θα διαφανεί από την ανάλυση αυτή και που στα επόμενα κεφάλαια θα διαφανεί μία μεγαλύτερη δυναμική και δημόσιος λόγος εξαιτίας της προσφυγής σε ένδικα μέσα και της ανάδειξης της ισχύος του δημόσιου λόγου.

4.1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΩΣ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΡΗΓΜΑ (ΤΟΥΡΚΑΝΤΑΡΣΙΑ)

4.1.1 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

4.1.1.1 Η «ΥΠΑΝΔΡΟΣ ΓΥΝΗ»

Η εξέταση του *Συντάγματος* στην παρούσα διατριβή, σε ό,τι αφορά στα έμφυλα ζητήματα με διάκριση των ζητημάτων σε πτυχές της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας ξεχωριστά, δεν σημαίνει ότι υιοθετεί και αποδέχεται τη λογική της *διχοτομίας δημόσιου και ιδιωτικού χώρου* (Footitt, 2007; 317). Η εν λόγω διχοτομία «έχει προκαλέσει αρνητικές συνέπειες για τη φεμινιστική κατανόηση και την πολιτικοποίηση της ιδιωτικής σφαίρας», ενώ θα έπρεπε η ιδιωτική σφαίρα να περιλαμβάνει ζητήματα ατομικής ελευθερίας και προσωπικής έκφρασης στον καθημερινό βίο (Καραμάνου, 2013; 87). Ακριβώς στη βάση αυτή της λογικής, για να αναδειχθεί η έλλειψη αναγνώρισης της ατομικής ελευθερίας των γυναικών και η υπαγωγή τους σε ένα πατριαρχικό μοντέλο στη βάση της συλλογικής εθνοτικής ταυτότητας και ομάδας επιλέγεται από την γράφουσα η «ανάγνωση»-ανάλυση του *Συντάγματος* και με βάση τον ιδιωτικό χώρο.

Είθισται, «το ανδρικό φύλο [να] είναι ιστορικά εγγεγραμμένο στην εννοιολόγηση του πολίτη (Παντελίδου-Μαλούτα, 1999; 539) και στην περίπτωση του *Συντάγματος* της Κύπρου όντως στηρίχθηκε σε πατριαρχικές αντιλήψεις και την πατριαρχική γραμμή

καταγωγής. Αναφέρεται και διακρίνει τους πολίτες που ανήκουν στην ελληνική¹⁵, την τουρκική¹⁶ κοινότητα και στους πολίτες που δεν ανήκουν σ' αυτές, αλλά σε θρησκευτικές κοινότητες (Αρμένιοι, Μαρωνίτες και Λατίνοι), ή τους Ρομά, που επέλεξαν «την ελληνική ή την τουρκική κοινότητα ομαδικώς» (άρθρο 2, εδάφιο 1, 2 και 3).

Ως εκ τούτου, οι γυναίκες των δύο κοινοτήτων μετά την Ανεξαρτησία παγιδεύτηκαν λόγω της εκχώρησης δικαιωμάτων στις δύο εθνοτικές κοινότητες, σε ό,τι αφορά τις έμφυλες σχέσεις στην ιδιωτική σφαίρα και ειδικά τη σύναψη και τη διάλυση ενός γάμου. Ο Συντακτικός Νομοθέτης στην Κύπρο, ενδυνάμωσε την πατριαρχία, δεδομένης της υπαγωγής της έγγαμης γυναίκας στην (εθνοτική) κοινότητα του συζύγου της, όπως και των τυχόν ανηλίκων απογόνων της¹⁷ (διασφαλίζοντας, ωστόσο, με το άρθρο 22, και ειδικά το εδάφιο β, την αποφυγή πολυγαμίας, γάμων με διαφορά ηλικίας, προσώπων με πρόβλημα υγείας ή μεταξύ των συζύγων συγγένεια). Η πρόνοια του άρθρου 7^α του *Συντάγματος* ανέφερε ρητά ότι «η ύπανδρος γυνή ανήκει εις την κοινότητα του συζύγου αυτής» και το ρήμα «ανήκει» μεταφραζόταν ως υποχρεωτική συμπερίληψη στην εν λόγω εθνοτική (συλλογική) κοινότητα. Τα ζητήματα που προέκυπταν από την απόκτηση παιδιών εκτός γάμου και χωρίς υιοθεσία έθεταν το ανήλικο πρόσωπο

¹⁵ «άπαντες οι πολίτες της Δημοκρατίας οίτινες είναι ελληνικής καταγωγής και έχουν ως μητρικήν γλώσσαν την ελληνικήν ή μετέχουσι των ελληνικών πολιτιστικών παραδόσεων ή ανήκουσιν εις την Ελληνικήν Ορθόδοξον Εκκλησίαν» (άρθρο 2, εδάφιο 1)

¹⁶ «άπαντες οι πολίται της Δημοκρατίας οίτινες είναι τουρκικής καταγωγής και έχουσιν ως μητρικής γλώσσαν την τουρκικήν ή μετέχουσι των τουρκικών πολιτιστικών παραδόσεων ή είναι μωαμεθανοί».

¹⁷ Το άρθρο 7β αναφέρει ότι «το άρρεν ή θήλυ άγαμον τέκνον το μη συμπληρώσαν το εικοστόν πρώτον έτος της ηλικίας του ανήκει εις την κοινότητα του πατρός ...»

«αγνώστου πατρός» στη δικαιοδοσία της εθνοτικής κοινότητας της ανύπαντρης μητέρας του.

Σε ό,τι αφορά στη σύναψη γάμου και διαζυγίου, τυχόν πολιτικές εξουσίες που αναφέρονται στον γάμο μεταβιβάστηκαν από τον Συντακτικό Νομοθέτη στους άρρενες θρησκευτικούς ηγέτες της κάθε κοινότητας¹⁸, όπως ίσχυε και επί Αγγλοκρατίας και είχε εφαρμοστεί από την περίοδο του Χάτι Χουμαγιούν επί Οθωμανοκρατίας. Επί Αγγλοκρατίας, σύμφωνα με το κεφάλαιο 279 (Chapter 279 of the Laws, 1959¹⁹), ο *περί Γάμου Νόμος*²⁰ προέβλεπε ότι οι πρόνοιες του νόμου δεν εφαρμόζονταν στην περίπτωση που ένας από τους συζύγους ήταν Τούρκος με μουσουλμανική πίστη (article 34, 2 of 37/54), ενώ στην περίπτωση των Ορθοδόξων Χριστιανών εφαρμόζονταν οι πρόνοιες του εν λόγω Νόμου και το μυστήριο του γάμου τελείτο από την ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου.

Στο κυπριακό *Σύνταγμα*, οι διατάξεις «διά τους μέλλοντας να τελέσωσι γάμον» οι διατάξεις δεν αφορούσαν τους Τούρκους και τις Τουρκάλες (άρθρο 22γ). Σύμφωνα με το άρθρο 87γ η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση [ως το 1974] είχε την αρμοδιότητα τέλεσης γάμου, αν ένας ή και οι δύο τους ζεύγους ήταν Τουρκικής καταγωγής και ίσχυε

¹⁸ Η τροποποίηση του *Συντάγματος* με τον Νόμο 95 του 1989 και ισχύ από την 1/1/1990 σε ότι αφορά στον αρραβώνα και τον γάμο επέφερε σημαντικές αλλαγές στην ιδιωτική σφαίρα. Η λύση του γάμου ορθοδόξων χριστιανών μέσω διαζυγίου από πολιτικά δικαστήρια και η δυνατότητα τέλεσης πολιτικού γάμου ήταν πολύ σημαντικές αλλαγές.

¹⁹ Chapter 279 of the Laws, (1959), London, C. F. Roworth Ltd, προσβάσιμο από www.cylaw.org/nomoi/arith/CAP279.pdf

²⁰ Ο *περί Γάμου Νόμος* επί Αγγλοκρατίας αναφέρει: 1949, Cap. 116. 9 of 53. 37 of 54. “To amend and consolidate the Law relating to Marriage”.

ο περί Τουρκικών Οικογενειακών Δικαστηρίων Νόμος κεφ. 339 (Αιμιλιανίδης, 2005, 254). Ουσιαστικά, η γυναίκα που ανήκε στην ελληνική κοινότητα της Κύπρου και ήταν αρχικά Χριστιανή (Ορθόδοξη, Μαρωνίτισσα, Αρμένια ή Καθολική), μετά τη σύναψη του γάμου με Τούρκο της Κύπρου, θα υπαγόταν στην τουρκική κοινότητα και τα παιδιά της θα ήταν, όπως ο σύζυγος/πατέρας, Τούρκοι της Κύπρου και μωαμεθανοί. Το άρθρο 87 παρείχε στην κάθε Κοινοτική Συνέλευση τη νομοθετική εξουσία ανάμεσα σ' άλλα, για όλα τα θρησκευτικά θέματα, τα εκπαιδευτικά/μορφωτικά/διδακτικά και «τον προσωπικό θεσμό», πλην της «κηδεμονίας των ασώτων» (Λοΐζου, 2001; 264), δηλ. των παιδιών εκτός γάμου. Συμπερασματικά, η γυναίκα, «αόρατη» κατά τα άλλα στο Σύνταγμα ως πολίτιδα με ατομικά δικαιώματα, μέσω του θεσμού του γάμου – της κατεξοχήν μορφής αποκατάστασης και καταξίωσης της γυναίκας σε μια πατριαρχικά δομημένη κοινωνία και κοινότητα-, μετατέθηκε από το Σύνταγμα στους άρρενες της κοινότητας (θρησκευτικός άρχοντας) και της οικογένειάς της (πατέρας, σύζυγος). Σπανιότερα μετατίθετο στην κοινότητα που θα εντασσόταν διά του γάμου με ετερόθρησκο, αποκόπτοντας τους δεσμούς με την αρχική κοινότητα θρησκευτικά, γλωσσικά και κοινωνικά. Η απουσία της ύπαρξης ουσιαστικά «μικτών γάμων» ήταν ουσιαστικά μια αναγκαστική «έξωση» ενός εκ των δύο συμβίων στην κοινότητα (εθνοτική και χωρική) του άλλου και αποσιώπηση της «εξόδου», πιο συχνά γυναίκας ανήκουσας στην ελληνική κοινότητα με Τούρκο (Asmussen²¹, 2010), λόγω

²¹ Υπολογισμοί του Asmussen με στοιχεία συναγόμενα από της απογραφές για τη μητρική γλώσσα (ελληνική) και το θρήσκευμα (μουσουλμανική πίστη) είναι ότι το 1946 οι μικτοί γάμοι ήταν σε ποσοστό μικρότερο του 0,29%, χωρίς να αποκλείεται το ποσοστό να αφορούσε και λινοβάμβακους, δηλ. κρυπτοχριστιανούς, οι οποίοι για αποφυγή του κεφαλικού φόρου επί Τουρκοκρατίας δήλωναν μουσουλμάνοι και ασπάζονταν σιωπηρά τον χριστιανισμό.

πολιτισμικών διαφορών στο έθιμο της προίκας ανάμεσα στις δύο κοινότητες (Loizos στο Asmussen, 2010; 82)]. Ο μικρός αριθμός εξωγαμίας επηρεαζόταν και από την έξαρση πόθου την Ελλήνων της Κύπρου για Ένωση με τη Μητέρα-Πατρίδα, τη θρησκευτική απαγόρευση για τις μουσουλμάνες να παντρεύονται μη μουσουλμάνους αλλά, κυρίως από εξαιτίας του «εξοστρακισμό» του ατόμου που προσχωρούσε στη θρησκευτική και εθνική κοινότητα του/της συμβίου/συμβίας. Σε αρκετές περιπτώσεις παγίδευε τις γυναίκες σε προσυμφωνημένους γάμους εντός της δικής τους κοινότητας, άσχετα αν επιθυμούσαν κάποιο πρόσωπο που δεν ανήκε στη δική τους κοινότητα. Στην περίπτωση των τουρκοκυπρίων γυναικών, το διαζύγιο ήταν πολιτικό, λόγω του εκσυγχρονισμού του τουρκικού Οικογενειακού Νόμου από το 1951. Τότε επετεύχθησαν αλλαγές, οι οποίες προέκυψαν από τη συναίνεση της τουρκοκυπριακής κοινότητας στο εν λόγω εγχείρημα της Επιτροπής Τουρκικών Θεμάτων (υπό την προεδρία του Μεχμέτ Ζεκιά) και την έγκριση των Βρετανών αποικιοκρατών. Αντίθετα, στην περίπτωση των ελληνοκυπρίων γυναικών, αυτό ήταν εφικτό τέσσερις δεκαετία αργότερα, με αρκετή ένταση και καθυστέρηση, λόγω άρνησης της Εκκλησίας της Κύπρου για τροποποίηση του εν λόγω δικαίου.

Η καταδίκη της Κυπριακής Δημοκρατίας το 2002 από το ΕΔΑΔ στην υπόθεση 47293/99 (Selim²² ν. Κυπριακή Δημοκρατία) έχει συνεπαγωγές και για τις τουρκοκύπριες γυναίκες στην περίπτωση μικτών γάμων από μέλη των δύο κοινοτήτων ή

²² Ο Τουρκοκύπριος Selim μετά από άρνηση του Δήμου Λευκωσίας να τελέσει πολιτικό γάμο το 1999, κατόπιν εφαρμογής του Νόμου που ίσχυε από το 1960, τέλεσε αναγκαστικά τον γάμο του με Ρουμάνα υπήκοο στη Ρουμανία και προσέφυγε στο ΕΔΑΔ. Η υπόθεση έληξε με φιλικό διακανονισμό.

τουρκοκυπρίων με χριστιανές ή άτομα άλλης θρησκείας. Η Κυπριακή Δημοκρατία συμμορφώθηκε στις συστάσεις του ΕΔΑΔ στις 2/5/2002 με τον νόμο 46(Ι) του 2002, με προσωρινές διατάξεις που επέτρεπαν επέκταση και στα μέλη της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας ασχέτως φύλου, των προνοιών του *περί Εφαρμογής του περί Γάμου Νόμο*, κεφ. 279, για όσο θα επικρατούσε η «ανώμαλη» κατάσταση στην Κύπρο, ενώ από τα τέλη του Ιούλη του 2003 ισχύει ο *περι Γάμος Νόμος* (Ν. 104(Ι)/2003) (Καταργητικός).

4.1.1.2 Η «ΕΞΟΔΟΣ» ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΦΑΙΡΑ ΩΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗΣ

Στις μεσογειακές κοινωνίες - συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου-, η υψηλότερη ηθική αξία αναγόταν και σε υπέρτατη κοινωνική αξία και συμμόρφωση με την κοινότητα και την ομάδα (clan) στην οποία ανήκε ένα πρόσωπο (Peristiani, 1966), λόγω της σημασίας των «αξιών της τιμής και της ντροπής, οι οποίες είναι κυρίαρχες σε μικρής κλίμακας, απομονωμένες κοινωνίες με έντονη διαπροσωπική αλληλεπίδραση» (Peristiani, 1966; 11, Φελλάς, 2010, 175). Η Κύπρια γυναίκα κατά τη δεκαετία του 1960 δεν είχε την υποχρέωση να συμβάλλει με έμμισθη εργασία στο νοικοκυριό, εξερχόμενη του οίκου της, αλλά να συμβάλλει με άμισθη εργασία εντός του ή στον πρωτογενή τομέα, αν διέμενε σε αγροτικές περιοχές. Παρενθετικά, ωστόσο, για σκοπούς ορθής αποτύπωσης της πραγματικότητας, αρκετές γυναίκες στην Κύπρο (και πριν από το 1974) ήταν σε θέση να διαθέτουν το δικό τους κομπόδεμα και έκαναν χρήση αυτού ανεξάρτητα από τη βούληση του συζύγου τους, μπορούσαν να εγγράφουν το ανήλικό τους τέκνο σε σχολικό ίδρυμα, να έχουν μερική αμειβόμενη απασχόληση ακόμη και σε

αγροτικές περιοχές ή και να καθορίζουν σημαντικές αποφάσεις της οικογένειάς τους. Συνεπώς, το ζητούμενο στην ανάλυσή μας είναι η παρουσίαση των θεσμικών περιορισμών και των επικρατέστερων κοινωνικών αντιλήψεων, χωρίς να δοθεί εσφαλμένη καθ' ολοκληρία στερεοτυπική εικόνα.

Σε ό,τι αφορά στο ενδεχόμενο της “εξόδου” της γυναίκας, έγγαμης ή άγαμης, από τον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας στη μισθωτή εργασία και στον δημόσιο χώρο (Durakbasa, 2007; 3), αξίζει να αναφερθεί ότι το *Σύνταγμα* δεν φάνηκε να είχε έμφυλους περιορισμούς στην άσκηση επαγγέλματος. Ωστόσο, συγκριτικά, το *Σύνταγμα* της Μάλτας (1964) (ιστοχώρος <http://justiceservices.gov.mt>), μετά από την έξοδό της Μάλτας από το ίδιο αποικιοκρατικό ζυγό²³ (Λαδή, 2011; 23), δεν έβλεπε τις γυναίκες κατ' ανάγκη στον ιδιωτικό χώρο, εφόσον στο Κεφάλαιο II, άρθρο 7 «αναγνωρίζει το δικαίωμα όλων των πολιτών να εργάζονται και θα προωθεί τέτοιες συνθήκες, ώστε το δικαίωμα αυτό να μπορεί να τύχει εφαρμογής».

Με αντικατάσταση άρθρου στο *Σύνταγμα* το 1991 κατοχύρωσε την ίση μεταχείριση στο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, πολιτικό (civil and political) πεδίο, τα ίσα δικαιώματα και αμοιβή στην απασχόληση αλλά αναφέρθηκε και σε μέτρα που πρέπει να λαμβάνει το κράτος για εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης από άτομο, οργανισμό ή επιχείρηση (*Σύνταγμα* της Μάλτας, άρθρο 14, XIX 1991, «equal rights of men and women»). Στο *Σύνταγμα* της Μάλτας εντοπίστηκαν κι άλλα στοιχεία που προάγουν την

²³ Το διοικητικό σύστημα, το νομικό πλαίσιο και η πολιτική κουλτούρα που άφησαν οι Βρετανοί στην Κύπρο και Μάλτα παρουσιάζει ενδιαφέρον για συγκριτικές προσεγγίσεις σύμφωνα με τη Λαδή. (Λαδή Στ., 2011, 23) Συγκριτική προσέγγιση επιχείρησε η Λαδή στο άρθρο που δημοσιεύτηκε την ίδια χρονιά για τον θεσμό του Ombudsman στην Ελλάδα, Κύπρο και Μάλτα [Ladi, 2011, 89 (4)].

έμφυλη ισότητα με σταδιακές ρυθμίσεις ακόμη και πρόσφατα (2014), ωστόσο η ιδιάζουσα κατάσταση στο κυπριακό πρόβλημα/αδιέξοδο κατέστησε σαφές ότι δεν είναι εύκολη η οποιαδήποτε τροποποίηση του κυπριακού Συντάγματος, εκτός από την εφαρμογή του «δικαίου της ανάγκης μετά την εκδήλωση της Τουρκανταρσίας.

Η νεοθεσμική προσέγγιση δίνει έμφαση στο γεγονός ότι οι θεσμοί είναι προϊόν κοινωνικών διεργασιών, εκφράζει κοινωνικές δυναμικές και έτσι επιδρά με κάποιον τρόπο στην κοινωνική πραγματικότητα.

4.1.2 ΤΟ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΑ ΝΕΑ ΔΡΩΝΤΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ

Στην υποενότητα αυτή θα γίνει αναφορά στην οικοδόμηση του κράτος με δοτό προσανατολισμό [βάση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου] την «Ανεξαρτησία» αντί τον αξιακό προσανατολισμό της «Ένωσης», καθώς και στα νέα δρώντα υποκείμενα.

Η ιστορία του ίδιου του κυπριακού κράτους επιμερίζεται σε μεγάλες ιστορικές ενότητες. Από την Ανεξαρτησία μέχρι την Εισβολή, από την Εισβολή μέχρι την Ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε και από την Ένταξη στην ΕΕ ως τις μέρες μας. Αυτές οι περίοδοι σηματοδοτούν τη φάση της ανεξαρτησίας, της ημικατοχής και της ένταξης στο υπερενωσιακό *sui generis* μόρφωμα της Ε.Ε. Από τη φάση της «μουδιασμένης και επιφυλακτικής δημοκρατίας» (Χydis 1973 στο Papadakis, Peristianis & Welz, 2006; 2) του 1960-1963, στη δεκαετία του ενενήντα ξεφεύγοντας από τη ρητορική της πατρίδας-

μάνας²⁴ προς μια πιο γενική εικόνα της προστασίας και του πολιτικού προσανατολισμού, αφού η δύναμη και συμπαράσταση του Κινήματος των Αδεσμεύτων δεν απέδιδε ουσιαστικά οφέλη, ο πολιτικός κόσμος έστρεψε την προσοχή και τις προσπάθειές του στη ΕΕ και τη λύση του Κυπριακού (Θεοφάνους, 2000; 19), ενισχυμένος από τη θέση ότι η επίλυση του κυπριακού δεν είναι μετά τη συνάντηση με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι το 1999 προϋπόθεση για ένταξη αλλά, ωστόσο, ότι η λύση θα διευκόλυνε την ένταξη. Ο Γιάννος Κρανιδιώτης θεώρησε ότι η καθυστέρηση της υποβολής της αίτησης κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1988 επί Ελλαδικής προεδρίας στο Συμβούλιο Υπουργών συνέβαλε στην απώλεια χρόνου και την καθυστέρηση της ένταξής της για μιάμιση δεκαετία (Κρανιδιώτης, 2001; 44). Ο Κρανιδιώτης (ibid) κατέγραψε μια σειρά από λόγους που τελικά υπαγόρευαν την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ που σχετίζονταν με την επιβίωση του κυπριακού ελληνισμού, διεύρυνση συμμαχιών, εξεύρεση λύσης με πολιτικά μέσα στο πρόβλημα,

²⁴ Η Bryant σχολιάζει τον λεκτικό και εικονικό μέσω ανάλογων πορτρέτων της έννοιας της μητρότητας με την πατρίδα στην περίπτωση της Κύπρου αλλά και τους συνειρμούς της φράσεις «Μητέρα Πατρίδα Ελλάδα» με την Παναγία ως Μητέρα που αρκετές περιπτώσεις εκλαμβάνονταν ως η Σωτήρας του έθνους αλλά και το πρότυπο της άσπιλης παρθενίας (Bryant, 2004; 197-198). Ο συμβολισμός της οικογένειας και του δεσμού μητέρας-κόρης στην περίπτωση της Ελλάδας-Κύπρου σχολιάζεται στο πλαίσιο της φιλοσοφίας του εθνικισμού και της προσδοκίας για επανένωση με τη μορφή του “gift giving” από τους Άγγλους στη Mitera Ellada με την επίκληση στο απώτερο παρελθόν (Sant Cassia και Bada , 1992; 254). Η Bryant θεωρεί ότι η συσχέτιση του φύλου με το έθνος (gendering of the nation) ίσχυσε μέχρι την Εισβολή, όπου τότε το Έθνος έγινε μια μαυροφορεμένη πικρομάνα (Bryant, ibid; 199). Άλλες φορές η Κύπρος με τη συνεχή ταύτισή της με τη φράση «το νησί της Αφροδίτης» δημιουργεί ζητήματα συνέχειας στον χρόνο με την ελληνική κουλτούρα αλλά και έμφυλα ζητήματα. Αυτό προκύπτει όταν οι διαδοχικοί κατακτητές της παρουσιάζονται ως «βάρβαροι κατακτητές» που «ασέλγησαν στο σώμα της νήσου» μεταφορικά για να δηληθεί η βεβήλωση της νήσου και η ίδια προσωποποιημένη σχολιαζόταν ως η «πόρνη της Μεσογείου».

εφαρμογή ευρωπαϊκής έννομης τάξης και στην Κύπρο με διασφάλιση αρχών, όπως τις ελευθερίες διακίνησης, εγκατάστασης και, γενικότερα, του κοινοτικού κεκτημένου.

Η Λαδή αναφερόμενη σε «κριτικά μονοπάτια/διασταυρώσεις»²⁵ με όρους του ιστορικού θεσμισμού (Λαδή, 2011; 13) καταγράφει τέσσερα «κρίσιμα σταυροδρόμια»: την Τουρκανταρσία, την Εισβολή, την περίοδο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων και την ένταξή της Κύπρου στην ΕΕ (Λαδή, *ibid*; 23).

Στην παρούσα υποενότητα εξετάζεται το κρατικό οικοδόμημα της Κύπρου, όπως συστάθηκε και λειτούργησε ως ένα μοντέλο «ιεραρχικής βεμπεριανής γραφειοκρατίας» (*ibid*), σε ό,τι αφορά στην πολιτική και τη διοικητική του λειτουργία. Ωστόσο, διατυπώνουμε τη θέση ότι το κυπριακό κράτος σε σχέση με τα έμφυλα ζητήματα λειτούργησε ως ένα *τύπος* ορθολογιστικό βεμπεριανό παράδειγμα. Θα επιχειρήσουμε να αποδείξουμε ότι η διπολική σύσταση του κράτους στη βάση των δύο εθνοτικών κοινοτήτων συνέβαλε, -όπως και στην περίπτωση του ελλαδικού ανεξάρτητου κράτους τον 19^ο αιώνα, με τη δημιουργία «αντιστάσεων όχι δομολειτουργικού χαρακτήρα αλλά αξιακού προσανατολισμού», στη διαμόρφωση μιας ιδιάζουσας κατάστασης, σε ό,τι αφορά στην «πολιτική και διοικητική κουλτούρα του πεδίου» (Τσέκος, 2003; 13),

Η μετάβαση της νήσου από το καθεστώς μιας αγγλικής αποικίας σε ανεξάρτητο κράτος με *Σύνταγμα*, θεσμούς (υπουργικό συμβούλιο, κοινοβούλιο) και κρατική δομή (υπουργεία, κυβερνητικά τμήματα και υπηρεσίες) έφερε το 1960 στην επιφάνεια, εξαιτίας της μετάβασης από το ένα καθεστώς στο άλλο, ζητήματα όπως: α) της

²⁵ Στη διατριβή ο όρος *critical juncture* που η Λαδή μεταφράζει ως «κριτικά μονοπάτια/διασταυρώσεις» αποδίδεται από τη γράφουσα ως «κρίσιμο σταυροδρόμι».

συνέχειας ή της ασυνέχειας του υφιστάμενου κρατικού υποστηρικτικού μηχανισμού και β) του τρόπου λήψης αποφάσεων.

Σε ανάλογη φάση μετάβασης από την Οθωμανοκρατία στην Ανεξαρτησία στο ελλαδικό συγκείμενο κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης της συγκρότησης της κρατικής διοίκησης, των θεσμών και της κουλτούρας τον 19^ο αιώνα καταγράφησαν τα ακόλουθα:

«Τα κρίσιμα συμβάντα, οι συσχετισμοί μεταξύ δρώντων υποκειμένων, οι διαδράσεις μεταξύ θεσμών και στρατηγικών και η δι' αυτών συνάρθρωση και μίξη δύο αντίρροπων πολιτισμικών προτύπων οδηγούν διά μέσου της πρώτης αυτής περιόδου αβέβαιης ύπαρξης του ελληνικού κράτους, στην αποκρυστάλλωση των βασικών χαρακτηριστικών μιας **υβριδικής κουλτούρας** και του **‘συνθετικού’ ορθολογισμού** της. Το νεοπαγές αυτό πολιτισμικό και ορθολογικό σταθερότυπο θα αποτελέσει το πλαίσιο υποδοχής των **νέων δρώντων υποκειμένων** που θα παρέμβουν στα κοινωνικά και πολιτικο-διοικητικά τεκταινόμενα της υπό διαμόρφωση ελληνικής πολιτείας» (Τσέκος, 2003; 265).

Στην περίπτωση του νεοσύστατου κυπριακού κράτους τα «νέα δρώντα [πολιτικά]²⁶ υποκείμενα» ήταν κυρίως: ο Πρόεδρος του κράτους (εκλεγμένος από την ελληνική κοινότητα), ο οποίος ήδη κατείχε θρησκευτικό αξίωμα εφ' όρου ζωής και το διατήρησε παράλληλα με τα προεδρικά του καθήκοντα, ο Αντιπρόεδρος (εκλεγμένος από την τουρκική κοινότητα), οι Πρόεδροι και τα μέλη των Κοινοτικών Συνελεύσεων των δύο κοινοτήτων, τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, το κόμμα του Πατριωτικού Μετώπου (1959-1969), η Εκκλησία, τα ενεργά πρωτοκλασάτα πολιτικώς ενεργά μέλη των Αγωνιστών της ΕΟΚΑ στα αστικά κέντρα και την περιφέρεια, η οργανωμένη Αριστερά

²⁶ Στην περίπτωση της ανάλυσης του Τσέκου τα δρώντα υποκείμενα ήταν κοινωνικά.

με χρόνια παρουσία στα δρώμενα (ΑΚΕΛ), η τουρκική εθνικιστική οργάνωση ΤΜΤ Κ.Ο.Κ.

Η μετάβαση από το ζητούμενο της Ένωσης [με την Ελλάδα] στο δικαίωμα στην Ανεξαρτησία και η μίξη των δύο κοινοτήτων σε επίπεδο *Συντάγματος* και σε επίπεδο κρατικών θεσμών αποκρυστάλλωσε μια *υβριδική κουλτούρα* και έναν *‘συνθετικό’ ορθολογισμό* για δύομισι χρόνια, ως την εκδήλωση της Τουρκανταρσίας, το πρώτο *κρίσιμο σταυροδρόμι*.

Η εκδήλωση της Τουρκανταρσίας το 1963/1964 κατέδειξε ότι το πλαίσιο λειτουργίας του κράτους δεν εκλαμβάνόταν πλέον ως ορθολογιστικό, επιθυμητό ή ανεκτό για την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Αναδύθηκε, τότε, έμπρακτα η πρώτη πράξη πολιτικής διαίρεσης της νήσου (ταξίμ), η οποία ήδη υπέβασκε με τη χρήση στρατιωτικών μέσων εκ μέρους της μίας Εγγυήτριας Δύναμης, ενώ σύμφωνα με τον Βρετανό Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Άμυνας Frank Mottershead (27/4/1964) σε εμπιστευτικό υπηρεσιακό σημείωμα [D.O.(0)(64)26] υπήρχαν οκτώ πιθανές λύσεις: ένωση με την Ελλάδα, διπλή ένωση με τις μητέρες πατρίδες, τμηματοποίηση/διαμοιρασμός (condominium) μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, επιτήρηση (trusteeship), ανταλλαγή πληθυσμών και μεταφορά Τουρκοκυπρίων στην Τουρκία και Ελλήνων από την Τουρκία στην Κύπρο, διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης, ενιαίο κράτος με κυρίαρχη την πλειοψηφία, διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων (απόσχιση, ομοσπονδιοποίηση, διάσπαση σε καντόνια) (Mallinson, 2016; 30-31).

Ο τουρκικός *επεκτατισμός-αλυτρωτισμός* μετά την Τουρκανταρσία και τον αυτοεγκλεισμό των πλείστων Τουρκοκυπρίων σε θύλακες συνέχισε να εντείνεται μέχρι

το 1974, λόγω του αυτοεγκλωβισμού των Τουρκοκυπρίων και της αποχώρησής τους από τον κρατικό μηχανισμό. Η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από την κρατική διοίκηση και η μετακίνηση-αυτοεγκλωβισμός των περισσότερων εξ αυτών (60%) σε θύλακες στους οποίους δεν επιτρεπόταν η είσοδος/πρόσβαση στις αρχές του κράτους (π.χ. λειτουργούς των Ταχυδρομείων, της ηλεκτροδότησης, της τηλεφωνίας κ.ά.) διαμόρφωναν νέα κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά τεκταινόμενα. Τα τεκταινόμενα δεν επέτρεπαν αφενός την ουσιαστική αλληλεπίδραση των πολιτών ανεξαρτήτως εθνικής προέλευσης και κοινωνικού φύλου στη δημόσια σφαίρα και, αφετέρου, την εξέλιξη της κυπριακής κοινωνίας σε έναν ενιαίο δήμο (Kyriakou & Skoutaris, 2016; 464).

4.1.3 Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ. ΑΛΛΑΓΗ ΑΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΩΝ ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ

Αρχικά, το *Σύνταγμα*, του 1960, στηριζόμενο στη βάση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, επεδίωκε ότι θα διαμορφωνόταν μια σταθεροποιητική δομή στη βάση της αναγνώρισης δύο εθνικών κοινοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό το δίπολο της ατομικότητας και της συλλογικότητας ήταν ετεροβαρές. Η πλάστιγγα έκλινε προς τη συλλογικότητα της εθνικής ταυτότητας των πολιτών, ανδρών και γυναικών και «μια εθνικά διαμεσολαβημένη ιδιότητα του πολίτη» (Kyriakou & Skoutaris, 2016; 462).

Ως προς τα δύο φύλα, η δημόσια και η ιδιωτική σφαίρα έκλινε την πλάστιγγα υπέρ των ανδρών. Τα έμφυλα ζητήματα δεν ήταν στο επίκεντρο ούτε του *Συντάγματος*, ούτε στο

πολιτικό προσκήνιο ή την αναπτυξιακή πολιτική του κράτους, δεδομένου ότι οι «πόροι», η «ισχύς» και η «στρατηγική πρόσβασης των [θηλυκών] υποκειμένων σε αυτές» δεν υπήρχε, όπως ίσχυσε και στην περίπτωση της Ελλάδας που περιέγραψε ο Τσέκος (Τσέκος, 2003; 123). Κατά συνέπεια, στο κυπριακό κράτος σε καθεστώς ανεξαρτησίας θα συνέχιζαν να αναπαράγονται τα ίδια ανδροκρατούμενα «πολιτισμικά συστήματα» και «αξιακά πλέγματα» που ίσχυαν και επί Αποικιοκρατίας.

Στην υποενότητα αυτή επιχειρείται να αποδειχθεί η θέση ότι η συλλογική εθνική ταυτότητα και η επιθυμητή Ένωση με την Ελλάδα που ήταν στο επίπεδο των άτυπων συζητήσεων για οκτώ δεκαετίες (από το 1878 και μετά) στις αρχές της δεκαετίας του 60 αναγκαστικά υποχώρησε και σταδιακά έφθινε για μεγάλη μερίδα Ελληνοκυπρίων με την πάροδο του χρόνου μέσα στις τελευταίες έξι δεκαετίες. Λόγω των τραγικών ιστορικών γεγονότων και άλλων κοινωνικών μεταβολών και καταστάσεων υπήρξε μια μετακένωση από τα ζητήματα του αλυτρωτισμού και της συλλογικής ταυτότητας προς την ατομική ταυτότητα και την ενεργό ιδιότητα του πολίτη (άνδρα και γυναίκας), ο οποίος κλήθηκε να επιβιώσει μετά την Εισβολή με μετακίνηση στο εσωτερικό ή το εξωτερικό για βιοποριστικούς λόγους και να περιοριστεί η έκταση και η ισχύς της εκτεταμένης οικογένειας στη λήψη αποφάσεων για τα νεαρά άτομα της οικογένειας.

Μετακένωση παρατηρείται και στις μέρες μας με την προσπάθεια πολλών κύκλων και ομάδων πίεσης, όχι κατ' ανάγκη γυναικοκρατούμενων, για την ενθάρρυνση για γυναικεία συμμετοχή στα κοινά και την αλλαγή που σημειώθηκε μετά τις πρόσφατες βουλευτικές εκλογές. Αρχικά, προβλημάτισε έντονα την κοινή γνώμη πριν από τη διενέργεια των πρόσφατων βουλευτικών εκλογών ο επικοινωνιακός δημόσιος λόγος που ακολούθησε της προσπάθειας ενός εκ των δύο μεγάλων κομμάτων να εφαρμόσει

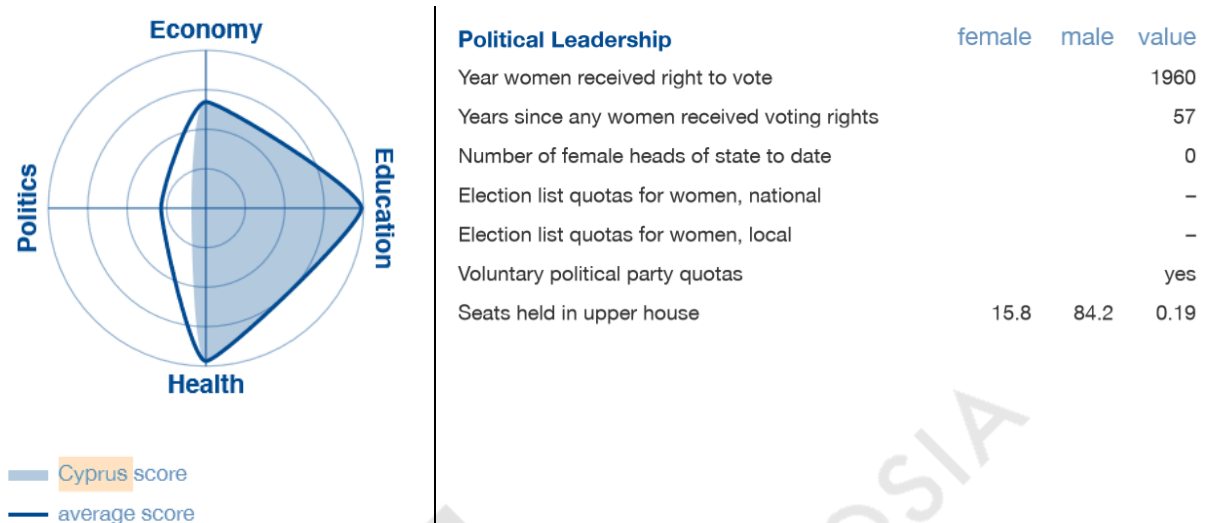
εθελοντικά την ποσόστωση στην επιλογή των υποψηφίων βουλευτών/βουλευτριών. Παρατηρήθηκε μια 'ενδοκομματική πάλη' μέχρι την επικράτηση της γυναίκας υποψήφιας στο ψηφοδέλτιο, λόγω αντιστάσεων στην ουσιαστική συμπερίληψη των γυναικών και τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών εκλογής τους στον ίδιο πολιτικό στίβο με τους άνδρες. Η άτοπη έκφραση άλλου πρωτοκλασάτου μέλους του κόμματος εν τη ρύμη του τηλεοπτικού/δημόσια εκφερόμενου πολιτικού του λόγου ότι οι [βουλευτικές] εκλογές «δεν είναι καλλιστεία» (TvOneNews; 7/4/2016) σχολιάστηκαν εκτενέστατα στα ΜΜΕ. Είχαν θεωρηθεί ως μια έκφραση που αποδείκνυε την ανδρική υπεροπτική αντίληψη για τον «χώρο» που ανήκει στη δημόσια σφαίρα στις γυναίκες, βασισμένη σε νόρμες που διαχωρίζουν τους ανθρώπους με βάση την «αρρενωπότητα» και τη «θηλυκότητα» (Popescu Ljungholm, 2017; 251). Η εκλογή της εν λόγω γυναίκας και η μη επανεκλογή του ιδίου σε άλλη πιο απαιτητική σε ψήφους εκλογική περιφέρεια είχε εκληφθεί από πολλούς ως νίκη των γυναικών. Στην ουσία, όμως, η διαδικασία επιλογής υποψηφίων με «έμφυλο περιεχόμενο» αλλά και «με συνέπειες ως προς τα έμφυλα ζητήματα», σύμφωνα με την Popescu Ljungholm (ibid; 248), απαντάται πολύ συχνά στη λειτουργία των κομμάτων ως οργανισμών. Συχνά υπάρχει ισχυρή αντίσταση στη είσοδο των γυναικών στη δημόσια σφαίρα, η οποία θα μπορούσε να είναι εφικτή μέσω των ποσοτώσεων ως θεσμοθετημένων κανονισμών, όταν υιοθετούνται άτυπες έμφυλες διαδικασίες αποκλεισμού (ibid; 250, Waylen, 2013; 9) και αναπτύσσονται έμφυλα δίκτυα εντός των πολιτικών κομμάτων. Τα έμφυλα δίκτυα σε ορισμένα πολιτικά σχήματα, όντας «θεσμικά» και, ταυτόχρονα, «θεσμοποιημένα», επηρεάζουν την κοινωνική αλληπίδραση και την είσοδο των γυναικών στον πολιτικό στίβο (Popescu

Ljungholm, 2017; 251), έτσι ώστε να μπορούν με είσοδό τους στα κοινοβούλια να νομοθετήσουν και μέτρα υπέρ των γυναικών ή της ισότητας (ibid; 250).

Οι πρόσφατες βουλευτικές εκλογές δεν επέτρεψαν σε πολλές γυναίκες την είσοδο στην Βουλή των Αντιπροσώπων (βλ. video με τη συμμετοχή και της Κύπρου στον Διαγωνισμό IWP, με σκοπό την αύξηση της δημοκρατίας με αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων, τον οποίο διοργάνωσε η Έδρα Unesco του Πανεπιστημίου Κύπρου). Η αναλογία 1 προς 5 ήταν συντριπτική υπέρ των ανδρών (με 10 γυναίκες και 46 άνδρες), αλλά δεν σχολιάστηκε από τα ΜΜΕ ή τα κόμματα. Αυτό που προβλημάτισε έντονα τα δύο πιο πάνω αλλά και το ευρύ κοινό ήταν αφενός το διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό της αποχής των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων και, αφετέρου, η αυξανόμενη τάση των νέων εν δυνάμει ψηφοφόρων να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους, ζητήματα που πλέον θεωρούνται συστημικές παθογένειες στη λειτουργία της δημοκρατίας.

Η επίδοση της Κύπρου σε διάφορους τομείς που καταμετρήθηκαν από το World Economic Forum στο *The Global Gender Gap Report 2017* καταγράφονται στο ιστόγραμμα που ακολουθεί. Τα στοιχεία που αναφέρονται ως δείκτες για το πεδίο της πολιτικής ότι η Κύπρος υστερεί ιδιαίτερα στην πτυχή αυτή, χωρίς να προσμετράται από τους δείκτες του World Economic Forum το ύψος της γυναικείας αποχής από την ψηφοφορία καθώς και άλλα στοιχεία δημοκρατικής πολιτότητας που την αφορούν, όπως οι ποσοστώσεις στον καταρτισμό ψηφοδελτίων ή την ίδια την παρουσία στην πολιτική σκηνή.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ 5. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Πηγή: *The Global Gender Gap 2017*, (2017), 132-133

Δεδομένου ότι έγινε αντιληπτό στα κόμματα ότι κάθε ψήφος μετρά, στην πρόσφατη προεκλογική εκστρατεία για ανάδειξη προέδρου της Δημοκρατίας, αν και συμμετείχαν μόνο άρρενες υποψήφιοι το 2018, έχουμε ένα «κρίσιμο σταυροδρόμι». Καταβλήθηκε για πρώτη φορά έντονη και συστηματική προσπάθεια εκ μέρους των τριών τουλάχιστον επικρατέστερων αρρένων υποψηφίων σε επίπεδο επικοινωνιακού δημόσιου λόγου να διαμορφωθεί πιο φιλική προσέγγιση στη συγκεκριμένη ομάδα-στόχο και δόθηκαν υποσχέσεις από τους υποψηφίους προέδρους για συμπεριληπτικότητα των γυναικών στη λήψη αποφάσεων, κάτι το οποίο ήταν ασύλληπτο τη δεκαετία του 1960. Η αιφνίδια μεγάλη στροφή των επικρατέστερων αρρένων υποψηφίων προέδρων με πολλές ενέργειες και ανοίγματα στο γυναικείο κοινό ψηφοφόρων στις εκλογές αυτές εξηγείται

λόγω της μεγάλης αποχής ψηφοφόρων που εντεινόταν ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια σε εκλογικές διαδικασίες στην Κύπρο, λόγω μείωσης της εμπιστοσύνης των πολιτών και της απογοήτευσής τους από τους πολιτικούς (Panoroulou, Tambouris & Tarabanis, 2014; 196), ακόμη και πριν αποποινικοποιηθεί με τροποποίηση της σχετικής νομοθεσίας στις 7/7/2017 η μη άσκηση του εκλογικού δικαιώματος για τους/τις εκλογείς. Στις πιο πρόσφατες προεδρικές εκλογές παρατηρήθηκαν τα εξής:

α) οι υποψήφιοι επικεντρώθηκαν στην προβολή προεκλογικών προγραμμάτων ή συνθημάτων στους ιστοχώρους ή τις διαφημιστικές πινακίδες στους δρόμους. Αυτά «άγγιζαν» μεγάλες ή και επιμέρους ομάδες γυναικών και διάφορες πολιτικές (policies) που απευθύνονταν σε αυτές για λόγους ενδεχομένως πολιτικής ορθότητας ή επικοινωνιακών ανοιγμάτων, κατόπιν εισηγήσεων των επικοινωνιολόγων τους, εν γνώσει τους ότι υπήρχε μεγάλο οικονομικό κόστος για κάποιες εξ αυτών των προεκλογικών υποσχέσεων,

β) οι τρεις επικρατέστεροι ανέθεσαν την προεκλογική τους εκστρατεία σε γυναίκες επικεφαλής με δυναμικό προφίλ και

γ) τιμωρήθηκε άμεσα για πρώτη φορά λειτουργός επικοινωνίας-μέλος μεγάλου κόμματος, ο οποίος εξέφρασε διαδικτυακά έμφυλη υποτιμητική κριτική / σεξισμό για την επικεφαλής του εκλογικού επιτελείου ανθυποψηφίου για την προεδρία.

Οι δύο επικρατέστεροι υποψήφιοι για την προεδρία της Δημοκρατίας προέβησαν σε μεγάλο επικοινωνιακό άνοιγμα με συγκεκριμένες στοχευμένες εκδηλώσεις προς το γυναικείο κοινό. Ο ένας εκ των δύο επικρατέστερων, ο Σταύρος Μαλάς, δεσμεύτηκε

(Dialogos, 24/11/2017) για συμπερίληψη των γυναικών σε σώματα λήψης αποφάσεων (Υπουργικό και Ημικρατικούς Οργανισμούς) σε ποσοστό μεγαλύτερο από 50%. Η προεκλογική υπόσχεση του Νίκου Αναστασιάδη, σε περίπτωση επανεκλογής, για μεγαλύτερη εκπροσώπηση γυναικών στο υπουργικό συμβούλιο και άλλες επιτελικές θέσεις δεν έφτασε στο 50% που υποσχόταν ο επικρατέστερος ανθυποψήφιος του, ωστόσο μετά την επανεκλογή του στον προεδρικό θώκο αύξησε την αριθμητική συμμετοχή των γυναικών στη διακυβέρνηση και την «ορατότητα» του φύλου τους, όπως υποσχέθηκε. Ωστόσο, αύξηση των γυναικών στο Υπουργικό Συμβούλιο από μία σε δύο γυναίκες δεν είναι μεγάλη, δεδομένου του συνολικού αριθμού των υπουργών.

Από τα πιο πάνω, συνάγεται το συμπέρασμα ότι θα πρέπει να θεωρείται πλέον το επικοινωνιακό άνοιγμα των κομμάτων προς τις γυναίκες σε ό,τι αφορά στην πολιτική, με *terminus post quem* τις προεδρικές εκλογές του 2018. Σε ό,τι αφορά στη διοικητική λειτουργία του κράτους, θα αναδειχθούν στη συνέχεια βασικές πτυχές που αναφέρονται στην πολυάριθμη εκπροσώπηση των γυναικών σε διάφορα επίπεδα ιεραρχίας.

4.1.4 ΈΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ ΕΞΑΙΤΙΑΣ ΤΗΣ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΩΝ

Για σκοπούς κατανόησης του πλαισίου του τοπίου της δημόσιας διοίκησης θα μπορούσε να ιδωθεί από το 1960 ως τον Δεκέμβριο του 1963, σημείο που θεωρείται το «πρώτο 'κρίσιμο σταυροδρόμι'» (Λαδής, 2011; 23). Το 1964 αποχώρησαν οι Τουρκοκύπριοι, άνδρες και γυναίκες, από τη δημόσια υπηρεσία και σταδιακά ανακοινωνόταν η απόλυση/αποχώρηση από τη δημόσια υπηρεσία στην *Επίσημη*

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Δυστυχώς, η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων γυναικών από το δημόσιο και ο αυτοεγκλωβισμός τους σε θύλακες δεν επέτρεψε συνέργειες μεγαλύτερου αριθμού γυναικών δημόσιων υπαλλήλων (Ελληνίδων και Τουρκάλων), στη διεκδίκηση δικαιωμάτων που αφορούσαν τις γυναίκες μετά από το 1963 αλλά και τη χειραφέτηση των Τουρκάλων με την παραμονή τους ως εργαζομένων στον δημόσιο τομέα. Το κυπριακό δημόσιο ως «ιεραρχική οργανωσιακή δομή» παρέμεινε για μεγάλο διάστημα ως κατεξοχήν ανδροκρατούμενη ως προς την ισχύ και τις ανώτερες θέσεις (Acker, 1990; 139).

Σε ό,τι αφορά στην κυπριακή εκπαιδευτική υπηρεσία, σημαντικός σταθμός είναι ο Μάρτιος του 1965. Τότε είχε ψηφιστεί η μεταφορά των νομοθετικών αρμοδιοτήτων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης στη Βουλή και των αρμοδιοτήτων για εκπαιδευτικά, μορφωτικά, διδακτικά θέματα στο νεοσύστατο Υπουργείο Παιδείας (άρθρο 85). Την κατώτερη βαθμίδα της εκπαίδευσης στελέχωναν ήδη σε πολύ μεγάλους αριθμούς οι γυναίκες. Στη δεκαετία του 70, δεδομένου ότι άρχισε η φοίτηση να παρέχεται σταδιακά ως δωρεάν για το γυμνασιακό κύκλο με το Τρίτο Πενταετές Σχέδιο Ανάπτυξης (1972-1976)²⁷, δημιουργήθηκαν περισσότερες θέσεις εργασίας στα δημόσια σχολεία.

Σε ό,τι αφορά στην ασφάλεια, τον Μάρτιο του 1965 ψηφίστηκε η κατάργηση του Κυπριακού Στρατού (στον οποίο δεν συμμετέσχαν γυναίκες) και η ίδρυση της Εθνικής

²⁷ «Ένα ορόσημο στην ανάπτυξη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ήταν η εισαγωγή το 1972-1973 της δωρεάν εκπαίδευσης για τους μαθητές και τις μαθήτριες της Α΄ Γυμνασίου. Αυτή η πρακτική επεκτάθηκε το 1973-1974 μέχρι και για τη Β΄ Γυμνασίου και κατέστησε το Γυμνασιακό κύκλο προσιτό σε όλους τους ενδιαφερόμενους μαθητές, ανεξάρτητα από τις κοινωνικές και οικονομικές διαφορές», Χατζηγεωργίου Μ., (2007), *Η δημόσια μέση εκπαίδευση στην Κύπρο (1960-1976)*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Φρουράς, με έρεισμα και πάλι το «δίκαιο της ανάγκης» (Χατζηλοΐζου, 2003). Με τη σύσταση της Εθνικής Φρουράς δεν υπήρξε στρατιωτική θητεία για τις γυναίκες αλλά η υποχρέωση για κάποια μαθήματα/συναντήσεις πολιτικής άμυνας. Σε μεταγενέστερο στάδιο προσλήφθηκε αριθμός γυναικών βαθμοφόρων στην Εθνική Φρουρά στη συνέχεια ως ΕΠΥ (Εθελοντές Πενταετούς Υποχρέωσης) και πρόσφατα ως Συμβασιούχες Οπλίτριες (ΣΥΟΠ). Η Εθνική Φρουρά είναι ένα σώμα που θα μας απασχολήσει, επίσης, λόγω έμφυλων ζητημάτων στην παρούσα διατριβή στο υποκεφάλαιο 5.2.

4.2 ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

4.2.1 ΤΑ «ΙΚΑΝΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΛΗΛΑ ΠΡΟΣΩΠΑ» ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ - ΕΘΝΟΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΜΦΥΛΟ ΠΡΟΣΗΜΟ

Το *Σύνταγμα* της Κύπρου, αν και φιλελεύθερο για την εποχή του, εξέφραζε και απέπνεε, αναντίλεκτα, έναν ανδρικό ηγεμονικό λόγο και στηριζόταν στον «συναινετισμό» ως προς την εθνοτική καταγωγή. Η «ανεξάρτητος» και «κυρίαρχος» δημοκρατία (1^ο άρθρο του *Συντάγματος*) θεωρούσε ότι οι υποψήφιοι/εκλεγμένοι ανώτεροι αξιωματούχοι του κράτους επρόκειτο εμμέσως πλην σαφώς να είναι άνδρες (Πρόεδρος, Αντιπρόεδρος και μέλη της Ελληνικής και της Τουρκικής Συνέλευσης), όπως και οι διορισθέντες αξιωματούχοι (Ελεγκτές, Λογιστές, Πρόεδρος και μέλη της ΕΔΥ²⁸, δικαστές του

²⁸ Η *Επίσημος Εφημερίς της Κυπριακής Δημοκρατίας* (αρ. φυλ. 1, 16/9/1960, σελ. 1, αρ. απόφασης 4) αναφέρει τον διορισμό στη θέση του Προέδρου της ΕΔΥ (Γεώργιου Θεοχαρίδη) και των μελών της. Η αναλογία ήταν 7 προς 3 με βάση την εθνοτική προέλευση και διορίστηκαν από τον Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας με βάση το άρθρο 124, παρ.1 και με την

Συνταγματικού και του Ανώτατου Δικαστηρίου, στην Αστυνομία και τη Χωροφυλακή κ.ο.κ.).

Τα «ικανά και κατάλληλα πρόσωπα» σε θέσεις-κλειδιά με οικονομικό πρόσημο (Λογιστής, Ελεγκτής, Κεντρική Τράπεζα), σύμφωνα με το *Σύνταγμα*, τα οποία θα διορίζονταν από κοινού από τον Έλληνα Πρόεδρο και τον Τούρκο Αντιπρόεδρο, ήταν στην πράξη άνδρες και αυτό συνήδε με την ανδροκρατούμενη λογική της εποχής, ενώ οι υπουργοί διορίζονταν από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο με κριτήριο την εθνοτική τους καταγωγή σε αναλογία 7 προς 3 και ένα από τα υπουργεία Εξωτερικών, Αμύνης ή Οικονομικών ανατίθεται σε «Τούρκο υπουργόν» («με εναλλαγή ή εκ περιτροπής»), (άρθρο 46). Στη διατύπωση του Συντακτικού Νομοθέτη στο εν λόγω άρθρο υπερίσχυε το αρσενικό ως γραμματικό γένος. Αυτό εξακολουθεί να ανιχνεύεται και σε άλλα δημόσια έγγραφα ως τις μέρες μας. Ανιχνεύεται στο *Σύνταγμα* ακόμη και γλωσσική ακαμψία και (νεο)συντηρητισμός. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στη διατύπωση του *Συντάγματος* στο «Μέρος VII – Δημόσια Υπηρεσία, Κεφάλαιον II – Ο γενικός λογιστής και ο βοηθός γενικού λογιστού, άρθρον 126». Σύμφωνα με το άρθρο 126, παράγραφος 2 «ο γενικός λογιστής ο βοηθός λογιστού είναι μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι της Δημοκρατίας», ενώ στην πράξη, «ικανό και κατάλληλο πρόσωπο» θηλυκού γένους διορίστηκε πέντε δεκαετίες μετά την Ανεξαρτησία για πρώτη φορά. Στον τίτλο όσο και το λεκτικό της απόφασης διορισμού της εν λόγω αξιωματούχου διατηρήθηκε ο όρος στο αρσενικό με μια αδικαιολόγητη γλωσσική ακαμψία (βλ. αρ.

απόφαση 177 (αρ. φυλ. 15, 5/11/1960, σελ. 45, αρ. απόφασης 177) τον διορισμό ενός μέλους στη θέση παραιτηθέντος μέλους.

4494, *Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, 19/11/2010, 1469, αριθμός 1207 «Διορισμός Γενικού Λογιστή»), ως προς την τήρηση του τίτλου που προβλέπει το Σύνταγμα για σκοπούς «νομιμότητας» της εν λόγω διοικητικής πράξης, όπως αφέθηκε να νοηθεί από κάποιους κύκλους προφορικά, ενώ στον ιστοχώρο της υπηρεσίας της αναγράφεται στο θηλυκό γένος (Γενική Λογίστρια).

4.2.2 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΦΑΙΡΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ (ΩΣ ΔΙΟΡΙΣΘΕΙΣΕΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ, ΩΣ ΑΙΡΕΤΕΣ ΚΑΙ ΩΣ ΨΗΦΟΦΟΡΟΙ)

4.2.2.1 ΩΣ ΔΙΟΡΙΣΘΕΙΣΕΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ – ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ

Σε ό,τι αφορά στη συμπερίληψη γυναικών ως υπουργών, είτε Ελλήνων είτε Τουρκάλων, αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι την υπουργοποίηση της Κλαίρης Αγγελίδου (για την περίοδο 28.2.1993-7.4.1997) η μόνη γυναίκα που υπουργοποιήθηκε ήταν η επιφανής αγγλομαθής νομικός και πρώην υπολοχαγός στη βρετανική Βασιλική Αεροπορία Στέλλα Σουλιώτη. Η Σουλιώτη διορίστηκε σχεδόν εξ αρχής (*Επίσημη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*, αρ. απόφασης 26, 7/9/1960, φύλλο αρ. 3, σελ. 7, απόφαση αρ. 26) στη θέση που κατείχε προηγουμένως ο Σπύρος Κυπριανού στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Διετέλεσε υπουργός για μία δεκαετία. Μετά τις διακοινοτικές ταραχές μέχρι και το 1970 διατηρούσε ταυτόχρονα και το χαρτοφυλάκιο του Υπουργείου Υγείας, μέχρι που ανέλαβε το νεοσύστατο χαρτοφυλάκιο της Επιτρόπου Νομοθεσίας ως το 1974. Στη συνέχεια, επί προεδρίας Σπ. Κυπριανού ανέλαβε το χαρτοφυλάκιο του Γενικού Εισαγγελέα (1984-1988).

Σε γενικές γραμμές η εκπροσώπηση των γυναικών στο Υπουργικό Συμβούλιο ήταν και είναι μικρή και συμβολική και σχεδόν ποτέ δεν τους ανατίθεντο υπουργεία με κύρος, όπως το Εξωτερικών ή Οικονομίας, ή σε υπουργεία όπου ο πληθυσμός των εργαζομένων είναι κυρίως άνδρες (Άμυνας και Γεωργίας), ενώ ένα από τα ίδια αυτά υπουργεία προβλέπονταν από το Σύνταγμα για ανάληψη από Τούρκο υπουργό. Εξαίρεση αποτελεί η ανάθεση του χαρτοφυλακίου του Υπουργείου Εξωτερικών σε γυναίκα, στην τέως πρέσβειρα (Ερατώ Κοζάκου Μαρκουλλή²⁹) επί προεδρίας Τ. Παπαδόπουλου και επί προεδρίας Δ. Χριστόφια, ενώ ήταν επί προεδρίας του που υπηρέτησαν πέντε πρόσωπα γένους θηλυκού ως υπουργοί συνολικά και τρία εξ αυτών ταυτόχρονα.

Η κατάσταση με τη θητεία γυναικών από το 1960 ως τη λήξη της πρώτης θητείας του Νίκου Αναστασιάδη στην προεδρία της Δημοκρατίας σύμφωνα με ηλεκτρονικό δημοσίευμα στο *Offisite Politics* λίγο πριν από την ανακοίνωση της σύνθεσης του νέου υπουργικού συμβουλίου ήταν δέκα (*Offisite Politics*, 8/2/2018) και με τις δύο νέες στο παρόν υπουργικό συμβούλιο ανέρχονται σε 12 φυσικά πρόσωπα.

Η θητεία των δύο υπουργών που διαδέχθηκαν τη Σουλιώτη μετά από δύο και τρεις δεκαετίες αντίστοιχα από την υπουργοποίηση της πρώτης δεν έληξαν ομαλά για τις ίδιες αλλά και για το στοίχημα της γυναικείας συμμετοχής σε υπουργικά συμβούλια. Η μεν Κλαίρη Αγγελίδου (πρώην στέλεχος της εκπαίδευσης) παραιτήθηκε μετά από ρήξη με εκπαιδευτική οργάνωση επί προεδρίας του Γλαύκου Κληρίδη, ενώ η Κωνσταντίνα

²⁹ Ανέλαβε και το χαρτοφυλάκιο του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Έργων για κάποιο διάστημα, ενδιάμεσα της θητείας της, το Υπουργείο Εξωτερικών.

Ακκελίδου επί προεδρίας Τάσσου Παπαδόπουλου παραιτήθηκε (www.skai.gr, 26/11/2004) μετά από παρέμβαση σε άλλο ανεξάρτητο θεσμό και άσκησης δίωξης από τον Γενικό Εισαγγελέα (Σ. Νικήτα). Καταδικάστηκε στην ποινική έφεση αρ. 7897. Η έφεσή της απορρίφθηκε (2005) 2 Α.Α.Δ. 249), ενώ σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την παρέμβαση του Προέδρου της Δημοκρατίας στην υπόθεση αυτή παραιτήθηκε ο ίδιος ο Γενικός Εισαγγελέας (HRI.org, Cyprus News Agency: News in Greek, 29/4/2005).

Επί προεδρίας του Δ. Χριστόφια ήταν η πρώτη φορά που γυναίκα υπουργός (Πραξούλα Αντωνιάδου), όταν παύθηκε, προσέφυγε εναντίον του Προέδρου της Δημοκρατίας στο Ανώτατο Δικαστήριο που την διόρισε (υπόθεση 692/2012).

Η ίδια πρώην υπουργός και μία εκπαιδευτικός (Μακαρία-Άντρη Στυλιανού), η οποία πρωτοστάτησε σε εκδηλώσεις έξω από το Προεδρικό μετά την καταστροφή στο Μαρί, ήταν οι μόνες γυναίκες που επεδίωξαν στις εκλογές του 2013 να θέσουν υποψηφιότητα για τη θέση Προέδρου της Δημοκρατίας. Η μεν πρώτη έλαβε 2678 ψήφους (0,61%) και η δεύτερη 1898 (0.43%).

Δεδομένου ότι το κόστος για μια προεκλογική εκστρατεία κυμαινόταν από €130000 (υποψήφιος του ΕΛΑΜ) μέχρι τις €999000 (υποψήφιος του ΑΚΕΛ) (*Offsite*, 4/4/2018), λόγω του ότι υπάρχει πλαφόν στο όριο των δαπανών το ποσό του € 1.000.000 για τις προεκλογικές εκστρατείες (*Cyprus Times*, 16/12/2017). Γίνεται αντιληπτό ότι δεν είναι εύκολο γυναίκες να χρηματοδοτήσουν μόνες τους ως ανεξάρτητες ή να πείσουν μεγάλα κόμματα να τις υποστηρίξουν. Όπως θα διαφανεί και στη συνέχεια, η μεγαλύτερη μερίδα του εκλογικού σώματος (τόσο άνδρες όσο και γυναίκες) δεν ψηφίζει αλλά απέχει

ολοένα και περισσότερο και, μάλιστα με μεγαλύτερο ποσοστό αποχής οι γυναίκες. Επίσης, οι εκλογείς δεν ψηφίζουν εύκολα γυναίκες ούτε καν στις βουλευτικές εκλογές.

4.2.2.2 ΩΣ ΔΙΟΡΙΣΘΕΙΣΕΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ – ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΗΜΙΚΡΑΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Κατά τη διάρκεια της πρώτης θητείας του Νίκου Αναστασιάδη καθιερώθηκε ο υπαγόμενος στο Γραφείο Προεδρίας μη θεσμοθετημένος ρόλος της Επιτροπής Ισότητας Φύλων. Επίσης, διορίστηκαν ή επαναδιορίστηκαν αρκετές γυναίκες σε θέση με περισσότερο συμβουλευτικό χαρακτήρα παρά εκτελεστικές εξουσίες (Επίτροποι Διοίκησης, Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού και Νομοθεσίας), καθώς και νέα Διοικήτρια της Κεντρικής Τράπεζας, η οποία προηγουμένως υπηρετούσε από το πόστο της Γενικής Ελέγκτριας.

Σε ό,τι αφορά διορισμούς γυναικών από τον (εκάστοτε) Πρόεδρο της Δημοκρατίας, αναφέρουμε ότι σε πρόσφατους διορισμούς διοικητικών συμβουλίων στους ημικρατικούς οργανισμούς τον Νοέμβριο του 2016 διορίστηκαν από τον Νίκο Αναστασιάδη 4 γυναίκες ως πρόεδροι σε σύνολο 19 (η μία διορίστηκε *ex officio*), δηλαδή ένα ποσοστό περίπου 20%. Είτε ως μέλη είτε ως πρόεδροι οι γυναίκες, με 45 γυναίκες σε σύνολο 162 μελών συνολικά αποτελούσαν, το 28% του συνόλου των διορισθέντων/διορισθεισών.

Ωστόσο, όπως κατόπιν επεξεργασίας των καταλόγων που αποδεσμεύτηκαν (Βλ. Πίνακα 4, Παράρτημα) μόνο σε τρεις ημικρατικούς οργανισμούς από τους δεκαεννιά οι γυναίκες εκπροσωπήθηκαν με ποσοστό άνω των 50%, ενώ το γεγονός αυτό σχολιάστηκε ως δημόσιος λόγος από την Έδρα Ουνέσκο του Πανεπιστημίου Κύπρου

για την ισότητα των φύλων και προωθήθηκε μέσω facebook και από την πρόεδρο της γυναικείας παρατάξης του κυβερνώντος κόμματος μέσω facebook:

Περί Ισότητας ο λόγος ...

Ήταν δεδομένο ότι το Ανώτατο Δικαστήριο θα έκρινε αντισυνταγματικό τον Περί Ορισμένων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Διορισμός Διοικητικών Συμβουλίων) (Τροποποιητικό) Νόμο του 2016. Η πρόταση για θετικά μέτρα υπέρ των γυναικών για Διορισμό στα Διοικητικά Συμβούλια ήταν βέβαιη, με βάση προηγούμενες θέσεις της εισαγγελίας, αλλά και τη νομολογία που υπήρχε, ότι θα είχε αυτή την τύχη. Όμως, υποστηρίχθηκε, για να αναλάβει το δικαστήριο την ευθύνη για τη συνέχιση της υπαρκτής ανισότητας στην οποία οι διορίζοντες εθελουφλούν και προσπαθούν να αποσιωπήσουν...

Μια και δεν υπάρχει καμιά βούληση για αλλαγή σήμερα του Συντάγματος, υπό τις υπάρχουσες συνθήκες, ας συνειδητοποιήσει, τουλάχιστον το μισό του πληθυσμού, ότι η Πολιτική εκτός από Νομική πτυχή έχει την πτυχή της Ηθικής και του Δικαίου, σύμφωνα με τις οποίες είναι αναξιοκρατικό και ευτελιστικό να βρίσκεται σε θέσεις λήψης απόφασης το 90% του ανδρικού πληθυσμού και μόνο το 10% των γυναικών. Μια στατιστική αναλογία που επαναλαμβάνεται λες και οι γυναίκες στερούνται από τη φύση τους ικανοτήτων, σε μια εποχή μάλιστα κατά την οποία στην Κύπρο οι γυναίκες συγκρίνονται θετικά με τους άνδρες, ως προς τα ακαδημαϊκά και εκπαιδευτικά τους προσόντα.

Μέσα, λοιπόν, στα πλαίσια της Ηθικής και του Δικαίου ας δεσμεύουμε τους πολιτικούς που διεκδικούν την ψήφο μας στις επικείμενες εκλογές ότι θα σεβαστούν τις ποσοστώσεις και ας μην είναι νομικά υποχρεωμένοι να το κάνουν.

Πηγή: Ιστοχώρος Έδρας Ουνέσκο, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι ως τώρα, στους εκάστοτε διορισμούς προέδρων και μελών των διοικητικών συμβουλίων σε ημικρατικούς οργανισμούς τα παράπονα και τυχόν μεμφιμοιρίες μέσω του Τύπου ή άλλωσπως ήταν από άτομα (άνδρες) ή κόμματα

που αισθάνονταν ότι δεν αξιοποιήθηκαν ή εκπροσωπήθηκαν επαρκώς, αντίστοιχα και όχι από φορείς που διαμαρτύρονταν για τη μη συμπερίληψη ή επαρκή συμπερίληψη γυναικών. Το δικαίωμα του διορισμού είναι στη διακριτική ευχέρεια του Προέδρου της Δημοκρατίας και, ως εκ τούτου, η αξιοποίηση ή μη γυναικών στα πόστα αυτά είναι μια πολιτική πράξη και μια πολιτική τοποθέτηση, σε ό,τι αφορά στα έμφυλα ζητήματα.

4.2.2.3 ΩΣ ΑΙΡΕΤΕΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ

Ως προς την πτυχή του εκλέγεσθαι, η παρουσία των Κυπρίων γυναικών στα κοινοβουλευτικά δρώμενα ήταν σχεδόν ανύπαρκτη αριθμητικά κατά τα πρώτα τριάντα χρόνια, όπως και στην Ελλάδα³⁰. Μόλις το 1981 εξελέγη μία βουλευτρια (Ρήνα Κατσελλή) σε σύνολο τριανταπέντε βουλευτών. Η ίδια αναλογία και το ίδιο φυσικό πρόσωπο συμμετέσχε και εξελέγη και στις εκλογές του 1985. Μόλις το 1991 εξελέγησαν εκτός από την ίδια δύο ακόμη γυναίκες (Καίτη Κληρίδου και Κλαίρη Αγγελίδου ως την υπουργοποίηση της τελευταίας το 1993). Το ποσοστό των αιρετών γυναικών το 1991 ανήλθε στο 8,6% ενώ η έμφυλη αναλογία του εκλογικού σώματος ήταν περίπου ίση. Συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι οι Κύπριες γυναίκες δεν ψήφιζαν γυναίκες υποψήφιες. Επίσης, δεν διεκδικούσαν σθεναρά τη συμπερίληψή τους στα ψηφοδέλτια των κομμάτων είτε στη βάση της αξίας είτε της εκπροσώπησης

³⁰ Σύμφωνα με τη Τ. Δούλκερη στο ελληνικό Κοινοβούλιο εξελέγησαν ελάχιστες γυναίκες την πρώτη τριακονταετία που επετράπη η ψήφος στις γυναίκες. Στις πρώτες εκλογές για το Ευρωκοινοβούλιο δεν εξελέγη καμία Ελληνίδα στο σύνολο 24 ευρωβουλευτών (Δούλκερη, 1986; 74-75).

του φύλου τους, αλλά παρέμεναν ως επί το πλείστον στα μετώπισθεν, στις γυναικείες οργανώσεις των ανδροκρατούμενων κομμάτων στην καλύτερη των περιπτώσεων. Τα μέλη των κομμάτων, τα οποία ήταν άρρενες υποψήφιοι, έκτιζαν τις συμμαχίες τους στον ανδροκρατούμενο χώρο των πολιτικοποιημένων καφενείων στις κατά τόπους κοινότητες και οι άρρενες που σύχναζαν στο κομματικοποιημένα καφενεία επηρεάζαν και τα θηλυκά της οικογένειας ως προς την αναμενόμενη εκλογική συμπεριφορά τους.

Εδώ υπεισέρχεται το ερώτημα «πώς μπορεί να συνυπάρχει η δημοκρατία με ένα κοινωνικό πλαίσιο αυστηρών, οριοθετημένων και αδιαπέραστων ταυτοτήτων φύλου, οι οποίες δομούνται αντιθετικά, διχοτομικά και γι' αυτό ιεραρχικά», δεδομένου ότι η δημοκρατία φαίνεται να «στηρίζεται σε ένα σύστημα «εξουσιαστικών έμφυλων σχέσεων» (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002; 540). Ακόμη και σε εκλογές που δεν έχουν τόση δυσκολία να εισέλθουν οι γυναίκες δεδομένου ότι δεν είναι θέσεις υψηλά αμειβόμενες ή με μεγάλο κύρος, όπως στην τοπική αυτοδιοίκηση, παρατηρούμε τα ίδια φαινόμενα και επιβεβαιώνεται η θέση της Παντελίδου-Μαλούτα. Σε ό,τι αφορά στη συμπεριφορά του εκλογικού σώματος σε εκλογές που αφορούν στην τοπική αυτοδιοίκηση (δήμοι και κοινότητες στις ελεύθερες περιοχές και για τις κατεχόμενες), το υψηλότερο ποσοστό που έλαβαν γυναίκες εκλεγμένες σε θέσεις κοινοτάρχη κατά επαρχία στις τελευταίες αρχαιρεσίες (Βλ. Πίνακα 5, Παράρτημα), δεν ξεπέρασε το 14%, που είναι το μισό ποσοστό σε άλλα πόστα με διορισμό από τον(/την) εκάστοτε Πρόεδρο. Στις βουλευτικές εκλογές του 2011, το ποσοστό της γυναικείας εκπροσώπησης στη Βουλή ήταν στα ίδια περίπου ποσοστά με την τοπική αυτοδιοίκηση με 12.5%, το οποίο ανήλθε στο 19.6% στις βουλευτικές εκλογές το 2016 (βλ. Δελτίο Τύπου του Ερευνητικού Κέντρου Ισότητας Φύλου, 23.5.2016).

4.2.2.3 ΤΟ «ΑΡΩΜΑ ΓΥΝΑΙΚΑΣ» ΣΕ Ο,ΤΙ ΑΦΟΡΑ ΤΟ «ΑΡΧΕΙΝ» ΚΑΙ ΤΟ «ΕΚΛΕΓΕΙΝ»

Στο σημείο αυτό θα παρουσιαστεί το έμφυλο πρόσημο σε ό,τι αφορά το «άρχειν», με βάση το θεσμικό ρόλο της υπουργού και το «εκλέγειν», με έμφαση στη γυναικεία αποχή σε εκλογικές διαδικασίες.

Σε ό,τι αφορά στο «άρχειν», αναφορά θα γίνει σε μια υπουργοποίηση που συνοδεύτηκε από τη μεταφορική χρήση του λόγου για την απουσία γυναικών από το κυβερνητικό σχήμα. Συγκεκριμένα, η υπουργοποίηση της Β. Αναστασιάδου συνοδεύτηκε από δημοσίευμα που ο τίτλος δημοσιεύματος ακούσια υφέρπει έναν έμφυλο ρατσισμό (*Reporter*, 13/2/2018 «Άρωμα Γυναίκας στο Υπουργείο Συγκοινωνιών») παρά το πρώτο επίπεδο ανάγνωσης που αναφέρεται στην «ορατότητα» του φύλου της εν λόγω αξιωματούχου, (Stead, 2013). Σε δεύτερο επίπεδο ισχύει το ίδιο για τα χαρακτηριστικά του φύλου της (άρωμα – εύοσμη παρουσία, κι επίσης δημιουργεί έμμεσα αμφισβήτηση για την ουσιαστική της παρουσία στην πολιτική, αν και το δημοσίευμα δεν έχει υποτιμητικά σχόλια και σαφώς δεν είχε τέτοια πρόθεση. Παρόμοιος τίτλος είχε δημοσιευτεί μία βδομάδα νωρίτερα («Υπουργικό Συμβούλιο με άρωμα γυναίκας», *Offsite Politics*, 6/2/2018), για να σχολιάσει φήμες για τη συμπερίληψη κάποιων γυναικών, οι οποίες τελικά δεν κατάφεραν να υπουργοποιηθούν. Ωστόσο, ένα ακόμη δημοσίευμα διασυνδέει την παρουσία των γυναικών στην πολιτική-δημόσια σφαίρα με το άρωμα, όπως και την απουσία των γυναικών από την εκλογική διαδικασία-δημόσια σφαίρα. Το δημοσίευμα φέρει τον τίτλο «Έντονο «άρωμα γυναίκας» είχε η αποχή στον πρώτο γύρο» (*SigmaLive*, 30/1/2018) και μας μεταφέρει από το «άρχειν» στο

«εκλέγειν». Παραθέτει στοιχεία για την αποχή των γυναικών από την ψηφοφορία του πρώτου γύρου των προεδρικών εκλογών, όπου διαφαίνεται ότι οι γυναίκες απέχουν με αναλογία 2 προς 1 σε σχέση με τους άνδρες:

«[...] από τις 154.000 ψηφοφόρων που απείχαν, οι 107000 ήταν γυναίκες και οι 47000 ήταν άντρες.

Οι συγκεκριμένοι αριθμοί οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το 40% των γυναικών απείχε από την εκλογική διαδικασία, όπως και το 18% των αντρών, εικόνα η οποία είχε παρατηρηθεί και στις προηγούμενες προεδρικές εκλογές, ενώ στις βουλευτικές εκλογές του 2016 μόνο οι μισές γυναίκες προσήλθαν στην κάλπη.»

Ο επίσημος ιστοχώρος των εκλογών (ιστοχώρος στο Τμήμα Υπηρεσιών Πληροφορικής – Υπηρεσία Εκλογών – Υπουργείο Εσωτερικών: <http://results.elections.moi.gov.cy/>) δυστυχώς δεν αναφέρει έμφυλα στοιχεία για το ποσοστό της αποχής που ανήλθε στο 28% κατά την 1^η ψηφοφορία. Αν η αποχή δεν είχε έμφυλο πρόσημο, η αποχή των γυναικών θα ήταν στο 14%, ωστόσο, διαφαίνεται ότι ανήλθε στο 19% των συνολικών ψηφοφόρων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 – ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΠΡΟΕΔΡΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ 1ΟΥ ΓΥΡΟΥ

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ: ΠΑΓΚΥΠΡΙΑ			100%
Εγγεγραμμένοι: 550.876	Ψήφισαν: 395.949 (71.88%)	Αποχή: 154.927 (28.12%)	
Έγκυρα: 386.611 (97.64%)	Άκυρα: 5.879 (1.48%)	Λευκά: 3.459 (0.87%)	

Πηγή: <http://results.elections.moi.gov.cy/>

Με βάση πρόσθετα στοιχεία από τον ηλεκτρονικό τύπο διαφάνηκε ότι οι εγγεγραμμένες στους εκλογικούς καταλόγους ήταν συνολικά περισσότερες από τους εγγεγραμμένους:

ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ / ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΕΣ ΣΤΟΥΣ ΕΚΛΟΓΙΚΟΥΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥΣ

	Άνδρες	Γυναίκες
Σύνολο εγγεγραμμένων ψηφοφόρων	27121 5	279378
18-19	4807	4496
20-29	42653	40865
30-39	50864	48915
40-49	42087	43398
50-59	48399	47966
60-69	41497	42527
70 και άνω	40908	51211

Πηγή: <http://gr.euronews.com/2018/01/26/kypros-proedrikes-ekloges-2018-ti-prepei-na-gnwrizete>

Το ποσοστό της αποχής των γυναικών σε σχέση με τις συνολικά εγγεγραμμένες ψηφοφόρους ανήλθε στο 38.3%, ενώ το ποσοστό της αποχής των ανδρών σε σχέση με τους συνολικά εγγεγραμμένους άνδρες ψηφοφόρους ανήλθε μόλις στο 14,33%.

Η αποχή στον δεύτερο γύρο (Offsite Politics, 4/2/2018) ανήλθε στις 143.401 (ποσοστό 26.03%). Παρόλο που δεν υπάρχουν άλλα δεδομένα, επίσημα ή ανεπίσημα για το ποσοστό της έμφυλης αποχής, δεδομένου ότι το μέγεθος είναι παραπλήσιο με εκείνο του πρώτου γύρου, τείνουμε να πιστεύουμε ότι περισσότερες γυναίκες απήχαν της δεύτερης ψηφοφορίας παρά οι άνδρες.

4.2.3.4 ΩΣ ΨΗΦΟΦΟΡΟΙ –Η ΠΤΥΧΗ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΙΝ

Ως προς τη πτυχή του *εκλέγειν*, το νεοσύστατο κυπριακό κράτος (προεδρική δημοκρατία) παρόλο που δεν κατονόμαζε τις γυναίκες στο *Σύνταγμα*, παρείχε και σ' αυτές από τον καιρό της ίδρυσής του το δικαίωμα της ψήφου με την αναφορά σε «καθολική» (εκτός από «μυστική») ψηφοφορία.

Το δικαίωμα του *εκλέγειν* για τις γυναίκες στην Ελλάδα είχε κατοχυρωθεί ελάχιστα χρόνια προηγουμένως (28/5/1952) με τον Νόμο 2159, παρόλη τη μεγαλύτερη χρονική διάρκεια του ελληνικού κράτους και μεγάλες περιόδους στην ιστορική του πορεία βασιλευμένης, αβασίλευτης και προεδρευομένης δημοκρατίας. Οι Ελληνίδες είχαν ψηφίσει μόλις το 1952 σε επαναληπτικές δημοτικές εκλογές και το 1956 σε βουλευτικές. Συγκεκριμένα, παρενθετικά αναφέρουμε ότι στην Ελλάδα το 1930 δόθηκε στις γυναίκες άνω των 30 νοούμενου ότι ήταν εγγράμματες το δικαίωμα της ψήφου σε δημοτικές και κοινοτικές εκλογές. Το Νομοθετικό Διάταγμα 959 στις 29/4/1949 αναγνώρισε το δικαίωμα ψήφου σε γυναίκες άνω των 25, ενώ ο νόμος 2888 στις 30/6 – 1/7 του 1954 με το άρθρο 29 παρείχε το δικαίωμα ψήφου και εκλογιμότητας με τις ίδιες προϋποθέσεις με τους άνδρες. (Δούλκερη, 1986; 73).

Οι Κύπριες, ανεξαρτήτως εθνοτικής καταγωγής, θα τύγχαναν ίσης μεταχείρισης με τους άνδρες ψηφοφόρους από την ίδρυση του ανεξάρτητου κράτους. Συγκρίνοντας τις Ελληνίδες και Κύπριες πολίτιδες (Ελληνίδες και Τουρκάλες), οι τελευταίες ήταν εξ αρχής σε καλύτερη μοίρα από τις πρώτες, σε ό,τι αφορά στην απόλαυση των δικαιωμάτων τους.

4.2.3.5 ΩΣ ΨΗΦΟΦΟΡΟΙ – ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑΡΙΑ ΜΕ ΤΟ ΕΜΦΥΛΟ ΠΡΟΣΗΜΟ

Οι γυναίκες ως ψηφοφόροι χρησιμοποιούν για την άσκηση των εκλογικών τους δικαιωμάτων, όπως και οι άνδρες, εκλογικά βιβλιάρια. Ωστόσο τα εκλογικά βιβλιάρια ως επίσημα έγγραφα του κυπριακού κράτους διακρίνονται για αρκετές δεκαετίες από έμφυλα στοιχεία υπαγωγής των γυναικών στους συζύγους τους. Σε ό,τι αφορά στα ίδια τα εκλογικά βιβλιάρια, σημειώνεται ότι το εκλογικό βιβλιάριο ψηφοφόρου, από τη στιγμή που η ψήφος έπαψε να είναι υποχρεωτική δεν σφραγίζεται, αν δεν ζητηθεί από τον ίδιο ή την ίδια την εκλογέα. Ωστόσο, εκλογικά βιβλιάρια που ισχύουν ακόμη για αρκετές εκλογικές αναμετρήσεις και διατηρούν οι εκλογείς διακρίνονται τόσο για γλωσσικό σεξισμό όσο και για διάκριση στη βάση του φύλου. Επιλέξαμε να ελέγξουμε τη διατύπωση εκλογικών βιβλιαρίων των θηλυκών μελών μιας οικογένειας.

Για παράδειγμα το εκλογικό βιβλιάριο εν ισχύ και σήμερα που εκδόθηκε το 1981 κατέγραφε επώνυμο, όνομα, όνομα και επώνυμο πατρός και «όνομα συζύγου (προκειμένου περί υπάνδρων γυναικών)». Το 1992 σε εκλογικό βιβλιάριο εν ισχύ άλλης εκλογέα εντοπίζουμε εκτός από την αλλαγή στο μονοτονικό να ζητείται το ίδιο περιεχόμενο με αλλαγή του «υπάνδρων» σε «εγγάμων». Η πρόνοια για το ονοματεπώνυμο του πατέρα έχει αφαιρεθεί, όπως προκύπτει από εξέταση εκλογικού βιβλιαρίου εν ισχύ που εκδόθηκε το 2001.

Σε ό,τι αφορά στο φύλο προβληματική είναι η διατύπωση που παραμένει στα εν λόγω εκλογικά βιβλιάρια, τα οποία είναι ακόμη σε ισχύ για τα εν λόγω φυσικά πρόσωπα, διότι άσχετα αν συμπληρώνονται και σφραγίζονται αν ζητηθεί από τον/την εκλογέα μετά τη

μετατροπή της ψήφου από υποχρεωτική σε εθελοντική, εξακολουθούν να αγνοούν το φύλο του/της ψηφοφόρου και του/της υπεύθυνου/ης στο εκλογικό κέντρο.

*«Ο εκλογέας που σημειώνεται στην πρώτη σελίδα ψήφισε εκλογικό κέντρο με αρ.
.....*

Για τις

(Υπ.) Προεδρεύων της Εκλογής

Ημερ.

Σφραγίδα»

Η πολιτικά ορθή φράση θα έπρεπε να είναι συμπεριληπτική

«Ο/η εκλογέας που σημειώνεται στην πρώτη σελίδα ψήφισε εκλογικό κέντρο με αρ.

Για τις

*(Υπ.) Προεδρεύων/**Προεδρεύουσα** της Εκλογής*

Ημερ.

Σφραγίδα»

Συμπεριληπτική θα έπρεπε να ήταν και η «υπογραφή Υπευθύνου Κεντρικής Υπηρεσίας Εκλογών» με την προσθήκη της ιδιότητας και στο θηλυκό [«Υπευθύνου/ης» ή «Υπεύθυνης»).

4.3 ΤΟ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟ ΚΡΑΤΟΣ – Η ΕΜΦΥΛΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ ΝΕΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΚΑΤΑ ΤΟ 1960

Η μετάβαση από την κατάσταση της αποικίας στο status ενός κράτους λόγω της Ανεξαρτησίας απαιτούσε τη διεύρυνση ή τη δημιουργία τμημάτων, διευθύνσεων και υπηρεσιών στο δημόσιο. Η στελέχωση- στο δημόσιο από το 1960 ως το 1963 (Τουρκανταρσία), ως γνωστό, στηρίχθηκε στην εθνοτική καταγωγή, όπως προνοούσε το Σύνταγμα, με βάση την αναλογία 7 προς 3. Η Τουρκανταρσία, βέβαια, είχε ως αποτέλεσμα επίσης την αποχώρηση των Τούρκων (ανδρών) της Κύπρου από τα κοινοβουλευτικά έδρανα, τους υπουργικούς θώκους και το δικαστικό σώμα (με εξαίρεση τον Μ. Ζεκιά).

Τα νέα πολιτικο-διοικητικά τεκταινόμενα το 1960 επέτρεψαν την μόνιμη ή προσωρινή έξοδο αριθμού γυναικών, Ελληνίδων και Τουρκάλων, από τον χώρο του οίκου τους στον δημόσιο χώρο ως απασχολούμενων στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου λόγω ανάγκης διεύρυνσης και στελέχωσης των κρατικών τμημάτων/διευθύνσεων/υπηρεσιών, κι αυτό αποτυπώνεται στην *Επίσημη Εφημερίδα* (ελληνική και τουρκική έκδοση).

Από την Απογραφή του 1960 (Census of Population and Agriculture. 1960, Volume 1, Population by location, race and sex, 1962) γνωρίζουμε ότι ο ενεργός πληθυσμός κατά φύλο εμφάνιζε ως επαγγελματίες/ «ενεργά δραστήριους» 161,628 άνδρες (από το σύνολο των 281,983 ανδρών), ενώ μόλις τις μισές των ανδρών, και συγκεκριμένα μόλις

80.195 γυναίκες (από το σύνολο των 291,583 γυναικών). Σε ό,τι αφορά στην έμφυλη απασχόληση κατά τομέα δραστηριότητας στο κυπριακό δημόσιο καταγράφηκε ότι εργάζονταν 16,086 άνδρες και μόλις 3,653 γυναίκες, δηλαδή ένα ποσοστό της τάξης του 22%.

Η μελέτη των θέσεων που προκηρύχθηκαν κατά το πρώτο έτος λειτουργίας του κράτους απέδειξε την ύπαρξη έμφυλων ή / και εθνοτικών ή και άλλου τύπου ασυμμετριών, σε ό,τι αφορούσε κυρίως ιατρικά και παραϊατρικά επαγγέλματα ή υποστηρικτικές υπηρεσίες (θέσεις κολλώδους πατώματος). Οι αποδοχές, τα προσόντα και τα καθήκοντα για διάφορες θέσεις υπό πλήρωση με παραπλήσια καθήκοντα δεν είχαν ομοιομορφία ή συνέπεια μεταξύ τους. Αυτό προέκυπτε εξαιτίας μικροσκοπιμοτήτων (βλ. φωτογραφικές διατάξεις ή ευνοϊκότερες ρήτρες σε κάποια σημεία των προσλήψεων), αλλά κυρίως και λόγω διοικητικής απειρίας, σε ό,τι αφορούσε στην οικοδόμηση ενός βεμπεριανού μοντέλου κρατικής διοίκησης, το οποίο αναλάμβανε τα ηνία με την Ανεξαρτησία *in medias res*.

4.3.1 ΚΑΘΩΣΠΡΕΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΝΕΤΙΣΜΟΣ

Στα αρχικά φύλλα της *Επίσημης Εφημερίδας της Κυβέρνησης* εντοπίστηκε ένας «καθωσπρεπισμός» ή και «σεξισμός» (Μενίκη, 2002; 70) με την αναφορά στην κοινωνική θέση και ιδιότητα της γυναίκας (άγαμη/παντρεμένη) με την προσφώνηση «δεσποινίς» («δνις») ή «κυρία» στις ανακοινώσεις αποσπάσεων, επικύρωσης διορισμών, αφυπηρετήσεων κ.ο.κ. (βλ. παράδειγμα στο φύλλο με ημερ. 7/9/1960). Αυτός ο καθωσπρεπισμός δεν συνεχίστηκε σε μεταγενέστερα φύλλα του ίδιου έτους ή άλλα έτη. Εμφανίστηκαν, ωστόσο, άλλες λεκτικές διατυπώσεις που παρέπεμπαν σε

έμμεσους λεκτικούς αποκλεισμούς των γυναικών από σημαντικές θέσεις που προκηρύσσονταν, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Το πιο σημαντικό ζήτημα είναι ότι η άσκηση επαγγέλματος δεν παρουσίαζε έμφυλους περιορισμούς με βάση το *Σύνταγμα*. Ωστόσο, ο εθνοτικός «συναινετισμός» που χαρακτήριζε το πολίτευμα της Κύπρου (Arend Liphart στο Περιστιάνης, 2010; 238-239 και στο Dodd, 2010; 43), επέβαλλε την «αναλογικότητα» στις προσλήψεις και την κατανομή των πόρων κατ' αναλογία πληθυσμού, με σκοπό τη συναίνεση, τη διασφάλιση της ενότητας και της κρατικής ονότητας. Η πεσυμφωνημένη αναλογία 7 προς 3 στο δημόσιο και 6 προς 4 στον Κυπριακό Στρατό³¹ με βάση τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου για στελέχωση σε κάθε υπουργείο, βαθμίδα και πόστο παρουσίασε δυσκολίες και, αυτό ήταν πιο δύσκολο όταν οι θέσεις είχαν και έμφυλες προτιμήσεις ή αποκλεισμούς.

Σαφέστατα, η Τουρκανταρσία επηρέασε τη στελέχωση του κυπριακού δημοσίου εφεξής αλλά και τους Τούρκους και τις Τουρκάλες δημοσίου υπαλλήλους, οι οποίοι και οι οποίες αποχώρησαν, αλλά δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε κατά πόσο τους επηρέασε ομοιόμορφα στη βάση του φύλου τους.

Μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων, το αρμόδιο διορίζον όργανο, η ΕΔΥ δεν λειτούργησε με βάση το άρθρο 124 του *Συντάγματος* αλλά κατά παρέκκλιση.

³¹ Στις 27/10/1960 η Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης αρ. 14, σελ. 39, αρ. απ. 150 με τίτλο «Αρχηγός και Υπαρχηγός Κυπριακού Στρατού» ανακοίνωσε τον διορισμό με βάση το άρθρο 131 παρ.1 του *Συντάγματος* του Στρατηγού Μενελάου Παντελίδη ως Αρχηγού και του Κυπριακού Στρατού και του Ταξιάρχου Χουσαμεττήν Τανιάρ, ως Υπαρχηγού του του Κυπριακού Στρατού. Η απόφαση ελήφθη στις 16/8/1960 και είχε ισχύ από 6/11/1960.

Λειτουργήσε με βάση το «δίκαιο της ανάγκης», με τον Νόμο 33 *Περί Δημόσιας Υπηρεσίας* του 1967 και στις μέρες μας λειτουργεί με τον *περί Δημόσιας Υπηρεσίας* Νόμο 1 του 1990, Μαρκίδης 2010; 190-191). Το «δίκαιο της ανάγκης» βασίστηκε κυρίως στο αξίωμα «*salus populi est suprema lex*», δηλαδή την «εφεδρεία του δικαίου για κατοχύρωση της συνταγματικής τάξης» (Λοΐζου, 2001; 13). Στην περίπτωση της Κύπρου ήταν «μέτρο αυτοάμυνας για την προστασία της Πολιτείας» (ibid).

4.3.2 ΈΜΦΥΛΕΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ Η ΚΑΙ ΕΜΦΥΛΟΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΙ ΣΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΝ ΣΤΗΝ *ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ* ΓΙΑ ΑΤΟΜΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Δεκαπέντε χρόνια πριν από την Κυπριακή Ανεξαρτησία, με αφορμή τη δημιουργία του ΟΗΕ, ο Arthur Sweetser δήλωνε ότι

«The nations of the world are entitled to the best public servants in existence. [...] It will not be possible, however, to secure a staff of the quality of which the world has a right to expect unless the world does its share to attract such men” (A. Sweetser, “The world Civil Service” *The Iowa Law Review*, XXX, 4/5/1945 στο Lemoine, 1995; 256).

Η αντίληψη της έννοιας του «men», στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, σε ό,τι αφορά στα ικανότερα πρόσωπα, τα οποία θα μπορούσαν να στελεχώσουν τις δημόσιες υπηρεσίες κρατών ήταν στη βάση της ανδροκρατούμενης άποψης για τον δημόσιο χώρο (συμπεριλαμβανομένου και του χώρου της δημόσιας υπηρεσίας), ο οποίος «σχεδιάστηκε για να διευκολύνει την ανθρώπινη δραστηριότητα, σύμφωνα με τους κώδικες αρρενοποίησης» (Lovenduski, 1998; 339). Τα πιο πάνω επιβεβαιώνονται και

ανιχνεύονται και στις θέσεις που προκηρύχθηκαν κατά την έναρξη λειτουργίας του κυπριακού κράτους. Η αποδελτίωση των θέσεων, οι οποίες προκηρύχθηκαν το 1960, όπως εμφανίζονται στον Πίνακα 1 του Παραρτήματος [(«Προκηρυχθείσες θέσεις στο κυπριακό δημόσια (Αύγουστος-Δεκέμβριος 1960)] αναδεικνύει έμφυλους ή / και εθνοτικούς αποκλεισμούς σε αριθμό επαγγελματιών σε κάποιες περιπτώσεις ή στην καλύτερη περίπτωση έμφυλων προτιμήσεων με λεκτικό που αναφέρεται στο αρσενικό φύλο («διορισθησόμενος», «αιτηταί» κ.ο.κ.). Σε αριθμό προκηρυγμένων θέσεων, οι οποίες δημοσιεύτηκαν στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας* διαφάνηκε ότι δεν υπήρχε πάντα πρόνοια για παροχή σύνταξης αλλά μόνο μονιμότητας (θέσεις υπ. αρ.159, 207, 209, 233, 336) για θέσεις «βοηθού» ή ήταν προσωρινές (αρ. θέσης 108), χωρίς να σημαίνει ότι αυτές είχαν γίνει με πρόσημο το φύλο.

Έμφυλοι περιορισμοί και ανισότητες σε Σχέδια Υπηρεσίας ανιχνεύτηκαν σε προκηρύξεις θέσεων με υψηλό κύρος ή παραπλήσια καθήκοντα, αντίστοιχα. Για παράδειγμα θέσεις Δικηγόρου της Δημοκρατίας (Τούρκοι υποψήφιοι, αρ. φύλλου 8, 23/9/1960, αρ. 77, σελ. 19, κλίμακα £1236χ42-1404χ48-1548), ειδικών ιατρών (αρ. φύλλου 9, 1/10/1960, αρ. 81, σελ. 21, κλίμακα £1380χ50-1580χ60-1700) και του (Τούρκου) βοηθού χημικού στο Ιατρικό Τμήμα (αρ. φύλλου 9, 1/10/1960, σελ. 22, αρ. απ. 82) κλίμακα £900χ30-1020χ36-1200) καταδείκνυαν ότι μορφωμένοι άνδρες τουρκικής καταγωγής θα εισέρχονταν και θα εξελίσσονταν στη δημόσια υπηρεσία με υψηλές απολαβές. Θα ήταν αδύνατο, εκεί όπου δεν υπήρχε έμφυλος περιορισμός στις θέσεις αυτές, να καταλάμβανε τη θέση Τουρκοκύπρια, δεδομένου ότι δεν υπήρχαν τόσες γυναίκες υψηλά καταρτισμένες όσο οι άνδρες ή θα υπερίσχυαν στη διαδικασία

πρόσληψης οι άνδρες, λόγω της σύνθεσης και της κουλτούρας του αρμόδιου διορίζοντος οργάνου.

Αντίθετα, οι Τουρκάλες είχαν «ίσες» πιθανότητες με τους άνδρες της κοινότητάς τους να προσληφθούν σε επαγγέλματα με λιγότερο κοινωνικό κύρος και απολαβές, όπως στενογράφοι στο δικαστικό σώμα (αρ. φύλλου 9, 1/10/1960, αρ. 84) στην 1^η ή 2^α τάξη. Η μισθοδοτική κλίμακα για τις θέσεις αυτές ήταν, αναλόγως και των απαιτούμενων προσόντων, χαμηλή σε σχέση με τις προαναφερθείσες θέσεις («διά την 1^η τάξιν είναι £570χ24-690χ30-720 και διά την 2αν τάξιν 426χ24-642 [...] Φ. 6008/52»). Στο απώγειο της καριέρας άνδρα ή γυναίκας στενογράφου της τουρκικής κοινότητας ο μισθός θα ανερχόταν στις £642, δηλ. περίπου ο μισός αρχικός μισθός του τούρκου δικηγόρου, ο οποίος ανερχόταν στις £1236. Συνάγεται το συμπέρασμα από τα πιο πάνω ότι ακόμη και με σταθερή τη μεταβλητή της εθνικής καταγωγής υπήρχε μια τάση για έμφυλες προτιμήσεις ή μοριοδοτήσεις υπέρ των ανδρών ή εξαρχής αποκλεισμός των γυναικών, σε ό,τι αφορά θέσεις με κύρος και υψηλές αποδοχές.

4.3.3 ΈΜΦΥΛΕΣ Η/ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ, ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΛΗΡΩΣΗ ΘΕΣΕΩΝ ΣΕ ΙΑΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΪΑΤΡΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Η *Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας* φιλοξένησε κατά το πρώτο έτος λειτουργίας του κράτους πολυάριθμες κενές θέσεις σε ιατρικά ή παραϊατρικά επαγγέλματα του δημοσίου.

Στις εξετάσεις που διεξήχθησαν στις 10-11/8/1960 για το επάγγελμα της μαίας, το οποίο ήταν αποκλειστικά γυναικείο³², όπως διαφάνηκε από τα αποτελέσματα που δημοσιεύτηκαν με τίτλο «Ο περί Νοσοκομίας και Μαιευτικής Νόμος, κεφ. 253» στις 23/9/1960 (αρ. φύλλου 7, αρ. 69, σελ. 17-18), είχαν πετύχει 17 γυναίκες, εκ των οποίων 4 ήταν Τουρκάλες (ποσοστό 24%). Σε περίπτωση πρόσληψης του συνόλου των τεσσάρων επιτυχουσών Τουρκοκυπρίων με βάση την αναλογία των προσλήψεων στη βάση 7 προς 3, ανεξάρτητα από τη σειρά κατάταξης. Αυτό έθετε σε δυσμενέστερη θέση τέσσερις Ελληνοκύπριες στη βάση της εθνοτικής προέλευσής τους, άσχετα αν είχαν υψηλότερη επίδοση στις εξετάσεις και στη σειρά επιτυχίας, δεδομένου ότι η αναλογία θα επέτρεπε τον διορισμό μόνο σε εννιά Ελληνοκύπριες ($4 \times 7/3 = 9.3$). Στην περίπτωση αυτή δεν είναι έμφυλη η διάκριση, δεδομένου ότι το εν λόγω επάγγελμα ήταν αποκλειστικά γυναικείο, αλλά διάκριση και προτεραιοποίηση στη βάση της αναλογικότητας των προσλήψεων και του συναινετισμού που αναφέρθηκε προηγουμένως.

Τέτοια θέματα αναλογικότητας και παρουσίας με βάση το εθνικό πρόσημο απασχόλησαν και τη διαδικασία σύστασης Ιατρικού Συμβουλίου και άλλων συμβουλίων που δεν είχαν εξ αρχής τις πρόνοιες για τη σύνθεση της ΕΔΥ. Προέκυψε μεταξύ διαφωνία του Χαλήτ Αλή Ριζά και του Βάσου Λυσσαρίδη. Ο δεύτερος έθεσε θέμα αξιοσύνης και όχι αναλογίας στη σύνθεση των επαγγελματικών συμβουλίων. Ετέθη κατά τη συζήτηση του *περί Εγγραφής Ιατρών (τροποποιητικού) νόμου* του 1961, και

³² Το επάγγελμα της μαίας ήταν γυναικοκρατούμενο και στην Ελλάδα με βάση το Ν.Δ. 2593 του 1953 *περί ασκήσεως του μαιευτικού επαγγέλματος και περί εκπαιδεύσεως μαιών*, Δούλκερη, 1986; 60

επανήλθε το 1962 κατά τη συζήτηση του *περί Εμπορευμάτων και Υπηρεσιών (Κανονισμός και Έλεγχος)* Νόμου [διαφωνία του Αλή Ριζά και του Νεμπίλη Ναπή στις θέσεις του κ. Λυσσαρίδη] αλλά και κατά τη συζήτηση του *περί Αρχιτεκτόνων και Πολιτικών μηχανικών* Νόμου (Αιμιλιανίδης, 2008; 54-61).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κενές θέσεις νοσηλευτριών, οι οποίες θα υπηρετούσαν σε γυναικεία τμήματα και το χειρουργείο με διαφορετικό άνισο αρχικό μισθό από το απώγειο της μισθοδοσίας τους (αρ. φύλλου 15, 5/11/1960, σελ. 46, αρ. απ. 184). Οι μισθοί για νοσοκόμες επί του προσωπικού (γυναικών) στο ιατρικό τμήμα είχαν μισθοδοτική κλίμα £300χ18-426χ24-594, ενώ οι κατώτερες αδελφές νοσοκόμες στο ιατρικό τμήμα (χειρουργείο) είχαν £354χ18-426χ24-522. Οι κατώτερες αδελφές στο χειρουργείο ξεκινούσαν, όπως καταγράφηκε, με πολύ μεγαλύτερο αρχικό ετήσιο μισθό. Λάμβαναν £54 περισσότερες από τις νοσοκόμες επί του προσωπικού (γυναικών), ώσπου να φτάσουν και οι δύο στο σκαλοπάτι των £426. Συνολικά, διαφάνηκε ότι οι κατώτερες αδελφές στο χειρουργείο θα λάμβαναν £324 λίρες περισσότερες από τις νοσοκόμες για περίοδο μιας εξαετίας. Αυτό, ίσως, να δικαιολογείται εν μέρει με τα ιδιαίτερα απαιτητικά προσόντα για τις κατώτερες αδελφές («επιτυχία στο 1^ο μέρος του Βρετανικού Πιστοποιητικού Μαιευτικής ή άλλου ισοσύναμου προσόντος»). Ωστόσο, δεν εξηγεί την καθήλωσή τους, στη συνέχεια, σε κλίμακα ισάξια με τις νοσοκόμες του ιατρικού τμήματος και τη χαμηλότερη οροφή στη μισθοδοσία τους.

Η σημαντική διαφορά με έμφυλο πρόσημο ως προς την άνιση αμοιβή παρατηρήθηκε από την κλίμακα των θέσεων των μαθητευομένων ανδρών νοσοκόμων (αρ. 209, σελ. 52) και των αντίστοιχων θέσεων των μαθητευομένων γυναικών (αρ. 211, σελ. 53). Στην πρώτη περίπτωση η αμοιβή ήταν £234χ15-264χ18-336, ενώ στη δεύτερη η αμοιβή

ήταν μόλις £144χ22-204. Η έμφυλη ασυμμετρία για ίδια θέση και καθήκοντα είναι εμφανής.

Παραδόξως για ανώτερες θέσεις νοσοκόμων στο ιατρικό τμήμα (15/11/1960, αρ. 17, σελ. 57, αρ. 223 για άνδρες και αρ. 224 για γυναίκες) ο μισθός ήταν ο ίδιος και για τα δύο φύλα με το ποσό 426χ24-594.

Κατά τη διάρκεια της αποδελτίωσης των προκηρύξεων στα ιατρικά επαγγέλματα κατά το πρώτο έτος λειτουργίας του κράτους παρατηρήθηκε μια προτίμηση υπέρ των γυναικών ή φωτογραφική διάταξη υπέρ συγκεκριμένης γυναίκας. Συγκεκριμένα, η προκήρυξη που αφορούσε την πλήρωση μόνιμης και συντάξιμης θέσης Ανωτέρας Ραδιογράφου τόσο στον τίτλο της προκήρυξης όσο και στα προσόντα τείνει να καταδείξει μια φωτογραφική διάταξη προς όφελος συγκεκριμένης εργαζόμενης στον κλάδο [«... Κυπρίων γυναικών διά την πλήρωσιν μονίμου και συνταξίμου θέσεως Ανωτέρας Ραδιογράφου εις το Ιατρικόν Τμήμα» (27/10/1960, αρ. 14, σελ. 39, £570χ24-690χ30-720)].

Όπως διαφάνηκε από την εξέταση θέσεων εργασίας που προκηρύχθηκαν εντός του πρώτου έτους λειτουργίας του κυπριακού κράτους δεν υπήρχε πάντα έμφυλο ή / και εθνικό πρόσημο στην προκήρυξη, ωστόσο παρατηρούνταν ασυμμετρίες, γυάλινη οροφή και κολλώδες πάτωμα για τις γυναίκες. Σε ό,τι αφορά στα επαγγέλματα, τα οποία απαιτούσαν κατάρτιση πέραν της δευτεροβάθμιας ή συναφή εργασιακή εμπειρία, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι εκτός από τη Νοσηλευτική Σχολή στην Κύπρο από το 1945 (Θεοφιλίδης, 2006) δεν υπήρχε καμία άλλη σχολή εκπαίδευσης/κατάρτισης συναφής με τα παραϊατρικά επαγγέλματα.

Συμπερασματικά, με την έναρξη λειτουργίας του κράτους, σε ό,τι αφορά στην απασχολησιμότητα των εγγράμματων γυναικών σε θέσεις εργασίας εκτός του οίκου τους ή του πρωτογενούς τομέα, όπως τις πιο πάνω, αποδείχτηκε από τα πιο πάνω ότι δόθηκε έμφαση στην απασχόληση στη δημόσια υπηρεσία σε χαμηλόβαθμες χωρίς εξειδίκευση εργασίες και χαμηλές απολαβές. Η επιδίωξη ανώτερων σπουδών, πλην της κατάρτισης στην Κύπρο για το διδασκαλικό επάγγελμα, επέβαλλε αναγκαστικά έξοδο των γυναικών από τον οίκο αλλά και τη χώρα, με μετάβαση συνήθως στην Ελλάδα. Ωστόσο, οκτώ χρόνια αργότερα, το δέκατο και καταληκτικό συμπέρασμα του Κ. Σπυριδάκι, Υπουργού Παιδείας και τέως Προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης, σε απολογισμό του για το *εν Κύπρω Εκπαιδευτικό Σύστημα* ήταν το ακόλουθο:

« 1) Η ίδρυσις επαγγελματικών σχολών θηλέων ποικίλης φύσεως δέον επίσης να επιδιωχθή, διότι μόνον δια τοιούτων σχολών είναι δυνατή **καταπολέμησις της ανεργίας των θηλέων αποφοίτων** των γυμνασίων. Πάντα ταύτα εμπίπτουν εις τα σχέδια και τας προοπτικές του Υπουργείου Παιδείας» (Σπυριδάκις, 1968, 20).

Το Σύνταγμα και η νομοθεσία αποτυπώνουν τις κοινωνικές και τις πολιτικές διεργασίες της εποχής, χωρίς ωστόσο ο νομικός και συνταγματικός αντικειμενισμός να έχουν κατ' ανάγκη πάντα άμεσα και ορατά κοινωνικά αποτελέσματα.

Συμπεράσματα 4^{ου} κεφαλαίου

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάστηκαν πολιτισμικές παράμετροι που επηρέασαν το κράτος στις απαρχές της ίδρυσής του, ο τρόπος που επηρέασαν αρχικά πολιτικές και διοικητικές πρακτικές και την εισαγωγή των γυναικών στη δημόσια υπηρεσία στα

αρχικά στάδια λειτουργίας του κράτους στη βάση δύο κοινοτήτων, που αναγνωρίζονταν από το Σύνταγμα

Η συμβολή του κεφαλαίου αυτού είναι στην ανάδειξη παραδειγμάτων έμφυλων αποκλεισμών ή προτιμήσεων στην πρόσληψη σε συγκεκριμένα επαγγέλματα που αποδεικνύει την ισχύ των πατριαρχικών πολιτισμικών αντιλήψεων κατά τη σύνταξη σχεδίων υπηρεσίας και την επακόλουθη προκήρυξή τους. Η ανάδειξη του καθωσπρεπισμού στα κείμενα των προκηρύξεων θέσεων στην *Επίσημη Εφημερίδα* πριν από το πρώτο κρίσιμο σταυροδρόμι της Τουρκανταρσίας είναι αναμενόμενη λόγω του κλίματος και της περιρρέουσας ατμόσφαιρας της εποχής, αλλά το πιο σημαντικό στοιχείο είναι ο συναινετισμός με εθνотικό πρόσημο που επηρέαζε τις προσλήψεις στη βάση και έμφυλα προκαθορισμένων επαγγελματιών.

Δεύτερον, αναδεικνύει τον ηγεμονισμό του *Συντάγματος*, το οποίο αν και ως κείμενο είναι πολιτικά ορθό και δίνει ισότητα και ψήφο στη γυναίκα, εμφορείται από πατριαρχικές αντιλήψεις, σε ό,τι αφορά στην ιδιωτική σφαίρα της γυναίκας στη βάση της εθνотικής της καταγωγής.

Τέλος, αναδεικνύει την απουσία ή υπο-αντιπροσώπευση των γυναικών από τον ίδιο τον μηχανισμό λήψης αποφάσεων σε ό,τι αφορά στην πολιτική (ως αιρετές ή ως διοριζόμενες αξιωματούχοι) και τον μηχανισμό, ο οποίος ευθύνεται για τη στελέχωση του δημόσιου τομέα (ΕΔΥ) ή των ημικρατικών οργανισμών (διοριζόμενα συμβούλια από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας), ο οποίος είναι εμφανής έξι δεκαετίες μετά από την ίδρυση του κυπριακού κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΤΟΝ ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΣΗΜΕΡΑ

ΣΚΟΠΟΣ – ΣΤΟΧΟΙ 5^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Το πέμπτο κεφάλαιο εστιάζει στην έμφυλη εικόνα στη δημόσια υπηρεσία (εξαιρουμένης της δημόσιας εκπαιδευτικής που θα παρουσιαστεί αναλυτικά στο έκτο κεφάλαιο) και την Εθνική Φρουρά στις μέρες μας. Επιμερίζεται σε δύο υποκεφάλαια. Το πέμπτο κεφάλαιο επιχειρεί να απαντήσει στο έκτο υποερώτημα που εστιάζει στο κατά πόσο το φύλο επηρεάζει στις μέρες μας την ιεραρχική ανέλιξη των γυναικών στη δημόσια υπηρεσία και στο έβδομο υποερώτημα που διερευνά κατά πόσο επηρεάστηκαν οι γυναίκες ως αποδέκτριες ρυθμιστικών πολιτικών. Στο πέμπτο κεφάλαιο δίνεται έμφαση και σε έμφυλα δεδομένα, δηλαδή δίνονται απαντήσεις σχετικές με το πρώτο κύριο ερευνητικό ερώτημα, και επιχειρείται εστίαση **σε ποσοτικά στοιχεία. Διερευνάται κατά πόσο υπάρχουν ή μπορούν να συλλεχθούν έμφυλα δεδομένα για τη δημόσια διοίκηση και κατά πόσο αυτά είναι σημαντικά.** Σε ό,τι αφορά στα δεδομένα, η ανάγκη χαρτογράφησης του τοπίου των υπαλλήλων που εργάζονται στη δημόσια υπηρεσία (διοίκηση-υπηρεσίες και άμυνα) είναι σημαντική λόγω της απουσίας δημοσιευμένων έμφυλων δεδομένων για το θέμα. Συν τω χρόνω, εστιάζει και στο δεύτερο ερώτημα που αναφέρεται στις προκλήσεις και γι' αυτό αξιοποιεί, την Κυπριακή Νομολογία και γίνεται αναφορά σε νόμους και δημόσιο λόγο για έμφυλα ζητήματα, πρωτίστως μετά την ενταξιακή διαδικασία στο 5.2.3.3 ως το τέλος του κεφαλαίου.

Η εικόνα των εν υπηρεσία μόνιμων δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και των εκπαιδευτικών του δημοσίου κατέστη δυνατή να αποτυπωθεί στατιστικά με βάση στοιχεία που παραχωρήθηκαν από τα αρμόδια διορίζοντα όργανα, ΕΔΥ και ΕΕΥ, αντίστοιχα. Λήφθηκαν το φθινόπωρο 2016 για το έτος 2015, όπου είχε ολοκληρωθεί η *Ετήσια Έκθεσή* τους για το 2015.

Με βάση την ανάλυση των δεδομένων που λήφθηκαν από το ΓΕΕΦ τον Μάρτιο του 2016 επιβεβαιώνεται ότι ο χώρος της Εθνικής Φρουράς (Υπουργείο Άμυνας) είναι ανδροκρατούμενος, ενώ ο χώρος της δημόσιας εκπαίδευσης (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού) είναι γυναικοκρατούμενος σχεδόν αποκλειστικά σε ότι αφορά στην προδημοτική εκπαίδευση και, κατεξοχήν σε ό,τι αφορά στη δημοτική εκπαίδευση.

Σημειώνεται ότι στα δύο προαναφερθέντα υπουργεία (ΥΠΑΜ, ΥΠΠ) η διοικητική υποστήριξη γίνεται από υπαλλήλους που υπάγονται στην ΕΔΥ. Στην περίπτωση της στελέχωσης του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού η διοικητική υποστήριξη είναι κυρίως από γραμματειακό και διοικητικό προσωπικό, ενώ στο Υπουργείο Άμυνας, η υποστήριξη γίνεται, κυρίως, από τεχνικούς και μηχανικούς του δημοσίου (πληροφορία από τον κ. Γιώργο Γεωργίου, λειτουργό της ΕΔΥ, κατά τον έλεγχο στη Βάση Δεδομένων της ΕΔΥ. Στους περιορισμούς καταγράφεται το γεγονός ότι δεν θα έχουμε δεδομένα για άλλα σώματα ασφαλείας (Αστυνομία και Πυροσβεστική Υπηρεσία).

5. 1 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ – ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ, ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΛΙΞΗΣ

Το *Σύνταγμα* της Κύπρου δεν κάνει εκτενή αναφορά στη δημόσια υπηρεσία (βλ. άρθρα 122-125). Κάνει μόνο έμμεση μόνο αναφορά στην ισότητα ανδρών και γυναικών με το άρθρο 28 με το οποίο απαγορεύονται οι διακρίσεις συμπεριλαμβανομένου και του φύλου. Το άρθρο 123 του *Συντάγματος* δίνει έμφαση στην ποσόστωση με βάση την εθνοτική προέλευση στις προσλήψεις, το άρθρο 124 στη σύσταση του αρμόδιου διορίζοντος οργάνου (ΕΔΥ), ενώ το άρθρο 125 δίνει έμφαση στον τρόπο συναινετικής λήψης απόφασης του οργάνου για τη διασφάλιση «ισορροπιών» ως προς την εθνοτική προέλευση των δημοσίων υπαλλήλων.

Σε ό,τι αφορά στη στελέχωση της δημόσιας υπηρεσίας ο Συνταγματικός Νομοθέτης προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στις πολιτικές καταστάσεις, τις οργανικές και τις λειτουργικές διαστάσεις της κρατικής διοίκησης και την προσπάθεια εξυπηρέτησης των πολιτών με την αναφορά στο άρθρο 125:

«[...] Η Επιτροπή Δημοσίας Υπηρεσίας οφείλει να κατανέμη τας δημοσίας θέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων και να διορίζει, μονιμοποιή, εντάσσει εις την δύναμιν των μονίμων ή των δικαιουμένων συντάξεως υπαλλήλων, προάγει, μεταθέτει, καθιστά συνταξιούχους δημοσίους υπαλλήλους και να ασκήσει πειθαρχικήν εξουσίαν επ' αυτών, περιλαμβανομένων της απολύσεως ή της απαλλαγής από των καθηκόντων αυτών]».

Στην Ελλάδα το ίδιο το *Σύνταγμα* αναφέρεται εκτενώς στην ισότητα των πολιτών ασχέτως φύλου με βάση το άρθρο 4 παρ. 2 («Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις»), αλλά και στον ρόλο και τη λειτουργία των δημοσίων υπαλλήλων με το άρθρο 103, όπου η πρώτη παράγραφος αναφέρει ότι:

«Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι **εκτελεστές της θέλησης του Κράτους** και υπηρετούν τον Λαό, οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην Πατρίδα. Τα προσόντα και ο τρόπος του διορισμού τους ορίζονται από το νόμο».

Στο κυπριακό *Σύνταγμα* το άρθρο 125, παρ. 3, εδ. 2 είναι σχεδόν εξαντλητικό στον τρόπο λήψης απόφασης από τους Έλληνες και τους Τούρκους που συμμετέχουν στο αρμόδιο διορίζον όργανο για τον διορισμό ή την προαγωγή δημόσιων λειτουργών με βάση την εθνοτική προέλευση ή ανεξαρτήτως αυτής («η απόφασις ως προς την πλήρωσιν ταύτης συμφώνως ταις διατάξεσι του Συντάγματος υπό Έλληνας ή Τούρκου [...]»). Η έγνοια του Συντακτικού Νομοθέτη είναι η διασφάλιση των προνοιών που διέπουν την «ισορροπία» στην αναλογικά των προσλήψεων ανάμεσα στα μέλη των δύο κοινοτήτων και η συμπερίληψη του θηλυκού γένους στην ιδιότητα του πολίτη εν δυνάμει δημόσιου υπαλλήλου («Έλληνας ή Τούρκου») δεν εντοπίζεται στο *Σύνταγμα* του 1960, αλλά εντοπίστηκε, όπως ήδη είδαμε, σε συγκεκριμένες θέσεις που άνοιξαν ανεξαρτήτως φύλου ή αποκλειστικά για γυναίκες («πολίτιδαι»).

Η σχέση των δημοσίων υπαλλήλων ως «έμμεσων έμμισθων οργάνων του κράτους» είναι «προαιρετική, άμεση, υπηρεσιακή και πειθαρχική προς αυτό (άρθρο 1, παρ. 2 ΠΔ 611/1997)» (Δημητρόπουλος 2009, 1326 στο Σπανός, 2012; 8, Αργυρόπουλος, 2017) στην Ελλάδα, όπως ορίστηκε από τη δεκαετία του 1920 από τον Αργυρόπουλο κι επαναλαμβάνει ο Μακρυδημήτρης με παραπλήσιο τρόπο οκτώ δεκαετίες αργότερα προσθέτοντας στον ρόλο του δημοσίου υπαλλήλου ιδιότητες, όπως: της αμεροληψίας, αποτελεσματικότητας, εντιμότητας, αποδοτικότητας και αντικειμενικότητας, έτσι ώστε οι πολίτες να τυγχάνουν ουσιαστικής εξυπηρέτησης (Μακρυδημήτρης, 2008; 317). Ουσιαστικά, ο ορισμός αυτός συνάδει και με τη σχέση των υπαλλήλων, ανδρών και

γυναικών, στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου. Όπως θα διαφανεί πιο κάτω, αυτή η «προαιρετική» σχέση είναι ιδιαίτερα επιθυμητή και προσβάσιμη από τις γυναίκες που στελεχώνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό το εν λόγω σώμα.

5.1.1 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΑΝΔΡΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ ΔΙΟΡΙΖΟΝΤΟΣ ΟΡΓΑΝΟΥ ΣΕ Ο,ΤΙ ΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΕΛΙΞΗ

Ο πληθυσμός των γυναικών και των ανδρών σε μια υπηρεσία επηρεάζει πτυχές διαχείρισης εξουσίας αλλά και την ίδια την *κουλτούρα* (Kenney, 1996; 456):

«Είτε οι γυναίκες είναι πλειοψηφία και υπερτερούν είτε μειοψηφία ή σε ίση αναλογία είναι σημαντικό να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων. Η αναλογία ανδρών – γυναικών επηρεάζει πώς η κυρίαρχη ομάδα βλέπει την ανίσχυρη και πώς βλέπει τον εαυτό της. Ο αριθμός των γυναικών καθορίζει τον διαθέσιμο χώρο για ατομική έκφραση, το είδος της εργασίας που ανατίθεται σε αυτές, το πώς η κατανομή της εργασίας σχολιάζεται, καθώς και την έκταση, στην οποία οι γυναίκες ενσωματώνονται σε ανεπίσημα κανάλια εξουσίας» (Kenney, 1996; 456-457).

Σε ό,τι αφορά στη σύνθεση του δημοσίου θα διαφανεί ότι οι γυναίκες είναι η πλειοψηφία, παρόλο που το ίδιο το αρμόδιο διορίζον όργανο (ΕΔΥ) είναι σχεδόν καθόλη τη διάρκεια λειτουργίας και προσφοράς του θεσμού αποκλειστικά ανδροκρατούμενο. Εύστοχα, θα μπορούσε να διατυπώσει κανείς τον ισχυρισμό ότι ο εν λόγω μηχανισμός διακατέχεται από έναν «πατριαρχικό ομο-κοινωνικό ιστό» (Gabriel, 2014; 51, Pétursdóttir, 2017; 86), ο οποίος αναπαράγεται μέσω και λόγω των ανδρών αποκλείοντας, συν τω χρόνω, τις γυναίκες.

Η ΕΔΥ, με πενταμελή σύνθεση, ενεργεί ως το καθ' ύλην αρμόδιο όργανο του κράτους για θέματα που άπτονται της δημόσιας υπηρεσίας της Κύπρου. Με εξαίρεση, τον διορισμό της Κατερίνας Φλουρέντζου-Μελισσηνού με την ιδιότητα του μέλους για μια θητεία από τον Πρόεδρο Δ. Χριστόφια, από το 1960 ως σήμερα δεν υπήρξε άλλη γυναίκα μέλος ή πρόεδρος του οργάνου, είτε Ελληνοκύπρια είτε Τουρκοκύπρια, ενώ από τις 21/12/1963 δεν ξανασυμμετέσχαν Τουρκοκύπριοι στο εν λόγω σώμα. Η συμπερίληψη γυναίκας ή γυναικών θα είναι εφικτή μετά από τη λήξη της εξάχρονης θητείας της υφιστάμενης επιτροπής το 2021.

Η απουσία γυναικών από τη σύνθεση της ΕΔΥ επιβεβαιώνει για έξι δεκαετίες η «κρίση» (πρόσληψη ή ανέλιξη) είναι στα χέρια μιας αποκλειστικά ή σχεδόν αποκλειστικά ανδροκρατούμενης επιτροπής, η οποία χωρίς να σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι μεροληπτεί, σαφώς, όμως, δεν ευνοεί πάντα τις γυναίκες δημόσιες υπαλλήλους να ανεληχθούν. Αυτές, ως δημόσιοι υπάλληλοι, έχουν την ίδια περίπου εκπροσώπηση στη δημόσια υπηρεσία, αλλά όχι σε ίδια επίπεδα ιεραρχίας με τους άνδρες ή σε ίδια αναλογία στην κάθε υπηρεσία, όπως θα διαφανεί πιο κάτω.

Τα στοιχεία που ακολουθούν για γυναίκες και άνδρες δημοσίου υπαλλήλους, ουσιαστικά αφορούν στις μέρες μας μόνο Ελληνοκυπρίους και Ελληνοκύπριες. Οι τουρκοκύπριοι και οι τουρκοκύπριες δημόσιοι υπάλληλοι αποχώρησαν μετά τα γεγονότα της Τουρκανταρσίας και απολύθηκαν τελικά, όταν έληξαν οι άδειες απουσίας τους από τον χώρο εργασίας τους. Αυτό ανιχνεύεται και τεκμαίρεται από δημοσιεύσεις απολύσης τους στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης* ως τα μέσα του 1965. Ουσιαστικά, δεν ισχύει στην πράξη μετά το 1963 η ποσόστωση 7 προς 3 στις

προσλήψεις στο δημόσιο με βάση την εθνική προέλευση, όπως είδαμε στην ενότητα 3.2 για θέσεις που προκηρύσσονταν το 1960.

5.1.2 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΝΙΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ – ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΕΛΙΞΗ ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ

Στις μέρες μας η πρόσληψη στην κυπριακή δημόσια υπηρεσία δεν φαίνεται ότι παρουσιάζει έμφυλους αποκλεισμούς, ασυμμετρίες ή προτιμήσεις, όπως είδαμε στην υποενότητα 4.3.3 κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του κράτους με παραδείγματα, κυρίως, από τα παραϊατρικά επαγγέλματα. Οι γυναίκες έχουν στις μέρες μας τις ίδιες πιθανότητες πρόσληψης με τους άνδρες, ενώ για την προαγωγή (κάθετη κινητικότητα προς τα άνω) λαμβάνονται υπόψη αντικειμενικά κριτήρια.

Σε ό,τι αφορά στην πρόσληψη σε θέσεις στη δημόσια υπηρεσία, λόγω ζήτησης των θέσεων οι υποψήφιοι/υποψήφιες παρακάθονται συνήθως σε γραπτές εξετάσεις, πριν από την πρόσκληση σε συνέντευξη, η οποία σε μεγάλο βαθμό δίνει το στίγμα της κατάταξης των υποψηφίων. Ωστόσο, η τελική απόφαση για πρόσληψη προκύπτει μετά από την προφορική συνέντευξη ενώπιον του ανδροκρατούμενου οργάνου της ΕΔΥ και δυνατόν να υπάρχουν ακούσιες έμφυλες προτιμήσεις, κάτι που δεν μπορεί εύκολα να επιβεβαιωθεί ή να θεωρηθεί σκόπιμο ή εκούσιο εκ μέρους του οργάνου.

Για την προαγωγή των δημοσίων υπαλλήλων σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η *Ετήσια Αξιολόγηση* των δημοσίων υπαλλήλων. Για τρεις δεκαετίες η ετήσια αξιολόγηση των δημοσίων υπαλλήλων ήταν εμπιστευτική, με βάση οκτώ σημεία-άξονες και αποτίμηση

για τον κάθε άξονα ξεχωριστά, από το ένα (1) ως το πέντε (5). Όσοι και όσες αξιολογούμενοι και αξιολογούμενες είχαν ανεπίσημη γνώση της βαθμολογίας τους άτυπα από τα προϊστάμενα άτομα δεν ήταν απολύτως βέβαιοι ή βέβαιες κατά πόσο αυτή η πληροφορία ήταν «αληθής». Απτή απόδειξη είχαν οι υπάλληλοι μόνο αν προσέφευγαν δικαστικά σε περίπτωση προαγωγής συνυποψίου/συνυποψήφιας συναδέλφου τους, οπότε οι βαθμολογίες τους- κοινοποιούνταν σ' αυτούς γραπτώς κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας δίκης (Οι περί Δημόσιας Υπηρεσίας (Αξιολόγηση Υπαλλήλων) Κανονισμοί του 1990). Κατ' επέκταση, εφόσον μέχρι το 1990 δεν γνώριζαν οι δημόσιοι υπάλληλοι την ετήσια τους αξιολόγηση, δεν μπορούσαν ούτε να προβούν σε ένσταση για την αξιολόγησή τους, ούτε να είναι απόλυτα βέβαιοι ή βέβαιες για την τυχόν έμμεση προφορική πληροφόρηση για την απόδοση της *αξίας* τους.

Αυτό άλλαξε με απόφαση του Προέδρου της Δημοκρατίας Γεώργιου Βασιλείου, ο οποίος ήταν ο πρώτος μη επαγγελματίας πολιτικός που ανήλθε στην προεδρία, κατόπιν εξέτασης σχετικού παραπόνου από δημόσιο υπάλληλο. Έκτοτε, οι *Ετήσιες Εκθέσεις* κοινοποιούνται στους αξιολογούμενους και τις αξιολογούμενες και τα υφιστάμενα πρόσωπα μπορούν να υποβάλουν ένσταση για την αξιολόγησή τους.

Στην περίπτωση προαγωγών δημοσίων υπαλλήλων ως ενδομηματική εξέλιξη από την ΕΔΥ και πάλι η/οι θέση/θέσεις δημοσιεύονται στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, ωστόσο, συνήθως, γίνεται μελέτη φακέλων και σύσταση από τον οικείο διευθυντή ή την οικεία διευθύντρια του Τμήματος και τις πλείστες φορές δεν διεξάγεται συνέντευξη ενώπιον του αρμόδιου οργάνου.

Με αυτό το σκεπτικό, είναι πολύ πιθανόν να προσφεύγουν στο Δικαστήριο λιγότερα άτομα και ακόμη λιγότερες γυναίκες δημόσιοι υπάλληλοι, παρά εκπαιδευτικοί. Είναι πολύ πιθανόν να προσφεύγουν ως εφεσείουσες στο Διοικητικό Δικαστήριο και μετέπειτα στο Ανώτατο λιγότερες γυναίκες σε περιπτώσεις προαγωγών, όταν/εάν προβαίνουν στην εκτίμηση ότι αδικήθηκαν. Κι αυτό, γιατί με την κατάθεση προσφυγής για την προαγωγή άλλου συναδέλφου σε ιεραρχικά ανώτερη θέση ουσιαστικά η εφεσείουσα δημόσια υπάλληλος έρχεται σε άμεση ρήξη με την ιεραρχία του τμήματος/υπηρεσίας της που συνέστησε άλλο πρόσωπο (άνδρα ή γυναίκα) και η πράξη αυτή δυνατόν να εκλαμβάνεται από την ίδια ή και τους προϊσταμένους της ως «εξέγερση».

Είναι παραδεκτό ότι «απουσιάζει μια συστηματική εξερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι χώροι στους οργανισμούς παράγουν ή αναπαράγουν έμφυλες πρακτικές αλλά και ο τρόπος που αυτές οι χωρικές έμφυλες πρακτικές μεταμορφώνουν και δυνητικά αντιστέκονται στους ανδροκρατούμενους εργασιακούς χώρους» (Panayiotou, 2014; 428). Αν δούμε τον χώρο μόνο ως έμφυλα και κοινωνικά προσδιορισμένο, προκαθορισμένο και περιοριστικό, αλλά και ως χώρο «gendering», που είναι «χώρος αντίστασης και διαλόγου») (ibid; 429), τότε η προσφυγή στη δικαιοσύνη από εφεσείουσες για την προαγωγή αρρένων ισοδύναμων στην απόδοση είναι αφενός μια άρνηση αποδοχής της αναπαραγωγής της καθεστυκίας πατριαρχικής τάξης και, αφετέρου, μία μορφή δημόσιου λόγου. Αν, όντως υπάρχει μια διαδικασία αναπαραγωγής του καθεστηκυίας τάξης, το «σύστημα» δεν παραδέχεται την έμφυλη διάσταση στη λήψη της απόφασης για ανέλιξη ενός άνδρα αντί μίας γυναίκας. Μία γυναίκα με αξιώσεις για ανέλιξη στον δημόσιο τομέα θα πρέπει να αξιώνει νωρίς στην

καριέρα της την απόδοση της αξίας της, ούτως ώστε να μην υστερεί βαθμολογικά σε σχέση με άρρενες που προσλήφθηκαν την ίδια περίοδο, διαθέτουν ίδια προσόντα με την ίδια και εκτελούν την ίδια εργασία, ούτως ώστε να μην καθelώνονται στο σημείο εκκίνησης και να έχουν ίσες ευκαιρίες για ανοδική εξέλιξη στην επαγγελματική ιεραρχία.

5.1.3 Η ΜΟΝΙΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ - ΑΝΕΛΙΞΗ ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΠΡΩΤΟΥ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ

Σε περίπτωση προαγωγών σε θέση Πρώτου Διορισμού και Προαγωγής στο δημόσιο, διεξάγονται συνεντεύξεις από το συμβουλευτικό όργανο. Στη συνέχεια, προσκαλείται στην ΕΔΥ τετραπλάσιος αριθμός υποψηφίων. Συγκεκριμένα, για τη θέση Δ/ντή ή Δ/ντριας τμήματος (θέση Πρώτου Διορισμού και Προαγωγής) δικαιούνται να υποβάλουν αίτηση δημόσιοι/δημόσιες υπάλληλοι αλλά και εξωτερικοί αιτητές. Η θέση για τους δημόσιους ή τις δημόσιες υπαλλήλους λογίζεται ως προαγωγή και λαμβάνεται υπόψη η *αρχαιότητά* τους (μισθολογική κλίμακα που δηλώνει και θέμα θέσης στην ιεραρχία). Αφού γίνει αρχικά ο έλεγχος νομιμότητας για τους υποψήφιους και τις υποψήφιες και, στη συνέχεια, διεξαχθούν συνεντεύξεις, συνήθως από αριθμό Γενικών Διευθυντών Υπουργείων υπό την Προεδρία του/της καθ' ύλην αρμόδιου ή αρμόδιας Γ.Δ., το πόρισμα αποστέλλεται στην ΕΔΥ χωρίς ανάρτηση ή κοινοποίησή του στα ενδιαφερόμενα μέρη ή ενημέρωσή τους για το περιεχόμενό του. Στην ΕΔΥ, μετά από έλεγχο του αρχικού πορίσματος, καλείται σε συνέντευξη τετραπλάσιος αριθμός υποψηφίων με βάση την κατάταξή του καθενός και της καθεμίας. Διεξάγεται συνέντευξη και λαμβάνεται υπόψη η σύσταση του Γενικού Διευθυντή ή της Γενικής Διευθύντριας

του εν λόγω υπουργείου. Σε ό,τι αφορά στο σύνολο των κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη για την κατάταξη των υποψηφίων σε θέση πρώτου διορισμού και προαγωγής είναι η αξία (βαθμολογία), τα προσόντα, η αρχαιότητα (μισθολογική κλίμακα) και η συνέντευξη, η οποία «προσμετρά στο κριτήριο της αξίας».

Η πλήρωση της θέσης ανακοινώνεται στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης* μετά από παρέλευση χρόνου, αφού εγκριθεί από το Υπουργικό Συμβούλιο. Αν προσβάλει την Απόφαση στο Δικαστήριο εντός συγκεκριμένης χρονικής προθεσμίας από την Ανακοίνωση της πρόσληψης και η Ένστασή της εφεσείουσας ή του εφεσείοντος γίνει αποδεκτή, τότε ενημερώνεται για επιμέρους στοιχεία της διαδικασίας μέσω της ακροαματικής διαδικασίας.

Οι αποφάσεις των τελευταίων ετών (2003 -) είναι προσβάσιμες από τη Βάση Δεδομένων *CyLaw* για τα πρωτόδικα δικαστήρια και το Ανώτατο. Πριν από την σχετικά πρόσφατη ανασύσταση του Διοικητικού Δικαστηρίου οι εφεσείοντες/εφεσείουσες προσέφευγαν στο Ανώτατο Δικαστήριο για να προσβάλουν διορισμούς και προαγωγές. Οι διαδικασίες εκδίκασης υποθέσεων στο Ανώτατο Δικαστήριο σε επίπεδο Εφετείου μπορεί να απαιτήσουν εκτός από ένα σεβαστό χρηματικό ποσό και ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα εκδίκασης που μπορούσε να ξεπεράσει και τα δέκα χρόνια με το Εφετείο, το οποίο μπορεί να είναι αποτρεπτικό για αρκετούς και αρκετές δημόσιους λειτουργούς και, στη συνέχεια, θα διερευνηθεί κατά πόσο οι εφέσεις έχουν έμφυλο πρόσημο.

5.1.4 Η ΜΟΝΙΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ— ΟΙ ΕΝΔΟΙΑΣΜΟΙ ΓΙΑ ΥΠΟΒΟΛΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ ΓΙΑ ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΑΛΛΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Στο σημείο αυτό θα εξηγηθεί αναλυτικά ο ισχυρισμός ότι είναι πιο εύκολο για στελέχη της εκπαίδευσης παρά για μόνιμους και μόνιμες δημόσιους υπαλλήλους να προσφύγουν σε ένδικα μέσα, όταν δεν προαχθούν και γιατί οι γυναίκες δημόσιοι υπάλληλοι είναι δυνατόν να έχουν περισσότερους ενδοιασμούς να προβούν σε τέτοια πράξη παρά οι άνδρες δημόσιοι υπάλληλοι και πολύ περισσότερους από τις γυναίκες στελέχη της εκπαίδευσης.

Σ' ότι αφορά στην ανέλιξη στελεχών της δημόσιας εκπαίδευσης (ΒΔ, ΒΔΑ Μέσης, Διευθυντές ή Διευθύντριες) σε θέσεις εποπτικού προσωπικού, δηλ. επιθεωρητών/επιθεωρητριών, παρατηρούνται τα εξής. Η ανέλιξη σε θέσεις Επιθεωρητή και Επιθεωρήτριας Γενικών Μαθημάτων στη Δημοτική απαιτεί όπως οι υποψήφιοι/υποψήφιες υπηρετούν σε θέση Διευθυντή/Διευθύντριας σχολικής μονάδας, ενώ για θέσεις Επιθεωρητών Ειδικών Μαθημάτων στη Δημοτική, όπως και σε θέσεις στη Μέση Γενική και στη Μέση Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση τη θέση μπορούν να διεκδικήσουν άτομα από τη θέση του/της ΒΔ. Ωστόσο, οι ΒΔ υστερούν στο σημείο της αρχαιότητας στο οποίο έχουν προβάδισμα οι Διευθυντές/Διευθύντριες σχολικών μονάδων της βαθμίδας τους. Η τυχόν αμφισβήτηση των προαγωγών των στελεχών της εκπαίδευσης σε θέσεις εποπτικού προσωπικού από την ΕΕΥ μπορεί να προσβληθεί με προσφυγή σε ένδικα μέσα, όπως το ίδιο συμβαίνει με προαγωγές στη δημόσια υπηρεσία από την ΕΔΥ.

Αξίζει, όμως, να επισημανθεί ότι στα στελέχη της εκπαίδευσης, τα οποία ενδέχεται να προσβάλουν μία κανονιστική διοριστική πράξη του αρμόδιου διορίζοντος οργάνου (ΕΕΥ), δεν ασκείται ψυχολογική πίεση να μην το πράξουν για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος λόγος σχετίζεται με το γεγονός ότι ο εφεσείων ή εφεσείουσα δεν συνυπάρχει στον ίδιο εργασιακό χώρο με τον εφεσιβλητό ανθυποψήφιο ή την εφεσιβλητή ανθυποψήφια, όπως στη δημόσια υπηρεσία. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με το γεγονός ότι στη διαδικασία του συμβουλευτικού οργάνου που συμμετέχει στην προφορική «κρίση» των υποψηφίων για θέση εποπτικού προσωπικού δεν συμμετέχει ο/η άμεσα προϊστάμενός του/της, δηλ. ο οικείος ή η οικεία επιθεωρήτρια του σχολείου ή της ειδικότητας. Το γεγονός ότι το στέλεχος εκπαίδευσης διεκδικεί ομόβαθμη θέση με τον Επιθεωρητή/Επιθεωρήτριά του δεν επιτρέπει στη διαδικασία κρίσης τη συμμετοχή του και, κατ' επέκταση, δεν επηρεάζει την απόφασή του να αμφισβητήσει την εν λόγω διοικητική πράξη, διότι η «επαφή» του με το καθ' ύλην αρμόδιο υπουργείο γίνεται μέσω του οικείου Επιθεωρητή. Στη Συμβουλευτική Επιτροπή συμμετέχει κλιμάκιο από Πρώτους Λειτουργούς σε θέση Α14⁺², του Διευθυντή του Τμήματος Α15⁺² και σε κάποιες περιπτώσεις στην τριμελή συμβουλευτική επιτροπή συμμετέχει και ο Γενικός Διευθυντής/η Γενική Διευθύντρια του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού³³. Η διεξαγωγή συνέντευξης στην περίπτωση που τα άτομα είναι περισσότερα από το τριπλάσιο των θέσεων επιβάλλεται, ενώ στην περίπτωση τριπλάσιων ή ολιγότερου αριθμού εναπόκειται στην αρμόδια αρχή κατά πόσο θα διεξαγάγει συνεντεύξεις. Κι αυτό γιατί η κατάταξη της συμβουλευτικής επιτροπής στην περίπτωση αυτή δεν είναι

³³ Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού από το 2019 μετονομάστηκε σε Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας.

δεσμευτική για το αρμόδιο διορίζον όργανο και έχει συμβουλευτικό και όχι καθοριστικό χαρακτήρα.

Αντιθέτως, για άτομα που εργάζονται στο δημόσιο, σε συγκεκριμένα μη εναλλάξιμα πόσα, με συγκεκριμένη ιεραρχική δομή και συγκεκριμένο μη εναλλάξιμο συνήθως εργασιακό χώρο, διατυπώνεται η θέση ότι είναι δύσκολο να τολμήσει κανείς να εφεσιβάλει μια δικαστική απόφαση για προαγωγή άλλου/άλλης συναδέλφου, ειδικά αν οι οικογενειακές υποχρεώσεις και ειδικά στα ανήλικα, υπερήλικα ή τυχόν ασθενέστερα μέλη της οικογένειας αυξάνονται με την πάροδο του χρόνου. Οι γυναίκες, ενδεχομένως, με μεγαλύτερη συχνότητα να διστάζουν να προχωρήσουν δικαστικά προσφεύγοντας στο Διοικητικό Δικαστήριο και σε περαιτέρω ενέργειες, στη συνέχεια, σε επίπεδο Εφετείου. Με τη στάση αυτή ουσιαστικά πρόσωπο, το οποίο αισθάνεται ότι αδικήθηκε, «μένει» χωρίς ανέλιξη και καταδικάζεται σε «απώλεια καριέρας».

Δεδομένης της έμφυλα δομημένης κοινωνίας ενδέχεται να υπάρχουν υφέρπουσες ή εμφανείς έμφυλες προτιμήσεις ανώτερων λειτουργιών ή και κλιμακίων αξιολόγησης που να δίνουν κάποιες φορές το προβάδισμα για ανέλιξη σε άνδρες υφιστάμενους.

Αυτή η μορφή έμφυλης προτίμησης μπορεί να εκδηλώνεται με καλύτερες ετήσιες σταδιακές αξιολογήσεις ή προμοδότηση κατά τη διάρκεια της συνέντευξης από το συμβουλευτικό όργανο ή κατά τη σύσταση της διεύθυνσης του τμήματος/υπηρεσίας, όπως θα διαφανεί πιο κάτω σε κάποιες περιπτώσεις. Έτσι, θα φανεί η ύπαρξη «γυάλινης οροφής» που συναντούν οι γυναίκες στο δημόσιο, όπως και η ύπαρξη του «κολλώδους πατώματος» για κάποιες γυναίκες, οι οποίες βρίσκονται καθηλωμένες στην κατώτερη βαθμίδα της δημόσιας υπηρεσίας.

5.1.5 Η ΜΟΝΙΜΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ— ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΔΥ

5.1.5.1 Η ΕΣΤΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΘΗΛΥΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Η πρόσληψη, η ανέλιξη και η πρόωρη αφυπηρέτηση στο δημόσιο είναι σημαντικές πτυχές, οι οποίες διερευνήθηκαν σε ό,τι αφορά στην έμφυλη διάσταση με βάση τα δεδομένα αποδεδειγμένα στην *Ετήσια Έκθεση 2015* της ΕΔΥ (όπως ίσχυαν στις 31/12/2015) και στη συνέχεια από πρόσθετα δεδομένα από τη Βάση Δεδομένων της ΕΔΥ, όπως «κλείδωσαν» επίσης κατά τη λήξη του έτους 2015. Η εξασφάλιση σχετικής άδειας για διερεύνηση των δεδομένων της Βάσης στις εγκαταστάσεις της ΕΔΥ, επέτρεψε περαιτέρω και εις βάθος διερεύνηση έμφυλων πτυχών που αφορούν το μόνιμο προσωπικό της δημόσιας υπηρεσίας. Η συνδρομή των λειτουργών της ΕΔΥ κ. Γιώργου Γεωργίου και Αγαθοκλή Πιερή στις 10/9/2016 ήταν καθοριστική για την εξαγωγή των στοιχείων και περαιτέρω επεξεργασία.

Καταρχάς, από την εν λόγω *Ετήσια Έκθεση* διαπιστώνει κανείς την έλλειψη συστηματικής συμπερίληψης του φύλου σε γραφικές παραστάσεις ή πίνακες στους οποίους η προσθήκη της εν λόγω μεταβλητής θα προσέδιδε κάθε φορά μια προστιθέμενη αξία στο υπο διερεύνηση ερώτημα. Ομολογουμένως, αναγνωρίζεται ότι υπάρχουν έμφυλες αναφορές διάσπαρτες στην εν λόγω *Έκθεση*, ωστόσο δεν είναι επαρκείς και δεν φωτίζουν πλήρως την εικόνα της γυναίκας-δημοσίου υπαλλήλου,

χωρίς αυτό να γίνεται εσκεμμένα αλλά στη βάση της λογικής της ετοιμασίας παραπλήσιας κάθε φορά Έκθεσης με την προηγούμενη.

Έτσι, τέθηκαν από τη γράφουσα επιπρόσθετα ερευνητικά ερωτήματα που αφορούσαν την κατανομή ανδρών και γυναικών σε υπουργεία/υπηρεσίες. Επιπλέον, διερευνήθηκε η κατανομή ανδρών και γυναικών, με βάση τη μισθολογική τους κλίμακα, από την Α1 μέχρι και την κλίμακα Α16 και τον πάγιο μισθό.

Ένα άλλο ερώτημα αφορούσε το κατά πόσο υφίσταται το φαινόμενο της *γυάλινης οροφής* για τις γυναίκες και ως υποερώτημα το κατά πόσο υφίσταται το φαινόμενο της *γυάλινης οροφής* σε υψηλά καταρτισμένες γυναίκες (κατόχους διδακτορικού).

Διερευνήθηκε, επίσης, το κατά πόσο υπάρχει έμφυλη διάσταση στην οικειοθελή πρόωρη αφυπηρέτηση ή την προσφυγή στη δικαιοσύνη σε ό,τι αφορά προαγωγές και, επιπλέον, κατά πόσο υπάρχει η διάσταση της «μη Κυπρίας» που επιζητεί πρόσληψη στο δημόσιο.

5.1.5.2 ΤΟ ΕΜΦΥΛΟ ΠΡΟΣΗΜΟ ΣΤΗΝ ΕΤΗΣΙΑ ΈΚΘΕΣΗ 2015 ΤΗΣ ΕΔΥ – ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Η προκαταρκτική διαπίστωση από τη μελέτη της Έκθεσης του εν λόγω οργάνου ήταν ότι κατέστη δυνατή η ανίχνευση ορατών και «αόρατων» στοιχείων, σε ό,τι αφορούσε στην έμφυλη διάσταση. Η Έκθεση 2015 της ΕΔΥ ανέφερε ότι 7563 γυναίκες και 4123 άνδρες είχαν υποβάλει εμπρόθεσμα αίτηση κατά το 2015 για πρόσληψη σε 154 θέσεις στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου εντός του συγκεκριμένου έτους (Ετήσια Έκθεση, 2015; 39).

Η Έκθεση δεν έκανε αναφορά για δεδομένα που αφορούσαν στον αριθμό των γυναικών, οι οποίες διεκδικούσαν χαμηλότερες στην ιεραρχία θέσεις διορισμού σε σχέση με θέση που διεκδικούσαν οι άνδρες σε μεγάλους αριθμούς.

Από την Έκθεση δεν ήταν επίσης εφικτό να αντιληφθεί κανείς κατά πόσο η αναλογία ανδρών και γυναικών (σχεδόν 2:1) που επιζητούσαν πρόσληψη στο δημόσιο ήταν η ίδια για τις υψηλόβαθμες θέσεις πρώτου διορισμού και προαγωγής

Επιπλέον, στην Έκθεση γινόταν αναφορά ότι 317 άτομα από το σύνολο των 11686 (ποσοστό 2,73%) που επιζητούσαν διορισμό ήταν μη Κύπριοι. Δεν προσδιοριζόταν το φύλο των μη Κυπρίων που επιζητούσαν διορισμό, ενώ θα ήταν σημαντικό να γινόταν αναφορά για να διαπιστωθεί αν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα σε μη Κύπριες γυναίκες και μη Κύπριους άνδρες για πρόσληψη στο δημόσιο, σε άτομα με ελληνική καταγωγή που επιθυμούσαν λόγω κοινής γλώσσας και της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα την κινητικότητα στην Κύπρο κ.ο.κ.

Σε ό,τι αφορά στην προφορική εξέταση ενώπιον του εν λόγω οργάνου, εντός του 2015 προσήλθαν 163 άτομα για 7 θέσεις Πρώτου Διορισμού και 14 θέσεις Πρώτου Διορισμού και Προαγωγής (Έκθεση, 2015; 40). Δεν καταγράφηκε στην Έκθεση ο αριθμός των γυναικών, οι οποίες κατέλαβαν από το σύνολο των 21 θέσεων τις 5 θέσεις από την κλίμακα Α1 μέχρι Α8, τις 3 θέσεις από την κλίμακα Α8-Α13 και πόσες από τις 13 θέσεις από την Α14 και άνω. Η Έκθεση κατέγραψε το επίπεδο της μόρφωσης (βλ. Έκθεση, 2015, § 4.2.3; 41-41, πίνακας 4) αλλά όχι το φύλο.

Μετά την άρση της παγοποίησης των προσλήψεων που επήλθε ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης το 2013, το 2014 και μετά διορίστηκαν 14 άνδρες και 7 γυναίκες (αναλογία 2:1) και το 2015 16 άνδρες και 5 γυναίκες (αναλογία 3:1 περίπου).

Η Έκθεση ανέφερε το σύνολο των υπηρετούντων στη δημόσια υπηρεσία (12397) αλλά δεν ανέφερε τα προσόντα τους - ανεξαρτήτως βαθμίδας, τόσο κατά φύλο όσο και κατά βαθμίδα (Έκθεση, 2015; 43), ούτε την έμφυλη διάσταση σε ό,τι αφορά στους διορισμούς και τις προαγωγές από το 2011 ως το 2015 (ibid; 44). Το μόνο δεδομένο που αντλήθηκε από την Έκθεση ήταν η πληροφορία για το ποσοστό των γυναικών και των ανδρών στη δημόσια υπηρεσία. Το 64,25% του συνόλου ήταν γυναίκες. Σε απόλυτους αριθμούς οι γυναίκες ήταν 7965.

Αναγκαία διευκρίνηση από τον λειτουργό της ΕΔΥ, η οποία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στη ανάλυση που ακολουθεί, είναι το γεγονός ότι σε ό,τι αφορά στο Υπουργείο Οικονομικών (ΥΠΟΙΚ) ανήκει «εναλλάξιμο προσωπικό». Το εναλλάξιμο προσωπικό είναι διάσπαρτο σε όλα τα υπουργεία και η ΕΔΥ δεν έχει στοιχεία για την κατανομή του. Στα τέλη του 2015 ενέπιπταν σε αυτή την κατηγορία 2151 άτομα (στο Γενικό Διοικητικό Προσωπικό 321 άτομα, στο Γενικό Βοηθητικό Προσωπικό 108 άτομα και στο Γενικό Γραμματειακό Προσωπικό 1722 άτομα).

5.1.5.3 ΤΑ «ΑΟΡΑΤΑ» ΓΙΝΟΝΤΑΙ «ΟΡΑΤΑ» - Η ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΔΥ

Τα «αόρατα» έμφυλα στοιχεία στην *Ετήσια Έκθεση (2015)* με βάση την περαιτέρω επιτόπια διερεύνηση των ερωτημάτων στη Βάση Δεδομένων της ΕΔΥ καθίσταντο

«ορατά». Δόθηκαν με τη διενέργεια των «queries» απαντήσεις σε επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα ή κενά στην πληροφόρηση που δεν είχε καλύψει η Έκθεση της ΕΔΥ, λόγω υιοθέτησης συγκεκριμένης τυπολογίας στη σύνταξη κάθε χρόνο της ετήσιας έκθεσης. Η εξαγωγή συμπερασμάτων με έμφυλο πρόσημο από τη Βάση Δεδομένων ήταν πολύ σημαντική και ανέδειξε πολύ σημαντικά ευρήματα σε ό,τι αφορά στη θέση της γυναίκας λειτουργού στη δημόσια υπηρεσία.

Ωστόσο, είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί εξ αρχής ότι τα δεδομένα που καταχωρούνται στην βάση της ΕΔΥ είναι αποκλειστικά οι μόνιμοι/μόνιμες υπάλληλοι και όχι υπάλληλοι με έκτακτη πρόσληψη, ωρομίσθιοι, με συμβόλαιο ή αορίστου χρόνου. Επιπλέον, αναφέρεται ότι είναι ελάχιστες και αμελητέες αποκλίσεις στα ποσοτικά δεδομένα από την πλατφόρμα στην ανάλυση που ακολουθεί σε σχέση με τα δεδομένα της Έκθεσης 2015. Αυτές μπορεί να προκύπτουν από επικαιροποίηση στοιχείων λόγω δικαστικών αποφάσεων με αναδρομικό χαρακτήρα (π.χ. στην ψηφιακή έκδοση γίνεται αναφορά σε 12397 δημόσιους υπαλλήλους αντί 12403 που καταμετρήθηκαν στη Βάση Δεδομένων της ΕΔΥ) (πληροφορία από Γ. Γεωργίου).

Η κατανομή στα επιμέρους υπουργεία/υπηρεσίες των δημοσίων υπαλλήλων παρουσιάζει την εξής έμφυλη εικόνα για το 2015:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 –ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΣΕ ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ/ΤΜΗΜΑΤΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΥΛΟ

Υπηρεσίες	Α	Γ	Σύνολο	Α %	Γ %
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ	68	170	238	28,6	71,4
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	41	53	94	43,6	56,4
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ	59	192	251	23,5	76,5
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	49	126	175	28,0	72,0
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ	166	583	749	22,2	77,8
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΜΥΝΑΣ	67	9	76	88,2	11,8
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ, ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	721	400	1121	64,3	35,7
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ	264	48	312	84,6	15,4
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ, ΕΜΠΟΡΙΟΥ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	79	101	180	43,9	56,1
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ	127	43	170	74,7	25,3
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ	357	596	953	37,5	62,5
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΩΝ	656	337	993	66,1	33,9
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ	817	2610	3427	23,8	76,2
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	44	293	337	13,1	86,9
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ	922	2405	3327	27,7	72,3
Συνολικά	4437	7966	12403		

Η κατανομή ανδρών και γυναικών στις κλίμακες (Α1 μέχρι Α16 και πάγιοι μισθοί) συνολικά στο δημόσιο των 4437 ανδρών και των 7966 γυναικών - ως ξεχωριστών κατηγοριών εμφανίζεται εκτενώς στο Παράρτημα (Πίνακας 2). Από τον εν λόγω πίνακα, συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι οι γυναίκες είναι αριθμητικά υπερδιπλάσιες των ανδρών, με ποσοστό 64% έναντι 36% των ανδρών στο γενικό σύνολο.

Ωστόσο, οι πλείστες γυναίκες ήταν καθηλωμένες στην πιο χαμηλή μεγάλη μισθολογική κατηγορία από την κλίμακα A1 μέχρι την A8⁺¹. Αυτό μπορεί να εξηγείται, γιατί η περίοδος εισαγωγής ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι σχετικά πρόσφατη. Στον δημόσιο τομέα υπηρετούν ακόμη αρκετά πρόσωπα σε θέσεις γραφέα ή γραμματειακού λειτουργού, που θεωρούνται θέσεις του «κολλώδους πατώματος» και στις οποίες δεν υπάρχει ιδιαίτερη ανέλιξη. Σε αυτές τις θέσεις υπηρετούν ως επί το πλείστον γυναίκες (κλίμακα A2-5-7).

Σε ό,τι αφορά στο προσωπικό, το οποίο διαθέτει πτυχίο και προσλαμβάνεται με αρχική μισθολογική κλίμακα A8-10 διαπιστώνουμε ότι κυριαρχούσαν οι γυναίκες. Οι 1324 γυναίκες φαίνεται ότι ήταν σχεδόν διπλάσιες από τους 760 άνδρες που ανήκαν σε αυτή τη μισθολογική κατηγορία. Ωστόσο, η πληροφορία αυτή δεν μας παρέχει πληροφόρηση για τυχόν κατανομή των γυναικών σε λιγότερο «ανδροπρεπή» («macho») ή «με κύρος» («prestigious») υπουργεία, εργασία σε πιο τεχνοκρατικές ή πιο «θηλυκές» θέσεις από ότι οι άνδρες υπάλληλοι, για το κατά πόσο εργάζονται με προσόντα STEM (Science, Technology, Mathematics) ή άλλα με κοινωνιολογική ή κλασική εκπαίδευση.

Γνωρίζουμε, όμως, ότι προσοντούχες γυναίκες στις θετικές επιστήμες (STEM) που κατορθώνουν εργοδότηση στο δημόσιο με βάση το *Benchmarking policy measures for Gender Equality in Science* (2008; 24) ξεπερνούν τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο, ενώ από άλλα στοιχεία της ίδιας Έκθεσης διαφαίνεται ότι η αξιοποίηση γυναικών αποφοίτων αυτών των ειδικοτήτων στη βιομηχανία είναι πολύ λίγη.

Μάλιστα, η Κύπρος κατατάσσεται τρίτη από το τέλος σε ό,τι αφορά το ακαθάριστο εθνικό προϊόν της συμβολής των αποφοίτων και των δύο φύλων σε STEM

συγκρινόμενο με της συμβολής των αποφοίτων STEM στο δημόσιο και τα ανώτερα ιδρύματα (ibid, 23).

Η κατανομή των δημοσίων υπαλλήλων με βάση το φύλο και τη μισθοδοτική κλίμακα (σε τρεις βασικές υποκατηγορίες) που επιχειρήθηκε κατά την ανάλυση των δεδομένων επιβεβαιώνει την ύπαρξη του φαινομένου της *γυάλινης οροφής* για τις γυναίκες στο κυπριακό δημόσιο στη λήξη του έτους 2015:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 – ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΛΙΜΑΚΕΣ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2015

	A	Θ
1η – κατώτερη μισθολογική κατηγορία από A1 μέχρι A8	1991	4492
2η – ενδιάμεση μισθολογική κατηγορία από A8-10-12 μέχρι A13+2	2278	3319
3η – ενδιάμεση κατηγορία από A14 ως πάγιους μισθούς	208	155

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΔΥ

Όντως, διαφαίνεται από τον πιο πάνω πίνακα ότι επιβεβαιώνεται το φαινόμενο της *γυάλινης οροφής* για τις γυναίκες ως προς την πρόσληψη σε συγκεκριμένες κατηγορίες, ανάλογα με τα προσόντα τους. Δεν είναι εφικτό από τον πίνακα να γνωρίζουμε την ανέλιξη των γυναικών σε σχέση με άνδρες της ίδιας οργανικής θέσης και περιόδου πρόσληψης, δηλ. αν υπάρχουν έμφυλα αόρατα εμπόδια (βαθμολογικά) ή πρόκριση των ανδρών για προαγωγή νωρίτερα από τις γυναίκες υπαλλήλους στον ίδιο κλάδο.

Σε γενικές γραμμές, το μορφωτικό επίπεδο των δημοσίων υπαλλήλων με βάση τη μισθολογική κατηγορία και το φύλο σε ποσοστιαία απόδοση (επί τοις εκατό) έχει ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 –ΕΠΙΠΕΔΑ ΜΟΡΦΩΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΕ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΑΝΑΛΟΓΙΑ (%)

	Κλίμακες Α8-Α13			Κλίμακες Α14 - πάγιο			Κλίμακες Α1- Α8+1			Τελικό σύνολο
Επίπεδο μόρφωσης υπαλλήλων	Α	Θ	Σύνολο	Α	Θ	Σύνολο	Α	Θ	Σύνολο	
Διδακτορικό	5,78	2,98	4,12	25,96	20,65	23,69	0,15	0,33	0,28	2,70
Μεταπτυχιακό	40,69	34,83	37,22	36,06	37,42	36,64	7,40	7,55	7,50	21,78
Πτυχίο	27,77	41,85	36,11	37,98	41,29	39,39	31,76	35,57	34,42	35,33
Δίπλωμα	6,09	2,35	3,87	0,00	0,00	0,00	12,69	6,77	8,56	6,19
Επαγγελματικά προσόντα	2,45	1,99	2,18	0,00	0,65	0,28	4,32	3,07	3,45	2,78
Λύκειο	17,21	16,00	16,49	0,00	0,00	0,00	43,37	46,62	45,64	31,14
Δημοτικό σχολείο	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,15	0,00	0,05	0,02
Άγνωστο	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,15	0,09	0,11	0,06

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΔΥ

Οι υψηλά καταρτισμένοι (κάτοχοι διδακτορικού) στη δημόσια υπηρεσία με βάση το φύλο, την κατανομή ανά υπουργείο και μισθοδοτική κλίμακα παρουσιάζουν μια ενδιαφέρουσα εικόνα. Άρρενες διδάκτορες υπερίσχυαν σε ψηλές και μεσαίες κατηγορίες μισθολογικής κλίμακας. Ωστόσο, υπήρχαν διδάκτορες και διδακτόρισες και σε θέσεις κολλώδους πατώματος. Οι άνδρες διδάκτορες σε θέσεις κολλώδους πατώματος ήταν λιγότεροι από τις γυναίκες στην αντίστοιχη κατηγορία, ενδεχόμενα γιατί «η κοινωνική συνθήκη επιβάλλει στις γυναίκες να ισορροπούν μεταξύ των πολλαπλών ρόλων που καλούνται να επιτελέσουν» (Χρυσάφινης, 2018; 48).

Τα γενικά επίπεδα μόρφωσης των δημοσίων υπαλλήλων με βάση το φύλο είναι ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 5- ΕΠΙΠΕΔΑ ΜΟΡΦΩΣΗΣ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

	Πτυχίο	δίπλωμα	λύκειο	μάστερ	διδακτορικό	δημοτικό	επαγγελματικό	άγνωστο	Σύνολα
A	1331	386	1237	1148	189	3	140	3	4437
Θ	3051	382	2625	1553	146		205	4	7966
Συνολικά	4382	768	3862	2701	335	3	345	7	12403

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΔΥ

Αν θεωρήσουμε ότι ο διδακτορικός τίτλος είναι το ανώτερο ακαδημαϊκό προσόν, όχι κατ' ανάγκη, όμως, σχετικός και συναφής για τα Σχέδια Υπηρεσίας του/της υπαλλήλου για τη θέση που κατέχει ή ευελπιστεί να ανελιχθεί, έχουμε την πιο κάτω ενδιαφέρουσα κατανομή.

Για θέσεις χαμηλά στην ιεραρχία οι άνδρες διδάκτορες ήταν σε ποσοστό 0,15% στο σύνολο των ανδρών που υπηρετούσαν σε θέσεις από την A1 ως την A8⁺, ενώ πολύ μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών με υψηλά προσόντα ήταν σε τέτοιες θέσεις. Το ποσοστό των γυναικών διδακτόρων στο σύνολο των γυναικών στις βαθμίδες αυτές από την A1 ως την A8⁺ ήταν μεγαλύτερο, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι στο *κολλώδες πάτωμα* είχαμε μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών παρά ανδρών με υψηλά προσόντα. Οι άνδρες ήταν συνολικά σε αναλογία 1 προς 2.3 στις γυναίκες στις θέσεις A1 ως την A8⁺, ενώ η αναλογία των ανδρών διδακτόρων στη βαθμίδα αυτή ήταν 1 προς 5 σε σχέση με τις γυναίκες διδακτόριες.

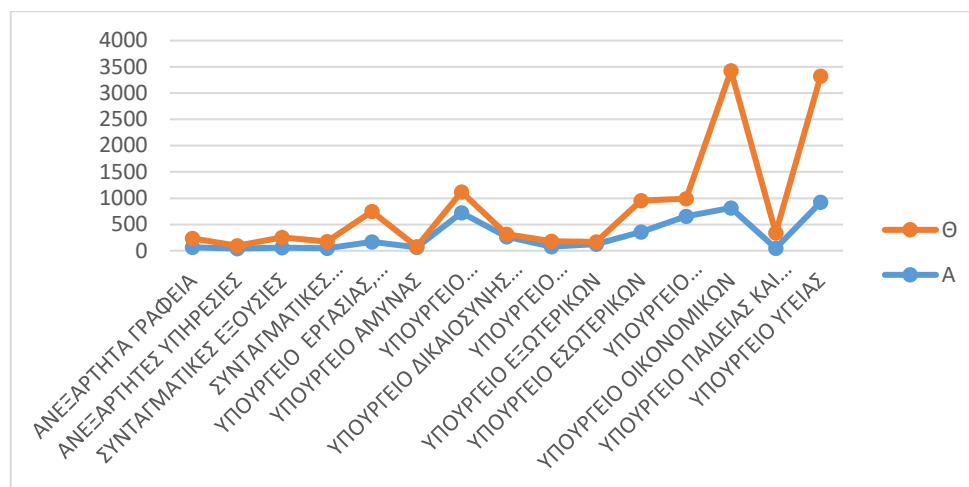
ΠΙΝΑΚΑΣ 6 – ΚΑΤΟΧΟΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

	Α με διδακτορικό	Γ με διδακτορικό	% Α με διδακτορικ ό σε σχέση Α της βαθμίδας	% Γ με διδακτορικ ό σε σχέση με Γ της βαθμίδας	ΣΥΝΟΛ Ο ΑΝΔΡΩ Ν	ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩ Ν
A1-A8 ⁺	3	15	0,15	0,33	1946	4492
A8-A13	132	99	6,78	2,98	2283	3319
A14- ΠΑΓΙΟ	54	32	25,96	20,65	208	155
Σύνολο	189	146	32,89	23,96	4437	7966

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΔΥ

Στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου υπηρετούσαν συνολικά 335 διδάκτορες και διδακτόρισες στα τέλη του 2015, στους οποίους συνολικά υπερείχαν οι άνδρες, οι οποίες υπερτερούσαν σε ενδιάμεσες και ψηλές θέσεις. Λόγω και των προσόντων που απαιτούνται στις υψηλόβαθμες θέσεις αλλά και του ανταγωνισμού για ανέλιξη σε θέσεις προαγωγής ή θέσεις πρώτου διορισμού και προαγωγής διαπιστώνουμε ότι ένας στους τέσσερις άνδρες διέθετε διδακτορικό τίτλο από όσους κατείχαν υψηλή θέση (σε θέσεις A14 ως πάγιο), ενώ μία στις πέντε γυναίκες που κατείχε υψηλόβαθμη θέση (σε θέσεις A14 ως πάγιο) διέθετε διδακτορικό τίτλο.

ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ 1 - ΚΑΤΟΧΟΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΑΝΑ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΚΑΙ ΦΥΛΟ

Από τους και τις 335 διδάκτορες και διδακτόρισες έχουμε, κατά υπουργείο, εμφανίζεται η πιο κάτω κατανομή σε μορφή πίνακα και σε γραφική παράσταση, στη συνέχεια:

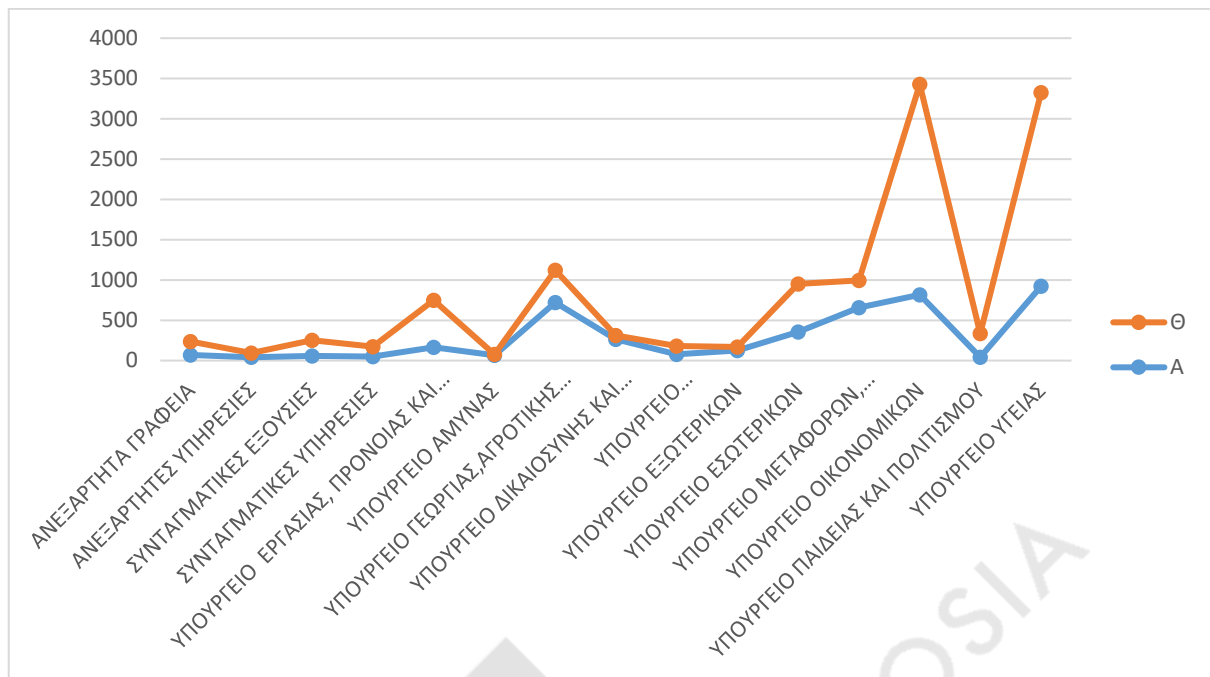
ΠΙΝΑΚΑΣ 7 - ΚΑΤΟΧΟΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ (ΜΕ ΦΘΙΝΟΥΣΑ ΣΕΙΡΑ ΑΝΔΡΩΝ)

ΥΠΗΡΕΣΙΑ	Α	Γ	Σύν.
1. Υπουργείο Υγείας	55	53	108
2. Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος	48	28	76
3. Υπουργείο Εξωτερικών	28	2	30
4. Οικονομικών	13	13	26
5. Παιδείας και Πολιτισμού	7	17	24
6. Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων	10	12	22
7. Μεταφορών, Επικοινωνιών και Έργων	10	6	16
8. Εσωτερικών	10	2	12
9. Ανεξάρτητα Γραφεία, Συντ. Υπηρεσίες και Συντ. Εξουσίες	4	7	11
10. Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού	1	5	6
11. Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξεως	2	1	3
12. Άμυνας	1	0	1
Σύνολο	189	146	335

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΔΥ

Μετά από την πληροφoρία αυτή στο πλαίσιο της ανακοίνωσης του καθ. Αιμιλιανίδη στις 9/11/2019, ακολούθησε αίτημα προς την Έφορο του Κρατικού Αρχείου και μετάβαση της γράφουσας στο Κρατικό Αρχείο (14/11/2019). Οι πληροφορίες του κ. Αιμιλιανίδη για την εξελικτική διαδικασία στα αρχεία JCC1 για τα έγγραφα της Μικτής Συνταγματικής Επιτροπής διερευνώνται περαιτέρω. Εντοπίζεται, όντως, η πληροφορία για άρση ενστάσεων/επιφυλάξεων για τη συμπερίληψη των γυναικών στο εκλογικό σώμα προ και μετά την εφαρμογή του Συντάγματος από την αντιπροσωπεία των Ελληνοκυπρίων στη Μικτή Συνταγματική Επιτροπή (JCC1/14, no.45, συνεδρίες μεταξύ 30/12/1959-10/1/1960). Εντοπίστηκε επίσης αναφορά στο δικαίωμα του εκλέγεσθαι για τις γυναίκες (Στο Προσχέδιο Επιστολής του Καθ. Nihat Erim προς τον Άγγλο Κυβερνήτη γίνεται αναφορά στο σημείο 3 ότι «women shall be qualified to be candidates for election»). Στο Παράρτημα συνεδρίας στις 27 Μαρτίου του 1960 (Appendix B. 13. ANNEX III, Part III σχετικά με τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και το Υπουργικό Συμβούλιο γίνεται προσθήκη στην υφιστάμενη παράγραφο 2 ότι η ψηφοφορία είναι καθολική («in so far as it relates to universal suffrage»).

Γραφική παράσταση 2 - Κάτοχοι διδακτορικού τίτλου με βάση το φύλο και το υπουργείο

Κατ' επέκταση, με βάση τα πιο πάνω, διαφαίνεται ότι στο Υπουργείο Υγείας και Οικονομικών υπήρχε ισότιμη κατανομή διδακτόρων ανάμεσα στα δύο φύλα. Οι ιατροί και οι ιατρικοί λειτουργοί είχαν μια πολύ μεγάλη αριθμητική ομάδα διδακτόρων και διδακτορισμών. Αντίθετα, στα άλλα δύο υπουργεία με σημαντικό αριθμό διδακτόρων, όπως στο Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος εργάζονταν διπλάσιοι άνδρες διδάκτορες από γυναίκες και στο νευραλγικής σημασίας για τη χάραξη (εξωτερικής) πολιτικής Υπουργείο Εξωτερικών. Στο Υπουργείο Εξωτερικών εργάζονταν 2 διδακτόρισε επί του συνόλου των 30, δηλ. ποσοστό 6,6%. Δύο διδακτόρισε μόνο στελέχωναν και το Υπουργείο Εσωτερικών το 2015.

Κατ' επέκταση, κατά το 2015 μόνο 4 διδακτόρισε θα μπορούσαν να συνδράμουν και να ασκηθούν σε τομείς εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής από το σύνολο των 335 υψηλά καταρτισμένων δημοσίων υπαλλήλων, δηλ. μόλις το 1,19% του συνόλου. Άρα

τα δεδομένα που αφορούσαν το σύνολο των εργαζομένων ανά κατηγορία, διαφαίνεται ότι για την κλίμακα A1-A8 μόνο το 0,15% των ανδρών ήταν κάτοχοι διδακτορικού από τους άνδρες της κατηγορίας αυτής και το 0,33% γυναίκες, άρα διπλάσιες περίπου σε ασήμαντο στατιστικά ποσοστό επί του συνόλου.

Με κριτήριο την ανώτατη εκπαίδευση φαίνεται ότι 231 άτομα και των δύο φύλων από τα 5.602 στην κλίμακα A8 ως την κλίμακα A13 διέθεταν διδακτορικό, 86 άτομα από τα 363 από την A14 και άνω και μόλις 18 από τα 6.438 σε θέσεις με κλίμακα από την A1 ως την A8. Συνεπώς, αν και η πυραμίδα της ιεραρχίας στένευε εκ των πραγμάτων προς τα άνω σε αριθμητικό επίπεδο, διαφαίνεται ότι το ποσοστό της μόρφωσης ήταν αριθμητικά περισσότερο σε επίπεδο κατοχής διδακτορικού τίτλου για τη μέση της πυραμίδας, δηλ. για όσα άτομα υπηρετούσαν σε θέσεις από την A8 ως την A13. Σε ό,τι αφορά στην έμφυλη διάσταση, στις θέσεις με κλίμακες A8-A13 οι γυναίκες με μεταπτυχιακό τίτλο ήταν περισσότερες (1.156) από τους άνδρες (929). Αξίζει, όμως, να αναφερθεί ότι η κατοχή διδακτορικού τίτλου δεν συνεπαγόταν ότι το διδακτορικό ήταν συναφές με τα καθήκοντα της θέσης που κατείχαν.

Το επίπεδο ανώτατης μόρφωσης των δημοσίων υπαλλήλων αναλυτικά και σε συνδυασμό με το φύλο έχει την εξής ευρύτερη εικόνα σε απόλυτους αριθμούς και σε μορφή ποσοστών με βάση τον πίνακα που ακολουθεί:

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 - ΕΠΙΠΕΔΑ ΜΟΡΦΩΣΗΣ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

	Κλίμακες Α8-Α13			Κλίμακες Α14 - πάγιο			Κλίμακες Α1- Α8+1			Τελικά σύνολα
	Α	Θ	Σύνολο	Α	Θ	Σύνολο	Α	Θ	Σύνολο	
Διδακτορικό σε αριθμούς	132	99	231	54	32	86	3	15	18	335
	57,14 %	42,86 %		62,79 %	37,21 %		16,67 %	83,33 %		
Μάστερ	929	115 6	2085	75	58	133	144	339	483	2701
	44,56 %	55,44 %		56,39 %	43,61 %		29,81 %	70,19 %		
Πτυχίο	634	138 9	2023	79	64	143	618	159 8	2216	4382
	31,34 %	68,66 %		55,24 %	44,76 %		27,89 %	72,11 %		
Δίπλωμα	139	78	217				247	304	551	768
	64,06 %	35,94 %					44,83 %	55,17 %		
Επαγγελματικά προσόντα	56	66	122		1	1	84	138	222	345
	45,90 %	54,10 %		0%	100%		37,84 %	62,16		
Λύκειο	393	531	924				844	209 4	2938	3862
	42,53	57,47					28,73 %	71,27 %		
Δημοτικό							3		3	3
							100%	0%		
Άγνωστο							3	4	7	7
	40,75 %	59,25 %					75%	25%		
Σύνολο	228	331	5602	208	155	363	194	449	6438	12403
	3	9					6	2		

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΔΥ

Ως επιμέρους παρατηρήσεις καταγράφουμε τα πιο κάτω που προκύπτουν από τον πιο πάνω πίνακα:

Στις ανώτερες θέσεις, από A14 και άνω, οι κάτοχοι μεταπτυχιακών επιπέδου μάστερ και διδακτορικού ήταν, ως επί το πλείστον, άνδρες. Με ανώτατο προσόν το μάστερ στις θέσεις αυτές ήταν 75 άνδρες και 58 γυναίκες, ενώ κάτοχοι διδακτορικού στις ίδιες θέσεις ήταν 54 άνδρες και μόλις 32 γυναίκες.

Ωστόσο, η ανώτατη μόρφωση των δημόσιων υπαλλήλων στο επίπεδο των θέσεων A1 ως A8⁺ παρουσιάζει την αντίστροφη εικόνα. Οι γυναίκες φαίνεται ότι υπερτερούσαν τόσο σε μεταπτυχιακά μάστερ όσο και σε διδακτορικά. Οι διδακτόρισες ήταν πενταπλάσιες (15 γυναίκες) και μόλις 3 οι άνδρες στη θέση A1-A8⁺ και οι γυναίκες κάτοχοι μάστερ είναι 339 και οι άνδρες 144. Η οικονομική επένδυση στη γνώση δεν φαίνεται να έχει αποσβεστεί ως τη στιγμή εκείνη για τις γυναίκες αυτής της μισθολογικής κατηγορίας σε μεγαλύτερους αριθμούς παρά στους άνδρες.

Στη μέση της πυραμίδας, δηλαδή για θέσεις από την A8 ως την A13 φαίνεται ότι οι άνδρες διαθέτουν περισσότερα διδακτορικά (132) από ό,τι οι γυναίκες (99), αλλά διαθέτουν λιγότεροι μάστερ (929) έναντι των γυναικών (1156).

Στα συνολικά δεδομένα ανά φύλο διαφαίνεται ότι οι 335 κάτοχοι διδακτορικού τίτλου είναι 189 άνδρες και 146 γυναίκες, ενώ στο σύνολο των 2701 υπαλλήλων (ανδρών και γυναικών) διέθεταν μάστερ 1553 γυναίκες και 1148 άνδρες. Εφόσον, 2701 άτομα διέθεταν μάστερ και 335 διέθεταν διδακτορικό, ασχέτως φύλου, περίπου το 1/4 της δημόσιας υπηρεσίας (εξαιρουμένων των απασχολούμενων στην Εθνική Φρουρά) διέθετε υψηλά προσόντα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9 – ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΟΡΦΩΣΗΣ, ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΚΑ ΚΑΙ ΤΟ ΦΥΛΟ ΤΟΥΣ

	Κλίμακες Α8-Α13			Κλίμακες Α14 - πάγιο			Κλίμακες Α1- Α8+1			Τελικά σύνολα
Επίπεδα μόρφωσης	Α	Θ	Σύνολο	Α	Θ	Σύνολο	Α	Θ	Σύνολο	
Διδακτορικό	132	99	231	54	32	86	3	15	18	335
Μάστερ	929	1156	2085	75	58	133	144	339	483	2701
Πτυχίο	634	1389	2023	79	64	143	618	1598	2216	4382
Δίπλωμα	139	78	217				247	304	551	768
Επαγγελματικ ά προσόντα	56	66	122		1	1	84	138	222	345
Λύκειο	393	531	924				844	2094	2938	3862
Δημοτικό							3		3	3
Άγνωστο							3	4	7	7
Σύνολο	2283	3319	5602	208	155	363	1946	4492	6438	12403

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΔΥ

Οι γυναίκες ήταν το 64% του συνολικού πληθυσμού των μόνιμων δημοσίων υπαλλήλων. Επιβεβαιώνεται η υποψία για την ύπαρξη γυάλινης οροφής, εφόσον επί του συνόλου των 3036 προσοντούχων και των δύο φύλων για το σύνολο των δημοσίων υπαλλήλων με διδακτορικό (335) και μάστερ (2701) το 57% ήταν γυναίκες (το ποσοστό αυτό αντιστοιχούσε σε 1699 φυσικά πρόσωπα), ενώ αντίθετα, στις υψηλότερες ιεραρχικά θέσεις (από Α14 ως πάγιο) το ποσοστό των γυναικών ανερχόταν στο 43%.

Ολοκληρώνοντας τη σκιαγράφιση της στατιστικής εικόνας της δημόσιας υπαλλήλου, επιχειρήθηκε η διερεύνηση της έμφυλης διάστασης, σε ό,τι αφορά στην οικειοθελή πρόωρη αφυπηρέτηση.

Καταρχάς, σημειώνεται η αναφορά για οικειοθελή πρόωρη αφυπηρέτηση στην *Ετήσια Έκθεση*, χωρίς ωστόσο σχετική έμφυλη αναφορά και συνεξέταση. Με περαιτέρω διερεύνηση από τη Βάση Δεδομένων της ΕΔΥ διερευνήθηκε το έμφυλο πρόσημο όσων αφυπηρέτησαν πρόωρα και, στη συνέχεια, όσων υψηλόβαθμων αφυπηρέτησαν πρόωρα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10 - ΣΥΝΟΛΟ ΑΦΥΠΗΡΕΤΗΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ 2011 ΩΣ ΤΟ 2015 ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

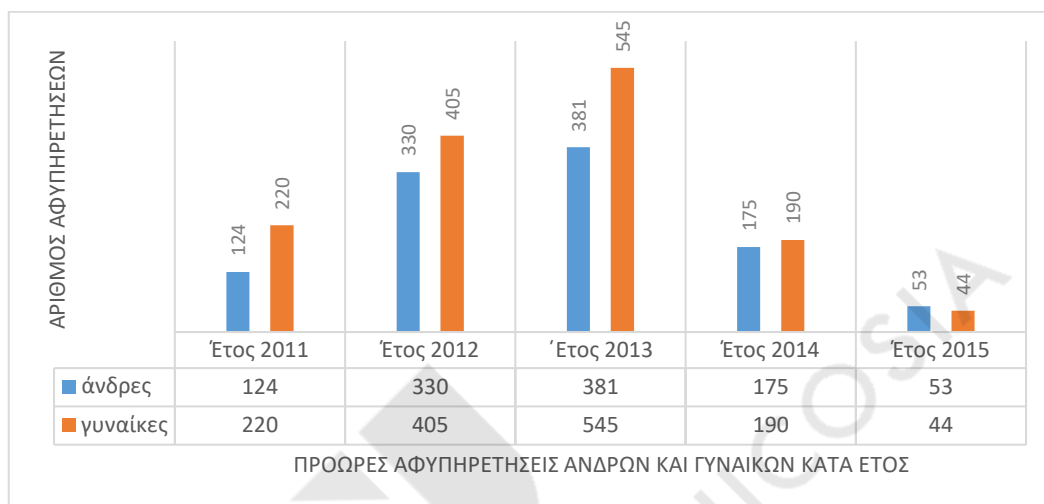
	Έτος 2011		Έτος 2012		Έτος 2013		Έτος 2014		Έτος 2015	
Σύνολο αφυπηρετήσεων	344* [341 στην Έκθεση]		735* [734 στην Έκθεση]		926		365		97	
	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ
Πρόωρες αφυπηρετήσεις	124	220	330	405	381	545	175	190	53	44
Πρόωρες αφυπηρετήσεις από την κλίμακα Α14 και άνω	11	8	19	14	21	10	16	8	4	3
Ποσοστό αφυπηρετούντων από κλίμακα 14 επί του συνόλου των αφυπηρετούντων του ίδιου φύλου	8,87 %	3,63 %	5,75 %	3,46 %	5,51 %	1,83 %	9,14 %	4,21 %	7,55 %	6,82 %

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΔΥ

Από τα πιο πάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι μεγαλύτερος αριθμός γυναικών επέλεξε την πρόωρη αφυπηρέτηση και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του εφάπαξ, ιδιαίτερα με την κορύφωση της οικονομικής ύφεσης το 2013. Ωστόσο, κατά το 2015

λιγότερες γυναίκες επέλεξαν, για πρώτη φορά στην πενταετία να αφυπηρετήσουν, σε σχέση με τους άνδρες και τα στοιχεία του πίνακα αποτυπώνονται στην επόμενη γραφική παράσταση.

ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ 3 -ΠΡΩΩΡΕΣ ΑΦΥΠΗΡΕΤΗΣΕΙΣ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ (2011-2015)

Η γενική τάση συνολικών οικειοθελών αφυπηρετήσεων καταδεικνύει ότι κατά την πενταετία 2011-2015 αποχώρησαν πρόωρα από τη δημόσια υπηρεσία συνολικά περισσότερες γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες. Ωστόσο, από το έτος 2015 διαφαίνεται μια πτωτική τάση των γυναικών περισσότερων να αφυπηρετήσουν σε σχέση με τους άνδρες, για πρώτη φορά (44 προς 55).

Σε ό,τι αφορά στις πρόωρες οικειοθελείς αφυπηρετήσεις υψηλόβαθμων στελεχών (Α14 και άνω), φαίνεται από τη γραφική παράσταση που ακολουθεί ότι έτειναν να αφυπηρετούν περισσότεροι άνδρες παρά γυναίκες από το 2011 ως το 2015, χωρίς αυτό να γνωρίζουμε πώς διατάρασσε την αναλογία ανδρών και γυναικών κατά τμήμα/υπουργείο ή συνολικά στη βαθμίδα Α14 και άνω.

Είναι πιθανόν μεσούσης της οικονομικής ύφεσης οι ποσοστιαία λιγότερες γυναίκες σε υψηλές θέσεις (Α14 και άνω), οι οποίες να κατάφεραν να διαπεράσουν ή να παρακάμψουν το φράγμα της γυάλινης οροφής, να είναι περισσότερο στοχοπροσηλωμένες σε ό,τι αφορά στην ανέλιξή τους σε σχέση τους ομόβαθμους μ' αυτούς άνδρες. Με αυτή τη λογική είναι πιθανό να μπορεί να εξηγηθεί και το μικρότερο σχετικά ποσοστό πρόωρων αφυπηρετήσεων σε σχέση με τους άνδρες.

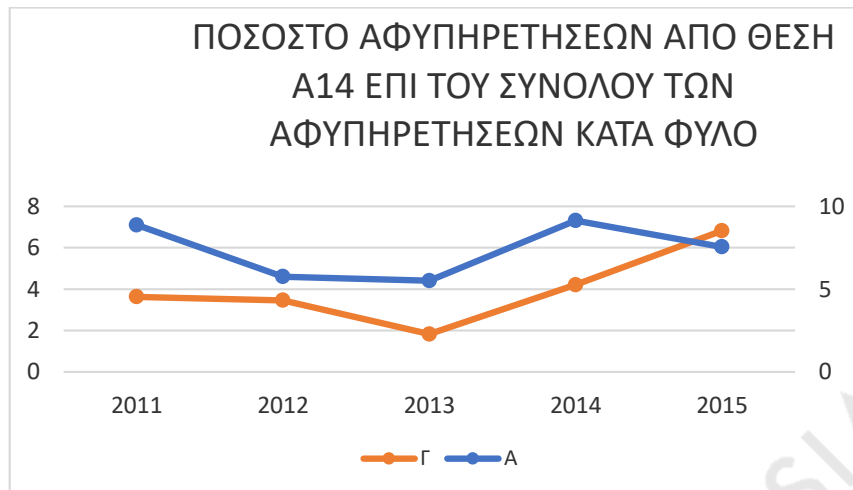
ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ 4 -ΠΡΟΩΡΕΣ ΑΦΥΠΗΡΕΤΗΣΕΙΣ ΥΨΗΛΟΒΑΘΜΩΝ (Α14 ΚΑΙ ΑΝΩ)

Τα ποσοστά των ανδρών που αφυπηρέτησαν από την υψηλόβαθμη Α14 σε σχέση με το σύνολο των ανδρών που αφυπηρέτησαν κατά έτος και αντίστοιχα των γυναικών,

Ο δείκτης αφυπηρέτησης των υψηλόβαθμων γυναικών (το πηλίκο των γυναικών στην Α14 με διαιρέτη το σύνολο των γυναικών ανεξαρτήτως κλίμακας που αφυπηρέτησαν εντός του κάθε έτους) ξεπέρασε για πρώτη φορά τον αντίστοιχο δείκτη των ανδρών.

ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ 5 – ΈΜΦΥΛΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΦΥΠΗΡΕΤΗΣΕΩΝ ΥΨΗΛΟΒΑΘΜΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Σε ό,τι αφορά στην αμφισβήτηση της ανέλιξης εντός του συστήματος της ιεραρχίας στον δημόσιο τομέα θα ήταν ενδιαφέρον να εξεταστούν δύο ερωτήματα. Το πρώτο είναι κατά πόσο οι γυναίκες προσφεύγουν, όταν δεν προάγονται και το δεύτερο κατά πόσο δέχονται προσφυγές, όταν τυγχάνουν οι ίδιες προαγωγής.

Η προσφυγή στο δικαστήριο για πρόσληψη ή προαγωγή με βάση τα δεδομένα της Βάσης Δεδομένων καταδεικνύει ότι προσφυγές υπέβαλαν περισσότεροι άνδρες αριθμητικά (554) παρά γυναίκες (319) κατά τη διάρκεια του έτους 2015. Το γεγονός αυτό είναι αξιοσημείωτο, διότι αριθμητικά οι γυναίκες στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου ήταν διπλάσιες από τους άνδρες. Ενδέχεται γυναίκες που δεν έτυχαν προαγωγής να μην επιθυμούσαν να έρθουν σε ρήξη με την ιεραρχία της υπηρεσίας τους ή να προβούν σε περαιτέρω έξοδα και να επιβαρύνουν τον οικογενειακό προϋπολογισμό.

Η πρόσληψη ή προαγωγή γυναικών ετύγχανε αμφισβήτησης πολύ συχνότερα. Σε ό,τι αφορά την πρόσληψη ή προαγωγή γυναικών και την αμφισβήτηση της εν λόγω απόφασης από εφεσείοντες/εφεσεΐουσες, φαίνεται ότι οι προσληφθείσες ή προαχθείσες γυναίκες ως «ενδιαφερόμενα μέρη /εφεσιβλητές» σε εν λόγω προσφυγές ήταν τριπλάσιες (673 υποθέσεις) από τους προσληφθέντες ή προαχθέντες ως «ενδιαφερόμενα μέρη/εφεσιβλητούς» (219 άνδρες) (βλ. Πίνακα 3, Παράρτημα). Αυτό, ενδέχεται να μπορεί να ερμηνευτεί, ως μια μεγαλύτερη αμφισβήτηση για γυναίκες που διορίζονται ή προάγονται παρά για άνδρες και να υπάρχει μια έμφυλη υφέρπουσα αντίληψη για την ανωτερότητα της ανδρικής κυριαρχίας στον επαγγελματικό χώρο.

Τέλος, με αφορμή την αναφορά στην ετήσια Έκθεση για τον αριθμό των μη Κυπρίων που επιδίωξαν πρόσληψη στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου, που ήταν 154 από το σύνολο των 11591 ατόμων (δηλαδή 2,74%), κατόπιν περαιτέρω διερεύνησης μέσω του της Βάσης Δεδομένων της ΕΔΥ διαπιστώθηκε ότι περισσότερες γυναίκες (184) παρά άνδρες (138) αναζήτησαν και πέτυχαν μια θέση στο δημόσιο. Στη Βάση Δεδομένων της ΕΔΥ δεν διαφοροποιούνταν άτομα με ελλαδική ή κοινοτική υπηκοότητα ή τρίτων χωρών και δεν υπήρχαν στοιχεία για τα κίνητρα της κινητικότητας των ατόμων αυτών στην Κύπρο.

Συνοψίζοντας την υποενότητα 5.1, αναφέρουμε ότι οι προσλήψεις στη δημόσια υπηρεσία, όπως είδαμε και στην ενότητα 4.3, κατά το πρώτο έτος της Κυπριακής Ανεξαρτησίας καθορίζονταν με εθνικά ή / και έμφυλα χαρακτηριστικά στις πλείστες των περιπτώσεων. Οι θέσεις, οι οποίες απευθύνονταν αποκλειστικά ή πριμοδοτούσαν την πρόσληψη γυναικών ήταν θέσεις κολλώδους πατώματος, προσωρινές ή μη

συντάξιμες, ενώ άλλες θέσεις δεν διατυπώνονταν με σαφήνεια για τη συμπεριληπτικότητα του γυναικείου φύλου.

Στις μέρες μας, η μόνιμη δημόσια υπάλληλος μέσα από περαιτέρω επιτόπια διερεύνηση της ψηφιακής βάσης δεδομένων της ΕΔΥ υπερτερεί ποσοτικά με 64%έναντι των ανδρών, χωρίς να υστερεί σε ακαδημαϊκά προσόντα, ενώ επιβεβαιώνεται η ύπαρξη μιας γυάλινης οροφής. Σε χαμηλόβαθμες θέσεις από την Α1 ως την Α8 οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικά σε μεταπτυχιακά επιπέδου μάστερ και διδακτορικών σε σύγκριση με τους άνδρες. Ο τρόπος αξιολόγησης και προαγωγής, μέσω σύστασης και με λήψη απόφασης από ένα αποκλειστικά ανδροκρατούμενο αρμόδιο διορίζον όργανο, δεν διευκολύνει την εξέλιξη των γυναικών και δεν αποτρέπει εκ μέρους του οργάνου ακούσια την priμοδότηση μεταξύ ίσων των ανδρών υποψηφίων.

5.2 Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟΝ ΑΝΔΡΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

Στην ενότητα 5.2 εξετάζονται τρία θέματα. Στην υποενότητα 5.2.1 εξετάζεται περιληπτικά η μετάβαση από τον Κυπριακό Στρατό που προέβλεπε το *Σύνταγμα* στη σύσταση και λειτουργία της Εθνικής Φρουράς. Από τον μικτό σε εθνική σύνθεση Κυπριακό Στρατό του 1960 έχουμε στις μέρες μικτή σε έμφυλη σύνθεση Εθνική Φρουρά σε ό,τι αφορά τα μόνιμα μάχιμα στελέχη.

Ακολουθεί η εξέταση της πτυχής των λειτουργιών που υπηρετούν στην Εθνική Φρουρά ως στελέχη σε μόνιμη βάση ή επιθυμούν να υπηρετήσουν επιτυγχάνοντας την εισδοχή και τη φοίτηση σε (ελλαδικές) Στρατιωτικές Σχολές (5.2.2) ή ως οπλίτες/οπλίτριες

(ΣΥΟΠ) με συμβόλαιο και χαμηλή μισθοδοτική κλίμακα (5.2.3), καθώς και ο δημόσιος λόγος που αναπτύχθηκε κατά καιρούς υπέρ της υποχρεωτικής στράτευσης των γυναικών, όπως οι άνδρες. Τέλος, παρατίθεται ο προβληματισμός για την υποχρεωτική στράτευση των γυναικών όπως ισχύει και για τους άνδρες, με βάση τη δημόσια τοποθέτηση μιας τέως εισαγγελέως εν είδει ενός επικοινωνιακής μορφής λόγου από μία *literati*.

5.2.1 ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ (1960-1963) ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ (1964 ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ)

5.2.1.1 Ο ΚΥΠΡΙΟΣ ΩΣ ΕΜΜΙΣΘΟΣ ΣΤΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΣΤΡΑΤΟ (1960-1963) ΚΑΙ ΩΣ ΚΛΗΡΩΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ (1964 ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ) – ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ανατρέχοντας, στο *Σύνταγμα* της Κύπρου, παρατηρεί κανείς ότι αυτό προνοούσε μικτή και ενιαία σύνθεση στον Κυπριακό Στρατό (Χρυσοστόμου 2014; 5), με την έννοια της εθνοτικής καταγωγής και όχι του βιολογικού/κοινωνικού φύλου. Ο πληθυσμός με βάση το άρθρο 129 του *Συντάγματος* προέβλεπε αναλογία 6 Ελλήνων προς 4 Τούρκους και συνολικό πληθυσμό των 2000 ανδρών. Η αναφορά στη λέξη ήταν ξεκάθαρα για άρρενες (άρθρο 129, §1), ενώ το ενδεχόμενο της «υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας» θα μπορούσε να εφαρμοστεί μόνο στην περίπτωση ομόφωνης απόφασης του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 129 § 1).

Η αρνησικυρία του Τουρκοκύπριου Αντιπροέδρου για το ζήτημα αυτό, διότι επιθυμούσε αμιγή τμήματα στον στρατό και ξεχωριστή κατάρτιση Ελλήνων και Τούρκων, σε

αντίθεση με τις Συμφωνίες είχε ως αποτέλεσμα τη «βραχυκύκλωση» της διαδικασίας συγκρότησης του σώματος στις 20/10/1961, (Χρυσοστόμου, *ibid*), κι άφησε το εν λόγω σώμα μέχρι την Τουρκανταρσία με μόλις 380 άνδρες. Τα γεγονότα της Τουρκανταρσίας οδήγησαν τους Ελληνοκύπριους στη σύσταση εθελοντικής Εθνοφυλακής και, στη συνέχεια, στη συγκρότηση της Εθνικής Φρουράς με βάση τον νόμο 20/1964 (ψηφίστηκε την 1/7/1964 και δημοσιεύτηκε στις 2/7/1964). Η λέξη «πολίτης» στο κείμενο του εν λόγω νόμου δεν αναφερόταν ξεκάθαρα στους άρρενες ούτε από την άλλη απέκλειε τις γυναίκες, όταν έκανε αναφορά με τον όρο «στρατευσίμους» και «στρατεύσιμους εθελοντές» (σε πτώση γενική στο κείμενο του *Νόμου*), ωστόσο οι γυναίκες δεν συμμετέσχαν στη σύσταση της Εθνικής Φρουράς, παρόλο που δεν αποκλείονταν όπως άλλες ομάδες πληθυσμού στο άρθρο 4.

Η Εθνική Φρουρά της Κύπρου μέχρι σήμερα δεν έχει γυναίκες ως «κληρωτές», ωστόσο υπάρχουν πλέον γυναίκες σε μόνιμες θέσεις ή με συμβόλαιο (ΣΥΟΠ), οι οποίες εισήλθαν εθελοντικά στο σώμα.

Αντιθέτως, το γειτονικό κράτος του Ισραήλ, ευρισκόμενο μόνιμως σε εγρήγορση λόγω της αραβικής απειλής, είχε συμμετοχή των γυναικών στους κατά καιρούς πολέμους και προνοεί υποχρεωτική θητεία 30 μηνών για τους άνδρες και 24 μήνες για τις γυναίκες, με εξαίρεση τις έγγαμες, εγκύους και τις μητέρες κ.ά., ενώ έχει ανοίξει όλες τις θέσεις και βαθμίδες στο μόνιμο στρατό για τις γυναίκες [βλ. Defence Service Law, 5746

(1986)³⁴]. Από το πιο πάνω επιβεβαιώνεται η παρατήρηση του Goldstein ότι δεν υπάρχει ενιαίο μοντέλο μικτού στρατού διεθνώς. Ενδέχεται να είναι μικτοί λόχοι (units) ή ξεχωριστοί για τα άτομα των δύο φύλων. Το βέβαιο είναι το γεγονός ότι οι άνδρες θεωρούνται αδιαμφισβήτητα ως «μαχητές» κι αυτό οφείλεται σε στερεότυπα που καλλιεργούνται από την παιδική ηλικία, ενώ ένα από τα χαρακτηριστικά του στρατού είναι η «θηλυκοποίηση των εχθρών ως συμβολική κυριαρχία» σεξουαλικής φύσης (Goldstein, 2001 1st, 2004 2nd; 3-5). Κατ' επέκταση, η όποια παρουσία των γυναικών στον στρατό, είτε ως κληρωτών, είτε ως επαγγελματιών είναι μια «πρόκληση» τόσο για τις ίδιες όσο και για τον ανδροκρατούμενο ιεραρχικά δομημένο χώρο του στρατού.

5.2.1.2 Η ΕΙΣΔΟΧΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ ΜΕΣΩ ΦΟΙΤΗΣΗΣ ΣΕ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ο Durkheim εδώ και έξι δεκαετίες έφερε στο προσκήνιο των Κοινωνικών Επιστημών την έννοια του ισομορφισμού, δηλαδή της νοητικής διεργασίας με την οποία γίνεται αντιληπτή η δομή του φυσικού κόσμου στη βάση της αντανάκλασης της δομής του κοινωνικού κόσμου και των κοινωνικών θεσμών και παραλληλίζεται μ' αυτήν. Στους ίδιους τους κοινωνικούς οργανισμούς η υιοθέτηση και η θεσμοθέτηση μιας αλλαγής συμβαίνει ως αντίδραση σε πιέσεις και αλληλεπιδράσεις με τη μορφή του θεσμικού ισομορφισμού, «δηλαδή αρχίζουν να μοιάζουν μεταξύ τους οι οργανισμοί εξαιτίας της υιοθέτησης παρόμοιων διοικητικών πρακτικών» (Roszkowska-Menkes & Aluchna,

³⁴ <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1980-1989/pages/defence%20service%20law%20-consolidated%20version--%205746-1.aspx>

2017; 1). Η «ισομορφική οργανωσιακή αλλαγή» μπορεί να προκύπτει εξαιτίας εξαναγκασμού, μίμησης ή ως κανονιστική, η οποία προκύπτει από τον δημιουργία επαγγελματιών (ibid; 7-8). Η έννοια του ισομορφισμού θα συμβάλει στην κατανόηση της λογικής της ένταξης γυναικών στο στρατιωτικό επάγγελμα, ενώ αντίθετα η ένταξή τους ως υπόχρεων θητείας δεν έχει επιτευχθεί μέχρι τις μέρες μας.

Ο επαγγελματίας στρατιωτικός σε ένα κράτος, εισερχόμενος στο επάγγελμα καλείται να συνδυάσει κατά τη διάρκεια της άσκησης των καθηκόντων του «τη διαχείριση της οργανωμένης βίας» με τις αλλαγές που επήλθαν στον θεσμό (Βαν Ντορν στο Καραμπελιάς, 2009; 30). Το ενδεχόμενο εισόδου στις Ένοπλες Δυνάμεις των γυναικών, των ομοφυλοφίλων ή του θεσμού του συνδικαλισμού ξεκίνησε να γίνεται αντικείμενο μελέτης από τη δεκαετία του 1970 [(Taylor W.JK. et. Al. (eds) (1977) και Sabronsky, (1977) στο Καραμπελιάς, 2009; 28)] και ειδικά σε ό,τι αφορά στη γυναικεία παρουσία στον στρατό, αυτή φαίνεται ότι επηρεάζεται από:

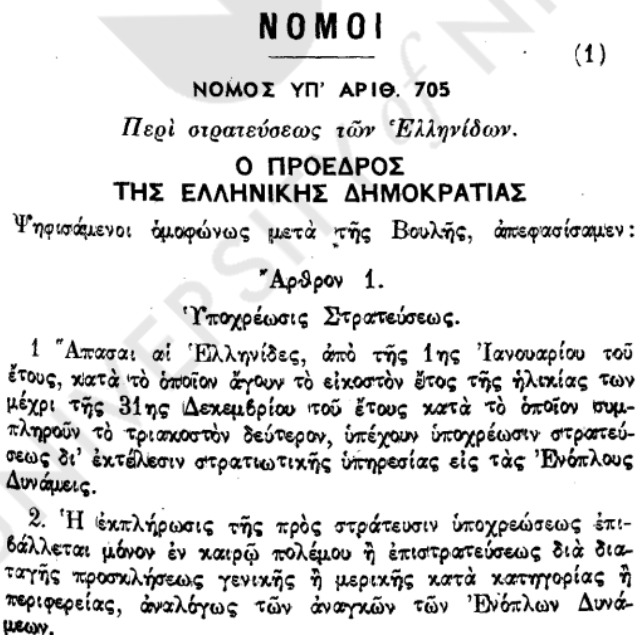
«τους ρόλους που ανατίθενται σ' αυτές, τον βαθμό και τον αριθμό συμμετοχής τους, που εξαρτάται από τρεις παράγοντες: την οργάνωση και τις δραστηριότητες του στρατεύματος, την υφιστάμενη κοινωνική δομή και την επικρατούσα κουλτούρα» (Σέγκαλ στο Καραμπελιάς, ibid; 41).

Στην περίπτωση της Κύπρου η Εισβολή θα μπορούσε να επιδράσει και να τροποποιήσει την ανδροκρατούμενη σύνθεση της Εθνικής Φρουράς και την επικρατούσα κουλτούρας αρρενωπότητας. Ωστόσο, η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο δεν έφερε την ένταξη των Ελληνοκυπρίων γυναικών στο στράτευμα ως κληρωτών ή ως μόνιμων στελεχών, αλλά παραδόξως επέφερε αλλαγές στην μία εκ των τριών εγγυήτρια δύναμη, και συγκεκριμένα τη μητέρα-πατρίδα Ελλάδα, οι οποίες εξαιτίας του

«σοκ» «διέκοψαν το λειτουργικό σύστημα ιδεών, πεπιοθήσεων, αξιών, ρόλων και θεσμικών πρακτικών σε μια συγκεκριμένη [ανδροκρατούμενη και πατριαρχική] κοινωνία» (Clemens & Cook, 1999; 452).

Συγκεκριμένα, «υπό τη σκιά της Τουρκικής Εισβολής» το ελλαδικό Κοινοβούλιο εξέτασε το 1975 το ενδεχόμενο της στράτευσης των (Ελληνίδων) γυναικών με το νομοθετικό διάταγμα (ΝΔ)705/1975 ως εθελοντριών, ενώ με το νομοθετικό διάταγμα (ΝΔ)705/1977 (28/9/1977, αρ. φυλ. 279, σελ. 2579) ρύθμισε την υποχρεωτική στράτευσή τους σε περίπτωση πολέμου ή γενικής επιστράτευσης και την εισαγωγή τους σε σχολές υπαξιωματικών, αν και η μονιμότητά τους και άλλα δικαιώματα κατοχυρώθηκαν μόλις το 2001 (Καραμπελιάς, 2009; 65).

ΕΙΚΟΝΑ 2 – ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 705/1975 – «ΠΕΡΙ ΣΤΡΑΤΕΥΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ»

Η είσοδος των γυναικών στον κυπριακό στρατό ως βαθμοφόρων/μονίμων πρέπει να γίνει κατανοητή μέσα από την οπτική του κοινωνιολογικού νεοθεσμισμού ως φαινόμενο

θεσμικού ισομορφισμού (Τσακατίκα, 2004; 143) μετά την ένταξη των γυναικών στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις τη δεκαετία του ενενήντα, η οποία επιδιώχθηκε για να τονιστεί «η σύγχρονη, ευρωπαϊκή εικόνα της χώρας και όχι για την ικανοποίηση [του] λαϊκού αιτήματος» (Καραμπελιάς, 2009; 66).

Στις ελλαδικές Στρατιωτικές Σχολές, φοιτούσαν ήδη άρρενες Κύπριοι, κατόπιν επιτυχίας σε εισαγωγικές εξετάσεις μέσω του θεσμού των Παγκυπρίων Εισαγωγικών Εξετάσεων, εφόσον η Κύπρος δεν διαθέτει (ακόμη) δικές της Στρατιωτικές Σχολές, ενώ αντίθετα από τα μέσα της δεκαετίας του ενενήντα ίδρυσε κρατικά πανεπιστήμια και επέτρεψε τη λειτουργία ιδιωτικών πανεπιστημίων μέσω ανωτατοποίησης των πλείστων κολλεγίων. Η είσοδος αριθμού Κυπρίων γυναικών στις εν λόγω Σχολές στην Ελλάδα επέτρεψε ουσιαστικά την είσοδό τους και στο επάγγελμα της στρατιωτικού στην Εθνική Φρουρά ως μονίμων, στη συνέχεια. Προηγήθηκε, βέβαια, τη δεκαετία του ογδόντα η πρόσληψη αξιωματικών σε εξειδικευμένες θέσεις όπως της ιατρού, της ψυχολόγου αλλά και της λειτουργού σε γραφειακά καθήκοντα με το σκεπτικό της ανάθεσης/ανάληψης γραφειακών καθηκόντων των ένστολων αρρένων μονίμων ή κληρωτών με επιχειρησιακές αρμοδιότητες σε μια περίοδο που, όντως, υπήρχε «οικονομική ευμάρεια», αλλά και προκλήσεις «για την εθνική ασφάλεια», οι οποίες απαιτούσαν μεγαλύτερη επιχειρησιακή ετοιμότητα εκ μέρους των βαθμοφόρων ανδρών (ibid; 44).

Η είσοδος Ελληνοκυπρίων γυναικών αποφοίτων ΑΕΙ στο στράτευμα ως «μονλοχίνων» διασυνδέθηκε τότε, σε επίπεδο επικοινωνιακού δημόσιου λόγου, όπως ειπώθηκε και πιο πάνω με «την έννοια της αποτελεσματικότητας των ενόπλων σωμάτων». Παραταύτα, οι μικροί αριθμοί και ο χαμηλός βαθμός (στην ιεραρχία) στον οποίο

κατατάγησαν οι γυναίκες δεν απείλησε ουσιαστικά «την αναπαραγωγή και τη διαιώνιση του ανδρικού προτύπου» (Καραμπελιάς, 2009; 49) στις κυπριακές ενόπλες δυνάμεις, δεδομένου ότι δεν υπήρξε αρχικά σε μάχιμες θέσεις ερχόμενες σε επαφή και δεχόμενες αμφισβήτηση από τους δεκαοκτάχρονους άρρενες που ως κληρωτοί κλήθηκαν να υπηρετήσουν τη στρατιωτική τους θητεία, όπως και σε άλλες χώρες, είτε λόγω της «μικρής σωματικής ισχύος» ή της «μεγαλύτερης έφεσης σε διάφορα είδη μικροτραυματισμού» (Maninger στο Καραμπελιάς, 2009; 51).

Οι έρευνες των Orr, Johnston, Coyle & Pore επιβεβαιώνουν την αύξηση των γυναικών στον στρατό σε πολλές χώρες, και μάλιστα σε μάχιμες θέσεις, φέροντας εξοπλισμό των 40 ως 60 κιλών, όπως των Αμερικανίδων στο Ιράκ και το Αφγανιστάν (Orr et al., 2011; 25), το οποίο, ωστόσο, έχει συνέπειες στη φυσιολογία, τη εμβιομηχανική κατάσταση (δηλ. την κίνηση ως συνδυασμό ανατομίας, φυσιολογίας και μηχανικής) και την υγεία των γυναικών αυτών. Στην Κύπρο δεν υπάρχουν ακόμη ανάλογες έρευνες για τις πτυχές αυτές, ούτε κοινωνιολογικές (Κοινωνιολογία της Εργασίας), οι οποίες να έχουν επίκεντρο το κυπριακό συγκείμενο .

5.2.2 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΝΙΜΟ ΣΤΕΛΕΧΟΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ ΣΗΜΕΡΑ

Στην υποενότητα 5.2.2 εξετάζονται ζητήματα που αφορούν στη γυναίκα ως μόνιμο στέλεχος της Εθνικής Φρουράς μέσα από στοιχεία που δόθηκαν κατόπιν σχετικής έγκρισης από το ΓΕΕΦ ή εντοπίστηκαν στην *Επίσημη Εφημερίδα* της κυβέρνησης αλλά και ο δημόσιος λόγος που ανέπτυξαν γυναίκες με μόνιμη απασχόληση στην ΕΦ μέσα από προσφυγή στο δικαστήριο ή την Επίτροπο Διοίκησης.

5.2.2.1 ΤΑ ΕΠΙΣΗΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕ ΕΜΦΥΛΟ ΠΡΟΣΗΜΟ ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΕΦ ΓΙΑ ΤΑ ΜΟΝΙΜΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ (ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥΣ)

Καταρχάς, σε ό,τι αφορά στη μόνιμη στελέχωση του ΓΕΕΦ, με βάση στοιχεία που παραχωρήθηκαν στην γράφουσα από το ΓΕΕΦ τον Μάρτιο του 2016, γνωρίζουμε ότι το 1982 διορίστηκαν γυναίκες ιατροί και επεκτάθηκε ο διορισμός γυναικών ως εθελοντριών το 1990.

Το 1992 έγιναν δεκτές αιτήσεις από γυναίκες στις Στρατιωτικές Σχολές Αξιωματικών και το 2001 στις Στρατιωτικές Σχολές Υπαξιωματικών. Οι γυναίκες, οι οποίες κατά την περίοδο ειρήνης εκτελούν γραφειακά καθήκοντα, κατά τη διάρκεια έντασης ή πολέμου αναλαμβάνουν επιχειρησιακές θέσεις, σύμφωνα με το ΓΕΕΦ.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η Κανονιστική Διοικητική Πράξη αρ. 311 «*Οι περί Γυναικών Υπαξιωματικών του Στρατού της Δημοκρατίας (Διορισμοί, Ιεραρχία, Προαγωγές και Αφυπηρετήσεις) Κανονισμοί του 1993*». Οι Κανονισμοί εκδόθηκαν από το Υπουργικό Συμβούλιο, δυνάμει του άρθρου 27 των *περί Στρατού της Δημοκρατίας* Νόμων του 1990 μέχρι 1992, αφού κατατέθηκαν στη Βουλή των Αντιπροσώπων, εγκρίθηκαν από αυτή και δημοσιεύτηκαν στην *Επίσημη Εφημερίδα* της Δημοκρατίας (Παράρτημα 3^ο, αρ. 2845, 24/12/1993, Μέρος Ι). Σε ό,τι αφορά στις «αφυπηρετήσεις γυναικών αξιωματικών» στο Μέρος XIII της ΚΠΔ 311/93 αναφερόταν ότι η γυναίκα υπαξιωματικός αφυπηρετούσε:

- α) λόγω ορίου ηλικίας,
- β) λόγω κρίσεων ως παραμένουσα στον ίδιο βαθμό και

γ) λόγω αναγκών της υπηρεσίας.

Με το άρθρο 46(Ι) γίνεται αναφορά στο όριο ηλικίας αφυπηρέτησης, το οποίο είναι υποχρεωτικό με τη συμπλήρωση των 55 ετών. Δεδομένου ότι η συνολική υπηρεσία της ήταν περισσότερη από 25 χρόνια με βάση το εδάφιο ΙΙΙ του ίδιου άρθρου «η συντάξιμη της υπηρεσία αυξανόταν κατά τόσους επιπλέον μήνες όσοι είναι οι μήνες της υπηρεσίας της πάνω από τα εικοσιπέντε χρόνια, με ανώτατο όριο τέτοιας αύξησης τους εξήντα μήνες» (http://www.cylaw.org/KDP/data/1993_1_311.pdf). Σύμφωνα με την πιο πάνω κανονιστική διοικητική πράξη, οι γυναίκες στις αρχές του 90, οι οποίες προσλήφθηκαν ως υπαξιωματικοί, τοποθετούνταν στη θέση της λοχία (άρθρο 8(4)) και αν διέθεταν προσόν τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο βαθμό της επιλοχία (άρθρο 8(5)).

Σημειώνεται ότι ο ισχύον Νόμος, ο *περί Στρατού της Δημοκρατίας* Νόμος του 2016 (30(Ι) 2016), δεν αναφέρεται ονομαστικά στις γυναίκες.

Σε ό,τι αφορά στη στελέχωση με έμφυλο πρόσημο, από τα στοιχεία που παραχωρήθηκαν από το ΓΕΕΦ σε μορφή ποσοστών γνωρίζουμε τα ακόλουθα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 – ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΕΦ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ ΣΕ ΜΟΡΦΗ ΠΟΣΟΣΤΩΝ (%) ΓΙΑ ΤΟ 2016

Ποσοστά %	Στρατός ξηράς	Ναυτικό	Αεροπορία	Σύνολο
Αξιωματικών γυναικών	4,43	0,45	2,35	3,64
Υπαξιωματικών γυναικών	22,72	9,35	9,87	16,60

Δεν μας δόθηκαν απόλυτοι αριθμοί από την Εθνική Φρουρά για ευνόητους λόγους. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί η ύπαρξη γυάλινης οροφής στην επαγγελματική ανέλιξη των γυναικών ή αναλογία ανδρών και γυναικών υπαξιωματικών και αξιωματικών. Η είσοδος των γυναικών σε Σχολές Υπαξιωματικών επετεύχθη στην Εθνική Φρουρά μετά από την αποφοίτηση όσων εισήλθαν από το 2001 και μετά, ενώ οι γυναίκες αξιωματικοί εισήλθαν στη Σχολή Αξιωματικών μετά το 1992.

Σε ό,τι αφορά στα επιμέρους σώματα στον στρατό, επισημαίνεται ότι οι πλείστες γυναίκες υπαξιωματικοί εντοπίστηκαν στα σώματα ξηράς με 22,72% και η αναλογία των αξιωματικών ξηράς σε σύγκριση με τις υπαξιωματικούς ξηράς ήταν 1 προς 5.

Δεδομένα που απασχόλησαν την υπόθεση υπ. αρ. 990/2014 στο Διοικητικό Δικαστήριο, για τη θεσμοθέτηση έμμεσων αλλά ισχυρών έμφυλων αποκλεισμών των γυναικών στον Στρατό, μέσω κάποιων συγκεκριμένων προνοιών θα τύχουν εκτενέστερου σχολιασμού στην υποενότητα 5.2.2.5 .

5.2.2.2 ΈΜΦΥΛΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΣΕ ΠΡΟΣΦΑΤΟΥΣ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥΣ - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ (21/10/2016)

Στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας* με αρ. φύλλου 4978 (21/10/2016) ανακοινώθηκαν με την απόφαση 618 οι διορισμοί αξιωματικών και υπαξιωματικών με απόσπαση στην Εθνική Φρουρά.

Κατόπιν πρόσθετης επεξεργασίας των δεδομένων αυτών και μετατροπής τους σε ποσοτικά φαίνεται ότι οι γυναίκες υποεκπροσωπούνταν στη συγκεκριμένη διαδικασία

πρόσληψης [κανονιστική διοικητική πράξη] με 3.23% στους/στις ανθυπολοχαγούς και 10% στους/στις λοχίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12 - ΠΡΟΣΛΗΨΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΛΥΤΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ) ΑΝΑ ΒΑΘΜΙΔΑ ΣΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟ

ΒΑΘΜΙΔΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
1. Ανθυπολοχαγοί	31	1	3,23%
2. Σημαιοφόροι	3		/
3. Ανθυποσμηναγοί	7		/
4. Λοχίες	10	1	10%
5. Κελευστές	5		/
6. Σμηνίες	5		/
ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΟΣΛΗΨΕΩΝ	61	2	3,3%

Ουσιαστικά, στο σύνολο προσληφθέντων / προσληφθεισών, μόνο 2 γυναίκες στο σύνολο 61 ατόμων που επιδίωξαν διορισμό είχαν επιτύχει τον στόχο τους. Αναμφίβολα, αυτή η συγκεκριμένη φάση προσλήψεων ενίσχυσε ως κανονιστική διοικητική πράξη τη διατήρηση της έμφυλης ασυμμετρίας στην Εθνική Φρουρά.

5.2.3.3 ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΜΟΝΙΜΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ ΜΕΣΩ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ Η ΤΩΝ ΜΜΕ

Το γεγονός ότι οι ανάγκες της άμυνας ενός κράτους στρέφονται στην αγορά εργασίας «αναπόφευκτα επιτρέπει τη διείδυση αξιών και νόρμων που υπερισχύουν σε σχέσεις

μεταξύ πολιτών εργασιακές και βιομηχανικές, συμπεριλαμβάνοντας τάσεις συνδικαλισμού (van Doorn, 1975; 154). Αιτήματα «συμφιλίωσης προσωπικής και επαγγελματικής ζωής» που υποβλήθηκαν από μόνιμα στελέχη ή εθελοντές στην Εθνική Φρουρά, κατόπιν προσφυγής τους στο Γραφείο της Επιτρόπου Διοίκησης ή το Δικαστήριο εντάσσονται σε αυτή τη λογική του συνδικαλισμού.

Για παράδειγμα στην υπόθεση αρ. 1268/2014 (έκδοση απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου 17/3/2017), μία αρχιλοχίας ζήτησε το 2014 απαλλαγή από εργασιακές δεσμεύσεις μετά τη λήξη ωραρίου της δημόσιας υπηρεσίας επικαλούμενη άλλες περιπτώσεις γυναικών που υπηρετούσαν στην Εθνική Φρουρά και είχαν σχετική απαλλαγή κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Η συζήτηση και διάχυση του θέματος μέσω των ΜΜΕ την «εξέθεσε» στη δημόσια σφαίρα, χωρίς να δημοσιοποιηθεί το όνομά της, ενώ ανάλογη διαρροή/δημοσιότητα δεν είχε δοθεί σε περίπτωσης παραβιάσεων, ατασθαλιών ή παρενοχλήσεων (βλ. Απόφαση 320/2014, Ανώτατο Δικαστήριο, Απόφαση 3/9/2016).

Δύο δημοσιεύματα σε ηλεκτρονικό τύπο δέκα μέρες αργότερα είχαν τίτλους που εξέθεταν την εν λόγω λοχία. Το πρώτο έφερε τον τίτλο: «Η αρχιλοχίας ήθελε ωράριο γραφείου, το δικαστήριο είπε όχι» (kranosgr.blogspot, 26/3/2017) και στο περιεχόμενου του άρθρου εκτός από τη συγκεκριμένη αναφορά γίνεται διασύνδεση με το νέο καθεστώς που θα διήπε την πρόσληψη γυναικών ως συμβασιούχων οπλιτών (ΣΥΟΠ) που θα εξεταστεί στο 5.2.3, ενώ το δεύτερο ήταν υποτιμητικό: «Κύπρια στρατιωτικός έσυρε το ΓΕΕΦ στο δικαστήριο για να σχολάει στις 3: Έτσι την «άδειασε» ο δικαστής» (newsbomb, 26/3/2017).

Κατόπιν περαιτέρω αναζήτησης και διερεύνησης για την εν λόγω απόφαση εκ μέρους της γράφουσας (βλ. Υπόθεση 1268/14 στο Διοικητικό Δικαστήριο), διεφάνη από την απόφαση του Δικαστηρίου ότι αρχικά το ΓΕΕΦ, όντως, λόγω συγκεκριμένων οικογενειακών καταστάσεων είχε διευκολύνει την εν λόγω αρχιλοχία με κάποιες ρυθμίσεις. Η ίδια έκρινε ορθό και δίκαιο να προσφύγει στο Διοικητικό Δικαστήριο για πλήρη απαλλαγή και επικαλέστηκε την αρχή της ισότητας που παραβιαζόταν, σύμφωνα με τον ισχυρισμό της για άνιση μεταχείριση. Επισήμανε ότι «μόνο στις γυναίκες μέλη του Στρατού που είναι παντρεμένες με εξ' Ελλάδος στελέχη της Εθνικής Φρουράς που δεν υπηρετούν στην Κύπρο και οι οποίες έχουν παιδιά κάτω των δώδεκα ετών» παραχωρείτο η απαλλαγή από την υπηρεσία μετά τις 3 μ.μ. Το αποτέλεσμα της απόφασης μπορούσε να τύχει διάχυσης χωρίς διασυρμό της εν λόγω υπαξιωματικού, επειδή «τόλμησε» να διεκδικήσει σε ένα σχεδόν εξ ολοκλήρου ανδροκρατούμενο σώμα, κάτι το οποίο αισθανόταν ότι μπορούσε να εφαρμοστεί με την *αρχή της ισότητας*.

Το δημοσίευμα αφήνει να νοηθεί ότι ο Στρατός και ο ανεξάρτητος θεσμός του Διοικητικού Δικαστηρίου έβαλαν στη θέση τους μια ανυπότακτη/διεκδικητική λειτουργό [«άδειασε ο δικαστής»], και παρείχε επιπρόσθετα πληροφορίες για τη στελέχωση του Στρατού με ΣΥΟΠ, τον νέο θεσμό που εισήχθη για μείωση της στρατιωτικής θητείας των κληρωτών. Οι πληροφορίες προέκυπταν από τους κύκλους του ΓΕΕΦ, αλλά δεν είναι σίγουρο ότι προέκυπτε και η ερμηνεία («άδειασε»).

5.2.2.4 Ο ΣΥΝΤΟΝΙΖΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΠΑΡΑΠΟΝΑ ΜΟΝΙΜΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ ΓΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑΣ

Από τη Βάση Δεδομένων του Γραφείου της Επιτρόπου Διοίκησης με δύο διαφορετικά παράπονα, -μίας λοχία (ΑΚΙ 12/2015) και ενός λοχία Εθελοντή Πενταετούς Υποχρέωσης (ΕΠΥ) (ΑΚΙ/42/2015) -, ήρθε στην επιφάνεια το αίτημα για απαλλαγή από εικοσιτετράωρη υπηρεσία στον στρατό με επίκληση στη γονεϊκότητα, στο πλαίσιο της «συμφιλίωσης προσωπικής και επαγγελματικής ζωής».

Στην Απόφασή της για τη λοχία, η Επίτροπος Διοίκησης παρέπεμψε στην Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής *Strategy for equality between women and men 2010-2015*. Ζητούσε όπως επανεξεταστεί το αίτημα στο πλαίσιο της απασχολησιμότητας, δίνοντας έμφαση στους μονογονιούς (γυναίκες ή άνδρες). Παρέπεμψε, επίσης, στο *Equinet 2013* (Equality Bodies promoting a better work-life balance for all), το οποίο εισηγείτο «μέτρα συμφιλίωσης προσωπικής και επαγγελματικής ζωής». Το Γραφείο της Επιτρόπου ανέφερε στην Έκθεση για τη λοχία ότι «η καταγγελία της παραπονούμενης εξετάστηκε στη βάση των *περί Ίσης Μεταχείρισης Ανδρών και Γυναικών στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση* Νόμων, και με βάση την έμφυλη ανισότητα». Δεδομένου ότι η μονογενεϊκότητα πλήττει περισσότερο τις γυναίκες η Επίτροπος εξέτασε το παράπονο της υπαξιωματικού με βάση σχετικούς νόμους (των *περί Ίσης Μεταχείρισης Ανδρών και Γυναικών στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση* Νόμων, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του περί *Καταπολέμησης των Φυλετικών και Ορισμένων Άλλων Διακρίσεων* (Επίτροπος) Νόμου. Το άρθρο 22 του

τελευταίου νόμου προβλέπει «διαβουλεύσεις» μεταξύ των μερών, και γι αυτό η Επίτροπος ζήτησε, όπως το αρμόδιο υπουργείο διαβουλευόταν με την παραπονούμενη.

Στην περίπτωση του λοχία ανδρός (ΕΠΥ), ο μεν λοχίας ΕΠΥ ήταν διαζευγμένος και τα δύο παιδιά του διέμεναν μαζί του. Θα μπορούσε με βάση το ισχύον πλαίσιο κατά τη φάσης της καταγγελίας του να τύγχανε απαλλαγής από την εικοσιτετράωρη υπηρεσία, νοουμένου ότι ήταν είτε ανύπανδρος ή διαζευγμένος μονογίος (με αποκλειστική γονική μέριμνα με παιδί ως την ηλικία των δώδεκα ετών), είτε χήρος (με παιδί ως την ηλικία των δεκαοκτώ). Η Επίτροπος θεώρησε ότι ο λόγος της μονογονεϊκότητας και οι ανάγκες του γονέος για συνδυασμό επαγγελματικής και προσωπικής ζωής δεν έπρεπε να συσχετίζονταν. Η ίδια προχώρησε και κωδικοποίησε μάλιστα ποιες ήταν οι εθνικές πολιτικές που σχετίζονταν άμεσα ή έμμεσα με αυτό το θέμα, αναφέροντας το *Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης 2007-2013*, το *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα Ανδρών και Γυναικών (ΕΣΔΙ) 2007-2013 και 2014-2017*, το *Εθνικό Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα για τη Στρατηγική της Λισσαβόνας για την Κύπρο 2008-2010*, την *Εθνική Στρατηγική για την Προστασία και Κοινωνική Ενσωμάτωση (ΕΣΠΕ) 2008-2010* και το *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφορά (ΕΣΠΑ) 2007-2013*.

5.2.2.5 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΕΙΣΔΟΧΗ ΣΕ ΑΕΙ ΠΟΥ ΕΠΙΤΡΕΠΕΙ ΤΗΝ ΕΡΓΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΩΣ ΜΟΝΙΜΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ

Στην ενότητα αυτή εξετάζουμε την Απόφαση του Διοικητικού Δικαστηρίου στην προσφυγή 990/2014, ως μία μορφή επικοινωνιακού και συντονίζοντος δημόσιου

λόγου, κατόπιν προσφυγής πολιτίδων με έννομο συμφέρον στη βάση φεμινιστικού ακτιβισμού. Η εν λόγω προσφυγή αφορά το αίτημα δύο υποψηφίων (τελειοφοίτων μαθητριών) για εισδοχή στις Στρατιωτικές Σχολές της Ελλάδας, σε συνέχεια προσφυγής τους στην Επιτροπή Διοίκησης και την Επιτροπή Ισότητας Φύλου, καθώς και δημοσιότητας εκ μέρους της μίας ή της μητέρας της σε τακτά διαστήματα για το θέμα και τις εξελίξεις στον ημερήσιο τύπο.

Η προσφυγή εκ μέρους των εφεσεiousών φέρνει στην επιφάνεια την αντίσταση των γυναικών σε «αόρατα» ως τότε εμπόδια για εισδοχή σε ανδροκρατούμενα επαγγέλματα μέσω άνισων συνθηκών πρόσβασης σ' αυτά, τα οποία σχετίζονταν με το ύψος³⁵. Άσχετα αν δεν υπήρξε θεραπεία μετά την επιτυχία της προσφυγής, γνωρίζουμε ότι τον Μάιο του 2017 ήταν σε εξέλιξη νέα παρέμβαση της Επιτροπής Διοίκησης προς τη

³⁵ Το ελάχιστο όριο του ύψους που απαιτείται για εισδοχή στις Στρατιωτικές Σχολές, έχει μειωθεί για τις γυναίκες σύμφωνα με τους Ετήσιους Οδηγούς Πρόσβασης στα ΑΕΙ ως «θετικό μέτρο», μετά από οδηγίες του αρμόδιου Υπουργού Άμυνας, όπως προκύπτει από το άρθρο 5 στους *Κανονισμούς των περί Αξιωματικών του Στρατού της Δημοκρατίας (Διορισμοί, Ιεραρχία, Προαγωγές και Αφυπηρετήσεις)* Κανονισμούς του 1990 (ΚΔΠ 90/90) έχει ως εξής:

Οδηγός Εξετάσεων	Κατώτατο ύψος ανδρών	Κατώτατο ύψος γυναικών
2009	1,65	1,65
2010	1,70	1,65
2011	1,70	1,65
2012	1,70	1,65
2013	1,70	1,63
2014	1,70	1,60
2015	1,70	1,60
2016	1,70	1,60

Νομική Υπηρεσία και το ΥΠΑΜ, (πληροφόρηση της εφεσείουσας από τη μητέρα της μίας εφεσείουσας στις 8/5/2018).

Η Πρόεδρος του Διοικητικού Δικαστηρίου δικάωσε την εφεσείουσα στην υπόθεση 990/2014 με το σκεπτικό ότι αν και ως εν δυνάμει αιτήτρια γνώριζε ότι το δικό της ύψος δεν πληρούσε την πρόνοια για το κατώτατο ύψος για να γίνει δεκτή σε Στρατιωτική Σχολή, ωστόσο η ίδια

«γνωρίζοντας την ελάχιστη απαίτηση ως προς το ύψος, διότι ποτέ **δεν αναγνώρισε τη νομιμότητα ή καλύτερα την συνταγματικότητα** της απαίτησης αυτής. Αντίθετα, αποτάθηκε με παράπονό της στο Υπουργείο Άμυνας από την προηγούμενη χρονιά, το έτος 2013 και περαιτέρω κατάγγειλε το θέμα στην Επίτροπο Διοίκησης με επιστολή της ημερομηνίας 3/3/2014, πριν την υποβολή της αίτησης/υποψηφιότητάς της στις 5/3/2014».

Το Διοικητικό Δικαστήριο σχολιάζει ότι στις Αθλητικές Δοκιμασίες -αναγκαίες για εισδοχή στις Στρατιωτικές Σχολές, που

«απαιτούνται κοινοί στόχοι επιτυχίας, ανεξαρτήτως από το φύλο των υποψηφίων» διότι ο Στρατός έχει σταθερές απαιτήσεις ως προς τις κατώτατες επιδόσεις στα αθλήματα αλλά δεν το έλεγξε ως προς την αντισυνταγματικότητα, διότι δεν αποτελούσε επίδικο θέμα, ωστόσο σημειώνει ότι «η πρόσθετη των αθλητικών αυτών επιδόσεων απαίτηση περί κατώτατου απαιτούμενου ύψους μεταξύ των υποψηφίων, οι οποίοι, όμως θα πρέπει να αναδειχθούν ισότιμοι στις αθλητικές επιδόσεις, ανεξάρτητα από το ύψος τους και ανεξάρτητα από το φύλο τους».

Αυτή η απόφαση του Δικαστηρίου είναι σταθμός για τα έμφυλα ζητήματα διότι θίγει το ζήτημα της αλληλοδιαπλοκής βιολογικού και κοινωνικού φύλου στην πρόσβαση σε εξέταση που οδηγεί σε επάγγελμα και μάλιστα ανδροκρατούμενου

«ο καθορισμός του κατώτατου ύψους αποτελεί αδικαιολόγητη και αυθαίρετη διάκριση για όσες γυναίκες λόγω βιολογικής και/η ανατομικής διάπλασης αποκλείονται, όπως και μεταξύ ανδρών και γυναικών που έχουν «ανατομικές διαφορές στο ύψος λόγω φύλου βάσει του φύλου τους με επιστημονικές μετρήσεις, οι οποίες εξηγούν γιατί η διαφορά των επτά εκατοστών στο απαιτούμενο κατώτατο όριο μεταξύ τους (1,70 οι άνδρες με 1,63 μ. οι γυναίκες) καλύπτει τις ανατομικές διαφορές ύψους μεταξύ ανδρών και γυναικών του κυπριακού πληθυσμού της αντίστοιχης ηλικίας».

Το εν λόγω θέμα είχε τύχει δημοσιότητας σε διάφορα στάδια (SigmaLive, 16/4/2014).

Είχε προηγηθεί έκθεση της Επιτρόπου Διοίκησης (19/3/2014), κατόπιν παραπόνων των δύο μητέρων τελειοφοίτων κοριτσιών (της Μ.-Α. Στ. και της Π. Α.), η οποία έκρινε το 1.63 μ. ως «αυθαίρετο και ατεκμηρίωτο και εισάγει έμμεση διάκριση σε βάρος των γυναικών υποψηφίων», ενώ ο δικηγόρος της εφεσείουσας σε δημοσίευμα έφεξε την «απόφαση του Υπουργείου Άμυνας να θέσει κοινά όρια αθλητικών δοκιμασιών για άντρες και γυναίκες υποψηφίους για εισαγωγή στις Στρατιωτικές Σχολές της Ελλάδας» ως συνιστά έμμεση διάκριση λόγω φύλου.

Η Επίτροπος Διοίκησης είχε προβεί σε συστάσεις για θέσπιση ορίων στις αθλητικές δοκιμασίες με τον μέσο όρο της επιτυχίας και των δύο φύλων. Τα ελάχιστα όρια ύψους είχαν μειωθεί κατά δύο εκατοστά από το 2013 στο 2014, ωστόσο η σύσταση της Επιτρόπου ήταν η άμεση διενέργεια για επίσημη στατιστική έρευνα με στόχο τη λήψη συγκριτικών δεδομένων για την ανατομική κατάσταση των μέσων Κυπρίων ξεχωριστά κατά φύλο. Έναν πρόσθετο ισχυρισμό είχε προβάλει η μητέρα της εφεσείουσας (Μ.-Α. Στ.) για τον τρόπο υπολογισμού του βάρους. Θεώρησε ότι

«απορρίπτονται υποψήφιοι που έχουν καλή φυσική κατάσταση ή και αθλητές που λόγω συστηματικής άσκησης, έχουν αυξημένη μυϊκή μάζα και γίνονται δεκτά άτομα υπέρβαρα ή παχύσαρκα. Προς άρση των

αδικιών αυτών, εισηγήθηκε την εισαγωγή του Δείκτη Μάζας Σώματος, ως ορθότερο τρόπο μέτρησης του βάρους των υποψηφίων».

Αξίζει να προσεχθεί ότι η εισαγωγή των επιτυχόντων υποψηφίων γινόταν ανεξαρτήτως φύλου. Ωστόσο, οι υποψήφιοι το 2013 έπρεπε να είχαν ύψος τουλάχιστον 170 εκ. στην περίπτωση των ανδρών και 163 εκ. στην περίπτωση των γυναικών. Το μέτρο αποτελεί θετική έκβαση, διότι επί σειρά ετών το ελάχιστο όριο στο ύψος των γυναικών ήταν 165 εκ., ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι το 2010 οι απαιτήσεις για το ελάχιστο ύψος για τους άνδρες από 165 ανήλθε στα 170 εκ., χωρίς να προκύψει ανάλογο ζήτημα για την αλλαγή αυτή, παρόλο που η επιλογή του στρατιωτικού επαγγέλματος έχει κύρος για τους άρρενες και προσφέρει απασχόληση στον δημόσιο τομέα με υψηλές απολαβές. Η αύξηση του ορίου του κατώτατου ύψους για τους άνδρες δεν έφερε κάποιο έντονο επικοινωνιακό δημόσιο λόγο μέσω των ΜΜΕ.

Η Επίτροπος Διοίκησης εξετάζοντας το παράπονο των γυναικών θεώρησε ως καταρχάς θετικό μέτρο την αλλαγή του ελάχιστου επιτρεπόμενου ύψους των γυναικών υποψηφίων από 165 εκ σε 163 εκ. κατά το έτος 2014, ωστόσο η βιολογική διαφορά των γυναικείων υποψηφίων τις έθεσε σε δυσμενή μοίρα. Η Επίτροπος, ωστόσο, σε επίπεδο συντονίζοντας δημόσιου λόγου στην Έκθεσή της, σύμφωνα με το δημοσίευμα, σχολιάζοντας την εν λόγω απόφαση, θεώρησε ότι αυτή

«στηρίχθηκε σε στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, τα οποία, όμως, λήφθηκαν στα πλαίσια όχι στοχευμένης έρευνας και λήψης πραγματικού δείγματος. Τούτο έχει ως συνέπεια να μην μπορεί να εξαχθεί τεκμηριωμένα και με επιστημονικό τρόπο ο μέσος όρος ύψους των Κυπρίων γυναικών, κυρίως, γιατί δεν έγινε καμία μέτρηση ύψους από τη Στατιστική Υπηρεσία».

Πρόσθετα, η πρόβλεψη για κοινά όρια αθλητικών δοκιμασιών για άνδρες και γυναίκες υποψηφίους στις Στρατιωτικές Σχολές, ελέγχεται με τη ρίψη σφαίρας. Οι γυναίκες είναι υπόχρεες να ρίψουν σφαίρα 7,275 κιλών όπως οι άνδρες, αντί της σφαίρας βάρους 4 κιλών που χρησιμοποιείται από τις γυναίκες σφαιροβόλους σε κάθε είδους αγώνες. Στον δημόσιο λόγο αυτό διατυπώθηκε η θέση ότι

«η απαίτηση για κοινές αθλητικές επιδόσεις για τα δύο φύλα, αλλά και η χρήση του ανδρικού ριπτικού οργάνου από τις γυναίκες υποψήφιες στο αγώνισμα της σφαίρας, δεν δικαιολογείται επαρκώς ως αντικειμενικό κριτήριο που εξυπηρετεί θεμιτό σκοπό».

Η προσφυγή στο Ανώτατο Δικαστήριο εκδόθηκε τον Φεβρουάριο του 2017 (24Η, 5/11/2017). Σε επίπεδο επικοινωνιακού δημόσιου λόγου, η προσφεύγουσα παραχώρησε συνέντευξη κι ανέφερε ότι η απόφαση του ΥΠΑΜ να αποκλείσει την 18χρονη στο στάδιο της Υγειονομικής Εξέτασης, πριν από τη διαγωνιστική διαδικασία επιλογής στις Παγκύπριες Εξετάσεις του 2014, ήταν «αυθαίρετη, άκυρη και αντισυνταγματική». Στο δημοσίευμα γινόταν αναφορά ότι από το 2015 το κατώτατο όριο ύψους κατέβηκε στο 160 εκ. για την Εθνική Φρουρά. Το ίδιο ίσχυσε τελικά και για την Αστυνομία που υπάγεται στο Υπ. Δικαιοσύνης, μετά από άλλες ανάλογες γραπτές παραστάσεις της Μ.-Α. Στυλιανού στις 12/7/2016 προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης. Στην επιστολή της προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης αναφερόταν στην αντισυνταγματικότητα της πρόνοιας του ύψους 165 εκ. για τις προσλήψεις στην Αστυνομία και Πυροσβεστική, εξαιτίας της απόφασης 990/2014 (πληροφορία που μου εδόθη από την ίδια στις 5/5/2018).

Η Νομική Υπηρεσία, σύμφωνα με το δημοσίευμα, δεν επέτρεψε στον Υπουργό Άμυνας να προβεί σε θεραπεία στην περίπτωση της προσφεύγουσας κατά παράβαση των

άρθρων 28, 29 και 146 του *Συντάγματος*. Το θέμα είχε εγγραφεί από τον Αντιπρόεδρο της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Θεσμών, Αξιών και Επιτρόπου Διοικήσεως κ. Γ. Περδίκη στη Βουλή. Η εφεσείουσα-αποκλεισθείσα από την εξέταση για εισδοχή στις Στρατιωτικές Σχολές της Ελλάδας ενδέχεται να προσφύγει και στο ΕΔΑΔ, σύμφωνα με το δημοσίευμα, στο οποίο καταγράφεται αυτούσια και η επιστολή της προς τον Πρόεδρο του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Στις 4 Απριλίου 2014, «Τελική Σύσταση της Επιτρόπου Διοικήσεως προς το Υπουργείο Άμυνας, επεσήμαινε την ανάγκη για λήψη μέτρων κατά τις εξετάσεις του 2015, δεδομένου ότι η τυχόν

«εκ των υστέρων διαφοροποίηση των κριτηρίων εισαγωγής για το τρέχον ακαδημαϊκό έτος [2014], παραβιάζει την αρχή της χρηστής διοίκησης και της ίσης μεταχείρισης των υποψηφίων και θέτει σε ακυρότητα την όλη διαδικασία, η οποία εν πάση περιπτώσει, έχει ξεκινήσει στις 2 Απριλίου».

Η Επίτροπος εισηγούνταν όπως υιοθετηθεί ένα επιστημονικά αποδεκτό σύστημα μέτρησης ύψους και βάρους, που να ανταποκρίνεται στην ανατομική κατάσταση του μέσου Κύπριου και της μέσης Κυπρίας. Ο Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Άμυνας, απαντώντας σε προγενέστερη επιστολή του Υπουργείου Παιδείας (26 Σεπτεμβρίου 2014), πληροφόρησε πως ο Υπουργός αποφάσισε σε σχέση με τον *Οδηγό Παγκύπριων Εξετάσεων* για το 2015, την τροποποίηση του κατώτατου αποδεκτού ύψους για τις γυναίκες, από 163 εκ. σε 160 εκ., καθώς και του τρόπου μέτρησης του σωματικού βάρους, σε ό,τι αφορά στις προϋποθέσεις εισδοχής στις Στρατιωτικές Σχολές.

Ο ακτιβισμός της Μ.-Α. Στυλιανού, σύμφωνα με λεγόμενα της ίδιας (πληροφόρηση που μου εδόθη στις 5/5/2018), είχε συνέχεια, δεδομένου ότι παρεμβάσεις της προς τον

Υπουργό Δικαιοσύνης για την ανάγκη προσαρμογής των απαιτήσεων για το ύψος των γυναικών για πρόσληψη στην Αστυνομία φαινόταν ότι θα παρέμενε στο 165 εκ., όπως φαίνεται και από δημοσίευμα του 2016 (*CyprusTimes*, 19/9/2016), για σκοπούς ίσης μεταχείρισης υποψηφίων, όπως εκείνων στην Εθνική Φρουρά, τελικά κατέβηκε στο 160 εκ., όπως φαίνεται και στον ιστοχώρο της Αστυνομίας.

5.2.3 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΕ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ ΑΠΟ ΤΟ 2016 – ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΩΣ ΟΠΛΙΤΡΙΩΝ

5.2.3.1 Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΥΟΠ ΣΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟ - ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΝ ΛΟΓΩ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΟΠΛΙΤΩΝ ΤΟ 2016

Σε δημοσίευμα στον Τύπο δόθηκε ο «λόγος» σε τρεις γυναίκες που υπηρετούσαν στον κυπριακό στρατό (27/12/2015 και ηλ. ανάρτηση 8/3/2016). Μέσω του κειμένου αυτού καταβλήθηκε προσπάθεια του ΓΕΕΦ σε επικοινωνιακό επίπεδο να παρουσιαστεί η «φωνή» γυναικών που υπηρετούν σε μάχιμες θέσεις ως ιστοριών «επιτυχίας» ικανών γυναικών (success stories), χωρίς να κατονομάζεται το ίδιο, καθώς και το γεγονός ότι έδωσε το πράσινο φως γι'αυτές τις συνεντεύξεις και φωτογραφίσεις. Θα μπορούσε να εκληφθεί ως ένα επικοινωνιακό άνοιγμα στο κοινό μέσω των ΜΜΕ για συμπεριληπτικότητα στις τάξεις του στρατού. Ωστόσο, με τη δημοσίευση της προκήρυξης θέσεων Συμβασιούχου Οπλίτη (ΣΥΟΠ) με συμβόλαιο στην Εθνική Φρουρά στις 6 Ιουνίου 2016, το Υπουργείο παραβίασε τόσο την Οδηγία 2006/54/ΕΚ όσο και τον *περί Ίσης Μεταχείρισης Ανδρών και Γυναικών στην Απασχόληση και στην Εργασία* Νόμο, που τέθηκαν σε ισχύ για την εφαρμογή της αρχής ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην απασχόληση και την εργασία. Ταυτόχρονα, απέκλεισε όσες

γυναίκες μπορεί να πληρούσαν τις απαιτήσεις για πρόσληψη στις προκηρυχθείσες θέσεις και θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν στη σχετική διαδικασία πλήρωσής τους.

Με άρθρο στις 13 Ιουνίου 2016 (SigmaLive, 13/6/2016) η Επιτροπος Ισότητας Φύλου είχε προβεί σε ανακοίνωση υπέρ της ένταξης και των γυναικών στον στρατό ως Συμβασιούχων Οπλιτών (ΣΥΟΠ) αυτή τη φορά και υπερθεμάτισε για τη δημιουργία υποδομών που διευκολύνουν την ένταξή τους. Ζήτησε όπως αρθεί ο έμφυλος διαχωρισμός επαγγελματών στη βάση του φύλου και την άρση στερεοτυπικών αντιλήψεων στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα, ενώ οι αιτήσεις για προσλήψεις στην Εθνική Φρουρά με τον θεσμό των ΣΥΟΠ είχαν ήδη ξεπεράσει τις 3000.

Λίγο αργότερα, στη διαδικτυακή ανάρτηση στον ιστοχώρο της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Άμυνας στις 12 Ιουλίου 2016 για το νομοσχέδιο «*Ο περί Εθνικής Φρουράς (Τροποποιητικός) Νόμος του 2016*» γινόταν αναφορά ότι εκτός από τη μείωση της θητείας των στρατεύσιμων με βάση το νομοσχέδιο θα προβλεπόταν «η δυνατότητα πρόσληψης στην Εθνική Φρουρά ως οπλιτ[ρι]ών με σύμβαση και στις γυναίκες» (Ιστοχώρος Βουλής Των Αντιπροσώπων: www2.parliament.cy, 12/7/2016). Η προσοχή του κόσμου, ωστόσο, κατά τη φάση των συζητήσεων του νομοσχεδίου και μετά ήταν στραμμένη στη μείωση της θητείας των δεκαοκτάχρονων και όχι στη συμπερίληψη των γυναικών στους/στις δικαιούχους να διεκδικήσουν θέση συμβασιούχου οπλίτη. Στην ανάρτηση αυτή αξίζει να σημειωθεί ότι δεν γίνονταν αναφορά στην παρέμβαση της Επιτροπής Ισότητας Φύλου για τη συμπερίληψη γυναικών ως ΣΥΟΠ, όπως ούτε και της Επιτροπής Διοίκησης. Η παρέμβαση της Επιτροπής Διοίκησης με Αυτεπάγγελτη Τοποθέτηση έγινε χρονικά κάπως νωρίτερα από την παρέμβαση της Επιτροπής Ισότητας.

Η Επίτροπος Διοίκησης στην εκτενή Αυτεπάγγελτη Τοποθέτησή της έκανε αναφορά σε διάχυση της πληροφορίας για την αναδιοργάνωση της Εθνικής Φρουράς μέσω δημοσιευμάτων και σχετικές ανακοινώσεις στον Τύπο ή δημόσιους χώρους με αφίσες και την προκήρυξη για την πρόσληψη 3000 οπλιτών στην *Επίσημη Εφημερίδα* (αρ. 4941, Τμήμα Α', αρ. 315, σ.312). Η Επίτροπος, όταν διαπίστωσε έμφυλες και ηλικιακές διακρίσεις, επικοινωνήσε σχετικά με το ΥΠΑΜ στις 6/6/2016, [νωρίτερα από την Επίτροπο Ισότητας κατά μία βδομάδα] και εντός του ίδιου μηνός (28/6/2016) έλαβε ανατροφοδότηση. Η φυσική κατάσταση που θα επέτρεπε επαρκή και επιτυχή άσκηση των καθηκόντων συνδεόταν, σύμφωνα με το ΥΠΑΜ, με τη φυσική κατάσταση των οπλιτών και, εν πολλοίς, με την ηλικία τους.

Σε ό,τι αφορούσε το σημείο «συγκρότηση και στρατιωτικό προσωπικό της Δύναμης» (άρθρο 6, του περί *Εθνικής Φρουράς* Νόμου) προέβλεπε με βάση την προκήρυξη:

«(β) ως οπλίτες, πρόσωπα που έχουν εκπληρώσει την υποχρέωση θητείας τους στη Δύναμη ή έχουν νόμιμα απαλλαγεί από την υποχρέωση εκπλήρωσης θητείας στη Δύναμη».

Η Επίτροπος διαπίστωσε ότι στις 25/7/2016 το εδάφιο 3β του άρθρου 6 τροποποιήθηκε με τον Νόμο 82(Ι) του 2016 και προέβλεπε όπως:

«(β) ως οπλίτες, πρόσωπα που έχουν εκπληρώσει την υποχρέωση θητείας τους στη Δύναμη ή έχουν νόμιμα απαλλαγεί από την υποχρέωση εκπλήρωσης θητείας στη Δύναμη, δυνάμει των παραγράφων (ε) έως (ι) και (ιβ) του εδαφίου (1) του άρθρου 23 ή έχουν απολυθεί οριστικά από τη Δύναμη δυνάμει του εδαφίου (5) του άρθρου 41:

Νοείται ότι, ενόσω η εκπλήρωση στρατιωτικής υπηρεσίας δεν είναι υποχρεωτική για τις γυναίκες, η προϋπόθεση εκπλήρωσης της υποχρέωσης θητείας δεν απαιτείται για τις υποψήφιες για πρόσληψη γυναίκες».

Η Επίτροπος Διοίκησης έκανε μια ιστορική αναδρομή για τον στόχο της καταπολέμησης των έμφυλων διακρίσεων στην ΕΕ και την προαγωγή της έμφυλης ισότητας. Αναφερόμενη στην Οδηγία 2006/54/ΕΚ που αναδιατύπωνε προηγούμενες οδηγίες, όπως η 76/207/ΕΟΚ. Η απαγόρευση άμεσων και έμμεσων διακρίσεων λόγω φύλου (άρθρο 14, Οδηγία 2006/54/ΕΚ) αφορούσε [και αφορά] την πρόσβαση και την ανέλιξη χωρίς έμφυλες διακρίσεις σε επαγγέλματα. Η Επίτροπος εξήγησε ότι η αρχική διατύπωση του εδαφίου 3β του άρθρου 6 προτού τροποποιηθεί με τον Νόμο 82(Ι) ήταν έμμεση διάκριση λόγω φύλου, άσχετα αν εκ πρώτης όψης φαινόταν «ουδέτερη».

Ο δημόσιος λόγος της Επιτρόπου είναι καταπέλτης για το ΥΠΑΜ. Στο κείμενό της αυτεπάγγελτης Έκθεσής της καταδίκασε τον αποκλεισμό των γυναικών από την εν λόγω προκήρυξη θέσεων και τη μη έγκαιρη ανάκλησή του. Αμφισβήτησε τη θέση ότι «ένα σώμα που «κατασκευάζεται» από άνδρες πρέπει και να *απαρτίζεται* αποκλειστικά από άνδρες», έδωσε παραδείγματα από τη συμμετοχή γυναικών στα σώματα του ΟΗΕ αλλά και τον γλωσσικό σεξισμό με υφέρπουσα την τάση να οικειοποιείται το αρσενικό φύλο την ιδιότητα του πολίτη:

«με τη διατύπωση της προκήρυξης με τις αναφορές στο αρσενικό πρόσωπο (π.χ. *να είναι πολίτης της Δημοκρατίας, να κριθεί κατάλληλος*) καθιστούσαν σαφές ότι, ένας τόσο μεγάλος αριθμός θέσεων, διαφυλάχθηκε/προορίστηκε αποκλειστικά για άνδρες».

Η Επίτροπος θεώρησε ότι το ΥΠΑΜ είχε αγνοήσει ανησυχίες που εξέφρασε στο υπουργείο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για έμφυλες διακρίσεις στη συγκεκριμένη κατηγορία εν ενεργεία εργαζόμενων υπαξιωματικών και στο σύνολό της η προκήρυξη συνιστούσε «άμεση απαγορευμένη διάκριση σε βάρος των γυναικών, δυνάμει της ευρωπαϊκής και κυπριακής νομοθεσίας».

5.2.3.2 Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΥΟΠ ΣΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟ – ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ 2017 – ΤΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΑΝΟΙΓΜΑ ΜΕΣΩ ΑΦΙΣΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΟΡΚΟΜΩΣΙΑΣ

Ο Καραμπελιάς καταγράφει ότι «η οικονομική κρίση και ο φετιχισμός του Έλληνα με τον τριτογενή δημόσιο τομέα οδηγούν πολλές γυναίκες στη διεκδίκηση του σίγουρου μισθού που προσφέρει το στρατιωτικό επάγγελμα» (Καραμπελιάς, 2009; 65). Για απόδειξη του ισχυρισμού του παραθέτει στοιχεία από τη ζήτηση που είχαν οι θέσεις μόνιμου προσωπικού στις ελλαδικές ένοπλες δυνάμεις όπου η ζήτηση εκ μέρους των γυναικών (4500 αιτήτριες) ήταν διπλάσια από τις θέσεις (2150). Η ζήτηση αυτή αξίζει να σημειωθεί ότι ξεπερνούσε και το αντίστοιχο ενδιαφέρον των ανδρών (3000 αιτητές). Η περίπτωση των ΣΥΟΠ στην Κύπρο το 2017 δεν έχει αυτά τα χαρακτηριστικά. Το καθεστώς εργοδότησης δεν είναι μόνιμο, αλλά με συμβόλαιο, και το ποσό αμοιβής ιδιαίτερα χαμηλό. Η είσοδος στο συγκεκριμένο πόστο δεν είναι μέσω αποφοίτησης από στρατιωτική σχολή.

Επιχειρούμε ένα discourse analysis (φωτογραφία της γράφουσας, καλοκαίρι του 2017) μιας διαφήμισης σε κεντρικό δρόμο της πρωτεύουσας, σε στάση λεωφορείων. Αυτή η διαφήμιση παρέπεμπε σε ένα πολιτικά ορθό κάλεσμα προσοντούχων να υπηρετήσουν ως συμβασιούχοι οπλίτες ή συμβασιούχες οπλίτριες στην Εθνική Φρουρά, μετά την ψήφιση του εν λόγω τροποποιητικού νόμου για την Εθνική Φρουρά. Ο πολλά υποσχόμενος τίτλος «νέες θέσεις εργασίας» κέντριζε την προσοχή των διερχομένων.

ΕΙΚΟΝΑ 3 – «ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ. ΝΕΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΑΝΔΡΕΣ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ. ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ 2017»

Με αφορμή τη διαφήμιση αυτή, αναζητήθηκε στη συνέχεια η προκήρυξη για να διαπιστωθεί κατά πόσο ήταν έντονο το στοιχείο της έμφυλης ισότητας στη διατύπωση και τα κριτήρια. Με βάση την προκήρυξη στον ιστοχώρο (www.newarmy.mod.gov.cy) για τις συγκεκριμένες θέσεις, καταγράφηκε μια πολιτικά ορθή διατύπωση για την πλήρωση των εν λόγω θέσεων. Οι διαφορές στον Δείκτη Μάζας Σώματος (ΔΜΣ) και στην Αθλητική δοκιμασία ήταν με τρόπο που τύγχανε σεβασμού η διαφορά ανάμεσα στον ανδρικό και το γυναικείο σωματότυπο, δεδομένου ότι η προκήρυξη δεν έκανε αναφορά σε ύψος και κιλά, αλλά στο πηλίκο αυτών που αποτελούσε τον ΔΜΣ.

Το εύρος του ΔΜΣ διέφερε για άνδρες και γυναίκες, για να μην είναι δύσκολο και στις γυναίκες να προσληφθούν. Ωστόσο, το κείμενο με εξαίρεση την αναφορά για τη

συμπερίληψη των γυναικών δεν διακρινόταν για ύψος που προάγει τη συμπεριληπτικότητα, ούτε το βίντεο που προσκαλούσε σε αίτηση τους/τις εν δυνάμει υποψηφίους/υποψήφιες είχε και απόσπασμα από/για γυναίκα οπλίτη. Το πιο κάτω απόσπασμα αναφέρεται στο κριτήριο «εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας» για τους άνδρες και για την έλλειψη ισχύος της πιο πάνω πρόνοιας για τις γυναίκες:

*[...]Νοείται ότι, **ενόσω η εκπλήρωση στρατιωτικής υπηρεσίας δεν είναι υποχρεωτική για τις γυναίκες**, η προϋπόθεση εκπλήρωσης της υποχρέωσης θητείας δεν απαιτείται για τις υποψήφιες για πρόσληψη γυναίκες.*

([https://www.newarmy.mod.gov.cy/el/αιτηση-για-προσληψη-συμβασιουχου-οπλιτη\(συοπ\)-στην-εθνικη-φρουρα/article-143684369](https://www.newarmy.mod.gov.cy/el/αιτηση-για-προσληψη-συμβασιουχου-οπλιτη(συοπ)-στην-εθνικη-φρουρα/article-143684369) - ανενεργός πλέον ιστοχώρος)

Το έμφυλο πρόσημο των υποψηφίων και το έμφυλο πρόσημο των τελικώς προσληφθέντων και προσληφθεισών στη θέση Συμβασιούχων Οπλιτών (ανδρών και γυναικών) κατέστη δυνατό μέσω δημοσιεύματος. Ο [τέως] Υπουργός Άμυνας Χριστόφορος Φωκαΐδης αναφέρθηκε την 1/12/2017 κατά τη διάρκεια της ορκομωσίας (*Offsite*, 1/12/2017) των Συμβασιούχων Οπλιτών (ΣΥΟΠ) στις 282 γυναίκες που ορκίζονταν για πρώτη φορά κατά την Τελετή Διαβεβαίωσης. Είχαν ξεκινήσει εκπαίδευση 300 περίπου γυναίκες και ολοκλήρωσαν 282. Ανέφερε με βάση το εν λόγω δημοσίευμα ότι

«η παρουσία των γυναικών Συμβασιούχων Οπλιτών, ο ζήλος και ενθουσιασμός που επιδεικνύουν, ήρθε να διαψεύσει πανηγυρικά όσους υποστήριζαν, ένα μόλις χρόνο πριν, πως το εγχείρημα για επαγγελματοποίηση του στρατεύματος ήταν καταδικασμένο σε αποτυχία».

5.2.3.3 ΤΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΣΥΟΠ ΣΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟ ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΕΦ ΚΑΙ ΤΟ ΥΠΑΜ (2017-2018)

Το πλαίσιο εργασίας σε έναν χώρο με συγκεκριμένο πλαίσιο και χωρίς ελαστικότητα για τις γυναίκες ως προς τη μεταχείριση ανιχνευόταν σε άρθρο (*Πολίτης*, 26/3/2017), με το οποίο διαμορφωνόταν μια εικόνα στο ευρύ κοινό για τον θεσμό ΣΥΟΠ, ως εξής:

«Γυναίκες ΣΥΟΠ

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι με τον νέο διαγωνισμό για πρόσληψη συμβασιούχων οπλιτών θα έχουν δικαίωμα συμμετοχής και γυναίκες. Αυτό που ξεκαθαρίζεται από το Υπ. Άμυνας είναι ότι όσες γυναίκες θα προσληφθούν θα πρέπει να γνωρίζουν ότι αντικαθιστούν στρατεύσιμους και, ως εκ τούτου, δεν θα πρέπει να αναμένουν υπηρεσίες σε γραφεία και ανάλογα ωράρια. Θα πρέπει να εργάζονται σε μονάδες πρώτης γραμμής και σε οπτικά συστήματα με τους όρους που υπηρετούν και οι άντρες. Βεβαίως θα προστατεύονται τα δικαιώματα εγκυμοσύνης, μητρότητας κ.λπ. αλλά δεν θα υπάρχει καμία άλλη διάκριση λόγω φύλου».

Στις 7/11/2017 ο ΓΕΕΦ και το Υπουργείο διοχέτευσαν θετικά λόγια για την παρουσία των γυναικών ως ΣΥΟΠ στο στράτευμα μέσω του Τύπου (*Πολίτης*, 7/11/2017) με τίτλο «Δεν «μασάνε» οι γυναίκες ΣΥΟΠ που προσλήφθηκαν στην ΕΦ»:

«[...] αρμόδια πηγή, οι γυναίκες, αν και δεν έχουν υπηρετήσει στο παρελθόν στρατιωτική θητεία έχουν καλύτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά από τους άνδρες, αφού έχουν λιγότερες επισκέψεις σε γιατρούς, λιγότερες αναρρωτικές άδειες και μηδενικά παράπονα. Σημαντικές είναι και οι επιδόσεις τους στις βολές που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα. Όπως ανέφερε η ίδια πηγή, μέχρι σήμερα δεν υπήρξε καμία επιστολή και κανένα τηλεφώνημα για έκφραση παραπόνου σε σχέση με τις γυναίκες. Πολύ περισσότερο δεν επιχειρήθηκε καμία παρέμβαση σε σχέση με τις τοποθετήσεις που θα ακολουθήσουν την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης».

Ελάχιστους μήνες αργότερα, στις 27/1/2018, δημοσίευμα με αντίθετο περιεχόμενο έφερε τον τίτλο «Άρχισαν να λένε «αντίο» στο χακί οι ΣΥΟΠίνες» λόγω της απόστασης των οικιών τους από τα στρατόπεδα στα οποία τοποθετούνται (Πολίτης, 27/1/2018, Χρυσ αφίνης, 2018; 146).

5.2.3.4 Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΘΕΣΜΟ ΤΩΝ ΣΥΟΠ Η ΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΑΠΟΥΣΙΑ ΕΜΦΥΛΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗ «ΔΙΑΡΡΟΗ»

Σε επώνυμο διαδικτυακό άρθρο του Στρατή Ανδρέα Ευθυμίου (strategy-cy.com, χωρίς ημερομηνία ανάρτησης) ασκήθηκε τεκμηριωμένη κριτική για τις πιο πάνω προσλήψεις γυναικών ως ΣΥΟΠ με δεδομένο ότι η πρόσληψη των 300 γυναικών θα ήταν σε ποσοστό 10% επί του συνόλου των ΣΥΟΠ και άλλα επιχειρήματα ότι ως οπλίτριες τέθηκαν πριν από την πρόσληψή τους σε δεύτερη μοίρα έναντι των ανδρών.

Επιπρόσθετα, η απουσία στρατιωτικής εμπειρίας ανάλογης με των ανδρών λόγω στρατιωτικής θητείας τις έθετε σύμφωνα με τον αρθρογράφο σε δυσμενέστερη θέση. Αnéφερε σχετικά ότι «οι γυναίκες κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης θα εκτελούσαν νυκτερινές ασκήσεις και σκοπιές, γεγονός που ενέπνεε ανησυχία ως προς το τι θα αντιμετώπιζαν οι γυναίκες αυτές λόγω της ανεπαρκούς πολιτικής, όπως διαγράφεται στη συνέχεια». Από τους προβληματισμούς, σε ό,τι αφορά το κυπριακό συγκείμενο, όντως, εύστοχα αναφέρει ότι ο κυπριακός στρατός είναι ανδροκρατούμενος χώρος με πατριαρχική/ανδρική κουλτούρα και ότι δεν έχει αντιμετωπίσει με πλήρη επιτυχία το θέμα της ένταξης των γυναικών υπαξιωματικών και αξιωματικών στην Εθνική Φρουρά με την ανάθεση καθηκόντων σε γραφεία και τη διοίκηση. Παρενθετικά αναφέρουμε ότι το ανδροκρατούμενο και ιεραρχικό δομημένο τοπίο του ΓΕΕΦ υπήρξε ήδη περίπτωση

με βάση την καταδίκη (χρηματικό ποσό) υποστράτηγου στην υπόθεση 323/2012 στην κατηγορία για παρενόχληση υφισταμένης εντός και εκτός του χώρου και χρόνου εργασίας.

Η μετάβαση των ΣΥΟΠ με ευθύνη/έξοδα του ΓΕΕΦ (Σχέδιο Δωρέαν Μετακίνησης) κρίθηκε ασύμφορη από τον Γενικό Ελεγκτή (*SigmaLive*, 21/12/2017), όπως και θέματα διαχείρισης του αρχείου για τις άδειές τους, ωστόσο και η αμοιβή των ΣΥΟΠ και το είδος του συμβολαίου τους σε συνδυασμό με τα καθήκοντά τους σταδιακά κρίθηκε από πολλούς και πολλές ΣΥΟΠ ασύμφορο, εφόσον δεν επιτρέπεται να αναλάβουν κατά τη διάρκεια του δεκαετούς συμβολαίου τους κι άλλη προσοδοφόρα εργασία. Σε διάφορα δημοσιεύματα καταγράφονται μεγάλοι αριθμοί παραιτήσεων, ακόμη και της τάξης 470 ατόμων (*Offsite*, 13/12/2017), δηλ. αριθμού μεγαλύτερου από τον αριθμό των γυναικών που εισήχθησαν και ορκίστηκαν ως ΣΥΟΠ.

Ο μισθός για την ακρίβεια για το έτος 2016 υπολογιζόταν ως μικτός επί της μισθοδοτικής κλίμακας Α1 και ανερχόταν στα €14.675,13, συμπεριλαμβανομένου του 13^{ου} μισθού. Κατ' επέκταση, το καθαρό ποσό κυμαινόταν στα 900 ευρώ για πενθήμερη ή εξαήμερη εργασία. Δεδομένης της οικονομικής ύφεσης ήταν αναμενόμενο να υπάρξουν σταδιακά σχετικά αιτήματα για βελτίωση του συμβολαίου των ΣΥΟΠ (*Offsite*, 8/8/2017), και ειδικά για το ποσό της αμοιβής (*Newsbomb*, 17/8/2017, *Business*, 7/11/2016) ή παραίτηση από το εν λόγω πόστο.

Δεν ήταν μέχρι τελευταία γνωστό το ποσοστό των γυναικών που παραιτήθηκαν σε σχέση με το σύνολο των γυναικών που αποδέκτηκαν τη θέση ή του συνόλου των

παραιτηθέντων (ανδρών και γυναικών). Από ερώτηση βουλευτριάς και δημοσίευμα στον Τύπο τον Μάρτιο του 2018 (*Offsite*, 10/3/2018) το κοινό ενημερώθηκε ότι:

«το Υπουργείο Άμυνας πληροφόρησε τη Βουλή ότι με την προκήρυξη των θέσεων για πρόσληψη ΣΥΟΠ το 2016, προσλήφθηκαν 3079 άτομα. Το 2017, με βάση τον τελικό πίνακα της 2ης σειράς ΣΥΟΠ υπέγραψαν σύμβαση 639 άτομα (297 άντρες και 342 γυναίκες) με ημερομηνία ισχύος από 1/11/2017 - 31/10/2018.

Μέχρι σήμερα αποχώρησαν από την Ε.Φ. συνολικά 1.001 ΣΥΟΠ και από τις δύο σειρές προσληφθέντων είτε επειδή υπέβαλαν οικειοθελώς παραίτηση, είτε δεν ανανέωσαν τη σύμβασή τους, είτε επειδή τερματίστηκαν οι συμβάσεις απασχόλησής τους λόγω παράβασης όρων, π.χ. πειθαρχικής ποινής».

Σε ό,τι αφορά στις πληροφορίες του πιο πάνω δημοσιεύματος για το 2017, το γεγονός ότι υπέγραψαν σύμβαση περισσότερες γυναίκες παρά άνδρες μπορεί να εξηγηθεί με δύο τρόπους: ότι έχει εκτιμηθεί η παρουσία των γυναικών που προσλήφθηκαν κατά το 2016 και επελέγησαν χωρίς έμφυλη διάκριση ή ότι ο χαμηλός μισθός που προσφέρεται στους/στις ΣΥΟΠ δρα αποτρεπτικά για προσέλκυση μεγάλου αριθμού ανδρών με οικογενειακές υποχρεώσεις ή που ενδιαφέρονται να έχουν εργασία και μετά τη λήξη ενός συμβολαίου με χρονική διάρκεια.

5.2.4 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΩΣ ΥΠΟΧΡΕΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ ΟΠΩΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΡΑΣ – Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

5.2.4.1 Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΘΕΣΜΟ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΟΠ ΚΑΙ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ

Μελετώντας την προκήρυξη για την πρόσληψη ανδρών και γυναικών ως οπλιτών, διαπιστώνουμε μια αντίφαση στον νόμο και την προκήρυξη. Σύμφωνα με το *Cylaw* η θητεία είναι υποχρεωτική για όλους τους πολίτες με βάση το άρθρο 4(1) του περί *Εθνικής Φρουράς Νόμου του 1964* (Ν. 20/64) άσχετα αν μετά από γνωμάτευση του

Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας μεταγενέστερα (ημερ. 3.4.1972) η Κυβέρνηση εφάρμοσε τη σχετική πρόνοια μόνο σε άρρενες πολίτες³⁶. Η προκήρυξη της θέσης αναφέρει «**η εκπλήρωση στρατιωτικής υπηρεσίας δεν είναι υποχρεωτική για τις γυναίκες [...]**».

Ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της πιο πάνω ρύθμισης για τη στρατιωτική υπηρεσία (θητεία) των γυναικών δεν υπήρξε αμφισβήτηση μέχρι την προσφυγή του εκπαιδευτικού Γ. Παπαϊωάννου - στο δικαστήριο το 2009. Η υπόθεση Παπαϊωάννου vs Κυπριακής Δημοκρατίας εκδόθηκε από πρωτόδικο δικαστήριο το 2011. Στην προσφυγή του Παπαϊωάννου εναντίον ΚΔ, ο δικηγόρος του ανέφερε ότι οι άρρενες πολίτες εκπλήρωναν από το 1964 τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις και οι γυναίκες σιωπηρά δεν συμμετείχαν «ως πολίται» στην Εθνική Φρουρά με βάση τον καταργηθέντα πλέον *περί της ιδρύσεως και οργανώσεως Εθνικής Φρουράς και περί συναφών ζητημάτων* (Ν20/1964) Νόμο. Ο Γ. Παπαϊωάννου κέρδισε σε πρωτόδικο δικαστήριο στην υπόθεση 503/2009 με ημερ. έκδοσης 27/1/2011 και έχασε στο

³⁶ Βλ. «Στην προκειμένη περίπτωση, σύμφωνα με το άρθρο 4(1) του περί Εθνικής Φρουράς Νόμου του 1964 (Ν. 20/64), όπως τροποποιήθηκε, υποχρέωση για στρατιωτική θητεία έχουν όλοι ανεξαιρέτα οι πολίτες. Όμως **μετά από γνωμάτευση του Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας, ημερ. 3.4.1972, η οποία έλαβε υπόψη και άλλες πρόνοιες του σχετικού Νόμου, η Κυβέρνηση εφάρμοσε τη σχετική πρόνοια μόνο σε άρρενες πολίτες.** Ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της πιο πάνω ρύθμισης η οποία εξ όσων αντιλαμβάνομαι δεν αμφισβητήθηκε μέχρι σήμερα, οι άρρενες πολίτες εκπλήρωσαν κατά τον ουσιώδη χρόνο τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις, για 25 μήνες» (Cylaw, υπόθεση Γ. Παπαϊωάννου vs ΚΔ, μέσω ΕΕΥ, 27/1/2011) .

Ανώτατο Δικαστήριο με Αναθεωρητική Έφεση της ΕΕΥ, (2011) 3 Α.Α.Δ. 625 στις 12/9/2011.

Το άρθρο 4 εδάφιο 1 στον εν λόγω νόμο ανέφερε ότι

«τηρουμένων των διατάξεων του εδαφίου (3) άπαντες οι πολίται της Δημοκρατίας από της 1^{ης} Ιανουαρίου του έτους καθ' ο συνεπλήρωσαν το δέκατον όγδοον έτος της ηλικίας των μέχρι της 1^{ης} Ιανουαρίου του έτους καθ' ο συνεπλήρωσαν το πεντηκοστόν έτος της ηλικίας των υπόκεινται εις τας διατάξεις του παρόντος Νόμου και υπέρχουν υποχρέωσιν υπηρεσίας εν τη Δυνάμει»
(http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1964_1_020.pdf).

Το άρθρο 4 εδάφιο 2 που αναφερόταν στα άτομα που τύγχαναν απαλλαγής από τη σχετική υποχρέωση δεν συμπεριλάμβαναν τις γυναίκες. Η αναφορά σε «πολίται», όπως είδαμε και στο *Σύνταγμα*, όντως είναι συμπεριληπτική και για τα δύο φύλα. Ωστόσο, από το 1964 ως το 1972, δεν κλήθηκαν να υπηρετήσουν στρατιωτική θητεία οι γυναίκες.

Υπήρξε, σύμφωνα με την εν λόγω προσφυγή, αναφορά σε Γνωμάτευση του Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας (ημερ. 3/4/1972) με την οποία η Κυβέρνηση εφάρμοζε την πρόνοια πλέον ευθαρσώς μόνο σε άρρενες πολίτες. Ωστόσο, στην παρούσα φάση αναφέρεται λόγω της αντίφασης που φαίνεται να υπάρχει στο δεδομένο ότι οι γυναίκες δεν έχουν υποχρεωτική θητεία ως στρατεύσιμες αλλά μπορούν να είναι έμμισθες στον στρατό ως απόφοιτοι στρατιωτικών σχολών ή άλλων επαγγελματιών (ιατρών κ.ά.) ή στο παρελθόν ως Εθελόντριες Πενταετούς Υποχρέωσης (ΕΠΥ).

Η διάσταση απόψεων ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες για «αναγνώριση της θητείας» θα αναπτυχθεί περαιτέρω στην υποενότητα που αναφέρεται στους και στις εκπαιδευτικούς του δημόσιου τομέα. Εντάσσεται στην ενότητα αυτή, για να καταδείξει

ότι οι γυναίκες, εντασσόμενες στη χαμηλή και περιορισμένης χρονικής θητείας εργασιακή απασχόληση ως ΣΥΟΠ είναι σε δυσμενέστερη μοίρα έναντι των ανδρών που διαθέτουν γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες, αποκτηθείσες κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας τους και υπηρετούσαν σε ανάλογα πόστα.

Αντίθετα, η προσφυγή νεαρού άνδρα κατά της υποχρέωσης για εκπλήρωση στρατιωτικής θητείας για άνδρες και όχι ως επαγγελματική απασχόληση, εξαιτίας της μη υποχρέωσης των γυναικών να στρατεύονται στη Γερμανία, σύμφωνα με την Έκθεση της Επιτροπής Διοίκησης είχε την εξής κατάληξη:

«το ΔΕΕ σημείωσε στη σχετική απόφασή του³⁷ ότι η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία για τους άνδρες, συνήθως συνεπάγεται καθυστέρηση στην επαγγελματική τους πορεία, ωστόσο, με βάση το κοινοτικό δίκαιο δεν σημαίνει ότι η καθυστέρηση αυτή (ως δυσμενής συνέπεια της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας των ανδρών) δικαιολογεί την επέκταση της ίδιας υποχρέωσης στις γυναίκες και την επιβάρυνση αυτών με τις ίδιες δυσμενείς συνέπειες σε σχέση με την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας ή τη δική τους επαγγελματική πορεία»³⁸.

³⁷ C- 186/01 Alexander Dory v. The Federal Republic of Germany [2003]. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62001CJ0186>

³⁸ Παράγραφοι 40 – 41 της απόφασης: *40 It is true that limitation of compulsory military service to men will generally entail a delay in the progress of the careers of those concerned, even if military service allows some of them to acquire further vocational training or subsequently to take up a military career.*

41 Nevertheless, the delay in the careers of persons called up for military service is an inevitable consequence of the choice made by the Member State regarding military organisation and does not mean that that choice comes within the scope of Community law. The existence of adverse consequences for access to employment cannot, without encroaching on the competences of the Member States, have the effect of compelling the Member State in question either to extend the obligation of military service to

Το σημαντικό σημείο που επικαλέστηκε νομολογία άλλου κράτους στον δημόσιο λόγο της η Επίτροπος Διοίκησης είναι η υπόθεση Bundeswehr, η οποία περιόριζε την πρόσβαση των γυναικών ως επαγγελματική απασχόληση στον γερμανικό στρατό σε θέσεις στις υγειονομικές υπηρεσίες και τη φιλαρμονική. Ο λόγος που το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) δεν εξέτασε το δικαίωμα για ίση μεταχείριση, σε ό,τι αφορά τον στρατό ως επαγγελματική απασχόληση, με την υποχρέωση των ανδρών για στρατιωτική θητεία ήταν ότι

«το κοινοτικό δίκαιο δεν παρεμβαίνει στα εσωτερικά θέματα των κρατών», έτσι δεν μπορεί να επιβάλει επέκταση του μέτρου της στράτευσης και στις γυναίκες».

5.2.4.2 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΜΙΑΣ ΤΕΩΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Στις 5/10/2013 δημοσιεύτηκε άρθρο με τίτλο «Οι γυναίκες στον στρατό;»³⁹ Η θέση της αρθρογράφου ήταν όπως οι γυναίκες υπηρετούν υποχρεωτικά στον στρατό στη βάση της ισότητας του άρθρου 28 του Συντάγματος. Η αρθρογράφος επίσης αναφέρεται στην κατάργηση της υποχρεωτικής θητείας, «εάν μελλοντικά εγκαταλειφθεί το σύστημα της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας για όλους και επανέλθουμε στο σύστημα του

women, thus imposing on them the same disadvantages with regard to access to employment, or to abolish compulsory military service.

³⁹ <http://www.sigmalive.com/archive/simerini/analiseis/other/576772>, *Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας*, Παράρτημα 1^ο, αρ. 320, 21/6/1964, Νομοθεσία

επαγγελματικού στρατού, που προβλέπεται από το Άρθρο 129.1 του Συντάγματός μας». Η πρότασή της να ακουστούν κι άλλες απόψεις επί του θέματος όπως φαίνεται από το σύνολο του άρθρου που παρατίθεται πιο κάτω δεν έχει τύχει περαιτέρω συζήτησης, περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο λόγο και αντίλογο για το θέμα αυτό:

«Παραδοσιακά, η στρατιωτική θητεία δεν ήταν υποχρεωτική στην Κύπρο για τις γυναίκες και ούτε είναι υποχρεωτική μέχρι σήμερα. Γιατί; Οι δικαιολογίες που προβάλλονται από ορισμένους γι' αυτό είναι διάφορες. Πρώτ' απ' όλα, λένε πως οι γυναίκες αποτελούν το ασθενές φύλο. Δεύτερο, ο Στρατός δεν είναι στη φύση των γυναικών και, τρίτο, οι γυναίκες προορίζονται μόνο για να κάνουν παιδιά και οικογένεια. Τέταρτο... και πάει λέγοντας. [...]

Γιατί, λοιπόν, να μη γίνει υποχρεωτική γι' αυτές και η στρατιωτική θητεία; Από τη στιγμή, μάλιστα, που η νομοθεσία επιτρέπει στους αντιρρησίες συνειδήσεως την εναλλακτική κοινωνική θητεία, χωρίς παραμονή σε στρατόπεδα, δεν φαίνεται να υπάρχει οποιοδήποτε εμπόδιο για υιοθέτηση αντίστοιχης θητείας και στην περίπτωση των γυναικών.

Το Σύνταγμά μας, στο Άρθρο 28, προνοεί για την αρχή της ισότητας. Προσωπικά, έχω δύο εγγονάκια, ένα αγοράκι κι ένα κοριτσάκι. Πώς θα μεγαλώσουν ως ίσοι άνθρωποι σ' ό,τι αφορά τα δικαιώματά τους, αν δεν αντιμετωπίζονται ως ίσοι από την κοινωνία και σ' ό,τι αφορά τις υποχρεώσεις τους; Γιατί τα αγόρια να αφιερώνουν δύο χρόνια από τη ζωή τους για υποχρεωτική στρατιωτική θητεία ή, έστω, για εναλλακτική κοινωνική θητεία, και τα κορίτσια της ίδιας ηλικίας να επωφελούνται ενός προβαδίσματος δύο χρόνων στις σπουδές τους;

Η υιοθέτηση της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας για τις γυναίκες, είτε με ειδικό γι' αυτές πρόγραμμα, (ειδική στρατιωτική θητεία), είτε με τη μορφή εναλλακτικής κοινωνικής θητείας, επιπρόσθετα από την εμπέδωση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, εξυπηρετεί, κατά τη γνώμη μου, κι ακόμη τρεις τουλάχιστον πρακτικούς σκοπούς: Πρώτον, διδάσκει και στις γυναίκες πειθαρχία και τρόπους αυτοάμυνας. Δεύτερον, αυξάνει τον αριθμό του ανθρώπινου δυναμικού στον Στρατό με αντίστοιχη δυνατότητα μείωσης του χρόνου στρατιωτικής θητείας για όλους και, τρίτον, αμβλύνει το πρόβλημα της καλπάζουσας ανεργίας μεταξύ των νέων, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, ώστε ν' αναπνεύσει λίγο η οικονομία της χώρας μας.

Λιγότερη προσφορά εργατικού δυναμικού στην αγορά, λιγότερη ανεργία. Εκτός εάν μελλοντικά εγκαταλειφθεί το σύστημα της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας για όλους και επανέλθουμε στο σύστημα του επαγγελματικού στρατού, που προβλέπεται από το Άρθρο 129.1 του Συντάγματός μας. Μέχρι τότε, έχουμε να περάσουμε σαράντα κύματα, περιλαμβανομένου και του μεγάλου κύματος της ενδεχόμενης λύσης του κυπριακού προβλήματος.

Εν πάση περιπτώσει, έχουμε αρκετά παραδείγματα από άλλες χώρες υπέρ της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας, ακόμη και την ουδέτερη Ελβετία, όπου υπάρχει υποχρεωτική στρατιωτική θητεία, και όπου στις 22 Σεπτεμβρίου έγινε δημοψήφισμα για τη διατήρηση ή κατάργηση της εν λόγω θητείας, και η συντριπτική πλειοψηφία ψήφισε υπέρ της διατήρησής της. Δεν αναμένω ότι η εισήγησή μου θα τύχει ευρείας αποδοχής. Επιθυμώ, όμως, να δώσω τροφή για σκέψη, ώστε να ακουστούν κι άλλες γνώμες πάνω στο όλο θέμα.

ΚΛΑΙΛΙΑ ΤΟΜΠΟΛΗ-ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ

Δικηγόρος - τ. Εισαγγελέας της Δημοκρατίας»

Συμπεράσματα 5^{ου} κεφαλαίου

Το 1960 ελάχιστες γυναίκες εργάζονταν στον τριτογενή τομέα, συμπεριλαμβανομένου και του κυπριακού δημόσιου τομέα. Η πρόνοια του Συντάγματος για δημιουργία Κυπριακού Στρατού με αναλογία 6 Ελληνοκυπρίων προς 4 Τουρκοκυπρίους για συνολικά 2000 ανδρών λόγω διαφωνιών δεν επέτρεπε ούτε προνοούσε την είσοδο των γυναικών σε μάχιμες θέσεις στον τομέα της εθνικής ασφάλειας. Η είσοδος στην Εθνική Φρουρά «μονολοχίνων» θεωρήθηκε ως μια ευκαιρία για απαγκίστρωση μάχιμων ανδρών από τα γραφειακά καθήκοντα ή για την εκτέλεση συγκεκριμένων καθηκόντων (π.χ. ψυχολόγου, ιατρού κ.ά.).

Με την πάροδο αρκετού χρόνου, μετά από την είσοδο Ελλαδιτισσών ως μόνιμων στελεχών στον ελληνικό στρατό που εισήλθαν αρχικά μετά την Τουρκική Εισβολή και

την πτώση της Χούντας, επιτράπη η είσοδος και των Κυπρίων γυναικών μέσω εξετάσεων στο πλαίσιο των Παγκύπριων Εξετάσεων στις ίδιες σχολές.

Δεν είναι γνωστός ο αριθμός των γυναικών που γίνονται δεκτές και ενδέχεται να είναι ιδιαίτερα μικρός ο αριθμός τους, ενώ στοιχεία που αφορούν έμφυλες διακρίσεις και ενδεχομένως έμμεσους μηχανισμούς αποκλεισμού με συγκεκριμένα κριτήρια εισδοχής (ύψος, βάρος ή ΔΜΣ, επίδοση στη ρίψη σφαίρας κλπ) μέσω του δημόσιου λόγου που αναπτύχθηκε από προσφυγή στη Επίτροπο Διοίκησης και το Διοικητικό Δικαστήριο διαφάνηκε ότι υπάρχει σε εξέλιξη επικοινωνιακός αλλά και συντονίζων δημόσιος λόγος εξαιτίας της απόφασης Τζούρου εναντίον ΚΔ (2017). Προσφυγή στην Επίτροπο Διοίκησης και το Δικαστήριο εκ μέρους ήδη μεμονωμένων εργαζομένων μόνιμων ή συμβασιούχων (γυναικών ή ανδρών) που μπορεί να γίνει αντιληπτό ως μορφή δημόσιου λόγου σχετίζεται με έμφυλους ρόλους και την πρόκληση της εξεύρεσης μέτρων συμφιλίωσης προσωπικής και επαγγελματικής ζωής.

Ο θεσμός των ΣΥΟΠ με ιδιαίτερα χαμηλό μισθό και ωράριο βάρδιας φαίνεται ότι είναι μια λύση για γυναίκες και άνδρες που αναζητούν απασχόληση και προέκυψε από τη μείωση της στρατιωτικής θητείας των κληρωτών ανδρών. Ωστόσο, φαίνεται ότι οι γυναίκες ΣΥΟΠ συναντούν προβλήματα και δυσκολίες και δεν οδηγούνται σε παραίτηση, όπως και άνδρες για διαφορετικούς λόγους. Για τη συμπερίληψη γυναικών στις θέσεις ΣΥΟΠ, όπως διαφάνηκε στη διατριβή, είχε δοθεί «μάχη» και παρέμβαση δύο (γυναικών) Επιτρόπων, της Ισότητας των Φύλων και της Διοίκησης και Προστασίας Δικαιωμάτων. Η εμπειρία των ανδρών ΣΥΟΠ ως κληρωτών στο παρελθόν τους

παρέχει μεγαλύτερο προβάδισμα λόγω εμπειρίας στην προσαρμογή και λιγότερη δυσπιστία από τους ανωτέρους στο στράτευμα.

Η θητεία των γυναικών στο στρατό ως κληρωτών ήταν ένας δημόσιος επικοινωνιακός λόγος που προσπάθησε να εγκαινιάσει μία τέως εισαγγελέας της Κυπριακής Δημοκρατίας, ωστόσο δεν είχε συνέχεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 - ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΣΚΟΠΟΣ – ΣΤΟΧΟΙ 6^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Το έκτο κεφάλαιο εστιάζει στην εξέταση τριών σημείων: Την αποτύπωση της στατιστικής εικόνας με έμφυλο πρόσρημο στο εκπαιδευτικό σύστημα (ανά βαθμίδα και επίπεδο ιεραρχίας), την εξέταση κατά πόσο υπήρξαν ή διατηρήθηκαν έμφυλες ανισότητες στο επάγγελμα του και της εκπαιδευτικού ως κατάλοιπο της Αγγλοκρατίας ή ως συνέχεια μίας ανδροκρατούμενης στερεότυπης πατριαρχικής αντίληψης σε ζητήματα ανέλιξης στη βάση ανδροκρατούμενου οργάνου με σχετική αρμοδιότητα (ΕΕΥ) και μορφές δημόσιου λόγου για ζητήματα που άπτονται της πρόσβασης στο διδασκαλικό επάγγελμα (με έμφυλη ποσόστωση) ή του διορισμού και της επαγγελματικής ανέλιξης (εξαιτίας της μοριοδότησης της στρατιωτικής θητείας).

6.1 Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Η πρόσληψη και η ανέλιξη των εκπαιδευτική δημόσια υπηρεσία δεν επιτρέπει έμφυλες προτιμήσεις ή αποκλεισμούς. Σε ό,τι αφορά στην πρόσληψη, τηρείται η σειρά των εγγεγραμμένων στον Κατάλογο Διοριστέων (και ειδικών κριτηρίων) ως τις 31/8/2018. Σε ό,τι αφορά στην εξέλιξη των εκπαιδευτικών σε ανώτερη θέση στις σχολικές μονάδες (βοηθού διευθυντή/διευθύντριας ή διευθυντή/διευθύντριας) συστήνονται κατάλογοι από συμβουλευτικό τριμελές κλιμάκιο του ΥΠΠ, χωρίς τη διενέργεια συνεντεύξεων εκ μέρους του αλλά μόνο από την ΕΕΥ. Συνεπώς, δεν παρεμβάλλονται έμφυλες

προτιμήσεις από την ιεραρχία του ΥΠΠ στη διαδικασία εκπόνησης του πορίσματος από το συμβουλευτικό όργανο ως προς τη διαδικασία πλήρωσης της θέσης ανέλιξης.

Η προαγωγή των εκπαιδευτικών από την ΕΕΥ, ως το καθ' ύλην αρμόδιο ανεξάρτητο όργανο, στηρίζεται στα κριτήρια των *προσόντων*, της *αξίας*, της *αρχαιότητας*, καθώς και στη *συνέντευξη* ενώπιον του, η οποία προσμερά στο κριτήριο της *αξίας* (η βαθμολογία εκπαιδευτικού είναι με κλίμακα ως το 40). Σε ό,τι αφορά στην ανέλιξη των εκπαιδευτικών στη θέση εποπτικού προσωπικού, όπως του Επιθεωρητή και της Επιθεωρήτριας στην πρωτοβάθμια ή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Μέση Γενική ή Μέση Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση) η κρίση του τριμελούς συμβουλευτικού οργάνου που αποτελείται από ανώτερους/ανώτερες αξιωματούχους του ΥΠΠ είναι καθοριστική. Τις πλείστες φορές διεξάγονται συνεντεύξεις, κυρίως όταν οι υποψήφιοι/υποψήφιες είναι πέραν του τριπλάσιου αριθμού των θέσεων, χωρίς να αποκλείεται η διενέργεια συνεντεύξεων για σκοπούς κατάταξης στην περίπτωση που οι αιτητές/ατήτριες είναι λιγότεροι. Το όργανο εξετάζοντας τα στοιχεία που υποβάλλονται με το πόρισμα του ΥΠΠ και τις ενστάσεις ατόμων με έννομο συμφέρον, προχωρεί σε συνεντεύξεις και την προσφορά της θέσης στο άτομο ή τα άτομα που υπερέχουν. Μετά την κρίση το οργάνου, συνυποψήφιος/συνυποψήφια που επιθυμεί να προσβάλει τη διαδικασία, απευθύνεται στο Διοικητικό Δικαστήριο, ενώ πριν από τη σύσταση του τελευταίου, ο/η εφεσίων/εφεσείουσα προσέφευγε στο Ανώτατο Δικαστήριο.

Στην υποενότητα 5.3.1 αναδεικνύεται το γεγονός ότι η ίδια η σύνθεση της καθ' ύλην αρμόδιας επιτροπής για τα εκπαιδευτικά θέματα, της ΕΕΥ, ήταν και είναι ανδροκρατούμενη. Στη συνέχεια, στην υποενότητα 5.3.2 γίνεται αναφορά σε έμφυλα

ποσοτικά δεδομένα που αναφέρονται στο διδακτικό προσωπικό που στελεχώνει τα δημόσια σχολεία της Κύπρου σε όλες τις βαθμίδες. Η υποενότητα 5.3.4 και η υποενότητα 5.3.5 θα αφορά σε ζητήματα δημόσιου λόγου για το διδασκαλικό επάγγελμα. Στην υποενότητα 5.3.4 θα φανεί η έμφυλη ανισότητα στη μεταχείριση γυναικών ως «κληρονομιά» της αποικιοκρατίας, καθώς και ο δημόσιος λόγος για πρόσβαση στο διδασκαλικό επάγγελμα (Νομολογία ή νέοι Νόμοι). Στην υποενότητα 5.3.5 θα γίνει αναφορά στον δημόσιο λόγο των ανδρών εκπαιδευτικών με αφορμή την εκπλήρωση των υποχρεώσεων τους στην Εθνική Φρουρά – η δικαστική ανατροπή υπέρ των ανδρών (2011) και προγενέστερες χρονικά διεκδικήσεις.

6.1.1 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΑΝΔΡΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ ΔΙΟΡΙΖΟΝΤΟΣ ΟΡΓΑΝΟΥ (ΕΕΥ) ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ «ΑΡΩΜΑ»

Η ΕΕΥ ως όργανο συστάθηκε δυνάμει του άρθρου 7(2) του περί *Μεταβιβάσεως της Ασκήσεως των Αρμοδιοτήτων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης* και του περί *Υπουργείου Παιδείας Νόμου* 12/1965. Από το 1969, σύμφωνα με πληροφορίες από τον ιστοχώρο του εν λόγω ανεξάρτητου διορίζοντος οργάνου συγκροτήθηκε «από τρία μέλη που διορίζονταν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και δυο *ex officio* μελών δηλαδή του Διευθυντή του Τμήματος Προσωπικού της Δημοκρατίας και του αρμοδίου, για κάθε περίπτωση που εξεταζόταν, τμηματάρχη του Υπουργείου Παιδείας», ενώ το νεοσύστατο Υπουργείο Παιδείας ως τομέας της δημόσιας διοίκησης ανέλαβε ανάμεσα σε άλλα την εκτέλεση των υποχρεώσεων και την ανάληψη αρμοδιοτήτων και ευθυνών που προηγουμένως ήταν στο πεδίο άσκησης εξουσίας της εκλεγμένης Ελληνικής

Κοινοτικής Συνέλευσης. Τις ευθύνες της Πειθαρχικής Επιτροπής και της Επιτροπής Διορισμών που ασκούσε προηγουμένως η ΕΚΣ ανέλαβε η ΕΕΥ ως ανεξάρτητο διορίζον όργανο που ασκούσε τον έλεγχο στους και στις εκπαιδευτικούς λειτουργούς στους οποίους και τις οποίες αναγνωρίστηκε η υφιστάμενη υπηρεσία και συνεχίστηκε η αντιμισθία τους από την Κυπριακή Δημοκρατία (Κασουλίδης, 2016; 445).

Μετά τη δημοσίευση στις 31.1.1969 του νέου *Νόμου 10/1969 περί Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας*, η σύνθεση της Επιτροπής Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας μεταβλήθηκε και αυξήθηκαν τα μέλη κατά δύο. Είτε ως τριμελής είτε ως πενταμελής η ΕΕΥ, ήταν και είναι ανδροκρατούμενη. Η απουσία γυναικών από το όργανο αυτό σε επίπεδο λήψης αποφάσεων κατά τα πρώτα σαράντα χρόνια περίπου της λειτουργίας της, από το 1965 ως το 2004 ενδέχεται να πριμοδότησε σε κάποιο βαθμό ακούσια περισσότερους άνδρες παρά γυναίκες σε θέσεις ανέλιξης.

Η πρώτη γυναίκα, η οποία διορίστηκε ως μέλος της ΕΕΥ κατά την περίοδο 1998-2004, ήταν η Δέσποινα Χαραλαμπίδου Σολωμή, τέως στέλεχος σε ανώτερο δημόσιο ανδροκρατούμενο εκπαιδευτικό ίδρυμα (ΑΤΙ). Στη συνέχεια, στην περίοδο 2004-2010 διορίστηκαν δύο γυναίκες, η Σούλα Ζαβού (εκπαιδευτικός) και η Μαρία Θρασυβούλου-Χαμπουρή (δικηγόρος), ενώ για το διάστημα 2010-2016 δεν υπήρξε ούτε μία γυναίκα. Γι' αυτόν τον λόγο διατυπώθηκαν παράπονα και στην παρούσα θητεία 2016-2022 διορίστηκε η Αθηνά Κυριακίδου (τέως βουλευτρια). Από τα 54 φυσικά πρόσωπα (συμπεριλαμβανομένων και των *ex officio*) που υπηρέτησαν για μία ή περισσότερες θητείες μέχρι σήμερα από τη σύσταση του οργάνου μόνο 4 ήταν γυναίκες. Η αναλογία ανδρών και γυναικών για το σύνολο της ως τώρα θητείας είναι 1 γυναίκα για κάθε 14 περίπου άνδρες.

Κατά τη διάρκεια της προηγούμενης θητείας της ΕΕΥ (επιτροπή που διορίστηκε από τον Δ. Χριστόφια) που δεν διορίστηκε τελικά καμία γυναίκα υπήρξε αντίδραση στα μέσα και άνδρες και γυναίκες του κοινοβουλευτικού χώρου κατά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων. Ο τότε Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας της Βουλής, αν και το δικό του κόμμα πρωτοπόρησε με τον διορισμό της πρώτης γυναίκας σε θέση μέλους στην ΕΕΥ και ανήκε στο κόμμα της αντιπολίτευσης, ερωτηθείς από τους/τις δημοσιογράφους, εξέφρασε μια διακριτική ένσταση για τον έμφυλο αποκλεισμό γυναικών με τη φράση («Νομίζω και λίγο άρωμα γυναίκας δεν θα ήταν άσχημο σε σχέση με τον συγκεκριμένο διορισμό») (17/11/2010, SigmaLive). Στο ίδιο ερώτημα, η θέση της βουλευτριάς του κόμματος που ήταν στην εξουσία (ΑΚΕΛ) δεν ήταν υπέρ της έμφυλης ποσόστωσης/αναλογίας αλλά της αριστείας και των ικανοτήτων ασχέτα με το φύλο, χωρίς να αποφαίνεται κατά πόσο δεν υπάρχουν ικανές γυναίκες. Τέλος, η βουλευτριά του ΔΗΚΟ, η οποία επιθυμούσε και η ίδια διορισμό στην εν λόγω θέση, αντέδρασε επικαλούμενη την ανάγκη πλεύσης με την Ευρώπη και τη συμμόρφωση με ευρωπαϊκές οδηγίες στη βάση της αναχαίτισης έμφυλων ανισοτήτων στη δημόσια σφαίρα. Η εν λόγω βουλευτριά διορίστηκε από τον νυν Πρόεδρο της Δημοκρατίας στη σύνθεση της παρούσας θητείας της ΕΕΥ ως το μόνο γυναικείο μέλος.

6.1.2 ΤΟ ΕΜΦΥΛΟ ΠΡΟΣΗΜΟ ΣΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΣΤΙΣ/ΤΟΥΣ ΜΟΝΙΜΕΣ/ΜΟΝΙΜΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Από τις Βάσεις Δεδομένων της ΕΕΥ για τους/τις μόνιμες εκπαιδευτικούς εν υπηρεσία τον **Δεκέμβριο του 2016** (μόνιμους και με σύμβαση) προκύπτουν ενδιαφέροντα στοιχεία που αποδεικνύουν και αναδεικνύουν ότι το επάγγελμα του/της εκπαιδευτικού

ήταν γυναικοκρατούμενο κατά τη φάση λήψης των δεδομένων. Συγκεκριμένα, το 73% των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων [μέχρι τον βαθμό του και της Πρώτου Λειτουργού Εκπαίδευσης (ΠΛΕ) στην Α14 και της Διευθύντριας του ΠΙ] που διορίζεται και προάγεται από την ΕΕΥ⁴⁰ ήταν γυναίκες. Σε απόλυτους αριθμούς οι γυναίκες ήταν 8935 στο σύνολο των 12220 εκπαιδευτικών.

Με παραπλήσιο ποσοστό της τάξης του 74,78% ήταν οι γυναίκες στο επίπεδο του απλού και της απλής εκπαιδευτικού σε όλες συνολικά τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, εφόσον έχουμε 7261 γυναίκες από το σύνολο των 9748 απλών εκπαιδευτικών. Το γεγονός ότι εμφανίζονταν 74,78% γυναίκες στο πιο απλό σκαλοπάτι της ιεραρχίας και 73% συνολικά σε όλες βαθμίδες και τα επίπεδα ιεραρχίας δεν διασφαλίζει κατ' ανάγκη την ανυπαρξία έμφυλων στερεοτύπων στην ανέλιξη από κάποια συγκεκριμένα σκαλοπάτια σε άλλα ανώτερα, ούτε την ανυπαρξία της γυάλινης οροφής σε ορισμένες βαθμίδες με υποαντιπροσώπηση του φύλου για την μία από τις δύο κατηγορίες.

6.1.2.1 Η ΓΥΝΑΙΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΒΑΘΜΙΔΑ – Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΩΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ

Με επικέντρωση στα γυναικοκρατούμενα επαγγέλματα, το επάγγελμα του/της νηπιαγωγού σε όλες τις βαθμίδες στο δημόσιο εξασκείτο σχεδόν αποκλειστικά από γυναίκες (νηπιαγωγός μόνιμη ή με σύμβαση, ΒΔ, Διευθύντρια και τρεις Επιθεωρήτριες

⁴⁰ Από την ΕΔΥ διορίζονται στο ΥΠΠ τα άτομα που καταλαμβάνουν θέση Διευθυντή ή Διευθύντριας στη Δημοτική, τη Μέση Γενική και τη Μέση Επαγγελματική και Τεχνική Εκπαίδευση, καθώς ο Διευθυντής ή Διευθύντρια των Πολιτιστικών Υπηρεσιών και του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών.

Νηπιαγωγικών και μια ΠΛΕ Επαρχίας). Συνολικά από την πιο απλή θέση στην ιεραρχία (νηπιαγωγός) ως τη θέση της Πρώτης Λειτουργού (στη δημοτική σε θέση Επαρχιακού) οι νηπιαγωγοί ήταν 771 άτομα και μόλις 2 ήταν άνδρες. Συγκεκριμένα, από τη θέση του νηπιαγωγού υπηρετούσαν τον Δεκέμβριο του 2016 2 άνδρες με ηλικία από 40-50 ετών.

Σε ό,τι αφορά στην πυραμίδα της ιεραρχίας, το 2016 υπηρετούσαν 127 νηπιαγωγοί με σύμβαση και 523 μόνιμες, 69 σε θέση Βοηθού Δ/ντριας και 48 σε θέση Διευθύντριας και μία, η οποία κατέλαβε, στη συνέχεια, θέση ΠΛΕ στη Δημοτική Εκπαίδευση στην οποία υπάγεται η Προδημοτική.

Η εικόνα των συμβασιούχων και μόνιμων νηπιαγωγών (84%) και η εικόνα της πυραμίδας με 9% ΒΔ νηπιαγωγούς, 6% Διευθύντριες, 1% με Επιθεωρήτριες του κλάδου και 0,13% στη θέση ΠΛΕ Δημοτικής. Η πυραμίδα στένυε απότομα από τη θέση της νηπιαγωγού στη θέση της ΒΔ νηπιαγωγού.

6.1.2.2 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – Η ΑΝΔΡΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΒΑΘΜΙΔΑ

Αντίθετα, το επάγγελμα του/της εκπαιδευτικού στη Μέση Τεχνική Εκπαίδευση ήταν (και εξακολουθεί να είναι) ανδροκρατούμενο και οι γυναίκες που εργάζονταν ως απλοί εκπαιδευτικοί (διαφόρων οικονομικών κλιμάκων από την Α5 ως την Α11) ανήλθαν μόλις στο 21,79%. Ήταν 119 γυναίκες στο σύνολο 546 απλών εκπαιδευτικών σε ειδικότητες της Τεχνικής Εκπαίδευσης.

Από τις 4 ειδικότητες της Ηλεκτρολογίας και τις 6 της Μηχανικής/Μηχανολογίας μόνο 10 από τους 185 εκπαιδευτικούς ήταν γυναίκες στη θέση του απλού εκπαιδευτικού (με

σύμβαση μέχρι τη θέση Α10 του ανώτερου εκπαιδευτή), ενώ από τις θέσεις δύο ειδικοτήτων των Δομικών (με προσόντα πολιτικού μηχανικού ή αρχιτέκτονα) οι 16 από τους 22 ήταν γυναίκες.

Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφηκαν οι απόλυτοι αριθμοί γυναικών σε απλές θέσεις εκπαιδευτριας στην Τεχνική Εκπαίδευση και το ποσοστό κατά ειδικότητα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 13 – ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΕ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΑΡΙΘΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ)

Κλάδος Τεχνικής	Γυναίκες	Ποσοστό γυναικών κατά ειδικότητα σε θέση απλού εκ/τικού (%)
Ψύξης – Κλιματισμού	0	0
Σχεδίασης επίπλων	0	0
Ηλεκτρολογίας (ηλεκτρονική)	0	0
Ηλεκτρολογία εγκαταστάσεων	0	0
Μηχανική αυτοκινήτων	0	
Μηχανολογίας (θερμοδυναμικής ενέργειας)	0	0
Μηχανολογίας (Μηχανική παραγωγής)	0	0
Υποδηματοποιία	1	50
Μηχανολογία-Μεταλλοτεχνία	1	11,11
Μηχανολογία (Γενική)	1	7,7
Γεωπονία (ανθοκομία-κηποτεχνία)	1	25
Γεωπονία (φυτική παραγωγή)	1	100
Ηλεκτρολογίας (γενικής)	1	6,25
Κοπτική Ραπτική	1	100
Μηχανολογίας (γενική)	1	7,7
Ξενοδοχειακών (Γενικά)	2	13,3
Ξενοδοχειακών (Τραπεζοκομίας)	3	100

Ηλεκτρολογίας (ρεύμα υψηλής έντασης)	3	11,10
Ξυλουργικής -Επιπλοποιίας	4	36,40
Αργυροχοΐα - Χρυσοχοΐα	4	80
Μηχανική Ηλεκτρονικών Υπολογιστών	4	11,43
Δομικών (πολιτικής μηχανικής κατασκευές)	6	66,67
Σχεδίασης-κατασκευής ενδυμάτων	7	100
Ξενοδοχειακών (Μαγειρική)	7	100
Διακοσμητικής	8	72,70
Δομικών (αρχιτεκτονική)	10	76,92
Τεχνολογίας	11	10
Εργοθεραπείας	17	85
Γραφικές τέχνες	26	66,67

Πηγή: Βάση Δεδομένων ΕΕΥ για το 2016

6.1.2.3 Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η γυναίκα εκπαιδευτικός στη Μέση Γενική Εκπαίδευση, ανεξάρτητα από τη θέση στην ιεραρχία, εκπροσωπείτο με ποσοστά 18,8% στον Σχεδιασμό και Τεχνολογία που είναι το χαμηλότερο ποσοστό εκπροσώπησης της και έναν κλάδο που δεν είχε πολλά χρόνια που συστάθηκε. Χαμηλή εκπροσώπηση είχε και στον κλάδο των Θεολόγων με 38,9%, της Φυσικής Αγωγής και της Πληροφορικής με ποσοστά από 39-40%. Η Φυσική ως κλάδος των STEM επιστημών οριακά άγγιζε το όριο των 50%, αλλά δεν το πέτυχε.

Με εξαίρεση τα Τουρκικά, φαίνεται ότι οι γυναίκες ξεπερνούσαν το 75% σε όλες τις ειδικότητες των γλωσσών (γερμανικά με 77,8%, ιταλικά, ελληνική φιλολογία, ρωσικά,

ισπανικά, αγγλικά, γαλλικά με 91,6%) και την Οικιακή Οικονομία με 97%. Το 100% στον κλάδο των Φυσιογνωστικών προκύπτει από τον μικρό αριθμό του κλάδου (αριθμούσε μόλις 3 άτομα).

Από την καταμέτρηση των ειδικοτήτων με μεγάλους αριθμούς εκπαιδευτικών (φιλολογικά, μαθηματικά και αγγλικά) προκύπτει ότι οι γυναίκες ήταν περισσότερες σε κάθε μία από τις τρεις ειδικότητες και, επίσης, ότι η αγγλική φιλολογία είχε τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αναλογία γυναικών με 89,5%, επόταν η ελληνική φιλολογία με 83,9% και τα μαθηματικά έδειχναν ένα μικρότερο προβάδισμα στις γυναίκες με 63,1%.

Η κατανομή κατά ειδικότητα για όλες τις θέσεις της ιεραρχίας-σειροθέτηση με βάση τον πληθυσμό των γυναικών σε απόλυτους αριθμούς έχει ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 14 – ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΣ ΘΕΣΗΣ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Ειδικότητα	Γυναίκες	Σύνολο	Έμφυλο Ποσοστό %
Φιλολογικών	1386	1651	83,9
Μαθηματικών	428	678	63,1
Αγγλικά	350	391	89,5
Γαλλικά	165	180	91,6
Πληροφορική	163	408	40,0
Οικιακή Οικονομία	163	168	97,0
Φυσικής	161	345	46,7
Φυσικής Αγωγής	153	388	39,4
Βιολογία	152	203	74,9
Μουσικής	125	182	68,7
Τέχνη	122	177	68,9
Χημείας	115	187	61,5
Εμπορικών/Οικονομικών	113	178	63,4
ΣΕΑ	109	151	72,2
Θρησκευτικών	95	244	38,9
Ρωσικά	21	24	87,5
Γεωγραφία	20	30	66,6
Σχεδιασμός και Τεχνολογία	19	101	18,8
Θεατρολογίας	18	26	69,2

Ιταλικών	18	22	81,8
Ισπανικών	15	17	88,2
Γερμανικά	7	9	77,8
Τουρκικά	4	7	57,1
Φυσιογνωστικά	3	3	100,0
Φωτογραφικής Τέχνης	2	5	40,0

6.1.2.4 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ – ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΠΛΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΥ ΣΤΕΛΕΧΟΥΣ (ΒΔ Η/ΚΑΙ ΒΔΑ)

Από την ανάλυση των δεδομένων θα διαφανεί ότι οι περισσότερες γυναίκες σε θέση ΒΔ ήταν το 2016 στη δημοτική εκπαίδευση, ενώ πολύ χαμηλότερα ποσοστά είχαν οι γυναίκες στη Μέση και Μέση Τεχνική. Αν εξεταστούν ξεχωριστά εκείνα της Μέσης Τεχνικής, δεδομένης της ανδροκρατούμενης κατάστασης που επικρατούσε στη βαθμίδα εκείνη, τα δεδομένα διαφοροποιούνται. Σε σύνολο 723 ΒΔ της Δημοτικής (Ειδικής, Προδημοτικής και Δημοτικής) οι γυναίκες ήταν 590, άρα δεν εμφανιζόταν το φαινόμενο της γυάλινης οροφής σε ό,τι αφορά την κατάληψη διευθυντικής θέσης σε σχολική μονάδα. Οι γυναίκες όλων των βαθμίδων στη θέση ΒΔ (συμπεριλαμβανομένων και των ΒΔ Α στη Μέση και Μέση Τεχνική, των ΒΔ στις τρεις βαθμίδες και στην Ειδική και την Προδημοτική που υπάγονταν στη δημοτική) ήταν 1169 από τους 1643, ενώ αν συμπεριλάβουμε και τη θέση ΒΔΑ ήταν 1301 σε σύνολο 1882 ανδρών και γυναικών ΒΔ και ΒΔΑ. Άρα, καταρχάς διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει γυάλινη οροφή με έμφυλο πρόσημο, δεδομένου 1301 ΒΔ από το σύνολο των 1881 είναι γυναίκες.

Στη θέση Βοηθού Διευθυντή/Διευθύντριας στη Μέση και τη Μέση Τεχνική (συνολικά) αρχικά δεν παρουσιάζεται γυάλινη οροφή, δεδομένου ότι 711 από τα 1159 είναι γυναίκες, ενώ στη θέση Βοηθού Διευθυντή/Διευθύντριας Α 132 από τα 239 άτομα της θέσης αυτής είναι γυναίκες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15 – ΕΝΔΙΑΜΕΣΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ) ΜΕ ΕΜΦΥΛΟ ΠΡΟΣΗΜΟ, ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ

	ΒΔ	ΒΔΑ	ΒΔ και ΒΔΑ μαζί
Γυναίκες ΒΔ Μέσης Γενικής και Τεχνικής σε αριθμούς	711	132	843
Σύνολο ΒΔ Μέσης Γενικής και Τεχνικής	1159	239	1398
Γυναίκες ΒΔ Μέσης Γενικής και Τεχνικής σε ποσοστά	61,4 %	55,2 %	60%

Ωστόσο, αν επικεντρωθούμε στα δεδομένα των ΒΔ και ΒΔ Α της Μέσης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, διαφαίνεται ότι μόνο 19 γυναίκες κατείχαν θέση από το σύνολο των 113 ΒΔ και ΒΔ Α στην εν λόγω βαθμίδα. Αντίθετα, στη Μέση Εκπαίδευση υπερετερούσαν με 692 γυναίκες στο σύνολο των 1046 ΒΔ και ΒΔΑ. Μάλιστα αν εξετάσει κανείς μόνο τη θέση ΒΔ στη Μέση Τεχνική διαπιστώνει το χάσμα των γυναικών να καταλάβουν τη θέση ΒΔΑ, εφόσον στη θέση ΒΔ (εξαιρουμένης της θέσης ΒΔ Α) είναι 16 από τους συνολικά 86.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16 - ΕΝΔΙΑΜΕΣΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕ ΕΜΦΥΛΟ ΠΡΟΣΗΜΟ, ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ

	ΒΔ και ΒΔΑ μαζί σε αριθμούς	Γυναίκες ΒΔ και ΒΔΑ σε %
Γυναίκες ΒΔ Μέσης Τεχνικής σε αριθμούς	19	14,4%
Σύνολο ΒΔ Μέσης Τεχνικής	132	
Γυναίκες ΒΔ Μέσης σε αριθμούς	692	66,2%
Γυναίκες ΒΔ Μέσης Τεχνικής σε ποσοστά	1046	

6.1.2.5 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ – ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΥ ΣΤΕΛΕΧΟΥΣ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΟΥ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ

Απουσία γυάλινης οροφής για τις γυναίκες παρατηρείται και στη θέση του διευθυντικού στελέχους μιας σχολικής μονάδας. Η ανέλιξη σε Διευθυντές και Διευθύντριες Δημοτικών Σχολείων, Σχολείων Μέσης και Μέσης Τεχνικής ευνοούσε τις γυναίκες, δεδομένου ότι συνολικά και στις τρεις βαθμίδες 316 από τους 483 ήταν γυναίκες (συμπεριλαμβανομένων και δ/ντών σε 7 ειδικά σχολεία και 49 νηπιαγωγεία, όπου δεν υπήρχε κανένας άνδρας διευθυντής).

Ωστόσο, μόνο 51 ήταν διευθύντριες σχολείων μέσης σε σύνολο 111 σχολείων και μόλις 1 γυναίκα διευθύντρια τεχνικής σχολής σε σύνολο 13 τεχνικών σχολών. Δεδομένης της αριθμητικής υπεροχής των ανδρών στη Μέση Τεχνική Εκπαίδευση το ποσοστό των γυναικών διευθυντριών δεν ήταν τόσο χαμηλό, όσο το ποσοστό των γυναικών διευθυντριών στη μέση εκπαίδευση, αν κανείς τις συγκρίνει με την αριθμητική υπεροχή των γυναικών στη βάση της πυραμίδας στη μέση εκπαίδευση.

Ο μέσος όρος ηλικίας των διευθυντικών στελεχών, ανδρών και γυναικών στη Δημοτική (συμπεριλαμβανομένης και της ειδικής και της προδημοτικής) είναι 51,2 έτη το 2016, ενώ μόνο για τις γυναίκες 51,3, ενώ για τους άνδρες μόνο 51,65.

Σε πολύ μεγαλύτερη ηλικία συνήθως διορίζονται οι εκπαιδευτικοί στη Μέση Γενική και τη Μέση Τεχνική και γι αυτό τον λόγο σε μεγαλύτερη ηλικία προάγονται. Στη διευθυντική θέση στη Μέση Γενική και στη Μέση Τεχνική ο μέσος όρος ηλικίας ανδρών και γυναικών ήταν η ηλικία των 58.8. Οι γυναίκες μάλιστα τη δεδομένη στιγμή είχαν μέσο όρο ηλικίας τα 59,9 έτη, ενώ οι άνδρες τα 58,9. Συνεπώς, είναι πιθανόν η βαθμολογική πολιτική των εποπτικών στελεχών να μην προωθούσε ως τότε εύκολα τις γυναίκες σε υψηλές θέσεις είτε εκεί που είναι ιδιαίτερα αυξημένος ο αριθμός τους (Μέση Γενική) και εκεί που είναι ιδιαίτερα μικρός (Μέση Τεχνική).

Από τους 103 διευθυντές και διευθύντριες στη Μέση Γενική, οι 50 ήταν γυναίκες με μέσο όρο ηλικίας τα 59,96 έτη. Σε παλαιότερες εποχές το 60^ο έτος ήταν το έτος αφυπηρέτησης. Οι άνδρες διευθυντές είχαν μέσο όρο ηλικίας τα 59,2 έτη στην ίδια βαθμίδα. Αυτό μας κάνει να προβούμε στον ισχυρισμό ότι τα «εμπόδια» για ανέλιξη μπορεί να μην εμφανίζονται τόσο σε θέσεις μάχιμων στελεχών της εκπαίδευσης, όπως των ΒΔ (και ΒΔ Α) και Διευθυντών σχολικών μονάδων, δεδομένου ότι το ισχυρό κίνητρο των «διακοπών» και του ωραρίου των σχολείων ίσχυε για όλους τους/τις εκπαιδευτικούς μέχρι αυτή τη βαθμίδα και δεν έρχεται σε αντίθεση με άλλα οικογενειακά καθήκοντα που αναλαμβάνουν κατοίκον σχεδόν αποκλειστικά οι γυναίκες σύζυγοι/μητέρες. Ωστόσο, οι μηχανισμοί ανέλιξης και το διαφορετικό ωράριο εργασίας να καθιστούν την έμφυλη διάσταση ορατή, όταν πρόκειται για ανέλιξη σε θέση

εποπτικού προσωπικού και επιβεβαιώνει τη θέση μας για την ύπαρξη γυάλινης οροφής. Κατά ειδικότητα οι διευθύντριες είχαν ως ακολούθως:

ΠΙΝΑΚΑΣ 17 – ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ/ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΩΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ Δ/ΝΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Αγγλικών	4	1
Βιολογίας	4	3
Γαλλικών	6	5
Μαθηματικών	7	1
Μουσικής	3	0
Πληροφορικής	7	0
ΣΕΑ	1	1
Σχεδιασμού και Τεχνολογίας	5	0
Τέχνης	5	4
Φιλολογίας	45	28
Φυσικής	11	2
Φυσικής Αγωγής	1	1
Χημείας	4	4
	103	22

Όπως φαίνεται από τα πιο πάνω, οι γυναίκες δεν είχαν κατορθώσει ίση εκπροσώπηση σε διευθυντική θέση σε κάποιες από τις ειδικότητες των STEM όπως τα Μαθηματικά, η Πληροφορική, ο Σχεδιασμός και Τεχνολογία.

Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η ύπαρξη 163 γυναικών στην ειδικότητα της Πληροφορικής σε σύνολο των 408 εκπαιδευτικών -ασχέτως βαθμίδας στην ιεραρχία- (ποσοστό 40%) αποδεικνύει ότι οι Κύπριες επένδυσαν δύο ή τρεις δεκαετίες προηγουμένως σε σπουδές σε ένα νέο γνωστικό αντικείμενο. Ταυτόχρονα, αυτές οι γυναίκες επεδίωξαν να αποφύγουν να παραμείνουν ή να εργοδοτηθούν στον ιδιωτικό τριτογενή τομέα και να στραφούν στο καθηγητικό

επάγγελμα. Η στροφή τους στο καθηγητικό επάγγελμα στην ειδικότητα της Πληροφορικής, όπως φαίνεται, δεν ήταν και πάλι χωρίς εμπόδια/αντίσταση στην ανέλιξή τους σε υψηλότερες βαθμίδες της εκπαιδευτικής ιεραρχίας, όταν: α) ανταγωνίζονταν στη βάση της ειδικότητας για τις θέσεις ΒΔ και ΒΔΑ και β) ανεξαρτήτως ειδικότητας στη θέση του διευθυντή ή της διευθύντριας μιας σχολικής μονάδας.

Στον κλάδο των Φιλολογικών έτεινε να εξισορροπηθεί η εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών σε θέση Διευθυντή ή Διευθύντριας, αν και η θέση ΒΔΑ καταδεικνύει την υπεροχή των γυναικών ΒΔΑ με 52 από τους 70 συνολικά. Ενδέχεται η αξιολόγηση από το εποπτικό προσωπικό του ΥΠΠ ή πολύ πιο πιθανόν η κρίση από το αρμόδιο διορίζον όργανο να μην ενίσχυε την επιλογή φιλολόγων ως διευθυντών ή των γυναικών φιλολόγων ως διευθυντών, δεδομένου ότι είναι η πρώτη θέση στην ιεραρχία που κρίνεται ασχέτως ειδικότητας αλλά ενίοτε κατάλογο, όπως ήδη αναφέραμε.

Τέλος, διερευνώντας το ερώτημα κατά πόσο η ανέλιξη σε διευθυντική με ειδικότητα σε κλάδους των θετικών επιστημών [(STEM), όπως η Χημεία, η Φυσική, η Πληροφορική, τα Μαθηματικά και ο Σχεδιασμός και Τεχνολογία] έχει έμφυλο πρόσημο διαπιστώνουμε την ύπαρξη *γυάλινης οροφής*, δεδομένου ότι εντοπίσαμε μόνο 7 γυναίκες από τους 34 του συνόλου των διευθυντών που ανήκαν στις εν λόγω ειδικότητες, δηλαδή ποσοστό 20,6%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18 - ΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ/ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΕΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΩΝ STEM ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ Δ/ΝΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Μαθηματικών	7	1
Πληροφορικής	7	0
Σχεδιασμού και Τεχνολογίας	5	0
Φυσικής	11	2
Χημείας	4	4
	34	7

Η γυάλινη οροφή εντοπίστηκε στην προσπάθεια ανέλιξης στη θέση του Δ/ντή ή Δ/ντριας σχολείου γι' αυτές τις συγκεκριμένες ειδικότητες, όπως εμφανίζεται και στον πιο κάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 19 – Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΩΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΝΗΚΟΥΝ ΣΕ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ STEM

	Γυναίκες	Σύνολο κατά θέση	Ποσοστό γυναικών κατά θέση στην ιεραρχία
Διευθύντρια σε ειδικότητα STEM	7	34	20,6%
ΒΔΑ γυναίκα σε ειδικότητα STEM	31	60	51,7%
ΒΔ και ΒΔΑ γυναίκα (ενιαία κατηγορία)	165	313	49,5%
Απλή εκ/τικός στις επιστήμες STEM	712	1334	53,4%

Το αντίστροφο εντοπίστηκε για διευθυντές και διευθύντριες με προσόντα σε επιστημονικούς κλάδους που ανήκαν στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Οι 35 ήταν γυναίκες από το σύνολο των 55 διευθυντών που το γνωστικό τους αντικείμενο ήταν η αγγλική, η ελληνική και η γαλλική φιλολογία, δηλαδή ποσοστό 63,6%, το οποίο φαινόταν ότι έδινε το προβάδισμα στις γυναίκες και δεν υπήρχε γυάλινη οροφή σε αυτά

τα επιστημονικά πεδία. Ωστόσο, η πυραμίδα στένυε στην ανέλιξη, εφόσον σε επίπεδο απλών εκπαιδευτικών οι γυναίκες ήταν περισσότερες με ποσοστό 86,8% και επιβεβαιώνεται η ύπαρξη γυάλινης οροφής στην ανέλιξη τους από ΒΔΑ σε Διευθύντριες ακόμη και στις ανθρωπιστικές επιστήμες που φαίνεται ότι αριθμητικά υπερτερούν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20 - Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΩΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΝΗΚΟΥΝ ΣΕ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (ΕΛΛΗΝΙΚΗ, ΑΓΓΛΙΚΗ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

	Βαθμίδα ιεραρχίας	Γυναίκες	Σύνολο κατά θέση	Ποσοστό γυναικών κατά θέση στην ιεραρχία
Ειδικότητες Φιλολογιών	Διευθύντρια	35	55	63,6%
	ΒΔΑ γυναίκα	74	95	77,9%
	ΒΔ και ΒΔΑ γυναίκα	305	356	85,7%
	Απλή εκ/τικός	1473	1697	86,8%

6.1.2.6 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΕΠΟΠΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ Α13 (ΘΕΣΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗ/ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΡΙΑΣ)

Η θέση του επιθεωρητή / της επιθεωρήτριας είναι σημαντική διότι η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών και των στελεχών της εκπαίδευσης εκ μέρους τους συμβάλλει σε αρκετά μεγάλο βαθμό στην εξέλιξη των εκπαιδευτικών σε υψηλότερες θέσεις προαγωγής⁴¹. Στις θέσεις εποπτικού προσωπικού εξετάζουμε την έμφυλη διάσταση σε ό,τι αφορά στις θέσεις επιθεωρητών (θέση εποπτικού προσωπικού). Στη Δημοτική Εκπαίδευση οι

⁴¹ Ο μέσος όρος των δύο τελευταίων βαθμολογιών πολλαπλασιαζόμενη με το 4 και ο μέσος όρος των βαθμολογιών της δεκατίας, μαζί με τα έτη υπηρεσίας και μοριοδότηση τυχόν πρόσθετων προσόντων συμβάλλει στην κατάταξη των αιτητών/αιτητριών στον κατάλογο των ατόμων που δικαιούνται να προσέλθουν σε συνέντευξη στην ΕΕΥ.

23 από τους 39 ΕΔΕ (γενικών και ειδικών μαθημάτων) ήταν γυναίκες και στη Μέση (Γενική και Τεχνική) οι 18 από τους/τις 38 ήταν γυναίκες. Εκ πρώτης όψης, δεν επιβεβαιώνεται γυάλινη οροφή. Ωστόσο αυτή η εικόνα ανατρέπεται, αν εξεταστεί ο μέσος όρος ηλικίας των γυναικών σε θέσεις εποπτικού προσωπικού, ο οποίος συνήθως είναι μεγαλύτερος των ανδρών και η ειδικότητα από την οποία προέρχονται, η οποία συνήθως είναι γυναικοκρατούμενη και είναι ευκολότερη η ανέλιξή τους παρά από ειδικότητες των STEM ειδικοτήτων ή ανδροκρατούμενης βαθμίδας όπως η Μέση Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση.

Από τις 33 θέσεις Επιθεωρητών στη Μέση Εκπαίδευση, ο μέσος όρος ηλικίας των γυναικών ήταν 60 ετών, ενώ των ανδρών με μέσο όρο τα 55. Οι ειδικότητες των γυναικών ΕΜΕ ήταν στα φιλολογικά σχεδόν εξίσου με τους άνδρες, στα Γαλλικά, τα Αγγλικά (3 θέσεις), τη Συμβουλευτική, την Οικιακή Οικονομία. Θέσεις Επιθεωρητριών υπήρχαν, επίσης, στα Εμπορικά/Οικονομικά, τη Χημεία, τα Μαθηματικά και τη Φυσική Αγωγή.

Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε κατά πόσο άνδρες ή γυναίκες προήχθησαν, αφού εξάντλησαν όλα τα σκαλοπάτια της ιεραρχίας (ΒΔ –ΒΔΑ –Δ/ντής ή Δ/ντρια) ή κατάφεραν νωρίς από θέση ΒΔ ή ΒΔΑ να προαχθούν σε θέση εποπτικού προσωπικού. Δεδομένου ότι ο μέσος όρος ηλικίας των ανδρών ήταν 55, συνεπάγεται ότι κάποιοι άνδρες (σε ειδικότητες STEM, όπως φαίνεται) διεκδίκησαν ανέλιξη στην ειδικότητα ως επιθεωρητές και πέτυχαν προαγωγή από τη θέση ΒΔ, ενώ οι γυναίκες δεν κατάφεραν να προαχθούν νωρίς από θέση ΒΔ ή ΒΔΑ ή Δ/ντριας ή δεν κατάφεραν να ανεληχθούν σε θέση ΠΛΕ όταν ήταν συνυποψήφιος ανδρών, αλλά στην παρούσα συγκυρία το τελευταίο δεν επιβεβαιώνεται. Οι δύο τελευταίες θέσεις καταλήφθηκαν από γυναίκες.

6.1.2.7 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΕΠΟΠΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ Α14 (ΘΕΣΗ ΠΛΕ)

Το ποσοστό γυναικών και ανδρών σε μόνιμες θέσεις στη Δημοτική, τη Μέση και τη Μέση Τεχνική Εκπαίδευση, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και τη Διεύθυνση Ανώτερης και Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΔΑΑΕ) ήταν 53,09%. Υψηλόβαθμοι με θέσεις εποπτικού προσωπικού είναι 56 γυναίκες από τους 106 σε αυτές τις υπηρεσίες είναι εποπτικό προσωπικό, δηλαδή κατέχουν θέσεις Α13, Α14 και Α15 (στην περίπτωση της Διευθύντριας του Π.Ι.).

Στη θέση Α13⁺² (Επιθεωρητή/Επιθεωρήτριας, Προϊσταμένης ΠΙ και ΑΛΕ στη ΔΑΑΕ) υπηρετούσαν 85 από τα 106 άτομα της πυραμίδας του εποπτικού προσωπικού που υπάγεται στην ΕΕΥ. Οι γυναίκες ήταν 45 από τους 85 και μέσο όρο ηλικίας τα 54,5 έτη και μέσο όρο ηλικίας οι άνδρες τα 62,1. Η διαφορά ηλικίας υπέρ των γυναικών σε θέσεις Α13 εντοπίστηκε και στη μικρή σχετικά ηλικία λειτουργών, όπως των (αποκλειστικά γυναικών) Προϊσταμένων Τομέα του Π.Ι., με μέσο όρο ηλικίας τα 47,75.

Αναλυτικά κατά ειδικότητα και βαθμίδα, οι δέκα ΠΛΕ στη Μέση Γενική ήταν οι άνδρες στην ειδικότητα των Θρησκευτικών, των Μαθηματικών (2 άτομα), της Φυσικής, και του Σχεδιασμού και Τεχνολογίας, ενώ οι γυναίκες ήταν στα Φιλολογικά (3 άτομα) και της Γαλλικής Φιλολογίας (2 άτομα). Ο μέσος όρος ηλικίας των ανδρών ΠΛΕ ήταν τα 59,8 έτη, ενώ των γυναικών το 61,2. Αναμένεται ότι σε τρία περίπου χρόνια οι τέσσερις ΠΛΕ γυναίκες από τις πέντε να έχουν αφυπηρετήσει λόγω ορίου ηλικίας, όπως και τρεις άνδρες. Δεν είναι βέβαιο ότι οι επτά επόμενοι/επόμενες ΠΛΕ θα έχουν ίση έμφυλη ποσόστωση ή ίση εκπροσώπηση από διάφορες ειδικότητες των ΕΜΕ.

Εν ολίγοις, στις ψηλότερες σχεδόν θέσεις στην ιεραρχία, κάτω από τον Διευθυντή του Τμήματος (Μέση Γενική) υπήρχαν 5 Πρώτοι Λειτουργοί Εκπαίδευσης (ΠΛΕ) γυναίκες από ειδικότητες γυναικοκρατούμενες από τη θέση του απλού εκπαιδευτικού ή και του αδιόριστου και προέλευση τις ανθρωπιστικές επιστήμες, ενώ στη θέση ΠΛΕ υπήρχαν 5 ΠΛΕ άνδρες της ειδικότητας των Μαθηματικών (2), της Φυσικής (1), των Θρησκευτικών (1) και του Σχεδιασμού και Τεχνολογίας (1), κλάδοι οι οποίοι είτε ανήκουν στις Επιστήμες STEM ή είναι ανδροκρατούμενοι από τη βάση του απλού εκπαιδευτικού.

Στη Δημοτική Εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένης και της ΠΛΕ του ΠΙ που ανήκε και υπολογίζεται στατιστικά από την ΕΕΥ στην Δημοτική) ο μέσος όρος ηλικίας των 7 ΠΛΕ είναι τα 52,7 έτη και για τα δύο φύλα και χωρίς την ΠΛΕ του ΠΙ είναι 52,3. Για τις γυναίκες ο μέσος όρος ηλικίας είναι πάρα πολύ χαμηλότερος με μέσο όρο 50,75, ενώ για τους άνδρες ο μέσος όρος ηλικίας είναι το 55,3.

Η μικρή ηλικία υψηλόβαθμων γυναικών στη Δημοτική (και το ΠΙ -ως απόφοιτες, επίσης της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου (ΠΑΚ), στη δεδομένη στιγμή) εξηγείται από το γεγονός ότι ολοκλήρωσαν τις αρχικές βασικές σπουδές σε τριτοβάθμιο ίδρυμα, την ΠΑΚ, ενώ οι συμφοιτητές τους έπρεπε μετά από την υποχρεωτική αναστολή της θητείας τους και την παρακολούθηση των σπουδών στην ΠΑΚ να ολοκληρώσουν τη στρατιωτική τους θητεία και με καθυστέρηση δύο ετών να ενταχθούν στο επάγγελμα. Η άμεση ένταξη των γυναικών δασκάλων στην αγορά εργασίας μετά από την αποφοίτηση από την ΠΑΚ, έφερε κάποιες εξ αυτών, μετά από πρόσθετες σπουδές σε ευμενέστερη θέση έναντι των αρρένων συμμαθητών τους στο σχολείο, με τους οποίους αποφοίτησαν το ίδιο έτος από την ΠΑΚ. Αυτό το θέμα αμφισβητήθηκε από το 2011 και

έκτοτε μοριοδοτούνται με 2 μονάδες οι δάσκαλοι (άνδρες) που ζητούν προαγωγή σε ΒΔ ή σε Δ/ντές [μόνο μία φορά] εξαιτίας της στρατιωτικής τους θητείας, δυνάμει δικαστικής απόφασης.

Συνοπτικά στον πίνακα που ακολουθεί βλέπουμε τους μέσους όρους ηλικίας των ΠΛΕ που υπηρετούσαν κατά φύλο. Αυτή είναι η ηλικία τους κατά την συγκεκριμένη φάση και όχι η ηλικία στην οποία προήχθησαν:

ΠΙΝΑΚΑΣ 21 - ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΗΛΙΚΙΑΣ ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΕΠΟΠΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΙΔΑ

Μ.Ο ηλικίας ΠΛΕ το 2016 κατά φύλο και βαθμίδα	Δημοτική [και ΠΙ]	Μέση	Μέση Τεχνική και Επαγγελματική Εκ/ση
Άνδρες	55,3	59,8	59
Γυναίκες	52,3	61,2	/

6.1.2.8 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΑΝΔΡΩΝ ΠΟΥ ΕΤΥΧΑΝ ΜΟΡΙΟΔΟΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ

Η Βουλή τροποποίησε με το άρθρο 28β και εισήγαγε νέα διάταξη (άρθρο 35) με τον περί της Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (Τροποποιητικό) Νόμο του 2011 (Νόμο 24(Ι)/2011). Με τον Νόμο αυτό έκτοτε προβλέπεται ότι «στους άρρενες υποψηφίους χορηγείται, μόνο μία φορά για σκοπούς προαγωγής στην αμέσως επόμενη θέση προαγωγής, ένα δωδέκατο της μονάδας για κάθε συμπληρωμένο μήνα υπηρεσίας στην Εθνική Φρουρά, με ανώτατο όριο τις τρεις μονάδες, νοουμένου ότι θα υποβάλουν στην Επιτροπή σχετικό πιστοποιητικό εντός της προθεσμίας υποβολής αιτήσεων». Δεδομένου ότι τότε η Επίτροπος διαφώνησε (10/10/2013, *PaideiaNews*) και θεώρησε ότι «προσβάλλει την αρχή της ισότητας και συνιστά διάκριση λόγω φύλου» κρίθηκε

σκόπιμο όπως διερευνηθεί κατά πόσο η μοριοδότηση αυτή είναι ένα «κρίσιμο σταυροδρόμι» στην εξέλιξη της πυραμίδας της ιεραρχίας στην εκπαίδευση στην παρούσα φάση, αλλά και σε ό,τι αφορά τον δημόσιο λόγο για τα έμφυλα ζητήματα.

Κατόπιν έγκρισης σχετικού πρόσθετου αιτήματος για δεδομένα που αφορούν έμμεσα τις γυναίκες μέσω εξέλιξης που αφορά τους άνδρες εκπαιδευτικούς παρουσιάζονται στην υποενότητα αυτή δεδομένα που εξασφαλίστηκαν από την ΕΕΥ (Μάιος 2018) για τους εκπαιδευτικούς που έχουν εκπληρώσει τη στρατιωτική τους θητεία και ζήτησαν να αναγνωρισθεί για ανέλιξή τους σε θέση σε ανώτερη βαθμίδα (ΒΔ, ΒΔΑ, Διευθυντή).

Τα δεδομένα αφορούν όσους έχουν αιτηθεί και όσους έχουν προαχθεί κατά έτος, βαθμίδα και επίπεδο ιεραρχίας. Ωστόσο, σημειώνεται ότι οι προαχθέντες ενδέχεται να τύγχαναν προαγωγής και χωρίς την πρόσθετη μονάδα από την αναγνώριση της στρατιωτικής θητείας, ωστόσο αυτό δεν μπορεί να εξαχθεί από τα δεδομένα που έχουμε συγκεντρωτικά.

Ο πίνακας που μας παραχωρήθηκε από την ΕΕΥ είναι ο ακόλουθος. Ετοιμάστηκε από τον κ. Βασίλη Χατζηλουκά και την κ. Ελευθερία Βουτή, αποσπασμένους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν στη Μονάδα Μηχανογράφησης της ΕΕΥ:

ΠΙΝΑΚΑΣ 22 – ΠΙΝΑΚΕΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΟΥ ΠΑΡΑΧΩΡΗΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΕΥ (ΜΑΙΟΣ 2018) ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΡΙΟΔΟΤΗΣΗ ΑΡΡΕΝΩΝ ΛΟΓΩ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ

	Βοηθ. Διευθυντής Σχολείων Δημοτικής		Διευθυντής Σχολείων Δημοτικής		Βοηθ. Διευθυντής Ειδικής Εκπαίδευσης		Διευθυντής Ειδικής Εκπαίδευσης		Βοηθ. Διευθυντής Μέσης Γενικής		Βοηθ. Διευθυντής Α' Μέσης Γενικής		Διευθυντής Σχολείων Μέσης Γενικής		Βοηθ. Διευθυντής Μέσης Τεχνικής		Βοηθ. Διευθυντής Α' Μέσης Τεχνικής		Διευθυντής Σχολείων Μέσης Τεχνικής	
2017	1	1	3	2					22	20	11	10	3	1	3	2	2	2	1	1
2016	1	1	1	1	2	1			41	38	38	32	11	1	14	10	5	2	2	2
2015	12	9	7	7									4	2					1	1
2014	17	16							51	46	3	3			12	12	4	4		
2013			13	12					18	16	42	37	10	9			5	5	4	4

Στην αριστερή στήλη κατά βαθμίδα είναι οι άνδρες που έκαναν συνολικά χρήση της αίτησης για προαγωγή και ο αριθμός των ανδρών που προήχθησαν κάνοντας χρήση της μοριοδότησης της στρατιωτικής θητείας, άσχετα αν μπορούσαν να προαχθούν και χωρίς τη χρήση της μονάδας. Τα πιο πάνω, μετά από πρόσθετη επεξεργασία από την γράφουσα, αναλύονται πιο κάτω σε ότι αφορά στην ίδια θέση στην ιεραρχία σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης:

Οι Βοηθοί Διευθυντές (ΒΔ) όλων των βαθμίδων που έκαναν χρήση της μοριοδότησης της στρατιωτικής θητείας έχουν ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 23 – ΜΟΡΙΟΔΟΤΗΣΗ ΑΝΔΡΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΒΔ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΚΑΙ ΒΑΘΜΙΔΑ (ΑΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΑΧΘΕΝΤΕΣ) ΕΞΑΙΤΙΑΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ

	ΒΔ Δημοτικής		ΒΔ Ειδικής Εκπαίδευσης		ΒΔ Μέσης Γενικής		ΒΔ Μέσης Τεχνικής	
	Αιτητές	Προαχθέντες	Αιτητές	Προαχθέντες	Αιτητές	Προαχθέντες	Αιτητές	Προαχθέντες
2017	1	1	0	0	22	20	3	2
2016	1	1	2	1	41	38	14	10
2015	12	9	0	0	0	0	0	0
2014	17	16	0	0	51	46	12	12
2013	0	0	0	0	18	16	0	0
	31	27	2	1	132	120	29	24

Από τον πιο πάνω πίνακα εξάγονται πολύ σημαντικές διαπιστώσεις. Ο μεγαλύτερος συνολικά αριθμός αιτητών, αλλά και ευνοημένων από το εν λόγω μέτρο, εντοπίζεται στη Μέση Γενική εκπαίδευση σε απόλυτους αριθμούς και ως αιτητών και ως προαχθέντων, ωστόσο και βάση του μικρού αριθμού των τεχνικών σχολών και οι άνδρες της μέσης τεχνικής έχουν επίσης ευνοηθεί/προαχθεί κα χάρι σε αυτό το μέτρο.

Αυτό συνεπάγεται σε βάθος χρόνου ένα μεγαλύτερο προβάδισμα των ανδρών σε θέσεις ΒΔ Α΄ έναντι γυναικών της ειδικότητάς τους και σε ευθετότερο χρόνο και έναντι γυναικών όλων των ειδικοτήτων της βαθμίδας τους για τη θέση του διευθυντή ή της διευθύντριας σχολείων. Οι προαχθέντες στη Μέση Γενική και Μέση Τεχνική έχουν ενταχθεί στο επάγγελμα μέσω του Καταλόγου Διοριστέων και είχαν μοριοδοτηθεί στον Πίνακα αυτό για τη στρατιωτική τους θητεία με τις απόφοιτες του ίδιου έτους αλλά ακαδημαϊκού έτους ολοκλήρωσης των σπουδών από τις συνομήλικές τους.

Οι ΒΔ που προήχθησαν στη δημοτική δεν είχαν τύχει αναγνώρισης της μονάδας θητείας κατά την πρόσληψή τους διότι δεν υπήρχε τότε κατάλογος διοριστέων, γιατί είτε αποφοίτησαν από την ΠΑΚ με *numerus clausus* ή ΑΕΙ, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, αλλά δεν υπήρχε κορεσμός στο επάγγελμα κατά την περίοδο εκείνη.

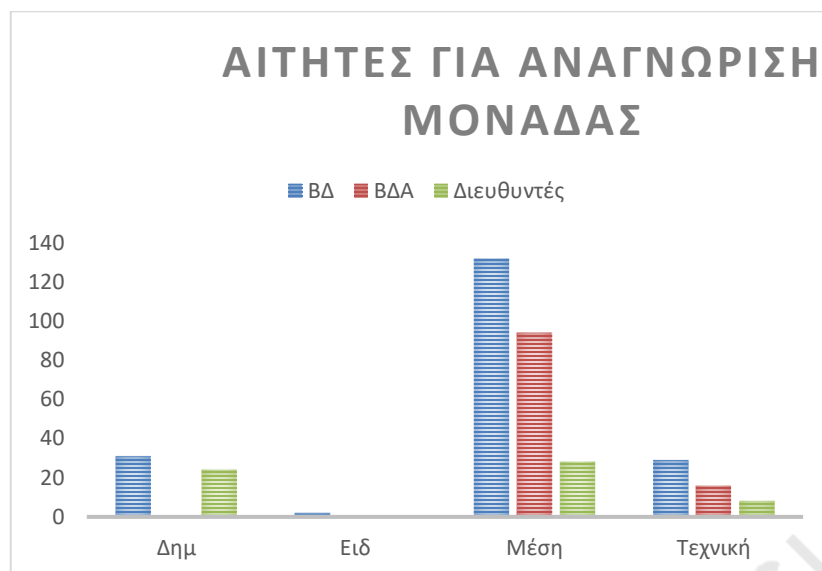
Από τους αιτητές για μοριοδότηση θητείας συνολικά κατά έτη διαφαίνεται ότι αριθμητικά επωφελήθηκαν στο σύνολο των ετών 60 Διευθυντές όλων των βαθμίδων, 110 ΒΔΑ στη Μέση και τη Μέση Τεχνική και 194 ΒΔ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24- ΜΟΡΙΟΔΟΤΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΙΔΑ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΡΧΙΑ (ΑΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΑΧΘΕΝΤΕΣ)

	Δημοτική	Ειδική	Μέση	Τεχνική	Συνολικά
ΒΔ	31	2	132	29	194
ΒΔΑ	0	0	94	16	110
Διευθυντές	24	0	28	8	60

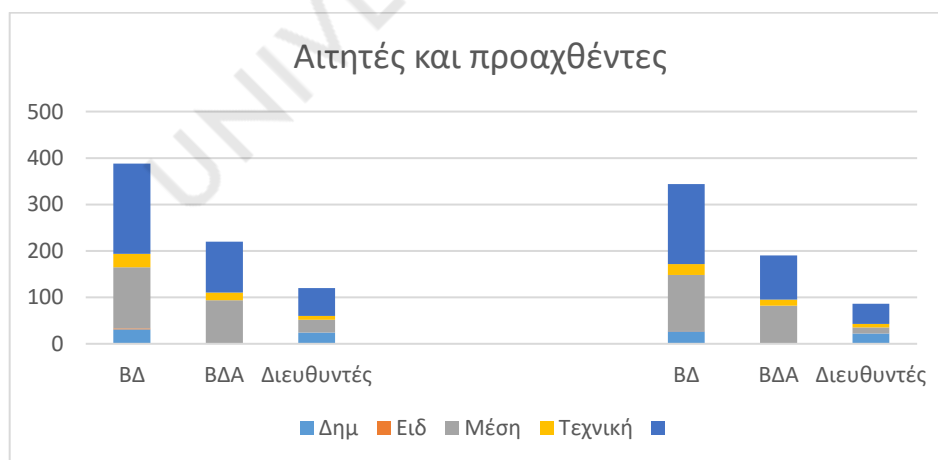
Η εικόνα με γραφική απεικόνιση έχει ως εξής κατά θέση στην ιεραρχία και κατά βαθμίδα:

ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ 6 – ΑΙΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΜΟΡΙΟΔΟΤΗΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΑΝΕΛΙΞΗΣ

Αν συγκρίνει κανείς την εικόνα των ατόμων που αιτήθηκαν και που τελικώς προήχθησαν, όταν ζήτησαν άπαξ τη μοριοδότηση λόγω στρατιωτικής θητείας, η εικόνα είναι σχεδόν πανομοιότυπη κάτι που καταδεικνύει ότι ευνοήθηκαν οι περισσότεροι με το συγκεκριμένο μέτρο.

ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ 7 - ΑΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΑΧΘΕΝΤΕΣ ΓΙΑ ΜΟΡΙΟΔΟΤΗΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΑΝΕΛΙΞΗΣ

Οι πιο πάνω εικόνες προκύπτουν από τους πίνακες που έπονται:

ΠΙΝΑΚΑΣ 25 – ΑΙΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2013-2017 ΓΙΑ ΜΟΡΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ

	Δημοτική	Ειδική	Μέση	Τεχνική	Συνολικά
ΒΔ	31	2	132	29	194
ΒΔΑ	0	0	94	16	110
Διευθυντές	24	0	28	8	60

ΠΙΝΑΚΑΣ 26 - ΠΡΟΑΧΘΕΝΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2013-2017 ΓΙΑ ΜΟΡΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ

	Δημοτική	Ειδική	Μέση	Τεχνική	Συνολικά
ΒΔ	27	1	120	24	172
ΒΔΑ	0	0	82	13	95
Διευθυντές	22	0	13	8	43

Στην περίπτωση αυτή από την εικόνα αυτή απουσιάζει η εικόνα της γυναίκας συνυποψήφιας/αιτήτριας και τελικώς προαχθείσας, αλλά και να υπήρχε ως πρόσθετο στοιχείο στους πίνακες αυτούς, δεν θα μας έδινε την ορθή εικόνα για τα έμφυλα ζητήματα. Αυτό που αποδεικνύεται πέραν πάσης αμφιβολίας είναι ότι οι πλείστοι άνδρες που επιδίωξαν προαγωγή κατά την πενταετία 2013-2017 με τη μοριοδότηση που έλαβαν είχαν περισσότερες μονάδες και πιθανότητες για προαγωγή παρά στο παρελθόν και αυτό δημιουργεί ένα μεγαλύτερο προβάδισμα των ανδρών ΒΔ κάθε βαθμίδας για την επόμενη πιο στενή πτυχή της εκπαιδευτικής πυραμίδας (σε σχέση με γυναίκες που δεν προήχθησαν με τα ίδια έτη υπηρεσίας και βαθμολογία), η οποία είναι η θέση του ΒΔ Α στη Μέση και η θέση του Διευθυντή στη Δημοτική Εκπαίδευση.

6.1.3 Η ΕΜΦΥΛΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΩΣ «ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ» ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

6.1.3.1 Η ΕΜΦΥΛΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

Ζητήματα με έμφυλο πρόσημο που αναφέρονταν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση της Κύπρου κατά την περίοδο 1960-1974 αναδείχθηκαν ήδη στη διδακτορική διατριβή του Ανδρέα Κασουλίδη, η οποία δημοσιεύτηκε με τον τίτλο *Πολιτική, Εκπαιδευτική πολιτική και διδασκαλικός συνδικαλισμός στην Κύπρο (1960-1974)*, (Κασουλίδης, 2016). Συγκεκριμένα, πρόκειται για έμφυλες ανισότητες που δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο της Αποικιοκρατίας / Αγγλοκρατίας στον πληθυσμό των γυναικών εκπαιδευτικών που το αποικιοκρατικό καθεστώς εργοδοτούσε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση⁴², εκπαιδευτήρια για τα οποία είχε την ευθύνη.

Την άρση των ανισοτήτων στην αμοιβή και το καθεστώς απασχόλησης που διεκδίκησε η Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Διδασκάλων (ΠΟΕΔ) ως συνδικαλιστικό όργανο για τις Ελληνοκύπριες δασκάλες στις αρχές του 1960 (Κασουλίδης, 2016; 435-436). Τα ζητήματα της άνισης αυτής μεταχείρισης ήταν απότοκα και συνέχεια της αποικιοκρατικής πρακτικής, σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες εκπαιδευτικοί όταν παντρεύονταν ή αποκτούσαν παιδιά μετατρέπονταν σε συμβασιούχες. Τότε, λάμβαναν πιο χαμηλή αμοιβή και επαναδιορίζονταν σε θέση απλού εκπαιδευτικού. Επιπλέον, ως

⁴² Τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης λειτουργούσαν με την ευθύνη των Σχολικών Εφορειών. Για τη λειτουργία των σχολείων αυτών για την περίοδο 1960-1976 βλ. αδημοσίευτη διατριβή της Μ. Χατζηγεωργίου (2007).

συντάξιμα έτη λογίζονταν όσα ήταν σε καθεστώς μόνιμης εκπαιδευτικού (ibid; 443-444).

Ο Δημήτρης Χαραλάμπους αναφέροντας τα τεκταινόμενα συνελεύσεων, ξεχωριστών για άνδρες και γυναίκες δασκάλες τον Ιανουάριο του 1960, λίγες μέρες πριν από τις εκλογές για ανάδειξη νέου Διοικητικού Συμβουλίου αναφέρει αιτήματα των γυναικών που σήμερα θα ήταν αδιανόητα να μην ισχύουν. Τα αιτήματα που ετέθησαν από τις γυναίκες αφορούσαν όχι μόνο την ισομισθία, τη μονιμοποίηση, το δικαίωμα στην προαγωγή αλλά και την άδεια 4 μηνών «εις τα εγκύους Διδασκαλίσσας, (δύο μηνών προ και δύο μετά τον τοκετόν) με πλήρεις απολαβάς ως συμβαίνει εις την Ελλάδα, χωρίς απώλειαν οίωνδήποτε των δικαιωμάτων των» και «να μετέχουν και αι διδασκάλισσαι δι' αντιπροσώπου των εις το Διοικητικόν Συμβούλιον της ΠΟΕΔ», δηλ. κίνητρα για συμφιλίωση προσωπικής και επαγγελματικής ζωής αλλά και πολιτικής τους εκπροσώπησης στο συντεχνιακό τους όργανο (Χαραλάμπους, 2001; 679). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι είχαν επίσης αντιληφθεί πολύ νωρίς την ανάγκη για ενημέρωσή τους για την εργασιακή τους απόδοση, ζητώντας «να γνωστοποιηται εις ένα έκαστον των διδασκάλων η έκθεσις των επιθεωρητών επί της εργασίας και αποδόσεών των», αντιλαμβανόμενες προφανώς την αδιαφάνεια στον μηχανισμό λήψης απόφασεων για *ανοδική κινητικότητα* στην ιεραρχία του επαγγέλματος του/της εκπαιδευτικού.

Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου, κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της Ανεξάρτησίας, από τον δημόσιο λόγο που καταγράφει ο Κασουλίδης, διαφάνηκε ήδη ότι το ανεξάρτητο κυπριακό κράτος αρνήθηκε το αίτημα της ΠΟΕΔ για εξέταση του αιτήματος γυναικών δασκάλων για αναγνώριση της «διακεκομμένης» υπηρεσίας τους

επί Αγγλοκρατίας ως συντάξιμων ετών, επικαλούμενη οικονομική δυσπραγία. Ωστόσο, σταδιακά από το 1964-1965 το κράτος ξεκίνησε να προβαίνει σε μονιμοποιήσεις γυναικών εκπαιδευτικών (Κασουλίδης, 2016; 445), οι οποίες είχαν εκπέσει εξαιτίας του γάμου ή τεκνοποιίας σε καθεστώς συμβασιούχου. Στην παρούσα διατριβή επιχειρούμε να συνεχίσουμε την εξέταση του δημόσιου λόγου με έμφυλο πρόσημο για τους/τις εκπαιδευτικούς.

Κατά τη διάρκεια λειτουργίας της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης (*Φιλελεύθερος*, 6/5/2018; «Πρωτοπόρος δικηγόρος και ασυμβίβαστη») είχε κατατεθεί Νομοσχέδιο που προέβλεπε την περικοπή κατά το ήμισι του μισθού των διδασκαλισσών την περίοδο λοχείας για εξοικονόμηση πόρων. Η μοναδική βουλευτρια - μέλος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κωνσταντία Βάρδα (1916-1993) έθεσε σθεναρή αντίσταση λέγοντας από το βήμα της Συνέλευσης:

«Είναι δίκαιον να τιμωρήσωμεν μίαν μητέρα που το μόνον της αδίκημα είναι ότι θα φέρη εις τον κόσμο τους πολίτας της αύριον;

6.1.3.2 ΈΜΦΥΛΕΣ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ – Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Γυναίκες υποψήφιες για πρόσβαση στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου (ΠΑΚ) αμφισβήτησαν την ποσόστωση στην εισδοχή αντρών δασκάλων αντί των ιδίων, επειδή ήταν γυναίκες, στην ΠΑΚ το 1983 και το 1984. Η επιλογή των ανδρών γινόταν στη βάση κάποιων αριθμών που είτε απόφασισε αυθαίρετα η Διεύθυνση της εν λόγω σχολής το έτος 1983, είτε το Υπουργικό Συμβούλιο το 1984. Και στις δύο περιπτώσεις οι

εφεσείουσες κέρδισαν την πρόσβαση τελικά με βάση τον δημόσιο λόγο που ανέπτυξαν, το Υπουργείο Παιδείας συμμορφώθηκε αλλά αποσιώπησε το γεγονός αυτό από τον δημόσιο απολογισμό του μέσω της ετήσιας ομιλίας προς τους αποφοίτους και της Έκθεσης που απέστειλε ο Διευθυντής της ΠΑΚ στο Υπουργείο.

Η πρώτη περίπτωση συνέβη 35 χρόνια πριν και αποτελεί σταθμό στο γυναικοκρατούμενο επάγγελμα του δασκάλου / της δασκάλας. Η απόφαση (1983) 3 Α.Α.Δ. 1084 (case 286/83) της Φ.Λ., νυν διευθύντριας δημοτικού σχολείου, εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι μια απόφαση-σταθμός για τα έμφυλα ζητήματα στο διδασκαλικό επάγγελμα. Η εφεσείουσα είχε επιτύχει την 90^η θέση στην κατάταξη για 90 θέσεις που προορίζονταν για φοίτηση στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου το 1983. Ήταν η 69^η γυναίκα, συγκρινόμενη μόνο με άτομα του ίδιου βιολογικού φύλου. Η Διεύθυνση του εν λόγω ιδρύματος είχε αποφασίσει την εισδοχή 35 αρρένων και 55 θηλέων⁴³, ως εκ τούτου δεν είχε αρχικά συμπεριληφθεί στους επιτυχόντες/επιτυχύουσες.

⁴³ Στη συγκεκριμένη δικαστική απόφαση καταγράφεται το σκεπτικό της Διεύθυνσης της ΠΑΚ: *The Teachers Board of the PAC met on the 29th June 1983 to consider the results of the examinations and to decide, on the basis of the results and the above-mentioned decision of the Council of Ministers, as to the successful candidates who were to be enrolled in the Teachers' Section. The minutes of such meeting appear as Appendix 3 to the opposition. According to such minutes the Board considered the results of the examinations and decided that they could not apply an analogy of 50 per cent for male and 50 per cent for female students because the results of the examinations did not justify such course. It appears also in the minutes that the Headmaster had not suggested the definition of the percentage analogy in the proposal of the Ministry of Education to the Council of Ministers, in order to give the Board more flexibility in choosing the best candidates. In view of the above considerations the Board decided to accept for enrolment in the Academy 35 male candidates instead of 21 who would have been entitled on the basis of the order of success in the examinations, thus leaving room for only 55 instead of 69 female candidates.*

Η αρχική πρόθεση της Διεύθυνσης της ΠΑΚ ήταν η εκπροσώπηση με 50% από κάθε φύλο αλλά τα αποτελέσματα ήταν συντριπτικά υπέρ των γυναικών υποψηφίων.

Η απόφαση αυτή κρίθηκε άμεσα αντισυνταγματική και παράνομη («unlawful»). Το δικαστήριο σχολιάζει ότι δεν ήταν αρμοδιότητα της Διεύθυνσης της ΠΑΚ να αποφασίσει την ποσόστωση:

“In the light of the above decision of the Council of Ministers, there was no discretionary power on the part of PAC to decide upon percentage based on sex criteria of students to be enrolled. If such differentiation would have been deemed necessary, it should have been defined by a competent organ vested with such power and not by an organ like PAC which was not vested with such power”.

Η απόφαση του Δικαστηρίου επέβαλε την άμεση λήψη διορθωτικών μέτρων και γι' αυτό υπήρξε σε όσες γυναίκες αδικούνταν από τη συμπερίληψη των αρρένων τους προσφέρθηκε η θέση. Είναι σημαντικό να αναφέρω ότι ως δημόσιος λόγος καταγράφηκε έντονα στη μνήμη των συμφοιτητών/συμφοιτητριών της που μου κοινοποίησαν το εν λόγω περιστατικό κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου ως ένα σημαντικό ζήτημα που αφορούσε τα έμφυλα ζητήματα και τους/τις επηρέαζε άμεσα (ευχαριστίες στη συνάδελφο Μ. Θεοφάνους, ΒΔ Δημοτικής). Ωστόσο, η επιτόπια έρευνα στο Κρατικό Αρχείο για την *Έκθεση Πεπραγμένων* του ακαδημαϊκού έτους 1982-1983, αν και περιέχει πληροφορίες για τις Εισαγωγικές Εξετάσεις (17-18/6/1983, σ. 12, ημερ. 11 Ιουλίου 1983) κάνει αναφορά στον αριθμό των θέσεων (90 για δάσκαλοι και 30 για νηπιαγωγοί)

«Η΄

Εισαγωγικές Εξετάσεις 1983-1984

Στις 17 και 18 Ιουνίου έγιναν οι εισαγωγικές εξετάσεις της Παιδαγωγικής Ακαδημίας για την επιλογή, σύμφωνα με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου, 90 σπουδαστών για τον Κλάδο Δασκάλων και 30 σπουδαστών για τον Κλάδο των Νηπιαγωγών. Υπέβαλαν αίτηση για συμμετοχή στις εισαγωγικές εξετάσεις 892 υποψήφιοι, από τους οποίους 134 άρρενες. Οι πλείστοι των υποψηφίων διαγωνίστηκαν και για τους δύο Κλάδους. Από τους 892 υποψηφίους 600 διαγωνίστηκαν για τις 90 θέσεις Δασκάλων και 755 για τις 30 θέσεις των Νηπιαγωγών».

Στο κείμενο της *Έκθεσης Πεπραγμένων* δεν γινόταν αναφορά σε θέσεις που θα δίνονταν σε άνδρες και για θέσεις που θα δίνονταν σε γυναίκες. Κι όμως, από τα πορίσματα της δίκης που παραπέμπει σε πρακτικά συνεδρίας που διεξήχθη στις 29/6/1983, μία μέρα μετά από την Τελετή Αποφοίτησης (πληροφορία από την Ομιλία του Διευθυντή προσβάσιμη από το Κρατικό Αρχείο), βλέπουμε το σκεπτικό της Διεύθυνσης για την ανάγκη ύπαρξης ανδρών δασκάλων για το επόμενο έτος ως εξής:

«a) the normal development of boys in elementary schools will be assisted by the presence of male teaching staff; b) the educational needs in small rural schools will be served in a better way; and c) it helps the creation of a more constructive climate within the Academy itself».

Η επιθυμία να υπάρχει και ανδρική παρουσία στη δημοτική εκπαίδευση και στελέχωση των μικρών σχολείων της υπαίθρου, αλλά και στη δημιουργία εποικοδομητικού κλίματος κατά τη φοίτηση στην ΠΑΚ ήταν το σκεπτικό της Διεύθυνσης της ΠΑΚ. Αυτή καταρρίφθηκε στο Δικαστήριο, διότι γινόταν διάκριση με βάση το άρθρο του *Συντάγματος* 28 (1, 2 και 20) για την απαγόρευση διακρίσεων στην εκπαίδευση με βάση το φύλο. Η ανδρική παρουσία στον εργασιακό χώρο της εκπαίδευσης ήταν εφικτή μόνο με αποφοίτηση από την ΠΑΚ. Η εισδοχή στην ΠΑΚ ήταν ανάλογη με τις

αφυπηρετήσεις-ανάγκες. Η διασφάλιση της ύπαρξης ικανού αριθμού αρρένων φοιτητών στην ΠΑΚ θα μπορούσε να διασφαλιστεί μόνο με ποσόστωση στην πρόσβαση των αποφοίτων της δευτεροβάθμιας προς την εν λόγω τριτοβάθμια σχολή, όπως είχε διαφανεί στην πράξη.

Το γεγονός ότι εκλήφθηκε από μία γυναίκα ως «άδικη» απόφαση, έτυχε αμφισβήτησης με ένδικα μέσα και έγινε αποδεκτή από το Ανώτατο Δικαστήριο που ανέτρεψε εντός δύο μηνών την πράξη της Διεύθυνσης της ΠΑΚ και του Υπουργείου Παιδείας, η οποία έλαβε διορθωτικά μέτρα άμεσα, είναι πολύ σημαντική κατάκτηση για τις γυναίκες. Από την άλλη, δεν επέτρεψε στη βάση της αποφυγής διακρίσεων με έμφυλο πρόσημο και στην πρόσβαση στην τριτοβάθμια με βάση την «αριστεία» και όχι την όποια ποσόστωση την αύξηση των ανδρών στο διδασκαλικό επάγγελμα, για όσο διάστημα η εισδοχή σ' αυτό ήταν μέσω της ΠΑΚ, αλλά ούτε κι αργότερα, με βάση τη δημιουργία Καταλόγου Διοριστέων.

Η σημασία της απόφασης αυτής είναι αυταπόδεικτη. Ωστόσο, η συμμόρφωση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας και του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για τη λήψη διορθωτικών μέτρων εσκεμμένα προφανώς δεν καταγράφεται στην χρονικά αμέσως επόμενη Έκθεση Πεπραγμένων του 1983-1984 (ΠΑ/1/3, ημερ. 6 Ιουλίου 1984 από τον Διευθυντή της ΠΑΚ προς τον Διευθυντή Ανώτερης και Ανώτατης Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας)

Εγγραφές και επίδοση

1. ΕΓΓΡΑΦΕΣ

Κλάδος Δασκάλων

	<i>Α΄ Έτος</i>	<i>Β΄ Έτος</i>	<i>Γ΄</i>
<i>Γράφηκαν</i>	119	30	/
<i>Φοίτησαν</i>	114 (4 από Ελλάδα)	30	/

Κλάδος Νηπιαγωγών

	<i>Α΄ Έτος</i>	<i>Β΄ Έτος</i>	<i>Γ΄</i>
<i>Γράφηκαν</i>	43	60	25
<i>Φοίτησαν</i>	42 (10 από Ελλάδα)	60 (2 από Ελλάδα)	25

Ο αριθμός 119 αφορά τους τελικώς εγγεγραμμένους και εγγεγραμμένες, μετά από την αναγκαστική συμμόρφωση της ΠΑΚ στην υπόθεση (1983) 3 Α.Α.Δ. 1084 της Φ.Λ. εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας. Συμπεριλήφθηκαν και οι 14 γυναίκες που αρχικά αδικούνταν από την απόφαση της Διεύθυνσης [χωρίς να είναι εξουσιοδοτημένη σχετικά] για συγκεκριμένη ποσόστωση συμπερίληψης ανδρών και γυναικών στην ΠΑΚ. Η απόφαση της Διεύθυνσης της ΠΑΚ στηρίχθηκε σε μια «διοικητική συνήθεια» για ποσοστώσεις που συνδύαζαν την ακαδημαϊκή επιτυχία και το φύλου στην επιλογή των φοιτητών και των φοιτητριών. Ωστόσο, ο δημόσιος λόγος του Δικαστηρίου ή οι λόγοι που αυξήθηκαν οι αρχικοί προγραμματισμοί δεν περιλήφθηκαν σκόπιμα στην *Ετήσια Έκθεση Πεπραγμένων*. Το γεγονός όμως είναι ότι υπάρχει ως τεκμήριο στη νομική βάση δεδομένων Cylaw (η απόφαση είναι στην αγγλική γλώσσα). Αυτό αποδεικνύει το γεγονός ότι η ΠΑΚ δεν είχε αποτυπώσει, ως όφειλε, στην *Έκθεσή* της τον λόγο

απόκλισης από τον αρχικό προγραμματισμό, τον οποίο, όμως, ανακοίνωνε στην αμέσως προηγούμενή της Έκθεση.

Στην απόφαση της Αλεξίας Χριστοφόρου και άλλων (1985) 3 Α.Α.Δ. 272 (αρ. 480/84, 441/84, 448/84, 449/84, 452/84, 462/84 και 465/84) γίνεται η ίδια προσφυγή που αναφέρεται σε καλύτερες επιδόσεις γυναικών παρά ανδρών για τη φοίτησή τους στην ΠΑΚ. Ο αριθμός που αποφάσισε το Υπουργικό Συμβούλιο ήταν 50 για το έτος και καθορίστηκε εισδοχή 50 50 (25 άνδρες και 25 γυναίκες). Οι εφεσείουσες ήταν και πάλι με καλύτερες επιδόσεις συγκρινόμενες με κάποιους από τους άνδρες που αρχικά επιλέγησαν αντ' αυτές, στη βάση Απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου, εκείνη τη φορά, το οποίο είχε δικαίωμα να αποφασίσει για τους αριθμούς των εγγεγραμμένων φοιτητών.

Ο δικαστής στον Λόγο του αναφέρεται στο γεγονός ότι «η διάκριση που αναφέρεται στο άρθρο 28.2 του Συντάγματος δεν εξάγει το συμπέρασμα για απόλυτη αριθμητική ισότητα, αλλά εμποδίζει μόνο την αναγκαστική διάκριση, χωρίς να αποκλείει εύλογες διακρίσεις (distinctions)».

Εκτιμώ ότι από την Έκθεση Πεπραγμένων 1985 δεδομένου ότι οι θέσεις για δασκάλους ήταν 50 και οι εφεσείουσες στην πιο πάνω υπόθεση 7 γυναίκες, η καταγραφή 57 ατόμων ως πρωτοετών στον Κλάδο Δασκάλων (σημείο 2.2, σελ. 4, έγγραφο με ημερ. 6 Ιουλίου και ημερομηνία αποστολής στον Διευθυντή Ανώτερης και Ανώτατης Εκπαίδευσης στις 9 Ιουλίου 1985) υπήρξε και πάλι «σιωπηρή» συμμόρφωση και τα επτά άτομα που προσέφυγαν για τη δυσμενή διάκριση στη βάση του φύλου, κέρδισαν τη φοίτησή τους στην ΠΑΚ και την εισδοχή τους στο δημόσιο ως εκπαιδευτικοί.

6.1.4 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΛΟΓΩ ΘΗΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ

6.1.4.1 Η ΥΠΟΘΕΣΗ Γ.Π. VS ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (503/2009) - Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ

Στην υποενότητα αυτή αναλύεται μια δεύτερη περίπτωση που αφορά έμμεσα τις γυναίκες. Εκ πρώτης όψης αφορά μόνο άνδρες και συγκεκριμένα δασκάλους (απόφοιτους της ΠΑΚ), οι οποίοι προσέφυγαν είτε σε κρατικά όργανα, δικαστήρια ή την Επítροπο Διοίκησης διεκδικώντας αναγνώριση της στρατιωτικής τους θητείας και ίση μεταχείριση με τις αποφοίτους του έτους τους αλλά και σε άνδρες υποψήφιους εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας που διεκδίκησαν δικαιώματα στον Κατάλογο Διοριστέων. Η απόφαση για αναγνώριση της στρατιωτικής θητείας για προαγωγή άπαξ επηρεάζει όχι μόνο την ανέλιξη των δασκάλων από το 2011 αλλά και των καθηγητών στη μέση γενική και τη μέση τεχνική εκπαίδευση. Στατιστικά στοιχεία που αναφέρονται στους άρρενες εκπαιδευτικούς και αντλήθηκαν από την ΕΕΥ εκτέθηκαν στην υποενότητα 5.3.2.8.

Η υπόθεση αρ. 503/2009 που εκδόθηκε στις 27/1/2011 και αφορούσε προσφυγή του Γ.Π. εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω ΕΕΥ είναι απόφαση σταθμός για τα εκπαιδευτικά έμφυλα ζητήματα και έχει ανατρέψει την εκπαιδευτική ανέλιξη γυναικών που είδαν έκτοτε τους άρρενες συνομηλίκους τους να έχουν πρόσθετη μοριοδότηση για την ανέλιξή τους για μία φορά ή στη θέση του Βοηθού ή του Διευθυντή σχολείου δημοτικής εκπαίδευσης. Όταν ίσχυσε για πρώτη φορά η μοριοδότηση των ανδρών

υπήρξαν αντιδράσεις σε προφορικό επίπεδο από τις γυναίκες δασκάλες που έχασαν το ως τότε προβάδισμα. Το πώς προέκυψε η ανατροπή αυτή υπέρ των ανδρών, αν και έχει εφεσιβληθεί εξ όσων είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε από νομικούς κύκλους, χωρίς να έχει εκδοθεί απόφαση ακόμη από το Δικαστήριο, παρουσιάζεται πιο κάτω.

Ο περί *Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας Νόμος* του 1969, προέβλεπε ότι για να διοριστεί κάποιο άτομο στην Εκπαιδευτική Υπηρεσία θα πρέπει πρώτα να εγγραφεί στον Πίνακα Διοριστέων, νοουμένου βέβαια ότι πληροί τις προϋποθέσεις. Σύμφωνα με το εδάφιο 2 του άρθρου 28β του εν λόγω Νόμου, το πρώτο κριτήριο, το οποίο καθορίζει και τη σειρά προτεραιότητας, είναι το έτος υποβολής της αίτησης για εγγραφή στον Πίνακα. Μεταξύ των κριτηρίων που συνυπολογίζονται για την κατάταξη του υποψήφιου ή της υποψήφιας στους αιτητές/αιτήτριες της ίδιας ειδικότητας κατά την εγγραφή στον κατάλογο της συγκεκριμένης χρονιάς συμπεριλαμβάνεται ο βαθμός του πτυχίου, τα πρόσθετα ακαδημαϊκά προσόντα, η εκπαιδευτική προϋπηρεσία και η υπηρεσία στην Εθνική Φρουρά, τα οποία μοριοδοτούνται και αποκτά σειρά κατάταξης/προτεραιότητας. Η υπηρεσία ενός άρρενος υποψηφίου στην Εθνική Φρουρά μοριοδοτείται με μία μονάδα.

Ο δικαστής στην απόφασή του αναφέρει:

«Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσον η μια μονάδα που παραχωρείται στους άνδρες υποψηφίους για υπηρεσία στην Εθνική Φρουρά, προφανώς ως αντιστάθμισμα για την εκ των πραγμάτων καθυστερημένη απόκτηση του τίτλου σπουδών τους και, κατά συνέπεια, την καθυστέρηση στην υποβολή της αίτησης για εγγραφή, αφήνει κατάλοιπο ανισότητας. Η απάντηση δεν μπορεί παρά να είναι θετική.

Πρωταρχικό κριτήριο για την κατάταξη κάθε υποψηφίου είναι ο χρόνος υποβολής της αίτησης και στη συνέχεια ο χρόνος απόκτησης του πρώτου τίτλου σπουδών. Από τη στιγμή που οι άνδρες υποψήφιοι καθυστερούν κατά δύο χρόνια, λόγω της υποχρεωτικής υπηρεσίας τους στην Εθνική Φρουρά, να αποκτήσουν τον πρώτο τίτλο σπουδών τους, αναπόφευκτα καθυστερούν κατά δύο χρόνια να υποβάλουν αίτηση για εγγραφή στον Πίνακα με αποτέλεσμα να κατατάσσονται σε χρόνο που είναι 2 χρόνια μετά από αυτό, στον οποίο κατατάχθηκαν οι γυναίκες υποψήφιοι που εισήχθησαν κατά το ίδιο έτος στην ανώτατη εκπαίδευση αλλά δεν υπηρέτησαν στην Εθνική Φρουρά. Το γεγονός ότι δίδεται στους άνδρες υποψηφίους μια μονάδα λόγω υπηρεσίας στην Εθνική Φρουρά, προς αντιστάθμιση της μειονεκτικής τους θέσης, δεν είναι κατά την άποψή μου αρκετό για να εξαλείψει την ουσιαστική ανισότητα που δημιουργείται κατά την εγγραφή τους στον Κατάλογο. [...] Ως εκ τούτου, δημιουργείται καθυστέρηση 2 χρόνων σε σχέση με τις αντίστοιχες υποψήφιες γυναίκες, οι οποίες καταχωρίστηκαν στον Πίνακα υποψηφίων για το 2010. Αυτή η προφανής ανισότητα αναπόδραστα επηρεάζει δυσμενώς όχι μόνο τον χρόνο διορισμού των ανδρών υποψηφίων αλλά και όλα τα ωφελήματα που ακολουθούν ένα εκπαιδευτικό κατά τη διάρκεια της καριέρας του, όπως η διάρκεια της υπηρεσίας για σκοπούς προαγωγής (κριτήριο αρχαιότητας) με μισθολογικά ωφελήματα ως αποτέλεσμα χρονικά μεγαλύτερης υπηρεσίας, μεταθέσεις κ.ά. Η Επίτροπος Διοίκησης στην Έκθεση της ημερ. 30.11.2005, η οποία επισυνάπτεται στην αγόρευση του Αιτητή, επισημαίνει εύστοχα και άλλες μορφές ανισότητας που δημιουργεί ο Πίνακας Διοριστέων, καθώς και προβλήματα στο ισχύον σύστημα διορισμού, τα οποία όμως για σκοπούς της παρούσας απόφασης, δεν χρειάζεται να μας απασχολήσουν, εφόσον αφορούν στην έκταση της ανισότητας που δημιουργείται και όχι στην ύπαρξή της αυτή καθ' αυτή».

6.1.4.2 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΤΟ ΥΠΑΜ ΚΑΙ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ

Το πιο πάνω δικαστικό αποτέλεσμα δεν ήταν το πρώτο στάδιο σε μια σειρά από αιτήματα/διεκδικήσεις των ανδρών εκπαιδευτικών για αναγνώριση της εκτέλεσης της στρατιωτικής τους θητείας. Η περιπέτεια της «συζήτησης» για τη στρατιωτική θητεία ανιχνεύεται σε αλληλογραφία ιδιωτών με τη διοίκηση, εισηγήσεις της Επιτρόπου από το 2005, νέα δικαστικά στοιχεία που είτε αφορούν την πρόσληψη ή την ανέλιξη στη δημόσια εκπαιδευτική υπηρεσία. Ξεκίνησε δύο δεκαετίες μετά την Τουρκική Εισβολή και συνεχίζεται ως τις μέρες μας, όπως προκύπτει από εκτενείς προσβάσιμες διαδικτυακές αναρτήσεις του Μιχ.Π., διευθυντή δημοτικού σχολείου, σε ιστοχώρο συνδικαλιστικής παράταξης (βλ. αυτούσιες τις επιστολές που έστειλε/έλαβε στο Παράρτημα ΙΙΙ) με βάση τις οποίες μπορεί προβαίνω σε *analysis of discourses* για το θέμα της θητείας από την οπτική των στρατεύσιμων, ως μορφή διάκρισης με βάση το φύλο.

Μέσω αυτών αντλούνται στοιχεία για τις απαντήσεις κρατικών τμημάτων, ενημερωνόμαστε για δημόσιες τοποθετήσεις άλλων προσώπων ή του Γραφείου της Επιτρόπου Διοίκησης ή πορίσματα από τη νομολογία. Οι υποθέσεις 12 ανδρών εκπαιδευτικών που εξέτασε το Γραφείο της Επιτρόπου δεν ήταν προσβάσιμες διαδικτυακά και μου δόθηκαν άμεσα κατόπιν επικοινωνίας με την Αρχή Ισότητας του Γραφείου της Επιτρόπου Διοίκησης τον Νοέμβριο του 2017, όπως και άλλα κατά καιρούς στοιχεία ή υποθέσεις.

Τα δεδομένα για το θέμα αυτό που δεν ήταν εξ αρχής γνωστά και δημόσια πριν από την ανάρτησή τους στον ιστοχώρο της συγκεκριμένης συνδικαλιστικής παράταξης (βλ. Παράρτημα ΙΙΙ) έχουν ως εξής:

Το 1996 ο Μιχ.Π. είχε αλληλογραφία με το συνδικαλιστικό του όργανο (ΠΟΕΔ) με αίτημα που σχετιζόταν με τη στρατιωτική θητεία και η απάντηση που του δόθηκε, όπως προκύπτει από αποσπάσματα που ανήρτησε ήταν ότι «το αίτημά του ήταν αντισυνταγματικό».

Ο ίδιος στην μία ανάρτηση που έκανε μέσω του ιστοχώρου της συνδικαλιστικής παράταξής του που ανήκει στην ΠΟΕΔ αμφισβήτησε με παράθεση των επιστολών την πληροφορία εκ μέρους της ΠΟΕΔ ότι θα επανέγραφαν το θέμα στην Επιτροπή Παιδείας για κατοχύρωση συντάξεων και προσαυξήσεων. Ως επηρεαζόμενος, ο εν λόγω εκπαιδευτικός απευθύνθηκε γραπτώς και στο Τμήμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων του Υπουργείου Εργασίας καταγγέλλοντας «άνιση μεταχείριση» του ως εργαζόμενος σε σύγκριση με τις συμφοιτήτριές-αποφοίτους της ΠΑΚ.

Η ανατροφοδότηση του Τμήματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων του Υπουργείου Εργασίας προς τον ίδιο το 1998 είναι ότι, όντως, οι γυναίκες θα συμπλήρωναν τους 400 μήνες υπηρεσίας για πλήρη σύνταξη 2 χρόνια νωρίτερα από τον ίδιο.

Ο Υπουργός Άμυνας είχε ανακοινώσει σε κυπριακή εφημερίδα το 2003 (*Σημερινή*, 20/7/2003), όπως καταγράφει ο Μιχ.Π. την πρόθεσή του να τύχει αναγνώρισης η θητεία των ανδρών δημοσίων υπαλλήλων ως χρόνος υπηρεσίας και ως χρόνος για τη σύνταξη, προβαίνοντας σε πρόταση που θα κατέθετε στο Υπουργικό Συμβούλιο. Η

ΠΑΣΥΔΥ επικρότησε την ενέργεια, αλλά η ΠΟΕΔ δεν προέβη σε αντίδραση, σύμφωνα με τον ίδιο.

Το Υπ. Οικονομικών (Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης και Προσωπικού) λόγω ανάγκης συγκλίσεων της οικονομίας και έμφασης στην ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ δεν αποδέχτηκε την πρόταση του ΥΠΑΜ, επειδή θα είχε οικονομικό κόστος για το κράτος και έτσι ο εν λόγω εκπαιδευτικός έλαβε αρνητική απάντηση από τον Υπουργό Άμυνας για το θέμα αυτό.

Ο Μιχ.Π. τότε προσέφυγε στον Εθνικό Οργανισμό Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΟΠΑΔ) και έλαβε απάντηση το 2004. Ο ΕΟΠΑΔ απάντησε θετικά στο αίτημα του Μιχ.Π. και τον ενημέρωσε για τη θέση της Επιτροπής Διοίκησης στο θέμα, αφού το Γραφείο της Επιτροπής Διοίκησης (επί θητείας της Ηλιάνας Νικολάου) εξετάσε 4 υποθέσεις με 12 (ΑΚΙ 27/2005, 28/2005, 47/2005, 52/2005) στις 30/11/2015. [Στην ύπαρξη αυτών των παραπόνων αναφέρεται η ΓΔ σε απαντητική επιστολή της προς την Επίτροπο]. Το 2007 η Επίτροπος (Ι.Ν.) επιβεβαίωσε την προηγούμενη θετική της απόφαση με επιστολή προς την ΑΚΙΔΑ.

Το 2011 τροποποιήθηκε με το άρθρο 35B(4)(γ) του περί Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας Νόμου, όπως τροποποιήθηκε με το Νόμο 24(I)/2011, εξαιτίας της προσφυγής του Γ.Π., την οποία δεν κατονόμαζε ο Μιχ.Π. στις διαδικτυακές του αναρτήσεις. Στη συγκεκριμένη νομοθετική τροποποίηση τοποθετείται αρνητικά η Επίτροπος Διοίκησης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τον Μάιο του 2012, όπως θα δούμε στην υποενότητα 6.1.4.3.

6.1.4.3 Ο ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟΣ ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ ΣΤΟΝ “ΕΓΚΙΒΩΤΙΣΜΕΝΟ”⁴⁴ ΣΥΝΤΟΝΙΖΟΝΤΑ ΔΗΜΟΣΙΟ ΛΟΓΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Στην αφηγηματολογία ο όρος εγκιβωτισμένη αφήγηση συνεπάγεται μια δεύτερη ιστορία η οποία περικλείεται –«εγκιβωτίζεται» μέσα στην πρώτη ιστορία. Στην περίπτωση που ακολουθεί, παρουσιάζεται ο νέος δημόσιος λόγος της Επιτρόπου κατά την εξέταση καταγγελίας-αντίδρασης των γυναικών εκπαιδευτικών, οι οποίες έχοντας έννομο συμφέρον και κρίνοντας ότι αδικούνται από την τροποποίηση του νόμου με τη μοριοδότηση των αρρένων προσέφυγαν σε αυτήν. Η Τοποθέτηση της Επιτρόπου το 2012 αποτελεί κατά τη γνώμη μας μια μορφή συντονίζοντος λόγου (coordinative discouse) με εγκιβωτισμένες όλες τις χρονικά προγενέστερες εξελίξεις που μεσολάβησαν από το 2011 μετά την προσφυγή των ανδρών σ’ αυτήν ως το 2005.

Καταρχάς αναφέρουμε ότι στις 29/3/2012 δημοσιεύτηκε στον ημερήσιο τύπο (Sigma Live) η θέση της πανεπιστημιακού Μαίρης Κουτσελίνη για το θέμα⁴⁵. Η Κουτσελίνη αναφερόταν στην Εθνική Φρουρά και όχι γενικά σε οποιαδήποτε στρατιωτική θητεία. Διατύπωσε τη θέση ότι «η διόρθωση της αδικίας δημιουργώντας μιαν άλλη» ήταν

⁴⁴ Η χρήση της έννοιας εγκιβωτισμένο προκύπτει από τους όρους ανάλυσης της αφηγηματολογίας στην πεζογραφία. Στην Τοποθέτηση-discourse της Επιτρόπου Διοίκησης το 2012 γίνεται αναφορά και αναδρομή σε όλα τα δρώντα υποκείμενα που συνέβαλαν στην αλλαγή του νόμου υπέρ της μοριοδότησης της στρατιωτικής θητείας αλλά και στην άρνηση για κατάργηση της εν λόγω τροποποίησης στην οποία τόσο η Ηλιάνα Νικολάου όσο και η Ελίζα Σαββίδου είχαν συγκεκριμένη θέση για τη συνιστά διάκριση και ποια μέτρα την αίρουν και ποια τη συνεχίζουν με διαφορετικό τρόπο.

⁴⁵ Στο άρθρο η εφημερίδα δεν αναφέρεται στην ιδιότητά της ως Προέδρου στην Έδρα Ουνέσκο του Πανεπιστημίου Κύπρου για την ισότητα των φύλων αλλά στην ιδιότητα της πανεπιστημιακού.

δυσμενής διάκριση για τις γυναίκες δασκάλες στη Δημοτική και τις καθηγήτριες στη Μέση Εκπαίδευση, εφόσον ήδη πήραν μία μονάδα κατά την κατάθεση του πτυχίου τους οι άνδρες, λόγω της εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας.

Το 2012 η Επίτροπος Διοίκησης (όπως προκύπτει από μεταγενέστερο δημοσίευμα στον *Φιλελεύθερο*, ημερ. 17/7/2015 που σχολιάζεται και πιο κάτω) επεσήμαινε τον «κίνδυνο» επανάληψης/ενίσχυσης του φαινομένου της γυάλινης οροφής εξαιτίας των διορθωτικών μέτρων που λαμβάνονται στην ανέλιξη των εκπαιδευτικών μετά από την απόφαση Παπαϊωάννου vs Κυπριακή Δημοκρατία. Το άρθρο αναφέρει ότι :

«Η μοριοδότηση των αρρένων υποψηφίων και το προβάδισμα που λαμβάνουν για προαγωγή οδηγούσε σε «περαιτέρω υποεκπροσώπηση των γυναικών εκπαιδευτικών στις ιεραρχικά ανώτερες βαθμίδες της δημόσιας εκπαιδευτικής υπηρεσίας». Η Επίτροπος είχε επικαλεστεί στοιχεία που δημοσίευσε η ΕΕΥ για την περίοδο 2005-2010 και στο οποίο διαφαινόταν η μείωση των γυναικών σε θέσεις της εκπαιδευτικής πυραμίδας (70,3% γυναίκες στην εκπαίδευση αλλά μόλις 59% σε διευθυντικές θέσεις και μόλις 37% σε εποπτικές). Κατ' επέκταση, παρόλο που επτά στους δέκα εκπαιδευτικούς είναι γυναίκες, δηλαδή αδρομερώς 2 στους 3, μόνο 1 στους τρεις προάγεται. Κατ' επέκταση το 50% των γυναικών χάνεται στη διαδρομή προς την ανέλιξη».

Η ίδια η απόφαση είχε εκδοθεί δύο μήνες νωρίτερα, τον Μάιο του 2012 (14/5/2012), από την Αρχή Ισότητας του Γραφείου της Επιτρόπου Διοίκησης ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (αρ. φακ. ΑΚΙ 138/2011 και ΑΚΙ 139/2012). Η εν λόγω Τοποθέτηση φέρει τον τίτλο «αναφορικά με τη μοριοδότηση των ανδρών εκπαιδευτικών που υπηρέτησαν στρατιωτική θητεία». Η Επίτροπος εξέτασε το θέμα κατόπιν μιας ατομικής καταγγελίας και μίας καταγγελίας 27 γυναικών, οι οποίες είχαν υποβληθεί τον Δεκέμβριο του 2011.

Η Επίτροπος εξήγησε τους λόγους για τους οποίους εξέτασε το παράπονο:

«Με βάση τις διατάξεις του περί Ίσης Μεταχείρισης Ανδρών και Γυναικών στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση Νόμου, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του περί Καταπολέμησης των Φυλετικών και Ορισμένων Άλλων Διακρίσεων (Επίτροπος) Νόμου, έχει παραχωρηθεί στον Επίτροπο Διοικήσεως και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων η δυνατότητα εξωδικαστικής παρέμβασης σε περιπτώσεις παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε όλες τις δραστηριότητες, τόσο του ιδιωτικού, όσο και του δημόσιου τομέα. Ανάμεσα σε άλλα, ο Επίτροπος Διοικήσεως, υπό την ιδιότητά του ως Αρχή Ισότητας, μπορεί να εξετάζει καταγγελίες εργαζόμενων γυναικών αναφορικά με δυσμενή διάκρισή τους σε σχέση με την πρόσβαση σε απασχόληση, καθώς και τους όρους και τις συνθήκες απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένης και της επαγγελματικής ανέλιξης.

Η Επίτροπος στον δημόσιο λόγο της εξηγεί ότι οι καταγγελίες αφορούσαν το ζήτημα της μοριοδότησης με τρεις μονάδες (ανώτατο όριο) στην επόμενη θέση προαγωγής, νοούμενου ότι οι άρρενες θα αιτούνταν εμπρόθεσμα, υποβάλλοντας τα σχετικά πιστοποιητικά. Η Επίτροπος διερεύνησε το παράπονο των καταγγελοουσών και συμπεριλαμβάνει τη θέση τους, η οποία ήταν ότι

«με τη ρύθμιση αυτή δημιουργείται έμφυλη και παράνομη ανισότητα σε βάρος των γυναικών στις προαγωγές, η οποία, παράλληλα, συμβάλλει στην αύξηση των ανισοτήτων που ήδη παρατηρούνται στην ανέλιξη των γυναικών στις ανώτερες βαθμίδες της Δημόσιας Εκπαίδευσης».

Από το κείμενο της Επιτροπής πληροφορούμαστε τις ενέργειες στις οποίες είχε προβεί και αφορούν γραπτή επικοινωνία με τη Γενική Διευθύντρια του καθ' ύλην αρμόδιου υπουργείου, η οποία περιλάμβανε:

α) ερωτήματα για τη στάση του ΥΠΠ κατά τη διαδικασία της νομοθετικής τροποποίησης του άρθρου ως διαδικασία,

β) προειδοποίηση για το αποτέλεσμα της ενέργειας αυτής για γυάλινη οροφή των γυναικών («διαφανόμενη υποεκπροσώπηση των γυναικών εκπαιδευτικών στις ανώτερες βαθμίδες της δημόσιας εκπαίδευσης) και

γ) την ενημέρωση για τα διορθωτικά μέτρα – ενέργειες στις οποίες ενδέχεται να προέβαινε για νέα ρύθμιση το ΥΠΠ.

Από το κείμενο της Επιτροπής λαμβάνουμε γνώση για την ανατροφοδότηση της ΓΔ του ΥΠΠ που εστάλη στην Επίτροπο 28/3/2012, μία μέρα πριν από τη δημοσιοποίηση του άρθρου της πανεπιστημιακού Μ. Κουτσελίνη. Η ΓΔ αναφέρεται στον λόγο της τροποποίησης του νόμου και τη συναίνεση των τριών εκπαιδευτικών οργανώσεων. Η τροποποίηση στηριζόταν, όπως φαίνεται στα ακόλουθα:

«Έχοντας υπόψη ότι, η ύπαρξη της ανισότητας αυτής διαπιστώθηκε από το 2005 και σε σχετική Έκθεση της Αρχής Ισότητας, στην οποία εγίνετο εισήγηση για τροποποίηση της νομοθεσίας, κατά τρόπο που να αρθεί αυτή η διάκριση σε βάρος των ανδρών υποψηφίων και να επέλθει ουσιαστική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών υποψηφίων όσον αφορά στον διορισμό τους, κρατήσαμε θετική στάση ενώπιον της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας κατά τη συζήτηση της υπό αναφορά πρότασης νόμου. Επίσης συμφώνησαν με την πρόταση νόμου οι εκπρόσωποι όλων των εκπαιδευτικών οργανώσεων ΟΕΛΜΕΚ, ΟΛΤΕΛ και ΠΟΕΔ, καθώς και οι εκπρόσωποι του Παγκύπριου Συνδέσμου Πολεμιστών Εκπαιδευτικών του 1974».

Η ΓΔ καταθέτει τον ισχυρισμό ότι η γνωμάτευση του Γενικού Εισαγγελέα, την οποία επικαλέστηκε στην αλληλογραφία της η Επίτροπος, δεν ήταν εις γνώση του υπουργείου της και ότι δεν επρόκειτο να αναλάβει το υπουργείο οποιαδήποτε πρωτοβουλία για νέα τροποποίηση του επίμαχου άρθρου. Η Επίτροπος υπενθυμίζει και εξηγεί στην Τοποθέτησή της τα ακόλουθα, τα οποία είναι πολύ σημαντικά και αναδεικνύουν τον συντονίζοντα δημόσιο λόγο σε όλη αυτή την ιστορία:

α) Η Έκθεση της Αρχής Ισότητας, στην οποία γίνεται αναφορά στην επιστολή του Υπουργείου Παιδείας, υποβλήθηκε προς την Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (ΕΕΥ), στις 30 Νοεμβρίου 2005, μετά από διερεύνηση καταγγελίας ανδρών εκπαιδευτικών και αδιόριστων εκπαιδευτικών, σε σχέση, αφενός, με τον καθυστερημένο κατά δύο έτη διορισμό τους στην δημόσια εκπαιδευτική υπηρεσία, σε σύγκριση με τις συνομήλικές τους γυναίκες, λόγω της στρατιωτικής θητείας που υπηρέτησαν, και, αφετέρου, με την ανυπαρξία ικανοποιητικών ρυθμίσεων στο σύστημα διορισμού που να αντισταθμίζουν τη δυσμενέστερη θέση στην οποία βρίσκονται οι άρρενες υποψήφιοι λόγω του ότι μόνο αυτοί υπέχουν υποχρέωση στρατιωτικής θητείας. Στο κείμενο της προηγούμενης Επιτροπής του 2005 μετά από την καταγγελία των αρρένων εκπαιδευτικών γινόταν αναφορά για «έμμεση διάκριση υπέρ των γυναικών» και σύσταση για υιοθέτηση μέτρων ή διαδικασιών άρσης της εν λόγω ανισότητας των ανδρών κληρωτών-υπόχρεων στρατιωτικής θητείας.

β) Ο Πρόεδρος της ΕΕΥ εισηγήθηκε προς το Υπουργείο τροποποίηση του άρθρου έτσι ώστε στους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν στις Εθνική Φρουρά ή τις ένοπλες δυνάμεις κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πριν από την πραγματοποίηση των βασικών σπουδών τους⁴⁶», να παραχωρούνται τόσες μονάδες στους οικείους πίνακες διοριστέων, όσα και τα χρόνια της στρατιωτικής τους θητείας.

γ) Η προηγούμενη Επίτροπος επέμεινε στη θέση που εκφράζεται στην Έκθεση της το 2005 ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν είναι ικανή να εξισορροπήσει την ανισότητα που

⁴⁶ Άρα αυτό αποκλείει τους εξ Ελλάδος άρρενες εκπαιδευτικούς, οι οποίοι εκπλήρωσαν τη στρατιωτική τους θητεία μετά από τις σπουδές τους σε περίπτωση κινητικότητας στο κυπριακό δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα κατά την άποψη της γράφουσας.

παρατηρείται, αφού επηρεάζει μόνο τη σειρά προτεραιότητας των προσώπων εγγεγραμμένων στον κατάλογο του ίδιου έτους και όχι τον ίδιο τον τρόπο εγγραφής στους καταλόγους διοριστέων και έθεσε το θέμα στον Πρόεδρο της ΕΕΥ, ο οποίος επικαλέστηκε τις αντιδράσεις των οργανώσεων σε τέτοια περίπτωση.

δ) Η έκθεση της Επιτροπής [του 2005] συζητήθηκε το 2010 στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Παιδείας (15/6/2010), στην παρουσία και της τέως Επιτροπής και της ΓΔ του ΥΠΠ. Ο Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, κ. Νίκος Τορναρίτης σχολίασε αρνητικά την έλλειψη προόδου στη λήψη μέτρων από το ΥΠΠ για διορθωτικά μέτρα, ενώ ο κ. Κουτσού είχε δώσει συγκεκριμένη εισήγηση για τους νέες εγγραφές στους καταλόγους διοριστέων και για τους ήδη εγγεγραμμένους (π.χ. ενδεχόμενο για μικτή φόρμουλα ωφελημάτων, όπως για παράδειγμα δύο ετήσιες προσαυξήσεις στη μισθοδοτική κλίμακα, προτεραιότητα σε προαγωγή ή διευκολύνσεις σε μεταθέσεις). Η συζήτηση δεν κατέληξε σε οποιαδήποτε απόφαση και το θέμα επανήλθε στις 16/11/2010 μετά από σχετική εισήγηση του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής. Η ψήφιση της τροποποίησης του άρθρου 35 του Ν 24(Ι)2011 επετεύχθη στις 24/2/2011.

ε) Η Επίτροπος κατέγραψε και την τεκμηρίωση του εισηγητή της εν λόγω τροποποίησης από τα Πρακτικά της Βουλής του 2011. Ο κ. Τορναρίτης έκανε εισήγηση για τροποποίηση της νομοθεσίας, κατά τρόπο που να επέλθει η ουσιαστική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών υποψηφίων, όσον αφορά στον διορισμό». Η Επίτροπος Διοικήσεως σημειώνει, όμως, ότι η Επίτροπος δεν κλήθηκε και δεν παραβρέθηκε σε κανένα στάδιο της συζήτησης, ώστε να εκφράσει τη γνώμη της σε σχέση με το κατά πόσο η προτεινόμενη τροποποίηση της νομοθεσίας, αφενός, επέλυε το ζήτημα της

δυσμενούς διάκρισης που είχε καταγραφεί στην Έκθεσή της και, αφετέρου, ήταν ευρύτερα συμβατή με την αρχή της ίσης μεταχείρισης.

Η Επιτροπή παραθέτει την άποψη της εκπροσώπου της Εισαγγελίας, η οποία συμμετέσχε κατά τη συζήτηση το 2011. Η Νομική Υπηρεσία εισηγήθηκε μισθολογικές προσαυξήσεις κατά τον πρώτο διορισμό ή τον υπολογισμό των συντάξεων, διατύπωσε επιφυλάξεις για το μέτρο που θα ψηφιζόταν και προειδοποίηση για το ενδεχόμενο προσφυγών από πλευράς γυναικών για ακύρωση των ενδεχόμενων προαγωγών.

Η θέση της Επιτροπής το 2015 ήταν ότι ο τροποποιητικός Νόμος 24(Ι)/2011 εισήγαγε ρύθμιση, που δημιουργούσε νέα ερωτήματα συμβατότητας με την αρχή ισότητας. Στήριξε τη θέση της στο επιχείρημα ότι δεν έγινε οποιαδήποτε μεταβολή στο σύστημα διορισμού στη Δημόσια Εκπαιδευτική Υπηρεσία ή στον τρόπο καταρτισμού των καταλόγων διοριστέων. Έτσι, δεν εξαλείφεται το προβάδισμα για διορισμό που αποκτούν οι γυναίκες εκπαιδευτικοί έναντι των ανδρών συναδέλφων τους που υπηρέτησαν στρατιωτική θητεία, όπως ήταν και η εισήγηση της Αρχής Ισότητας. Η μοριοδότηση των ανδρών εκπαιδευτικών που υπηρέτησαν στην Εθνική Φρουρά, γίνεται με τρόπο που συνιστά αδικαιολόγητη δυσμενή διάκριση, αφού, επενεργεί άμεσα στο αποτέλεσμα μιας διαδικασίας κρίσης, δίνοντας αυτόματα και ανεπιφύλακτα προβάδισμα στους άνδρες εκπαιδευτικούς έναντι των γυναικών με ίδια προσόντα, με την **αναγωγή του φύλου** (με το οποίο είναι συνδεδεμένη η υποχρέωση εκτέλεσης στρατιωτικής θητείας) **σε ουσιαστικό προσόν για προαγωγή, έστω κι αν αυτό δεν συνδέεται με τη φύση της εργασίας**. Επιπλέον, «οδηγεί σε περαιτέρω υποεκπροσώπηση των γυναικών εκπαιδευτικών στις ιεραρχικά ανώτερες βαθμίδες της

Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας», όπως αναφέραμε στον πρόλογο της υποενότητας.

Η Επίτροπος Διοίκησης έκρινε ότι το άρθρο 35 του περί *Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας* Νόμου δεν ήταν «επιτρεπτό θετικό μέτρο» κι επιπρόσθετα ότι «προσέβαλλε την αρχή της ισότητας και συνιστούσε διάκριση λόγω φύλου», και είχε αποστείλει την Έκθεση με τα ευρήματα και τις διαπιστώσεις της στο Γενικό Εισαγγελέα και, επίσης, στη ΓΔ του Υπουργείου, συνεχίζοντας τη στάση-θέση της προκατόχου της, όπως διατυπώθηκε το 2005. Τον δημόσιο λόγο της Επιτρόπου προς τη ΓΔ του ΥΠΠ, εξ όσων φαίνεται από την απουσία οποιασδήποτε τέτοιας εξέλιξης από το 2012 και μετά φαίνεται ότι δεν ελήφθη υπόψη, άσχετα αν επρόκειτο για συντονίζοντα δημόσιο λόγο και όχι επικοινωνιακό:

«Κρίνω σκόπιμο υποβάλω την Έκθεσή μου και στη Γενική Διευθύντρια Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, επαναλαμβάνοντας την εισήγηση που διαλαμβάνεται στην Έκθεση της Αρχής Ισότητας του 2005, για την ανάγκη αλλαγής του συστήματος διορισμού των εκπαιδευτικών ή του τρόπου κατάρτισμού των καταλόγων διοριστέων, ώστε να προλαμβάνονται τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία των ανδρών εκπαιδευτικών που προκαλούνται από την υποχρέωσή τους για εκτέλεση στρατιωτικής υπηρεσίας.

Σε καμία περίπτωση, ωστόσο, αυτό δεν θα πρέπει να παρερμηνεύεται και να οδηγεί σε αδικαιολόγητο ή δυσανάλογο περιορισμό των δικαιωμάτων των γυναικών εκπαιδευτικών. Σκοπός της όποιας ρύθμισης θα πρέπει να είναι η αποκατάσταση, στο μέτρο του δυνατού, της ισότητας και όχι η δημιουργία συνθηκών που θα γεννούν νέες διακρίσεις και θα εγκαθιδρύουν σχέσεις υπεροχής του ενός φύλου έναντι του άλλου».

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για τον δημόσιο λόγο για τα έμφυλα ζητήματα είναι η διευκρίνιση από την Επίτροπο ότι πρέπει να «κατοχυρώνεται, η ισότητα ευκαιριών και

όχι η ισότητα αποτελέσματος. Επιδιωκόμενος στόχος με τα θετικά μέτρα δεν μπορεί να είναι το ίσο αποτέλεσμα, αλλά μόνο **η εξασφάλιση της ισότητας στο σημείο εκκίνησης** για τη διεκδίκηση μιας επαγγελματικής θέσης».

6.1.4.4 – Η ΚΟΝΤΡΑ-ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ ΑΛΛΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΛΟΓΟΥ

Στις 25/1/2015 υπάρχει δημόσια εκφερόμενος «λόγος» και «αντίλογος» στο θέμα της αναγνώρισης της στρατιωτικής θητείας ανάμεσα στον Μιχ.Π. και την επιστημονική συνεργάτιδα Α. Πηλαβάκη του Υπουργείου Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων στο Sigma Live. Αυτό το θέμα έλαβε τότε πλέον τη μορφή της ιδεολογικής σύγκρουσης. Είναι η πρώτη φορά που οι δύο κόσμοι «συγκρούονται» στο ίδιο δημοσιογραφικό κείμενο για τα έμφυλα ζητήματα. Η σύγκρουση αυτή είναι κατ' ελάχιστον χρονικά προγενέστερη από την Τοποθέτηση της Επιτρόπου Διοίκησης που έλαβε χώρα όπως είδαμε στα μέσα Μαΐου του ίδιου χρόνου.

Δύο μήνες μετά τον coordinative δημόσιο λόγο της Επιτρόπου με την Τοποθέτησή της και τα επιστολές προς τον Γενικό Εισαγγελέα και τη ΓΔ του ΥΠΠ, η ίδια προβαίνει σε επικοινωνιακό δημόσιο λόγο για το θέμα. Συγκεκριμένα, το 17/7/2015 η Επίτροπος Διοίκησης (Ελίζα Σαββίδου) εξέφρασε και δημόσια την άποψη ότι το σύστημα πρόσληψης που προέβλεπε μοριοδότηση ανδρών υποψηφίων για πρόσληψη με βάση την Υπηρεσία τους στην Εθνική Φρουρά για σκοπούς διορισμού ήταν διάκριση σε βάρος των γυναικών (*Φιλελεύθερος*, 17/7/2015):

«Η αυτόβουλη παρέμβαση της Επιτρόπου Διοίκησης προς τον Γενικό Εισαγγελέα και τη Βουλή είχε ως αποτέλεσμα την τροποποίηση της συγκεκριμένης διάταξης για το ενδεχόμενο μοριοδότησης των άρρενων υποψηφίων εκπαιδευτικών για σκοπούς διορισμού στη δημόσια εκπαιδευτική υπηρεσία, λόγω των συζητήσεων για αλλαγή του συστήματος πρόσληψης εκπαιδευτικών με νομοσχέδιο που απέστειλε το Υπουργικό στην Βουλή», σύμφωνα με το εν λόγω δημοσίευμα. Το ζήτημα της μοριοδότησης των άρρενων υποψηφίων για προαγωγή δεν έχει αλλάξει. Η Επίτροπος, συνεχίζει το δημοσίευμα, διατυπώνει τη θέση ότι «η φύση της εργασίας δεν συνδέεται με την υποχρέωση εκτέλεσης της στρατιωτικής θητείας (λόγω φύλου). Το προβάδισμα των αρρένων έναντι των γυναικών με τα ίδια προσόντα γίνεται με την αναγωγή του φύλου σε ουσιαστικό προσόν, σύμφωνα με την Επίτροπο, κάτι που είναι «αδικαιολόγητη δυσμενής διάκριση».

Αξίζει επίσης να αναφέρουμε ότι ένα χρόνο αργότερα, στις 19/5/2016 εκδόθηκε, όπως φαίνεται από τη νομική βάση δεδομένων Cylaw η απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου που δικαίώνει την προσφυγή τριών βοηθών διευθυντριών της δημοτικής εκπαίδευσης για προαγωγές διευθυντών που προσέφυγαν το 2012 (υπόθεση 873/2012). Οι τρεις εφεσείουσες επιδίωξαν ακύρωση αριθμού προαγωγών με τον ισχυρισμό, ανάμεσα σε άλλα, για «αντισυνταγματικότητα της επιφύλαξης του άρθρου 35β(4)(γ) του Νόμου που προβλέπει τη χορήγηση στους άνδρες υποψηφίους 1/12 της μονάδας για κάθε μήνα υπηρεσίας στην Εθνική Φρουρά. Αυτή η θέση αναφέρεται και στο κείμενο της Επιτρόπου που δημοσιεύτηκε στις 17/7/2015. Ο δικαστής, ωστόσο, στη συγκεκριμένη υπόθεση δεν εξέτασε τον ισχυρισμό εκείνο. Ως εκ τούτου, η προσφυγή πέτυχε στη βάση άλλων ζητημάτων που τέθηκαν ενώπιόν του και μετά το αρμόδιο διορίζον όργανο πρόσφερε την προαγωγή αναδρομικά στους εφεσιβλητούς. Εκκρεμούν, ωστόσο, προσφυγές, εξ όσων γνωρίζουμε άτυπα για ανατροπή αποφάσεων υπέρ της μοριοδότησης.

Από τη νομική βάση δεδομένων Cylaw εντοπίζουμε και προσφυγές ανδρών που δεν είχαν ολοκληρώσει τη στρατιωτική τους θητεία και δεν τους αποδόθηκε εξαρχής το 1/12 της μονάδας που αναλογεί σε κάθε μήνα θητείας και ήταν εγγεγραμμένοι στον Κατάλογο Διοριστέων για καθηγητικά επαγγέλματα της ΕΕΥ. Συγκεκριμένα, με την υπόθεση αρ. 1401/2007 που εκδόθηκε στις 22/10/2009, ο αιτητής διεκδίκησε μέρος της μονάδας που αναλογούσε στους μήνες της στρατιωτικής του θητείας, την οποία διέκοψε λόγω προβλημάτων στην όραση.

Ουσιαστικά από τα πιο πάνω που εξετάστηκαν στην υποενότητα 5.3.4 αντιλαμβανόμαστε ότι τα επαγγέλματα που είχαν *numerous clausus*, όπως το επάγγελμα του/της δασκάλου/δασκάλας ως τις αρχές της δεκαετίας του '90 είχαν έντονη αντιπαράθεση για την εισδοχή στη γυναικοκρατούμενη ΠΑΚ λόγω της άμεσης εργοδότησης μετά την αποφοίτηση. Η τυχόν απώλεια θέσεων υπέρ των ανδρών έφερε στο προσκήνιο τα ζητήματα αριστείας και πρόσβασης στην εκπαίδευση χωρίς διάκριση στο φύλο. Στη συνέχεια, η διεκδίκηση εκ μέρους των αρρένων αποφοίτων της ΠΑΚ για την απώλεια των δύο ετών που είχαν χάσει ως «πείρα» και ως ευκαιρία για ισότιμη ανέλιξη έφερε την ανατροπή στην ανέλιξη στο ίδιο επάγγελμα του δασκάλου αλλά και λόγω συμμόρφωσης σε όλα συναφή πόστα σε άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης (δηλ. του καθηγητή στη Μέση Γενική Εκπαίδευση και του καθηγητή στη Μέση Τεχνική/Επαγγελματική Εκπαίδευση) για μια άπαξ διεκδίκηση των 2 μονάδων για την ανέλιξή τους.

Η προσπάθεια για αποφυγή της φυγοστρατίας και η ενίσχυση της εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας στην Εθνική φρουρά φαίνεται να είναι ένα σημείο τριβής, εκτός κι αν η συζήτηση για υποχρεωτική θητεία των γυναικών, χωρίς διανυκτέρευση, που

εισηγήθηκε η τέως εισαγγελέας Τομπόλη Θεοδούλου στην υποενότητα 5.2.4.2 εφαρμοστεί ως μέτρο ισότητας.

Συμπεράσματα 6^{ου} κεφαλαίου

Στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα, όπου υπηρέτησε μέχρι τώρα μόνο μία γυναίκα υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού για μικρό χρονικό διάστημα υπερτερούσαν οι γυναίκες με ποσοστό 73%, το οποίο μεταφραζόταν αριθμητικά σε 8935 γυναίκες. Με εξαίρεση το σχεδόν αποκλειστικά γυναικοκρατούμενο χώρο της προδημοτικής εκπαίδευσης και τον σε μεγάλο βαθμό ανδροκρατούμενο χώρο της τεχνικής εκπαίδευσης τα δεδομένα που προκύπτουν επιβεβαιώνουν την ύπαρξη *γυάλινης οροφής* σε κάποιο βαθμό για τις υψηλές θέσεις του εποπτικού προσωπικού (επιθεωρητή/επιθεωρήτριας), καθώς και της διευθύντριας σχολικής μονάδας για ορισμένες ειδικότητες STEM. *Γυάλινη οροφή* διαπιστώνεται και για τις γυναίκες στην Τεχνική Εκπαίδευση που ξεκινά από τη θέση της ΒΔΑ.

Σε ό,τι αφορά τα ποσοστά γυναικών σε ειδικότητες της Μέσης Εκπαίδευσης φαίνεται ότι οι γυναίκες υποαντιπροσωπεύονται στον σχετικά νεοσύστατο κλάδο του Σχεδιασμού και Τεχνολογίας (18,8%), της Θεολογίας (38.9%), της Φυσικής Αγωγής και της Πληροφορικής (39-40%), ενώ υπερτερούν σε ειδικότητες των κλασικών, ανθρωπιστικών και κοινωνικών σπουδών.

Οι αποφάσεις που αφορούσαν την εισαγωγή στην ΠΑΚ (286/1983 με έκδοση το 1983) και την αναγνώριση της στρατιωτικής θητείας (503/2009 με έκδοση το 2011) ανέδειξαν

τα έμφυλα ζητήματα που προέκυψαν στην εκπαίδευση. Στην πρώτη περίπτωση διαφάνηκε ότι οι γυναίκες αντιδρούσαν στο ενδεχόμενο να επιλέγονται άνδρες με λιγότερη ακαδημαϊκή επιτυχία στη βάση της ποσόστωσης για εισδοχή σε σχολή με *numerus clausus* (την ΠΑΚ) και επαγγελματική αποκατάσταση στην κυπριακή εκπαίδευση. Το κράτος συμμορφώθηκε στις δύο αποφάσεις που προέκυψαν σχετικά το 1983 και 1984, χωρίς να δώσει περαιτέρω συνέχεια στη συζήτηση δημοσίως.

Στην περίπτωση 503/2009, αν και προηγήθηκαν διεκδικήσεις για θέματα συντάξεων ή προσαυξήσεων από άλλο εκπαιδευτικό που τις ανέδειξε σε διαδικτυακές αναρτήσεις που φιλοξενούσε ακομμάτιστη συνδικαλιστική παράταξη, διαφάνηκε ότι οι άνδρες εκπαιδευτικοί επιθυμώντας να διασφαλίσουν την ανέλιξή τους σε έναν γυναικοκρατούμενο αριθμητικά επάγγελμα διεκδίκησαν την αναγνώριση και μοριοδότησης της στρατιωτικής θητείας [σε μια περίοδο έντονης φυγοστρατίας]. Ενεπλάκη στη συζήτηση με τη μορφή δημόσιου λόγου αριθμός άλλων δρώντων υποκειμένων: η Επίτροπος Διοίκησης, το Δικαστήριο, η Νομική Υπηρεσία, οι συνδικαλιστικές εκπαιδευτικές οργανώσεις και η Βουλή. Η αναγνώριση της στρατιωτικής θητείας εκ μέρους των αρρένων εκπαιδευτικών που υπηρέτησαν στην Εθνική Φρουρά ως κληρωτοί φαίνεται ότι έδωσε προβάδισμα έκτοτε στην προαγωγή τους σε θέσεις ΒΔ, ΒΔ Α και Διευθυντών. Οι μεγάλοι αριθμοί ανδρών ΒΔ που έκαναν χρήση της μοριοδότησης της στρατιωτικής θητείας θα επιφέρει και σε βάθος χρόνου περισσότερες πιθανότητες σε άνδρες (παρά γυναίκες με τα ίδια έτη, βαθμολογία και προσόντα που δεν προήχθησαν την ίδια περίοδο) για θέσεις στη πυραμίδα της ιεραρχίας που στενεύει. Τυχόν ανατροπή του μέτρου αυτού από το Δικαστήριο για

προσφυγές που είναι σε εξέλιξη μπορεί, επίσης, να φέρει διαφορετική εξέλιξη στα έμφυλα ζητήματα στην εκπαίδευση.

Σε σύγκριση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη στα οποία η στρατιωτική θητεία δεν είναι υποχρεωτικός θεσμός για τους άρρενες ή/και αναγκαία προϋπόθεση για την πρόσληψη στη δημόσια (εκπαιδευτική) υπηρεσία, όντως, τα πιο πάνω χρήζουν προσοχής. Επίσης, για όσα κράτη όπως η Ελλάδα στην οποία υπάρχει ο θεσμός του διευθυντικού στελέχους με ανάθεση και όχι με μόνιμο διορισμό στην εκπαίδευση, διαφαίνεται ότι η ιεραρχική δομή στη δημόσια εκπαίδευση και το πρότυπο ενός ανταγωνιστικού πλαισίου καταξίωσης και οικονομικών απολαβών και συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων δεν αποτελούν μια έμφυλη πρόκληση. Ωστόσο, στην περίπτωση της Κύπρου, του μοναδικού ημικατεχόμενου κράτους της ΕΕ η πάταξη της φυγοστρατίας διά του ενδεχόμενου μιας πρόσληψης στο δημόσιο και ειδικά στη δημόσια εκπαιδευτική υπηρεσία με αναγνώριση της εν λόγω θητείας κατά την εγγραφή σε Κατάλογο Διοριστέων ή/και την προαγωγή σε ανώτερη θέση στη μάχιμη εκπαίδευση μπορεί να εκληφθεί ως θετικό μέτρο. Έτσι δεν θα αδικούνται οι άνδρες της ίδιας ηλικίας από γυναίκες της ίδιας ηλικίας, οι οποίες δεν είναι υπόχρεες θητείας στο πλαίσιο μιας έμφυλης ισορροπίας ή ως ένα μέτρο διαιώνισης της ανδρικής ιεραρχίας, αν τελικά αποφανθεί διαφορετικά το δικαστήριο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 - Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΓΙΑ ΕΜΦΥΛΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ

ΣΚΟΠΟΣ – ΣΤΟΧΟΙ 7^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Το έβδομο κεφάλαιο επιμερίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αναφερόμενο σε ένα ευαίσθητο θέμα που προέκυψε κατά τη διάρκεια της Τουρκική Εισβολής (βιασμοί ή εξαναγκαστική πορνεία) και αμέσως μετά (αμβλώσεις) απαντά στο έβδομο και όγδοο ερώτημα στην περίπτωση των γυναικών που προέβησαν σε έκτρωση κατά πόσο τις επηρέασε ως αποδέκτριες ή ως χρήστριες ρυθμιστικής πολιτικής, δηλ. της θεσμικής αλλαγής της νομιμοποίησης της άμβλωσης αλλά και των απότοκων αυτής της διαδικασίας για την οποία δεν κρατήθηκαν για ευνόητους λόγους προσωπικά δεδομένα σε ιατρικούς φακέλους. Επίσης, διερευνάται ο λόγος για απουσία πολιτικής για βιασθείσες κατά την περίοδο του 1974 παρά την αρχική ανάδειξη του θέματος από την κυπριακή κυβέρνηση σε διεθνείς οργανισμούς όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και τον ΟΗΕ.

Το δεύτερο μέρος του κεφαλαίου εξετάζει τη δεύτερη υπόθεση εργασίας: Κατά πόσο η γυναίκα-πολίτις, επηρεάστηκε ή επηρεάζεται στις συναλλαγές της με το δημόσιο ως αποδέκτρια των πολιτικών του κράτους από έμφυλες παραμέτρους στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών αυτών, με επίκεντρο την ιδιότητα της/του εκ μητρογονίας «πρόσφυγα» (εκτοπισθέντος/εκτοπισθείσας). Διερευνά, όπως ήδη αναφέρθηκε και στην Περίληψη, κατά πόσο έμφυλες διαστάσεις των διανεμητικών/αναδιανεμητικών

πολιτικών επηρεάζουν μία γυναίκα (συμπεριλαμβανομένων και των κατιόντων πρόσωπων της οικογένειάς της) ως αποδέκτρια των πολιτικών και ως δυνητική ωφελούμενη εξ αυτών.

7.1 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΑΠΟΤΟΚΑ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ Ή ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

«Η κυπριακή οικογένεια ήταν σχετικά συντηρητική και πατριαρχική, δίδοντας προτεραιότητα σε κάποιες ισχυρά εμπεδωμένες ταυτότητες-ρόλους. Αυτές οι ταυτότητες –ρόλοι, και συγκεκριμένα του ηγετικού και ανώτερου ρόλου του πατέρα και του κατώτερου της μητέρας – εκλαμβάνονταν ως δοτοί και χωρίς αμφισβήτηση. Πρέπει να σημειωθεί, όμως, ότι αν και μέσα από τη δομή της οικογένειας η γυναίκα ήταν παραδοσιακά η οικοκυρά, κι αυτή επίσης συνέβαλλε στην παραγωγή εσόδων μέσα από χειρωνακτική εργασία στους αγρούς» (Ioannou & Kentas, 2012) (απόδοση της γράφουσας)

Ο βίαιος εκτοπισμός των Ελληνοκυπρίων από το βόρειο μέρος του νησιού μετά τα γεγονότα του 1974 δημιούργησε ένα σύνθετο πολιτικό-κοινωνικό-οικονομικό πρόβλημα στους κατοίκους, δεδομένου ότι απώλεσαν περιουσίες, βιοποριστικό επάγγελμα, τον κοινωνικό ιστό τους, τη μισή τους πατρίδα, όπως θα διαφανεί και στη συνέχεια στο 8^ο κεφάλαιο. Η βίαιη μετακίνηση επέφερε μαζικά αστικοποίηση των εκτοπισθέντων/εκτοπισθεισών, επέφερε και είσοδο των γυναικών - εκτοπισθεισών και μη-, στην αγορά εργασίας, λόγω νέων αναγκών και ανατροπής του αξιακού πλέγματος της αποκατάστασης (διά της προίκας) και της άμισθης εργασίας κατοίκων (ως οικοκυράς μετά τον γάμο). Μετά τα γεγονότα του 1974 διαφαίνεται μια νέα τάση:

«[Ωστόσο,] σταδιακά, ο αυξανόμενος αριθμός των γυναικών στον εργασιακό τομέα καθιερώθηκε ως μία νέα τάση: οι γυναίκες δεν θεωρούνταν όχι μόνο «ικανές/επιλέξιμες» για την αγορά εργασίας, αλλά ήταν ένα αναπόσπαστο κομμάτι στην προσπάθεια της χώρας για οικονομική ανασυγκρότηση μετά από την οικονομική καταστροφή του 1974. Ξεκάθαρα, οι προσπάθειες των γυναικών στην αγορά εργασίας

μετασχημάτισαν τον τύπο της κοινωνικής τους ταυτότητας» (Ιωαννου & Kentas, 2012; 6) (απόδοση από τη γράφουσα)

Εκτός από τα οικονομικά προβλήματα, τα κοινωνικά προβλήματα που αφορούσαν τη διάλυση των κοινωνικών ιστών των αγροτικών κοινοτήτων και τη διαχείριση της απώλειας των «μαλλιών» (περιουσίας) και της αγροτικής/κτηνοτροφικής ως επί το πλείστον απασχόλησης, υπήρχαν τα προβλήματα που σχετίζονταν με την απώλεια ανθρώπινων ζώων, όπως συνέβη με τις οικογένειες των πεσόντων ή της «αφάνειας». Τα σοβαρότερα προβλήματα, τα οποία αφορούσαν τις περιπτώσεις της απώλειας της «τιμής» (λόγω βιασμού/βιασμών και εκτρώσεων σε αρκετές περιπτώσεις), [σύντομα αποσιωπήθηκαν], δεν αντιμετωπίστηκαν δικαστικά, λόγω αντικειμενικών δυσχερειών απόδοσης των κατηγοριών και ως εκ τούτου επιλύθηκαν και άφησαν πληγές στα θύματα και τις οικογένειές τους σε βάθος χρόνου. Τέτοιες μαρτυρίες καταγράφηκαν και μεταφράστηκαν σε εμπιστευτικές Εκθέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας προς το Συμβούλιο της Ευρώπης, τον Ερυθρό Σταυρό και τον ΟΗΕ κατά την περίοδο και αμέσως μετά τα γεγονότα της Εισβολής αλλά και κάποιες από αυτές δημοσιοποιήθηκαν μεταγενέστερα, από τον Μαζαράκη-Αινιάν (1994) [βλ. σσ. 26, 63 καταθέσεις για απόπειρα βιασμού, βιασμοί σσ. 75-102, βιασμός μπροστά σε ανήλικο παιδί (σ. 100) ή βιασμοί εγκύων σσ. 96-97).

Συνεπεία του μακροχρόνιου αδιεξόδου και της πατριαρχικής γραμμής καταγωγής, με το αίτημα της αναγνώρισης εκτοπισμένων, γεννηθέντων μεταπολεμικά, στη βάση της μητριαρχικής γραμμής καταγωγής ήρθαν στην επιφάνεια έμφυλες διακρίσεις μετά από επιτυχή ατομική προσφυγή στο ΕΔΑΔ εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας (υπόθεση

Βρούντου) και όχι της Τουρκίας, η οποία ήταν υπεύθυνη για τον εκτοπισμό και την κατοχή.

7.1.1 ΒΙΑΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΠΟΡΝΕΙΑ

Το φαινόμενο των βιασμών γυναικών σε πολέμους και εθνικούς αγώνες, δεδομένου ότι αυτές θεωρούνται οι «ηθικοί φύλακες του έθνους», έχει καταγραφεί σε αρκετές περιπτώσεις (Binnie, 2004; 19). Διερευνώντας τη σχέση μεταξύ *σεξουαλικότητας και εθνικισμού*, ο Binnie διατυπώνει τη θέση ότι «η σεξουαλικότητα διαδραματίζει ένα συμβολικό χωρικό εγκλεισμό των γυναικών στον εθνικισμό» (ibid; 9), ενώ δύο δεκαετίες προηγούμενως η Ruth Harris, στην οποία παραπέμπει ο Binnie, εστίασε την προσοχή της στην έντονη ψυχική αναστάτωση στα θύματα, τις οικογένειες και την κοινωνία στην οποία ανήκαν βιασθείσες (Γαλλίδες) από τους εισβολείς/κατακτητές (Γερμανούς) κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Harris, 1993; 206).

Τα ίδια ζητήματα καταγράφει κι ο Καραμπελιάς, διασυνδέοντας κι αυτός τα κοινωνικά στερεότυπα (γυναίκες-τρόπαιο, γυναίκες-ηθικοί φύλακες), την έμφυλη βία και τον εθνικισμό:

«Ο βιασμός από έναν κατακτητή, είναι πειστική απόδειξη της έλλειψης ισχύος του κατακτημένου αρσενικού... Το σώμα μιας βιασμένης γυναίκας μετατρέπεται σε τελετουργικό πεδίο μάχης, ένα έδαφος για την παρέλαση των στρατιωτικών δυνάμεων των νικητών» (Brownmiller)». (Καραμπελιάς, 2009; 58)

Η Harris στο προαναφερθέν άρθρο, το οποίο έφερε τον τίτλο «The "Child of the Barbarian": Rape, Race and Nationalism in France during the First World War»,

εξέτασε με μια ιδιαίτερη λεπτότητα και ευαισθησία βιασμούς και άλλες ακρότητες με έμφυλο πρόσημο εκ μέρους των Γερμανών. Έδωσε έμφαση στον τρόπο που έτυχαν χειρισμού-προστασίας οι καταθέσεις των Γαλλίδων εκείνη την περίοδο σε Διερευνητική Επιτροπή που συνέστησε το γαλλικό κράτος, καθώς και τον δημόσιο λόγο που αφορούσε την «επόμενη μέρα», δηλ. τη διαχείριση της καθημερινότητάς τους, ιδιαίτερα στην περίπτωση εγκυμοσύνης από «βάρβαρο»-Γερμανό, συνεπεία του βιασμού. Ανέδειξε με ευστοχία παρεμβάσεις της Καθολικής Εκκλησίας και τη στάση του γαλλικού κράτους για τερματισμό της εγκυμοσύνης ή υιοθεσίας των παιδιών λόγω της «βαρβαρικής» τους καταγωγής, αλλά και τη διαχείριση του θέματος λόγω της λεπτότητας του θέματος με εμπιστευτικότητα.

Στην περίπτωση της Κύπρου έξι δεκαετίες αργότερα υπήρξαν παρόμοιοι προβληματισμοί και χειρισμοί από δρώντα υποκείμενα, δεδομένου ότι η κυπριακή κοινωνία ήταν εξίσου συντηρητική την περίοδο με τη Γαλλία κατά την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η μόνη διαφορά Κύπρου και Γαλλίας, σε ό,τι αφορά στην αντιμετώπιση της ατίμωσης της διαχείρισης των «μπαστάρδων του εχθρού», εκτός από την ενθάρρυνση και διευκόλυνση για διενέργεια των εκτρώσεων ήταν το γεγονός ότι στη Γαλλία υπήρξε και εναλλακτική της άμεσης υιοθεσίας στο Παρίσι, με υπουργικό διάταγμα (24/3/1915), εξαιτίας της παρέμβασης ενός Γάλλου γερουσιαστή με επίκληση μιας πρακτικής ("tour") του 18^{ου} αιώνα για αποφυγή της παιδικής θνησιμότητας. Στην Κύπρο δεν προτιμήθηκε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στη διευκόλυνση των εκτρώσεων με άμεση τροποποίηση του νόμου περί εκτρώσεων τόσο στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας όσο και στις ιατρικές εγκαταστάσεις στις αγγλικές βάσεις Ακρωτηρίου το 1974 - από τις 22/10/74, μετά από τροποποίηση του Νόμου στις

21/10/74, για να μην διαρραγεί ο κοινωνικός ιστός μέσω του στίγματος των γυναικών που θα έφερναν στο φως το παιδί του εχθρού.

Η γέννηση παιδιών του εχθρού στην Κύπρο δεν έχει τεθεί ποτέ σε συζήτηση παρά μόνο ακροθιγώς και ετεροχρονισμένα από τον δημοσιογράφο Σενέρ Λεβέντ. Ο Λεβέντ αναφέρθηκε το 2014 σε μια περίπτωση Ελληνοκύπριας που φέρεται να «εξευτέλισε» τον στρατιωτικό-βιαστή της, στην παρουσία της ενήλικης πλέον κόρης τους και μαρτύρων καφενείου στα κατεχόμενα, λίγο μετά τη διάνοιξη των οδοφραγμάτων:

«Ήρθε ο διοικητής, του οποίου είχαν ασπρίσει τα μαλλιά μετά από 29 χρόνια. Γνώρισε τη γυναίκα. Δείχνοντάς του το κορίτσι, η γυναίκα του είπε: «Να, αυτή είναι η κόρη σου». Ο διοικητής ήταν πολύ εθνικιστής. Και σοβινιστής μάλιστα. Αλλά νά που τώρα είχε μιαν κόρη από την Ελληνοκύπρια». (18/12/2014, *Πολίτης*)

Στην Κύπρο, η απώλεια της τιμής κορασίδων και γυναικών το 1974 εξαιτίας βιασμού ή εξαναγκαστικής πορνείας (European Commission of Human Rights, "Report of the Commission to Applications 6780/74 and 6950/75", Council of Europe, 1976, pp. 120,124) καταγράφηκε στον ημερήσιο τύπο της εποχής στην Κύπρο (αριστεράς και ακροδεξιάς παράταξης) και τη Μεγάλη Βρετανία. Το Συμβούλιο της Ευρώπης εξέτασε την προσφυγή της Κύπρου εναντίον της Τουρκίας και καταδίκασε την Τουρκία σε όλες τις κατηγορίες. Στην προσφυγή της Κύπρου η εξαναγκαστική πορνεία και οι βιασμοί ιεραρχήθηκαν ως το 2^ο πιο σημαντικό θέμα και τεκμηριώθηκαν επαρκέστατα, εκτενώς και ενδελεχώς με μαρτυρίες θυμάτων, θυτών, ιατρών και αυτοπτών μαρτύρων.

Διαβάζουμε σχετικά από τα πρακτικά:

"Wholesale and repeated rapes . Even women of ages up to 80 were savagely raped by members of the Turkish forces. In some areas forced prostitution of Greek Cypriot girls continues to be practised . Many women

who remained in the Turkish occupied-areas became pregnant as a result of the rapes committed by the Turkish troops.” (26.5.1975)

Ωστόσο, οι βιασμοί και οι εκτρώσεις αποσιωπήθηκαν από το ίδιο το κυπριακό κράτος. Το ίδιο το κράτος πέραν της αρχικής όποιας βοήθειας ιατρικής φύσης από ιατρούς εθελοντές κατά την αιχμαλωσία ή κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών, δεν έδωσε συνέχεια άλλωστε διότι δεν ήταν κομψό, ορθό, πρέπει ή φρόνιμο να εκτίθενται περαιτέρω τα ανυπεράσπιστα αυτά άτομα στον περαιτέρω διασυρμό με διαιώνιση της συζήτησης. Το πιθανότερο είναι ότι τα θύματα έτυχαν ως επί το πλείστον της όποιας οικονομικής βοήθειας στο ευρύτερο πλαίσιο υποστήριξης εκτοπισθέντων και παθόντων. Δεν υπήρξαν, ωστόσο, διακριτικές δομές υποστήριξης αυτών των γυναικών και του οικογενειακού τους πλαισίου και το θέμα έμεινε ταμπού. Το κράτος δεν προνόησε για εντοπισμό τους και συστηματική ψυχολογική υποστήριξη των ιδίων και των οικογενειών τους με συγκεκριμένο πρωτόκολλο πρόσθετης διακριτικής αλλά σθεναρής υποστήριξης, λόγω του βάρους των πολλαπλών αναγκών μετά από την Εισβολή και σκόπιμα δεν διατήρησε τα ιατρικά τους αρχεία.

Τα γεγονότα των βιασμών καταγράφονται και θίγονται στις καταθέσεις των ιατρών του Γενικού Νοσοκομείου Λευκωσίας εκτενώς (Χρυσάνθου, 2014) ή ακροθιγώς (Αναστασιάδης, 2016; 400) και, επίσης, έγιναν σποραδικοί υπαινιγμοί/αναφορές σε μία δύο εκπομπές τηλεοπτικών καναλιών τη δεκαετία του 2000.

Ως πολιτικός επικοινωνιακός δημόσιος λόγος, οι βιασμοί είχαν τύχει δημοσιοποίησης και έντονης προβολής μέσω των ΜΜΕ από Ελληνοκύπρια δημοσιογράφο κατά την προσπάθειά της να ακυρωθεί συναυλία της Τζένιφερ Λόπεζ στην κατεχόμενη Κύπρο με επίκληση τη στράτευσή της καλλιτέχνιδος ενάντια σε χώρες που επιτρέπουν τη βία

κατά των γυναικών, αλλά και σε άλλη χρονική στιγμή από Τουρκοκύπριες πολιτικούς το 2015 (European Commission of Human Rights, "Report of the Commission to Applications 6780/74 and 6950/75", Council of Europe, 1976, pp. 120,124).

Ο πιο σημαντικός σταθμός για το θέμα, σε ό,τι αφορά στον επικοινωνιακό δημόσιο λόγο, είναι πρόσφατος και αφορά στον δημόσιο διάλογο για τα δικαιώματα των γυναικών που υπέστησαν έναν ή περισσότερους βιασμούς κατά τον εγκλωβισμό τους την περίοδο της Εισβολής που εγκαινίασε η βουλευτριά Σκευή Κουκουμά (ιστοχώρος του ΑΚΕΛ, 22/8/2015), με την ιδιότητα της Προέδρου καθ' ύλην αρμόδιας κοινοβουλευτικής επιτροπής. Η κ. Κουκουμά παρέθεσε στοιχεία για γυναίκες ακόμη εν ζωή που διατυπώνουν τη θέση ότι δεν είχαν την κατάλληλη ή την επαρκή σταθερή ψυχολογική/ψυχιατρική (υπο)στήριξη κι αυτό διεφάνη από τον δημόσιο λόγο που αναπτύχθηκε ανάμεσα στην Πρόεδρο της Επιτροπής Προσφύγων, Εγκλωβισμένων, Αγνοουμένων και Παθόντων και την Υπουργό Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (SigmaLive, 4/1/2016), για το θέμα αποδεικτικών στοιχείων για τους βιασμούς ενώπιον Ιατροσυμβουλίου.

Από τις μαρτυρίες ιατρών που εργάστηκαν στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας (Χρυσάνθου, 2000) υπολογίζεται εκ μέρους μου ένας καταγεγραμμένος αριθμός 700 περίπου βιασθεισών γυναικών από 12-70 ετών και ένας αριθμός 200 περίπου εκτρώσεων. Οι φάκελοι αυτοί με βάση μαρτυρία ενός ιατρού εξ αυτών (ibid) δεν υπάρχουν πλέον, πιθανότατα για να «προστασία» των γυναικών αυτών από τυχόν αδιακρίσια. Οι γυναίκες αυτές, ως επί το πλείστον, λόγω της έκρυθμης κατάστασης το καλοκαίρι του 1974 είτε κατά την ομηρία τους κυρίως στην Κερύνεια ή την Αμμόχωστο τύγχαναν υποστήριξης από τον Ξάνθο Αναστασιάδη ή τον Κώστα Χατζηκακού ή κατά

την έλευσή τους στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας από γυναικολόγους ή και ψυχιάτρους ή ιατρούς άλλων ειδικοτήτων.

Η τροποποίηση νόμου του Ποινικού Κώδικα με τον Νόμο 59 του 1974 που δημοσιεύτηκε στις 15/11/1974 στην *Επίσημη Εφημερίδα* της Δημοκρατίας (Παράρτημα Πρώτον, αρ. φύλλου 1151) επέτρεπε τον τερματισμό της εγκυμοσύνης και τις καθιστούσε νόμιμες τις εκτρώσεις, όταν το αποφάσιζε ένας ιατρός ή υπήρχε βεβαίωση για βιασμό ή δύο ιατροί έκριναν ότι θα υπήρχε πνευματική ή ψυχική βλάβη ή κλονισμός της κοινωνικής θέσης της ίδιας της εγκύου ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου του περιβάλλοντός της σε διαφορετική περίπτωση. Άμεσα, χωρίς «πολιτικό ή κοινωνικό διάλογο για το θέμα των βιασμών ή των εκτρώσεων» σε μια πατριαρχικά δομημένη κοινωνία η διακοπή της κύησης έγινε νόμιμη και εκτιμάται ότι προέκυψε με την «κάλυψη των εκκλησιαστικών δικαστηρίων που δεν σχετίζονταν με το έγκλημα του βιασμού καθεαυτού αλλά μάλλον με την αποδοχή της ιδέας ότι οι γυναίκες μπορεί να έφερναν στον κόσμο των παιδιά των εχθρών» (Vassiliadou, 2002; 471).

Η ψήφιση αυτού του νόμου του Ποινικού Κώδικα αναδεικνύει το πώς η δημόσια σφαίρα επενέβη «εξ ανάγκης» στην ιδιωτική σφαίρα της [βιασθείσας υπό άνδρα/άνδρες] γυναίκας. Ο ανδροκρατούμενος κόσμος της πολιτικής με την νομιμοποίηση των εκτρώσεων και τις διαδικασίες τερματισμού των εγκυμοσύνων στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας ή την ανάλογη τροποποίηση στο έδαφος των Αγγλικών Βάσεων στο Ακρωτήρι με ενέργειες της Σουλιώτη, με την ιδιότητά που κατείχε και στον Ερυθρό Σταυρό, έλαβε μια απόφαση για να προστατεύσει τις γυναίκες της ελληνοκυπριακής κοινότητας από οποιαδήποτε πρόσθετη στο μέλλον «ντροπή» για τις ίδιες, την οικογένειά τους ή και το παιδί που θα έφερναν στον κόσμο και τις νομικές

επιπλοκές για την εθνική «ταυτότητά» του, διότι θα έπρεπε λόγω «πατρός» να ανήκει στην τουρκική κοινότητα, άσχετα του γεγονότος της ακούσιας σύλληψής του.

Με εργαλείο τη μέθοδο *analysis of discourses* και κείμενο τον Νόμο 59/74, προκύπτει ότι οι πατριαρχικές δομές και το πολιτικό πρόβλημα – από κοινού και όχι μεμονωμένες, μέσω της δημόσιας σφαίρας παρενέβησαν στην ιδιωτική. Η δημόσια σφαίρα παρενέβη στην ιδιωτική, η πολιτική (βουλή) διά των νόμων της (νομική διάσταση) εισήλθε στην οικογενειακή ζωή της ίδιας της βιασθείσας και της αρχικής της οικογένειας και διατύπωσε μια «ηθική» προληπτικά, για να αποφύγει τον κοινωνικό στιγματισμό των γυναικών και των οικογενειών τους από το σύνολο των ομοχωρίων ή συμπατριωτών τους.

Η αίσθηση του «χαλάστηκαν», από εμπιστευτική πληροφόρηση άτυπα, είναι έντονη στον πληθυσμό των γυναικών αυτών και προκύπτει από εμπιστευτικές συνεντεύξεις βιασθεισών του 1974⁴⁷, κατά την επίμαχη περίοδο, οι οποίες δεν είναι προσβάσιμες για το κοινό από το αρχείο του ΠΙΚ, γι αυτόν ακριβώς τον λόγο ούτε και στις μέρες μας, διότι οι ίδιες ή άμεσα συγγενικά τους πρόσωπα είναι εν ζωή.

⁴⁷ Στην εκπομπή «Φάκελοι της Κύπρου (9/1/2019) του ΠΙΚ προβλήθηκε με μερική κάλυψη του προσώπου στιγμιότυπο όπου νεαρή γυναίκα αναφερόταν στην εμπειρία της («με χάλασαν») την περίοδο της Εισβολής και γίνεται παράλληλη μετάφραση στα αγγλικά και την παρουσία του Ερυθρού Σταυρού. Η περιγραφή του βιασμού είναι συγκλονιστική και είναι η πρώτη φορά που γίνεται δημόσια. Με καυτό σίδερο κατά τη διάρκεια του πρώτου βιασμού της, ο βιαστής της έκαψε και της άφησε σημάδι με μισοφέγγαρο! Βιάστηκαν κι άλλες γυναίκες της ίδιας οικογένειας και δεν δήλωσαν τι συνέβη στους γονείς τους.

7.1.1.1 Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ Η ΑΠΟΣΙΩΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΒΙΑΣ

Για να αναδειχθεί η συγκεκριμένη αποτύπωση στον Τύπο της εποχής εκείνης επιλέγονται αποσπάσματα από δημοσιεύματα που φιλοξένησαν στις στήλες τους δύο εφημερίδες διαμετρικά αντίθετες ως προς την ιδεολογία. Τα κείμενα στις εφημερίδες *Μάχη* και *Χαραυγή* ουσιαστικά αναδεικνύουν την ντροπή που δέχθηκαν οι γυναίκες διά των βιασμών και τον εξευτελισμό τους, διότι εκτός από το «βίωμα», αυτοί διεξήχθησαν στην παρουσία αυτοπτών ή αυτήκων ακούσιων μαρτύρων - ανήμπορων γνωστών (γονέων ή συγγενών ή ομοχώριων τους). Συγχωριανοί τους ή συγκρατούμενοί τους τα αφηγήθηκαν με αποτροπαιασμό στις εφημερίδες μετά τη λήξη του εγκλωβισμού τους.

«Η τιμή η ατίμητη» διασώθηκε σε μια περίπτωση διά του θανάτου, όπως ανέφερε για παράδειγμα ο δημοσιογράφος της *Μάχης* για την «άγνωστη ηρωίδα» στο χωριό «Π» που θυσιάστηκε όταν αντιστάθηκε σε ενδεχόμενο βιασμού της, ενώπιον των γονέων της, ενώ άλλες τρεις βιάστηκαν μπροστά σε όλο το χωριό. (*Μάχη*, Κυριακή 8/9/1974, αρ.4393, *Χαραυγή*, Τρίτη, 3/9/1974, σελ. 1 και 5, αρ. 6385).

Η δημοσιογραφική γλώσσα υπό το βάρος των δραματικών γεγονότων κατέγραφε εκείνη την περίοδο συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς («αποχαλινωμένοι βάρβαροι») στους θύτες και τη συχνότητα των αποτρόπων αυτών πράξεων «στην ημερήσια διάταξη» (*Χαραυγή*, 6/9/1974, Παρασκευή, 6386). Ωστόσο, στη συνέχεια, για ευνόητους λόγους, και ειδικά στο επίπεδο της δημόσιας εκπαίδευσης από το 1974 μέχρι και σήμερα, δεν ήταν κομψό ή ορθό να διδάσκεται σε ανήλικα παιδιά η περίπτωση των βιασμών, δεδομένου ότι ούτε η ίδια η σεξουαλική αγωγή ως μάθημα ή

θεματική για πολλά χρόνια δεν ήταν αποδεκτό από συντηρητικούς κύκλους να διδάσκεται και παρουσιάζονταν προσκόμματα ακόμη για τη διδασκαλία του στον λυκειακό κύκλο.

Στη διδασκαλία των θεμάτων που αναφέρονται στα γεγονότα και τις επιπτώσεις της Εισβολής, στο σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα δόθηκε έμφαση στον αλυτρωτικό χαρακτήρα με το «Δεν ξεχνώ» και ιδιαίτερος στις επιπτώσεις στον κοινωνικό ιστό (πρόσφυγες, αγνοούμενοι, πεσόντες), και καμία αναφορά για το μαρτύριο των (πολλαπλών, αρκετές φορές) βιασμών. Μαρτυρίες για τα γεγονότα των βιασμών έχουν κατά καιρούς τύχει κάποιας αναφοράς από την τοπική τηλεόραση από γυναίκες μεγάλης ηλικίας, αλλά δεν έχουν αναδειχθεί ως εγκλήματα και έμειναν στο επίπεδο του οικογενειακού ιστού, χωρίς σοβαρό και συστηματικό υποστηρικτικό πλαίσιο από ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς και ιατρούς. Εκτός από ιατρική βοήθεια, αν ζητήθηκε, δεν υπήρξε στη συνέχεια από πλευράς διοίκησης συστηματική υποστήριξη στα θύματα αυτά, αν και το ίδιο το κράτος ήταν ενήμερο και διοχέτευσε τέτοια στοιχεία στο Συμβούλιο της Ευρώπης, όπως θα διαφανεί πιο κάτω, και άρα αναμενόταν να είχε χαραχθεί μια πολιτική για κομψή, σταθερή και διακριτική υποστήριξη των θυμάτων αυτών από κρατικούς λειτουργούς στην πάροδο του χρόνου, πέραν του νόμου περί ανακούφισης.

7.1.1.2 Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΩΝ ΒΙΑΣΜΩΝ ΤΟ 2010 ΩΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΓΙΑ ΜΑΤΑΙΩΣΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑΣ

Σε επίπεδο έντονου πολιτικού δημόσιου λόγου, το θέμα των βιασμών αυτών έφερε στην επιφάνεια η δημοσιογράφος Φανούλλα Αργυρού τον Ιούνιο του 2010, όταν

συμμετείχε σε καμπάνια για ακύρωση της συναυλίας της Τζένιφερ Λόπεζ στα κατεχόμενα με προβολή από το BBC με το επιχείρημα της ανάγκης της επίδειξης αλληλεγγύης σε γυναίκες που υπέφεραν, εφόσον η Λόπεζ δήλωσε αλληλέγγυη για τα θύματα βιασμού στο Μεξικό (ιστολόγιο chalarisargiris.blogspot.com, 20/6/2016).

Η συναυλία ήταν προγραμματισμένη τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου και αναμενόταν να υπάρξει διεθνής προβολή της συναυλίας από το BBC. Η εκστρατεία αυτή από λομππίστες και Έλληνες και φιλέλληνες στις ΗΠΑ στη βάση του επιχειρήματος της Φανούλλας Αργυρού «GREEK-CYPRIOT REFUGEE WOMEN'S PERSPECTIVE: Dear Ms Jennifer Lopez, 800 Greek Cypriot women were raped by the Turks in 1974...»⁴⁸, με αναφορές ακόμη και στη *Guardian* (5/7/2010) συνέβαλε στην ακύρωση της συναυλίας.

Η δήλωση ακύρωσης (*Reuters*, 9/7/2010), εκ μέρους της τραγουδίστριας δια του ιστοχώρου της, είναι σημαντική διότι αναγνώρισε (τελικά) ότι υπήρχε στην Κύπρο περίπτωση παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αν και δεν αναφέρθηκε συγκεκριμένα ή μόνο στους βιασμούς:

Η Αργυρού στο δικό της κείμενο αναφέρθηκε στους βιασμούς Ελληνοκυπρίων που δημοσιεύτηκαν σε μαρτυρίες-πρωτοσέλιδα του αγγλικού τύπου (“*Sun*”, 5/8/1974, «*Βήμα*» Λονδίνου 8/8/1974) αλλά και στους “*Sunday Times*» 23/1/1977, κάτι που

⁴⁸ <http://www.vres-agrinio.gr/apopseis/item/1306-tzenifer-lopez-min-ypostirikseis-tin-tourkiki-eisvoli-tis-kyprou> - ανενεργό

προσδίδει βαρύτητα στους ισχυρισμούς της για την ακύρωση της εν λόγω συναυλίας και την ανάδειξη του θέματος του Κυπριακού πέρα από τη συνήθη του ρητορική.

Οι “Sunday Times” το 1977, στο δημοσίευμα που επικαλείται η Αργυρού, κάνουν αναφορά στην απόρρητη έκθεση-καταδίκη της Τουρκίας από το Συμβούλιο της Ευρώπης τρεις βδομάδες πριν από την έναρξη των συνομιλιών μεταξύ Μακαρίου-Ντεκτάς. Η καταδίκη αφορούσε τα τεκταινόμενα κατά τη διάρκεια της εισβολής στην Κύπρο, συμπεριλαμβανομένων και των βιασμών.

Ωστόσο, στον πολιτικό διάλογο των κομμάτων στην Κύπρο από το 1974 ως το 2010 ή σε οποιαδήποτε άλλα επίσημα αποδεδειγμένα δημόσια έγγραφα δεν συναντάται ως δημόσιος λόγος οι αναφορές για βιασμούς πολιτών της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά την περίοδο της Εισβολής. Η Έκθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας (Βαγγέλης Κουφουδάκης, 2010, 18 βλ. διαδικτυακή ανάρτηση του εντύπου στον ιστοχώρο του ΓΤΠ) κάνει μόλις το 2010 δημόσια αναφορά στη «βία και την καταναγκαστική πορνεία» Ελληνοκυπρίων γυναικών ηλικίας από 12 ως 71 ετών. Οι βιασμοί περιλάμβαναν και εγκύους ή γυναίκες με ειδικές ανάγκες και κάποιοι διεξήχθησαν ενώπιον των μελών της οικογένειάς τους. Τα περιστατικά καταγράφηκαν από τα θύματα, αυτόπτες μάρτυρες, ιατρικό προσωπικό αλλά και στρατιωτικό προσωπικό του τουρκικού στρατού που κατέθεσαν για τη σύνταξη της εμπιστευτικής Έκθεσης του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορούσε την καταγγελία της Τουρκίας από την Κύπρο, όπως αναφέρει ο Κουφουδάκης.

7.1.1.3 Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΒΙΑΣΜΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΟ ΕΔΑΔ, Η ΣΥΓΚΑΛΥΨΗ, Η «ΛΗΘΗ» ΚΑΙ Η «ΑΝΑΔΕΙΞΗ» ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ

Το κυπριακό κράτος το 1975 τεκμηρίωσε πολλαπλώς στο Συμβούλιο της Ευρώπης τους βιασμούς γυναικών και, όμως, λόγω «λήθης» ή απώλειας «θεσμικής μνήμης» ή γραφειοκρατικής αντίληψης [και όχι λόγω σκοπιμότητας κατά τη γνώμη της γράφουσας] επανέφερε στο προσκήνιο τα ζητήματα των βιασμών.

Κατέστη δυνατό να εξευρεθεί αυτούσια ψηφιοποιημένη η εν λόγω Έκθεση στο Scibd και ο καταγγελτικός λόγος της κυπριακής κυβέρνησης στο Συμβούλιο της Τουρκίας είναι πολύ σημαντικός. Γίνεται αντιληπτή η βαρύτητα, η σοβαρότητα και η επίσημη σχολαστική και ενδεδειγμένη τεκμηρίωση των κατηγοριών της Κύπρου κατά της Τουρκίας. Η Κύπρος κατηγορούσε, ανάμεσα σε άλλα, την Τουρκία για απάνθρωπη συμπεριφορά, συμπεριλαμβανόμενης και της βίας κατά των γυναικών εκ μέρους των στρατιωτών της και την απουσία οποιασδήποτε ενέργειας αποτροπής τέτοιων φαινομένων. Η κυπριακή κυβέρνηση κατήγγειλε το 1974 την Τουρκία για 10 μορφές βαρβαρότητας, κατατάσσοντάς στο κείμενό της τους βιασμούς ως τη πιο σημαντική βαρβαρότητα μετά από τις σφαγές αμάχων πολιτών, ως εξής:

3 (b) Wholesale and repeated rapes. Even women of ages up to 80 were savagely raped by members of the Turkish forces. In some areas forced prostitution of Greek Cypriot girls continues to be practiced. Many women who remained in the Turkish occupied areas became pregnant as a result of the rapes committed by the Turkish troops. (σελ. 11 του εγγράφου)

Η «ατίμωση» σε μια «συντηρητική και με μεγάλη συνεκτικότητα κοινωνία» όπως της Κύπρου κατά την περίοδο των γεγονότων της Εισβολής (Κουφουδάκης, *ibid*) είχε

ουσιαστικά καταγραφεί και από ψυχολόγους ή ψυχιάτρους, είτε άμεσα μετά την εισβολή ή και αργότερα, όπως παραδέχθηκε η Υπουργός Εργασίας (*Φιλελεύθερος*, 5/1/2016, Μ. Παναγή).

Γίνεται αντιληπτό ότι η «θεσμική μνήμη» της δημόσιας διοίκησης κατά την περίοδο 2015-2016 δεν λειτούργησε για τη διαχείριση των αιτημάτων των γυναικών αυτών για κάποια επιδόματα ή βοήθεια, ωστόσο η όλη αμφισβήτηση ήταν αχρείαστη όπως και το εν λόγω δημόσιο λόγο εν έτει 2015, εφόσον ή ίδια η κυπριακή κυβέρνηση γνώριζε και συνέταξε την κατηγορία αυτή εν έτει 1974 εναντίον της Τουρκίας και έκτοτε δεν στηρίχθηκαν με μια πλειάδα ενεργειών, μέτρων και ειδικών τα θύματα αυτά.

Η Έκθεση αναφέρει ότι στις 4 Σεπτεμβρίου 1975 η Αντιπροσωπεία του Συμβουλίου της Ευρώπης είδε δύο φιλμ που παρουσίασε το ΡΙΚ (CBC). Το μεν ένα αφορούσε τους αιχμαλώτους που μεταφέρθηκαν και επέστρεψαν από την Τουρκία και το δεύτερο έφερε τίτλο στα αγγλικά: «Διάσκεψη Τύπου για κορίτσια, τα οποία ισχυρίζονταν ότι είχαν υποστεί βιασμό» (ημέρ. Οπτικογράφησης – 25.8.1974», (σελ. 27 της Έκθεσης).

Στην Έκθεση έγινε εκτενής αναφορά-καταγγελία για τους βιασμούς από την Κυπριακή Κυβέρνηση (σελ. 120) και σχολιάζεται ότι τα δεδομένα ήταν «ογκώδη». Στην Έκθεση καταγράφουν τις πιο τραγικές ή χαρακτηριστικές περιπτώσεις που κατέγραψαν οι θεράποντες ιατροί Χατζηκακού και Χαραλαμπίδης, καθώς και για τον αριθμό των γυναικών στο φιλμ που παραδέχονταν τους βιασμούς (πέντε στον αριθμό):

“Allegations of rape. Submissions of the Parties

(1) Applicant Government

358. The applicant Government complained of “wholesale and repeated rapes of women of all ages from 12 to 71, sometimes to such an extent that the victims suffered haemorrhages or became mental wrecks. In some areas, enforced prostitution was practiced, all women and girls of a village being collected and put into separate rooms in empty houses, where they were raped repeatedly by the Turkish troops. In certain cases “members of the same family were repeatedly raped, some of them in front of their children. In other cases women were brutally raped in public. Rapes were on many occasions accompanied by brutalities such as violent biting of the victims to the extent of severe wounding, hitting their heads on the floor and wringing their throats almost to the point of suffocation”. “In some cases “attempts to rape were followed by the stabbing or killing of the victim. Victims of rape included pregnant and mentally retarded women” (1)”

Η ύπαρξη καταναγκαστικής πορνείας 25 κοριτσιών στο χωριό «B» που κατήγγειλε ομοχώριά τους, η απόπειρα βιασμού της συζύγου και της εξάχρονης εγγονής ενός μάρτυρα, οι οποίες τελικά θανατώθηκαν, είναι ακραίες καταστάσεις που καταγράφονται στην Έκθεση. Η Έκθεση ανέφερε ότι η Τουρκία δεν είχε προβάλει κανέναν ισχυρισμό καταδικάστηκε με 12 ψήφους και μόνο 1 υπέρ για την απάνθρωπη μεταχείριση των γυναικών αυτών.

7.1.1.4 ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΤΡΩΣΕΩΝ- Η ΣΙΩΠΗΡΗ ΛΥΣΗ ΓΙΑ ΑΠΟΦΥΓΗ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ ΤΩΝ «ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ»

Οι αναφορές για τους βιασμούς καταγράφηκαν στην Έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης (European Commission of Human Rights, "Report of the Commission to Applications 6780/74 and 6950/75", Council of Europe, 1976, pp. 120,124) και γίνεται ειδικά για τρεις εξ αυτών που έκαναν έκτρωση στο Ακρωτήριο:

«The witness had to take care of 38 women released, from the [...] and [...] camps, all of whom had been raped, some of them in front of their husbands and their children; other had been raped repeatedly, or put in houses frequented by Turkish soldiers. The women were taken to

Akrotiri hospital in the sovereign base where they were treated. Three of them were found to be pregnant (4)». Σελ. 137

Η αναφορά στη διεξαγωγή της έκτρωσης στις αγγλικές βάσεις Ακρωτηρίου γίνεται από τη Στέλλα Σουλιώτη, υπό την ιδιότητά της στον Κυπριακό Ερυθρό Σταυρό. Στο κείμενο της Έκθεσης δεν γίνεται αναφορά για την αλλαγή της νομοθεσίας για αιτιολόγηση των εκτρώσεων σε εδάφη που δεν ήλεγχε η Κυπριακή Δημοκρατία, κατόπιν αποδοχής του αιτήματος συνδρομής των αγγλικών βάσεων σε σχετικό αίτημα της κυπριακής κυβέρνησης.

Στο βιβλίο του ιατρού Χρ. Χρυσάνθου «Ο άλλος πόλεμος των γιατρών του 1974» (Ιατρικός Σύλλογος Λευκωσίας – Κερύνειας «Ιπποκράτης». 2014) φιλοξενούνται μαρτυρίες 85 γιατρών. Τα έγγραφα αποδεσμεύτηκαν στις 27/12/2006 από τα βρετανικά αρχεία και διαφαίνεται ότι οι βρετανικές βάσεις είχαν αποδεχθεί παράκληση από την κυπριακή κυβέρνηση για τη διενέργεια πολλών εκτρώσεων Ελληνοκυπρίων γυναικών στις Βάσεις Ακρωτηρίου που διατηρούσαν στο νησί. Η νομική κατοχύρωση των εκτρώσεων απαιτούσε τροποποίηση του σχετικού Νόμου. Διεξήχθησαν κατόπιν αιτήματος του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού και της κυπριακής κυβέρνησης για 40 και πλέον εκτρώσεις. Οι εκτρώσεις σύμφωνα με το δημοσίευμα διεξήχθησαν από τις 22/10/1974 και μετά στο νοσοκομείο Princess Mary, αφού τροποποιήθηκε ο νόμος την προηγούμενη μέρα («Σημερινή», 27/12/2006 που αναφέρεται ξανά σε δημοσίευμα της ίδιας εφημερίδας στις 12/1/2016). Η Ύπατη Αρμοστεία εισηγήθηκε στο Foreign Office την περαιτέρω ενίσχυση για να «κλείσει» το θέμα των βιασμών και να μην επανέλθει στις ειρηνευτικές συνομιλίες, ωστόσο, φαίνεται ότι λόγω «ντροπής» καμιά από τις

επόμενες διαπραγματευτικές ομάδες εκ μέρους της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν το επανέφερε στο προσκήνιο.

7.1.1.5 ΤΑ ΤΑΜΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟ «ΟΝΕΙΔΟΣ» - Η ΣΙΩΠΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΒΙΑΣ

Η ακτιβίστρια Sevgül Uludağ στο άρθρο της "Turkish Cypriot and Greek Cypriot victims of rape: The invisible pain and trauma that's kept 'hidden'", μόλις το 2008 αναφέρεται σε βιασμούς Ελληνοκυπρίων (γυναικών και ενός άνδρα) και Τουρκοκυπρίων γυναικών κατά την περίοδο της Εισβολής. Επικαλείται τη μαρτυρία της φεμινίστριας ακτιβίστριας και πανεπιστημιακού Μαρίας Χατζηπαύλου από τους προσφυγικούς καταυλισμούς Ελληνοκυπρίων για την ύπαρξη ενός τραύματος και μιας «κληίδας» των βιασθεισών⁴⁹ που ενώ ήταν θύματα, εκλαμβάνονταν κάποιες φορές ως "ατιμασμένες» ή «χαμηλής ηθικής» - επικίνδυνες για τον οικογενειακό ιστό των υπολοίπων γυναικών προσφύγων που τις απέφευγαν και εκδίωχναν σε κάποιες περιπτώσεις.

⁴⁹ Απόσπασμα από το άρθρο της Uludag:

It was Maria Hadjipavlou at first, who had told me about rapes during the wartime...

As a young journalist, back in 1974, she had gone to a refugee camp, where she saw a young girl, running round and round, outside the camp, crying hard because she was not allowed to go in... It was a sad story: **The married Greek Cypriot women at the refugee camp had kicked her out of the camp because she had been raped by some Turkish soldiers and they were 'afraid' that 'she would sleep with their husbands!'**

It showed how society could not swallow 'rapes' and instead of extending an understanding hand to the victims of rape, they would push them away or at least trying to 'hide it'...

The raped girl or woman would get no understanding from society – they would be pushed away to suffer alone, the trauma they had gone through...

Σε διαδικτυακό άρθρο γίνεται αναφορά ότι Τουρκοκύπρια πολιτικός το 2015 αναφέρθηκε σε βιασμούς Ελληνοκυπρίων γυναικών εντός της παράνομης Βουλής στο ψευδοκράτος, δεχόμενη και η ίδια ανάλογη απειλή:

Στην ομιλία της η Ντογούς Ντεργιά ανέφερε μεταξύ άλλων: «Οι Ελληνοκύπριοι έζησαν τον πόνο των αγνοουμένων, των νεκρών και της προσφυγιάς. Ήταν θύματα βιασμών. Η Εκκλησία επέτρεψε το 1974 τις εκτρώσεις, ακριβώς λόγω των βιασμών από τον τουρκικό στρατό» ». (Newsbeast, 19/12/2014)

Στις 21/8/2015 η Γ.Γ. της ΠΟΓΟ και βουλευτριά του ΑΚΕΛ ανήρτησε άρθρο στον ιστοχώρο του κόμματός της που έφερε τον τίτλο «1974 και βιασμοί γυναικών: Για αυτές που δεν μίλησε κανένας» (21/8/2015). Εντάσσοντάς το στο πλαίσιο της σεξουαλικής βίας που καταδικάζει το Ψήφισμα 1820 του Συμβουλίου Ασφαλείας ΟΗΕ (2008) κάνει αναφορά σε ευθύνες φορέων που προσπέρασαν το θέμα ως «ταμπού», την αποδοχή της Εκκλησίας να γίνουν εκτρώσεις αλλά και την απουσία πλαισίου περαιτέρω υποστήριξής τους θεσμικά:

«Οι γυναίκες δεν ενθαρρύνθηκαν να μιλήσουν ανοιχτά, και όπως συνήθως συμβαίνει, ένιωσαν ότι πρέπει να ντρέπονται αυτές για ότι τους συνέβη. Στις πλείστες περιπτώσεις, οι οικογένειες των θυμάτων προσπάθησαν με κάθε τρόπο να κρύψουν τη «ντροπή», στέλλοντας τις στο εξωτερικό ή παντρεύοντας τις με συνοπτικές διαδικασίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότερες από τις βιασθείσες γυναίκες δεν συμπεριλήφθησαν ποτέ στους παθόντες της εισβολής, ούτε έτυχαν ποτέ κάποιας βοήθειας ψυχολογικής, ιατρικής, οικονομικής για να ξεπεράσουν, όσο είναι δυνατόν, το μαρτύριο και τις συνέπειές του. [...] Παρόλο που ορισμένοι θα θεωρήσουν ότι δεν είναι καιρός να αναξέουμε τέτοιες πληγές, η πραγματικότητα είναι ότι ακόμα και σήμερα για τις γυναίκες αυτές οι πληγές είναι ανοικτές». (δημοσίευμα Σ. Κουκουμά, ιστοχώρος ΑΚΕΛ)

Είναι γεγονός ότι 45 χρόνια μετά, το θέμα που αρχικά συγκαλύφθηκε από τα αρμόδια κυβερνητικά τμήματα, τους πολιτικούς και τους θρησκευτικούς άρχοντες κατά τη γένεσή του, αξίζει να εξετάσουμε τα κίνητρα των μεμονωμένων γυναικών αλλά και των πολιτικών-κοινωνικών φορέων που τα φέρνουν στην επιφάνεια. Επιβάλλεται να εξετάσουμε το πολιτικο-κοινωνικό διακύβευμα που σχετίζεται με το δίπολο αποκάλυψη – συγκάλυψη των γεγονότων αυτών και σχετίζεται με τα δρώντα υποκείμενα, όπως και να σχολιάσουμε τα ακόλουθα: α) τη σχέση αντιπολίτευσης και κυβέρνησης για θέματα οικονομικής επιδοματικής πολιτικής, β) τη λήθη που έπεται της συγκάλυψης και την κακώς νοούμενη γραφειοκρατική διαχείριση ανθρώπινων κρίσεων και γ) την ανυπαρξία πρωτοκόλλου για διαχείριση τέτοιων περιστατικών από λειτουργούς υγείας στην παρούσα φάση σε συνεργασίας με λειτουργούς της Υπηρεσίας Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ) του Υπουργείου Εργασίας.

Καθώς φαίνεται η διαχείριση του θέματος από κρατικούς λειτουργούς ενόχλησε κάποιες γυναίκες που έλαβαν επιστολή για να περάσουν από ιατροσυμβούλιο και να προσκομίσουν στοιχεία για τον βιασμό/βιασμούς και το θέμα πήρε έντονη δημοσιότητα και υπήρξε παρέμβαση-τοποθέτηση της καθ' ύλην αρμόδιας υπουργού και «απολογία»..

Στο δημοσίευμα με ημερομηνία 4/1/2016 φέρει τον τίτλο «Έκκληση Ζέτας στα θύματα βιασμών '74 να αιτηθούν αποζημίωση» (SigmaLive, 4/1/2016) η εκδοχή της καθ ύλην αρμόδιας υπουργού μετά από την αναστάτωση που είχε προκληθεί ήταν να δώσει μια προσεγμένη και λιτή ανακοίνωση, με ευαισθησία ως προς το λεκτικό και τις διαδικασίες:

Η Υπουργός Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Ζέτα Αιμιλιανίδου με δηλώσεις της στο ΚΥΠΕ, διαβεβαιώνει ότι όλες αυτές οι

γυναίκες αν αιτηθούν, θα τύχουν οικονομικής βοήθειας μέσα από μια διακριτική διαδικασία, λόγω της ευαισθησίας του θέματος.

“Η πολιτική μας είναι ότι αυτές **οι γυναίκες καλύπτονται από το Νόμο των Παθόντων** και θα βοηθηθούν και με το Νόμο, αλλά και με επιπρόσθετη βοήθεια. Σε καμιά περίπτωση δεν θα περάσουν ιατρική εξέταση. Θα γίνεται με **πάσα διακριτικότητα και ευαισθησία**. Υπάρχει Επιτροπή που θα εξετάσει τα γεγονότα χωρίς τη φυσική τους παρουσία”, δηλώνει η Ζέτα Αιμιλιανίδου.

[...] Η Υπουργός Εργασίας καλεί όλες τις γυναίκες-θύματα βιασμών του `74 να προσέλθουν και να αιτηθούν, δηλώνοντας ότι **θα τηρηθεί πλήρης εμπιστευτικότητα και διακριτικότητα, από την αρμόδια Επιτροπή και πως δεν θα παραπεμφθούν σε οποιοδήποτε ιατροσυμβούλιο**».

Ωστόσο, η βουλευτρια που είχε ανακινήσει το θέμα με την ιδιότητα της Προέδρου της Επιτροπής Προσφύγων-Εγκλωβισμένων-Αγνοουμένων-Παθόντων της Βουλής, αν και αναγνώρισε τη βούληση της αρμόδιας υπουργού (ίδια διαδικτυακή πηγή του ΚΥΠΕ), έψεξε το γεγονός ότι στάλησαν επιστολές προς τις βιασθείσες να προσκομίσουν ιατρικά στοιχεία και εκθέσεις θεραπείας για τον βιασμό ή τους βιασμούς του 1974. Με τη διπλή κομματική της ιδιότητα (ΑΚΕΛ και ΠΟΓΟ) αναφέρεται στην απόφαση:

«να ανοίξουμε το θέμα – πάντα σε συνεννόηση με τα θύματα και με απόλυτη διακριτικότητα - επειδή **θεωρούμε ότι η Πολιτεία είχε και έχει χρέος να επουλώσει, όσο είναι δυνατόν, αυτές τις πληγές**, να στηρίξει με κάθε τρόπο αυτές τις γυναίκες, οι οποίες **βίωσαν και βιώνουν τις συνέπειες αυτού του εφιάλτη μόνες τους, ως να ήταν ατομικό τους θέμα**».

Τα τεκμήρια από το ίδιο δημοσίευμα του ΚΥΠΕ προέρχονται από τότε δεκατετράχρονες κοπέλλες που εγκλωβίστηκαν και είχαν την ατυχία του βιασμού είναι πολύ σκληρά, στα οποία αναφέρεται το δημοσίευμα από δύο κοπέλλες που έπρεπε να στοιχειοθετήσουν το αυτονόητο εν έτει 2015. Στη συνέντευξη που έδωσε η μία εκ των γυναικών που

υπέστη κατ' επανάληψη βιασμούς καταγράφεται η επιβεβλημένη σιωπή δεκαετιών οξύνει το οικονομικό, το ψυχολογικό – συναισθηματικό αδιέξοδο και την αίσθηση του στίγματος και της απουσίας της κρατικής πολυθεματικής υποστήριξης:

«Ξεκίνησε η ζωή μου λάθος χωρίς να φταίω. Όταν άκουσα ότι θα έβαζαν το θέμα στη Βουλή, είπα έστω κι αργά να μας δουν ως ανθρώπους, εμείς στιγματιστήκαμε. Έπρεπε από χρόνια να μας δει το κράτος, όχι τώρα. Μια ζωή είμαι διαλυμένη, δεν εργάζομαι τώρα. Από τα δεκατέσσερα μου υποφέρω. [...] Τα χέρια μου είναι σημαδεμένα από τα τσιγάρα τους, που τα έσβηναν πάνω μου».

Η κρατική υποστήριξη δεν υπήρξε παρά μόνο αποσπασματικά κατά την περίοδο των εχθροπραξιών ή της αιχμαλωσίας των γυναικών αυτών. Από την αφήγηση της δεύτερης γυναίκας στο ΚΥΠΕ γίνεται αναφορά στην αποστολή χαπιών από τον Ερυθρό Σταυρό για περίπτωση (αποφυγής) της εγκυμοσύνης και την απουσία ενός ευρύτερου υποστηρικτικού οικογενειακού πλαισίου, κάτι το οποίο αναδεικνύει την ανάγκη που έπρεπε να υπάρξει -αντί της συγκάλυψης και της επιβεβλημένης σιωπής-, όχι τόσο η αποκάλυψη, αλλά, η διαχείριση σε ατομικό και συστημικό επίπεδο της ευρύτερης οικογένειας:

«Όταν θυμάμαι τι γινόταν με τους συγγενείς, νιώθω θυμό. Έλεγαν της μάνας μου - “να την πάρεις και να φύγεις από τη χώρα, γιατί έτσι που είναι τώρα δεν την θέλει κανένας”. Ήμουν η ντροπή της οικογένειας μετά τον βιασμό. Κι έτσι μας έχουνε κάνει κι έτσι έχουμε παραμείνει - ντροπή της οικογένειας».

Η ανάδειξη από την Πρόεδρο της εν λόγω Κοινοβουλευτικής Επιτροπής δεν έγινε στη βάση στείρας αντιπολίτευσης προς την υφιστάμενη κυβερνητική δομή αλλά στη βάση μία αλλαγής νοοτροπίας για θέματα που τέσσερις ή πέντε δεκαετίες ήταν ταμπού, όπως η διακόρευση νεανίδας ή ο βιασμός ή η απώλεια της παρθενίας,

αλλά και η έμφυλη βία γενικότερα, καθώς και η χρεία υποστηρικτικών δομών και ψυχολογικής στήριξης, παρά η επιβολή της λήθης στα θύματα και την κοινωνία και η συγκάλυψη που οδηγεί σε «παραγραφή» των βίαιων αυτών γεγονότων με έμφυλο πρόσημο. Η απουσία ατομικής και συλλογικής ψυχολογικής υποστήριξης των οικογενειών – όσων γνώριζαν για τον βιασμό-, από κρατικές υποδομές άμεσα ή σε βάθος χρόνου δεν βοήθησε τις παθούσες ουσιαστικά, όπως συνεχίζει την αφήγησή της η βιασθείσα:

«Το ότι έφυγα από την Κύπρο, μου έκανε καλό. Δεν έβλεπα αυτούς που με είχαν ως στίγμα της οικογένειας, δεν έβλεπα κανένα από τους χωριανούς που νόμιζα ότι όλοι ξέρανε για μένα. Παντρεύτηκα, έχω δύο παιδιά και δύο εγγόνια. Είμαι 55 χρόνων και τον βιασμό δεν τον έχω ξεχάσει ποτέ μου».

Σε τέτοιες περιπτώσεις η ύπαρξη εγγράφων σε κρατικά αρχεία θα ήταν καταστροφική λόγω των ευαίσθητων πληροφοριών που περιείχαν. Ωστόσο, διαφάνηκε μέσα από την προσφυγή των δύο τουλάχιστον γυναικών σε δημόσιες υποδομές υγείας (Υπουργείο Υγείας για ιατρική και ψυχιατρική υποστήριξη) που έχουν πληθώρα περιστατικών και αντιμετωπίζουν κάποια περιστατικά με διαφορετική ταχύτητα διαδικασιών από τον ιδιωτικό τομέα και τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για παροχή κάποιων βοηθημάτων και παρακολούθηση) ότι υπήρχε απουσία υποστηρικτικού πλαισίου και αλληλοδιασταύρωσης πληροφοριών με διαβαθμισμένο εμπιστευτικό χαρακτήρα, το οποίο δημιούργησε σε αυτές άσκοπη αναστάτωση, όπως συνεχίζει η ίδια:

«Και τώρα που μας έστειλαν μια επιστολή να προσκομίσουμε ιατρικά πιστοποιητικά για τον βιασμό μας, αυτό μας εξευτελίζει και πάλι από την αρχή».

Σε προγενέστερο σχετικά δημοσίευμα για το ίδιο θέμα στον *Φιλελεύθερο* (18/12/2015) είχε γίνει αναφορά στην αποστολή της σχετικής αποστολής σε **«λάθος από πλευράς λειτουργιών»** και στην τοποθέτηση:

«Θα ήταν απαράδεκτο να περάσουμε τις γυναίκες αυτές από ιατροσυμβούλιο ύστερα από 41 χρόνια», είπε η κ. Αιμιλιανίδου. «Η εξέταση τους εξάλλου από γιατρό μετά από τόσα χρόνια είναι και αχρείαστη και χωρίς ουσία. Ως εκ τούτου, από τη στιγμή που οι επιστολές έχουν αποσυρθεί, θεωρώ ότι δεν υπάρχει ζήτημα. Οι γυναίκες αυτές αντιμετωπίζονται πλέον από το υπουργείο μας με πλήρη διακριτικότητα και ευαισθησία, όπως πρέπει», κατέληξε»

Στη δημόσια υπηρεσία η απόσυρση επιστολών δεν είναι συνήθης διαδικασία. Στην περίπτωση αυτή θα ήταν καλό όπως εξ αρχής είχε δημιουργηθεί πρωτόκολλο τρόπου επικοινωνίας και τη διαχείρισή του από πολυθεματική ομάδα, δεδομένης της ευαισθησίας των ατόμων αυτών που βρίσκονται πλέον σε μια ώριμη ηλικία άνω των εξήντα ετών. Είναι καλό με την αρωγή των Επιτρόπων Διοίκησης, της Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, της Ισότητας των Φύλων και της Επιτροπής Προσφύγων-Εγκλωβισμένων-Αγνοουμένων-Παθόντων της Βουλής να σχεδιαστεί ένα συγκεκριμένο πλαίσιο υποστήριξης, παρακολούθησης των ατόμων αυτών σε ψυχολογικό, οικονομικό και άλλο επίπεδο, έστω και αργά, με ιδιαίτερη διακριτικότητα και εμπιστευτικότητα.

Καταληκτικά όλες οι περιπτώσεις που παρουσιάστηκαν στην υποενότητα 6.1. κωδικοποιούνται στο επόμενο ερμηνευτικό σχήμα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 27 - ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (1974)

Η πολιτική που ακολουθήθηκε ήταν επηρεασμένη από τα κοινωνικά στερεότυπα περί "απώλειας της τιμής" και περί "ντροπής στην οικογένεια". Οι ασκούμενες δημόσιες πολιτικές (ή/και ο δημόσιος λόγος περί αυτών - discourse) επηρεάστηκαν από τα παραδοσιακά κυρίαρχα στερεότυπα των πατριαρχικών κοινωνιών: τιμή, ατιμασμένη, όνειδος κ.ά.

7.1.2 ΑΤΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΚΥΠΡΙΑΣ ΕΚΤΟΠΙΣΘΕΙΣΑΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΚ ΜΗΤΡΟΓΟΝΙΑΣ ΕΚΤΟΠΙΣΘΕΝΤΟΣ/ΕΚΤΟΠΙΣΘΕΙΣΑΣ)

Η διεκδίκηση εκ μέρους Κύπριας εκτοπισθείσας δικαιωμάτων στη βάση της άρσης έμφυλης διάκρισης από το κυπριακό κράτος και η δικαίωσή της από το ΕΔΑΔ (Philenews, 14/10/2015, Equal Right Trust) συνέβαλε σε θεσμικές αλλαγές που αφορούν την αναδιανεμητική και ρυθμιστική πολιτική του κράτους ασχέτως φύλου.

Η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην προσφυγή της Μαρίας Βρούντου στο Ανώτατο Δικαστήριο και, στη συνέχεια, στο ΕΔΑΔ για το δικαίωμα στην προσφυγική ιδιότητα για τα τέκνα προσφύγων εκ μητρογονίας και όχι μόνο εκ πατρογονίας είναι πολύ σημαντική. Έχει προεκτάσεις στην επιδοματική πολιτική του κράτους (συμπεριλαμβανομένης και της στεγαστικής) και, επίσης, στο επίπεδο του δημόσιου λόγου για τα έμφυλα ζητήματα. Η διαδικτυακή ανάρτηση (Press Country Profile, Cyprus, www.echr.coe.int, Μάρτιος 2018) συνοψίζει τα άρθρα, τα οποία παραβιάστηκαν στην περίπτωση της από το κυπριακό κράτος (άρθρο 14 για την απαγόρευση των διακρίσεων σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αρ. 1 και άρθρο 13 – το δικαίωμα σε αποτελεσματική θεραπεία), τα οποία επανέλαβε στα ΜΜΕ ο δικηγόρος της προσφεύγουσας στο ΕΔΑΔ ανέφερε μετά τη λήξη της υπόθεσης (*Philenews*, 14/10/2015). Κατ' επέκταση, με την ατομική προσφυγή της Μαρίας Βρούντου αλλά και την Κίνηση Προσφύγων και Εκτοπισμένων Μανάδων⁵⁰ ήρθαν στην επιφάνεια αιτήματα στη βάση της ισότητας από γυναίκες που διεκδικούσαν τα ανάλογα επιδόματα με τους αδελφούς ή άλλους άρρενες εκτοπισθέντες συγγενείς τους. Από την άλλη, δεδομένης της οικονομικής παραμέτρου που διπλασίαζε το κόστος για την εφαρμογή της ίδιας επιδοματικής πολιτικής για παιδιά εξ αρρενογονίας και εκ μητρογονίας που εκτοπίστηκαν κατά το 1974, το κυπριακό κράτος αρνείτο να αναγνωρίσει τη μητριαρχική γραμμή δικαιώματος στις εκτοπισθείσες «αυθαίρετα και χωρίς τεκμηρίωση», σύμφωνα με το ΕΔΑΔ (περίληψη πρακτικών υπόθεσης Vrontou

⁵⁰ Τονίζεται κατά την εκτίμησή μας στην ονομασία της Κίνησης το κοινωνικό φύλο μέσω της βιολογικής ιδιότητας της λέξης «μανάδων», για να προσεχθεί η μητριαρχική γραμμή διαδοχής και η ανισότητα στη βάση του φύλου.

v Cyprus Application N. 33631/06, www.equalrightstrust.org). Το κόστος σύμφωνα με τα πρακτικά της δίκης σε περίπτωση συμπερίληψης και των γυναικών απογόνων των προσφύγων θα ανέβαζε ετησίως τα έξοδα σε 30 εκ. ευρώ, σύμφωνα με υπολογισμούς του 2008 (από την προηγούμενη διαδικτυακή πηγή, περίληψη πρακτικών υπόθεσης 33631/06; 2)

Οι αγώνες του Κινήματος των εκ Μητρογονίας Προσφύγων απευθείας στη διοίκηση και στα ΜΜΕ έφερε σχεδόν τέσσερις δεκαετίες αργότερα τη δικαίωση του σχετικού αιτήματος. Παιδιά που γεννήθηκαν από πρόσφυγες μητέρες έχουν πλέον τα ίδια δικαιώματα με τα παιδιά που γεννήθηκαν από πατέρα ή και τους δύο γονείς εκτοπισμένους.

Ο επικοινωνιακός δημόσιος λόγος που αναπτύσσει το ΕΔΑΔ στην απόφασή του είναι καταπέλτης για την Κυπριακή Δημοκρατία σε ό,τι αφορά τη διάκριση με βάση το φύλο. Ανάμεσα σε άλλα, η διαφορετική αντιμετώπιση εξ αρρενογονίας και εκ μητρογονίας τέκνων ως προς την εξασφάλιση της «προσφυγικής» ιδιότητας και ωφελημάτων δεν μπορούσε να αιτιολογηθεί πλέον στη βάση του παραδοσιακά ισχυρού ρόλου του πατέρα φαμίλια:

«“States are prevented from imposing traditions that derive from the man’s primordial role and the woman’s secondary role in the family”. The government’s justification of its differential treatment on the basis that displaced men were breadwinners is precisely the kind of argument that provides insufficient justification because it derives entirely from traditional family roles.»

Το λογότυπο στον επίσημο ιστοχώρο της Κίνησης Προσφύγων και Εκτοπισμένων μανάδων έχει λογότυπο «Για την πλήρη αποκατάσταση, διασφάλιση, σεβασμό των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ιδίων και των παιδιών τους».

ΠΙΝΑΚΑΣ 28- *ΤΟ ΛΟΓΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΚ ΜΗΤΡΟΓΟΝΙΑΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΟΝ ΙΣΤΟΧΩΡΟ ΤΗΣ*

Κίνηση Προσφύγων και Εκτοπισμένων Μανάδων

Για την πλήρη αποκατάσταση, διασφάλιση, σεβασμό των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ιδίων και των παιδιών τους

Ο δημόσιος λόγος στον επίσημο ιστοχώρο της Υπηρεσίας Μέριμνας και Αποκατάστασης Εκτοπισθέντων (ΥΜΑΠΕ) κάνει αναφορά στην αλλαγή της νομοθεσίας από το 2013 αλλά στο λεκτικό του κειμένου διακρίνεται ο γλωσσικός σεξισμός, ενώ δε σημειώνεται ότι δεν μετονομάστηκε, ως όφειλε, στην Υπηρεσία Μέριμνας και Αποκατάστασης Εκτοπισθέντων/Εκτοπισθεισών (ΥΜΑΠΕΕ), όπως ούτε και ο λόγος που τροποποιήθηκαν και διευρύνθηκαν τα κριτήρια εξαιτίας του επικοινωνιακού δημόσιου λόγου των «εκ μητρογονίας «προσφύγων» », δηλ. των απογόνων της 2^{ης}, 3^{ης} ή και 4^{ης} μεταπολεμικής γενιάς εκτοπισθέντων (ανδρών ή γυναικών) στη μητριάρχική γραμμή διαδοχής. Με κόκκινο χρώμα προστίθενται εκ μέρους της γράφουσας οι φράσεις που θα απέδιδαν στο κείμενο την πολιτική ορθότητα και συμπερίληψη, αν εναρμονιζόταν και σε επίπεδο νοήματος η πολιτική της ισότητας που προνοεί ο *Οδηγός Υπέρβασης του Γλωσσικού Σεξισμού στη Γλώσσα των Εγγράφων της Δημόσιας Διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας*, (Γκασούκα Μ., Γεωργαλλίδου Μ. & Φουλίδη Ξ., Παρατηρητήριο Ισότητας, 2016) και εστάλη σε όλα τα τμήματα της

δημόσιας υπηρεσίας μετά από απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου με αρ. 83.337 και ημερ. 13/9/2017 για υιοθέτηση:

[...] Σήμερα η ΕΣΒ εξετάζει τα αιτήματα των εκτοπισθέντων και παθόντων στη βάση κριτηρίων που αποφασίστηκαν στις 6 Νοεμβρίου 2013 από Υπουργικό Συμβούλιο.

Από τον Ιανουάριο του 2009 περιήλθε στην αρμοδιότητα της Υ.Μ.ΑΠ.Ε. και το Σχέδιο Επιδότησης Ενοικίου που απευθύνεται αποκλειστικά σε εκτοπισθέντες/**εκτοπισθείσες** και παθόντες/**παθούσες** σύμφωνα και με τις πρόνοιες του Περί Ενοικιοστασίου Νόμου και των σχετικών κανονισμών εκδοθέντων βάσει αυτού. Σημειώνεται δε ότι από το 2006 και μετέπειτα βάσει των Περί ακίνητης ιδιοκτησίας (παραχώρηση τίτλων ιδιοκτησίας σε Εκτοπισθέντες/**Εκτοπισθείσες** και άλλα Πρόσωπα) Κανονισμών και των περί Τουρκοκυπριακών Περιουσιών (Παραχώρηση Συμβάσεων Μίσθωσης σε Εκτοπισθέντες/Εκτοπισθείσες και άλλα Πρόσωπα) Κανονισμών, η ΥΜΑΠΕ ανέλαβε την αρμοδιότητα για τον καθορισμό των δικαιούχων, **ανδρών και γυναικών**, στο όνομα των οποίων θα εκδίδεται από το Τμήμα Κτηματολογίου και Χωρομετρίας τίτλος ιδιοκτησίας ή πιστοποιητικό μίσθωσης.

Με τις νομοθετικές ρυθμίσεις που ισχύουν από 27/12/2013 έχουν εξισωθεί πλήρως οι εκ μητρογονίας εκτοπισμένοι/**εκτοπισμένες** με τους/**τις** εξ αρρενογονίας εκτοπισμένους/**εκτοπισμένες** σε σχέση με όλα τα στεγαστικά σχέδια που προσφέρονται από την ΥΜΑΠΕ.

(Υπηρεσία Μερίμνης και Αποκατάστασης Εκτοπισθέντων,
www.moi.gov.cy/moi/moi.nsf)

Συμπεράσματα 7ου κεφαλαίου

Στο διεθνές ένδικο μέσο αριθμός πολιτών προσέφυγε εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας για αρκετά ζητήματα και σε κάποια από αυτά υπήρχε έμφυλο πρόσημο. Στην περίπτωση της αναγνώρισης της ιδιότητας του εκτοπισθέντος προσώπου στη

μητριαρχική γραμμή διαδοχής (υπόθεση Βρούντου) το έμφυλο πρόσημο είναι εμφανές. Η Κύπρος καταδικάστηκε και συμμορφώθηκε.

Το πιο «αόρατο» και «σιωπηλό» θέμα που αφορά τις επιπτώσεις του 1974 αφορά τους βιασμούς / εξαναγκαστική πορνεία αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις τις εκτρώσεις συνεπεία των βιασμών από τους Τούρκους Στρατιώτες. Παρά την καταδίκη της Τουρκίας το 1975 στο Συμβούλιο της Ευρώπης από διακρατική προσφυγή της Κύπρου, το θέμα αυτό αποσιωπήθηκε από το ίδιο το κυπριακό κράτος. Δεν υπήρξαν στέρεες υποστηρικτικές δομές και πολιτικές επειδή απτόταν της τιμής της κορασίδος, της οικογένειας, της χωρικής και της εθνοτικής της κοινότητας. Γραπτά τεκμήρια από ιατρικές εξετάσεις ή επεμβάσεις δεν υπάρχουν και εξ ου και η διοικητική/γραφειοκρατική αντιμετώπιση λόγω άγνοιας των λειτουργών που έπρεπε να διαχειριστούν την πληροφορία αυτή στο Υπουργείο Υγείας και τον δημόσιο λόγο της καθ' ύλην αρμόδιας υπουργού με την Πρόεδρο της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παθόντων και Προσφύγων.

Από τα ευρήματα της ενότητας προκύπτει η επιβεβαίωση μίας ή περισσότερων από τις υποθέσεις πχ ότι οι ασκούμενες δημόσιες πολιτικές (ή και ο δημόσιος λόγος περί αυτών - discourse) επηρεάζονται από τα παραδοσιακά κυρίαρχα στερεότυπα των πατριαρχικών κοινωνιών : τιμή, ατιμασμένη, πάτερ φαμίλιας και πατριαρχική γραμμή καταγωγής κ.ά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 –ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ ΣΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΣΚΟΠΟΣ – ΣΤΟΧΟΙ 8^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Το όγδοο κεφάλαιο διερευνά το κατά πόσο η ύπαρξη ή η ανυπαρξία πολιτικής για την πάταξη της διεθνικής σωματεμπορίας επηρέασε αριθμό γυναικών, ως επί το πλείστον γυναικών από τρίτες χώρες και σε ποιο βαθμό η απαγόρευση της λειτουργίας των καμπαρέ επηρέασε τις γυναίκες αυτές ως αποδέκτριες ρυθμιστικής πολιτικής (έβδομη ερώτηση). Συμπεριλαμβάνεται στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζεται με τις προκλήσεις που δέχεται το διοικητικό και το πολιτικό υποσύστημα του κυπριακού κράτους που ήδη απασχόλησαν ως δημόσιος λόγος - discourse το κυπριακό κράτος μέσω των αποφάσεων ένδικων μέσων και της Επιτρόπου Διοίκησης.

8.1 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΟ ΕΔΑΔ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΙΚΗΣ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Η σωματεμπορία, η οποία αφορά σεξουαλική εκμετάλλευση αποτελεί ποινικό αδίκημα με βάση τις πρόνοιες του *περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Εμπορίας και Εκμετάλλευσης Προσώπων και της Προστασίας των Θυμάτων* Νόμου του 2014, Ν. 60(I)2014. Ως τέτοια, διαφέρει από την πορνεία που δεν είναι η ίδια αυτή καθ αυτή ποινικό αδίκημα, αν και σε αρκετές περιπτώσεις τυγχάνει τα πρόσωπα, τα οποία

εκδίδονται, να είναι θύματα διεθνικής σωματεμπορίας. Η σωματεμπορία, ή εμπορία προσώπων διεξάγεται για διάφορους σκοπούς. Σύμφωνα με τον κυπριακό Νόμο 60(I)/2014, η εμπορία προσώπων ορίζεται ως

«η στρατολόγηση, πρόσληψη, μεταφορά, διακίνηση, υπόθαλψη ή παραλαβή ή στέγαση ή υποδοχή προσώπων, συμπεριλαμβανομένης της ανταλλαγής ή μεταβίβασης του ελέγχου ή/και της εξουσίας επί των προσώπων αυτών, μέσω απειλών ή χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, απαγωγής, δόλου, εξαπάτησης, παραπλάνησης, κατάχρησης εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή προσφοράς ή παροχής ή λήψης πληρωμών ή ωφελημάτων ή απολαβών για εξασφάλιση της συγκατάθεσης προσώπου κατέχοντος εξουσίας επί ενός άλλου, με σκοπό την εκμετάλλευση αυτού·

Ο πιο πάνω ορισμός του Νόμου 60(I)2014 συνάδει με τους ορισμούς του ΟΗΕ, λόγω επικύρωσης της Σύμβασης ΟΗΕ και των συμπληρωματικών πρωτοκόλλων της και ειδικά αυτού για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons – UNODC, article 3, paragraph a). Ο ΟΗΕ στον ορισμό της εμπορίας προσώπων συμπεριλαμβάνει τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την εκπόρνευση αλλά και την καταναγκαστική εργασία, την επαιτεία, τη δουλεία ή πρακτικών παραπλήσιων αυτής, οικιακή δουλεία, συμμετοχή σε εγκληματική δραστηριότητα ή αφαίρεση οργάνων.

Από το μοτίβο της διεθνούς ΜΚΟ Α21 (δίπτυχο της Α21 στα ελληνικά) τα θύματα που ταυτοποιούνται ως θύματα εμπορίας διακρίνονται ως: α) προς τον σκοπό της θυματοποίησης (σεξουαλική εκμετάλλευση, εργασιακή εκμετάλλευση, αναγκαστική επαιτεία), β) το μέσο εκμετάλλευσης (βία ή απειλή, εξαπάτηση, χρέος, παρακράτηση

εγγράφων/αμοιβών, κατάχρηση εξουσίας, περιορισμός κινήσεων) και γ) την ενέργεια (αλίευση, μεταφορά, υπόθαλψη).

Ο αγώνας του Rantsev, πατέρα ενός αναγνωρισμένου θύματος ενός κυκλώματος εξαναγκαστικής πορνείας, ανέδειξε μέσω της προσφυγής του στο ΕΔΑΔ ότι η διεθνική σωματεμπορία ανθεί στην Κύπρο. Ανέδειξε, επίσης, ότι είναι έγκλημα και, μάλιστα, έγκλημα στο οποίο τα κράτη δεν είναι άμοιρα ευθυνών. Με βάση την απόφαση Rantsev εναντίον Κύπρου και Ρωσίας (Application no. 25965/04, Council of Europe: European Court of Human Rights, 7/1/2010) αναδείχθηκαν οι υποχρεώσεις [οι οποίες σχετίζονται με την πρόληψη της σωματεμπορίας, την προστασία των θυμάτων και την τιμωρία των σωματεμπόρων] των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα οποία υπέγραψαν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ, 1950).

Ήδη από νωρίς, και συγκεκριμένα το 1995 η διεθνική σωματεμπορία είχε χαρακτηριστεί μορφή βίας ασκούμενας κατά των γυναικών στην Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνο, κατά τη διάρκεια της 4^{ης} Συνδιάσκεψης του ΟΗΕ για τη γυναίκα (ιστοχώρος του ΟΗΕ και Τσακλάγκανου, 2001; 5). Είναι οικονομικό έγκλημα και συνάμα είναι έγκλημα που καταστρατηγεί βασικά ανθρώπινα και δημοκρατικά δικαιώματα (Farrugia, 2012; 142-143). Μετά από την εν λόγω προσφυγή στο ΕΔΑΔ και, ιδιαίτερα, μετά από την καταδίκη της Κύπρου στο ΕΔΑΔ τόσο εναντίον της Κύπρου όσο και της Ρωσίας και της διάχυσης της πληροφορίας από διεθνή έγκυρα ΜΜΕ, το φαινόμενο της εξαναγκαστικής πορνείας στην Κύπρο μπήκε τόσο στο επίκεντρο της προσοχής όσο στο στόχαστρο. Σχολιάστηκαν εκτενώς οι διαστάσεις και ο τρόπος υπολειτουργίας ή κατάχρησης

εξουσίας των οργάνων του Κράτους, όπως τα όργανα επιβολής της τάξης, τα οποία οφείλουν να προστατεύουν την ανθρώπινη ζωή και αξιοπρέπεια.

8.1.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΡΑΝΤΣΕΒΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΟΥ ΕΔΑΔ

Στις παραγράφους που ακολουθούν καταγράφονται τα συμβάντα που αφορούν την εξέλιξη της δίκης στο ΕΔΑΔ, τις εξελίξεις στο νομικό και διοικητικό πλαίσιο αναφορικά με το θέμα στην Κύπρο, καθώς και το αθωωτικό αποτέλεσμα για τρία εμπλεκόμενα άτομα από τα τοπικά ένδικα μέσα το 2017 για την υπόθεση της Ράντσεβα. Υιοθετούμε τον τρόπο καταγραφής των δρώντων υποκειμένων την οποία εφάρμοσε και η Vivien Schmidt σε νεοθεσμική της ανάλυση βήμα-βήμα, αντλώντας στοιχεία από το κείμενο της απόφασης του ίδιου του ΕΔΑΔ κυρίως, καθώς και τον ημερήσιο ηλεκτρονικό τύπο:

Η Οξάνα Ράντσεβα έφτασε στην Κύπρο στις 16 Μαρτίου 2001.

Βρέθηκε νεκρή στο πλακόστρωτο κάτω από το διαμέρισμα που ήταν «αποκλεισμένη» στις 28 Μαρτίου 2001.

Το 2003 (24/11/2003) η Επίτροπος Διοίκησης με αφορμή και την υπόθεση της Ράντσεβα προέβη σε αυτεπάγγελτη έρευνα «ως προς το καθεστώς εισόδου και εργασίας αλλοδαπών γυναικών με την ιδιότητα της καλλιτέχνης σε κέντρα ψυχαγωγίας στην Κύπρο». Σ' αυτήν, η Επίτροπος ανέφερε, μεταξύ άλλων, ότι «σε μεγάλο βαθμό γίνεται με την ανοχή των μεταναστευτικών αρχών, οι οποίες είναι πλήρως ενήμερες για το τι πραγματικά συμβαίνει» (Κείμενο Απόφασης του ΕΔΑΔ για

την υπόθεση Rantsev; 31). Η εν λόγω Έκθεση της Επιτρόπου αξιοποιήθηκε από το ΕΔΑΔ στην απόφασή του (ibid; 26-32).

Εντός του ίδιου έτους, και συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 2003 ο Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα επισκέπτεται την Κύπρο και ετοιμάζει Έκθεση στις 12/2/2004 (*CommDH (2004) 2*) για τη σωματεμπορία. Στην εν λόγω Έκθεση σχολίασε την «απουσία μεταναστευτικής πολιτικής και τις ανεπάρκειες του νομοθετικού πλαισίου», καθώς και τη μαζική έλευση νεαρών γυναικών για εξυπηρέτηση των αναγκών της πορνικής αγοράς, δυσανάλογης με τον αριθμό του πληθυσμού. Ωστόσο, αναγνώριζε ότι στο τότε ισχύον νομικό πλαίσιο, ο *περί Καταπολέμησης της Εμπορίας προσώπων και περί σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανηλίκων* Νόμος του 2000, Ν3(Ι)2000 ποινικοποιούσε την εμπορία προσώπων και τη σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλίκων και τα έτη φυλάκισης ήταν αρκετά (20 έτη για παιδιά με τον Ν.60(Ι)/2014 3(2)β)), όπως καταγράφεται στην απόφαση του ΕΔΑΔ (ibid; 32).

Στις 26 Μαΐου 2004 ο πατέρας της Rantseva προσέφυγε στο Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Στρασβούργο (υπόθεση 25965/04) καταγγέλλοντας την Κυπριακή Αστυνομία για την ανυπαρξία μέτρων προστασίας της κόρης του, ενόσω ήταν ζωντανή, τις Κυπριακές Αρχές για πλημμελή έρευνα και τις Ρωσικές αρχές. [Τις Ρωσικές αρχές το ΕΔΑΔ τις καταδίκασε για την «παραβίαση του Άρθρου 4 της Σύμβασης ως προς τις διαδικαστικές υποχρεώσεις τους να διερευνήσουν την επικαλούμενη παράνομη διακίνηση».]

Το 2006 (26/3/2006) ο ίδιος Επίτροπος, αξιολογώντας την πρόοδο της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε ό,τι αφορούσε τις συστάσεις του (CommDH (2006) 12) για το θέμα, προέβη στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

«Οι αποκαλούμενες θεωρήσεις για καλλιτέχνιδες σε καμπαρέ είναι στην ουσία άδειες που επιτρέπουν την εισδοχή και απασχόληση σε νυχτερινά κέντρα διασκέδασης και μπαρ. Οι εν λόγω άδειες έχουν ισχύ 3 μηνών και δύναται να παραταθούν για 3 μήνες επιπλέον. Για την άδεια υποβάλλεται αίτηση από τον ιδιοκτήτη υποστατικού εκ μέρους της ενδιαφερόμενης γυναίκας. Εκδίδονται ετησίως γύρω τις 4000 άδειες με 1200 γυναίκες να εργάζονται σε μια δεδομένη στιγμή, εκ των οποίων οι περισσότερες προέρχονται από την Ανατολική Ευρώπη.

Ένα πρόσθετο ενημερωτικό φυλλάδιο έχει συνταχθεί από το Τμήμα Μετανάστευσης και μεταφραστεί σε τέσσερις γλώσσες. Το ενημερωτικό φυλλάδιο δίνεται στις γυναίκες που εισέρχονται στη χώρα με τις εν λόγω άδειες, και διατίθεται επίσης στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών και του Υπουργείου Εξωτερικών και αντίγραφά του αποστέλλονται στα προξενία στη Ρωσία, τη Βουλγαρία, την Ουκρανία και τη Ρουμανία, ώστε να ενημερώνονται προτού εισέλθουν στη Δημοκρατία.

Το φυλλάδιο περιγράφει τα δικαιώματα των γυναικών και τις ευθύνες των εργοδοτών τους. Οι αρχές γνωρίζουν ότι πολλές από τις γυναίκες που μεταβαίνουν στην Κύπρο με τις εν λόγω θεωρήσεις υπό την ιδιότητα της καλλιτέχνιδας, θα εργασθούν στην πραγματικότητα στην πορνεία».

Ο Επίτροπος έφεγε το γεγονός ότι η Κύπρος αν και υπέγραψε, ωστόσο, δεν είχε επικυρώσει ως τότε τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων. [Ο Νόμος κυρώθηκε από τη Δημοκρατία με τον περί της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση ενάντια στην Εμπορία Ανθρώπων (Κυρωτικό) Νόμο του 2007]. Προέβη στην εκτίμηση ότι ο τρόπος που

εκδίδονταν οι θεωρήσεις για καλλιτέχνιδες, ουσιαστικά διευκόλυνε τη διεθνική σωματεμπορία μέσα από την εξαναγκαστική πορνεία. Αυτό το σημείο αφορούσε άμεσα όχι μόνο τους εκάστοτε κυβερνώντες και την ανυπαρξία πολιτικής αλλά και το θεσμό του ίδιου του κρατικού μηχανισμού γύρω από τα έμφυλα ζητήματα αυτά.

Το 2007 η Κυπριακή Βουλή κατήργησε τον Ν.3(Ι)/2000 με τον Νόμο Ν.87(1)/2007 *περί της Καταπολέμησης της Εμπορίας και της Εκμετάλλευσης Προσώπων και της Προστασίας των Θυμάτων*. Η ψήφισή του στοχεύει στη ανάγκη *εξευρωπαϊσμού*, ζήτημα που ήδη απασχόλησε στη διατριβή στην υποενότητα 1.1.2.1. Συγκεκριμένα, προκύπτει από την ανάγκη εναρμόνισης με τις πράξεις της ΕΕ 2002/629 και 2004/81, καθώς και καλύτερης εφαρμογής Συμβάσεων και Πρωτοκόλλων που υπογράφησαν με τον ΟΗΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης και ειδικά με τη Σύμβαση κατά του Οργανωμένου Εγκλήματος και το Πρωτόκολλο εναντίον της σωματεμπορίας.

Το 2008 η Κύπρος κατήργησε τις άδειες «καλλιτέχνιδας» μετά από νέες παρατηρήσεις του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης και νέες επισημάνσεις γι αυτό το θέμα που κατέγραφε η Έκθεση TIP του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ (State Department) (Ιούνιος 2008). Οι παρατηρήσεις αφορούσαν τη σωματεμπορία και την προώθηση των γυναικών στην πορνεία μέσα από τον θεσμό της καλλιτέχνιδας ή εργασία σε μασατζίδικα.

ΕΙΚΟΝΑ 4 – ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΚΑΜΠΑΡΕ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ARTIST VISA

Πηγή: Χρ. Χρυσάνθου, 2011; 87

Την ίδια χρονική περίοδο, το Μεσογειακό Ινστιτούτο Φύλου (MIGS) είχε ασκήσει πιέσεις στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για την κατάργηση των θεωρήσεων εισόδου και την αλλαγή του συμβολαίου εργοδότησης των καλλιτέχνιδων.

Η Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων

«διευκρίνισε πως το ζητούμενο δεν είναι ποιος θα χειρίζεται τη διαδικασία παραχώρησης αδειών, αλλά ο συντονισμός των εμπλεκόμενων υπηρεσιών, έτσι ώστε να ασκούν αποτελεσματικούς ελέγχους σε ό,τι αφορά στην εργοδότηση, επιθεώρηση και αδειοδότηση των καμπαρέ και μουσικοχορευτικών κέντρων για «να δώσουμε το μήνυμα ότι συντονισμένα όλοι καταπολεμούμε το φαινόμενο της σωματεμπορίας» ».

Το 2009 η κυπριακή κυβέρνηση, σύμφωνα με δημοσίευμα του (SigmaLive, 6/2/2012), είχε ορίσει ποινικούς ανακριτές για την υπόθεση της Ράντσεβα.

Η απόφαση του ΕΔΑΔ εκδόθηκε στις 7/1/2010. Σύμφωνα με το Δικαστήριο η Κύπρος όφειλε να καταβάλει στον πατέρα του θύματος και ενάγοντα 40000 ευρώ για ηθική βλάβη, 3150 για έξοδα και στη Ρωσία 2000 για ηθικές ζημιές.

8.1.2 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΡΑΝΤΣΕΒΑ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΘΝΙΚΗ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ ΑΠΟ ΘΕΣΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Λόγω των επιδράσεων του αγγλοσαξονικού δικαίου στο κυπριακό δίκαιο με βάση τη νομολογία είναι προφανές ότι είναι ευκολότερο να καταδικαστούν σωματέμποροι για αποζείν από κέρδη πορνείας παρά για σωματεμπορία. Αυτό επιβεβαιώνεται μέσα από τη νομολογία. Γι αυτό, πολλές φορές το κατηγορητήριο στο παρελθόν συντασσόταν με βάση τον Ποινικό Κώδικα Κεφ. 154 (άρθρα 156, 164, 165), και όχι με την ισχύουσα νομοθεσία για την καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων. Μετά την ψήφιση του Ν.87(Ι)/2007 και στη συνέχεια του Ν.60(Ι)2014 (που κατήργησε τον Νόμο του 2007), ο οποίος συνάδει με την Κοινοτική Οδηγία 2011/36/ΕΕ, παρατηρούμε αλλαγή στον τρόπο σύνταξης των Κατηγορητηρίων από την Κατηγορούσα Αρχή, με τη συμπερίληψη τόσο νομικών προνοιών που αφορούν στην πορνεία, όσο και αυτών, οι οποίες σχετίζονται με την εμπορία προσώπων.

Ουσιαστικά από το χρονικό που καταγράφηκε στην υποενότητα 7.1.1 η καταδίκη της Κύπρου και η δημοσιότητα μετά από την ανακοίνωση της απόφασης στις αρχές του 2010 συνιστά την τομή ανάμεσα στο παρελθόν με τα καμπαρέ και τις καλλιτέχνιδες αλλά και την ανάπτυξη ενός ευρύτερου δημόσιου λόγου από το Συμβούλιο της Ευρώπης, τον ΟΗΕ και την ΕΕ.

Από το έτος 2010, με *terminus post quem* την περίοδο έκδοσης της απόφασης στην υπόθεση Rantsev στο ΕΔΑΔ και την κατάργηση της *artist visa*, εδραιώθηκαν περισσότερες και διαφορετικές μορφές πορνικών υπηρεσιών από άτομα που είναι υποταγμένα σε κυκλώματα σωματεμπορίας. Αυτό προκύπτει λόγω των αδειών για τουριστική χρήση που εξασφαλίζουν αλλοδαπές και κοινοτικές και του χώρου εγκατάστασής τους (σε διαμερίσματα για μασάζ ή κατοίκον και αλλού) (EU Business

2015 στο Cox, 2017; 4) και επιτρέπουν συνάμα και περισσότερες και συχνές εισόδους στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας (Cox, 2017; 8).

Τον Απρίλιο του 2010 ολοκληρώθηκε το *Σχέδιο Δράσης κατά της Εμπορίας Προσώπων 2010-2012* από την Πολυθεματική Συντονιστική Ομάδα για την Εμπορία Προσώπων με βάση και τον *Περί Καταπολέμησης της εμπορίας και της εκμετάλλευσης προσώπων και της προστασίας των θυμάτων* Νόμος του 2007 [N.87(I)/2007].

Στις 14/12/2010 διορίστηκε η πρώτη Συντονίστρια κατά της Εμπορίας Ανθρώπων. Στη θέση αυτή διορίστηκε η Κύπρια ακτιβίστρια και πρώην πανεπιστημιακός Μύρια Βασιλειάδου, η οποία πρωτοστάτησε στην ίδρυση του μη κυβερνητικού οργανισμού MIGS στην Κύπρο. Η ΕΕ δημιούργησε τη θέση αυτή για να είναι πιο συνεκτικές, ορατές και αποτελεσματικές οι πολιτικές της για την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας (Farrugia, 2012; 151).

Στις 5/4/2011 ψηφίζεται η Οδηγία 2011/36 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου με θέμα «την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων της, καθώς και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ του Συμβουλίου.

Στις 14/11/2011 ο Γενικός Εισαγγελέας είχε ζητήσει τη λήψη καταθέσεων και στις 20/12/2011 είχε ζητήσει από τον πατέρα της Ράντσεβα να έλθει στην Κύπρο να καταθέσει.

Το 2012 δημοσιεύεται το πρώτο άρθρο σχετικά με την υπόθεση αυτή με τίτλο «Dancing on the borders of Article 4: Human trafficking and the European Court of Human Rights

in the Rantsev Case» σε έγκριτο επιστημονικό περιοδικό από τη Vladislava Stoyanova. Στο άρθρο της η Stoyanova υποστήριξε ότι η ύπαρξη εγγυητικής που απαιτούσε το κυπριακό κράτος για την έλευση καλλιτέχνηδας για διασφάλιση εξόδων επαναπατρισμού επέτρεπε την κτητική συμπεριφορά του εργοδότη προς την καλλιτέχνηδα. Αυτό προέκυπτε επειδή η γυναίκα αυτή καθίστατο «ιδιοκτησία» του και μετατρέποταν σε αντικείμενο μέσω της κατάθεσης εγγυητικής. Επίσης, υποστήριξε ότι ζητήματα «τοποθέτησης» στους χώρους που υποδείκνυε ο εργοδότης και σε περίπτωση εγκατάλειψης της εργασίας-χώρου διαμονής και η εμπλοκή των αστυνομικών αρχών για τη σύλληψή της, μεταφορά της στην αστυνομία, παράδοση στον εργοδότη χωρίς τη διασφάλιση της απόδοσης σε αυτήν των ταξιδιωτικών της εγγράφων αποδείκνυε τη «σκλαβιά» της. Η «σκλαβιά» της ήταν ένα δικαίωμα-προνόμιο που εξαγόρασε με την εγγυητική ο εργοδότης και μπορούσε να την περιορίζει/απομονώνει στον χώρο ([...] «the manager had 'bought' the privilege to territorialise 'his' artiste») (Stoyanova, 2012; 188-189).

Το 2012 τροποποιείται ο Νόμος *περί της Καταπολέμησης της Εμπορίας και της Εκμετάλλευσης Προσώπων και της Προστασίας των Θυμάτων* του 2007 (87(I) 2007) και αναθεωρείται το περιεχόμενό του.

Τον Αύγουστο του 2013 καταβλήθηκε προσπάθεια από σωματέμπορους να ζητήσουν να επαναφερθεί ο θεσμός από τον Υπουργό Εσωτερικών, αλλά αντέδρασαν οι ΜΚΟ (Καθημερινή, 2012).

Το 2014 ολοκληρώθηκε η διαδικασία και εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο η συζήτηση που ξεκίνησε το 2013 σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία, καθώς και τον αντίκτυπό τους στην ισότητα των φύλων.

Το καλοκαίρι του 2016 καθώς φαίνεται από δημοσίευμα (SigmaLive, 18/6/2016) με τίτλο «Ρήγμα στο σύστημα κατά σωματεμπορίου» υπήρξε αντίδραση από τρεις ΜΚΟ (ΣΤΙΓΜΑ, MIGS και Cyprus Stop Trafficking) για τη διακοσμητική τους παρουσία στην Πολυθεματική Συντονιστική Ομάδα κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (ΠΣΟ), ενώ επιθυμούσαν «συντονισμένες, ολιστικές, στοχευμένες πολιτικές και δράσεις και όχι συμμετοχή στην κρατική αναληψία» και δεν επιθυμούσαν την παραμονή τους στην εν λόγω επιτροπή. Στο εν λόγω δημοσίευμα παρατίθεται εκτενώς η άποψη της κάθε μίας από τις τέσσερις ΜΚΟ για τον τρόπο που έπρεπε να λειτουργούν οι συναρμόδιες υπηρεσίες για ουσιαστική πάταξη του φαινομένου.

8.1.3 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΡΑΝΤΣΕΒΑ ΣΕ ΤΟΠΙΚΑ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΣΤΟ ΕΔΑΔ

Στις 7/10/2016, σύμφωνα με άρθρο στο cylegalnews γίνεται γνωστό ότι η καταδίκη της Κύπρου στο ΕΔΑΔ είχε ως αποτέλεσμα τον διορισμό ποινικών ανακριτών από τον Γενικό Εισαγγελέα της Κύπρου και την άσκηση ποινικής δίωξης σε πρώην αξιωματικούς της Κυπριακής Αστυνομίας και τον πρώην εργοδότη του θύματος. Οι μεν πρώτοι αντιμετώπιζαν κατηγορίες κατάχρησης εξουσίας και ο πρώην εργοδότης αδικήματα απαγωγής και περιορισμού του θύματος.

Στις 3/2/2017 ανακοινώνεται η απόφαση του Δικαστηρίου στη Βάση Δεδομένων Cylaw για τη δίκη του Αστυνομικού Διευθυντή Λεμεσού που στοιχειοθετήθηκε το 2014 (αρ. 5961/14). Συγκεκριμένα, επρόκειτο για τους δύο τέως λειτουργούς της Αστυνομικής Δύναμης, ενός Ανώτερου Υπαστυνόμου και μιας Λοχία, καθώς και του πρώην εργοδότη του θύματος. Παρά την καταδίκη στο ΕΔΑΔ της Κύπρου για το εν λόγω θέμα το 2010 για τη δράση και τη στάση της κυπριακής αστυνομίας (με τη συμμετοχή και Κύπριου Δικαστή, την προεδρία του Έλληνα ομολόγου του Χρίστου Ροζάκη και ομόφωνη απόφαση των δικαστών), το κυπριακό δικαστήριο απάλλαξε τους τρεις κατηγορούμενους και τους έκρινε αθώους σε όλες τις κατηγορίες.

Είναι προφανές ότι η σύνθεση και η προέλευση των δικαστών στο ΕΔΑΔ επέτρεψε σε συνδυασμό με τη χωρική απόσταση από τον «χώρο διάπραξης» του εγκλήματος στην περίπτωση της Ράντσεβα στο πλαίσιο της διεθνικής σωματεμπορίας, πιο τολμηρές αποφάσεις στο πλαίσιο της άσκησης των αρμοδιοτήτων του στην εφαρμογή του διεθνούς δικαίου.

8.2 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΙΚΗΣ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ

Όπως ήδη αναφέρθηκε από εξέταση της νομολογίας, στα τοπικά ένδικα μέσα εξετάζονται πολύ πιο σπάνια υποθέσεις με κατηγορίες για διεθνική σωματεμπορία παρά για αποζείν από κέρδη πορνείας λόγω της δυσκολίας της στοιχειοθέτησης των υποθέσεων και της εξασφάλισης καταδίκης για τη σωματεμπορία. Στην υποενότητα

7.2.1 εξετάζονται ομοιότητες και διαφορές που επικεντρώνονται στον πορνοπελάτη και την προσαγωγή σωματεμπόρων από την αστυνομία (κρατικό μηχανισμό) στον ανεξάρτητο θεσμό της δικαιοσύνης, όπως προκύπτουν από διαπιστώσεις που αναφέρονται στην πορνική αγορά Κύπρου και Ελλάδας.

Στην υποενότητα 7.2.2 παρουσιάζεται η διεθνική σωματεμπορία στην Κύπρο μέσα από τον θεσμό των καμπερέ, τα οποία χάριν στις εξελίξεις της υπόθεσης της Ράντσεβα στο ΕΔΑΔ και ο δημόσιος λόγος που αναπτύχθηκε στη συνέχεια οδήγησαν στο κλείσιμό τους, εξαιτίας της άρσης του καθεστώτος artist visa.

Στην υποενότητα 7.2.3 παρουσιάζεται ο συντονίζων δημόσιος λόγος, πρωτίστως, ως ρόλος που αναλαμβάνει το Γραφείο της Επιτρόπου Διοίκησης για φαινόμενα που είναι άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενα με την *εμπορία ανθρώπων* είτε έχουν έμφυλο πρόσημο και καταλήγουν στην πορνεία ή (εξαναγκαστικούς) εικονικούς γάμους για εξασφάλιση βίζας σε άνδρες με μεταναστευτική προέλευση από τρίτες χώρες ή και για άλλες παράνομες ενέργειες που δεν εξετάζονται στη διατριβή (π.χ. παρένθετη μητρότητα, εμπόριο οργάνων) ή να έχουν έμφυλο πρόσημο (π.χ. καταναγκαστική εργασία χαμηλά αμειβόμενη, για καλλιέργεια και συγκομιδή εποχικών αγαθών). Ουσιαστικά στην υποενότητα 7.2.3 εξετάζονται θέματα διεθνικής σωματεμπορίας με υποσύνολο την εκμετάλλευση για πορνεία ή διεθνική εμπορία προσώπων με έμφυλο πρόσημο.

8.2.1 Η ΠΟΡΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΟΡΝΟΠΕΛΑΤΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

8.2.1.1 Η ΠΟΡΝΕΙΑ ΩΣ ΑΣΚΟΥΜΕΝΗ ΠΡΑΞΗ

Η πορνεία ως ασκούμενη πράξη εμπίπτει συνήθως σε τέσσερα σχήματα: νόμιμη και ελεγχόμενη (regulated), νόμιμη (legalized), χωρίς νομοθετική ρύθμιση (decriminalized) και απαγορευμένη (Constantinou, 2013; 282). Οι χώρες της Β. Ευρώπης (Ισλανδία, Σουηδία, Νορβηγία απαγορεύουν την πορνεία, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία δεν έχουν νομοθετικές ρυθμίσεις γι' αυτό το θέμα, η Κύπρος και το Ην. Βασίλειο έχουν σε κάποιο βαθμό ελεγχόμενη άσκηση για την πορνεία, ενώ στην Ολλανδία και τη Γερμανία η πορνεία είναι νόμιμη.

Η ιστορική αναδρομή του Constantinou για το επάγγελμα της πόρνης επί Αγγλοκρατίας (Constantinou, 2013; 182) καταγράφει αριθμό εκδιδόμενων γυναικών (13 το 1891 στη Λευκωσία και την Κερύνεια και 127 το 1911 κατά την Απογραφή), εξηγεί πρακτικές που αφορούσαν τον έλεγχο των αφροδίσιων νοσημάτων και αναδεικνύει πώς έγινε η εξοικείωση και των ντόπιων με το πληρωμένο σεξ. Η δημιουργία καμπαρέ ή καφέ με περιεχόμενο κι άλλων υπηρεσιών ανάγεται στη δεκαετία του 1930. Κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου η ύπαρξη μεγάλου αριθμού αποκλεισμένων στρατιωτών και ιδίως του Ναυτικού έδωσε έναυσμα για τη δημιουργία καμπαρέ που απευθύνονταν στον πληθυσμό αυτό. Εξ ου και αρκετές διαφημίσεις στον αγγλόφωνο τύπο για προσέλκυσή τους με διάφορες αφορμές και η έλευση γυναικών για τα καμπαρέ αυτά από άλλες αποικίες της Μεγάλης Βρετανίας. Στις μέρες μας υπάρχουν νομοθεσίες σχετικές με την *οχληρία* και συγκεκριμένα το άρθρο 186 του Ποινικού Κώδικα και το άρθρο 45 του Νόμου περί *Αστικών Αδικημάτων*. Όπως φαίνεται από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, η έννοια της οχληρίας εντοπίζεται σε νομοθεσία στην

Κύπρο από τον 19^ο αιώνα, επί Αγγλοκρατίας, και συγκεκριμένα από το 1899 (Constantinou, 2013; 283).

8.2.1.2 Η ΠΟΡΝΕΙΑ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΡΝΙΚΕΣ ΑΓΟΡΕΣ

Η κατανόηση του φαινομένου της πορνείας πρέπει, ανάμεσα σε άλλα, να γίνει αντιληπτή και ως αλληλεπίδραση της έμφυλης ταυτότητας, της βίας και της δύναμης σε συμβολικό και κοινωνικό επίπεδο (O'Neill, 2001). Η στάση των χωρών απέναντι σ' αυτό το φαινόμενο *de jure* αποδοκιμάζεται, αλλά *de facto* «ποικίλλει από την απλή ανοχή μέχρι τη νομιμοποίηση» (Μαγγανάς, 1994; 14). Έτσι, είναι δύσκολο να υπάρχει νομοθετική παρέμβαση ακόμη και στο «διακανονιστικό» σύστημα όπου η πορνεία είναι παρεκκλίνουσα αλλά όχι παραβατική συμπεριφορά αυτή καθαυτή και γι' αυτό δεν αποτελεί ποινικό αδίκημα. Ποινικό αδίκημα στην Ελλάδα και την Κύπρο είναι η μαστροπεία, η σωματεμπορία και η εκμετάλλευση πόρνης (βλ. Ποινικό Κώδικα στην Ελλάδα, άρθρα 349-351) (Μαγγανάς, *ibid*; 17-19) και Ποινικό Κώδικα στην Κύπρο άρθρα «εναντίον των ηθών» κεφ. 154).

Στην Κύπρο με βάση το άρθρο 164 του κεφ. 154 στον *Περί Ποινικού Κώδικα* Νόμο τόσο ο θύτης όσο και η πόρνη μπορεί να είναι άνδρας ή γυναίκα, ενώ η πορνεία μπορεί να ασκείται από πρόσωπα του ίδιου ή διαφορετικού φύλου, συμπεριλαμβάνοντας και την ομοφυλοφιλική πορνεία. Το βέβαιο είναι ότι στην Ελλάδα αποτελεί μετά το 2000 μια «αδιάψευστη κοινωνική πραγματικότητα», όπου «η κοινωνία τη θεωρεί αποδεκτή, το

κράτος δηλοί άγνοια, ενώ οι πελάτες χρηματοδοτούν τη διεθνική σωματεμπορία» (Emke Pouloupoulos, 2003; 275).

Η πορνεία στην Κύπρο ανθεί και έχει, όντως, συμβολικές, κοινωνικές πτυχές, όπως και νομικές, οικονομικές αλλά και σε επίπεδο δημόσιας διοίκησης μέσω απουσίας ή παρουσίας δημόσιων πολιτικών και τήρησης νομικού πλαισίου. Η Vassiliadou σχολίασε το ποινικό μητρώο και των δεκαπέντε συνολικά ατζέντηδων/ιμπρεσάριων που εισήγαγαν στα τέλη του 20^{ου} και αρχές του 21^{ου} αιώνα πόρνες με την ιδιότητα των καλλιτέχνιδων. Σχολίασε, επίσης, την απουσία του συσχετισμού της πορνείας με το έγκλημα/κακούργημα της διεθνικής σωματεμπορίας και του ευρύτερου οργανωμένου εγκλήματος (Vassiliadou, 2004; 60).

Σημειώνεται ότι η περίπτωση της εξάσκησης της πορνείας στην Κύπρο παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με την αντίστοιχη της Ελλάδας, με μικρές εξαιρέσεις και εξελίχθηκε σε διάφορες χρονικές φάσεις ανάλογα με την εξέλιξη των ηθών, της κινητικότητας των γυναικών σε περιόδους ύφεσης στο επάγγελμα της πόρνης, την έλευση αλλοδαπών στα καμπαρέ μετά την Ανεξαρτησία με την ιδιότητα της «καλλιτέχνιδας», την ύπαρξη πορνικής αγοράς και μέσω αριθμού αλλοδαπών οικιακών βοηθών που δρουν συμπληρωματικά για την εξασφάλιση περισσότερου εισοδήματος κ.ά.

Σε ό,τι αφορά στην προέλευση των ατόμων που εκδίδονταν/εκδίδονται δεν υπάρχει η με μαζικό ρεύμα εκδιδομένων δια ξηράς από γείτονες χώρες μετά το άνοιγμα των συνόρων, όπως επίσης δεν υπήρχε μεγάλη έκταση υποβαθμισμένη αποκλειστικά για πορνεία και περιοριστικοί όροι για τη διακίνηση των πορνών εκτός των ορίων εκείνων

(βλ. Τρούμπα), όπως περιγράφει ο Λάζος για συγκεκριμένη περίοδο του πρόσφατου σχετικά παρελθόντος.

Η βασική, ωστόσο, ομοιότητα της εξάσκησης της πορνείας είναι στον *πορνοπελάτη* στην Κύπρο και την Ελλάδα. Σαφέστατα, οι πελάτες ήταν και είναι μεταξύ τους διαφορετικοί: έγγαμοι εκτός από άγαμοι, άτομα οποιασδήποτε ηλικίας, οικονομικής επιφάνειας, μορφωτικού επιπέδου και θρησκευτικής πίστης, που κατοικούν μόνιμα ή περιστασιακά στη χώρα, όπως προέκυψε από την ελληνική νομολογία (π.χ. ναύτες, οικονομικές μετανάστες κ.ά.). Δεν πιστεύουν ότι οι γυναίκες που εξαγοράζονται για κάποιες υπηρεσίες συμμετέχουν ακούσια στην όλη διαδικασία και ότι με την πράξη τους δεικνύουν ένα κύκλωμα εξευτελισμού οικονομικά ασθενέστερων και σε ευάλωτη θέση ανθρώπων μέσω του ιδιαίτερα προσοδοφόρου και αφορολόγητου μηχανισμού που διαθέτει η διεθνική σωματεμπορία. Ουσιαστικά, και στις δύο χώρες κυριαρχεί η πατριαρχική κουλτούρα, βασισμένη στην έννοια της αρρενωπότητας / «αντρίλικιου» ή με άλλα λόγια «ενός σεξουαλικά καθοδηγούμενου ανδρικού ιδεώδους» (Φιλαρέτου, 2010; 42 και 44) και οι πελάτες αυτοί ανατράφησαν με «ανδρόγυνο τρόπο» (ibid; 84).

Τα θηλυκά υποκείμενα-αντικείμενα που εξαναγκάζονται να προάγονται στην πορνεία στο πλαίσιο ενός «πατριαρχικού καπιταλισμού» λόγω κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών και δύσκολες ή καταστροφικές σχέσεις με άνδρες ή μέλη της οικογένειάς τους (O'Neill, 2001; 151, Φιλαρέτου, 2010; 81). Ο συντηρητισμός της πατριαρχικά και έμφυλα δομημένης κοινωνίας στην Ελλάδα και την Κύπρο, όντως, δεν επιτρέπει στους άνδρες στις δύο αυτές χώρες, όπως και αλλού, να αντιληφθούν το μέγεθος και τη σημασία της συμμετοχής τους σε μια πράξη που δεικνύει τη «σκλαβιά» των γυναικών (Cox, 2017; 8). Οι γυναίκες εμπλέκονται και διασύρονται μέσα από τον μηχανισμό αυτό,

διότι οι άνδρες δεν διδάσκονται/εκπαιδεύονται καθόλου ή επαρκώς/αποτελεσματικά από την οικογένεια, το σχολείο και τα ΜΜΕ για την ανάγκη ισότητας και ειλικρίνειας χωρίς έμφυλη βία σε μία αισθηματική/προσωπική σχέση. Ωστόσο, αυτό θα έπρεπε πλέον να ενταχθεί, δεδομένου ότι στην Κύπρο υπάρχει πρόνοια για την ποινικοποίηση της χρήσης σεξουαλικών υπηρεσιών από θύματα σωματεμπορίας θυμάτων στο άρθρο 17 του Ν.60(Ι)/2014, το οποίο πρόσφατα έχει τροποποιηθεί (Ν.117(Ι)/2019), με στόχο της ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς του. Μια δεύτερη ομοιότητα αφορά την απουσία νομικού πλαισίου που να καταδικάζει τους άνδρες για τη συμμετοχή τους ως πορνοπελατών και επιτρέπει τη διαιώνιση της πορνικής αγοράς. Οι άνδρες αυτοί συνήθως δεν διακρίνουν, επίσης, τη διαφορά του πληρωμένου σεξ που προκύπτει με την εμπλοκή προσώπου που επαγγέλλεται την πόρνη από το άτομο που εκπορνεύεται λόγω εξαναγκασμού και είναι θύμα διεθνικής σωματεμπορίας (Cox, 2017; 3)

8.2.1.3 Η ΠΟΡΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΡΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΚΑΜΠΑΡΕ

Το 2000, το Τμήμα Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης του Υπουργείου Εσωτερικών καθόρισε ότι ο όρος «καλλιτέχνης/ καλλιτέχνιδα» σημαίνει:

«οποιονδήποτε αλλοδαπό ή αλλοδαπή που επιθυμεί να εισέλθει στην Κύπρο για να εργασθεί σε καμπαρέ, μουσικοχορευτικό κέντρο ή άλλο νυχτερινό κέντρο αναψυχής και έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του.

Μέχρι το 2008 η πορνική αγορά της Κύπρου καλυπτόταν κυρίως από 4000 περίπου άδειες «καλλιτέχνηδων» που εισάγονταν για καμπαρέ και μπαρ με ειδικό καθεστώς. Οι διαδικασίες εισόδου για τις «καλλιτέχνιδες» ρυθμιζόνταν με αποφάσεις ή οδηγίες του Υπουργού Εσωτερικών και των λειτουργών του εν λόγω τμήματος, αν και σύμφωνα με

το άρθρο 20 του *Περί Αλλοδαπών και μετανάστευσης* Νόμου (κεφ. 105) τη δικαιοδοσία για έκδοση κανονισμών και ύψος τελών αδειών για αλλοδαπούς ανήκε στο Υπουργικό Συμβούλιο. Από το 1987 οι αιτήσεις για εργασία σε καμπαρέ έπρεπε να υποβάλλονταν από τον υποψήφιο εργοδότη και τον καλλιτεχνικό πράκτορα, μαζί με το συμβόλαιο εργοδότησης, αντίγραφο διαβατηρίου των καλλιτέχνιδων και τραπεζική εγγύηση £10.000 για κάλυψη πιθανών δαπανών επαναπατρισμού, ενώ στην περίπτωση που υπεύθυνοι ήταν οι εργοδότες το ποσό των £2500⁵¹. Η προσωρινή άδεια παραμονής μετά από την εξασφάλιση ιατρικών πιστοποιητικών υγείας ήταν για τρεις μήνες με δυνατότητα ανανέωσης για άλλους τρεις μήνες. Η τυχόν παραβίαση του συμβολαίου προνοούσε την απέλαση της καλλιτέχνιδας και την κάλυψη των δαπανών επαναπατρισμού της από την εγγυητική που κατατέθηκε. Τυχόν καταδίκη του καλλιτεχνικού πράκτορα για αδικήματα σχετικά με πορνεία συνέβαλλε στην απαγόρευση χορήγησης αδειών εισόδου σε άλλες καλλιτέχνιδες. Όλα τα πιο πάνω στοιχεία της παραγράφου προέρχονται από την Έκθεση του ECHR για την υπόθεση της Ράντσεβα.

⁵¹ Το ποσό για τους εργοδότες ανήλθε το 1990 από £2000 σε £3750 και απαγορεύτηκε να είναι κανείς ταυτόχρονα καλλιτεχνικός πράκτορας και ιδιοκτήτης νυχτερινού κέντρου. Το μέτρο που προνοούσε αποδεικτικά στοιχεία της καλλιτεχνικής ιδιότητας των ενδιαφερομένων γυναικών να εξασφαλίσουν άδεια εισόδου «το εν λόγω μέτρο ανεστάλη επ' αόριστον τον Δεκέμβριο του 1987 κατόπιν οδηγιών του τότε Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου Εσωτερικών».

Η πορνική αγορά ανάλογα με τις προτιμήσεις του πελάτη, τον τρόπο παροχής των σεξουαλικών υπηρεσιών, το είδος των παρεχόμενων υπηρεσιών ποικίλει, όπως και ο τρόπος άσκησης των πορνικών υπηρεσιών.

Τον Μάρτιο του 2011 έξω από το ατελιέ του στη Λαϊκή Γειτονιά ο εικαστικός Χρ. Αβραάμ ως μορφή καλλιτεχνικής αντίδρασης-στοχευμένου καυστικού λόγου ενάντια στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών που λαμβάνει χώρα στην περιοχή ανήρτησε κάποια έργα εικαστικής διαμαρτυρίας. Η παρέμβαση του Δήμου για αφαίρεση των εν λόγω έργων λόγω προσβολής της δημοσίας αιδούς είχε ως αποτέλεσμα την προσφυγή του ιδίου στο Επιμελητήριο Καλών Τεχνών Κύπρου (ΕΚΑΤΕ), στον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού και την Επίτροπο Διοίκησης.

Αναφορικά με το εν λόγω παράπονο, η Επίτροπος Διοίκησης εξέδωσε έκθεση [υπ. αρ. (2) Α/Π 580/2011 τον Σεπτέμβριο του 2011] εναντίον του Δήμου Λευκωσίας για την παραβίασης της ελευθερίας προσωπικής έκφρασης του καλλιτέχνη. Απόσπασμα από την Έκθεση της Επιτρόπου για το παράπονο αυτό αναφέρει ανάμεσα σε άλλα την παραδοχή της Δημάρχου για το φαινόμενο της σεξουαλικής εκμετάλλευσης γυναικών στην περιοχή του κέντρου της εντός των τυχών Λευκωσίας, για το οποίο σιωπηρά κατά την άποψη της γράφουσας, η τοπική αυτοδιοίκηση δεν λάμβανε για χρόνια πρόνοια για πάταξη του φαινομένου στο ευρύτερο πλαίσιο της διεθνικής σωματεμπορίας ή το πιο περιορισμένο, αυτό της μαστροπείας, σε συνεργασία με την Κυπριακή Αστυνομία.

8.2.1.4 ΤΟ ΠΟΡΝΙΚΟ ΜΙΣΘΩΜΑ

Επιστρέφοντας στον δημόσιο λόγο που αναπτύσσεται μέσω της νομολογίας για την πάταξη της πορνείας ή της διεθνικής σωματεμπορίας πληροφορούμαστε το ποσό του πορνικού μισθώματος. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της υπόθεσης 23076/13, η οποία θα αναφερθεί και πιο κάτω, ο σωματέμπορος στον οποίο πώλησαν μια γυναίκα ευρισκόμενη σε ευάλωτη θέση, θεώρησε μικρό το ποσό των € 210 που παρέδωσε ως έσοδο από έξι πελάτες το πρώτο βράδυ, για πορνικές υπηρεσίες πλησίον ενός Λούνα Παρκ στα αυτοκίνητα των πελατών. Γι' αυτό τη διέταξε «να εργάζεται κάθε νύκτα ως πόρνη στον δρόμο για να βγάζει πολλά λεφτά». Η υπηρεσία που θα πρόσφερε σε κάθε πελάτη έπρεπε να είναι μόνο δεκαπέντε λεπτά, σύμφωνα με τις οδηγίες του και πριν και μετά την εν λόγω υπηρεσία έπρεπε να το αναφέρει στον σωματέμπορο με το κινητό που της είχε παραχωρήσει.

Με βάση τα ποσά που καταγράφονταν στις αποφάσεις των δικαστηρίων για τα έσοδα από κάθε πορνοπελάτη που ως πορνικό μίσθωμα καταβάλλονταν είτε στην πόρνη είτε στο ενδιάμεσο πρόσωπο που προέβαινε στη συμφωνία πελάτη με την «επιχείρηση», ειδικά στις περιπτώσεις που η πόρνη είχε πολλούς πελάτες ημερησίως ή το μίσθωμα ήταν μεγάλο ανάλογα με την προέλευσή της, την ηλικία και το στάτους των εγκαταστάσεων και των αριθμό των εκδιδομένων που εργάζονταν ταυτόχρονα για τον ίδιο σωματέμπορο είναι τέτοιες που ο τζίρος μπορούσε να ανέρχεται σε δεκάδες χιλιάδες ευρώ εντός ενός εξαμήνου που ήταν η ποινή του δικαστηρίου. Δεν υπάρχουν επίσημα δεδομένα για την κυπριακή πορνική αγορά, αλλά γνωρίζουμε το μέγεθός της ελλαδικής και ενδέχεται αν έχει την ίδια άνοδο να είναι γύρω στο ένα δις ευρώ (στοιχεία από ιστοχώρο του ΚΕΔΕ).

Ορισμένα συνολικά μεγέθη εξαναγκαστικής πορνείας στην Ελλάδα, 1990-2002 καταδεικνύουν αύξηση των εκδιδομένων ατόμων από 2100 το 1990 (με 37 εκ. ευρώ τζίρο) σε 19400 το 2000 (935 εκ. ευρώ τζίρο) και δεκαπλασιασμό της πελατείας [με βάση στοιχεία από πίνακες, Λάζος, 2002 τόμος 1; 221 και τόμος 2; 121]. Σε ό,τι αφορά στα έσοδα στην Ελλάδα για το «πορνικό μίσθωμα» για την περίοδο αυτή ανά κατηγορία «πορνικού τομέα» γνωρίζουμε ότι η πιο προσοδοφόρα κατηγορία ήταν το κατοίκον, έπειτα το μασάζ, σε λιγότερο βαθμό το μπαρ, μετά το πεζοδρόμιο και το λιγότερο προσοδοφόρα την απασχόληση σε οίκο ανοχής [στοιχεία από πίνακα με τίτλο «Μέγιστα και ελάχιστα πορνικού μισθώματος για την περίοδο 1990 – 2000 (σε δραχμές και ευρώ)», Λάζος, 2012; 419].

Σύμφωνα με το *Trafficking Persons Report* (TIP) *June 2017* του State Department φαίνεται ότι κατά το έτος 2016 η Ελλάδα διερεύνησε 25 υποθέσεις για 97 άτομα (18 υποθέσεις διεθνικής σωματεμπορίας και επτά εξαναγκαστικής πορνείας) σε αντίθεση με 117 άτομα σε 32 υποθέσεις (26 διεθνικής σωματεμπορίας και 6 εξαναγκαστικής πορνείας) το 2015. Το 2015 καταδικάστηκαν 9 διακινητές με 10-15 έτη φυλάκης και πρόστιμα από 10 ως 100 χιλιάδες ευρώ. Ωστόσο, η αργή διαδικασία στις δικαστικές αίθουσες υπέσκαπτε τη στήριξη των θυμάτων ως μάρτυρες-κλειδιά στην υπόθεση μετά από την πάροδο χρόνου, σύμφωνα με τη θέση του TIP. Το US State Department στην εν λόγω Έκθεση ανέφερε και την ύπαρξη ανηλίκων ασυνόδευτων αγοριών από το Αφγανιστάν που εκδίδονται πλέον στην Ελλάδα για σκοπούς απλής επιβίωσης (survival sex) και όχι βιοπορισμού.

8.2.1.5 ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΠΟΡΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Η κατάσταση στην Κύπρο, σύμφωνα με την ίδια Έκθεση έχει ως εξής: Το 2015 στην Κύπρο διερευνήθηκαν 26 υποθέσεις (13 υποθέσεις διεθνικής σωματεμπορίας και 13 για εξαναγκαστική πορνεία), ενώ τον αμέσως προηγούμενο χρόνο 31 (7 υποθέσεις διεθνικής σωματεμπορίας και 24 για εξαναγκαστική πορνεία). Οι αριθμοί των υποθέσεων είναι σε Ελλάδα και Κύπρο με διαφορετικό μέγεθος σε έκταση και πληθυσμό παραδόξως παρόμοια και, ενδεχομένως, να συνδυάζεται με το φαινόμενο της έλλειψης χρηματοδότησης της Αστυνομικής Δύναμης στην Ελλάδα λόγω της ύφεσης, όπως αναφέρει η Έκθεση του US State Department.

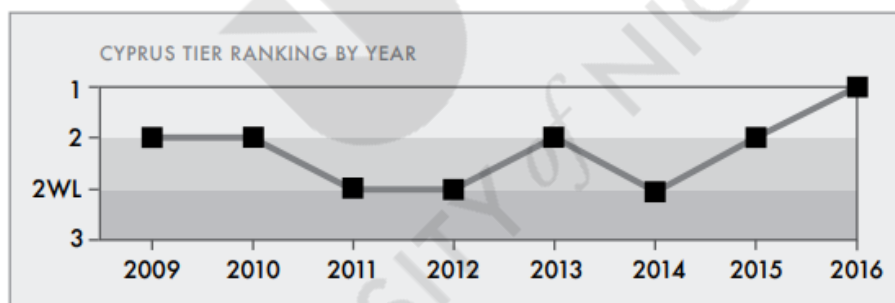
Η εμπορία προσώπων με διεθνικό χαρακτήρα περιλαμβάνει και το φαινόμενο του εξαναγκαστικού γάμου. Από τις 113 υποθέσεις εξαναγκαστικών γάμων για εξασφάλιση εγγράφων συνήθως, η Κύπρος άσκησε δίωξη σε 10 άτομα το 2016 και σε 30 το 2015, ενώ εκκρεμούν άλλες 37 υποθέσεις. Το φαινόμενο αυτό των εικονικών γάμων (sham marriages) συναντάται, σύμφωνα με πρόσφατη Έκθεση της Europol (2016; 29) στην Κύπρο, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιρλανδία, την Ολλανδία και τη Σουηδία με χώρες από την ΕΕ που αρχικά ανήκαν στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Η Έκθεση των ΗΠΑ του 2017 καταγράφει το γεγονός ότι τα δικαστήρια στην Κύπρο καταδίκασαν μόνο έναν διακινητή το 2016, ενώ το 2015 καταδίκασαν 31,9 το 2014 και 2 το 2013. Το γεγονός ότι και τα κυπριακά δικαστήρια καθυστερούν στην εκδίκαση υποθέσεων και θύματα ή βασικοί μάρτυρες φεύγουν από τη χώρα καταγράφηκε στα αρνητικά. Η κυπριακή κυβέρνηση δαπάνησε 254.560 ευρώ σε σύγκριση με τα μισά

(133750) τον προηγούμενο χρόνο (2015) ως οικονομική αρωγή στα θύματα μέσω του θεσμού του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Το 2016 η Αστυνομία προέβη σε συγκεκριμένες αλλαγές σε ό,τι αφορά στους και στις διερμηνείς, ειδικά σε περιπτώσεις καταγγελιών από διαλέκτους αραβοφώνων του Μαγκρέμπ, για να μην γίνονται λάθη στην απόδοση και να φαίνονται ασυνέπειες στις καταθέσεις, καθώς και στην επιλογή του φύλου των διερμηνέων από τα θύματα-καταγγέλλουσες.

Η Έκθεση *Trafficking Persons Report 2016* του US State Department (*TIP, 2016*; 149) είχε ήδη αναβαθμίσει την Κύπρο από το TIER 2 σε TIER 1, όπως φαίνεται από την πιο κάτω εικόνα:

ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ 8 – Η ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ STATE DEPARTMENT (2009-16)

Σε αυτή την Έκθεση το *TIP 2016* κάνει ιδιαίτερη αναφορά στην υποστηρικτική δράση της Ρίτας Θεοδώρου Σούπερμαν (*TIP, 2016*; 49), λειτουργού στο Γραφείο Καταπολέμησης Εμπορίας Προσώπων της Κυπριακής Αστυνομίας και την προσωπική ιστορία μίας Μολδαβής που ήρθε με ψευδείς υποσχέσεις ως φοιτήτρια. Η Σούπερμαν τη διέσωσε και την υποστήριξε καθόλη τη διάρκεια της δίκης. Η Έκθεση κάνει εύφημη μνεία και την προσπάθεια της χώρας να καταδιώξει περισσότερους εμπλεκόμενους σε

κυκλώματα διεθνικής σωματεμπορίας, αν και σχολιάζει, ότι οι πλείστοι δεν καταδικάστηκαν τελικά γι' αυτόν τον λόγο και ότι είχαν ηπιότερες ποινές.

Σε έκθεση της Europol του 2016 με τίτλο *Situation Report. Trafficking in human beings in the EU* περιγράφηκε με σαφήνεια ο τρόπος στρατολόγησης και εξαναγκασμού νεαρών γυναικών να συναινέσουν σε εικονικούς γάμους με άτομα κυρίως ινδικής ή πακιστανικής καταγωγής ή να εξωθηθούν στην πορνεία, σε περίπτωση άρνησης.

Δυστυχώς, σε πρόσφατο δημοσίευμα (www.24h.com.cy; 25-27/5/2018) γίνεται αναφορά σε δικοινοτική ημερίδα με σκοπό την καταπολέμηση της διεθνικής σωματεμπορίας (διοργάνωση του Cyprus Stop Trafficking, 23/5/2018). Εκεί αναφέρθηκε από την Hilary Marie Jonhson, λειτουργό της Αμερικανικής Πρεσβείας η εκ νέου υποβάθμιση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 2017 σε Tier 2, ενώ για τα κατεχόμενα ελέγχθη ότι είναι «ζώνη ατιμωρησίας της εμπορίας προσώπων». Να σημειωθεί, εντούτοις, ότι στην τελευταία Έκθεση *TIP 2019* η Κύπρος έχει και πάλι αναβαθμιστεί στην κατηγορία Tier 1.

8.2.2 Η ΥΠΑΡΞΗ ΔΙΕΘΝΙΚΗΣ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΩΝ «ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΔΩΝ» ΣΤΑ ΚΑΜΠΑΡΕ

Οι υποθέσεις που στοιχειοθετήθηκαν, καταχωρήθηκαν και εκδικάστηκαν σε κυπριακά ποινικά δικαστήρια από την Αστυνομία ή στο Ανώτατο κάθε έτος από το 2003 ως το 2016, όπως προκύπτει από διαθέσιμα στοιχεία στη Βάση Δεδομένων Cylaw, δεν είναι πολλές ετησίως, σε σημείο που θα μπορούσε να ισχύσει ο ισχυρισμός ότι δεν υφίσταται συστηματική και σε έκταση πορνεία στην Κύπρο, και πολύ περισσότερο διεθνική

σωματεμπορία. Η Έκθεση *Trafficking Persons Report 2016* θεωρεί ότι στην Κύπρο γίνεται εμπορία προσώπων και των δύο φύλων, τόσο ενηλίκων όσο και ανηλίκων για εξαναγκαστική εργασία και για εξαναγκαστική πορνεία 2016 (*TIP 2016*; 149), αλλά δεν αναφέρει κατά πόσο άνδρες ή ανήλικοι άνδρες ωθούνται εκτός από την εξαναγκαστική εργασία και σε εξαναγκαστική πορνεία. Ωστόσο, σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΗΕ και άλλων ερευνητών (Cox, 2017; 1) είναι ότι το 98% των ατόμων που είναι θύματα εμπορίας προσώπων είναι γυναίκες και κορίτσια και το 66% αυτών των γυναικών που διοχετεύεται σε ευρωπαϊκές χώρες εξωθείται στην εξαναγκαστική πορνεία που συνεπάγεται την άσκηση έμφυλης βίας.

Ωστόσο, το 2010 ήταν ένα κομβικό σημείο για το θέμα αυτό, που δεν επέτρεπε άλλο τον στρουθοκαμηλισμό της κυπριακής πολιτείας, της κυπριακής κοινωνίας και του δικαστικού σώματος και εκτιμάται από την γράφουσα ότι αποτέλεσε ένα *κρίσιμο σταυροδρόμι*. Αφενός, σε επίπεδο coordinative δημόσιου λόγου και σε επίπεδο επικοινωνιακού δημόσιου λόγου στη συνέχεια η υπόθεση Ράντσεβ (Cox, 2017; 4) έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό τα πράγματα μετά από την καταδίκη της Κύπρου στο ΕΔΑΔ το 2010, όπως και η προβολή του έργου της Ανδρούλας Χριστοφίδου Henriques μετά από την τιμητική βράβειυσή της από τη Χίλαρυ Κλίντον με το Διεθνές Βραβείο Γυναικείου Θάρρους για την προσπάθειά της να αναχαιτιστεί το φαινόμενο αυτό, σε επίπεδο επικοινωνιακού λόγου (communicative discourse).

Μετά από τον δημόσιο λόγο του ΕΔΑΔ, καθώς και τον δημόσια εκφερόμενο λόγο που κατά καιρούς προβαίνει η Henriques με το Cyprus Stop Trafficking, αρκετά πράγματα σταδιακά αλλάζουν ως προς την αποφυγή της συγκάλυψης από τα ΜΜΕ.

Οι ποινές των κυπριακών δικαστηρίων, όταν επιβάλλονταν προ της καταδίκης της Κύπρου στο ΕΔΑΔ από τον Ράντσεβ, σε άτομα που συλλαμβάνονταν επ' αυτοφώρω για πορνεία (στις γυναίκες πόρνες και όχι στους πορνοπελάτες) ή καταγγέλλονταν για σωματεμπορία (άνδρες ή γυναίκες), δεν ήταν αυστηρές ή αποτρεπτικές στις πλείστες των περιπτώσεων. Μετά την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης εξαιτίας της περίπτωσης Rantseva το 2014 το Μόνιμο Κακουργιοδικείο, την οποία το ίδιο το κείμενο της απόφασης των δικαστών την επικαλέστηκε, καταδίκασε το 2014 κοινοτικό υπήκοο που εκμεταλλευόταν αναλφάβητη ομοεθνή του με ελαφρά νοητική υστέρηση τόσο στο εξωτερικό όσο και στην Κύπρο σε όλες τις κατηγορίες και με υψηλές ποινές (23076/13).

Με εξαίρεση την Ανδρούλα Χριστοφίδου Henriques (SigmaLive, 13/4/2012), δεν υπήρξαν πολλές Κύπριες που επώνυμα και πολλές δεκαετίες προηγουμένως να δρουν και να καταγγέλουν τόσο τοπικά όσο και διεθνώς το φαινόμενο της σωματεμπορίας και να προσπαθούν να στηρίξουν τα θύματα-παραπονούμενες. Το αποτέλεσμα της δίκης Ράντσεβ στο ΕΔΑΔ και η διεθνής δημόσια καταδίκη μέσω των ΜΜΕ της Κύπρου επέφερε ένα πλήγμα στην κλασική μορφή της πορνείας μέσω των καμπαρέ με εισαγωγή «καλλιτέχνιδων» αλλά δεν σταμάτησε ποτέ το φαινόμενο της παροχής υπηρεσιών μέσα από εναλλακτικό είδος εγκαταστάσεων. Η εναλλακτική μορφή αυτών των υπηρεσιών δύσκολα στοιχειοθετείται και τυγχάνει καταδίκης στο δικαστήριο με βάση το δίκαιο της απόδειξης. Υπάρχει ανάγκη να παραμείνει το θύμα για χρόνια στην Κύπρο για να καταθέσει, ενώ δεν αμφισβητείται η ύπαρξη κυκλωμάτων συγκάλυψης με μια αλυσίδα ανδρών σε καίρια πόστα⁵² που μπορούσαν και μπορούν να

⁵² Στοιχεία από το κείμενο του ΕΔΑΔ για την υπόθεση Ράντσεβα: «Ο Επίτροπος [του Συμβουλίου της Ευρώπης] βεβαιώθηκε ότι οι ισχυρισμοί για δωροδοκίες σε θέματα

καθυστερήσουν, να αναστείλουν⁵³ την εκδίκαση μιας υπόθεσης ή και να επιτύχουν το αποτέλεσμα που επιθυμούν με πολλές μεθόδους⁵⁴, και ενδεχομένως να είναι διεφθαρμένοι. Η διαφθορά αγγίζει το ποσοστό του 56% (Cox, 2017; 4), και με επίκληση δεδομένα από τον οργανισμό του *International Transparency 2011*, η Cox αφήνει να εννοηθεί ότι χρηματίζονται αστυνομικοί, δικαστές και υπουργοί.

Μολονότι δεν υπάρχουν στοιχεία για την Κύπρο, η Henriques ανέφερε το 2007 ότι από τα 108 καμπαρέ μετά από την απαγόρευση της εισαγωγής «καλλιτέχνιδων» απέμειναν το 2015 (14/12/2015) μόνο 18 και αυτά υπολειπουργούσαν (*Reporter*, 14/12/2015).

Στο κείμενο των αποφάσεων που επιλέγησαν από την υποφαινόμενη με αναζήτηση λέξεων ή φράσεων όπως «αποζείν από κέρδη πορνείας», «σωματεμπορία» / «πορνεία» / «μαστρωπεία» κ.ά. αναδεικνύεται ότι οι υποθέσεις που έφτασαν στο δικαστήριο αφορούσαν γυναίκες που εκδίδονταν και όχι άνδρες, χωρίς να αποκλείεται

σωματεμπορίας στην αστυνομική δύναμη είναι μεμονωμένες περιπτώσεις. Οι [κυπριακές] αρχές ενημέρωσαν τον Επίτροπο ότι μέχρι τώρα, τρεις πειθαρχικές υποθέσεις [...]. Επιπλέον, κατά το έτος 2006, ένα μέλος της αστυνομικής δύναμης καταδικάστηκε σε 14 μήνες φυλάκισης και, εν συνεχεία, απολύθηκε από την υπηρεσία, κατόπιν καταγγελιών για σωματεμπορία».

⁵³ <http://dialogos.com.cy/blog/ena-katafigio-san-filaki/#.WqRiC1RuYdU>

Απόσπασμα από το άρθρο στην εφημερίδα στην οποία η κ. Χριστοφίδου αναφέρει ότι «οι δυο κοπέλες ήρθαν στην Κύπρο (μέσω συγγενικού τους προσώπου), για να εργαστούν στην Κύπρο σε ένα καφενείο για ένα χρόνο. Με το που πάτησαν το πόδι τους στην Κύπρο, βρέθηκαν κλεισμένες σε ένα καμπαρέ. [...] Ο αστυνομικός, ο οποίος της πήρε κατάθεση, τη ρώτησε σε ποιο καμπαρέ εργαζόταν. Μετά από λίγα λεπτά εμφανίστηκε στον σταθμό ο ιδιοκτήτης του μαγαζιού, ο οποίος παρέλαβε τη νεαρή και, στη συνέχεια, την ξυλοφόρτωσε και ο ίδιος για το «ατόπημά» της. Το χειρότερο από όλα είναι το γεγονός ότι στον αστυνομικό -για την καλή του πράξη- του έδωσαν δώρο τη μικρότερη αδερφή. [παρθένα και μνηστευμένη, εξ όσων αναφέρεται σε άλλο μέρος του δημοσιεύματος] Η τιμωρία του αστυνομικού ήταν να μετακινηθεί σε χωριό έξω από τη Λευκωσία για τρεις μήνες»..

⁵⁴ *ibid*

η ύπαρξη προσοδοφόρας αγοράς ανδρών για υπηρεσίες προς γυναίκες ή άνδρες, αλλά δεν έχει εξευρεθεί καταδίκη σε δικαστήριο.

Οι πλείστες γυναίκες, οι οποίες κατηγορούνταν ή κατάγγελλαν τον εξαναγκασμό τους σε πορνεία ήταν από ασιατικές ή αφρικανικές χώρες, χώρες της πρώην ΕΣΣΔ ή του πρώην ανατολικού μπλοκ αλλά και τη Δομινικανή Δημοκρατία⁵⁵. Η πορνεία εξασκούσαν στον χώρο των νυχτερινών κέντρων (καμπαρέ ή μπαρ) μετά τη λήξη της εργασίας των γυναικών σε αυτά σε άλλες εγκαταστάσεις ή σε χώρους όπως τα ινστιτούτα μασάζ-ρηλάξ ή κατοίκον και αλλού. Είναι υποθέσεις αναρτημένες στο δικαστήριο και αποφεύγεται η χρήση των ονομάτων των κατηγορουμένων είτε καταδικάστηκαν είτε όχι και η «φωτογράφιση» των εγκαταστάσεών τους ή το όνομα των θυμάτων.

Διευκρινίζεται ότι τα δεδομένα που αναφέρονται πιο κάτω αναφέρονται στη διεθνική σωματεμπορία που λαμβάνει χώρα στις ελεύθερες περιοχές και όχι στην ύπαρξη πορνοπελάτη που μεταβαίνει στα κατεχόμενα για σεξουαλικές υπηρεσίες σε νυχτερινά κέντρα ή ξενοδοχεία είτε ετεροφυλικής ή ομοφυλοφικής φύσης (*Πολίτης*, 27/2/2018 και *Newsbomb*, 20/10/2012) και μια παραπλήσια περίπτωση με την Οξάνα Ράντσεβα (*Dialogos*, 2/6/2015). Σημειώνεται ότι η ομοφυλοφική πράξη απαγορεύεται στα κατεχόμενα και διώκεται ακόμη ποινικά. Φαίνεται ότι η πορνική αγορά στα κατεχόμενα έχει εκτός από Τουρκοκυπρίους και τουρίστες, αρκετούς Ελληνοκύπριους πελάτες, καθώς και φοιτητές από άλλες μουσουλμανικές χώρες (κυρίως της Ινδικής

⁵⁵ Η συγκεκριμένη χώρα προέλευσης τονίζεται στις ετήσιες εκθέσεις του US State Department για την Κύπρο.

Χερσονήσου). Δεδομένου ότι αδιαμφισβήτητα τα κατεχόμενα φημίζονται για τζόγο και πορνεία ασκούμενα σε νυχτερινά κέντρα (night club) ή αλλού, με υψηλά έσοδα από τις δύο αυτές «νόμιμες» υπηρεσίες στο χώρο που δεν ασκεί έλεγχο η Κυπριακή Δημοκρατία, ο Constantinou θεωρεί ότι η μετριοπαθής στάση της Κύπρου ως κράτους για την πάταξη της πορνείας είναι ακριβώς εξαιτίας, αφενός, της προσπάθειας να διατηρήσει τη νομιμότητα, τη διπλωματική σχέση με τις ΗΠΑ και την ΕΕ σε ό,τι αφορά στο πολιτικά ορθό πράττειν και, αφετέρου, να μην χάνει εισοδήματα που ο *πορνοπελάτης* (Ελληνοκύπριος ή τουρίστας) θα «απολαμβάνει» στα κατεχόμενα με συνέπεια να υπάρχει απώλεια εσόδων για το κράτος (Constantinou, 2013; 289).

Υποθετικά ομιλώντας, αν 4000 άτομα λάμβαναν ετησίως μέσω καλλιτεχνικού πράκτορα τη βίζα καλλιτέχνιδας το ποσό των 40 εκ. λιρών ήταν έσοδα ετησίως για το κράτος. Ο εξευρωπαϊσμός του κυπριακού κράτους με την κατάργηση της βίζας καλλιτέχνιδας πέντε χρόνια μετά από την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, όπως και με το άνοιγμα των οδοφραγμάτων το άνοιγμα της *πορνικής αγοράς* για τους Ελληνοκυπρίους στα κατεχόμενα, οδήγησε ουσιαστικά ως τη δημιουργία μιας παράλληλης *πορνικής αγοράς* του τύπου των καμπαρέ στα κατεχόμενα και μιας εναλλακτικής *πορνικής αγοράς* με τις τουριστικές άδειες αλλοδαπών σε διαμερίσματα και άλλα υποστατικά που λειτουργούν με άλλες υπηρεσίες, όπως: μασάζ-ρηλάξ ή του σεξ στον δρόμο από οικιακές βοηθούς από τρίτες χώρες (Constantinou, 2016; 218).

8.3 Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΡΝΕΙΑΣ, ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΟΡΝΟΠΕΛΑΤΗ

8.3.1 ΤΟ ΣΟΥΗΔΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΠΟΡΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΚΥΠΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΟΥΗΔΟΥ ΠΟΡΝΟΠΕΛΑΤΗ

Η «Συζήτηση για την καταστολή του δουλεμπορίου και την εκμετάλλευση της πορνείας από τρίτους» (1949), σύμφωνα με διαδικτυακή ανάρτηση από το Γραφείο της Υπάτης Αρμοστείας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ΟΗCHR, έχει επικυρωθεί ως Συνθήκη (1951) μόλις από τα 72 από τα 185 κράτη-μέλη του ΟΗΕ (Μοντζίνι, 2007, έκδοση στα ιταλικά 2002; 174-175), ενώ η Wikipedia (με σχετική επιφύλαξη) εν έτει 2018 αναφέρει 82. Δεν έγινε εύκολα αποδεκτή από πολλές χώρες (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ολλανδία) διότι προνοούσε την απαγόρευση ακόμη και της συναινετικής επιλογής της άσκησης της πορνείας στο άρθρο 1, στο σύνολο της επικράτειάς του, συμπεριλαμβανομένων και όλων των αποικιών τους (Limoncelli, 2010; 92). Στις μέρες μας αρκετές χώρες (η Γερμανία, η Ολλανδία, η Νέα Ζηλανδία, η Ελλάδα και η Τουρκία κ.ά.) θεωρούν την πορνεία νόμιμη και αυτή ρυθμίζεται ως «επάγγελμα».

Στις μέρες μας παγκοσμίως τυγχάνουν εκμετάλλευσης (σεξουαλικής, εργασιακής ή οργάνων) τουλάχιστον 20,9 εκατομύρια με προέλευση μόλις 1,5 από Βόρεια Αμερική και Ευρώπη και άλλες προηγμένες χώρες, ενώ το ένα τέταρτο αυτών είναι ανήλικα και το κέρδος ανέρχεται στα 150 δισεκατομύρια δολάρια (Williams, 2018; 8, ιστοχώρος του ILO).

Η εμπορία προσώπων συνδέεται άμεσα και με την εξαναγκαστική πορνεία ως φαινόμενο. Αυτό αποδέχεται και αναδεικνύει στις Τοποθετήσεις της, όπως θα διαφανεί πιο κάτω και η Επίτροπος Διοίκησης. Το μοντέλο, το οποίο εισηγείται η Επίτροπος, προσομοιάζει με το σουηδικό μοντέλο. Στη Σουηδία έρευνα απέδειξε ότι μόλις το 12,7%

του δείγματος έκανε χρήση αγοραίου σεξ με ποσοστό 58% να είναι μόνο μία ή δύο φορές, ενώ το 80% των ερωτηθέντων είχαν προβεί σε τέτοια ενέργεια εκτός της χώρας (Hagstedt, Korshell and Skagerö, 2009; 164). Στην Κύπρο δεν έχει διεξαχθεί τέτοιας μορφής έρευνα, παρόλο που υπάρχουν σημαντικές κοινωνιολογικές έρευνες, όπως της Ramona Lenz με τίτλο «Εμπόριο Γυναικών στην Κυπριακή Δημοκρατία. Στα άκρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: εργαζόμενες μετανάστριες από την Ανατολική Ευρώπη στην ερωτική βιομηχανία της Κυπριακής Δημοκρατίας». Έτσι, δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα την έκταση και τη συχνότητα των πορνικών υπηρεσιών, τις οποίες αναζητεί ο Κύπριος πορνοπελάτης ως καταναλωτικό κοινό.

Η ειδοποιός διαφορά του Κύπριου πορνοπελάτη με τον Σουηδό αφορά στη νοοτροπία, εκτός από την ίδια την αποτρεπτική νομοθεσία και τη δυνατότητα της χρήσης άρσης των επικοινωνιών. Οι Σουηδοί θεωρούν ότι «ο πραγματικός άνδρας δεν αγοράζει το σεξ» (Hagstedt, Korshell and Skagerö, 2009; 165), ενώ αντίθετα οι Κύπριοι θεωρούν ότι ο πραγματικός άντρας αγοράζει σεξ και δεν είναι κάτι κακό αν δεν το παρακάνει (συνέντευξη «Βάσου», Lenz, 2006; 111, Φιλαρέτου, 2010; 60-61 - συνεντεύξεις με πορνοπελάτες). Για τον πορνοπελάτη, ενδεχομένως Ελληνοκύπριο στα κατεχόμενα, δεν υπάρχει κάποια αναφορά στη βιβλιογραφία, αλλά ανάλογες επιστημονικές έρευνες για την πορνεία στα κατεχόμενα έχουν συγγράψει οι Lisaniler, Rodríguez & Uğural το 2005 (Lenz, 2006; 16) και το 2008.

8.3.2 ΣΥΝΟΨΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΑΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΓΙΑ ΠΤΥΧΕΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΝΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΙΔΙΟ ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΗΣ

Όπως ήδη είδαμε προηγουμένως, το Γραφείο της Επιτρόπου ασχολήθηκε αυτεπάγγελα με το καθεστώς εισόδου και εργασίας των «καλλιτέχνιδων» το 2003 με αφορμή την υπόθεση Ράντσεβα. Στη συνέχεια εκτός από ατομικά παράπονα το Γραφείο προέβη το 2013 και το 2014 σε Τοποθετήσεις για το θεσμικό πλαίσιο καταπολέμησης της εμπορίας προσώπων [που συμπεριλαμβάνουν και τη διεθνική σωματεμπορία] (2013) και το θεσμικό πλαίσιο καταπολέμησης της πορνείας (2014). Το 2015 το Γραφείο της Επιτρόπου εξέτασε το ενδεχόμενο να ποινικοποιηθεί η εκμετάλλευση ενός θύματος διεθνικής σωματεμπορίας από έναν πορνοπελάτη.

Από τις Τοποθετήσεις αυτές του Γραφείου της Επιτρόπου εξάγονται χρήσιμες πληροφορίες, συμπεράσματα αλλά και αλλαγές που πρέπει να υιοθετηθούν. Καταρχάς, το Γραφείο της Επιτρόπου (παρουσίαση λειτουργιών του Γραφείου της Επιτρόπου μέσω διαδικτυακής πηγής) υιοθετεί την ίδια θέση με την Williams ότι το ρίσκο από τη διεθνική εμπορία 20,9 εκατομμυρίων προσώπων (για σεξ, εργασία, εκμετάλλευση οργάνων) είναι πολύ χαμηλό, ενώ τα έσοδα ιδιαίτερα σημαντικά που ενδέχεται να αποφέρουν 150 δις δολάρια ετησίως (Williams, 2018; 7). Γενικά, στις εκθέσεις και τις Τοποθετήσεις της Επιτρόπου επισημαινόταν με επίταση ότι τα κρούσματα των θυμάτων της εμπορίας αυξάνονταν κι ότι ως φαινόμενο η πορνεία είχε έμφυλο πρόσημο και ήταν αλληλένδετο με την κινητικότητα-μετανάστευση. Τα εγχώρια δεδομένα χρειάζονται ευρύτερες συνέργειες και συνεκτικούς χειρισμούς, οι οποίοι να αποβλέπουν στην προστασία των γυναικών με τον σχεδιασμό προγραμμάτων εξόδου από την πορνική αγορά, την τροποποίηση του Ποινικού Κώδικα, έτσι ώστε να θεωρείται έμφυλο ποινικό αδίκημα και όχι κατά των ηθών, καθώς και με την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας.

Ειδικά, σε ό,τι αφορά την «Τοποθέτηση «αναφορικά με το πλαίσιο πρόληψης και καταπολέμησης της εμπορίας προσώπων στην Κύπρο το 2013 (Α/Δ 4/2013) αποδεικνύεται από τη σύνοψη των μέχρι τότε υποθέσεων που εξετάστηκαν από την Επίτροπο ο καταλυτικός ρόλος της Ανδρούλας Χριστοφίδου Henriques / Cyprus Stop Trafficking.

Δεδομένου ότι η εμπορία περιλαμβάνει πάρα πολλές μορφές, όπως ήδη ειπώθηκε, σε μία ή περισσότερες μορφές όπως εξαναγκαστική πορνεία, εργασία ή τέλεση γάμου [ή και εξαναγκαστική εγκυμοσύνη ενδεχομένως] δίνουμε έμφαση σε μια νέα μορφή «θηλυκοποίησης της φτώχειας», όπως αναφέρει η Επίτροπος στην υποενότητα που ακολουθεί. Αυτή συνδέεται με μορφή βίας και εκμετάλλευσης κατά των γυναικών μέσα από εικονικούς ή εξαναγκαστικούς γάμους και ό,τι αυτοί συνεπάγονται.

8.3.3 Η ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΕΙΚΟΝΙΚΩΝ Η/ΚΑΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΓΑΜΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΧΑΙΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ – ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ, ΤΟΥ ΑΡΧΗΓΟΥ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΑ ΠΡΟΣΦΑΤΟ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ ΣΕ ΕΞΕΛΙΞΗ

Για τους εικονικούς γάμους (εικονικούς ή/και εξαναγκαστικούς εικονικούς) είχε προβεί σε τοποθέτηση ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναφορικά με τον εντοπισμό και τη μεταχείριση θυμάτων trafficking στα πλαίσια εικονικών/εξαναγκαστικών γάμων (Α/Δ 1, 2016, 9 Μαρτίου 2016).

Κυκλώματα από χώρες της ΕΕ, όπως τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, διακινούν γυναίκες στην Κύπρο για να συνάψουν γάμους με υπηκόους τρίτων χωρών, έτσι ώστε οι τελευταίοι να αποκτήσουν δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και παραμονής στην ΕΕ

ως μέλη οικογένειας Ευρωπαίου. Άλλες γυναίκες το γνώριζαν εκ των προτέρων, ενώ άλλες ήρθαν με παραπλανητικές υποσχέσεις, άλλες έτυχαν θύματα οικονομικής εκμετάλλευσης, εγκλεισμού ή / και σωματικής βίας. Παράπονο Λεττονής υπηκόου για την παράλειψη της Αστυνομίας να προστατέψει την ίδια καταγγέλθηκε στην Επιτροπή (Α/Π 788/2015) μετά την αναχώρησή της.

Η διαδικασία μετά από το γάμο με Ευρωπαίο πολίτη, όπως έπραξε ο φοιτητής – «σύζυγος» της παραπονουμένης από ασιατική χώρα είναι η υποβολή αιτήματος για έκδοση «Δελτίου διαμονής» μέλους οικογένειας πολίτη της ΕΕ, εφόσον η ίδια είχε προβεί σε «Βεβαίωση Εγγραφής» ως πολίτιδα της ΕΕ. Η διερεύνηση της Επιτροπής εκτός από τη λήψη καταθέσεων και υλικού από τα Τμήματα που εξέδωσαν τα εν λόγω έγγραφα έγινε και από τον Αρχηγό της Αστυνομίας για τυχόν ευθύνες για τη μη διερεύνηση της περίπτωσης κατά πόσο η νύφη ήταν θύμα εμπορίας προσώπων.

Ο Αρχηγός της Αστυνομίας αναφέρει το 2015 στη γραπτή του απάντηση στοιχεία που χρήζουν θεσμικών αλλαγών και από τα πιο κάτω διαφαίνεται η αξία του δημόσιου λόγου της Επιτροπής με τα συναρμόδια κυβερνητικά τμήματα στη χάραξη μιας αποτελεσματικής κρατικής πολιτικής για την εμπορία προσώπων:

«Το παράπονο της υπό αναφορά αλλοδαπής δεν έχει περιέλθει σε γνώση του Γραφείου Καταπολέμησης Εμπορίας Προσώπων και, ως εκ τούτου, δεν έχει τύχει χειρισμού.

Όσον αφορά στον τρόπο που το Γραφείο Καταπολέμησης Εμπορίας προσώπων συνεργάζεται με το Τμήμα Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης ή άλλες εμπλεκόμενες αρχές για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων, η οποία γίνεται μέσω της τέλεσης αναγκαστικών γάμων, μέχρι το παρόν στάδιο δεν έχει τροχοδρομηθεί οποιαδήποτε διαδικασία για συνεργασία μεταξύ του Γραφείου Καταπολέμησης Εμπορίας Προσώπων, του Τμήματος Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης ή και των Δημαρχείων. Η εν λόγω

συνεργασία θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα στα πλαίσια του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς, ο οποίος βρίσκεται υπό επεξεργασία από το Υπουργείο Εσωτερικών. Ωστόσο, η συνεργασία θεωρείται δεδομένη με την ΥΑΜ, και ειδικότερα το Τμήμα εξέτασης των γάμων, που ενημερώνει το Γραφείο Καταπολέμησης Εμπορίας Προσώπων για ανάλογο χειρισμό στην περίπτωση που κάτι τέτοιο γίνει αντιληπτό».

Στο κείμενο της Επιτρόπου γίνεται αναφορά από τον Αρχηγό της Αστυνομίας για τον Εθνικό Μηχανισμό Αναφοράς:

«ο οποίος συνιστάται στο μηχανισμό συνεργασίας μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων και ο οποίος εγκαθιδρύεται με βάση τον Νόμο, αποσκοπεί στην τυποποίηση και συντονισμένη τήρηση της διαδικασίας που ξεκινά από τον εντοπισμό δυνητικών θυμάτων μέχρι και την πλήρη πρόσβαση των αναγνωρισμένων θυμάτων στα δικαιώματά τους. Ωστόσο, μέχρι σήμερα ο Μηχανισμός δεν έχει τεθεί σε εφαρμογή, ενώ εξ όσων είναι υπόψη μας, το σχετικό Εγχειρίδιο που βρίσκεται υπό επεξεργασία δεν περιλαμβάνει ειδικές προβλέψεις ειδικά για την περίπτωση πιθανών θυμάτων εμπορίας και εκμετάλλευσης, μέσω εικονικών γάμων».

Ο Αρχηγός θεωρεί ότι μετά από αστυνομικές επιχειρήσεις αναγνωρίστηκαν 5 εικονικοί γάμοι το 2014 και 2 το 2015 και ανέφερε ως μέτρο καταστολής σε τέτοια περίπτωση είναι:

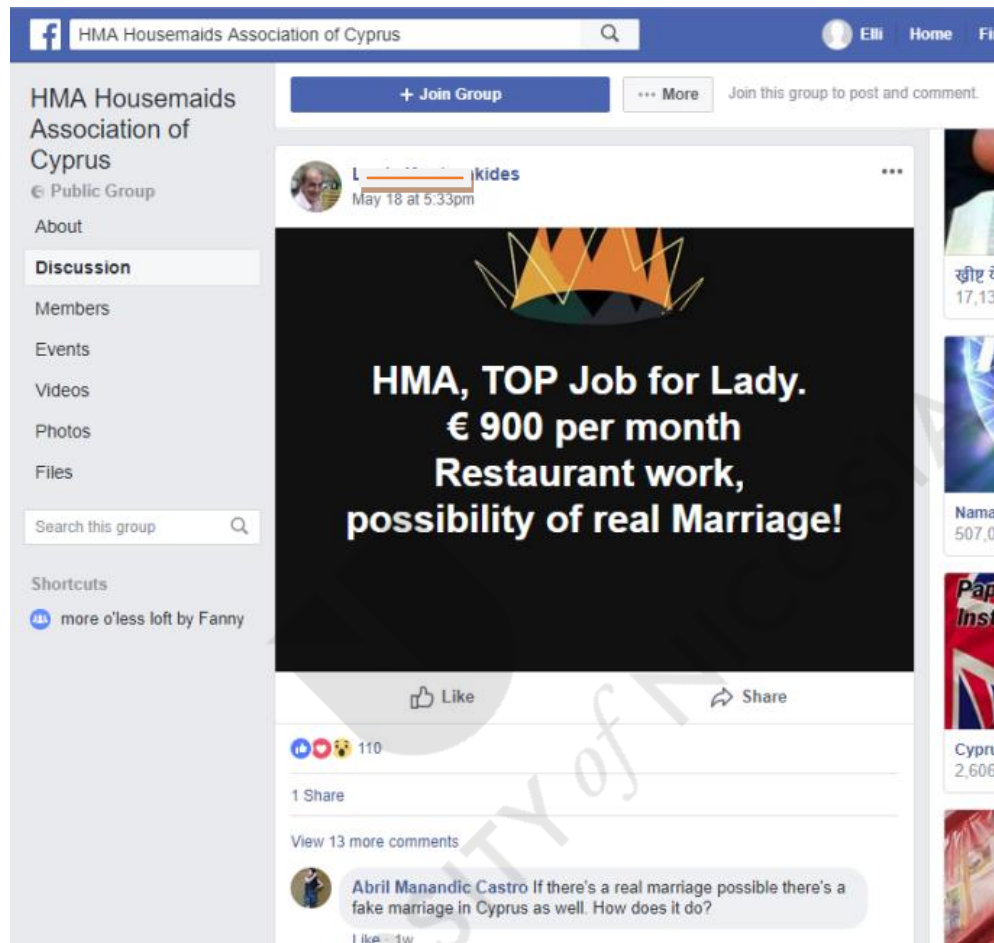
«Εάν τεκμηριωθεί πράγματι εικονικότητα του γάμου και άρα προσπάθεια κατάχρησης των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτόν, τότε το κράτος έχει δικαίωμα να αρνηθεί, τερματίσει ή ανακαλέσει οποιοδήποτε δικαίωμα σχετίζεται με την ελεύθερη κυκλοφορία πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

Η αλήθεια είναι όμως ότι τα κυκλώματα θα συνεχίσουν να υπάρχουν. Στην εφημερίδα 24h (30/3-1/4/2018, σελ. 12-13) γινόταν αναφορά σε τεκταινόμενα στο Κακουργιοδικείο Λευκωσίας που έλαβαν χώρα 27/3/2018. Ανάμεσα στους κατηγορούμενους, ένας αποφυλακισθείς διδάκτωρ της νομικής επιστήμης και τέως δικηγόρος κατηγορείτο για

καταδολίευση της Κυπριακής Δημοκρατίας με τέλεση εικονικών γάμων μαζί με τρία πρόσωπα από ΕΕ και τρεις Ασιάτες (δύο φοιτητές κι έναν αιτητή πολιτικού ασύλου). Τρεις Ρουμάνες είχαν παραπλανηθεί και εγκλεισθεί σε υποστατικά στη Λευκωσία με σκοπό τον εξαναγκασμό για τέλεση εικονικών γάμων, κάτι που αποτελεί κακούργημα. Οι άλλες δύο παραπονούμενες δεν προσήλθαν να δώσουν κατάθεση. Η ίδια είχε ξεφύγει και κατήγγειλε την υπόθεση στην αστυνομία.

Η χρήση του facebook ως μέσου κοινωνικής δικτύωσης παρέχει πληροφορίες για το θέμα των «γάμων», μέσω συζήτησης περί του αντιθέτου, δηλαδή ενός «πραγματικού γάμου». Η φωτογραφία είναι snapshot από το ανοικτό προφίλ στο Facebook των Housemaids Association of Cyprus που διαχειρίζεται για λογαριασμό τους ένας ηλικιωμένος Κύπριος. Εκεί διαφημίζονται συνεχώς ευκαιρίες για νέες θέσεις εργασίας για αλλοδαπές, οι οποίες ενθαρρύνονται να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να εξασφαλίσουν αποδέσμευση από τον εργοδότη της (Job release), με σκοπό μια νέα εργασία πιο προσοδοφόρα και με καλύτερες συνθήκες ή live out. Η “top job for Lady. ... Restaurant work, possibility of real Marriage!” αναρτήθηκε στις 25/5/2018.

ΕΙΚΟΝΑ 5 – ΔΗΜΟΣΙΟ ΠΡΟΦΙΛ ΣΤΟ FACEBOOK- HOUSEMAIDS ASSOCIATION OF CYPRUS –
“RESTAURANT WORK - POSSIBILITY OF A REAL MARRIAGE!”

Κάποιοι αλλοδαπός επισκέπτης του ιστοχώρου στο κάτω μέρος της ανάρτησης διερωτάται «αν υπάρχει πραγματικός γάμος στην Κύπρο, πιθανότατα υπάρχει και εικονικός. Πώς γίνεται αυτό;» Δεν λαμβάνει απάντηση διότι στην πραγματικότητα, λόγω *θηλυκοποίησης της φτώχειας*, γυναίκες από ασιατικές χώρες (τρίτες χώρες) ενδέχεται να δεχθούν πίεση να προσφέρουν πιθανότατα «σεξουαλικές υπηρεσίες» προς τον ιδιοκτήτη του υποστατικού και εργασία στον επαγγελματικό του χώρο. Η υπόσχεση για αμοιβή ενδεχομένως μετά τον «πραγματικό γάμο» να μην υλοποιηθεί στις καλύτερες

των περιπτώσεων αυτών, ενώ στη χειρότερη το υποστατικό να είναι χώρος παροχής και πορνικών υπηρεσιών και ο γάμος ένα είδος «φυλακής» που θα αποτρέπει μια γυναίκα από την εξασφάλιση μαρτυρίας εναντίον του συζύγου.

8.3.4 Η ΕΥΘΥΝΗ ΠΕΛΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Η Δημόσια Τοποθέτηση της Επιτροπής σχετιζόταν με την ευθύνη πελατών των σεξουαλικών υπηρεσιών από θύματα εμπορίας. Από τον δημόσιο λόγο που αναπτύσσει στο κείμενο -Τοποθέτησή της Α/Δ Α/2016, 10/3/2016 γίνεται αναφορά στη συμμετοχή της σε συζήτηση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ίσων Ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών για το εν λόγω θέμα.

Η Επίτροπος στον εν λόγω δημόσιο λόγο διασυνδέει τη διεθνική σωματεμπορία με την εξαναγκαστική πορνεία και το έμφυλο πρόσημο στο φαινόμενο της ακούσιας μετανάστευσης. Επιπλέον, θεωρεί ανεπαρκές μέτρο την ποινική δίωξη των εμπόρων και των εκμεταλλευτών και επισημαίνει την ανάγκη για λήψη ουσιαστικών προληπτικών μέτρων που περιλαμβάνουν την ευθύνη του πορνοπελάτη, για να αναχαιτιστεί «η διαιώνιση του κύκλου της εκμετάλλευσης των θυμάτων». Επικαλείται τις τροποποιήσεις στην νομοθεσία άλλων χωρών της ΕΕ για ποινικοποίηση υπηρεσιών διεθνικής σωματεμπορίας και την Οδηγία 2011/36 της ΕΕ.

Η Κύπρος πρόσφατα τροποποίησε την νομοθεσία για την εμπορία προσώπων με ποινές φυλάκισης ως 10 έτη ή χρηματικές ως 50.000 για όποιον χρησιμοποιεί υπηρεσίες θύματος εμπορίας. Η Επίτροπος θεώρησε ότι η προστασία του θύματος

είναι ευνοϊκότερη και αυστηρότερη για τον χρήστη των εν λόγω υπηρεσιών [πορνοπελάτη] με τις πρόνοιες της νομοθεσίας και «μετατίθεται για πρώτη φορά σημαντικό μέρος της ευθύνης για την εκμετάλλευση των προσώπων στους πελάτες των υπηρεσιών, που θεωρούνται πλέον ποινικά και κοινωνικά υπεύθυνοι για τη θυματοποίηση και την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διακυβεύονται κατά την αγορά των υπηρεσιών».

Διαπιστώνει μετά λύπης της στην Τοποθέτησή της, ανάμεσα σ' άλλα, ότι δεν είχε ασκηθεί δίωξη σε πορνοπελάτη στη βάση της υπό αναφορά νομοθετικής πρόνοιας, ούτε έγιναν επαρκείς ενέργειες διάχυσης της πρόνοιας της νομοθεσίας προς τους δημόσιους λειτουργούς πρώτης γραμμής ή στο κοινό.

«Παρότι αυτό που εξετάζεται με την παρούσα Τοποθέτησή μου δεν είναι καθ' εαυτό το περιεχόμενο των δηλώσεων που έγιναν την περασμένη εβδομάδα από Μέλος του Κοινοβουλίου, θεωρώ σκόπιμο να σημειώσω ότι αυτού του είδους οι δηλώσεις, ανεξαρτήτως πρόθεσης, αντιτίθενται στην ουσία και το πνεύμα της νομοθετικής πρόνοιας για ποινικοποίηση του πελάτη, που είναι η απόδοση ποινικής και κοινωνικής ευθύνης σε κάθε πρόσωπο που αγοράζει σεξουαλικές υπηρεσίες, συμβάλλοντας έτσι στη σεξουαλική εκμετάλλευση προσώπων. Κάθε υπόνοια εξίσωσης του πελάτη με τα θύματα της εμπορίας ή εκ προοιμίου αθώωσης του συνιστά, συνακόλουθα, καλλιέργεια κουλτούρα ανοχής έναντι στην αντίστοιχη συμπεριφορά και πλήττει τις ευρύτερες προσπάθειες πρόληψης και καταπολέμησης του φαινομένου της εμπορίας προσώπων.

Η αναζήτηση σεξουαλικών υπηρεσιών εκ μέρους των ανδρών γίνεται με πλήρη γνώση και ελεύθερη βούληση και αφορά σε γυναίκες εκβιαζόμενες, απειλούμενες και υποκείμενες σε καθεστώς ανελευθερίας. Προκαλεί, δε έκπληξη το γεγονός ότι την ίδια στιγμή που ο εγχώριος νομοθέτης επέλεξε να νομοθετήσει

κατά τρόπο που διευκολύνει την άσκηση ποινικών διώξεων εναντίον των πελατών, χωρίς την απαίτηση της άμεσης γνώσης εκ μέρους τους για τις συνθήκες της προσφοράς των σεξουαλικών υπηρεσιών, προβάλλεται, ταυτόχρονα, μέσα από δημόσιες δηλώσεις η άποψη περί εξίσωσης ευθυνών ή ακόμα και θυματοποίησης των ανδρών πελατών.

Η αντιστροφή των ρόλων ή των ευθυνών που φέρουν οι πελάτες ως προς την αποτροπιαστική αυτή μορφή εκμετάλλευσης των γυναικών, η εξισωτική αντίληψη ως προς το βαθμό ευθύνης τους με τα θύματα ή ακόμη και η «θυματοποίηση» τους, είναι απαράδεκτη, αποπροσανατολιστική και αξιοπερίεργη. Η επιλογή της εκμετάλλευσης είναι του δράστη και όχι του θύματος.

Παραμένει ζητούμενο η ενεργοποίηση της πρόνοιας για ποινικοποίησή του».

Στον δημόσιο λόγο της Επιτρόπου η αναφορά για χρήση πορνικών υπηρεσιών αναφέρεται σε αντίδραση βουλευτή. Δεν κατέστη δυνατό να δούμε αν είναι το ίδιο πρόσωπο που ένα χρόνο νωρίτερα κατά τη διάρκεια συνεδρίου στο Γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τίτλο «Εμπορία Γυναικών, Συνενοχή του Πελάτη;» παραδέχθηκε την επίσκεψη σε οίκους ανοχής. Τότε είχε δημιουργηθεί μεγάλη αντίδραση με τη δημοσίευση των θέσεων των συμμετεχόντων στο συνέδριο στον ημερήσιο τύπο. Παρατίθενται τα δημοσιεύματα στην 24h και τη *Σημερινή*:

Δημοσίευμα στην 24h: «"Θύελλα" αντιδράσεων για τις δηλώσεις Ματπουρίδη

Η Βουλευτής του ΑΚΕΛ Σκεύη Κουκουμά διερωτήθηκε εάν η παραδοχή του Βουλευτή [...], ότι επισκέφθηκε οίκους ανοχής αποτελεί παραδοχή λάθους, ή αποτελεί προσπάθεια για να νομιμοποιηθεί στη συνείδηση του κόσμου το επάγγελμα της πόρνης.

Ένας από τους ομιλητές ήταν ο βουλευτής [...] τον οποίο, έκπληκτοι οι παρεβρισκόμενοι άκουσαν να δηλώνει ότι έχει αγοράσει κατά καιρούς

ερωτική συντροφιά. [...] Το πρόβλημα της πορνείας είναι πρόβλημα που κρύβουμε κάτω από το χαλί και δεν αντιμετωπίζουμε στις σωστές του διαστάσεις, πρόσθεσε αναφέροντας ότι ξέρουμε πως οι μετανάστριες στα σοκάκια της Λευκωσίας πουλιούνται για 5 ευρώ. [...]

Η Βουλευτής του ΑΚΕΛ πρόσθεσε πως η συζήτηση για την πορνεία πρέπει να στραφεί προς την ποινικοποίηση της ζήτησης και της αγοράς υπηρεσιών. Ο Πρόεδρος του ΔΗΚΟ Νικόλας Παπαδόπουλος υπέβαλε στον κ. [...] το ερώτημα εάν η εισήγηση του αφορά τη νομιμοποίηση της μαστροπείας και του αποζείν από κέρδη πορνείας, επειδή όπως ανέφερε η πορνεία είναι νόμιμη, παράνομο είναι να ζεις από κέρδη πορνείας, δηλαδή η μαστροπεία.

(24h, 23/03/2015)

Το δεύτερο δημοσίευμα στη *Σημερινή* είναι εκτενέστερο παρουσιάζεται σε αποσπασματα γίνεται αναφορά του ίδιου βουλευτή, ο οποίος διετέλεσε και μέλος στις κοινοβουλευτικές Επιτροπές Νομικών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων:

«Πρώτος ο αναμάρτητος τον λίθο βαλέτω». Πέρασαμε όλοι οι άντρες, ή οι πλείστοι άντρες, από τη διαδικασία του πελάτη. Η προσωπική μου εμπειρία ως πελάτη, είναι ότι πράγματι, θα πρέπει ο καθένας που προτίθεται να χρησιμοποιήσει κυρίως ερωτικής φύσεως υπηρεσίες, να είναι πολύ προσεκτικός, έτσι ώστε να διαπιστώνει ότι οι συνθήκες υπό τις οποίες απολαμβάνει τις υπηρεσίες αυτές, δεν συνιστούν εκμετάλλευση.

[...]

Μια υπόθεση με πελάτες κατηγορουμένους

Μεταξύ των ομιλητών στη συζήτηση ήταν και ο Ανώτερος Αστυνομός [...], Αστυνομικός Διευθυντής του Τμήματος Γ΄ του Αρχηγείου Αστυνομίας, όπου υπάγεται το Γραφείο της Αστυνομίας για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Προσώπων, ο οποίος παρατήρησε μεταξύ άλλων ότι «**δεν υπάρχει καμιά καταδίκη πελάτη σωματεμπορίου με βάση τον νέο νόμο του 2014, απλώς υπάρχει τώρα υπό διερεύνηση μια υπόθεση, όπου οι πελάτες αντιμετωπίζονται ως κατηγορούμενοι**». [...] Χρειάζονται αλλαγές στη

νομοθεσία που αφορά τα τηλεπικοινωνιακά δεδομένα για σκοπούς απόδειξης και πρέπει να ψηφιστεί νόμος για υπό κάλυψη πράκτορες, ως ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια μας». Πρόσθεσε ότι «απαραίτητο στοιχείο για τιμωρία των ενόχων, είναι η διασφάλιση επαρκούς και εξειδικευμένης υποστήριξης και προστασίας στα θύματα για τη συμμετοχή τους σε ποινικές διαδικασίες». [...] Κανένα αναγνωρισμένο θύμα εμπορίας δεν απελαύνεται, παρόλο που σε κάποιες περιπτώσεις, κατά λάθος, απελάθηκαν θύματα».

Σε σύντομο χαιρετισμό της, που προηγήθηκε των τοποθετήσεων των ομιλητών, η Αν. Επιμεταρτή του Γραφείου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Κύπρο Αλεξάνδρα Ατταλίδου υπενθύμισε ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «με ψήφισμά του έχει καλέσει τα κράτη μέλη να χτυπήσουν την πορνεία καταπολεμώντας τη ζήτηση και τιμωρώντας, μαζί με τους διακινητές και τους πελάτες, αλλά όχι τις γυναίκες που έχουν πέσει θύματα στα πλοκάμια αυτού του κυκλώματος. Ουσιαστικά το ψήφισμα προτείνει την υιοθέτηση και εφαρμογή του "σκανδιναβικού μοντέλου", βάσει του οποίου, κυρώσεις δέχονται αυτοί που αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες και όχι τα εκδιδόμενα άτομα.» [...]

Από την πλευρά της η Πρόεδρος της οργάνωσης Cyprus Stop Trafficking, Ανδρούλα Χριστοφίδου, παρατήρησε ότι «είναι απάνθρωπος ο τρόπος που χρησιμοποιούμε τα θύματα εμπορίας, ως μάρτυρες κατηγορίας, στις δίκες των σωματεμπόρων. Όποιος πήγε να παρακολουθήσει δίκη αυτής της μορφής, βγαίνει άρρωστος, με τη συμπεριφορά των δικηγόρων, το ουδέτερο χαμόγελο των δικαστών και με το καημένο το θύμα να υποφέρει» [...]

Αλλαγή νοοτροπίας και πρόληψη

Ελίζα Σαββίδου, Επίτροπος Διοικήσεως και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: «Με δεδομένη την εισαγωγή στη νομοθεσία, της ρύθμισης για ποινικοποίηση της χρήσης των υπηρεσιών του trafficking, θεωρώ ότι επιβάλλεται εκτεταμένη ενημέρωση γύρω από το νέο αυτό αδίκημα, και για τους λόγους που η εισαγωγή του κρίθηκε αναγκαία και χρήσιμη, με επικαιροποίηση, επέκταση και εντατικοποίηση της προαναφερθείσας προληπτικής δράσης.

Συμπεράσματα 8^{ου} κεφαλαίου

Το φύλο απασχόλησε την Επίτροπο Διοίκησης, τα τοπικά δικαστήρια και το ΕΔΑΔ σε υποθέσεις που αφορούν είτε την πορνεία ή τη διεθνική σωματεμπορία. Απασχόλησε και τη Βουλή για τροποποιήσεις υφιστάμενων νομοθεσιών και εξαιτίας του θέματος

ενεπλάκησαν και ΜΚΟ, γυναικείες ακτιβιστικές οργανώσεις, εκπρόσωποι της Αστυνομίας κ.ά.

Η υπόθεση Ράντσεβα εξαιτίας της καταδίκης της Κύπρου, της Κυπριακής Αστυνομίας και της Ρωσίας είχε ως αποτέλεσμα δύο μορφές δημόσιου λόγου. Τον συντονίζοντα (coordinative) που επέβαλε κατάργηση των αδειών καλλιτέχνηδας (artist visa) και το communicative που έκτοτε (λόγω του κύρους του ΕΔΑΔ στη συνείδηση του κόσμου λόγω της απόφασης Τιτίνας Λοϊζίδου εναντίον Τουρκίας) για τον διεθνή εξευτελισμό της Κύπρου για τη λειτουργία μιας πορνικής αγοράς με την ανοχή των κρατικών υπηρεσιών. Η πορνική αγορά της Κύπρου, δεδομένου ότι καλύπτει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις ανάγκες της μέσω της διεθνικής σωματεμπορίας, είναι στο στόχαστρο του US State Department. Το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο που στηρίζεται στο δίκαιο της απόδειξης δυσχεραίνει τις καταδίκες, οι ποινές για πορνεία/σωματεμπορία που είναι ευκολότερο να στοιχειοθετηθούν είναι πολύ μικρές κ.ά. Σε εξέλιξη βρίσκεται στη Βουλή νομοσχέδιο που θα ποινικοποιεί ξεκάθαρα τον πορνοπελάτη και ο εν λόγω δημόσιος λόγος παρουσιάζει ενδιαφέρον. Αξίζει να μελετηθεί στο μέλλον κατά πόσο τυχόν νέα τροποποίηση του *περί Καταπολέμησης της Εμπορίας Νόμου* θα αντιμετωπίσει το πρόβλημα της ζήτησης αποτελεσματικά με την ποινικοποίηση του πορνοπελάτη.

Συμπερασματικά, οι ασκούμενες πολιτικές για την αντιμετώπιση της διεθνικής σωματεμπορίας και ευρύτερα της εμπειρίας προσώπων σε επίπεδο νομοθεσίας είναι πολιτικά ορθές. Σε επίπεδο εφαρμογής επηρεάζονται από τα παραδοσιακά κοινωνικά στερεότυπα περί ανδρισμού που διαφέρουν από τις κοινωνικές πραγματικότητες σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης, όπως η Σουηδία που περιέγραψαν οι Hagstedt, Korshell and Skagerö (2009).

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 – ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΚΟΠΟΣ – ΣΤΟΧΟΙ 9^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Το έννατο κεφάλαιο εστιάζει στην κατάθεση απόψεων για αντιμετώπιση έμφυλων ζητημάτων στη δημόσια υπηρεσία μέσω περαιτέρω ή/και διαφοροποιημένων επιμορφωτικών δράσεων θεσμοθετημένου οργάνου (ΚΑΔΔ) αλλά και την ανάγκη για ανάπτυξη ενός ευρύτερου κρατικού φεμινισμού. Συγκεκριμένα, αρχικά θα διερευνηθεί κατά πόσο η ΚΑΔΔ μπορεί να συμβάλει τα μέγιστα στην επιμόρφωση των δημόσιων λειτουργών, η οποία θα αποσκοπεί στην ανάπτυξη ενός υγιούς προβληματισμού, την ενημέρωση και τη διαμόρφωση μίας πολιτικά ορθής και ευαίσθητης συμπεριφοράς εκ μέρους των δημόσιων- λειτουργών (είτε ως παραγωγών είτε ως εκτελεστών των δημόσιων πολιτικών, καθώς επίσης ως αποδεκτών με την προσωπική τους ιδιότητα) και στη συνέχεια, θα εξεταστεί η έννοια του “κρατικού φεμινισμού”, με άλλα λόγια οι δυνατότητες θεσμικής στήριξης των αλλαγών σε ό,τι αφορά στις αντιλήψεις, τις στάσεις και τις πρακτικές που άπτονται έμφυλων ζητημάτων στην κοινωνία και τον δημόσιο χώρο.

9.1 ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΑΛΛΑΓΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Η ανάλυση στα αμέσως προηγούμενα κεφάλαια (από την ενότητα 5.2.3 και μετά), έδωσε έμφαση στο θεσμικό επίπεδο, εξετάζοντας την αλλαγή πολιτικής που προέρχεται ως αποτέλεσμα συντονίζοντος ή επικοινωνιακού δημόσιου λόγου, εργαλείων και μεθόδων του διαλογικού νεοθεσμισμού.

Η συνεισφορά αυτής της διατριβής έγκειται στην επιβεβαίωση ότι οι έμφυλες πολιτικές που μελετήθηκαν, διέπονται από πατριαρχικό πνεύμα το οποίο διαπερνά την κυπριακή κοινωνία και διαποτίζει και τις δημόσιες πολιτικές ή /και επιβεβαιώνεται μέσα από αυτές. Η διατριβή επιχείρησε να αναδείξει τρόπους που επηρέαζαν ή επηρεάζουν ακόμη τη γυναίκα στην Κύπρο ως αποδέκτρια, παραγωγό ή συμπαραγωγό δημόσιων πολιτικών.

Η μάθηση, ως αποτέλεσμα μιας συντονισμένης και στοχευμένης μορφής επιμόρφωσης, είναι σημαντική για την τροποποίηση στάσεων και συμπεριφορών των δημόσιων λειτουργών ως δρώντων υποκειμένων. Ιδιαίτερα, όταν αναφερόμαστε σε δημόσιες πολιτικές, αναπόφευκτα στο επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας τίθεται το σύνολο των δρώντων υποκειμένων εντός του διοικητικού συστήματος, από την κατώτερη μέχρι την υψηλότερη βαθμίδα. Στην περίπτωση αυτή έχουμε την πρόκληση να «ανιχνεύσουμε» τις μαθησιακές ανάγκες ή ελλείψεις με βάση τη λογική της «εστίασης σε μαθησιακές προτεραιότητες, οι οποίες συνδέονται με την αντιμετώπιση προβλημάτων και την εισαγωγή καινοτομιών στις υπηρεσίες» (Τσέκος, 2009; 18),

χωρίς αυτό να σχετίζεται τόσο με τις ροές εργασίας των δρώντων υποκειμένων ή αποκλειστικά από αυτές στο επιχειρησιακό επίπεδο, αλλά από την αναγκαιότητα της «μεταβατικής διευκόλυνσης» (Τσέκος, 2009; 19) και στο επίπεδο της νοοτροπίας, των στάσεων και των αντιλήψεων, το οποίο δεν είναι τόσο εύκολο να επιτευχθεί άμεσα και αποτελεσματικά στους/στις ενήλικες με βάση και τις σχετικές εμπειρίες από την Κοινωνική Ψυχολογία, όσο αλλαγές στο γνωσιακό επίπεδο. Οι ρυθμιστικές και καταστατικές πολιτικές επηρεάζουν τα μέγιστα την οιαδήποτε ποιοτική αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η συγκεκριμένη ευκαιρία και ουσιαστική αλλαγή είναι εφικτή μέσω κατάλληλα σχεδιασμένων επιμορφωτικών δράσεων. Η αλλαγή ανιχνεύεται και επηρεάζει και το *modus operandi* των υπηρεσιών και τις ροές εργασίας των δρώντων υποκειμένων. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση επιμορφωτικών προγραμμάτων απευθυνόμενος στα δρώντα υποκείμενα, τα οποία στελεχώνουν την κυπριακή δημόσια υπηρεσία, ανήκει στην Κυπριακή Ακαδημία Δημόσιας Διοίκησης (ΚΑΔΔ), που υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικών. Μολονότι η ΚΑΔΔ δεν έχει αυτονομία ως νομικό πρόσωπο δημόσιου δικαίου, όπως το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ) στην Ελλάδα, επιχειρεί μέσα από τις σύντομης διάρκειας επιμορφωτικές της δράσεις την ευαισθητοποίηση των δημόσιων λειτουργών. Θέτοντας ως αποστολή της την «εφαρμογή πολιτικής μάθησης για τη δημόσια διοίκηση σε ατομικό, ομαδικό και οργανωσιακό επίπεδο» (www.mof.gov.cy) από το 1991 (απόφαση Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 35/.582, ημερ. 22/5/1991), η ΚΑΔΔ αναλαμβάνει την πρόκληση για τη μάθηση και την ευαισθητοποίηση των δημόσιων λειτουργών για ένα μεγάλο αριθμό εγνωσμένων (κυρίως με *up to bottom* διαδικασίες) αναγκών μάθησης, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που άπτονται θετικών και

επιδιωκόμενων αλλαγών (έμφυλη ισότητα) και αποφυγή υφιστάμενων αδυναμιών (γλωσσικός σεξισμός, σεξουαλική παρενόχληση, έμφυλη βία κ.ά.). Λόγω τόσο των προκλήσεων των θεματικών αυτών όσο και της ίδιας της ταυτότητας της ΚΑΑΔ ως «υπηρεσίας» καταγράφονται στη συνέχεια σημεία που απεικονίζουν την υφιστάμενη κατάσταση αλλά και προτάσεις για αναβάθμιση. Η εκτίμηση της γράφουσας είναι όπως πρέπει να σχεδιαστεί μια επιμόρφωση μέσω της ΚΑΑΔ προς όλους και όλες τις λειτουργούς της δημόσιας υπηρεσίας, η οποία να καλύψει τόσο σε γενικό ή θεωρητικό πλαίσιο αλλά και σε ειδικό και πιο πρακτικό επίπεδο τα έμφυλα ζητήματα (ρυθμιστική πολιτική) αλλά και να ωθήσει σε πιο ενεργή και ουσιαστική σύσταση και αναβάθμιση του ρόλου του «Λειτουργού Ισότητας» ή της «Επιτροπής Ισότητας» σε κάθε υπουργείο, όπως προβλέπει ο *Κώδικας Πρακτικής για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης και της παρενόχλησης στη δημόσια υπηρεσία* (Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων) (Ιούνιος 2018; 15).

9.1.1.1 ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ: Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΚΑΔΔ

Η Κυπριακή Ακαδημία Δημόσιας Διοίκησης (ΚΑΔΔ) προβαίνει εδώ και αρκετά χρόνια κατά καιρούς μόνη ή σε συνέργειες με δημόσιες υπηρεσίες ή ανεξάρτητους αξιωματούχους και θεσμούς (Επίτροπος Διοίκησης ή και Επίτροπος Ισότητας των Φύλων), ΜΚΟ στην προσφορά επιμορφωτικών δράσεων (ημερίδες, εργαστήρια, φόρουμ, συνεντεύξεις τύπου και παρουσιάσεις υλικού κ.ά.).

Ωστόσο, παρουσιάζεται μια εγγενής αδυναμία σ' ό,τι αφορά στις ομάδες-στόχους της εν λόγω παρεχόμενης επιμόρφωσης. Η ΚΑΔΔ προβαίνει σε επιλογή μόνο της ομάδας-

στόχου, δηλ. των υπηρεσιών στις οποίες απευθύνεται η εν λόγω εκπαιδευτική δράση αλλά όχι των ίδιων των εκπαιδευομένων, οι οποίοι/οποίες χρήζουν όντως της εν λόγω επιμόρφωσης. Ως αποτέλεσμα, ένας σχετικά μικρός αριθμός ατόμων είναι υψηλά καταρτισμένος με κατ' επανάληψη παραπλήσιες επιμορφώσεις λόγω ευαισθησίας και ανάλογου ενδιαφέροντος κυρίως θηλυκού γένους αλλά το μεγαλύτερο ποσοστό των στελεχών των υπηρεσιών αυτών δεν έχει συμμετάσχει ούτε ενημερώνεται από τους επιμορφούμενους και τις επιμορφούμενες που πρέπει να δρουν ως πολλαπλασιαστές της γλώσσας.

Η επιμόρφωση των δημόσιων υπαλλήλων εκ μέρους της ΚΑΔΔ αποσκοπεί, όντως, στη δημιουργία σταδιακά ενός «διαλογικού ήθους» στους/στις δημόσιες λειτουργούς αλλά και στη διαμόρφωση μίας κουλτούρας πολιτικής αλλαγής και την ενδυνάμωση των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών για προώθηση μεταρρυθμιστικών διαδικασιών (π.χ. για την πρόληψη της βίας ασκούμενης κατά των γυναικών με επιμόρφωση επαγγελματιών υγείας, κοινωνικών υπηρεσιών και εκπαίδευσης). Η μέριμνα για ενδυνάμωση των λειτουργών του δημοσίου (institutional strengthening), έτσι ώστε να λειτουργούν «αποδοτικά, αποτελεσματικά και υπεύθυνα/με λογοδοσία» (Grindle, 1997; 7) μπορεί να περιλαμβάνει την επιμόρφωση των εν λόγω στελεχών με τρόπο που να αναπτύσσεται το «διαλογικό ήθος», εκτός από την εξ αρχής προσέλκυση και πρόσληψη των καταλληλότερων/ικανότερων στο δημόσιο. Οι καταλληλότεροι/ικανότεροι πρέπει να διακρίνονται για την πολιτική ουδετερότητα, την αξία, την καταλληλότητα, καθώς και για την εμπειρογνωμοσύνη τους (ΟΗΕ, *Rethinking Public Administration*, 1998; 69).

Δεδομένης και της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, τα ανώτατα στελέχη στην ιεραρχία όπως οι Γενικοί Διευθυντές ή οι Γενικές Διευθύντριες των Υπουργείων θα

πρέπει να έχουν συγκεκριμένη κουλτούρα σε ό,τι αφορά στην ηγεσία και να μπορούν να συνδυάζουν πέντε ρόλους: του /της μάνατζερ, του/της γραφειοκράτη με τη βεμπεριανή έννοια, του /της επαγγελματία, του/της ηγέτη/ηγέτιδας και του/της πολιτικού/ής συμβούλου (Bourgault & Van Dorpe, 2013; 50-52). Η συμβολή τους στη διάχυση *up to bottom* πολιτικών στα υπουργεία τους για θέματα έμφυλης ισότητας είναι καταλυτική. Η διαμόρφωση ενός ολιστικού πλαισίου για την προώθηση της έμφυλης ισότητας μέσω σχετικών υποχρεωτικών επιμορφωτικών δράσεων από την ΚΑΔΔ και σχετική ανάληψη ευθύνης από τους/τις ΓΔ των υπουργείων για την εφαρμογή τους, όπως έγινε ήδη για τον γλωσσικό σεξισμό στα έγγραφα της ΚΔ από το Υπουργικό Συμβούλιο τον Σεπτέμβριο του 2017 με την υπ. αρ. απόφαση 88.337 (ε.ε 4557, ημερ. 24.11.2017, αρ. γνωστ. 1161), θα συμβάλει τα μέγιστα στη δημιουργία ενός διαλογικού ήθους στη δημόσια υπηρεσία.

9.1.1.2 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΝΕΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Τα δεδομένα που ζητήθηκαν από τη γράφουσα και παραχωρήθηκαν σε κάποιο στάδιο της εκπόνησης της διατριβής για τον πληθυσμό των δημοσίων υπαλλήλων που επιμορφώνεται σε τέτοιες πτυχές τα τελευταία έτη κατέδειξε μια συγκεκριμένη αδυναμία, παρόλη τη μεγάλη προθυμία της ΚΑΔΔ να συνδράμει στην εν λόγω έρευνα, με αποτέλεσμα να μην εξάγονται σημαντικές πληροφορίες από τα δεδομένα. Με τον υφιστάμενο τρόπο καταχώρησης των δεδομένων από την ΚΑΔΔ, χωρίς την καταχώρηση σε πλατφόρμα ή σε λογισμικό με τη λογική του MsAccess, που μπορεί να διερευνήσει ερωτήματα (queries) δεν μπορεί να εξαχθεί συμπέρασμα για τον αριθμό των φυσικών προσώπων που επιμορφώθηκαν/επιμορφώνονται σε συνδυασμό με το

φύλο και τον βαθμό στην ιεραρχία της υπηρεσίας τους, παρά μόνο τους συνολικούς αριθμούς ανά συνάντηση ή θεματική.

Αυτό ουσιαστικά δεν εξυπηρετεί και δεν αποδίδει τη συνολική εικόνα της επίδρασης ως προς τον αριθμό των φυσικών προσώπων που επιμορφώνονται αλλά και τον αριθμό των σεμιναρίων στα οποία συμμετέχει με παραπλήσια θεματική γύρω από τα έμφυλα ζητήματα, άσχετα από την ίδια την επιτυχία του σεμιναρίου και την επίδραση με κριτήρια που αναφέρονται στον βαθμό ικανοποίησης των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών.

Επιπλέον, δεν μπορεί να προσμετρηθεί ο βαθμός διάχυσης της παρεχόμενης επιμόρφωσης σε περισσότερα φυσικά πρόσωπα της κάθε υπηρεσίας.

Επίσης, ως τώρα δεν έχουν αναπτυχθεί εργαλεία ως pre και post της παρεχόμενης επιμόρφωσης από την ΚΑΔΔ για καταμέτρηση του βαθμού ουσιαστικής επίδρασης των πτυχών αυτών στους ίδιους τους επιμορφούμενους και τις επιμορφούμενες. Επιπλέον, δεν έχουν διερευνηθεί οι λόγοι για τους οποίους συμμετέχουν σε πολύ μεγάλους αριθμούς γυναίκες παρά άντρες σε πτυχές που αφορούν αυτά τα ζητήματα σε σχέση με άλλες θεματικές, ούτε έχει αναπτυχθεί δυναμική για πιο ενεργή εκπροσώπηση στα σεμινάρια της ΚΑΔΔ από πολύ περισσότερους άνδρες.

Αυτό που επιβεβαιώθηκε, ωστόσο, από τα δεδομένα της ΚΑΔΔ είναι ότι στα θέματα που σχετίζονται με τα έμφυλα ζητήματα (γλωσσικός σεξισμός, σεξουαλική παρενόχληση κ.ά.) οι άνδρες επιμορφούμενοι – δημόσιοι υπάλληλοι είναι ελάχιστοι κάθε φορά. Η ΚΑΔΔ και οι γενικοί διευθυντές (άνδρες και γυναίκες) μπορούν να συμβάλουν με *up to bottom* συστάσεις προς τους υφιστάμενους και τις υφιστάμενες

τους για ενθάρρυνση και ενίσχυση και ανδρών για συμμετοχή σε σεμινάρια που σχετίζονται με τα έμφυλα ζητήματα

9.1.1.3 ΝΕΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΔΔ

Με την ανταλλαγή καλών πρακτικών στο πλαίσιο της συνεργασίας που αναπτύσσεται αυτή την περίοδο από την ΚΑΔΔ με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΥΠΠ) και η κατανόηση της σημασίας της καταχώρησης σε ηλεκτρονική πλατφόρμα διαχείρισης των αιτητών/αιτητριών και τελικώς συμμετεχόντων/συμμετεχουσών θα είναι πιο εύκολο να εξάγονται συμπεράσματα για το προφίλ των επιμορφούμενων και τους αριθμούς συνολικά. Τέτοια συμπεράσματα με ερωτήματα τύπου queries θα μπορούν να αναφέρονται σε έμφυλα ή συνολικά δεδομένα του αριθμού των φυσικών προσώπων που παρακολουθούν πέραν του ενός σεμιναρίου, τον αριθμό των κυβερνητικών τμημάτων, τα οποία συμμετέχουν τακτικά στη ροή των επιμορφωτικών δράσεων που τους αφορούν, την προσέλευση με βάση την επαρχία ή τη μισθολογική κλίμακα κ.ά.

Θεωρώντας ότι η ΚΑΔΔ μπορεί να συμβάλει καταλυτικά στην επιμόρφωση και την δημιουργία κοινοτήτων μάθησης, επισημαίνω ότι θα ήταν καλό να ανασχεδιαστεί το εργαλείο αξιολόγησης της συνάντησης στο οποίο συμμετέχουν οι επιμορφούμενοι με πιο δυναμικό μοντέλο και τριγωννοποίηση από τον εκπαιδευτή ή την εκπαιδευτριά. Συν τω χρόνω, τα αποτελέσματα από τις επιμορφωτικές συναντήσεις θα ήταν καλό όπως κοινοποιούνται ή αναρτώνται, έτσι ώστε να μπορεί να παρακολουθήσει κανείς μέρος του υλικού, αν τον/την ενδιαφέρει, κατά το πρότυπο του ελλαδικού Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης. Με τη μοριοδότηση των δημοσίων υπαλλήλων και ειδικά με περισσότερες μονάδες βαρύτητας για επιμόρφωση σε έμφυλα ζητήματα για την ετήσια

αξιολόγηση των δημοσίων υπαλλήλων ενδεχομένως να αποτελέσει κίνητρο για συμμετοχή.

9.2 Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ «ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ»

Στην Ελλάδα θεσπίστηκαν σταδιακά κρατικές υπηρεσίες αλλά και υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης με στόχο την προώθηση του φεμινιστικού κινήματος μέσω θεσμικών διαδικασιών⁵⁶ (Παπαγεωργίου, 2009; 35-36). Στην Κύπρο, για την προαγωγή των ίδιων στόχων, δηλ. την «άνοδο του κρατικού φεμινισμού» (Kantola, 2011; 218), το κράτος έχει αναλάβει μέσω συγκεκριμένων τμημάτων του δημοσίου την ευθύνη για την ενδυνάμωση της θέσης και των δικαιωμάτων των γυναικών. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις για προώθηση της ισότητας επιτυγχάνονται για όλες τις γυναίκες και δεν «μεταλλάσσονται με τον χρόνο σε πιο έμμεσους μηχανισμούς στο πλαίσιο μιας δυναμικής διαδικασίας» (ibid). Μάλιστα, στο πλαίσιο αυτό μπορεί να υποσκάπτουν τα δικαιώματα των γυναικών από τρίτες χώρες (με ευθύνες στον τομέα της έμμισθης οικιακής εργασίας/φροντίδας) ή ωρομίσθιες χωρίς σύμβαση εργασίας, προς όφελος της Κύπριας εργαζόμενης συζύγου-μητέρας/κόρης.

Κατά την εκτίμηση της γράφουσας θα μπορούσε στο πλαίσιο της προσπάθειας θεσμοθέτησης του ρόλου της Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων στην Κύπρο θα μπορούσε να ενισχυθεί και σε επίπεδο πρόσληψης λειτουργών για τη διεξαγωγή ερευνών και εκπόνηση μελετών κατά το πρότυπο λειτουργίας του ΚΕΘΙ αλλά και

⁵⁶ Γενική Γραμματεία Ισότητας (ΓΓΙ), Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ), Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας σε επίπεδο νομαρχίας και περιφέρειας.

λειτουργιών κατά το πρότυπο λειτουργίας της ελλαδικής ΓΓΙ. Μελέτες, ως τώρα, επιχειρεί να διεκπεραιώσει η Επιτροπή Ισότητας των Φύλων στην Απασχόληση και την Επαγγελματική Εκπαίδευση του Υπουργείου Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων [στελεχώνεται με μία μόνο διοικητική λειτουργό και υποστηρίζεται από μία μόνο επιστημονική συνεργάτιδα (με συμβόλαιο)]. Με τον κατάλληλα θεσμοθετημένο διάλογο θα μπορούσε να εγκαινιαστεί με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης ένα πλαίσιο καλύτερης λειτουργίας και παρέμβασης για την πρόληψη της ενδοοικογενειακής βίας, της εμπορίας προσώπων για σεξουαλική ή εργασιακή εκμετάλλευση σε αστικό ή αγροτικό χώρο εκ μέρους της κυβέρνησης και ο αναβαθμισμένος ρόλος της/του Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων θα μπορούσε να συμβάλει στην κατεύθυνση αυτή. Θα μπορούσε να αναλάβει και τον περαιτέρω ουσιαστικό και αναγκαίο διάλογο για τη λήψη μέτρων συμφιλίωσης μεταξύ προσωπικής ζωής και εργασίας (Hobson & Fahlén, 2009; 214), ειδικά με τις νέες μορφές οικογένειας. Η ανάπτυξη ερευνητικής κουλτούρας μπορεί να συμβάλει σε έρευνες που σχετίζονται με τη μητρότητα αλλά και την πατρότητα, στο πλαίσιο ανάπτυξης κρατικών πολιτικών για συμφιλίωση της προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, όπως της HETUS (Sullivan et al., 2009; 234) γενικά ή πιο εξειδικευμένες όπως των επιπτώσεων των ουδέτερων πολιτικών φροντίδας που αναφέρονται στη γονεϊκή άδεια ή της επιβολής ποσόστωσης στην γονεϊκή άδεια μεταξύ των γονέων (Brandth & Kvande, 2009; 184).

9.2.1 ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΙΣ— ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗ «ΕΙΣΟΔΟΥ» ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΚΟΙΝΑ

Δεδομένης της πολιτικής κατάστασης και της σταθερότητας του κυπριακού *Συντάγματος* είναι αδύνατο να επιβληθούν έστω και προσωρινά έμφυλες ποσοστώσεις για εκλογή ίσου αριθμού γυναικών και ανδρών. Ωστόσο, η τυχόν προσπάθεια που θα μπορούσε να αναλάβει το Γραφείο της Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων, το Γραφείο της Επιτρόπου Διοίκησης και το Υπουργείο Εσωτερικών, μαζί με το Υπουργείο Δικαιοσύνης θα μπορούσε να επιφέρει αποτελέσματα. Τυχόν μοριοδότηση των κομμάτων με πρόσθετο κριτήριο την ποσόστωση στην παρουσία γυναικών στις πιο σημαντικές θέσεις του επιτελείου των κομμάτων και στη σύσταση των ψηφοδελτίων στη βάση του 50-50 θα ήταν ένα ισχυρό κριτήριο για αλλαγές νοοτροπίας στην ίδια τη δομή των κομμάτων. Το ίδιο θα μπορούσε να ισχύσει τα ψηφοδέλτια για την Ευρωβουλή αλλά και τις εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση. Η χρηματοδότηση των κομμάτων με βάση και το κριτήριο της συμμετοχικότητας των γυναικών σε αυτά ή μέσω αυτών στην πολιτική ζωή και όχι μόνο στη βάση της εκλογικής τους δύναμης.

Το 2015 η Κύπρος εκπροσωπείτο μόλις με 17% γυναίκες στην Ευρωβουλή και βρισκόταν στην προτελευταία θέση, ενώ η Μάλτα βρισκόταν στην 1^η με 67% (*Σημερινή*, 20/9/2015). Η Maria Noichl σε έκθεσή της προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εισηγείτο όπως η Επιτροπή συμβάλει με τη δημιουργία κινήτρων στα κράτη-μέλη, έτσι ώστε να διασφαλίσουν ισόρροπη εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών σε όλες τις μορφές διοίκησης (τοπική αυτοδιοίκηση, εθνικά και περιφερειακά κοινοβούλια και Ευρωπαϊκό

Κοινοβούλιο), διότι όπου εφαρμόστηκαν για κάποιο χρονικό διάστημα έμφυλες ποσοστώσεις, παρατηρούνταν αλλαγές στάσεων και αντιλήψεων (*Έκθεση σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών μετά το 2015* (2014/2152(INI)) της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων).

Για παράδειγμα, στην Ιρλανδία η νομοθεσία, η οποία ψηφίστηκε από την ιρλανδική βουλή τον Ιούλιο του 2012 [The Electoral (Amendment) (Political Funding) Act 2012] προβλέπει ποσοστώσεις της τάξης του 30% στις αμέσως επόμενες εκλογές και ποσοστό 40% σε βάθος πενταετίας. Οι κυρώσεις σε περίπτωση απόκλισης στα ψηφοδέλτια των κομμάτων θα είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση του προϋπολογισμού των εν λόγω κομμάτων στη μισή για όλη τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής θητείας (Buckley, 2013; 341). Δύο από τα έξι κόμματα με ιστορική και ισχυρή πολιτική παρουσία (Fianna Fáil και Fine Gael) δεν κατάφεραν να εφαρμόσουν πλήρως την ποσοστώση του 30% (Buckley et al., 2016; 191). Παραταύτα, σε γενικές γραμμές ήταν επιτυχές το όλο εγχείρημα με δέκα από τις τριανταπέντε γυναίκες να προέρχονται από τον χώρο της εκπαίδευσης (ibid; 200).

9.2.2 ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΟΥ GENDER MAINSTREAMING ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΣΩ ΣΥΝΕΡΓΕΙΩΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ

Η φιλελεύθερη άποψη θεωρεί ότι τα άτομα συμμετέχουν εκλέγοντας πρόσωπα αδιακρίτως φύλου, στη βάση της αξίας. Η εφαρμογή έμφυλων ποσοστώσεων στα ψηφοδέλτια των κομμάτων μπορεί να συμβάλει καταλυτικά στην είσοδο των γυναικών. Τα κόμματα εκτελούν χρέη «πορτιέρηδων» που δεν επιτρέπουν εύκολα την είσοδο των γυναικών στον ανδροκρατούμενο χώρο της πολιτικής (Dahlerup & Freidenvall, 2003;

5), ενώ οι γυναικείες οργανώσεις των κομμάτων είναι απόδειξη «εργαλειακής εκμετάλλευσής» τους από τον ανδροκρατούμενο χώρο του κόμματος τους (Marx Ferree, 2007; 290). Η εφαρμογή των quotas (50-50) στα ψηφοδέλτια των κομμάτων δεν επιφέρει άμεσα «ίσα αποτελέσματα αλλά ίσες ευκαιρίες» (ibid; 4), προσωρινά, μέχρι να υπάρξει μια κρίσιμη μάζα γυναικών στον ανδροκρατούμενο πολιτικό χώρο (Footitt, 2007; 317). Η σημασία των ποσοτώσεων μπορεί να εξεταστεί σε περιγραφικό, υπαρκτό και συμβολικό επίπεδο (Dahlerup & Freidenvall, 2010; 407), δηλαδή: α) στον αριθμό των εκλεχθισών, β) στην απόδοση, γ) την αποτελεσματικότητά τους σε ό,τι αφορά στη διαμόρφωση και υλοποίηση πολιτικών με έμφυλο πρόσημο και δ) στην ίδια αναδιαμόρφωση έμφυλων αντιλήψεων των ψηφοφόρων.

Το MIGS στην Κύπρο ενστερνίζεται την ίδια απόψη (Φιλελεύθερος, 13 Δεκεμβρίου 2015) και διατυπώνει τη θέση ότι ο «φεμινισμός απειλεί τους μύθους, όχι τους άνδρες», κάνοντας αναφορά για το δημοκρατικό έλλειμμα με έμφυλο πρόσημο. Εισηγείται την εφαρμογή της ποσοτώσης ως «ένα προσωρινό και συμπληρωματικό μέτρο στη διαδικασία της αλλαγής. Στη βάση αυτής της εισήγησης, το Υπουργείο Εσωτερικών, θα μπορούσε, να εγκαινιάσει έναν δομημένο διάλογο με όλα τα κόμματα, δεδομένου ότι λαμβάνουν και ετήσια χορηγία, και να προχωρήσουν τα τελευταία σε διαμόρφωση καταλόγου υποψηφίων στο Κοινοβούλιο και την τοπική αυτοδιοίκηση με ίση συμμετοχή ανδρών και γυναικών. Ο δομημένος διάλογος θα μπορούσε να διεξαχθεί σε συνέργεια με το Υπουργείο Δικαιοσύνης (Εθνικός Μηχανισμός για τα Δικαιώματα της Γυναίκας), την Επίτροπο

Διοίκησης και ΜΚΟ (π.χ. MIGS, Έδρα UNESCO του Πανεπιστημίου Κύπρου, ΕΚΙΦ κ.ά.

Η τυχόν ταυτόχρονη υιοθέτηση πολιτικής εφαρμογής των ποσοστώσεων για βουλευτικές εκλογές και στην τοπική αυτοδιοίκηση θα επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές, αν μέσα από τον διάλογο αυτό εισέλθουν επί ίσοις όροις ενώπιον της κρίσης του λαού στη βάση της ισότητας ίσος αριθμός ανδρών και ίσος αριθμών γυναικών. Τα ψηφοδέλτια μπορούν να γίνουν ακόμη πιο συμπεριληπτικά με άνοιγμα και σε άλλες ομάδες με «διαφορετικότητα», όπως τα άτομα με μεταναστευτική βιογραφία, διαφορετική φυλή κ.ά. (Folke et al., 2015; 375), αντλώντας δύναμη από την είσοδο περισσότερων γυναικών στη βάση και του φύλου εκτός από την αξία τους άμεσα στα ψηφοδέλτια σε συμβολικό επίπεδο και μέσω αυτής της ενέργειας αυτής και, ενδεχομένως, και στον χώρο λήψης αποφάσεων σε πρακτικό επίπεδο (Celis et al, 2008, Pitkin, 1967)» (ibid; 5).

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε κανένα από τα κόμματα με ισχυρή και μακρόχρονη παρουσία στα κοινά δεν είχαν στο ανώτατο επίπεδο μία γυναίκα επικεφαλής ως πρόεδρο (ΔΗΣΥ, ΔΗΚΟ, ΕΔΕΚ) ή γενικό γραμματέα (ΑΚΕΛ). Κατ' επέκταση, εκτός από τον σεξιστικό λόγο που θίγει το MIGS ως ένα από τα εμπόδια των γυναικών για σταδιοδρομία στην πολιτική (*Φιλελεύθερος*, 13/12/2015; 20) και ευθύνες για την ανατροφή των παιδιών τους, σχετίζεται και με την ίδια τη αποδεκτή λασπολογία που αναπτύσσεται από συνυποψηφίους της και τα ΜΜΕ το MIGS το αποκαλεί «εκλογική βία». Σε αυτό περιλαμβάνονται σχόλια για την εμφάνιση, τη σεξουαλικότητα και την προσωπική ζωή που στοχοποιούν το φύλο της. [Το MIGS

καταγράφει φράσεις όπως «καλύτερα να πάει να πλύνει κανένα πιάτι», «μοιάζει με άντρα, δεν έχει θηλυκότητα», «έχει πάει με όλους για να πετύχει» κ.ά.].

9.2.3 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΣΕΞΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ

Στην ενότητα αυτή κατατίθεται η θέση για ανάπτυξη στρατηγικής πρόληψης ενός εμφανούς ή υφέρποντος γλωσσικού σεξισμού στον χώρο εργασίας στη δημόσια υπηρεσία, συνεχίζοντας την καλή πρακτική του *Οδηγού υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού στον χώρο των δημόσιων εγγράφων*, με μετάβαση από το τοπίο του απτού και γραπτού κόσμου των εγκυκλίων και των κειμένων στον κόσμο της ζώσας καθημερινής πραγματικότητας.

Μια σημαντική πτυχή που θα μπορούσε να επιδιωχθεί στον δημόσιο τομέα είναι η εφαρμογή με πιο ουσιαστικό τρόπο ενδοσυστημικά σε κάθε υπηρεσία στρατηγικών αντιμετώπισης διακρίσεων, συστηματικής λεκτικής υποτίμησης και παρενόχλησης (Rosenberg et al., 1993; 419) από το ίδιο το προϊστάμενο άτομο και τη διευθυντική ομάδα με την ανάληψη ουσιαστικού ρόλου «λειτουργού ισότητας», όπως ισχύει σε άλλες χώρες. Με τη δημιουργία εργαλείων παρακολούθησης μηνιαία ή τριμηνιαία, για παράδειγμα, θα μπορούσε να ελέγχεται διακριτικά η ίδια η ομάδα, κατά πόσο ανέθεσε σε ίδιου επιπέδου στην ιεραρχία λειτουργούς περισσότερα ή πιο υποτιμητικά καθήκοντα ή που απαιτούν μεγαλύτερη χρονική έκταση για την επιτέλεσή τους σε γυναίκες παρά σε άνδρες, κατά πόσο η λεκτική αποστροφή στις γυναίκες γίνεται με το μικρό όνομα ή προσφωνήσεις που δηλώνουν την ένταξη σε μια ανδρική συμμαχία κ.ά.

Με τον ίδιο τρόπο θα μπορούσε να ελέγχεται η συμπεριφορά άλλων ομόβαθμων στελεχών με τρόπο που θα έχρηζε διακριτικών συστάσεων, όπως και τυχόν έμφυλων ή άλλων συμπεριφορών, οι οποίοι χαρακτηρίζονται για διακρίσεις. Για παράδειγμα η κυνική απάντηση άνδρα ιατρού στις Πρώτες Βοήθειες στην έκκληση γυναίκας για άμεση συνδρομή διότι ο σύζυγος της έπαθε επιτόπου κόλπο, ότι «μόνο οι γυναίκες έχουν κόλπο» (i-eidisi, 22/2/2018).

9.2.4 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΔΙΑΚΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ – ΜΙΑ ΚΑΛΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΙΠΕ

Το πρόγραμμα Gender-Net που συμμετέχει το Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας (ΙΠΕ) επεδίωξε την προώθηση της έμφυλης ισότητας με τη διαμόρφωση ερευνητικών δεικτών σε ερευνητικά κέντρα και ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Loke & Christoffersen, Αναφορά του προγράμματος Gender-Net, 2016) έχει διαμορφώσει εργαλεία, τα οποία θα μπορούσαν κατόπιν τροποποίησης και συζήτησης με τα επηρεαζόμενα μέρη (ΠΑΣΥΔΥ, ΚΑΔΔ, ΓΔ υπουργείων, Επιτρόπους Διοίκησης και Φύλου κ.ά.). Θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την ουσιαστική προώθηση και αναστοχαστική προσέγγιση της προσπάθειας της επίτευξης της έμφυλης ισότητας σε τακτά διαστήματα.

Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να τυγχάνουν ελέγχου και συζήτησης ενδομηματικά που περιλαμβάνουν λογοδότηση με ποιοτικά δεδομένα για τη συχνότητα επιμορφωτικών δράσεων για την έμφυλη ισότητα στην οποία συμμετείχαν τα διευθυντικά/ηγετικά στελέχη, τη διαμόρφωση και την παρακολούθηση στρατηγικών σχεδίων προώθησης της ισότητας στον χώρο εργασίας αλλά και το κατά πόσο η

επικοινωνιακή πολιτική του οργανισμού είναι ευαίσθητη ως προς την πτυχή του φύλου. Η συμμετοχή φορέων της Κύπρου σε τέτοια προγράμματα θα πρέπει να τυγχάνει περαιτέρω πιο έντονης διάχυσης σε επίπεδο επικοινωνιακού λόγου για καλές πρακτικές που μπορούσαν να εφαρμοστούν και σε υπηρεσίες/τμήματα του δημοσίου ή ευρύτερου δημόσιου τομέα ως προς τη θεματική αλλά και τα εργαλεία που αναπτύσσονται, την οσμωτική διαδικασία αλλαγής με τη συμμετοχή σε τέτοιου είδους εθελοντικών «δραστηριοτήτων αμοιβαίας μάθησης μεταξύ ομολόγων ή ομοτίμων» (PLA), εφαρμόζοντας τη Μέθοδο Ανοικτού Συντονισμού, ένα απτό παράδειγμα συμμετοχής της Κύπρου σε «διαδικασίες πολιτικής» και ως μια «στρατηγική» με σκοπό την ανάπτυξη «διαδικαστικών κανονικοτήτων» (Bousaguet, Dehousse & Jacquot 2011; 189 στο Πασσάς, 2012; 201).

9.2.5 ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ, ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΣΤΑΘΕΡΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΜΕ ΕΜΦΥΛΟ ΠΡΟΣΗΜΟ

Οι Woodward και Hubert διατυπώνουν τη θέση ότι πρέπει να υπάρχουν δείκτες και στοιχεία με έμφυλο πρόσημο στην ΕΕ, για να μπορούν να σχεδιάζονται και να αξιολογούνται πολιτικές. Διατυπώνουν τη θέση ότι «χωρίς αξιοπρεπείς στατιστικές και εμπειρογνωμοσύνη, οι προσπάθειες είναι καταδικασμένες να είναι ένα γράμμα κενό περιεχομένου» και θεώρησαν θετική την έκβαση της λειτουργίας του EIGE στη Λιθουανία (Woodward & Hubert, 2010; 18).

Με την ίδια λογική θα πρέπει το κυπριακό κράτος, μέσω της Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων, να αναπτύξει εργαλεία και πολιτικές συλλογής δεδομένων που σε συνεργασία με την εμπειρογνωμοσύνη της ΥΣΤΑΤ, για να έχουν ανά πάσα στιγμή προσβάσιμη τη

διάσταση του φύλου στη λήψη αποφάσεων, τη χάραξη, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση πολιτικής.

Ήδη η ΕΔΥ, η ΕΕΥ, η Εθνική Φρουρά (με τη μορφή ποσοστώσεων) και η ΚΑΔΔ έχουν συμβάλει στην παράδοση δεδομένων για τους σκοπούς της παρούσας διατριβής, παρά τους αρχικούς ενδοιασμούς της γράφουσας περί του αντιθέτου.

Το γραφειοκρατικό επιχείρημα του Υπουργείου Υγείας για τις εξωσωματικές υπό μορφή ποσοστών, παρά το γεγονός ότι το ίδιο προβαίνει σε δημοσιεύματα προς τον Τύπο με την ίδια μορφή που ζητήθηκαν και η απουσία οιασδήποτε απάντησης από τη ΔΑΑΕ του ΥΠΠ στο ζήτημα της επιτυχίας των γυναικών για εισαγωγή στις Στρατιωτικές Σχολές καταδεικνύει και μια σχετική δυστοκία για εξασφάλιση των δεδομένων από το δημόσιο σε κάποιες χρονικές συγκυρίες.

Κατ' επέκταση, η συνεργασία των Επιτρόπων Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα με την Επίτροπο Διοίκησης και Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, την Επίτροπο Ισότητας των Φύλων και την Επίτροπο Νομοθεσίας (το ίδιο φυσικό πρόσωπο τυγχάνει να είναι στην παρούσα φάση Επίτροπος Νομοθεσίας και Επίτροπος Προστασίας του Παιδιού) μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία ενός πλαισίου-ομπρέλα με την οποία να ρυθμίζονται ποια δεδομένα είναι καλό και επιτρεπτό να συλλέγονται και ποια εξ αυτών να δημοσιοποιούνται. Για παράδειγμα, οι αριθμοί τερματισμού εγκυμοσύνης (αμβλώσεις), ούτε στον δημόσιο ούτε στον ιδιωτικό τομέα, δεν καταγράφονται και δεν έχουμε δεδομένα για σχετική συζήτηση στη Βουλή. Η συζήτηση στη Βουλή προέκυψε μετά από τη σύλληψη ιατρού, ο οποίος τερμάτισε μετά

από επιθυμία νεαρής την εγκυμοσύνη της, εν αγνοία και χωρίς τη συναίνεση του αλλοδαπού της συντρόφου.

Τον Μάιο του 2018 με δημοψήφισμα στην κατεχοχήν συντηρητική καθολική Ιρλανδία υπερψηφίστηκε η επιθυμία για νομιμοποίηση των αμβλώσεων. Το κυπριακό κράτος οφείλει να διατηρεί τέτοια δεδομένα που να μπορούν ποσοτικοποιημένα να είναι προσβάσιμα σε συζητήσεις στη Βουλή, έτσι ώστε να υποβοηθούν το Σώμα στη διαμόρφωση νόμων έχοντας υπόψη του πραγματικά και σύγχρονα δεδομένα. Η απουσία δεδομένων που αναφέρονται στον αριθμό των υποβοηθούμενων εξωσωματικών με στοιχεία όχι μόνο από το Υπουργείο Υγείας αλλά και υποχρεωτικά από τις κλινικές και τα εργαστήρια εξωσωματικής γονιμοποίησης είναι, επίσης, ένα πρόβλημα το οποίο πρέπει να επιλύσει το κράτος, για να μπορεί να σχεδιάζει και να ανασχεδιάζει όχι μόνο την επιδοματική του πολιτική αλλά και άλλα μέτρα ενδυνάμωσης των υπογόνιμων ζευγαριών και την ουσιαστική παρακολούθηση και της διαδικασίας που διέπει την παρένθετη μητρότητα. Πρέπει να αποφεύγεται η εμπορευματοποίηση και η θυματοποίηση της παρένθετης μητέρας στην Κύπρο ή τη μόνιμη χώρα διαμονής εκτός ΕΕ μέσω δικτύου αλλά και να προωθείται ο εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας σε τακτά διαστήματα.

Τέλος, δεδομένης της μεγάλης αριθμητικά μεταναστευτικής βιογραφίας από την υποσαχάρια Αφρική είναι σημαντικό όπως το κράτος διατηρεί και επεξεργάζεται δεδομένα που βοηθούν γυναίκες αιτήτριες ασύλου ή άλλες που έχουν ήδη υποστεί ακρωτηριασμό των γεννητικών οργάνων και κατοικούν στην Κύπρο ή είναι σε φάση εξέτασης της αίτησης ασύλου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πρωτοτυπία της διατριβής έγκειται στο ότι τα έμφυλα ζητήματα προσεγγίστηκαν καταρχάς μέσα στο κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο της πατριαρχικής κυπριακής κοινωνίας και, στη συνέχεια, μελετήθηκαν μέσα από την αποκρυστάλλωσή τους σε δημόσιες πολιτικές της. Ομολογουμένως, μέσα σε έξι δεκαετίες συνέβησαν πολλές αλλαγές στην Κύπρο. Η μετάβαση από το βρετανικό αποικιοκρατικό καθεστώς σε ανεξάρτητο και ενιαίο κράτος, στη συνέχεια από ανεξάρτητο σε ημικατεχόμενο (1974) και, τέλος, από ανεξάρτητο σε κράτος-μέλος του ευρωπαϊκού οικοδομήματος (2004) επηρέασε άμεσα ή σταδιακά τον πληθυσμό της νήσου σε αρκετά μεγάλο βαθμό. Εξ όσων παρουσιάστηκαν στη διατριβή, διαφάνηκε ότι η κάθε μετάβαση επηρέασε με διαφορετικό τρόπο τις Κύπριες γυναίκες, τόσο σε συλλογικό όσο και σε ατομικό επίπεδο.

Η υπόθεση εργασίας, η οποία προσανατόλισε την παρούσα διατριβή, ήταν το ότι οι κυρίαρχες πολιτισμικές παράμετροι [που διέπουν τόσο το διοικητικό και πολιτικό υποσύστημα του κυπριακού κράτους και διαμορφώνουν στάσεις, συμπεριφορές αλλά και πολιτικές και διοικητικές πρακτικές καθώς και την άσκηση δημοσίων πολιτικών, ενώ αποτυπώνονται στον θεσμικό δημόσιο λόγο αλλά και στο «δοτό» για πολλούς *Σύνταγμα* της χώρας] επηρέασαν αρνητικά τον βαθμό εισόδου και την ιεραρχική ανέλιξη των γυναικών στη δημόσια υπηρεσία, καθώς και τη θέση τους ως αποδεκτών και χρηστών των ασκούμενων παροχικών αλλά πρωτίστως και των ρυθμιστικών πολιτικών.

Η διερεύνηση της υπόθεσης αυτής επιχειρήθηκε μέσα από την εξέταση ερωτημάτων, όπως: α) πώς επηρεάστηκαν τα έμφυλα ζητήματα από συγκεκριμένες πολιτικές

εξελίξεις από το 1960 και μετά, β) ποια είναι η έμφυλη διάσταση των εργαζομένων στην δημόσια υπηρεσία της Κύπρου (Δημόσια Υπηρεσία, Δημόσια Εκπαιδευτική Υπηρεσία και Εθνική Φρουρά) στις μέρες μας και γ) ποιες έμφυλες πολιτικές είχε το κράτος στο θέμα της πορνείας και του εκτοπισμού. Η έρευνά μας επιβεβαίωσε την παραπάνω υπόθεση εργασίας: καταγράφηκαν πολιτισμικού χαρακτήρα εμπόδια ενσωματωμένα σε κοινωνικές στερεοτυπικές συμπεριφορές που προσανατολίζουν αντίστοιχα τις ασκούμενες από το Κυπριακό κράτος ρυθμιστικές, αναδιανεμητικές και καταστατικές δημόσιες πολιτικές.

Καταλήξαμε στο γενικό αυτό συμπέρασμα μέσα από επί μέρους ευρήματα που κωδικοποιούνται πιο κάτω, αξιοποιώντας νεοθεσμικά εργαλεία όπως: τη διάκριση και τη λειτουργία του δημόσιου λόγου (επικοινωνιακού και συντονίζοντος) και τη διάκριση των πολιτικών με βάση την τυπολογία του Lowi (διανεμητική, καταστατική, ρυθμιστική και αναδιανεμητική).

Συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά στα έμφυλα ζητήματα και κομβικά ιστορικά σημεία αναδείχθηκαν συνοπτικά τα ακόλουθα επιβεβαιωτικά στοιχεία της υπόθεσής μας:

I. ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΗΤΑΝ ΑΟΡΑΤΕΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΒΑΣΗ ΤΩΝ ΩΣ ΤΟΤΕ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ

Το *Σύνταγμα* της Κυπριακής Δημοκρατίας, ομολογουμένως, εξ αρχής δεν είχε έμφυλες διακρίσεις και περιορισμούς, σε ό,τι αφορά στο δικαίωμα της ψήφου ή της συμμετοχής στα κοινά ή την άσκηση επαγγέλματος. Παραταύτα, οι γυναίκες ήταν αόρατες στο *Σύνταγμα* ως πολίτιδες με ατομικά δικαιώματα σε ό,τι αφορά στην «ταυτότητά» τους

(ατομική και συλλογική). Συγκριμένα, επηρεάζονταν άμεσα στην ιδιωτική σφαίρα, ειδικά σ' ό,τι αφορά σύναψη ή διάλυση ενός γάμου ή την απόκτηση παιδιών από τη συλλογική εθνοτική ταυτότητά τους, με εκχώρηση των αρμοδιοτήτων τέλεσης ή λύσης του γάμου στους θρησκευτικούς άρχοντες της κοινότητάς τους, στην οποία ανήκαν με βάση της πατριαρχική γραμμή καταγωγής.

Το *Σύνταγμα* δεν αναφέρει τη λέξη *πολίτιδα*, όμως εντοπίστηκε σε θέσεις που προκηρύχθηκαν στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης* κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους λειτουργίας του κράτους αποκλειστικά για γυναίκες (με ή χωρίς προτίμηση για εθνικότητα εκτός από το φύλο).

II. ΈΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

- 1960 ΩΣ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΑΝΤΑΡΣΙΑΣ – ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Στην *Επίσημη Εφημερίδα* της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτυπώνονται από το πρώτο έτος λειτουργίας της οι ανάγκες στελέχωσης του νεοσύστατου κράτους. Στις υπό προκήρυξεις θέσεις εντοπίστηκαν από τη γράφουσα ασάφειες, ανομοιομορφίες για προσόντα και αμοιβές παραπλήσιων θέσεων αλλά και έμφυλες ανισότητες και έκδηλοι ή λανθάνοντες έμφυλοι αποκλεισμοί ή προτιμήσεις, που σταδιακά εξαλείφονται στο λεκτικό της διατύπωσης. Διαφάνηκε ότι οι έμφυλες, οι εθνικές, αλλά και άλλες ασυμμετρίες, επηρέαζαν το ύψος των απολαβών ή την ίδια την πρόσληψη και σε θέσεις υπηρεσιών κολλάρου (π.χ. στενογράφων κ.ά.).

Σε θέσεις *κολλώδους πατώματος* η προκήρυξη είχε θηλυκό πρόσημο εξαρχής ή σε άλλες θέσεις με ίδια καθήκοντα προβλεπόταν διαφορετικός αρχικός μισθός ή *γυάλινη*

οροφή για τις γυναίκες. Σε γυναικοκρατούμενα επαγγέλματα του δημοσίου μέχρι το 1963 υπήρχε προτεραιοποίηση στην πρόσληψη στη βάση της αναλογικότητας των προσλήψεων 7 προς 3 και όχι μόνο της επιτυχίας σε εξέταση. Σε θέσεις που κενώνονταν για συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα, επικρατούσαν έμφυλες προτιμήσεις, ανάλογα με το ύψος των αποδοχών και το κύρος της θέσης, είτε με εξαρχής με αποκλεισμό του ενός φύλου ή λεκτικό που προσέδιδε προτίμηση και ανιχνεύεται στο λεκτικό των προκηρύξεων των κενών θέσεων στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης*. Οι περιορισμοί, λόγω της πεσυμφωνημένης εθνοτικής αναλογίας, ο υφέρπων ή έμπρακτος έμφυλος αποκλεισμός των γυναικών από αριθμό κενωθεισών θέσεων συνέβαλλε στην αναπαραγωγή των έμφυλων στερεοτύπων στην απασχόληση.

Οι τουρκοκύπριες δημόσιοι υπάλληλοι αποχώρησαν από τη θέση τους μετά τα γεγονότα της Τουρκανταρσίας (1963) [όπως και οι τουρκοκύπριοι], για λόγους που δεν σχετίζονται με το φύλο τους αλλά την εθνοτική τους καταγωγή και την πολιτική τους συσπείρωση στη βάση αυτή. Η αποχώρηση των τουρκοκυπρίων δημοσίων υπαλλήλων θηλυκού γένους δεν επέτρεψε την ανάπτυξη συνεργειών με τις ελληνοκύπριες συναδέλφους τους, σε βάθος χρόνου, σε ό,τι αφορά συνδικαλιστικά αιτήματα-διεκδικήσεις με έμφυλο πρόσημο, όπως ζητημάτων για θέματα μητρότητας κ.ά.

- Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΕΙΧΕ ΑΜΕΣΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΜΕ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΧΡΟΝΟΥ

Τα ζητήματα της εξαναγκαστικής πορνείας και των βιασμών για τα οποία αρχικά το κυπριακό κράτος προσέφυγε στο ΕΔΑΔ και καταδικάστηκε η Τουρκία το 1975 δεν

αντιμετωπίστηκαν στη συνέχεια σε πρακτικό επίπεδο στον βαθμό που θα «επουλώνονταν» οι πληγές των κορασίδων και γυναικών που βιάστηκαν ή και υποβλήθηκαν σε έκτρωση με ταχύτατες και συνοπτικές διαδικασίες, για να αποφύγουν περαιτέρω διασυρμό. Αυτό έγινε με τροποποίηση του νόμου τόσο στις ελεύθερες περιοχές που ασκούσε τον έλεγχο το κυπριακό κράτος όσο και στις αγγλικές βάσεις Ακρωτηρίου, με ανάλογη νομοθετική ρύθμιση στις 21/10/1974, κατόπιν διαμεσολάβησης του Κυπριακού Ερυθρού Σταυρού. Ως επικοινωνιακό ζήτημα σε διεθνές επίπεδο επανήλθε στην επιφάνεια ως επιχείρημα για ακύρωση της συναυλίας της Τζένιφερ Λόπεζ στα κατεχόμενα και σχετικά πρόσφατα από θύματα που έδωσαν στο κυπριακό συγκείμενο εξαιτίας συνέντευξης στο ΚΥΠΕ (χωρίς αναφορά στα προσωπικά τους στοιχεία) και συνάμα ως συντονίζων Λόγος (co-ordinative discourse) από βουλευτριά που προεδρεύει σε Επιτροπή με σχετική αρμοδιότητα στη Βουλή. Είχε όμως θιγεί και από γυναίκα πολιτικό στα κατεχόμενα (Ντεργιά) και από γυναίκες ακτιβίστριες σε διαφορετικές χρονικές φάσεις αλλά και Τουρκοκύπριο δημοσιογράφο (Λεβέντ), αλλά σε εκείνες τις περιπτώσεις υπήρξε ελάχιστη δημοσιότητα στο θέμα από τα κυπριακά ΜΜΕ.

Το γεγονός ότι υπήρξε «λήθη» και «σιωπή» για δεκαετίες στη δημόσια σφαίρα στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, εκτός από τα ζητήματα που ανέδειξε ο πρόσφατος δημόσιος λόγος της καθ' ύλην αρμόδιας Υπουργού Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και της βουλευτριάς με την ιδιότητα Προέδρου Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, είναι απτή απόδειξη μιας πατριαρχικής κοινωνίας που η τιμή της πατριαρχικής οικογένειας μπορεί να πληγεί από την ευάλωτη θέση των γυναικών της. Η «σιωπή» είναι ο μόνος τρόπος να «ξεχαστεί» το θέμα και να

αποφεύγεται ο οίκτος, το στίγμα και η ντροπή της κορασίδος/γυναίκας, της φαμίλιας αλλά και της κοινότητας στην οποία ανήκει γεωγραφικά και εθνοτικά. Η μη τήρηση αρχείου για τις εν λόγω εκτρώσεις ή η διαγραφή του σε μεταγενέστερο χρόνο έγινε σκόπιμα για να προστατευθούν από τη διαρροή της πληροφορίας, αλλά αυτό δεν επέτρεψε σ' αυτές να τεκμηριώσουν τους ισχυρισμούς τους πρόσφατα, όταν ανέκυψε το θέμα της προσκόμισης ιατρικών τεκμηρίων στο ιατροσυμβούλιο σχετικά.

- ΟΙ ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΕΝΕΣ ΕΜΦΥΛΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ

Η πάροδος του χρόνου και η επιδοματική πολιτική για τους εκτοπισμένους και τις εκτοπισμένες («πρόσφυγες / προσφυγοπούλες») έφερε στην επιφάνεια ο δημόσιος λόγος για την εξασφάλιση της εκ μητρογονίας ιδιότητα των “προσφύγων” της μεταπολεμικής δεύτερης και τρίτης γενιάς. Η αμφισβήτηση αφορούσε το δικαίωμα εγγραφής εκ μητρογονίας εκτοπισθέντων και εκτοπισθεισών σε εκλογικούς καταλόγους των κατεχόμενων επαρχιών, τη διεκδίκηση φορολογικών ελαφρύνσεων ή και τη συμπερίληψη σε σχέδια στεγαστικής επιδοματικής πολιτικής. Η νίκη της Βρούντου εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας στο ΕΔΑΔ σηματοδοτεί μια ξεκάθαρη νίκη γυναικών που συσπειρώθηκαν και κατάφεραν να κερδίσουν την πατριαρχική αντίληψη της κοινωνίας για την πατριαρχική γραμμή διαδοχής.

III. ΥΠΗΡΞΑΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΛΟΓΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΈΝΩΣΗ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΈΝΩΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (Ε.Ε.), ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

Η μετάβαση από την αποικιοκρατία σε ένα ανεξάρτητο κράτος με αναγνώριση και λειτουργία στη βάση δύο κοινοτήτων επέτρεψε την άσκηση πολιτικών δικαιωμάτων και

στις γυναίκες, Τουρκοκύπριες και Ελληνοκύπριες. Ωστόσο, η πατριαρχική γραμμή καταγωγής, η συντηρητική κοινωνία, ο διπολικός κόσμος που άφηνε τις γυναίκες στον ιδιωτικό χώρο (στον οίκο ή την άμισθη αγροτική/κτηνοτροφική εργασία), η πρόκληση της συνδιαχείρισης της εξουσίας μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων δεν άφησε χώρο στις γυναίκες στη δημόσια σφαίρα. Η υποεκπροσώπησή τους στα πολιτικά δρώμενα άρχισε να αλλάζει τρεις δεκαετίες αργότερα. Μετά την αντιμετώπιση των πρώτων δυσκολιών απότοκων της Εισβολής, δεδομένου ότι πλησίαζε η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ και οι ίδιες οι γυναίκες χειραφετήθηκαν μέσω της εξόδου στη μισθωτή εργασία, άρχισαν να κερδίζουν χώρο στην πολιτική γυναίκες με ισχυρή προσωπικότητα και οικογενειακή πολιτική παράδοση (Ρ. Κατσελλή, Κ. Αγγελίδου, Κ. Κληρίδου, Α. Βασιλείου κ.ά.).

Η ένταξη στην ΕΕ και ο επικοινωνιακός δημόσιος λόγος για το κοινοτικό κεκτημένο [εκτός από τις προσδοκίες για ένταξη σε ένα μεγαλύτερο και ισχυρότερο συνασπισμό χωρών, ο οποίος διασφάλιζε και την επιβίωση του κράτους], έφεραν στο προσκήνιο καλές πρακτικές. Η Κύπρος συμμετέχοντας στις εργασίες της ΕΕ ήρθε σε επαφή με ευκαιρίες, συνέργειες τύπου PLAs και με καλές πρακτικές άλλων χωρών σε αρκετές πτυχές, συμπεριλαμβανομένου και του τομέα των πολιτικών προαγωγής της ισότητας. Λόγω της ένταξης στην ΕΕ ανάμεσα σε άλλα, η Κύπρος αναγκάζεται να συμμετέχει με δεδομένα για έμφυλα ζητήματα στο ΕΙΓΕ για εξαγωγή συγκριτικών συμπερασμάτων, κάτι το οποίο συνεχίζει να μην αποδεσμεύει η ΥΣΤΑΤ στην Κύπρο, ενώ θα όφειλε στο πλαίσιο της διαφάνειας και της λογοδότησης.

IV. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΚΑΝ ΕΜΦΥΛΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

Σε ό,τι αφορά στη σύνθεση των αρμοδίων διοριζόντων οργάνων (ΕΔΥ και ΕΕΥ) διαφάνηκε ότι «ανδροκρατείται» πλήρως ή σε πολύ μεγάλο βαθμό. Αυτό, προφανώς, ενδέχεται να επηρεάσει ή να επηρεάζει ακούσια τη λήψη αποφάσεων υπέρ των ανδρών υποψηφίων για πρόσληψη ή προαγωγή σε κάποιο βαθμό.

Η ΕΔΥ και η ΕΕΥ επεξεργάζονται και δημοσιοποιούν διά μέσου των *Ετήσιων Εκθέσεων* τους αρκετά στοιχεία για έμφυλη διάσταση που αφορούν στους/στις δημόσιους υπαλλήλους και τους/τις εκπαιδευτικούς αντίστοιχα, ωστόσο, θα μπορούσαν να έχουν περισσότερα, έτσι ώστε να μπορούν να εξαγονται συμπεράσματα στη βάση δύο μεταβλητών. Η συστηματική παρακολούθηση των έμφυλων δεδομένων είναι σημαντική για τα δύο όργανα, για να αποφεύγονται τα φαινόμενα του «κολλώδους πατώματος» ή της «γυάλινης οροφής», όταν τα προσόντα ανδρών και γυναικών είναι τα ίδια σε κάποιες υπηρεσίες.

Με βάση τα υφιστάμενα δεδομένα που αναλύθηκαν από την ΕΕΥ και την ΕΔΥ επιβεβαιώνεται η ύπαρξη της *γυάλινης οροφής* στη δημόσια υπηρεσία για τις γυναίκες, καθώς και για τις γυναίκες εκπαιδευτικούς που επιθυμούν θέση εποπτικού προσωπικού με ωράριο δημόσιας υπηρεσίας, αν και ως συνολικός αριθμός υπερτερούν στο δημόσιο και τη δημόσια εκπαιδευτική υπηρεσία και κατέχουν κι αυτές υψηλά προσόντα (διδακτορικό).

Σε ό,τι αφορά σε ανδροκρατούμενους χώρους στην τεχνική εκπαίδευση και τον στρατό, αλλά και σε γυναικοκρατούμενους στην προδημοτική εκπαίδευση, δεν είναι εύκολο να

ανατραπεί η υφιστάμενη κατάσταση. Η πρόσληψη γυναικών στον Στρατό ως μονίμων μέσω εισδοχής σε σχολές ή με συμβόλαιο ως ΣΥΟΠ αναδύει ένα «άρωμα γυναίκας, το οποίο στην περίπτωση των ΣΥΟΠ εξατμίζεται ευκολότερα, συχνά πριν από την ολοκλήρωση του συμβολαίου τους.

Η διεκδίκηση εκ μέρους μονίμων στελεχών του στρατού διευκολύνσεων συγκεκριμένου ωραρίου με επίκληση τη γονεϊκότητα και προσφυγή σε ένδικα μέσα ή στην Επιτροπή Διοίκησης έφερε στο φως τις προκλήσεις ανδρών και γυναικών – μονογονιών, οι οποίες και οι οποίοι προσπαθούν μέσα από τον δημόσιο λόγο με τον εργοδότη τους να διεκδικήσουν συμφιλίωση προσωπικής και επαγγελματικής ζωής.

V. ΎΠΑΡΞΗ ΕΜΦΥΛΟΥ ΠΡΟΣΗΜΟΥ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΛΟΓΟ ΣΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Το φύλο μπήκε έντονα στην ατζέντα του θεσμού του/της Επιτρόπου Διοίκησης και κατόρθωσε να κερδίσει την εμπιστοσύνη πολιτών της Κύπρου, της ΕΕ ή τρίτων χωρών, καθώς και αιτητριών ασύλου που διεκδίκησαν μέσω του θεσμού αυτού τα δικαιώματά τους και την άρση διακρίσεων στη βάση του φύλου. Ο θεσμός λειτουργεί εκτός από τη συμβουλευτική ιδιότητά του προς τις αρχές, λειτουργεί και ως «Αρχή» κατά των διακρίσεων (συμπεριλαμβανομένων και των διακρίσεων του φύλου) με τη δυνατότητα επιβολής κυρώσεων και δεσμευτικό χαρακτήρα. **Οι αυτεπάγγελτες Τοποθετήσεις της Επιτρόπου Διοίκησης για το φύλο κατά καιρούς είναι δημόσιος λόγος** που ανήκει στο επίπεδο τόσο του συντονίζοντος αλλά και του επικοινωνιακού δημόσιου λόγου. Οι Ετήσιες Εκθέσεις της Επιτρόπου Διοίκησης έχουν σημαντικά στοιχεία για τα έμφυλα ζητήματα. Σημαντική είναι και η εκ μέρους της προώθηση για τον διάλογο πολιτικών gender mainstreaming, όπως και άλλων

δράσεων και συνεργειών για ανάπτυξη διυπουργικών και διατμηματικών συνεργειών για την πρόληψη της βίας ασκούμενης κατά των γυναικών, της αποφυγής του γλωσσικού σεξισμού στην πολιτική.

Στη διατριβή αυτή αξιοποιήθηκαν εκθέσεις της Επιτρόπου Διοίκησης και για τις τρεις πτυχές που απασχόλησαν τη διατριβή: για θέματα που επηρεάζουν την στελέχωση της δημόσιας υπηρεσίας, την παραγωγή δημόσιας πολιτικής και την αποδοχή, αναθεώρηση ή κατάργηση υφιστάμενης δημόσιας πολιτικής.

Στην περίπτωση της στελέχωσης αξιοποιήθηκαν ζητήματα που αφορούσαν την αναγνώριση της στρατιωτικής θητείας για την πρόσληψη και ανέλιξη των αρρένων στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού.

Στην περίπτωση της παραγωγής δημόσιας πολιτικής αξιοποιήθηκε έκθεση για τη διεθνική σωματεμπορία. Τέλος, στην περίπτωση της υφιστάμενης δημόσιας πολιτικής σε ό,τι αφορά στους κανονισμούς λειτουργίας της Εθνικής Φρουράς αξιοποιήθηκαν οι προσφυγές επαγγελματιών (μιας γυναίκας και ενός άνδρα) στην Εθνική Φρουρά για απαλλαγή υπηρεσίας λόγω γονεϊκότητας και επίκληση άνισης μεταχείρισης με άλλες υπο-ομάδες εργαζομένων που τύγχαναν απαλλαγών για άλλους λόγους.

Σε ό,τι αφορά στο ΕΔΑΔ διαφάνηκε ότι τόσο διακρατικές προσφυγές όσο και ατομικές έχουν έμφυλο πρόσημο ή έμφυλα αποτελέσματα. Η καταδίκη της Τουρκίας αλλά και της Κύπρου για την απουσία ενεργειών για διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων στα κατεχόμενα και στις ελεύθερες περιοχές, αντίστοιχα, είναι πολύ σημαντικές και λόγω του επικοινωνιακού δημόσιου λόγου που ακολουθεί τις καταδίκες μέσω Εκθέσεων των παρατηρητών του Συμβουλίου της Ευρώπης υπάρχει συμμόρφωση.

[Στην περίπτωση των αγνοουμένων ανάγκασε την Τουρκία και την Κύπρο για ενεργοποίηση της ΔΕΑ.]

Η καταδίκη της Κύπρου και της Ρωσίας για τη διεθνική σωματεμπορία επέφερε επίσης πολύ σημαντικές εξελίξεις για την κατάργηση του καθεστώτος δουλείας των αλλοδαπών με την έκδοση υπό τις ευλογίες του κράτους της καλλιτεχνικής άδειας (*artist visa*). Ωστόσο, η κατάργηση της *artist visa* δεν κατήργησε τον κύκλο και τον τζίρο εργασιών κυκλωμάτων διεθνικής σωματεμπορίας στην Κύπρο και των πορνικών τους υπηρεσιών αλλά διαφοροποίησε το είδος των πορνικών υπηρεσιών και τον χώρο άσκησής τους.

VI. ΤΑ ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΤΑΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΑΣΚΟΥΜΕΝΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η Κύπρος προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα ούσα αποικία του Βρετανικού Στέμματος δεν κατόρθωσε ως κοινωνία να διασφαλίσει συνθήκες ίσης μεταχείρισης και χειραφέτησης των γυναικών και των δύο κοινοτήτων. Οι γυναίκες ζούσαν ως επί το πλείστον σε μια αγροτική πατριαρχική κοινωνία (Ioannou & Kentas, 2012; 3) με μεγάλο αριθμό αναλφάβητων, ενδογαμίες και έλλειψη γεωγραφικής κινητικότητας και άνισους έμφυλους ρόλους. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συνέβαλλαν στη διαμόρφωση μιας παθητικής στάσης των γυναικών και ενός τέλματος, χωρίς να παραγνωρίζεται η ενεργός καθημερινή και ουσιαστική συμβολή τους στην διαχείριση του νοικοκυριού και των αγροτικών ασχολιών της οικογένειας (ibid; 3).

Την ίδια περίοδο στην Ευρώπη η Βιομηχανική Επανάσταση, δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι και άλλες ιστορικές και κοινωνικές εξελίξεις λόγω φεμινιστικού ακτιβισμού και η απουσία

των ανδρών στους πολέμους αυτούς συνέβαλαν στην έξοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, την οικονομική ανεξαρτησία και την αυτονομία τους, αν χρειαζόταν, ακόμη και μέσω διαζυγίου, ενώ η μόρφωση ήταν δικαίωμα και υποχρέωση νωρίτερα από ότι στην Κύπρο.

Μετά την Ανεξαρτησία μέχρι και την Τουρκανταρσία, η πατριαρχική και σχετικά συντηρητική κοινωνία (Ioannou & Kentas, 2012; 1) αντιπροσωπευόταν με άρρενες στα κοινά στη βάση της αναλογικής συμμετοχής των δύο κοινοτήτων. Δεν υπήρχαν πολιτικές που να επιδίωκαν τη χειραφέτηση των γυναικών και την ισότιμη απόλαυση των δικαιωμάτων τους στην πράξη διότι ούτε οι δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις ούτε η κυβέρνηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ το έθεσαν ως προτεραιότητα. Από την περίοδο της Τουρκανταρσίας μέχρι και την Εισβολή η κυβέρνηση δεν ενδιαφέρθηκε να προωθήσει συνειδητά κάποια ουσιαστική μεταβολή στα έμφυλα ζητήματα αλλά είχε να διαχειριστεί άλλα ζητήματα. Τα πλείστα ανδροκρατούμενα κόμματα της κεντροδεξιάς, τα οποία ιδρύθηκαν μετά από τη διάλυση του Πατριωτικού Μετώπου σταδιακά μετά το 1968-1969, δεν επέδειξαν ενδιαφέρον για προώθηση, ψήφιση και κοινοβουλευτική δράση υπέρ της ουσιαστικής έμφυλης ισότητας ή και της ισότιμης εκπροσώπησης των γυναικών στα κοινά.

Η μη επαρκής εκλογική αντιπροσώπευση των γυναικών στον πολιτικό στίβο μέχρι και τις μέρες μας δεν επέτρεψε τη διατύπωση πολιτικών προτάσεων που να επιδιώκουν την ψήφο των γυναικών και μέτρα ουσιαστικής διασφάλισης των δικαιωμάτων τους, ενώ η ύπαρξη των γυναικείων οργανώσεων των κομμάτων δεν έχει τόσο σημαντική συμβολή στη λήψη αποφάσεων των κομμάτων αλλά είναι μια μορφή έμφυλα προσδιορισμένου πολιτικού χώρου – υποσυνόλου του κόμματος, το οποίο τις

περιχαράκωνει συνήθως στα μετόπισθεν. Η συζήτηση για την έμφυλη ποσόστωση σε θέσεις σε υπουργικά συμβούλια, συμβούλια ημικρατικών οργανισμών, εκλογικές λίστες κομμάτων κ.ά. έχει ξεκινήσει σχετικά πρόσφατα, ενώ μέχρι πρόσφατα δεν ετίθετο οποιοδήποτε σχόλιο ή συζήτηση στα ΜΜΕ.

Θετική εξέλιξη στην πάροδο του χρόνου για τα έμφυλα ζητήματα αποτέλεσε η μετάβαση από ένα χρονοβόρο σύστημα διασφάλισης θρησκευτικού διαζυγίου σε πολιτικό, η νομιμότητα τέλεσης πολιτικού γάμου ως εναλλακτικής επιλογής, η αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας για μια κοινωνία με λιγότερα ταμπού και «καθωσπρεπτικούς» κοινωνικούς περιορισμούς.

Η επιτυχής εφαρμογή του θεσμού του/της Επιτρόπου Διοίκησης και η στροφή της Κύπρου και η ένταξή της στην Ε.Ε. έφερε την Κύπρο σε μια ταχεία και θετική εξέλιξη για τα έμφυλα ζητήματα. Ειδικά τα τελευταία δεκατέσσερα χρόνια έχουν επιτευχθεί πολλά και είναι σε εξέλιξη αρκετά ζητήματα για τα οποία προηγουμένως δεν υπήρχε έντονη πίεση για ανάληψη πρωτοβουλιών ούτε και μια ολιστική, συνεπής, μη «γραφειοκρατική» αντίληψη συνολικής αποτίμησης εγνωσμένων αναγκών και προτεραιοτήτων αλλά μια σχετικά στείρα και ανούσια διαμόρφωση σχεδίων δράσης συγκεκριμένης διάρκειας διαφόρων τμημάτων/υπουργείων.

Ο ακτιβισμός ατόμων ή ΜΚΟ ή ομάδων συμφερόντων ή οι αποφάσεις των τοπικών ή διεθνών ένδικων μέσων αρκετές φορές επέτρεψε ή ανάγκασε στη συνέχεια, μέσω και των ΜΜΕ τις πλείστες φορές, τη διαμόρφωση ασκούμενων κρατικών πολιτικών για τα έμφυλα ζητήματα και αναφέρω ενδεικτικά πρόσφατα παραδείγματα:

α) Η διαγραφή από το ίδιο το Facebook φωτογραφιών επώνυμης Κύπριας δημοσιογράφου-ηθοποιού που θήλαζε το παιδί της πήρε τέτοιες διαστάσεις και έγιναν τέτοιες παραστάσεις, έτσι ώστε τελικά πρόσφατα εγκρίθηκε νόμος που προβλέπει για την προώθηση και προστασία του μητρικού θηλασμού (Ν. 21(Ι)/2018).

β) Τα άτομα τρανς με την κινητικότητα τους και διαβήματα τους και μέσω του Συμβουλίου της Ευρώπης έφεραν στο προσκήνιο την ανάγκη για διαμόρφωση νομοθεσίας για φυλομετάβαση και τον Σεπτέμβριο του 2018 έληξε η δημόσια διαβούλευση του Νομοσχεδίου με τίτλο «Ο περί της Νομικής Αναγνώρισης της Ταυτότητας Φύλου Νόμος του 2018».

Ο Νόμος 60(Ι)/2014 που αναθεωρεί το νομικό πλαίσιο που διέπει την πρόληψη, την καταπολέμηση της εμπορίας και της εκμετάλλευσης πρόσωπων και την προστασία των θυμάτων, ο οποίος αντικατέστησε τον περί της Καταπολέμησης της Εμπορίας και της Εκμετάλλευσης Προσώπων και της Προστασίας των Θυμάτων Νόμο του 2007 [Ν.87(Ι)/2007] και ενσωμάτωσε την Οδηγία 2011/36/ΕΕ οδήγησε την Κύπρο τουλάχιστον σε νομικό επίπεδο σε ένα πολύ καλύτερο σημείο απ' ότι στο παρελθόν και οι δημόσιες πολιτικές που μπορούν να σχεδιαστούν και να έρχονται σε πέρας μπορούν να καταστήσουν τον Νόμο αυτό έναν ουσιαστικό νόμο για την καταστολή της έμφυλης βίας και εκμετάλλευσης με την τιμωρία του πορνοπελάτη.

Επιπλέον, είναι σημαντικό ότι την 1/3/2018 τέθηκε σε ισχύ η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης στην Κύπρο για την πρόληψη της βίας κατά των γυναικών, την οποία είχε κυρώσει στις 10/11/2017 και υπέγραψε αρχικά στις 16/6/2015.

Παρομοίως, μέσω Τοποθέτησης του Γραφείου της Επιτρόπου Διοίκησης ως Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατόπιν εξέτασης παραπόνου που υποβλήθηκε το 2013 (5/12/2013) και εξετάστηκε το 2015 (27/5/2015), υπήρξε εισήγηση από την Επίτροπο Ελίζα Σαββίδου προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης για ένα σημαντικό νομοσχέδι για την εξακολουθητική παρενοχλητική παρακολούθηση, το οποίο σχετίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό και με τη βία κατά των γυναικών, χωρίς να περιορίζεται μόνο σ' αυτές. Η συζήτηση του περί της Προστασίας από Παρενόχληση και Παρενοχλητική Παρακολούθηση Νόμου του 2017, συνεχίστηκε κατ' άρθρον τον Μάρτιο του 2018 και τελικά ίσχυσε από τις 18/5/2017, ημερομηνία δημοσίευσής του στην *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης*.

Ο σχετικά πρόσφατος διορισμός Επιτρόπου Φύλου (υπαγόμενος στην Προεδρία) και οι συνέργειες των Επιτρόπων Φύλου και Διοίκησης με την ΚΑΔΔ και άλλα συναρμόδια υπουργεία, για διάφορα θέματα έχουν ένα εξωστρεφή χαρακτήρα και οι ολοένα πιο συχνές δράσεις τους πλέον αποσκοπούν με τη μορφή ενός επικοινωνιακού δημόσιου λόγου για θέματα προώθησης του gender mainstreaming στη δημόσια διοίκηση, τη συζήτηση για το χάσμα αμοιβών, τη σεξουαλική παρενόχληση και άλλα μείζονος σημασίας ζητήματα.

VII. Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΤΡΕΠΕΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΜΦΥΛΩΝ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΩΝ

Οι δημόσιες πολιτικές, ως εκδηλώσεις των δημοσίων δράσεων, «αποσκοπούν στην προάσπιση και προαγωγή του δημόσιου συμφέροντος και γίνονται στη βάση

τεκμηρίωσης», είτε γίνονται συμμετοχικά ή μη (Τσέκος, 2018; σ.18). Η «συνάρθρωση πολιτικών και διοικητικών επιπέδων» μπορεί να γίνει κατά θέμα, γεωγραφική ενότητα, χρονική περίοδο ή εξειδίκευση (ibid). Στην ενότητα αυτή η έμφαση δίνεται στις δράσεις, οι οποίες αφορούν στη δημόσια πολιτική στο επίπεδο της διοίκησης, με επιδράσεις τόσο στο περιεχόμενο, όσο και στη διαδικασία της υλοποίησης της πολιτικής (ibid).

Με εξαίρεση το πρόγραμμα της ΚΑΔΔ «Μαζί αλλάζουμε τη δημόσια υπηρεσία», το οποίο εφαρμόστηκε πριν από μερικά χρόνια τα στελέχη της κυπριακής δημόσιας υπηρεσίας, τα στελέχη της δεν έχουν τύχει συστηματικής επιμόρφωσης κατά το πρότυπο της κατάρτισης, η οποία είναι προϋπόθεση για μόνιμη πρόσληψη στη δημόσια εκπαιδευτική υπηρεσία.

Κατ' επέκταση, είναι ιδιαίτερα σημαντικό όπως «επικοινωνείται» στους και στις λειτουργούς της δημόσιας υπηρεσίας η σημασία των ιδίων στη παραγωγή και την εφαρμογή των δημόσιων πολιτικών, την αναγκαιότητα και τη σημασία για συνεχή προσωπική και επαγγελματική επιμόρφωση (σε σύγχρονο και ασύγχρονο περιβάλλον, σε εργάσιμο και μη χρόνο) καθώς και την ανάπτυξη και αξιοποίηση δεξιοτήτων συνεργατικής μάθησης και ομαδικού έργου στην εργασία τους.

Συχνά διαπιστώνεται ότι οι δημόσιοι λειτουργοί αγνοούν ποια είναι τα εργαλεία των δημόσιων πολιτικών. Μια μεγαλύτερη άγνοια σημειώνεται στην κατανόηση και διάκριση των αποτελεσμάτων και των εκροών των δημόσιων πολιτικών αλλά και την ταξινόμησή τους σε κατηγορίες με βάση τις επιπτώσεις τους στην ατομική και συλλογική/κοινωνική ευημερία.

Πολύ περισσότερο, ο νεοθεσμισμός -ως υπόδειγμα ανάλυσης και ερμηνείας πολιτικών φαινομένων-, και κατ' επέκταση του περιβάλλοντος άσκησης δημόσιων πολιτικών, δεν είναι γνωστός στους δημόσιους και τις δημόσιες υπαλλήλους ούτε κι άλλα ζητήματα που απορρέουν από τις Πολιτικές Επιστήμες ή τη Διοικητική Επιστήμη. Ως εκ τούτου, οι πλείστοι δημόσιοι και δημόσιες υπάλληλοι, οι καθ' ύλην παραγωγοί ή εκτελεστές δημόσιων πολιτικών, αδυνατούν να κατανοήσουν ή και να εφαρμόσουν από τη θέση που κατέχουν στη διοίκηση, την εκπαίδευση, τις υπηρεσίες, τη δικαιοσύνη, την Εθνική Φρουρά και τα άλλα σώματα ασφαλείας (Αστυνομία και Πυροσβεστική) τις πολιτικές προαγωγής έμφυλης ισότητας ή την αναθεώρηση ή διαδικασίες ανασχεδιασμού των υφιστάμενων πολιτικών προς την κατεύθυνση αυτή. Αδυνατούν να δώσουν ανατροφοδότηση έγκαιρη, έγκυρη, αξιόπιστη και αποτελεσματική στους πολίτες και τις πολίτιδες, τους διοικούμενους και τις διοικούμενες, τους πελάτες τις πελάτιδες σχετικά με τα θέματα αυτά.

Γίνεται αντιληπτό ότι οι πλείστοι δημόσιοι και δημόσιες υπάλληλοι αγνοούν ότι ανήκουν και οι ίδιοι και οι ίδιες σε μια *κοινότητα πολιτικής* και μια *κοινότητα μανθανόντων* με θεσμική μνήμη. Η μόνη υποψία για την έννοια *κοινότητα πολιτικής* μπορεί στρεβλά και ελάχιστα να προκύπτει από ή να παραπέμπει στον συνδικαλισμό. Η επιμόρφωση των εν ενεργεία δημοσίων υπαλλήλων με ένα συστηματικό και δυναμικό μοντέλο που μπορεί να περιλαμβάνει ενδεχομένως και μοριοδότηση για προαγωγή (αν δεν θα παραχωρηθεί «επι πάντας» κατά το ιδεώδες της παροχής της «αιδούς» και της «δίκης», όπως προκύπτει στον *Πρωταγόρα* του Πλάτωνα) θα αναδείξει την προστιθέμενη αξία της κατανόησης του πεδίου της δημόσιας υπηρεσίας, ως ενός δυναμικού παιγνιδιού άσκησης δημόσιων πολιτικών, στις οποίες ο / η δημόσια

λειτουργός μπορεί εκτός από εκτελεστικό όργανο να είναι «παραγωγός» και ουσιαστικός «διαχειριστής/διαχειρίστρια» σε έναν οργανισμό που οι διοικητικές λειτουργίες είναι προληπτικές και όχι κατασταλτικές (Πασσάς & Τσέκος, 2004; 16).

Η προσπάθεια της ΚΑΔΔ να επαναφέρει στο προσκήνιο το Κοινό Πλαίσιο Αξιολόγησης (ΚΠΑ) και να είναι επωφελές για το ανθρώπινο δυναμικό μιας δημόσιας υπηρεσίας, τους πελάτες της και την κοινωνία. Είναι σημαντικό όπως ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης των δημόσιων λειτουργών αξιοποιήσει το ΚΠΑ αλλά και έννοιες που να τύχουν συζήτησης με σενάρια και κατάλληλα προσαρμοσμένο υλικό, το οποίο αναφέρεται σε ανάλυση δημόσιας πολιτικής.

Η επένδυση στην επιμόρφωση των εν υπηρεσία στελεχών του δημοσίου και η επένδυση στην επιμόρφωση των εν δυνάμει στελεχών (προϋπηρεσιακή κατάρτιση) για όλα τα έμφυλα ζητήματα, διοικητικά, νομικά και οικονομικά.

Μια μεγάλη ομάδα δημοσίων υπαλλήλων έρχεται σε επαφή με γυναίκες. Η αντιμετώπισή τους ως πολιτών χωρίς οποιαδήποτε προκατάληψη δεν είναι βέβαιη. Ιδιαίτερα αν η γυναίκα έχει κάποιο σκούρο χρώμα (φυλή), φοράει μαντίλα ή άλλα σύμβολα στο πρόσωπο (θρησκεία), δεν κατέχει πλήρως την ελληνική γλώσσα (μεταναστευτική βιογραφία, εθνικότητα), είναι ενδεδυμένη με πρόχειρα ρούχα (οικονομική κατάσταση), εξασκεί το επάγγελμα της πόρνης ή είναι φορέας του ιού HIV κ.ά. Τυχόν ξενοφοβικές ή υφέρπουσες ρατσιστικές αντιλήψεις μπορεί να εκδηλωθούν με αντίσταση στη εξυπηρέτηση, καχυποψία, λεκτική ή μη λεκτική στάση ανωτερότητας κ.λπ. Η εικόνα της *γενικευμένης άλλης* είτε πρόκειται για πολίτιδα της Κύπρου ή της ΕΕ είτε για επισκέπτρια-τουρίστρια ή αιτήτρια ασύλου ή έμμισθη αλλοδαπή οικιακή βοηθό

ή μια γυναίκα θύμα διεθνικής σωματεμπορίας ή μια εύπορη ηλικιωμένη αστή που μετοίκησε στην Κύπρο λόγω κλίματος δεν επιτρέπει διαφορετική συμπεριφορά απέναντί της, ωστόσο συναντάται πολύ συχνά. Λόγω της παγκοσμιοποίησης ή της «διασποράς» (Cohen, 1997 στο Kofman 2003, 3rd; 133) που επήλθε τα τελευταία χρόνια ο/η δημόσιος λειτουργός οφείλει να κατέχει τις ιδιότητες «της αιδούς και της δίκης».

Στην περίπτωση της διαχείρισης της ετερότητας και της πολυπολιτισμικότητας, η «αιδώς» και η «δίκη» μπορούν να αναφέρονται στον χειρισμό των προσώπων αυτών με σεβασμό και αξιοπρέπεια. Οι μεγάλες μεταναστευτικές ροές προς την Κύπρο και άλλες χώρες της ΕΕ αφορούν ως επί το πλείστον γυναίκες (Kofman, *ibid*; 137-138). Επιδιώκουν απασχόληση ως ανειδίκευτες, ημειδίκευμένες ή εξειδίκευμένες εργάτριες. Έρχονται άλλοτε μόνες, λόγω της ζήτησης συγκεκριμένων εργασιών που ενισχύουν το φαινόμενο γνωστό ως θηλυκοποίηση στη μετανάστευση, κι άλλοτε με σταδιακή αλυσιδωτή μετανάστευση. Στη δεύτερη περίπτωση της αλυσιδωτής μετανάστευσης, επιδιώκουν σταδιακά το live out και την επανένωση με την οικογένειά τους, ως εργαζόμενες, χωρίς πλέον διαμονή στον χώρο εργασίας τους. Και στις δύο περιπτώσεις οι γυναίκες μετανάστριες με ελάχιστη ή καθόλου γνώση της ελληνικής γλώσσας, σε επαφή με τις δημόσιες υπηρεσίες για διαδικαστικά θέματα ή σε περιπτώσεις χειραφέτησης και αμφισβήτησης συνθηκών εργασίας τους.

Το «housevifization» δηλ. η παραμονή των ανδρών κατοίκων για μεγάλο χρονικό διάστημα λόγω ανεργίας ή υποαπασχόλησης (True, 2003, 3rd; 88), ενώ οι γυναίκες τους εργάζονται στον τριτογενή τομέα είναι ένα επίσης συχνό φαινόμενο. Χρηζουν επίσης προσοχής και στήριξης από την κυπριακή πολιτεία.

ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τα κοινωνικά στερεότυπα μιας παραδοσιακής μεσογειακής κοινωνίας όπως η Κυπριακή, στερεότυπα στα οποία εντάσσονται πολλές έμφυλες διακρίσεις, αν και δέχτηκαν και εξακολουθούν να δέχονται σημαντικές εξωτερικές επιδράσεις και κατά την περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας και, πιο πρόσφατα, κατά την προενταξιακή περίοδο αλλά και μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΕ, δεν έχουν ακόμη ανατραπεί. Τα παραδείγματα που αναλύσαμε καταδεικνύουν ότι τα στερεότυπα αυτά αναπαράγονται και μέσα από τις δημόσιες πολιτικές τόσο τις καταστατικές (εκείνες δηλαδή που αφορούν στη στελέχωση και τη σταδιοδρομία των γυναικών στη δημόσια υπηρεσία) όσο και τις ρυθμιστικές (εκείνες δηλαδή που αναφέρονται στις γυναίκες ως αποδέκτριες και χρήστες των κρατικών πολιτικών). Μεταβολές πολιτικής και προσπάθειες εκσυγχρονισμού και στο επίπεδο των θεσμών και σε εκείνο του δημόσιου λόγου έχουν ασφαλώς υπάρξει δεν έχουν, όμως, μεταβάλει ριζικά την κατάσταση.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΕΜΦΥΛΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Από τα στοιχεία της διατριβής διαφάνηκε η ανάγκη για περαιτέρω μελέτη κι άλλων έμφυλων ζητημάτων σχετικών με την προαγωγή της έμφυλης ισότητας κατά την ενάσκηση της εξουσίας των λειτουργών της στην κυπριακή δημόσια υπηρεσία ως παραγωγών ή τη δημιουργία ή αναθεώρηση δημόσιων πολιτικών με έμφυλο πρόσημο για τις αποδέκτριες (Κύπριες/Ευρωπαϊές πολίτιδες, τρίτων χωρών ή αιτητριών ασύλου).

Περαιτέρω έρευνα αξίζει να διεξαχθεί αξιοποιώντας τα νεοθεσμικά εργαλεία για ζητήματα νομοθετικών τροποποιήσεων που είναι σε εξέλιξη όπως: η απαγόρευση της εξακολουθητικής παρακολούθησης ή ο τερματισμός της εγκυμοσύνης ή πρόσφατων νομοθετημάτων που χρήζουν αναθεώρησης σε τακτά διαστήματα όπως της λειτουργίας κέντρων εξωσωματικής/υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και της παρένθετης μητρότητας, όπως και της διαχείρισης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων φροντιστριών κατοίκων από τρίτες χώρες, το οποίο προέκυψε πρόσφατα μετά από την αποκάλυψη της δράσης ενός κατ' εξακολούθηση δολοφόνου. Το ίδιο ισχύει και για πτυχές που αφορούν το γυναικείο σώμα και την κοινωνική χειραφέτηση ή χειραγωγήση μέσω πτυχών που δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς στην Κύπρο, ειδικά στον τομέα της υγείας, με τη συλλογή εμπειρικών δεδομένων όπως τον ακρωτηριασμό γυναικείων γεννητικών οργάνων (FMG) που μπορεί να επηρεάζει γυναίκες με μεταναστευτική βιογραφία πριν από την έλευση ή μετά την έλευσή τους στην Κύπρο.

Η αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου στην Κύπρο που αναφέρεται στην πρόληψη και την καταστολή της διεθνικής σωματεμπορίας και της πορνείας είναι επίσης ένα πολύ σημαντικό πεδίο που έχει ήδη τύχει πρόσφατης αρθρογραφίας, ωστόσο αξίζει να μελετάται συστηματικά, για να διαφωτίζεται το πεδίο και από τον χώρο της ερευνητικής και πανεπιστημιακής κοινότητας, εκτός από τις ετήσιες εκθέσεις ΤΡΙ του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών.

Περαιτέρω διερεύνηση θεμάτων που αναφέρονται στη βία κατά των γυναικών, τη σεξουαλική παρενόχληση αλλά και τον γλωσσικό σεξισμό στον χώρο εργασίας θα ήταν πολύ σημαντική συμβολή τόσο στο ερευνητικό επίπεδο, όσο και για αξιοποίηση από τα άτομα, άντρες και γυναίκες, οι οποίοι και οι οποίες χαράζουν πολιτική, έτσι ώστε να αναδιαμορφωθούν οι πολιτικές και να εντατικοποιηθούν οι ενέργειες αναχαίτισης των φαινομένων αυτών.

Σε ό,τι αφορά μια ειδική πρόταση πολιτικής, προβαίνουμε σε εισήγηση για την πρόληψη της διεθνικής σωματεμπορίας, όπως αναπτύσσεται στην Κύπρο. Η διεθνική σωματεμπορία ενηλίκων και ανηλίκων πρέπει να έχει πολιτικές που αντιμετωπίζουν επαρκώς την πρόληψη, την ενημέρωση και προστασία πιθανών θυμάτων και την αποκατάσταση των θυμάτων. Επιβάλλεται να αντιμετωπιστούν ζητήματα όπως της διαφθοράς, της τιμωρίας, της πρακτικής εφαρμογής της νομοθετικής ρύθμισης της πορνείας σε ό,τι αφορά στη συνέργεια και τη συνενοχή του πορνοπελάτη σε περίπτωση πορνικών υπηρεσιών (Emke Pouloropoulos 2001; O Neill 2001; 184), μία διαδικασία η οποία σε αυτή τη χρονική φάση είναι σε εξέλιξη (διαβούλευση μεταξύ κυβερνητικών τμημάτων με το αρμόδιο υπουργείο – Αύγουστος 2018). Η κατανόηση του πλαισίου για τη διαμόρφωση πολιτικών επιβάλλεται διότι το ζήτημα της πορνείας

είναι σύνθετο και στις πλείστες των περιπτώσεων συνδέεται με κυκλώματα διεθνικής σωματεμπορίας. Σε αυτό συμβάλλει και η αυξανόμενη τάση για «θηλυκοποίηση της φτώχειας και η εκδήλωση βίας κατά των γυναικών στο πλαίσιο της αρρενωπότητας και της κοινωνικής οργάνωσης του θεσμού της [σεξουαλικής] απόλαυσης» (Ο Neill; 2001), η οποία έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις.

Τα ποσά που διατίθενται σε ευνομούμενα κράτη για πολιτικές κατά της σωματεμπορίας, όπως οι ΗΠΑ, είναι υψηλά και το 2011 για παράδειγμα ανήλθαν στα 60 εκ. δολ. (Kara, 2010; 306), ενώ σε άλλες χώρες δεν είναι υψηλά ή στην προτεραιότητα της κυβερνητικής ατζέντας. Ωστόσο, ούτε και στις ΗΠΑ το ποσό αυτό, παρόλο που ψηφίστηκε το 2000 και στη συνέχεια επικυρώθηκε και αναθεωρήθηκε το 2003 και το 2006 ο σχετικός νόμος για απαγόρευση της διεθνικής σωματεμπορίας το ποσό αυτό είναι υψηλό, δεδομένου ότι οι δαπάνες ήταν 333 φορές λιγότερο από τα ποσά που διατέθηκαν στην πρόληψη των ναρκωτικών (20 δις δολ.) το ίδιο έτος ή το κόστος του πολέμου στο Ιράκ το 2003 (200 δις).

Είναι καλό, όπως στο πλαίσιο της διαμόρφωσης του κρατικού προϋπολογισμού στη βάση προγραμμάτων, διαμορφωθεί ένα ορθολογιστικό πλαίσιο FemEconomics. Είναι αναγκαία η διεξαγωγή ερευνών κατά το πρότυπο των ερευνών του Γρηγόρη Λάζου για το τοπίο της πορνείας και της διεθνικής σωματεμπορίας στην Ελλάδα, πριν από τη λήψη αποφάσεων για ανασχεδιασμό και διαμόρφωσης ενός ολιστικού τρόπου αναχαίτισης της διεθνικής σωματεμπορίας. Από τη μια, πρέπει να επιτευχθεί «τριγωνοποίηση με μαρτυρίες πορνών πώς αισθάνονται» (Ο Neill, 2001; 152). Τα πρόσωπα αυτά απουσιάζουν ή «κατακρεουργούνται» με τον τρόπο που αποτυπώνεται και εκτίθεται δημόσια μέσα από αναρτήσεις των δικαστικών αποφάσεων ποινικών

δικαστηρίων ή του Ανωτάτου σε Αποφάσεις που εκδίδονται. Από την άλλη, εμπλέκοντας γυναίκες που εμπλέκονται κατά κόρον στις ΜΚΟ που αποτελούν την Πολυθεματική Συντονιστική Ομάδα κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (ΠΣΟ) πρέπει να διασφαλίζεται ότι ο δημόσιος λόγος που αναπτύσσουν δεν αντιμετωπίζει τα πιθανά ή υπαρκτά θύματα της διεθνικής σωματεμπορίας ως «Άλλες» που οι ίδιες ως «Δυτικές» και ως «Ανώτερες Αδελφές» επιδιώκουν να τις «σώσουν», όπως έπραξαν στο παρελθόν σύμφωνα με τις Γκασούκα και Φουλίδη κάποιες δυτικές εθνογράφοι φεμινίστριες σε μελέτες πεδίου (Γκασούκα Μ. & Φουλίδη Ξ., 2017; 73). Βέβαια, σε εκείνες τις περιπτώσεις που αναφέρονται οι Γκασούκα και Φουλίδη είναι η «διάσωση» εκ μέρους φεμινιστριών εθνογράφων από τη βαρβαρότητα του πολιτισμού που ανήκουν» τα υποκείμενα, ωστόσο στην περίπτωση αυτή είναι η «διάσωση» από τη βαρβαρότητα του άνδρα πορνοπελάτη και του πολιτισμού που ανήκουν οι ίδιες οι φεμινίστριες ακτιβίστριες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγαλλοπούλου Π., 1992, *Παραβιάσεις της αρχής της ισότητας των δύο φύλων στις εργασιακές σχέσεις*, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας

Αθανασάτου Ι., (2014), *Πολιτική Επικοινωνία. Ζητήματα επικοινωνίας και φύλου*, Αθήνα, ΚΕΘΙ

Αθανασάτου Ι., (2014), *Εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές*, Αθήνα, ΚΕΘΙ

Αθανασοπούλου Α., (2008), «Αλβανίδες έμμισθες οικιακές εργαζόμενες στην Αθήνα: Διαχείριση της εργασιακής και έμφυλης ταυτότητας στο πλαίσιο της μεταναστευτικής εμπειρίας», *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες-Πολιτικές-Προοπτικές*, τόμος Β΄, επιμ. Τζ. Καβουνίδη, Β. Καρύδη, Η. Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Μ.-Γ. Λ. Στυλιανούδη, Αθήνα, ΙΜΕΠΟ, 272-285

Αιμιλιανίδης Α., (2008), *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων (1960-1963)*, Λευκωσία, Επιφανίου

Αιμιλιανίδης Α., (2005), «Το κυπριακό δίκαιο του γάμου στη διελκυστίνδα Εκκλησίας και Πολιτείας», Θεσσαλονίκη (διατριβή), <http://ikee.lib.auth.gr/record/56082/files/gri-2006-841.pdf>

Ακριβοπούλου Χρ. & Ανθόπουλος Χ., (2015), *Εισαγωγή στο δίκαιο και στους συνταγματικούς θεσμούς*, (e-book), Τμήμα Κοινωνικών Επιστημών, ΕΑΠ. Διαθέσιμο στα: <http://hdl.handle.net/11419/5989>, <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5989>

Αλεξόπουλος, Α., (2014), *Ανάλυση δημόσιας πολιτικής*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Εκπαιδευτικό υλικό. Ανάρτηση στο πλαίσιο του έργου «Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης», https://opencourses.uoc.gr/courses/pluginfile.php/11777/mod_resource/content/2/OC_PPA.pdf

Αναγνώστου-Δεδούλη Α. & Γαληνού Ει.-Ε., (2008), *Η ισότητα των φύλων στην κοινωνική προστασία. Νομοθεσία-Νομολογία-Μέτρα κοινωνικής πολιτικής. Σχόλια Παρατηρήσεις*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη

Αναστασιάδης Λ., (2016), *Κυπρίων ιατρών έργα. Η ιατρική στην Κύπρο 1950-2015*, Λευκωσία, Εν Τύποις

- Αργυρόπουλος Γ., (2017), «Η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων υπό τις νέες νομοθετικές ρυθμίσεις», Όμιλος «Αριστόβουλος Μάνεσης», διαδικτυακή ανάρτηση <https://www.constitutionalism.gr/monimotita-argyropoulos/>
- Abbott A., (1992), "An old institutionalist reads the New Institutionalism", *Contemporary Sociology*, 21 (6), 754-756
- Acker J., (1990), "Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations", *Gender and Society*, 4 (2), 139-158
- Agathangelou A., (2003), "Envisioning a Feminist Global Society Cypriot Women, Civil Society and Social Change", *International Feminist Journal of Politics*, 5 (2), 290-29
- Aguilera Díaz B., Cirujano Campano P, & del Olmo Garrudo A., (2017), "GRB initiative in Andalusia: Reconciling Gender Equality and Economic Growth Perspectives", *Financing for Gender Equality*, Khan Z. & Burn N., 87-104
- Alasuutari P., (2015), "The discursive side of New Institutionalism", *Cultural Sociology*, 9 (2), 162-184
- Alley B, (2001), "New institutionalism explanations for institutional change: a note of caution", *Politics*, 21 (2), 137-145
- Amenta E. & Ramsey K., (2010), "Institutional Theory", *Handbook of Politics, State and Society in Global perspective in Institutional Theory*, 15-39
- Anderson J., (1997), "Governmental suasion: refocusing the Lowi Policy Typology", *Policy Studies Journal*, 25 (2), 266-282
- Anderson J., (1997), "Response to Theodore J. Lowi's "Comments on Anderson, 'Governmental Suasion: Adding to the Lowi Policy Typology' " ", *Policy Studies Journal*, 25 (4), 557-560
- Andersson L. & Engstrand A.-K., (2012), "A discursive approach to sensemaking at work", Fourth International Symposium on Process Organization Studies, 21-23 June 2012, Helona Resort, Kos, Greece
- Annesley C., (2009), "Gender, Politics and Policy Change: The Case of Welfare Reform under New Labour", *Government and Opposition*, 45 (1), 50-72.
- Annesley C. & Gains F., (2010), "The Core Executive: Gender Power and Change", *Political Studies*, 58 (5), 909-929.

- Anthias F., (2012), "Hierarchies of social location, class and intersectionality: towards a translocational frame", *International Sociology*, 28 (1), 121-138
- Ashe F., (2015), "Gendering demilitarization and justice in Northern Ireland", *The British Journal of Politics and International Relations*, 15, 665-680
- Asian Development Bank, (2015), *Armenia Country Gender Assessment*, Philippines
- Asmussen J., (2010), "Intermarriages and interethnic lovestories in Cyprus", *Halkibimi*, 81-85
- Arts B. & Buizer M., (2009), "Forests, discourses, institutions. A discursive-institutional analysis of global forest governance", *Forest Policy and Economics*, 11, 340-347
- Βαζαίου Α., (2009), «Ένας δικός της χώρος: ο συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι και η συγκρότηση της γυναικείας χωρικής ταυτότητας», *Δημόσιος χώρος και φύλο*, Αθήνα, Τυποθήτω-Γιώργος Δαρδανός, 101-126
- Βάλγκενμπαχ Κ., (2010), «Το φύλο ως αλληλοεξαρτώμενη κατηγορία», *Φύλο @ έρευνα. Κείμενα θεωρίας του φύλου από τη Γερμανία*. Επιλογή Ντ.Βαΐου και Μ. Στρατηγάκη, μετ. Ι. Μεϊτάνη, Αθήνα, Μεταίχμιο, 37-105
- Βαρχαλαμά Ε., Μπουκουβάλας Κ. & Παπαγεωργίου Η., 2015, *Η συμμετοχή των γυναικών στα όργανα διοίκησης των συνδικαλιστικών οργανώσεων δομής της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας*, ΙΝΕ ΓΣΕΕ
- Βενιοπούλου Κ., (1998), *Προώθηση πολιτικών ισότητας των δύο φύλων στην αυτοδιοίκηση. Εγχειρίδιο*. Αθήνα, Γενική Γραμματεία Ισότητας
- Βιτσιλάκη Χρ., «Συστήματα φύλου, σύμβολα και σώμα», *Φύλο και πολιτισμός*, Βιτσιλάκη Χ., Γκασούκα Μ. & Παπαδόπουλος Γ. (επιμ.), Αθήνα, Ατραπός, 2007, 25-39
- Βοσνιάδου Στ., 2008, «Η θέση των γυναικών στην ακαδημαϊκή κοινότητα», *Φύλο και κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα*, Νίνα-Παπαρζή Ε. (επιμ.), Πειραιάς, Κέντρο Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς, 59-65
- Βουτυράς Στ., (1981), *Η γυναίκα στη μισθωτή εργασία (Για μία σύγχρονη Κοινωνική Πολιτική στο πρόβλημα της εργαζόμενης Ελληνίδας)*, Αθήνα, Παπαζήση

- Bacchi C., (2015), "The Turn to Problematization: Political Implications of Contrasting Interpretive and Poststructural Adaptations", *Open Journal of Political Science*, 5, 1-12. <http://dx.doi.org/10.4236/ojps.2015.51001>
- Bacchi C. & Rönnblom M., (2014), "Feminist Discursive Institutionalism - A Poststructural Alternative", *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 22 (3), 170-186
- Barba L. & Coello R., (2017), "Gender-responsive budgeting in Latin America: Regional learning to advance financing for gender equality", *Financing for Gender Equality*, Khan Z. & Burn N. (eds), London, Palgrave-Macmillan, 105-139
- Bartolini S., (2006), "A comparative political approach to the EU formation", Oslo, Center for European Studies. Διαθέσιμο στο https://www.ceses.cuni.cz/CESES-141-version1-2_1__Bartolini_Europeanization_Rokkan_style.pdf
- Bearfield D., (2009), "Equity at the intersection: Public administration and the study of gender", *Public Administration Review*, May-June 2009, 383-386
- Berger, P. & Luckmann T., (1966 1st), *The social construction of reality*, Penguin
- Bergmann S., (2015), *(In)Fertile Citizens. Anthropological & Legal challenges of assisted reproduction technologies*, Kantsa V., Zanini G. & Papadopoulou L. (eds.), <http://www.in-fercit.gr/wp-content/uploads/2015/12/In-Fertile-Citizens.pdf>, (In)Fercit, University of Aegean, 231-246
- Bhatnagar M., (2015), *Womenomics: Promoting gender equality in Japan*, Amity Research Centers, <http://www.thecasecentre.org/students/products/view?id=128686>
- Binnie J., (2004), *The Globalization of sexuality*, London, Sage
- Bjarnegård E., (2013), *Gender, Informal Institutions and Political Recruitment: Explaining Male Dominance in Parliamentary Representation*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bourgault J. & van Dorpe K., (2013), "Managerial reforms, public service bargains and top civil servant identity", *International review of Administrative Sciences*, 49-79
- Boswell Ch. & Hampshire J., (2017), "Ideas and agency in immigration policy: A discursive institutionalist approach", *European Journal of Political Research*, 56 (1), 133-150

- Boxenbaum E. (2014), "Toward a situated stance in organizational institutionalism: Contributions from French Pragmatist Sociology Theory", *Journal of Management Inquiry*, 23 (3), 319–323
- Brandth B. & Kvande E., (2009), "Gendered or Gender-Neutral care politics for fathers?", *Annals*, 177-189
- Brickell, C., (2006), "The Sociological Construction of Gender and Sexuality", *The Sociological Review*. 54 (1), 87-113
- Brinton M., Nee V., (1999), *The new institutionalism in Sociology*, Stanford University Press, Stanford, California
- Bucholtz M., (2003), "Theories of discourse as theories of Gender: discourse analysis in language and gender studies", *The handbook of language and gender*, Holmes J. & Meyerhoff M. (eds), 43-68, <https://escholarship.org/uc/item/583711gp>
- Buckley F., (2013), "Women and politics in Ireland: the road to sex quotas", *Irish Political Studies*, 28 (3), 341-359
- Buckley F., Galligan Y. & McGing C., (2016), "Women and the Election: Assessing the Impact of Gender Quotas", *How Ireland voted 2016: The election that nobody won*, Gallagher M. & Marsh M., (eds), Palgrave-MacMillan, 185-205
- Γαλατά Β., (1996), *Το επίπεδο κατάρτισης, η απασχόληση και η επαγγελματική εξέλιξη των γυναικών*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα, ΙΝΕ
- Γεωργαλλίδου Μ., Γκασούκα Μ., Φουλίδη Ξ. & Αναστασίου Ι., (2016), *Έρευνα για τον γλωσσικό σεξισμό στη γλώσσα των εγγράφων της δημόσιας διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου
- Γεωργίου Β., (2012), *Η Δημόσια Διοίκηση στην Κύπρο, Διοικητικό Δίκαιο, Νομολογία και Εισαγωγική στη Διοικητική Επιστήμη*, Λευκωσία, Εν Τύποις
- Γκασούκα Μ., (2008), *Συμφιλίωση επαγγελματικής και προσωπικής ζωής. Πρόταση μέτρων και πολιτικών*, Λευκωσία, Cyprus Employability Network
- Γκασούκα Μ., (2008), *Μελέτη σύστασης ηλεκτρονικού παρατηρητηρίου για τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής*
- Γκασούκα Μ., (2007), «Συστήματα φύλου, σύμβολα και σώμα», *Φύλο και πολιτισμός*, Βιτσιλάκη Χ., Γκασούκα Μ, Παπαδόπουλος Γ. (επιμ.), Αθήνα, Ατραπός, 41-59

- Γκασούκα Μ., (1998), *Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του φύλου. Ζητήματα εξουσίας και ιεραρχίας*, Αθήνα
- Γκασούκα Μ., Γεωργαλλίδου Μ. & Φουλίδη Ξ., (2016), *Οδηγός υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού στη γλώσσα των εγγράφων της δημόσιας διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου
- Γκασούκα Μ., Φουλίδη Ξ., (2017), *Όψεις εθνογραφικής έρευνας στις λαογραφικές σπουδές. Φεμινιστική εθνογραφία - Διαδικτυακή εθνογραφία*, Αθήνα, Παπαζήση
- Γλυκύ Θ., (2005), *Η προσαρμογή της Κυπριακής Δημόσιας Διοίκησης στο θεσμικό πολιτικό σύστημα της Ε.Ε.*, φοιτητική εργασία, επίβλεψη Α. Πασσά, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Πρόσβαση από αποθετήριο του Πανδήμου: file:///C:/Users/ELLI/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/285_glyky.pdf
- Çabuk Kaya N., (2007), «The position of women in the public sphere in Turkey after the 1980s», *Έμφυλοι μετασχηματισμοί / Gendering transformations*, Πρακτικά Συνεδρίου 12-15.5.2005, Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης Ρέθυμνο, 177-191
- Caceres-Rodriguez R., (2011), "The Glass Ceiling revisited: Moving beyond discrimination in the study of gender in public administrations", *Administration and Society*, 45 (6), 674-70
- Carroll, P., & Common, R. (Eds), (2013), *Policy transfer and learning in public policy and management: International contexts, content and development*. Routledge. ProQuest Ebook
- Carstensen M.B. & Schmidt V.A., (2016), "Power through, over and in ideas: conceptualizing ideational power in discursive institutionalism", *Journal of European Public Policy*, 23 (3), 318-337
- Cavaghan R., (2017), «The Gender politics of EU Economic Policy», *Gender and the Economic Crisis in Europe*, Kantola K. & Lombardo E. (eds.), 49-70
- Chappell L., (2010), "Comparative Gender and Institutions: Directions for Research", *Perspectives on Politics*, 8 (1), 183-189.
- Chappell L., (2006), "Comparing Political Institutions: Revealing the Gendered "Logic of Appropriateness" ", *Politics & Gender*, 2 (2), 223-235.
- Chappell L. & Vickers J., (2011), "Critical Perspectives on Gender, Politics and State Architecture", *Politics & Gender*, 7 (2): 251-293.

Chappell L. & Waylen G., (2013), "Gender and the Hidden Life of Institutions", *Public Administration*, 91 (3), 599-615.

Christensen R. K., Szmer J. & Stritch J. M., (2012), "Rage and gender bias in three administrative contexts: impact on work assignments in State Supreme Courts", *Public administration Research and Theory*, 22 (4), 625-648

Cindoglu D. & Unal D., (2017), "Gender and sexuality in the authoritarian discursive strategies of 'New Turkey'", 24 (1), 39-54

Clemens E., Cook J., (1999), "Politics and institutionalism: explaining durability and change", *Annual Review of Sociology*, 25, 441-466

Cooper S. L., (2016), *Regulating Women Policymaking and Practice in the UK*, London, Rowman & Littlefield International.

Constantinou A., (2016), "Is crime displacement inevitable? Lessons from the enforcement of laws against prostitution-related human trafficking in Cyprus", *European Journal of Criminology*, 13 (2), 214-230

Constantinou A., (2013), "Cyprus and the global polemics of sex trade and sex trafficking: colonial and postcolonial connections", *International Criminal Justice Review*, 23 (3), 280-294

Cornell D., (1997), "Gender hierarchy, equality and the possibility of democracy", *Feminism and the new democracy. Re-siting the Political*, J. Dean (ed.), London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage, 210-221

Cox B. C., (2017), "Sex trafficking in Cyprus: An in-depth study of policy, services, and social work involvement", *International Social Work*, 1-17

Crenshaw, K. (1989) "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics," *The University of Chicago Legal Forum*, 1, 139-167

Δημητρόπουλος Α., (2009), *Οργάνωση και λειτουργία του κράτους: σύστημα συνταγματικού δικαίου*, Αθήνα, Σάκκουλας

Δούλκερη Τ., (1986), *Η συμμετοχή της Ελληνίδας στην οικογένεια και στην εργασία*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

Δούλκερη Τ., (1994), *Ισότητα των φύλων στις εργασιακές σχέσεις*, Αθήνα, Παπαζήση, 3^η

Dahlerup D. & Freidenvall L., (2003), "Quotas as a "Fast Track" to Equal Political Representation for Women. Why Scandinavia is no longer the model?", Paper presented at the American Political Science Association's Annual Meeting in Philadelphia, 28-31/8/2003.

de Carvalho M. P. & Senkevics A. S., (2017), " "Third World" Girls: Gender, childhood and colonialism", *Open Journal of Social Sciences*, 5, 125-138

Dean J., (1997), "The reflective solidarity of democratic feminism", *Feminism and the new democracy. Re-siting the Political*, J. Dean (ed.), London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage, 246-263

de Sardan J.-P. O., (2013), "Embeddedness and informal norms: Institutionalisms and anthropology", *Critique of Anthropology*, 33(3), 280-299

del Pilar Sánchez-López, M., Saavedra, A.I., Dresch, V. & Limiñana, R., (2014), "Conformity to Traditional Gender Norms in a Feminized Occupation: The Influence on Health Behaviors", *Health*, 6, 2775-2789

DeVault M., (2018), "Feminist qualitative research. Emerging lines of inquiry", *The Sage handbook of qualitative research*, Denzin N. & Lincoln Y. (eds), New York, Sage, 174-192

Dietz M., (2003), "Current controversies in Feminist Theory", *Annual Review of Political Science*, 6, 399-431

Dimitrakopoulos D. G. & Passas A. G., (2004), *Greece in the European Union*, Europe and the Nation State book series, London/New York

Dodd Cl., (2010), *The History and politics of the Cyprus Conflict*, New York, Palgrave Macmillan

Douglas S. & Mazzacurati C., (2017), "Financing for Gender-Responsive Peacebuilding. Setting financial targets as a tool for increasing women's participation in post-conflict recovery", *Financing for Gender Equality*, Khan Z. & Burn N. (eds), London, Palgrave-Macmillan, 227-246

Driscoll A. & Krook M. L., (2009), "Can there be a feminist rational choice institutionalism?", *Politics and Gender*, 5(2), 2009, 238-245

Durakbaşa A., (2007), "The gender of social class: Theoretical and methodological discussion for a Feminist Sociology", *Έμφυλοι μετασχηματισμοί / Gendering*

transformations, Πρακτικά Συνεδρίου 12-15.5.2005, Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης Ρέθυμνο, 3-18

Εθνικός Μηχανισμός για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, (2017), *Οδηγός Ένταξης της Διάστασης του Φύλου στις Δημόσιες Πολιτικές*, Υπουργείο Δικαιοσύνης (ανάθεση συγγραφής στο MIGS), Λευκωσία

Εθνικός Μηχανισμός για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, *Γλωσσάρι Βασικών Όρων και Εννοιών για την Ένταξη της Διάστασης του Φύλου*, Υπουργείο Δικαιοσύνης (ανάθεση συγγραφής στο MIGS), Λευκωσία

Έμκε Πουλοπούλου Ι, (2018), *Ο πληθυσμός της Ελλάδος υπό διωγμόν*, Αθήνα, Ελληνική Δημογραφική Εταιρεία

Ευθυμίου Σ. Α., «Οι Κύπριες γυναίκες στρατιώτες: πολίτες δεύτερης κατηγορίας/ Cypriot female soldiers: second-class citizens», Κυπριακό Στρατηγικό Κέντρο Μελετών <http://strategy-cy.com/ccss/index.php/el/surveys-gr/item/346-cypriot-female-soldiers-second-class-citizens>

Edthofer J., Gouma A., (2013), "No woman is illegal: re-introducing antiracism in Feminism", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140-141, Β΄ - Γ΄, 203-216

EIGE, (2017), *Gender segregation in education, training and the labour market. Review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States*, Luxembourg, Publications Office of the European Union

EIGE, (2017), *Gender budgeting*, Luxembourg, Publications Office of the European Union

Elder-Vass D., (2012), "Towards a realist social constructionism", *Sociologia. Problemas e práticas*, 70, 9-24

Eleveld A., (2013), "Discourse Theory on Ideas and Policy Reform. The Case of the Life Course Arrangement", *Administrative theory & praxis*, 35 (3), 378-397

Emke Pouloupoulos I., (2003), "Trafficking in women and girls for the sex grade: the case of Greece", *The Greek Review of Social Research*, 110 271-307

Emke Pouloupoulos I., (2001), *Trafficking in women and children. Greece, a country of destination and transit*, Athens, Institute for the study of the Greek Economy. Greek Society of Demographic Studies

Esposito J., "Negotiating the Gaze and Learning the Hidden Curriculum: A Critical Race Analysis of the Embodiment of Female Students of Color at a Predominantly White Institution", *Journal for Critical Education Policy Studies*, 9 (2), 143-164

Esteve M., Losada C., Schuster Ch. & Albareda A., (2017), "The effects of doing more with less in the public sector: evidence from a large scale survey", *Public Administration Review*, 544-553

European Commission, (2016), *Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019*

European Commission, (2014), *Gender Equality in Public Research Based on a survey among Members of the Helsinki Group on Gender in Research and Innovation, 2013*, Luxembourg

European Commission, (2010), *Strategy for equality between women and men 2010-2015*, Luxembourg

European Commission of Human Rights, "Report of the Commission to Applications 6780/74 and 6950/75", Council of Europe, 1976, προσβάσιμο στο <https://www.scribd.com/doc/66250437/The-Council-of-Europe-s-SECRET-Report-1976-Cyprus-barbary>

European Institute of the Mediterranean (IEMed), (2016), *Practices from the Field Advocating for Women in the Euro-Mediterranean region*, Barcelona, GAM

Eurostat, (2009), *Harmonised European time use surveys. 2008 Guidelines*, Luxembourg

Eurydice, (2010), *Διαφορές των φύλων στο εκπαιδευτικό επίτευγμα: Μελέτη για τα μέτρα που λαμβάνονται και την κατάσταση που επικρατεί στην Ευρώπη σήμερα, μετάφραση του Gender Differences in Educational Outcomes: Study on the Measures Taken and the Current Situation in Europe*, ΥΠΠ, Λευκωσία

Farley M., (2007), "Renting an organ for Ten Minutes:" What tricks tell us about prostitution, pornography, and trafficking", *Pornography: Driving the demand in international sex trafficking*, Guin D.E. (ed), International Human Right Law Institute and Captive Daughters Media, USA, 144-152

Fesenko T., Shakhov A. & Fesenko G., (2017), "Modeling of maturity of gender-oriented project management office", *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 30-38

- Folke O., Freidenvall L. & Rickne J., (2015), "Gender quotas and ethnic minority representation: Swedish evidence from a longitudinal mixed methods study", *Politics and Gender*, 11, 345-381
- Footitt H., (2007), "Engendering political spaces: the national and the transnational", *Έμφυλοι μετασχηματισμοί. Gendering transformations*, Πρακτικά Συνεδρίου 12-15.5.2005 Ρέθυμνο, Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 317-326
- Francis B., (2015), "Impacting policy discourse? An analysis of discourses and rhetorical devices deployed in the case of the Academies Commission", *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 36 (3), 437-451
- Francis B., (2012), "Gender monoglossia, gender heteroglossia: The potential of Bakhtin's work for re-conceptualising gender", *Journal of Gender Studies*, 21 (1), 1-15
- Francis B., Burke P. & Read B., (2014), "The submergence and re-emergence of gender in undergraduate accounts of university experience", *Gender and education*, 26 (1), 1-17
- Francis B., Skelton C., Carrington B., Hutchings M., Read B. & Hall I., (2008), "A perfect match? Pupils and teachers views of the impact of matching educators and learners by gender", *Research Papers in Education*, 23 (1), 21-36
- Freidenvall L., (2008), "Feminist Discursive Institutionalism: Gender and political representation in Sweden", Paper presented at the European Consortium for Political Research, Rennes, 11-16/4/2008
- Frey R. & Köhnen M. (2012), *Guidance Gender Budgeting in Public Administration*, Federal Chancellery – Federal Minister for Women and Civil Service, Vienna
- Findlay T., (2012), "Feminist institutionalism and Feminist Political Economy: a dialogue on Gender, the State and Representation", *Annual Meeting of the Canadian Political Science Association*, University of Alberta, 13/6/2012, 1-20
- Findlay T., (2008), *Femocratic administration: Gender, democracy and the state in Ontario*, Phd thesis, York University, Toronto, Ontario
- Fine M., Weis L., Addelston J. & Marusza J., (1997), "(In) secure times: constructing white working-class masculinities in the Late 20th Century", *Gender and Society*, 11 (1), 52-68

- Forestiere C., (2008), "New Institutionalism and Minority Protection in the National Legislatures of Finland and Denmark", *Scandinavian Political Studies*, 31 (4), 448-468
- Forgues B., Greenwood R., Martí I., Monin Ph. & Walgenbach P., (2012), "New Institutionalism: Roots and Buds", 15 (5), 459 - 467
- Franceschet S., (2010), "Explaining Domestic Violence Policy Outcomes in Chile and Argentina", *Latin American Politics and Society*, 52 (3), 1-29.
- Frandsen F. & Johansen W., (2013), "Public relations and the New Institutionalism: In search of a theoretical framework", *Public Relations Inquiry*, 2 (2), 205–221
- Freeman F., (2017), *Modes of thinking for qualitative data analysis*, New York, Routledge
- Ζαβού Σ., (2002), *Τα πολιτικά κόμματα της Κύπρου στον 20^ο αιώνα*, Λευκωσία, Επιφανίου
- Gabriel K., (2014), "Formulating patriarchal homosociality: notes from India", *NORMA, International Journal for Masculinity Studies*, 9 (1), 45-59
- Ganguli I., Hausmann R. & Viarengo M., (2014), "Closing the Gender Gap in Education: What is the State of Gaps in Labor Force Participation for women, wives and mothers?", *International Labour Review*, 153 (2), 173-207, διαθέσιμο στο <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1564-913X.2014.00007.x/abstract>
- Gerber E., (1996), "Legislatures, Initiatives, and Representation: The Effects of State Legislative Institutions on Policy", *Political Research Quarterly*, 49 (2), 263-286
- Ginosar A., (2014), "Public-Interest Institutionalism: A Positive Perspective on Regulation", *Administration & Society*, 46 (3), 301–317
- Gorges M., (2001), "New Institutional explanations for institutional change: a note for caution", *Politics*, 21 (2), 137 - 145
- Greenwood R.m & Hinings C. R., (1996), "Understanding radical organizational change: bringing together the old and the new institutionalism", *Academy of Management Review*, 21 (4), 1022 - 1054

Ηλιού Μ., 1999, «Οι γυναίκες πανεπιστημιακοί: εξέλιξη της θέσης τους ή στασιμότητα;» *Εκπαίδευση και φύλο. Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας.

Hadjipavlou M & Mertan B. E., (2019), "A multilevel intervention: the case of Cyprus Gender Advisory Team (GAT). Achievements and challenges", *Journal of Peacebuilding & Development*, 14 (2), 125-137

Hagstedt J., Korsell L. & Skagerö A., (2009), *Prostitution and Human Trafficking. Focus on clients*, Springer, di Nicola A & Lombardi M. (eds), New York, Springer, 163-202

Hall P. & R. Taylor, (1996), "Political Science and the three new institutionalism", *Political Studies*, XLIV, 936-937

Harding S., (1986 1st, 1990 4th), *The Science Question in Feminism*, Ithaca and London, Cornell University Press

Harris R., (1993), "The "Child of the Barbarian": Rape, Race and Nationalism in France during the First World War", *Past & Present*, 141, 170-206

Heckathorn D. & Maser S. M., (1990), "The contractual architecture of public policy: a critical reconstruction of Lowi's typology", *Journal of Politics*, 52 (4), 1101-1121

Hill Collins P., "Black feminist thought in the matrix of domination", *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*, Boston: Unwin Hyman, 221-238

Hirsch P. & Lounsbury M., (2014), Toward a More Critical and "Powerful" Institutionalism, *Journal of Management Inquiry*, 1-4

Hobson B. & Fahlén S., (2009), "Competing scenarios for European fathers: applying sen's capabilities and agency framework to work-life balance", *Annals*, 624, pp. 214-233

Hood C., (1995), "Contemporary public management: a new global paradigm?", *Public Policy and Administration*, 10 (2), 104-117

Hope M. & Raudla, R., (2012), "Discursive institutionalism and policy stasis in simple and compound polities: the cases of Estonian fiscal policy and United States climate change policy", *Policy Studies*, 33(5), 399-418

Hossain N., Nyamu Musembi C. & Hughes J., (2010), *Corruption, accountability and Gender: Understanding the connections*, New York, UNDP and UNIFEM

Howlett M., McConnell A. & Perl A., (2017), "Moving policy theory forward: connecting multiple stream and advocacy coalition frameworks to policy cycle models of analysis", *Australian Journal of Public Administration*, 76 (1), 65-79

Hubert A. & Stratigaki M., (2016), "Twenty years of EU Gender Mainstreaming: Rebirth out of the Ashes?", *Femina Politica*, 2, 21-36

Hubert A. & Stratigaki M., (2011), "The Gender Institute for Gender Equality: a window of opportunity for gender equality policies?", *European Journal of Women's Studies*, 18 (2), 169-181

Hughes K., (2005), " ' I ' ve been pondering whether you can be a part-feminist': Young Australian Women's Studies students discuss gender", *Women's Studies International Forum*, 28, 37-49

Θεοφάνους Α., (2000), *Η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο νέο διεθνές περιβάλλον. Προκλήσεις και προοπτικές*, Αθήνα, Σιδέρης

Θεοφιλίδης Χρ., (2006) «Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Κύπρο. Από την εποχή της Ανεξαρτησίας (1960) μέχρι σήμερα: Χαρτογράφηση του τοπίου», 6-8/2006, Πάτρα, Συνέδριο Ιστορίας της Εκπαίδευσης
<http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio4/praktika1/theofilidis.htm>

Ingram R., Clay K., (2000), "The choice-within-constraints New Institutionalism and implications for Sociology", *Annual Review of Sociology*, 26, 525-546

Ioannou C. & Kentas G., (2009), "The mediating impact of corporatism on the Europeanisation of the Cyprus Labour Sector", *The Cyprus Review*, 21 (2), 115-135

Ioannou C. & Kentas G. (2012), «The Europeanisation of gender issues in the labour sector: Normative vs. Cognitive Adaptation», ISSEI - International Society for the Study of European Ideas,
<https://lekythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/6169/ISSEIproceedings-Ioannou%20Kentis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Jacquot S., (2017), "A policy in crisis. The dismantling of the EU Gender Equality Policy", *Gender and the Economic Crisis in Europe*, Kantola K. & Lombardo E. (eds.), 27-48

Jaja C., (2001), *Outlining a theory about the practical use of theory: a discourse-practice theoretic analysis of academic public administration symposia genre, dissertation*, Florida Atlantic University, Boca Raton, Florida

Jenkins-Smith H.C. & Sabatier P. A., (1994), "Evaluating the advocacy coalition framework", *Journal of Public Policy*, 14 (2), 175-203

Jensen H. N., (2008), "Gender, public administration and new institutionalism; new combinations towards a feminist institutionalism?", ECPR, Rennes 11-16/4/2008, <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/15efac28-2846-4fe2-a809-ce0b560a7847.pdf>

Johnston Miller K. & McTavish D., (2011), "Women in UK public administration scholarship?", *Public Administration*, 89 (2), 681-697

Καββαδία Α. & Στρατηγάκη Μ., (2013), «Μεικτοί και δια-εθνικοί γάμοι: Ανάμεσα στις ιεραρχίες του φύλου και της εθνικής καταγωγής», *Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα*, Ζαβού Α., Καμπούρη Ν. & Στρατηγάκη Μ. (επιμ.), Αθήνα, Νήσος, 181-212

Καϊλή Χρ. & Παύλου Σ., (2010), *Δράση κατά της ενδοοικογενειακής βίας. Αναπτύσσοντας ένα σύστημα στήριξης των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας. Έρευνα χαρτογράφησης στην Κύπρο: Εφαρμογή της νομοθεσίας περί ενδοοικογενειακής βίας, των πολιτικών και του υπάρχοντος συστήματος στήριξης των γυναικών θυμάτων*, Λευκωσία, Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου.

Καμπούρη Ε., (2008), «Φύλο, μετανάστευση και καθημερινή ζωή: σκιαγραφώντας τις εμπειρίες οικιακών εργαζομένων από την Αλβανία στην Αθήνα», *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες-Πολιτικές-Προοπτικές*, τόμος Β', επιμ. Τζ. Καβουνίδη, Β. Καρύδη, Η. Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Μ.-Γ. Λ. Στυλιανούδη, Αθήνα, ΙΜΕΠΟ, 256-271

Καντσά Β., 2015, *(In)Fercit, Μεταβαλλόμενες σχέσεις. Συγγένεια και ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή*, «Εισαγωγή. Ποιος φτιάχνει τη συγγένεια;», Καντσά Β. (επιμ.), 11-25

Καντσά Β., Παπαδοπούλου Α., Κανάκης Κ., Μπέλλας Χρ., Χαλκίδου, (2013), Πηγή Καραβία Π., Χατζηγιάννη Β., Ματοσιάν Ν., Αράπογλου Στ. (2013), *(In)Fercit (Υπο)γόνιμοι πολίτες: Αντιλήψεις, πρακτικές και τεχνολογίες της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής στην Ελλάδα. Μια δι-επιστημονική και συγκριτική προσέγγιση. Παραδοτέο 2.1 Η ιστορία της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής στην Ελλάδα*

Καραγιάννης Στ., (2010), «Ο λαβύρινθος του διαδικτυακού σεξ: χαμένοι στην πορνογραφία υψηλής τεχνολογίας», *Σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις. Η κοινωνική*

δόμηση των άτυπων σεξουαλικών συμπεριφορών, Φελλάς Κ., Φιλαρέτου Α. & Καραγιάννης Στ. (επιμ.), Αθήνα, Κριτική, 87-132

Καραμάνου Α., (2005), «Κοινωνικά Δικαιώματα στη ΕΕ. Η αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών στην απασχόληση», 6/4/2005, παρουσίαση στο μάθημα των Δούση Ε. και Μπόσκοβιτς Κ. «Δίκαιο της Ε.Ε.», ΠΜΣ: «Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Σπουδές», Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Παν/μιο Αθηνών

Καραμάνου Α., Ελλάδα-Τουρκία: Εξευρωπαϊσμός και έμφυλη ισότητα (συγκριτική ανάλυση) (2013), διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,

<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/1333262/theFile>

Καραμπελιάς Ν., (2009), *Κοινωνιολογία και Ένοπλες Δυνάμεις*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη

Κασουλίδης Α., (2016), *Πολιτική, εκπαιδευτική πολιτική και διδασκαλικός συνδικαλισμός στην Κύπρο (1960-1974). Ο λόγος και η δράση της Παγκύπριας Οργάνωσης Ελλήνων Διδασκάλων στην πρώτη κρίσιμη δεκαετία του ανεξάρτητου κράτους*, Λευκωσία, Επιφανίου

Κατάκη Χ., (1984, 5^η), *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας. Ψυχοκοινωνικές διεργασίες*, Αθήνα, Κέδρος

Κικίλιας Η., Παπαλιού Ό. & Φαγαδάκη Ευ., (2008), *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Κλαδούχου Ευ, (2010), «Εκπαίδευση και φύλο στην Ελλάδα. Εννοιολογήσεις του φύλου στο χώρο της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης», *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*, Κάντζα Β., Μουτάφη Β., Παπαταξιάρχης Ευ. (επιμ.), Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 187-223

Κογκίδου Δ., (2016), *Πέρα από το ροζ και το γαλάζιο. Όλα τα παιχνίδια για όλα τα παιδιά*, Αθήνα, Επίκεντρο

Κογκίδου Δ., (2004), «Μεταβολές της οικογενειακής οργάνωσης – Μονογονεϊκές οικογένειες: μια πρόκληση για την κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα», *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής. Θεωρητικές αναφορές και εμπειρικές διερευνήσεις*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, επιμ. Μουσούρου Λ. Και Στρατηγάκη Μ., Αθήνα, Gutenberg

Κοκογιάννης Κ., (2007), «Η πρόσληψη των θέσεων του Μ. Foucault από τη σύγχρονη (μεταμοντέρνα) φεμινιστική σκέψη», *Έμφυλοι μετασχηματισμοί / Gendering transformations*, Πρακτικά Συνεδρίου 12-15.5.2005, Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης Ρέθυμνο, 19-31

Κόκοτα Β., Καντσά Β., Παπαδοπούλου Λ., Κανάκης Κ, Μπέλλας Χ., Χατζούλη Α., Δασκαλάκη Η., Χαλκίδου Η., Καραβία Π., Χατζηγιάννη Β., Τροκανάς Θ., Ματοσιάν Ν., Αράπογλου Στ., (2015), *(Υπο)γόνιμοι πολίτες: Αντιλήψεις, πρακτικές και τεχνολογίες της υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής στην Ελλάδα. Μια διεπιστημονική και συγκριτική προσέγγιση. Παραδοτέο 2.4.1, Διαστρωματωμένη αναπαραγωγή και ανθρώπινα δικαιώματα*

<http://docplayer.gr/34301358-Drasi-aristeia-ereynitiki-ekthesi.html>

Κόντου Μ., 2008, «Γυναικεία μετανάστευση και εργασία στον ελληνικό χώρο. Μια βιογραφική προσέγγιση», *Γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα*, Νίνα-Παπαρζή Ε. (επιμ.), Πειραιάς, Κέντρο Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς, 18-44

Κουφουδάκης Β., (2010), *Έκθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών,

[http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/6645bc8e70e73e2cc2257076004d01c1/445392CE0794912BC22575940023BDA6/\\$file/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%20%CE%91%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%AF%CE%BD%CF%89%CE%BD%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%9A%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF%20%CE%B1%CF%](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/6645bc8e70e73e2cc2257076004d01c1/445392CE0794912BC22575940023BDA6/$file/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%20%CE%91%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%AF%CE%BD%CF%89%CE%BD%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%9A%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF%20%CE%B1%CF%)

Κρανιδιώτης Ν. Γ., (2001), *Η Κύπρος στην Ευρώπη*, Αθήνα, Εστία

Κωτσονόπουλου Λ. (2011), *Θεωρίες κοινωνικού κράτους: συγκρότηση, κρίση, αναδιάρθρωση*, διατριβή στο Πάντειο, προσβάσιμη από το αποθετήριο του ΕΚΤ: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/26479#page/4/mode/2up>

Kantola J. & Lombardo E., (2017), "Gender and the politics of the economic crisis in Europe", *Gender and the Economic Crisis in Europe*, Kantola J. & Lombardo E. (eds.), 1-25

Kantola J., (2011), "Θεσμισμός", *Το κράτος. Θεωρίες και προσεγγίσεις*, C. Hay, M. Lister, D. Marsh (επιμ.), Αθήνα, Σαββάλας, 197-222

Kantola J. & Squires J., (2004), "Discourses Surrounding Prostitution Policies in the UK", *European Journal of Women's Studies*, 11 (1), 77-101

Kantsa V., Zanini G. & Papadopoulou L. (eds.), (2015), *(In)Fertile Citizens. Anthropological & Legal challenges of assisted reproduction technologies*, <http://www.in-fercit.gr/wp-content/uploads/2015/12/In-Fertile-Citizens.pdf>, (In)Fercit, University of Aegean

Kara S., (2010), *Σεξ τράφικιν. Στο άδυτο της οικονομίας της σύγχρονης δουλείας*, μτφρ. Α.-Μ. Αλάβανου, πρόλογος Γρ. Λάζος, Αθήνα, Ασβός

Kellow A., (2009), "Review Essay. Arenas of Power. Theodore J. Lowi", *The Australian Journal of Public Administration*, 68 (4), 484-491

Kellow A., (1988), "Promoting elegance in Policy Theory: Simplifying Lowi's Arenas of Power" *Policy Studies Journal*, 16 (4), 713-724

Kenny M., (2013), *Gender and Political Recruitment: Theorizing Institutional Change*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Kenny M., (2007), "Gender, Institutions and Power: A Critical Review", *Politics*, 27 (2), 91-100.

Kenney S., (1996), "New Research on Gendered Political Institutions", *Political Research Quarterly*, 49 (2), 445-466

Kmec J., McDonald S. & Trimble L., (2010), "Making gender fit and "correcting" gender misfits: Sex Segregated Employment and the Nonsearch Process", *Gender and Society*, 24 (2), 213-236

Kofman E., (2000 1st, 2003 2nd), "Beyond a reductionist analysis of female migrants in global European cities. The unskilled, deskilled, and professional", *Gender and global restructuring. Sightings, sites and resistances*, Marchard M. & Sisson Runyan A. (eds), London and New York, 129-139

Koro-Ljungberg M., (2016), *Reconceptualizing qualitative research. Methodologies without methodology*, Los Angeles, Sage, 52 and 108

Koukkides-Procopiou A., (2017), *Gender and Inclusive Security: A new approach to the Cyprus Problem within the framework on Security Dialogue*. Security Dialogue Project, Background Paper. Sözen A. & Ordway J. L. (eds), Berlin, Berghof Foundation & Seed

Krier D., (2009), "Finance Capital, Neo-Liberalism and Critical Institutionalism", *Critical Sociology*, 35(3), 395-416

- Krook M. L., (2018), "Westminster too: on sexual harassment in British politics", *The Political Quarterly*, 89 (1), 65-72
- Krook M. L., (2017), "Violence against women in politics", *Journal of Democracy*, 28 (1), 74-88
- Krook M. L., (2010), "Beyond Supply and Demand: A Feminist-Institutionalist Theory of Candidate Selection", *Political Research Quarterly*, 63 (4), 707-720.
- Krook M. L., (2009), *Quotas for Women in Politics: Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*, New York, Oxford University Press.
- Krook. F., Mackey M. L., (eds), (2011), *Gender, Politics and Institutions. Towards a feminist institutionalism*, Palgrave Macmillan, Houndmills
- http://www.amazon.com/Gender-Politics-Institutions-Institutionalism-MacMillan/dp/0230245889/ref=sr_1_1_tw_1?ie=UTF8&qid=1419097832&sr=8-1&keywords=gender%2C+politics+and+institution
- Kuckartz U., (2014), *Qualitative text analysis*. Los Angeles, Sage, 1-36
- Kupka M., Hooghe T., Ferraretti A., de Mouzon J., Erb K., Castilla J., Calhaz-Jorge C., de Geyter V. Goossens Ch., (2016), «Assisted reproductive technology in Europe, 2011: results generated from European registers by ESHRE», *Human Reproduction*, 31 (2), 233–248, <https://academic.oup.com/humrep/article/31/2/233/2380245>
- Kyriakou N., (2012), "The international convention for the protection of all persons from enforced disappearance and its contributions to international human rights law, with specific reference to extraordinary rendition", *Melbourne Journal of International Law*, 424-461
- Kyprianou M., (2018), "The EU Mutual Learning Programme in Gender Equality Combatting trafficking in women and girls for the purpose of sexual exploitation, Spain, 30-31 October 2018, Comments Paper – Cyprus", European Commission, under publication
- Kyriakou N. & Skoutaris N., (2016), "The Birth of a Republic, but not of a Nation: The Case of State-Building in Cyprus", *Nationalism and Ethnic Politics*, 22 (4), 456-477

Λαδής Στ., (2011), *Οικονομική κρίση και διοικητική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και στην Κύπρο: Ευκαιρίες και περιορισμοί*, Λευκωσία, Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Λαδής Στ. & Νταλάκου (2010), *Ανάλυση Δημόσιας Πολιτικής*, Αθήνα, Παπαζήση

Λάζος Γρ. (2012), *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα, Καστανιώτης

Λάζος Γρ. (2002), *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα. 1. Η εκδιδόμενη*, Αθήνα, Καστανιώτης

Λάζος Γρ. (2002), *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα. 2. Ο πελάτης*, Αθήνα, Καστανιώτης

Λάζος Γρ. & Ζάννη Μ., (2003), *Διεθνική σωματεμπορία και εξαναγκαστική πορνεία στην Ελλάδα του 2002*, STOPNOW-ΚΕΔΕ

<https://www.kede.org/userfiles/file/traffic.pdf>

Ληξουριώτης Ι., (2008), *Η ισότητα των φύλων στις συλλογικές διαπραγματεύσεις. Εθνική και ευρωπαϊκή διάσταση*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη

Λοΐζου Α, (2001), *Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας*, Λευκωσία

Ladi St., (2018), "Discursive institutionalism, problem definition, and the consequences of crisis for agenda setting, *Handbook of Policy Agenda Setting*, Zahariadis N. (ed.), Edgar, Cheltenham, 457-471

Ladi, St. (2011), "Policy change and soft Europeanization: the transfer of the Ombudsman institution to Greece, Cyprus and Malta", *Public Administration*, 89 (4), 1643-1663

Lahey J., (2008), "Age, women and hiring", *The Journal of human resources*, XLIII, 30-56

Lee S.-G., (2005), "Theoretical Review, Neo-liberal institutionalism and the Co-operative security Regime in Northeast Asia", *International Area Review*, 8 (1), 103-127

Lemoine J., (1995), *The international civil servant. An endangered species*, 256-344

Lenz R., (2006), *Εμπόριο Γυναικών στην Κυπριακή Δημοκρατία. Στα άκρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: εργαζόμενες μετανάστριες από την Ανατολική Ευρώπη στην*

ερωτική βιομηχανία της Κυπριακής Δημοκρατίας, Α. Παπακυριακού (μτφ.), Λευκωσία, Intercollege

Leontitsis V. & Ladi St., (2018), "The changing nature of European Governance and the dynamics of Europeanization", *The Palgrave Handbook of Public Administration and Management in Europe*, Ongaro E. & van Tiel S. (eds), 765-781

Limoncelli St., (2010), *The politics of trafficking. The first international movement to combat the sexual exploitation of women*, Stanford University Press, Stanford, California

Lipinsky A., (2014), *Gender Equality Policies in Public Research*, Directorate-General for Research and innovation, Luxembourg

Loizos P., (1975, 2004 reprint), *The Greek Gift: Politics in a Cypriot Village*, Schulpatt, Bibliopolis

Loke G. & Christoffersen A., (2016), *Gender-Net Report. Qualitative indicators on gender equality in research institutions*. http://www.gender-net.eu/IMG/pdf/GENDER-NET_D4-15_Publish_first_joint_monitoring_report_on_gender_equality_indicators_MENES_R_ECU_.pdf

Lombardo E. & Forest M., (2015), "The Europeanization of gender equality policies: a discursive-sociological approach", *Comparative European Politics*, 13 (2), 222-239

Lombardo E., Meier P. & Verloo M., (2010), "Discursive dynamics in gender equality politics. What about 'Feminist taboos'?", *European Journal of Women's Studies*, 17 (2), 105-123

Lombardo E. & Meier P., (2008), "Framing gender equality in the European Union Political Discourse", *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 15 (1), 101-129

Lombardo E., Meier P., (2006), "Gender mainstreaming in the EU. Incorporating a Feminist reading?", *European Journal of Women's Studies*, 13 (2), 151–166

Lombardo E. & Sangiuliano M., (2009), " 'Gender and employment in the Italian policy debates: the construction of 'non employed' gendered subjects", *Women's Studies International Forum*, 32, 445-452

- Lorenzoni I. & Benson D., (2014) «Radical institutional change in environmental governance: Explaining the origins of the UK Climate Change Act 2008 through discursive and streams perspectives, *Global Environmental Change*, 29, 10-21
- Lovenduski J., (1998), "Gendering research in Political Science", *Annual Review of Political Science*, 1, 333-356
- Lowi Th., (2011), "Globalization, War, and the Withering Away of the State", *Brown Journal of World Affairs*, 17 (2), 243-256
- Lowi Th., (2003), "Law vs. Public Policy: a critical exploration", *Journal of Law and Public Policy*, 12, 493-501
- Lowi Th., (1990), "Risks and rights in the History of American Governments", *Daedalus*, 119 (4), 17-40
- Lowi Th., (1972), "Four systems of policy, politics and choice", *Public Administration Review*, 32 (4), 314-325
- Lowndes V., Roberts M., (2013), *Why institutions matter. The New Institutionalism in Political Science*, Palgrave MacMillan, Houndmills
- Lowndes V. & Madziva R, (2016), " 'When I look at this van. It's not only a van': Symbolic objects in the policing of migration", *Critical Social Policy*, 36 (4), 672-692
- Μαγγανάς Α. Δ., (1994), *Τα εκδιδόμενα άτομα. Πορνεία: Παρέκκλιση ή παράβαση*, Μαγγανάς Α. Δ. (επιμ.), Αθήνα, Παπαζήση
- Μαζαράκη Αινιάν Ι. Κ., *Μαρτυρίες από την Κύπρο. 20 χρόνια μετά δεν ξεχνώ*, Αθήνα, Δωδώνη, 1994
- Μακρυδημήτρης Α., (2008), *Δημόσια Διοίκηση: Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 3^η έκδοση
- Μακρυδημήτρης Α., (1991), «Η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού. Το ζήτημα της εκπαίδευσης», *Ο εκσυγχρονισμός στη δημόσια διοίκηση*, Μ.-Η. Πραβίτα (επιμ.), Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 55-66
- Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., 2008, «Η γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα. Μεταναστευτικές διαδρομές και μορφές συγκατοίκησης. Αποτελέσματα πανελλήνιας έρευνας», *Φύλο και κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα*, Νίνα-Παπαρζή Ε. (επιμ.), Πειραιάς, Κέντρο Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς, 31-57

Μαρκίδης Α., (2010), «Ο δικοινοτισμός στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας», *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία*, Χρ. Περικλέους (επιμ.), Αθήνα, Παπαζήση, (187-208)

Μαροπούλου Μ., (2016), «Σεξουαλική έμφυλη βία και ιδιωτικότητα υπό το πρίσμα του ριζοσπαστικού φεμινισμού» (Κεφάλαιο 4ο), *Φεμινισμός και Δίκαιο*, [ηλεκτρ. βιβλ.], Ρεθυμνιωτάκη, Ε., Μαροπούλου, Μ., Τσακιστράκη, Χ., (επιμ.), Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 4. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/6181>, 52-77

Ματάκου Α.-Α., (2012), *Η μεταρρύθμιση στη δημόσια διοίκηση μέσα από διαδικασίες εφαρμογής στρατηγικής διοίκησης με εστίαση στη μελέτη της οργανωσιακής προσαρμογής στις απαιτήσεις του μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος, της εκτίμησης και του ελέγχου του αποτελέσματος της οργανωσιακής δράσης: η περίπτωση Γενικού Νοσοκομείου*, διατριβή στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, προσβάσιμη από το αποθετήριο του ΕΚΤ: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/27580#page/1/mode/2up>

Μαυρίδης, Η., (2005), «Για την «κατασκευή» της κοινωνικής πραγματικότητας: μεταφαινομενολογικές προοπτικές του κοινωνικού κονστρουξιονισμού», *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 15, 197-228

Μαυρίδης, Η. (2004), «Η έννοια της καθημερινότητας στην κοινωνική θεωρία», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 114, 27-59

Μάχη, Τετάρτη, 4/9/1974

Μάχη, Κυριακή 8/9/1974

Μενίκη Β., (2002), «Γυναίκες, γλώσσα και λεξικά», *Η πτώση των φυλ(λ)ων. Κείμενα-προτάσεις για το σεξισμό και τη βία*, Ε. Γκόβα (επιμ.), 57-78

Μισέλ Α., (1993), *Κοινωνιολογία της Οικογένειας και του γάμου. Βασικά στοιχεία για την ελληνική οικογένεια*, Λ.Μ. Μουσούρου (μετάφραση-επιμ.), Αθήνα, Gutenberg

Μοντζίνι Π., (2007), *Εμπόριο γυναικών. Πορνεία, μαστροπεία και εκμετάλλευση*, πρωτότυπο: *Il mercato delle donne* (2002), μετ. Φ. Ζερβού, Αθήνα, Μελάνι

Μουρίκη Α., (2008), *Πολιτικές προτεραιότητες και σημαντικά ζητήματα που αναδύονται σε σχέση με τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Μουρίκη Α., (2004), «Εργασία και οικογενειακή ζωή», *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής. Θεωρητικές αναφορές και εμπειρικές διερευνήσεις*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, επιμ. Μουσούρου Λ. Και Στρατηγάκη Μ., Αθήνα, Gutenberg, 73-106

Μπαλούρδος Δ. & Χρυσάκης Μ. (επιμ.), (2012), *Καταπολέμηση των διακρίσεων: τάσεις, προκλήσεις, πολιτικές*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, Παπαζήση

Μπρουμ Μμ. Τζ., (2005), *Κτίζοντας γέφυρες από την πράσινη γραμμή. Οδηγός διαπολιτισμικής επικοινωνίας στην Κύπρο*, Λευκωσία, Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Ηνωμένων Εθνών

Ma S.-Y., (2007), "Political Science at the Edge of Chaos? The Paradigmatic Implications of Historical Institutionalism", *International Political Science Review*, 28 (1), 57–78

Mackay F. (2008), " "Thick" Conceptions of Substantive Representation: Women, Gender and Political Institutions", *Representation*, 44 (2): 125-139.

Mackay F., Kenny M. & Chappell L., (2010), "New Institutionalism Through a Gender Lens: Towards a Feminist Institutionalism?", *International Political Science Review*, 31 (5), 573-588.

Mackay F. & Rhodes R.A.W., (2013), "Gender, greedy institutions, and the departmental court", *Public Administration*, 91 (3), 582-598

Mackay F. & Waylen G., (2009), "Critical Perspectives on Feminist Institutionalism", *Politics & Gender*, 5 (2), 237-280.

Majic S., (2014), "Teaching Equality? John Schools, Gender and Institutional Reform", *Polity*, 46, 5-30.

Majic S., (2014), "Beyond "Victim-Criminals": Sex Workers, Nonprofit Organizations, and Gender Ideologies", *Gender & Society*, 28 (3), 463-485.

Mallinson W., (2011), *Britain and Cyprus. Key themes and documents since World War II*, London, Tauris

Mann P., (1997), "Musing as a feminist on a postfeminist era", *Feminism and the new democracy. Re-siting the Political*, J. Dean (ed.), London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage, 222-243

Marshall C. & Rossman Gr. B., (1995), *Designing qualitative research*, Sage

Marx Ferree M., (2007), "Framing equality: the politics of race, class, gender in the United States, Germany, and the expanding European Union", *Έμφυλοι μετασχηματισμοί / Gendering transformations*, Πρακτικά Συνεδρίου 12-15.5.2005, Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης Ρέθυμνο, 283-301

McLeod L., (2014), *Gender and Peace Settlements from a Quantitative Perspective: A global survey*, Working Papers in Gender and Institutional Change, No. 2, December 2014

McMillan J. & Fenwick J., (2008), "Learning compliance and gender in Public Management", *Public Policy and Administration*, 23 (3), 247-261

MIGS, (2007), Mediterranean Institute of Gender Studies, *Mapping the realities of trafficking in women for the purposes of sexual exploitation in Cyprus. Final Report*, Nicosia

Millard J., (2002), "e-Government Strategies: Best practice reports from the European Front Line", *Electronic Government*, Traunmüller R. & Lenk K. (eds), EGOV, Springer, LNCS 2456, 298-306, Verlag Berlin Heidelberg

Miller H., (1990), "Weber's action theory and Lowi's Policy, types in formulation, enactment, and implementation", *Policy Studies Journal*, 18 (4), 887-905

Mukherjee I. & Howlett M., (2015), "Who is a stream? Epistemic communities, instrument constituencies and advocacy coalitions in public policy-making", *Politics and Governance*, 3 (2), 65-75

Mulinari D., (2011), "Impossible demands in search of a normal birth", *Rethinking research and professional practices in terms of relationality, subjectivity and power*, 17-27

Muller, P. & Sarel, Y., (2002), Η Ανάλυση των Πολιτικών του Κράτους. Ψύλλα, Μ. (επιμ.), Παπαδοπούλου, Δ. & Ψύλλα, Μ. (μτφρ.), Αθήνα, Τυπωθήτω –Γιώργος Δαρδάνος.

Νίνα-Παζαρζή Ε., (2008), *Θέματα φύλου και ισότητας: Συλλογή διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας*, Πειραιάς, Κέντρο Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς

Νίνα-Παζαρζή Ε. & Τσαγκάρης Μ., (2007), «Στερεότυπα της εργαζόμενης γυναίκας στις ελληνικές τηλεοπτικές διαφημίσεις», *Φύλο και πολιτισμός*, Βιτσιλάκη Χ., Γκασούκα Μ, Παπαδόπουλος Γ. (επιμ.), Αθήνα, Ατραπός, 2007, 267-290

- Newman M. A., (1994), "Gender and Lowi's Thesis: Implication for Career Advancement", *Public Administration Review*, 54 (3), 277-284
- Ngwaba M. Ch., (2005), *A case study of the constraints in the planning, design and construction of a higher educational facility using the Neo-institutionalism approach*, Phd, University of Maryland Eastern Shore
- Nicholson N., (2002), "Policy choices and the uses of state power: the work of Theodore K. Lowi", *Policy Sciences*, 35, 163-177
- Nussbaum M., *Φύλο και κοινωνική δικαιοσύνη*, Ν. Καλαϊτζής (μετ.), Αθήνα, Scripta, 2005, 1^η έκδοση στα αγγλικά *Sex and Social Justice*, (1995), Oxford University Press
- Ομοσπονδία Εργοδοτών και Βιομηχάνων (ΟΕΒ) και Κυπριακή Ομοσπονδία Γυναικών Επιχειρηματιών Επαγγελματιών (ΚΟΓΕΕ), (2011), «Η θέση της γυναίκας στην κυπριακή αγορά εργασίας» (παγκύπρια έρευνα)
- O'Brien, (1999), "Fathers, Parental Leave Policies, and Infant Quality of Life: International Perspectives and Policy Impact", *Annals AAPSS*, 624, 190-213
- Olesen V., (2018), "Feminist qualitative research in the Millennium's First Decade. Developments, challenges, prospects", *The Sage handbook of qualitative research*, Denzin N. & Lincoln Y. (eds), New York, Sage, 151-173
- O'Neil M., (2001), *Prostitution & Feminism. Towards a politics of feeling*. Cambridge Polity Press
- Ongaro P., (2013), "The administrative reform trajectory of the European Commission in comparative perspective: Historical new institutionalism in compound systems", *Public Policy and Administration*, 28 (4), 346-363
- Orr R., Johnston V., Coyle J. & Pope R., (2011), "Load carriage and the female soldier", *Journal of Military and Veteran's Health*, 19 (3), 25-34
- Ostendorf H., (2012), "Political institutions "doing gender": the limits of the knowledge approach", *German Policy Studies*, 8 (1), 81-112
- Παντελίδου Μαλούτα Μ., (2010), «Η «ανισότητα των φύλων» ως πρόβλημα πολιτικής. Άρρητες παραδοχές της σύγχρονης πολιτικής ανάλυσης», *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*, Κάντζα Β., Μουτάφη Β., Παπαταξιάρχης Ευ. (επιμ.), Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 257-273
- Παντελίδου Μαλούτα Μ., (2002), *Το φύλο της δημοκρατίας: Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Αθήνα, Σαββάλας

Παντελίδου Μαλούτα Μ., (1999), *Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Ευρωπαϊκό Συνέδριο, 9-10 Φεβρουαρίου 1996. Πρακτικά, Αθήνα, Νεφέλη, 537-558

Παπαγεωργίου Γ., (2009), «Κρατικός φεμινισμός στην Ελλάδα», *Δημόσιος Χώρος και φύλο*, Μαρία Ψύλλα (επιμ.), Αθήνα, Τυποθήτω – Γιώργος Δαρδανός, 35-69

Παπαρρήγα-Κωσταβάρα Κ., (2008), «Διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών: ενδοοικογενειακή βία και διεθνική σωματεμπορία», *Πολιτικές ισότητας των φύλων: ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και εθνικές πρακτικές*, Μαρία Στρατηγάκη, Αθήνα, Gutenberg, 125-158

Πασσάς Α. (2012), *Η εθνική δημόσια διοίκηση στην ευρωπαϊκή ενωσιακή πολιτική διαδικασία*, Αθήνα, Παπαζήση

Πασσάς Α. (2009 α), «Η Εθνική διοίκηση στο θεσμικό και πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Εθνική διοίκηση και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η ελληνική εμπειρία*, Πασσάς Α. & Τσέκος Θ. (επιμ.), Αθήνα, Παπαζήση, 27-91

Πασσάς Α. & Πετράκη Ευ., (2009 β), «Η ελληνική διοίκηση στην ενωσιακή πολιτική διαδικασία», *Εθνική διοίκηση και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η ελληνική εμπειρία*, Πασσάς Α. & Τσέκος Θ. (επιμ.), Αθήνα, Παπαζήση, 143-197

Πασσάς Α. & Τσέκος Θ., (2004), *Η επαγγελματική εκπαίδευση των δημοσίων υπαλλήλων. Ευρωπαϊκή και ελληνική εμπειρία*, Αθήνα, ΙΝΕ ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ

Περισιάνης Ν., (2010), «Η κατάρρευση του δικοινοτικού, συναινετικού κράτους: 1960-1963», *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία*, Χρ. Περικλέους (επιμ.), Αθήνα, Παπαζήση, (234-255)

Πετρινιώτη Ξ., (2010), «Η έρευνα για το φύλο στα οικονομικά της εργασία. Ένας απολογισμός του ερευνητικού έργου», *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*, Κάντζα Β., Μουτάφη Β., Παπαταξιάρχης Ευ. (επιμ.), Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 225-255

Panayiotou A., (2014), "Spacing gender, gendering space" a radical "strong plot" in film", *Management Learning*, 46 (4), 427-443

Panizza F. & Miorelli R., (2013), "Taking discourse seriously: discursive institutionalism and post-structuralist discourse Theory", *Political Studies*, 61 (2), 301-318

- Panopoulou E., Tambouris E., Tarabanis K., (2014), "Success factors in designing eParticipation initiatives", *Information and Organization*, 24, 195-213
- Papadakis Y., Peristianis N. & Welz G., (2006), "Modernity, History, and Conflict in Divided Cyprus: An overview", *Divided Cyprus. Modernity, History, and an island in Conflict*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press
- Papadomichelaki X. & Mentzas G., (2012), "e-GovQual: a multiple-item scale for assessing e-government service quality", *Government Information Quarterly*, 29, 98-109
- Peano I., (2013), "Escaping the exception: migrant sex workers between subjectification and excess", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα, 140-141, Β-Γ, 119-132
- Pedersen O., (1991), "Nine Questions to a Neo-institutional Theory in Political Science", *Scandinavian Political Studies*, 14 (2), 125-148
- Pega F., Reisner S., Sell R. & Veale J., (2017), "Transgender Health: New Zealand's Innovative Statistical Standard for Gender Identity", *AJPH*, 107 (2), 217-221
- Penny M., Jeffries R., Grant J. & Davies S., (2014), "Women and academic medicine: a review of the evidence on female representation", *The Royal Society of Medicine*, 10 (7), 259-263
- Pérez-Jorge, D., Domínguez, Y. M., de la Rosa Hormiga, M., Martín, L. P., & Morales, M. S. M. (2015). "Governance in the Field of Public and Gender Policies", *Sociology Mind*, 5, 153-161
- Peristianis J.G. (ed.), (1966), *Honour and shame: The values of Mediterranean Society*, Chicago, University of Chicago Press.
- Peters G.B., (2012), *Institutional policy in Political Science. The new institutionalism*, New York
- Petoussi V., (2007), "Feminist voices in the Law: Debating equality, neutrality, and objectivity", *Εμφυλοι μετασχηματισμοί / Gendering transformations*, Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 351-364
- Pétursdóttir G.-M., (2017), "Fire-raising feminists: embodied experience and activism in academia", *European Journal of Women's Studies*, 24 (1), 85-89

Pinheiro R., Geschwind L., Ramirez F., Vrangebæk K. (eds), (2016). *Towards a Comparative Institutionalism : Forms, Dynamics and Logics Across the Organizational Fields of Health Care and Higher Education*. Bingley, UK, Emerald Group Publishing Limited

Popescu Ljungholm D., (2017), "Feminist Institutionalism Revisited: The Gendered Features of the Norms, Rules, and Routines Operating within Institutions", *Journal of Research in Gender Studies*, 7 (1), 248-254

Παπαγεωργίου Γ., (2009), «Κρατικός φεμινισμός στην Ελλάδα», Αθήνα, Τυποθήτω-Γιώργος Δαρδανός, 35-69

Πολυβίου Π., (2010), «Διακοινοτικές συνομιλίες 1968-1974», *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια επώδυνη πορεία*, Χρ. Περικλέους (επιμ.), Αθήνα, Παπαζήση, 366-377

Πρωτοπαπάς Β., (2012), *Εκλογική ιστορία της Κύπρου. Πολιτευτές, κόμματα και εκλογές στην Αγγλοκρατία 1878-1960*, Αθήνα, Θεμέλιο

Ramirez C., (2013), "Ethos and Critical Discourse Analysis: From Power to Solidarity", *CONTEXTES. Revue de sociologie de la littérature*, 13, <http://journals.openedition.org/contextes/5805?lang=en>

Raphael-Jeff J., (2010), "The gift of gametes – unconscious motivation, commodification and problematics of genealogy" *Feminist Review*, 94, 117-137

Raymond L., & Weldon L.S. (eds), (2014), "Symposium: Informal Institutions and "Intractable" Global Problems", *Political Research Quarterly*, 67 (1).

Rentzou K., (2017), "Mapping gender segregation in pre-primary and primary education in Cyprus", *Journal of Men's Studies*, 25 (2), 198-219

Robson C., (2007), *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, Αθήνα, Gutenberg

Rönnblom M. & Bacchi C., 2nd European Conference on Politics and Gender, 13-15/1/2011, Research Methodologies and methods, "Feminist Discursive Institutionalism - What's Discursive about it? Limitations of conventional political studies paradigms",

http://www.academia.edu/1500859/Feminist_Discursive_Institutionalism_-_whats_discursive_about_it

- Rosamond B., 2014 "Three ways of speaking Europe to the world: Markets, peace, cosmopolitan duty and the EU's normative power", *BJPIR*, 16, 133-148
- Rosen J., (2017), "Gender quotas for women in national politics: a comparative analysis across development thresholds" , *Social Science Research*, 66, 82-101
- Rosenberd J., Perlstadt H. & Phillips W. R. F., (1993), "Now That We Are Here: Discrimination, Disparagement, and Harassment at Work and the Experience of Women Lawyers", *Gender and Society*, 7 (3), 415-433
- Rosewarne L., (2005), "The men's gallery outdoor advertising and public space: Gender, fear, and feminism", *Women's Studies International Forum*, 28, 67-78
- Roszkowska-Menkes M. & Aluchna M., (2017), "Institutional isomorphism and corporate social responsibility: Towards a conceptual model", *Journal of Positive Management*, 8 (2), 3-6
- Rubery H, Smith M, Fagan C., 1999, *Women's employment in Europe. Trends and Prospects*, Routledge, London
- Ryan O., (χ.χ.), www.reach.ie, "Building the infrastructure for e-Government", <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan004277.pdf>
- Ryan O., (χ.χ.), www.reach.ie, "Integrating facilities to citizens", ec.europa.eu/idabc/servlets/Doc75aa.ppt?id=349
- Σεφέρης Γ., (1986), *Μέρες Γ΄, 20 Απρίλη 1951- 4 Αυγούστου 1956*, Μέρμηγκας Π., (επιμ.), Αθήνα, Ίκαρος
- Σπανός Δ. , (2012-2013), Φοιτητική εργασία: «Σύνταγμα και Δημόσιοι Υπάλληλοι», Νομική Σχολή, Αθήνα
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW169/Σύνταγμα%20και%20δημόσιοι%20υπάλληλοι%28NAB13056%29%20-%20Σπανός%20Δημήτριος.pdf>
- Σπανού Κ., (1991), «Η πολιτική στελέχωσης στη δημόσια διοίκηση. Τομή ή συνέχεια;», *Ο εκσυγχρονισμός στη δημόσια διοίκηση*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 31-54
- Σπυριδάκης Κ., (1968), *Το εν Κύπρω Εκπαιδευτικό σύστημα*. Λευκωσία. Έκδοσις «Κυπριακής Εκπαιδεύσεως»
- Στρατηγάκη Μ., (2013), «Το φύλο στις πολιτικές μετανάστευσης και οι μετανάστριες στις πολιτικές ισότητας των φύλων», *Φύλο, μετανάστευση, διαπολιτισμικότητα*, Ζαβού Α., Καμπούρη Ν. & Στρατηγάκη Μ. (επιμ.), Αθήνα, Νήσος, 213-235

- Στρατηγάκη Μ., (2007), *Το φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής*, Αθήνα, Μεταίχμιο
- Στρατηγάκη Μ., (2004), «Κρατικές παρεμβάσεις και ιδιωτική ζωή της οικογένειας: Προσδοκίες από την άσκηση οικογενειακής πολιτικής», *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής. Θεωρητικές αναφορές και εμπειρικές διερευνήσεις*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, επιμ. Μουσούρου Λ. & Στρατηγάκη Μ., Αθήνα, Gutenberg, 293-328
- Στρατηγάκη Μ., (2004), «Ατομικοί κύκλοι οικογενειακής ζωής και κοινωνικές συμβάσεις», *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής. Θεωρητικές αναφορές και εμπειρικές διερευνήσεις*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, επιμ. Μουσούρου Λ. & Στρατηγάκη Μ., Αθήνα, Gutenberg, 107-122
- Συνήγορος του Πολίτη, *Φύλο και εργασιακές σχέσεις, Ειδική Έκθεση* (2014), άρθρο 25, παρ. 8 Ν. 3896/2010.
- Sabatier P. A., (1988), "An advocacy coalition framework of policy change and the role of policy-oriented learning therein", *Policy Sciences*, 21 (2/3) 129-168
- Sabharwal M., (2013), "From glass ceiling to glass cliff: women in senior executive service", *Journal of Public Administration Research and Theory*, 1-28
- Sabharwal M., (2013), "Productivity and Leadership Patterns of Female Faculty Members in Public Administration", *JPAE*, 19 (1), 73–96
- Sahin E., (2014), "Gender Equity in Education". *Open Journal of Social Sciences*, 2, 59-63
- Sant Cassia P., (2005), *Bodies of Evidence. Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus*, Oxford, Berghahn Books, 1-37
- Sant Cassia P. & Bada C, (1992), *The making of modern Greek family*, Cambridge, Cambridge University Press
- Sargsyan V., (2007), *Gender imbalances in public administration in Armenia: the role of stereotypes*, Yerevan, American university of Armenia (MA essay)
- Sauer B, (2011), "Governance as political theory: through the lens of gender. A response to B. Guy Peters", *Critical Policy Studies*, 5 (4), 454-457
- Scharpf F. & Schmidt V., (2000), "Conclusions", *Welfare and Work in the Open Economy, Volume I : From Vulnerability to Competitiveness in Comparative Perspective*, Scharpf F. and Schmidt V. (eds), Oxford, Oxford University Press, 310-336
- Schlager E., (1995), "Policy making and collective action: defining coalitions within the advocacy coalition framework", *Policy Sciences*, 28, 243-270

Schmidt V.A., (2017), "Theorizing ideas and discourse in Political Science: Intersubjectivity, Neo-institutionalisms, and the power of Ideas", *Critical Review*, 248-263

Schmidt V.A., (2016a), "Reinterpreting the rules 'by stealth' in times of crisis: a discursive institutionalist analysis of the European Central Bank and the European Commission", *West European Politics*, 39 (5), 1032-1052

Schmidt V.A., (2016b), "The roots of neo-liberal resilience: explaining continuity and change in background ideas in Europe's political economy", *British Journal of Politics & International Relations*, 18 (2), 318-334

Schmidt V., (2014), "Speaking to the Markets or to the people? A discursive institutionalist analysis of the EU's Sovereign debt crisis", *The British Journal of Politics and International Relations -BJPIR*, 16, 188-209

Schmidt V., (2013) "Arguing about the Eurozone Crisis: A discursive institutionalist analysis", *Critical Policy Studies*, 7 (4), 455-462

Schmidt V., (2012), "Reinterpreting interpretive social science: Mark Bevir on *Democratic Governance*", *Comparative European Politics*, 10 (5), 625-633

Schmidt V., (2011), "Θεσμισμός", *Το κράτος. Θεωρίες και προσεγγίσεις*, C. Hay, M. Lister, D. Marsh (επιμ.), Αθήνα, Σαββάλας, 166 - 196

Schmidt V.,(2010a), "Taking ideas and discourse seriously: explaining change through discursive institutionalism as the fourth 'new institutionalism'", *European Political Science Review*, 2 (1), 1-25

Schmidt V., (2010b), "Reconciling ideas and institutions through discursive institutionalism", *Ideas and politics in Social Science*, 47-64

Schmidt V., (2009), "Preliminary thoughts on re-envisioning the European Union", *European Union Miami Analysis (EUMA)*, Miami-Florida European Union Center of Excellence.

Schmidt V., (2009), "Re-inventing the EU after the Irish 'No' ", *Lisbon Fado: The European Union under Reform*, Roy J. and Domínguez R. (eds), Miami-Florida European Union Center/Jean Monnet Chair, 23-27

Schmidt V., (2008), "Discursive Institutionalism: The explanatory power of ideas and discourse", *Annual Review of Political Science*, 11, 303-326

- Schmidt V., (2008), "From Historical Institutionalism to Discursive Institutionalism: explaining institutional change in Political Economy", *Conference papers – American Political Association*. Annual Meeting, 1-25
- Schmidt V., (2006), "Bringing the state back into the varieties of capitalism and discourse back into the explanation of change", Paper presented at the Annual Meetings of the American Political Science Association (Philadelphia, 31/8-3/9/2006)
- Schmidt V., (2003), *The European Union. Democratic Legitimacy in a Regional State?*, Reihe Politikwissenschaft / Political Science Series 91, Sylvia Kritzinger (ed.), Vienna, Department of Political Science, Institute for Advanced Studies (IHS),
- Schmidt V., (2000), "Values and Discourse in the Politics of Adjustment", *Welfare and Work in the Open Economy, Volume I : From Vulnerability to Competitiveness in Comparative Perspective*, Scharpf F. and Schmidt V. (eds), Oxford, Oxford University Press, 229-309
- Schmidt V. & Radaelli C., (2006), "Policy change and discourse in Europe: Conceptual and methodological issues", *West European Politics*, 27 (2), 183-210
- Scott J., (2006), "Αποδομώντας το δίλημμα «ισότητα» ή «διαφορά», ή, αλλιώς, η χρησιμότητα της μεταδομιστικής θεωρίας για το φεμινισμό", *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική*, Αθανασίου Α., Αθήνα, Νήσος, 141-166
- Scott J. W., (1986), "Gender: a useful category of Historical Analysis", *The American Historical Review*, 91 (5), 1053-1075
- Shkedi A., (2014), *Qualitative data analysis*, Tel Aviv, Contento de Semrik, 286-332
- Simard C., Davies Henderson A., Gilmartin S, Schiebinger L. & Whitney T., (2013), *Climbing the technical ladder: obstacles and solutions for mid-level women in technology*, Michelle R. Clayman Institute for Gender Research. Stanford University and Anita Borg Institute for women and technology.
- Sioula-Georgoulea I., (2015), "Approaching Twitter sociologically: a case study of the public humiliations of HIV women", *The Greek Review of Social Research, special issue*, 144 A', 103-128
- Sotirov M & Winkel G., (2016), "Toward a cognitive theory of shifting coalitions and policy change: linking the advocacy coalitions framework and cultural theory", *Policy Sci*, 49, 125-154
- Soulioti St., (2006), *Fettered indepenence. Cyprus, 1878-1964. Volume One: The Narrative*, Minnesota, University of Minnesota, Minnesota Mediterranean and East European Monographs,

- Sowa J. & Lu J., (2017), "Policy and Management: Considering Public Management and Its Relationship to Policy Studies", *The Policy Study Journals*, 45 (1), 74-100
- Stead V., (2013), "Learning to deploy (in)visibility: an examination of women's leaders' lived experiences", *Management Learning*, 44 (1), 63-79
- Stewart J. (ed.), (2014), *Gender equality in public administration, United Nations Development Programme*, New York
- Stoyanova V., (2012), «Dancing on the borders of Article 4: Human trafficking and the European Court of Human Rights in the Rantsev Case», *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 30/2, 163–194
- Stratigaki M., (2005), "Gender Mainstreaming vs Positive Action. An Ongoing Conflict in EU Gender Equality Policy", *European Journal of Women Studies*, 165-186
- Stylianou A., (2015), *An inquiry into how members of the Greek Cypriot Diaspora of Australia have coped with the issue of the Missing Persons of Cyprus. An auto-ethnographical case study of relatives of Missing Persons from the 1974 Turkish invasion of Cyprus*, Phd thesis, Sydney, Macquarie University
file:///C:/Users/ELLI/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/01whole.pdf
- Suchman M., Edelman L., (1997), "Legal rational myths: the New Institutionalism and the Law and Society Tradition", *Law and Social Inquiry*, 22 (4), 903-941
- Sullivan O., Coltrane S, McAnnally L. & Altintas E., (2009), "Father-friendly policies and time-use data in a cross-national context: potential and prospects for future research", *Annals*, 624, 234-254
- Svanström Y., (2004), "Criminalising the john – a Swedish gender model?" *The politics of prostitution. Women's movements, democratic states and the globalization of sex commerce*, Cambridge, Cambridge University Press, 225-244
- Τσαγκλάγκανου Γ., (2001), *Η Διεθνική Σωματεμπορία*, Αθήνα, ΚΕΘΙ,
https://kethi.gr/wp-content/uploads/2009/07/153_DIETHNIKI_SOMATEMPORIA.pdf
- Τσακατίκα Μ., (2004), 13, «Η αχίλλειος πτέρνα των νέο-θεσμικών προσεγγίσεων. Πώς αλλάζουν οι πολιτικοί θεσμοί», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 133-166

Τσέκος Θ., (2018), «Όψεις άσκησης δημόσιας πολιτικής στην Ελλάδα», *Στρατηγική και διαδικασίες για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή δημόσιων πολιτικών στην Ελλάδα*, Γεωργαράκη Ν. (επιμ.), ΕΚΚΕ, Εθνικό Τυπογραφείο

Τσέκος Θ., (2009), *Σχεδιάζοντας και υλοποιώντας ένα ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τη δημόσια διοίκηση. Η εμπειρία από το έργο « Εκπαίδευση οργανισμών της Κυπριακής Δημόσιας Υπηρεσίας σε εξειδικευμένα θέματα Ευρωπαϊκής Ένωσης» 2006-2008*, πρόλογος Δ. Θ. Τσάτσος και Χρ. Πατσαλίδης, Θ. Τσέκος, επιμ., «Ανίχνευση και ανάλυση των αναγκών μάθησης», Λευκωσία, 18-21

Τσέκος Θ., (2007), *Ποιότητα υπηρεσιών και δημόσιο μάρκετινγκ. Προς ένα ανθρωποκεντρικό παράδειγμα για τη δημόσια διοίκηση*, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα

Τσέκος Θ., (2003), *Συγκρότηση και αναπαραγωγή μίας μη βεμπεριανής γραφειοκρατίας. Η ιστορική εξέλιξη της ελληνικής δημόσιας διοίκησης*, Αθήνα, Πάντειο, διδακτορική διατριβή, Αποθετήριο Παντείου

Τσέκος Θ., (2008), Η διαρκής ελληνική διοικητική κρίση: Περί της μεταρρυθμιστικής ιδιομορφίας μίας μη βεμπεριανής γραφειοκρατίας, *Κρίση του ελληνικού πολιτικού συστήματος*, Κοντιάδη Ξ. & Ανθόπουλου Χ. (επιμ.), Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Αθήνα, Παπαζήση, 271-287

Tambouris E. & Tarabanis K., (2008), "Understanding and scoping life events", *International Journal of Electronic Governance*, 1 (2), 2008, 139-154

Thelen K., (1999), "Historical Institutionalism in Comparative Politics", *Annual Review of Political Science*, 1, 369-404

Thornton P., Ocasio W. & Lounsbury M., (2012), *The institutional logics perspective. A new approach to culture, structure and process*, Oxford University Press, Oxford

Trauner F., (2009), "From membership conditionality to policy conditionality: EU external governance in South Eastern Europe", *Journal of European Public Policy*, 16 (5), 774-790

True J., (2000 1st, 2003 2nd), "Gendering post-socialist transitions", *Gender and global restructuring. Sightings, sites and resistances*, Marchard M. & Sisson Runyan A. (ed.), London and New York, 74-93

- Tsaoussi A., (2007), "The role of gender in the legal profession: findings from simulated bargaining games", *Έμφυλοι μετασχηματισμοί. Gendering transformations*, Πρακτικά Συνεδρίου 12-15.5.2005 Ρέθυμνο, Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 338-350
- Tsoukala Ph, (2007), "Gender and the Law: notes for a conversation", *Έμφυλοι μετασχηματισμοί. Gendering transformations*, Πρακτικά Συνεδρίου 12-15.5.2005 Ρέθυμνο, Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 327-337
- Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξεως, (2012), *Το στατιστικό Πορτρέτο της Γυναίκας της Κύπρου*
- Ulmann A. J. & Uhlmann J. R., (2005), "Embodiment below discourse: the internalized domination of the masculine perspective", *Women's studies International Forum*, 28, 93-103
- Uludag S., (2005), *Τα στρείδια που έχασαν το μαργαριτάρι τους. Ανείπωτες ιστορίες για τους αγνοούμενους, τους μαζικούς τάφους και αναμνήσεις από το παρελθόν της Κύπρου*, Λευκωσία, ΙΚΜΕ και ΒΙΛΒΑΝ
- UNECE, (2010), *Developing Gender Statistics: a practical tool*, Geneva, United Nations, file:///C:/Users/ELLI/Desktop/Developing_Gender_Statistics.pdf
- UNESCO, (2007), *Science, Technology and Gender: An International Report*, Condé-sur-Noireau
- United Nations, (1998), *Rethinking public administration: Public administration: an overview*, New York, Division of Public Administration and Development Management. Department of Economic and Social Affairs, ST/TCD/SER.E/27
- United States of America (USA), Department of State, *Trafficking in Persons Report 2016*, <https://www.state.gov/documents/organization/258876.pdf>
- United States of America (USA), Department of State, *Trafficking in Persons Report 2019*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/06/2019-Trafficking-in-Persons-Report.pdf>
- Van Doorn J., (1975), "The decline of Mass army in the West", *Armed forces and Society*, 1 (2), 147-157
- Vassiliadou M., (2004), "Women's construction of women: on entering the front door", *Journal of International Women's Studies*, 5 (3), 53-67

- Vassiliadou M., (2002), «Questioning nationalism. The patriarchal and national struggles of Cypriot Women within a European Context», *The European Journal of Women's Studies*, 9 (4), 459-482
- Verge T. and de la Fuente M., (2014), "Playing with different cards: Party politics, gender quotas and women's empowerment", *International Political Science Review*, 35 (1), 67-79.
- Vickers J., (2010), "A Two Way Street: Federalism and Women's Politics in Canada and the United States", *Publius: The Journal of Federalism*, 40 (3), 412-435.
- Vijge M., (2013), "The promise of new institutionalism: explaining the absence of a World or United Nations Environment", *International Environment Agreements*, 13, 153-176
- Villagomez E., (2008), «Τα δημόσια οικονομικά και η διάσταση του φύλου: βασικές έννοιες και εφαρμογές», *Πολιτικές ισοτήτας των φύλων: ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και εθνικές πρακτικές*, Μ. Στρατηγάκη, Αθήνα, Gutenberg, 95-124
- Vogt W. P., Vogt E., Gardner D. & Haeffele L., (2014), *Selecting the right analyses for your data. Quantitative, qualitative and mixed methods*, New York, Guildford Press, 424-440
- Vryonides M. & Lamprianou I., (2013), "Education and social stratification across Europe", *International Journal of Sociology and Social Policy*, 33 (1/2), 77-97
- Waismel-Manor I. & Lowi Th., (2011), "Politics in motion: a personal history of Political Science", *New Political Science*, 33 (1), 59-78
- Wahlström N. & Sundberg D., (2018), "Discursive institutionalism: towards a framework for analysis the relation between policy and curriculum", *Journal of Educational Policy*, 33 (1), 163-183
- Waylen G., (2013), "Informal Institutions, Institutional Change, and Gender Equality", *Political Research Quarterly*, 20 (10), 1-12
- Waylen G., (2010), "Researching Ritual and the Symbolic in Parliaments: An Institutional Perspective", *Journal of Legislative Studies*, 16 (3), 352-365.
- Waylen G., (2007), *Engendering Transitions: Women's Mobilization, Institutions and Gender Outcomes*. Oxford: Oxford University Press, 77-97
- Weiner E. & MacRae H., (2017), "Opportunity and setback? Gender equality, crisis and change in the EU", *Gender and the economic crisis in Europe*, Kantola K. & Lombardo E. (eds.), 73-93

- Wentin Y., (2015), "Study on e-government services quality: the integration of online and offline services", *Journal of Industrial engineering and Management*, 8 (3), 693-718
- West C. & Zimmerman D. H., (1987), "Doing gender", *Gender and Society*, 1 (2), 125-151
- Williams B., (2018), "Human trafficking: what is it, how do we miss it, and what is Ohio doing about it", *Ohio Nurses Review*, 93 (2), 7-9
- Willis J. W., Jost M. & Nilakanta R., (2007), *Foundations of Qualitative Research*, Thousand Oaks, Sage, 1-26
- Wimmer M. & Tambouris E., (2002), "Online one-stop government", *Business and Information Systems Engineering the international of Wirtschaftsinformatik*, 47 (5), 117-130
- Winker G. & Degele N., (2011), "Intersectionality as multi-level analysis: Dealing with social inequality", *European Journal of Women's Studies*, 18 (1), 51-66
- Winsky Mattei L., (1998), "Gender and power in American Legislative Discourse", *Journal The of Politics*, 60 (2), 440-461
- Woodward A. & Hubert A., (2010), "Reconfiguring State Feminism in the European Union: Changes from 1995-2006", http://courses.washington.edu/euro301/Readings/Woodward-State_Fe._EU2010.pdf
- Φελλάς Κ., (2012), «Η κοινωνική πτυχή της τρίτης ηλικίας στην Κύπρο», *Το κοινωνικό πορτραίτο της Κύπρου 2012*, Περιστιάνης Ν., Φελλάς Κ. Ν. & Αμίτσης Γ., Λευκωσία, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Λευκωσίας, 249-266
- Φελλάς Κ., (2010), «Η κοινωνική δόμηση της ομοφυλοφιλίας στην ελληνοκυπριακή κουλτούρα», *Σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις. Η κοινωνική δόμηση των άτυπων σεξουαλικών συμπεριφορών*, Φελλάς Κ., Φιλαρέτου Α. & Καραγιάννης Στ. (επιμ.), Αθήνα, Κριτική, 169-198
- Φελλάς Κ., (2010), «Εθνότητα και ομοφυλοφιλική ταυτότητα: ποιοτική έρευνα για τους Αγγλοκύπριους ομοφυλόφιλους άνδρες», *Σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις. Η κοινωνική δόμηση των άτυπων σεξουαλικών συμπεριφορών*, Φελλάς Κ., Φιλαρέτου Α. & Καραγιάννης Στ. (επιμ.), Αθήνα, Κριτική, 199-235
- Φιλαρέτου Α., (2010), «Η οδύσσεια της σεξουαλικής εξάρτησης: Διαπροσωπικές απόψεις», *Σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις. Η κοινωνική δόμηση των άτυπων σεξουαλικών συμπεριφορών*, Φελλάς Κ., Φιλαρέτου Α. & Καραγιάννης Στ. (επιμ.), Αθήνα, Κριτική, 25-40

Φιλαρέτου Α., (2010), «Σεξ προς πώληση: Θεώρηση για την εκπόρνευση γυναικών και την επίσκεψη ανδρών στα καμπαρέ», *Σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις. Η κοινωνική δόμηση των άτυπων σεξουαλικών συμπεριφορών*, Φελλάς Κ., Φιλαρέτου Α. & Καραγιάννης Στ. (επιμ.), Αθήνα, Κριτική, 41-85

Χατζηλοΐζου Ν., (2003), «Συνταγματικό δίκαιο και συνταγματική πραγματικότητα στην Κύπρο», <http://www.greeklaws.com/pubs/uploads/83.pdf>

Χαραυγή, Τρίτη, 3/9/1974, σελ. 1 και 5, αρ. 6385

Χαραυγή, 6/9/1974, Παρασκευή, 6386

Χρυσafίνης Γ., (2018), *Κυπριακή Δημόσια Διοίκηση. Διαχείριση ανθρώπινων πόρων*, αυτοέκδοση

Χρυσafίνης Γ., (2013), *Η Κυπριακή Δημόσια Διοίκηση: Συστημική Θεώρηση*, Λευκωσία, αυτοέκδοση

Yildirim Ç, Baysan A. & Ediger V., (2013), "Europeanization under Membership Uncertainty: The Cases of Environmental and Energy Policy in Turkey", *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 131-152

Zake A., (2011), "Gender issues in Public Administration in Latvia", *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 2 (26), 271-278

Zurnić M., (2014), "Discursive institutionalism and institutional change", *Filozofija i Društvo*, 25 (2), Institute for Philosophy and Social Theory, Belgrade, 217-234

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, (1949) Approved by General Assembly resolution 317 (IV) of 2 December 1949, Entry into force: 25 July 1951, in accordance with article 24,
<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/TrafficInPersons.aspx>

3^ο στόχος της Διάσκεψης του Πεκίνο στον επίσημο ιστοχώρο:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/violence.htm#object3>

ΟΟΣΑ

ΟΟΣΑ, «Gender wage gapEmployees, Percentage points, 2017 or latest available»
<https://data.oecd.org/earnwage/gender-wage-gap.htm#indicator-chart>

ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Council of the European Union, 6/7/2011, No1922/2006
<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2012583%202011%20INIT>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010), Η Ευρώπη για τις γυναίκες, Λουξεμβούργο,
<http://bookshop.europa.eu/el/--pbNA3009224/>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Οδηγία 2011/36 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου με θέμα «την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων της, καθώς και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ του Συμβουλίου»
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EL>

Έκθεση σχετικά με τη στρατηγική της ΕΕ για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών μετά το 2015 (2014/2152(INI)) της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων,
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2015-0163+0+DOC+PDF+V0//EL> (A8-0163/2015), 13/5/2015, Maria Noichl (rapporteur)

EUROPOL, (2016), *Situation Report. Trafficking in human beings in the EU*,
file:///C:/Users/user/Desktop/thb_situational_report_-_europol.pdf

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ημερ. 2013/2103 σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία, (2013)
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0071+0+DOC+XML+V0//EL#title1>

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΦΟΡΟΥΜ

World Economic Forum, *The Global Gender Gap Report, 2020*, (2020)
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

World Economic Forum, *The Global Gender Gap Report, 2017*, (2017)
<https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2017>

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

«Ministers' Deputies. Notes on the Agenda, 678 Meeting, 8- September 1999, Human Rights Meeting, H54-1-Loizidou against Turkey. Judgments of 18 December 1996 and 28 July 1998 Application of Article 54 of the ECHR», Notes (99) 663 27/8/1999,
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680504f23

European Commission of Human Rights, "Report of the Commission to Applications 6780/74 and 6950/75", Council of Europe, 1976, p. 120,124, προσβάσιμο στο
<https://www.scribd.com/doc/66250437/The-Council-of-Europe-s-SECRET-Report-1976-Cyprus-barbary>

EIGE

Gender Equality Index 2019: Cyprus, 7/10/2019,
<https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-cyprus>
Gender Statistics, <http://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs>

Gender Statistics Database > Power and Decision Making > Senior Administration at national level

European Institute for Gender Equality (EIGE), Beijing+20: The Platform for Action (BPfA) and the European Union Area I: Human Rights of Women,
https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/G_MH0415022ENC.pdf

ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΦΥΛΟΥ

Ετήσια Έκθεση Πεπραγμένων του Γραφείου Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων 2016,
http://www.institutionforgenderequality.gov.cy/equality/equality.nsf/page09_arch_gr/page09_arch_gr?OpenDocument

ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

15/7/2016, «Δελτίο Τύπου με αφορμή τα πρόσφατα σεξιστικά περιστατικά στη Βουλή των Αντιπροσώπων»,

<http://www.ombudsman.gov.cy/Ombudsman/ombudsman.nsf/All/CA241AC3C211ADD642257E83003EBC72?OpenDocument&highlight=σεξισμός>

13/3/2016, Δημόσια Τοποθέτηση της Εθνικής Ανεξάρτητης Αρχής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με αφορμή την πρόσφατη συζήτηση αναφορικά με την ευθύνη πελατών των σεξουαλικών υπηρεσιών από θύματα εμπορίας, Αρ. Φακ.: Α/Δ 4/2016,

<http://www.ombudsman.gov.cy/ombudsman/ombudsman.nsf/All/F1CD8281954E3FC1C225806D003F492B?OpenDocument&highlight=%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CE%B1>

9/3/2016, Τοποθέτηση Εθνικής Ανεξάρτητης Αρχής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναφορικά με τον εντοπισμό και τη μεταχείριση θυμάτων Trafficking στα πλαίσια εικονικών/εξαναγκαστικών γάμων, Αρ. Φακ.: Α/Δ 1/2016,

<http://www.ombudsman.gov.cy/ombudsman/ombudsman.nsf/All/496A8D432D6E0389C2257F9C003E485F?OpenDocument&highlight=%CE%B5%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CF%89%CE%BD>

17/10/2013, Α/Δ 4/2013, Τοποθέτηση Επιτρόπου Διοικήσεως ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναφορικά με το πλαίσιο πρόληψης και καταπολέμησης της εμπορίας προσώπων στην Κύπρο

[http://www.ombudsman.gov.cy/Ombudsman/ombudsman.nsf/All/53420DC175A3203AC2257E7D0023ED8C/\\$file/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%AD%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%20%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%84%CF%81%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CE%95%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CF%89%CE%BD%202013.pdf?OpenElement](http://www.ombudsman.gov.cy/Ombudsman/ombudsman.nsf/All/53420DC175A3203AC2257E7D0023ED8C/$file/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%AD%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%20%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%84%CF%81%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CE%95%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CF%89%CE%BD%202013.pdf?OpenElement)

Μηνιαίο Συνοπτικό Σημείωμα Σεπτεμβρίου 2011,
<http://www.ombudsman.gov.cy/ombudsman/ombudsman.nsf/All/91B59028809CA72F42257E83003E647A?OpenDocument>

Παρουσίαση της Θ. Δημητριάδου με τίτλο: «Εμπορία προσώπων –κυπριακή πραγματικότητα: προβλήματα & προοπτικές. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην πρόληψη και καταπολέμηση του φαινομένου», Χ.Χ.
[http://www.ombudsman.gov.cy/ombudsman/ombudsman.nsf/0/65EF44131C607B10C2257E98002A0127/\\$file/%CE%95%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CF%89%CE%BD%20-%20%CE%9F%20%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%20%CE%A6%CE%B5%CE%B2%20%CE%BA%20%CE%9C%CE%B1%CF%81%202015.pdf](http://www.ombudsman.gov.cy/ombudsman/ombudsman.nsf/0/65EF44131C607B10C2257E98002A0127/$file/%CE%95%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CF%89%CE%BD%20-%20%CE%9F%20%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%20%CE%A6%CE%B5%CE%B2%20%CE%BA%20%CE%9C%CE%B1%CF%81%202015.pdf)

ΑΝΩΤΑΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

Για τον Μεχμέτ Ζεκιά

http://www.supremecourt.gov.cy/judicial/sc.nsf/DMLfaq_gr/DMLfaq_gr?OpenDocument)

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, <http://www.cylaw.org/nomoi/arith/syntagma.pdf>

Νόμος προνοών περί της ιδρύσεως και οργανώσεως της Εθνικής Φρουράς και περί συναφών ζητήματων, αρ. 20 του 1964,
http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1964_1_020.pdf

«Ο περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμος του 1989» (Ν. 95/1989) Ε.Ε., Παρ.Ι, Αρ.2419, 17/6/1989, http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1989_1_095.pdf

25/7/2003, ΕΕ Παρ Ι(Ι) αρ. 3742, Νόμος που προνοεί για την προσωρινή εφαρμογή του *περί γάμου Νόμου του 2003 και σε μέλη της Τουρκικής κοινότητας*, 120 (Ι), 2003, http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2003_1_120.pdf

Ο *περί Γάμου* Νόμος: 1949, Cap. 116. 9 of 53. 37 of 54. “To amend and consolidate the Law relating to Marriage”.

Chapter 279 of the Laws, (1959), London, C. F. Roworth Ltd, προσβάσιμο από www.cylaw.org/nomoi/arith/CAP279.pdf

Νόμος 117(I)/2019 Ο περί πρόληψης και της Καταπολέμησης και Εκμετάλλευσης προσώπων και της προστασίας των θυμάτων (Τροποποιητικός) Νόμος του 2019, [https://www.mof.gov.cy/mof/gpo/gpo.nsf/All/19DCADCCC437D19AC2258443003B0B45/\\$file/4722%20%2026%20%207%202019%20PARARTHMA%20o%20MEROS%20I.pdf](https://www.mof.gov.cy/mof/gpo/gpo.nsf/All/19DCADCCC437D19AC2258443003B0B45/$file/4722%20%2026%20%207%202019%20PARARTHMA%20o%20MEROS%20I.pdf)

ΕΕ Παρ I(I), αρ. 4133, 13/7/2007, 87(I)2007, *Νόμος που αναθεωρεί το νομικό πλαίσιο που διέπει την ειδική προστασία των προσώπων που είναι θύματα εμπορίας και εκμετάλλευσης και για συναφή θέματα*
http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2007_1_087.pdf

Ο περί Ποινικού Κώδικα Νόμος (ΚΕΦ.154)
http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/0_154/index.html

Ο περί Ποινικού Κώδικος (Τροποποιητικός) Νόμος, (Παράρτημα πρώτον της *Επισήμου Εφημερίδος της Δημοκρατίας* υπ. αρ. 1151 της 15^{ης} Νοεμβρίου 1974), αρ. 59 (1974), http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1974_1_059.pdf

Νόμος που προβλέπει για την προώθηση και προστασία του μητρικού θηλασμού (Ν. 21(I)/2018). http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2018_1_021.pdf

ΕΔΑΔ

1. Σύμβαση

ΕΔΑΔ, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

2. Νομολογία ΕΔΑΔ

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

Press Country Profile, Cyprus, (Μάρτιος 2018),
http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Cyprus_ENG.pdf

European Court of Human Rights. Country Fact Sheets 1959-2010, (2011),

http://echr.coe.int/Documents/Country_Factsheets_1959_2010_ENG.pdf

9/5/2018, “Inter-States applications”,
https://www.echr.coe.int/Documents/InterStates_applications_ENG.pdf

Αποφάσεις του ΕΔΑΔ, μέσω της Νομικής Υπηρεσίας της Κύπρου
[http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/dmljudgmentsechr_gr/dmljudgmentsechr_gr?](http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/dmljudgmentsechr_gr/dmljudgmentsechr_gr?OpenDocument)
OpenDocument

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ (Αποφάσεις Πρωτόδικων Δικαστηρίων και Ανωτάτου)

Για την υπόθεση ποινικής ευθύνης γυναίκας υπουργού

Υπόθεση (2005) 2 Α.Α.Δ. 249

http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_2/2005/rep/2005_2_0249.htm&qstring=%E1%EA%EA%E5%EB%E9%E4%EF%2A,

Για την παύση γυναίκας υπουργού από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας

26/11/2012, (Υπ. Αρ. 692/2012), Υπόθεση Πρ. Αντωνιάδου ν. Προέδρου Κ.Δ.

http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2012/4-201211-692-12.htm&qstring=692%20w%2F1%202012

Για σύνταξη χρείας αίτημα από εν διαστάσει σύζυγο

Υπόθεση 760/2009, Ανώτατο Δικαστήριο, http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2011/4-201104-760-09.htm&qstring=%F3%F5%ED%F4%E1%EE%2A%20and%20%F7%E7%F1%E5%E9%2A

Για την εισδοχή γυναικών στην ΠΑΚ

Υπόθεση Φωτούλλας Λοϊζίδου και άλλων (1983), 3 Α.Α.Δ. 1084, 14/10/1983

http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_3/1983/rep/1983_3_1084.htm&qstring=1084

Υπόθεση Αλεξίας Χριστοφόρου και άλλων (1985) 3 Α.Α.Δ. 272 (αρ. 480/84, 441/84, 448/84, 449/84, 452/84, 462/84 και 465/84)

http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_3/1985/rep/1985_3_0272.htm&qstring=christophorou

Για εκπαιδευτικούς με αιτήματα αναφορικά με τη στρατιωτική θητεία

Υπόθεση 503/2009 και 3 Α.Α.Δ. 625 (2011).

[http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2011/4-201101-](http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2011/4-201101-503-)

[503-09.htm&qstring=%F5%F0%EF%F7%F1%E5%F9%F4%E9%EA%2A%20and%20%F3%F4%F1%E1%F4%E9%F9%F4%E9%EA%2A%20and%20%E8%E7%F4%E5%E9%2A](http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2011/4-201101-503-09.htm&qstring=%F5%F0%EF%F7%F1%E5%F9%F4%E9%EA%2A%20and%20%F3%F4%F1%E1%F4%E9%F9%F4%E9%EA%2A%20and%20%E8%E7%F4%E5%E9%2A)

[http://www.cylaw.org/cgi-](http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_3/2011/rep/2011_3_0625.htm&qstring=%F0%E1%F0%E1%E9%F9%E1%ED%ED%EF%2A%20and%20v.%20and%20%EA%F5%F0%F1%E9%E1%EA%2A)

[bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_3/2011/rep/2011_3_0625.htm&qstring=%F0%E1%F0%E1%E9%F9%E1%ED%ED%EF%2A%20and%20v.%20and%20%EA%F5%F0%F1%E9%E1%EA%2A](http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_3/2011/rep/2011_3_0625.htm&qstring=%F0%E1%F0%E1%E9%F9%E1%ED%ED%EF%2A%20and%20v.%20and%20%EA%F5%F0%F1%E9%E1%EA%2A)

Για μέλη της Εθνικής φρουράς

Υπόθεση 320/2014, Ανώτατο Δικαστήριο, [http://www.cylaw.org/cgi-](http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2016/4-201608-320-2014.htm&qstring=%E1%F1%F7%E7%E3%2A%20and%20%E5%E8%ED%E9%EA%2A%20and%20%F6%F1%EF%F5%F1%2A)

[bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2016/4-201608-320-2014.htm&qstring=%E1%F1%F7%E7%E3%2A%20and%20%E5%E8%ED%E9%EA%2A%20and%20%F6%F1%EF%F5%F1%2A](http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2016/4-201608-320-2014.htm&qstring=%E1%F1%F7%E7%E3%2A%20and%20%E5%E8%ED%E9%EA%2A%20and%20%F6%F1%EF%F5%F1%2A)

Υπόθεση 1268/14, Διοικητικό Δικαστήριο

[http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=administrative/2017/201703-1268-](http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=administrative/2017/201703-1268-14.html&qstring=%F5%F0%E7%F1%E5%F3%2A%20and%20%F4%F9%ED%20and%20%E3%F5%ED%E1%E9%EA%2A%20and%20%F3%F4%E7%ED%20and%20%E5%E8%ED%E9%EA%2A%20and%20%F6%F1%EF%F5%F1%2A)

[14.html&qstring=%F5%F0%E7%F1%E5%F3%2A%20and%20%F4%F9%ED%20and%20%E3%F5%ED%E1%E9%EA%2A%20and%20%F3%F4%E7%ED%20and%20%E5%E8%ED%E9%EA%2A%20and%20%F6%F1%EF%F5%F1%2A](http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=administrative/2017/201703-1268-14.html&qstring=%F5%F0%E7%F1%E5%F3%2A%20and%20%F4%F9%ED%20and%20%E3%F5%ED%E1%E9%EA%2A%20and%20%F3%F4%E7%ED%20and%20%E5%E8%ED%E9%EA%2A%20and%20%F6%F1%EF%F5%F1%2A)

Υπόθεση 1077/2011, Ανώτατο Δικαστήριο

http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_4/2014/4-201401-1077-2011.htm&qstring=1077%20w%2F1%202011

Για την εισδοχή γυναικών σε Στρατιωτικές Σχολές

Υπόθεση 991/2014

www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=/administrative/2017/201702-991-2014.html

Για την αθώωση των αστυνομικών στην υπόθεση Ράντσεβα

Υπόθεση 5961/14

<http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2017/2220170089.htm&qstring=%F1%E1%ED%F4%F3%E5%E2%2A>

Για την πορνεία / σωματεμπορία / διεθνική σωματεμπορία

Υπόθεση 14269/04, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2005/3220050170.htm&qstring=14269%20w%2F1%2004>

Υπόθεση 5609/04, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2005/3220050184.htm&qstring=5609%20w%2F1%2004>

Υπόθεση 8546/04, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2007/4220070654.htm&qstring=8546%20w%2F1%2004>

Υπόθεση 3760/2005, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2006/5220060589.htm&qstring=3760%20w%2F1%202005>

Υπόθεση 11264/2005, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2008/4220080758.htm&qstring=11264%20w%2F1%202005>

Υπόθεση 11507/05, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2006/3220060271.htm&qstring=11507%20w%2F1%202005>

Υπόθεση 2220/05, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2007/4220070735.htm&qstring=2220%20w%2F1%2005>

Υπόθεση 3348/06, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2006/3220060304.htm&qstring=3348%20w%2F1%2006>

Υπόθεση 17780/06, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2007/1220070224.htm&qstring=17780%20w%2F1%202006>

Υποθέσεις 906/07, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2010/1220100549.htm&qstring=906%20w%2F1%2007>

Υπόθεση 18904/07, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2008/3220080562.htm&qstring=18904%20w%2F1%2007>

Υπόθεση 906/07, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2011/1220110522.htm&qstring=906%20w%2F1%2007>

Υπόθεση 58/07

<http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2007/4220070678.htm&qstring=58%20w%2F1%2007>

Υπόθεση 217/07,

<http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2007/5220070824.htm&qstring=217>

Υπόθεση 1502/08, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2010/1220100488.htm&qstring=1502%20w%2F1%2008>

Υπόθεση 3/2008, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2010/1220100488.htm&qstring=1502%20w%2F1%2008>

Υπόθεση 2/2008, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2008/3220080554.htm&qstring=%E1%F3%F4%F5%ED%EF%EC%E9%EA%2A%20and%20%E4%E9%E5%F5%E8%F5%ED%F4%2A%20and%20%EB%E1%F1%ED%E1%EA%2A%20and%20%ED.%20and%20%F3%E5%F1%E3%E9%2A%20and%20%F3%E5%F1%E3%2A>

Υπόθεση 14548/08, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2011/1220110506.htm&qstring=14548%20w%2F1%2008>

Υπόθεση 14835/08, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2009/1220090251.htm&qstring=14835%20w%2F1%2008>

Υπόθεση 14561/08, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2009/1220090263.htm&qstring=14561%20w%2F1%2008>

Υπόθεση 6414/09, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2009/3220091036.htm&qstring=6414%20w%2F1%2009>

Υπόθεση 133421/09, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2010/3220100739.htm&qstring=13421%20w%2F1%2009>

Υπόθεση 4997/08, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2011/2220111099.htm&qstring=4997%20w%2F1%2009>

Υπόθεση 3213/09, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2011/4220111944.htm&qstring=3213%20w%2F1%2009>

Υπόθεση 8451/09, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2009/1220090256.htm&qstring=8451%20w%2F1%2009>

Υπόθεση 14418/09 , <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2011/2220111093.htm&qstring=14418%20w%2F1%2009>

Υπόθεση 1930/09, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/pol/2016/1120160605.htm&qstring=ROXY>

Υπόθεση 825/10, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2012/1220120237.htm&qstring=825%20w%2F1%2010>

Υπόθεση 13076/10, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2014/4220140277.htm&qstring=13076%20w%2F1%2010>

Υπόθεση 3995/10, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2013/4220130050.htm&qstring=3995%20w%2F1%2010>

Υπόθεση 5593/10

<http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2011/5220112078.htm&qstring=5593%20w%2F1%2010>

Υπόθεση 20358/14, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2015/2220150035.htm&qstring=voitenco>

Υπόθεση 91/2014,

http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_2/2016/2-201606-91-142.htm&qstring=%E3%E1%EC%E7%F3%2A

Υπόθεση 23076/13, <http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseised/poin/2014/1220140410.htm&qstring=sharik>

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, www.eey.gov.cy
http://www.eey.gov.cy/LinkClick.aspx?fileticket=T1J0C_eeaNw%3d&tabid=223&mid=849

ΑΕΙ

Πανεπιστήμιο Birmingham

Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Birmingham
<https://intranet.birmingham.ac.uk/as/libraryservices/library/index.aspx>

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πληροφορίες για το MBA
<http://www.mba.ucy.ac.cy/easyconsole.cfm/id/1/lang/el> Κύπρου για την ισότητα των

Έδρα Unesco, «Περί ισότητας ο λόγος ...»,
http://ucy.ac.cy/unesco/documents/%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%AF_%CE%99%CF%83%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82_%CE%BF_%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%82.pdf

Ευρωπαϊκό Έργο Quing
QUING, www.quing.eu/files/results/ih_cyprus.pdf

Πανεπιστήμιο Linköping

Πανεπιστήμιο Linköping, Μεταπτυχιακό στις Σπουδές Φύλου (MSSc): Gender: Intersectionality and change, <https://liu.se/en/education/program/f7mge>

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

12/7/2016, Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Άμυνας για το νομοσχέδιο «Ο περί Εθνικής Φρουράς (Τροποποιητικός) Νόμος του 2016»,

http://www2.parliament.cy/parliamentgr/008_05g/008_05_4807.htm

Νομοσχέδια και προτάσεις Νόμου της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Οικονομικών και Προϋπολογισμού ΙΑ΄ Βουλευτική Περίοδος

http://www2.parliament.cy/parliamentgr/008_06/02/003.04.03.02.pdf

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ / ΚΟΜΜΑΤΙΚΟΙ ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ ΓΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΠΡΟΕΔΡΙΑ

ΑΚΕΛ, Τοποθέτηση της Σκ. Κουκουμά, «1974 και βιασμοί γυναικών: Για αυτές που δεν μίλησε κανένας»,

<http://www.akel.org.cy/2015/08/21/1974-και-βιασμοί-γυναικών-για-αυτές-που-δε/#.WzywGExuKP9>

Νικόλας Παπαδόπουλος –για την προεκλογική εκστρατεία στις Προεδρικές Εκλογές 2018, <https://nikolas2018.eu/isotita-ton-fylon/> (ιστοχώρος πλέον ανενεργός)

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ ΑΛΛΩΝ ΧΩΡΩΝ

Σύνταγμα της Ελλάδας

Άρθρο 4

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-4/>

Άρθρο 103

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-107/>

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ - Οργάνωση και λειτουργίες της Πολιτείας > ΤΜΗΜΑ ΣΤ΄ - Διοίκηση > ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ - Υπηρεσιακή κατάσταση των οργάνων της διοίκησης - σ'Άρθρο 103: (Δημόσιοι υπάλληλοι), Αναθεώρηση του 27/5/2008

Εφημερίς της Ελληνικής Κυβερνήσεως, Νομοθετικό διάταγμα (ΝΔ)705/1977 (28/9/1977, αρ. φυλ. 279; 2579

<http://poes.gr/images/nomoi/nomoi/705-77.pdf>

Σύνταγμα της Μάλτας

Σύνταγμα της Μάλτας, «Constitution of Malta. Arrangement of articles»,
<http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566>

<https://www.google.com.cy/search?q=malta+constitution+women&oq=malta+constitution+women&aqs=chrome..69i57.4727j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Defence Service Law, Ισραήλ, <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1980-1989/pages/defence%20service%20law%20-consolidated%20version--%205746-1.aspx>

ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Αποφάσεις Υπουργικού Συμβουλίου

Γραμματεία Υπουργικού Συμβουλίου: Αποφάσεις 2017. Για τον γλωσσικό σεξισμό – 13/9/2017, αρ. 83.337

http://www.cm.gov.cy/cm/cm_2013/cm.nsf/index_17?OpenForm

Υπουργείο Άμυνας

<https://www.newarmy.mod.gov.cy/el>

[https://www.newarmy.mod.gov.cy/el/αιτηση-για-προσληψη-συμβασιουχου-οπλιτη\(συοπ\)-στην-εθνικη-φρουρα/article-143684369](https://www.newarmy.mod.gov.cy/el/αιτηση-για-προσληψη-συμβασιουχου-οπλιτη(συοπ)-στην-εθνικη-φρουρα/article-143684369)

(Πηγή που δεν είναι προσβάσιμη πλέον)

Υπουργείο Δικαιοσύνης

Υπουργός Δικαιοσύνης: Ιωνάς Νικολάου, 19.11.2018, «Χαιρετισμός στη Δημοσιογραφική Διάσκεψη με θέμα «Ένταξη της Διάστασης του Φύλου στις Δημόσιες Πολιτικές», στην Κυπριακή Ακαδημία Δημόσιας Διοίκησης»,

http://www.ionasnicolaou.eu/index.cfm?a_id=1031#.Xfa-AFQzYdU

Υπουργείο Εξωτερικών

Case of Loizidou v Turkey” Background to the case and Summary,

[http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/CC8E93A64DF9F2FFC2257F9C00386EA3/\\$file/European%20Court%20of%20Human%20Rights-Case%20of%20Loizidou%20v%20Turkey.pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/CC8E93A64DF9F2FFC2257F9C00386EA3/$file/European%20Court%20of%20Human%20Rights-Case%20of%20Loizidou%20v%20Turkey.pdf)

Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων

Κώδικας Πρακτικής για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης και της παρενόχλησης στη δημόσια υπηρεσία, Ιούνιος 2018,
<http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/mlsi.nsf/All/578C9423A3C9456FC2258301003AD4A1>

Οδηγός Επιδόματος Ορφάνιας, Βοηθήματος Κηδείας και Σύνταξης χηρείας,
[http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sid/sidv2.nsf/0/01CD92ED8F67C21EC2257C92004688A6/\\$file/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82%20%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%B4%CF%8C%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%9F%CF%81%CF%86%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82,%20%CE%92%CE%BF%CE%B7%CE%B8%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%9A%CE%B7%CE%B4%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B7%CF%82%20%CE%A7%CE%B7%CF%81%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82.pdf](http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sid/sidv2.nsf/0/01CD92ED8F67C21EC2257C92004688A6/$file/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82%20%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%B4%CF%8C%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%9F%CF%81%CF%86%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82,%20%CE%92%CE%BF%CE%B7%CE%B8%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%9A%CE%B7%CE%B4%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B7%CF%82%20%CE%A7%CE%B7%CF%81%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82.pdf)

Υπουργείο Εσωτερικών

Τμήμα Υπηρεσιών Πληροφορικής – Υπηρεσία Εκλογών
<http://results.elections.moi.gov.cy/>

30/9/2008, «Η Υπουργός Εργασίας συναντήθηκε με αντιπροσωπεία του Μεσογειακού Ινστιτούτου Μελετών Κοινωνικού Φύλου»,
<http://www.moi.gov.cy/moi/PIO/PIO.nsf/All/389BD4026C519C2FC22574D4003D7071?OpenDocument>

Υπηρεσία Μερίμνης και Αποκατάστασης Εκτοπισθέντων,
http://www.moi.gov.cy/moi/moi.nsf/page47_gr/page47_gr?OpenDocument

Αστυνομία Κύπρου, «Προσλήψεις»,
http://www.police.gov.cy/police/police.nsf/dmlemployment_gr/dmlemployment_gr?OpenDocument

Υπουργείο Οικονομικών

Εγκύκλιος αρ. 1550, αρ. φακ.: Υ.Ο. 13.23.003, 22/5/2017, «Ετοιμασία Προϋπολογισμού 2018 και του Μεσοπρόθεσμου Δημοσιονομικού Πλαισίου 2018-2020»
<http://mof.gov.cy/assets/modules/wnp/articles/201607/12/docs/egk18new.pdf>

7/3/2017, «Η γυναίκα της Κύπρου σε αριθμούς», Ημέρα της Γυναίκας,
<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/087AAEB07D763D9FC22580D80037A480?OpenDocument&sub=6&sel=1&e=&print>

Υπουργείο Οικονομικών, 7/11/2016, Κοντοράβδης Δ., «Η σημασία της διαλειτουργικότητας»

[http://www.mof.gov.cy/mof/DITS/dits.nsf/All/E32C799425E64008C2258065003A02C3/\\$file/03.%CE%A3%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%20%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82.pdf](http://www.mof.gov.cy/mof/DITS/dits.nsf/All/E32C799425E64008C2258065003A02C3/$file/03.%CE%A3%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%20%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82.pdf)

Στατιστική Υπηρεσία (ΥΣΤΑΤ),

http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/index_gr/index_gr?OpenDocument

Στατιστική Υπηρεσία (ΥΣΤΑΤ), *Το Στατιστικό Πορτρέτο της γυναίκας στην Κύπρο*, (2012)

http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_26main_gr/populationcondition_26main_gr?OpenForm&sub=6&sel=4

Στατιστική Υπηρεσία (ΥΣΤΑΤ), (1962), *Census of Population and Agriculture. 1960, Volume 1*, Population by location, race and sex

[https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/9C8FA43741B4F9F9C22581BE003811A4/\\$file/POP_CEN_60-LABOUR-DIS_AGE-191017.pdf?OpenElement](https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/9C8FA43741B4F9F9C22581BE003811A4/$file/POP_CEN_60-LABOUR-DIS_AGE-191017.pdf?OpenElement)

Στατιστική Υπηρεσία (ΥΣΤΑΤ), *Census of Housing*, 1982,

[https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/2E6C3C8BA99CC1A4C22581BE0035F893/\\$file/POP_CEN_82-POP_INST_HH-TOWN_AGE_SEX-191017.pdf?OpenElement](https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/2E6C3C8BA99CC1A4C22581BE0035F893/$file/POP_CEN_82-POP_INST_HH-TOWN_AGE_SEX-191017.pdf?OpenElement)

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΟ ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

UK, UK Gov, “Order a birth, marriage or death certificate, <https://www.gov.uk/order-copy-birth-death-marriage-certificate>

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ – ΕΡΕΥΝΕΣ - ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Feminist and Institutionalism. International Network

<http://www.femfiin.com/publications>

HETUS, *Harmonised European Time Survey*, (Προσβάσιμο ως 31/12/2018),

<https://www.h6.scb.se/tus/tus/>

ΚΕΕΛΠΝΟ

«Εκδιδόμενοι άνδρες: μια αόρατη ομάδα υψηλής ευαλωτότητας», 3/12/2013
<http://www.keelpno.gr/>

ΚΙΣΑ, 31/3/2016, «Η πρόσφατη αεροπειρατεία υπενθυμίζει την ανάγκη αντιμετώπισης των θεσμικών διακρίσεων στο τομέα των μεικτών γάμων»,

[http://kisa.org.cy/%CE%B7-](http://kisa.org.cy/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%85%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B8%CF%85%CE%BC%CE%AF%CE%B6%CE%B5/)

[%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CE%B1%CF%84%CE%B7-](http://kisa.org.cy/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%85%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B8%CF%85%CE%BC%CE%AF%CE%B6%CE%B5/)

[%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE](http://kisa.org.cy/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%85%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B8%CF%85%CE%BC%CE%AF%CE%B6%CE%B5/)

[E%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-](http://kisa.org.cy/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%85%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B8%CF%85%CE%BC%CE%AF%CE%B6%CE%B5/)

[%CF%85%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B8%CF%85%CE%BC%CE%AF%CE](http://kisa.org.cy/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%85%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B8%CF%85%CE%BC%CE%AF%CE%B6%CE%B5/)

[E%B6%CE%B5/](http://kisa.org.cy/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CE%B1%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%85%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B8%CF%85%CE%BC%CE%AF%CE%B6%CE%B5/)

MIGS

http://www.medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/politis_16_3_2008_combined.pdf

ΣΥΝΕΔΡΙΑ / ΣΕΙΡΕΣ

8th Annual International Symposium on Human Trafficking and Migrant Smuggling, 17/4/2018, <https://www.publicpolicyexchange.co.uk/events/ID17-PPE2>

Mackay F., Bjarnegard E. & Kenny M., Feminist International Perspectives, Series <https://www.rowmaninternational.com/our-publishing/series/feminist-institutionalist-perspectives/>, Rowman & Littlefield

ACADEMIA.EDU

Συλλογή απόψεων για τον δικαστή Μεχμέτ Ζεκιά

http://www.academia.edu/3018444/Collected_Judgements_of_Chief_Justice_Zekia

NOMIKA ΖΗΤΗΜΑΤΑ - ΑΠΟΨΕΙΣ

Equal Rights Trust

«Case Summary. Vrontou v Cyprus Application Number 33631/06», <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Case%20Summary%20-%20Vrontou%20v%20Cyprus.pdf>

Δικηγορικό Γραφείο Ευγενίας Φωτοπούλου

«Προσθήκη του επωνύμου του συζύγου με δήλωση ενώπιον του ληξίαρχου ή κατόπιν αιτήσεως κατά τη διοικητική διαδικασία αλλαγής επωνύμου», 10/9/2013,

<http://efotopoulou.gr/prosthiki-tou-eponimou-tou-sizigou-me-dilosi-enopion-tou-lixiarchou-i%CE%84-katopin-etiseos-kata-ti-diikitiki-diadikasia-allagis-eponimou/>

ΕΝΤΥΠΑ Ή ΨΗΦΙΑΚΑ ΜΜΕ

Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου

Τηλεοπτική εκπομπή στις 9/1/2019: Φάκελοι της Κύπρου, ώρα προβολής 23.30
<http://www.cybc-media.com/vod2/rikvod/fakeloikyprou/fakeli0901.mp4>

Ant1wo

19/3/2016, «Η Κύπρος θα συνεχίσει να υποστηρίζει την ισότητα των φύλων»,
<http://www.ant1wo.com/news/cyprus/article/234026/i-kupros-tha-sunehisei-na-upostirizei-tin-isotita-ton-fulon/>

Law Spot

«Άρθρο 350 - Ποινικός Κώδικας - Εκμετάλλευση πόρνης», 15/10/2002,
<https://www.lawspot.gr/nomikes-pliροφοries/nomothesia/pk/arthro-350-poinikos-kodikas-ekmetalleysi-pornis>

«Άρθρο 347 - Ποινικός Κώδικας - Ασέλγεια παρά φύση», 24/12/2015,
<https://www.lawspot.gr/nomikes-pliροφοries/nomothesia/pk/arthro-347-poinikos-kodikas-aselgeia-para-fysi>

Euronews Gr

26/1/2018, «Κύπρος – Προεδρικές Εκλογές 2018: Τι πρέπει να γνωρίζετε»,
<http://gr.euronews.com/2018/01/26/kypros-proedrikes-ekloges-2018-ti-prepei-na-gnwrizete>

i-eidisi

31/3/2016, «Αποκαλυπτικό: Η Μαρίνα από την Ορόκλινη φοβάται – Συγκλονίζει η εξιστόρηση της κοινής ζωής της με τον αεροπειρατή»,
<http://www.i-eidisi.com/2016/03/31/apokaliptiko-i-marina-apo-tin-oroklini-fovate-sigklonizi-i-existorisi-tis-kinis-zois-tis-me-ton-aeropirati/>

Reporter.com.cy

21/2/2018, “Πρωθείται η ανεξαρτητοποίηση του θεσμού της Επιτρόπου Ισότητας των Φύλων”,
<http://www.reporter.com.cy/local-news/article/307169/#.Wo6b4kwOn70.facebook> – δ

13/2/2018, «Άρωμα γυναίκας από Αναστασιάδη στο Υπουργείο Συγκοινωνιών»,
<http://www.reporter.com.cy/politics/article/303939/>

27/11/2017, «Γιγαντιαία επιχείρηση σε Κύπρο και Βουλγαρία για εξάρθρωση κυκλώματος πορνείας»,
<http://www.reporter.com.cy/police/article/274969/>

23/11/17, ««Οι γυναίκες επιστρέφουν» στο αρχείο του Παν. Κύπρου - «Εσείς και η ιστορία μπορείτε να μας κρίνετε», <http://www.reporter.com.cy/local-news/article/273494/>

29/3/2016, «Fool House: Έρωτα ανάκατε μάχαν, που έκανες τον Μουσταφά κι αγκομάχαν...»,
<http://www.reporter.com.cy/fool-house/article/50250/fool-house-erota-anikate-machan-poy-ekanes-ton-moystafa-ki-aggomachan>

8/3/2016, «Γυναίκες στον στρατό – με αφορμή την σημερινή παγκόσμια ημέρα»,
<http://www.reporter.com.cy/local-news/article/43935/>

14/12/2015, «Από τα καμπαρέ στα καφενεία»,
<http://www.reporter.com.cy/celebrity/listings/nightlife/article/19038/>

Cyprus News EU

30/6/2015, «Σκεύη, Ρούλα και Στέλλα εναντίον Ανδρέα Κυπριανού»
<http://cyprusnews.eu/deltia-tyrou/3370715-2015-06-30-11-13-35.html>

Cyprus Times

16/12/17, «Όριο στις δαπάνες των υποψηφίων από Γενικό Εισαγγελέα! Stop... στο 1 εκ. ευρώ»,
<http://cyprustimes.com/2017/12/16/orio-stis-dapanes-ton-yropsifion-apo-geniko-isangelea-stop-sto-1-ek-evro/>

18/11/2017, «Ροζ» μυστικά πίσω από κλειστή πόρτα οικίας στο Καϊμακλί...
Σωματέμποροι που ενεργούν με νόμο της σιωπής»,
<http://cyprustimes.com/2017/11/18/roz-mystika-piso-apo-klisti-porta-ikias-sto-kaimakli-somatebori-pou-energoun-nomo-tis-siopsis/>

19/9/2016, «Ενδιαφέρεσαι να γίνεις αστυνομικός; Μάθε αν πληροίς τα κριτήρια»,
<http://cyprustimes.com/2016/09/19/endiaferese-na-ginis-astynomikos-mathe-pliris-ta-kritiria/>

Hellenic Resources Institute

29/4/2005, «Επισκόπηση κυπριακού τύπου», [αναφορά στην παραίτηση Γ.Ν. λόγω αθώωσης της Κ. Ακκελίδου από το Ανώτατο]
<http://www.hri.org/news/cyprus/kypegr/2005/05-04-29.kypegr.html>

I-Eidisi.com

22/2/2018, «Πειθαρχική έρευνα δίεταξη ο Υπ. Υγείας για τον γιατρό στις Πρώτες Βοήθειες στο ΓΝ Λευκωσίας που φέρεται να ειρωνεύεται ασθενή»,
<http://www.i-eidisi.com/2018/02/22/pitharchiki-erevna-dietaxe-o-yp-ygias-gia-ton-giatro-stis-protis-voithies-sto-gn-lefkosias-pou-ferete-na-ironevete-astheni/>

11/10/2017, «Λευκωσία: Χειροπέδες σε ιδιώτη γιατρό και νεαρή γυναίκα για έκτρωση»,
<http://www.i-eidisi.com/2017/10/11/lefkosia-chiropedes-se-idioti-giatro-ke-neari-gyneka-gia-ektrosi/>

28/4/2016, «Αν μιλήσει κανείς με τη Μαρίνα από την Ορόκλινη γράφει βιβλίο ...»,
<http://www.i-eidisi.com/2016/04/28/an-milisi-kanis-me-tin-marina-apo-tin-oroklini-grafi-vivlio/>

13/11/2015, «Ξεθάβουν κρανίο για Τρίτη φορά και αναζητούν τον «κάτοχό» του – Πρώτα το έθαψαν στην Καρδίτσα και μετά στην Πάφο», <http://www.i-eidisi.com/2015/11/13/xethavoun-kranio-gia-triti-fora-ke-anazitoun-ton-katocho-tou-prota-to-ethapsan-stin-karditsa-ke-meta-stin-pafo/>

Business News

7/10/2016, «Το συμβόλαιο που υπέγραψαν οι 3000 επαγγελματίες οπλίτες – Ούτε λόγος για ωράριο»,

<http://businessnews.com.cy/%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%B1/kyvernitika-programmata/2016/10/07/simvasioplitwn1/>

CNN

CNN, 29/3/2016, «Η Μαρίνα από την Ορόκλινη πίσω από την αεροπειρατεία»
<https://cyprustimes.com/2016/03/29/cnn-i-marina-apo-tin-oroklini-piso-apo-tin-aeropiratia/>

CylegalNews

Καζολέας Γ., 7/10/2016, «Ατύχημα ή ανεξιχνίαστη δολοφονία; Φάκελος Οξάνας Ράντσεβα»,

Καζολέας Γ., 15/3/2017, «Θάνατος Οξάνας Ράντσεβα: Η υπόθεση κλείνει, τα ερωτηματικά μένουν»,
http://www.cylegalnews.com/2017/03/blog-post_61.html

InBusinessNews

12/1/2018, «Επιχειρούν ηλικιακό όριο στις συντάξεις αγνοουμένων πρώην δημοσίων υπαλλήλων»,
<https://inbusinessnews.reporter.com.cy/financials/cyprus/article/177586/epicheiroy-nilikiako-orio-stis-syntaxeis-agooy-menon-proin-dimosion-ypallilon>

kranos.gr

26/3/2018, «Η αρχιλοχίας ήθελε ωράριο γραφείου, το δικαστήριο είπε όχι»,
https://kranosgr.blogspot.com.cy/2017/03/blog-post_814.html

Καθημερινή

27/1/2018, «Άρχισαν να λένε «αντίο» στο χακί οι ΣΥΟΠίνες»,
<http://m.kathimerini.com.cy/gr/kypros/arxisan-na-lene-antio-sto-xaki-oi-syopines>

16/6/2017, «Τις ανάγκες διορισμού για τα επόμενα δύο χρόνια ανακοίνωσε το ΥΠΠ»,
<http://www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/tis-anagkes-diorismoy-gia-ta-epomena-dyo-xronia-anakoinose-to-yppe>

5/9/2013, «Διαφωνία ΜΚΟ για αναθεώρηση θεώρησης εισόδου «καλλιτέχνιδων» Καλούν τον ΥΠΕΣ να δηλώσει ότι αυτό το θέμα δεν είναι προς συζήτηση από τη κυβέρνηση», <http://www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/142654/?ctype=ar>

ΚΥΠΕ

8/2/2018, Ανακοίνωση Τύπου – Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας – Δελτίο Τύπου: Η ισότητα των φύλων στην έρευνα -€400,000 από το ΙΠΕ για συμμετοχή σε έργα έρευνας
<http://www.cna.org.cy/webnews.aspx?a=bdbb7856e0d04029a1a88835f1ee5a9d>

15/10/2015, Κάθε πολίτης μπορεί να δικαιωθεί, δηλώνει στο ΚΥΠΕ ο δικηγόρος της Βρούντου,
<http://www.cna.org.cy/webnews.aspx?a=a6d79881ff1c4b64b01ed2b96e8a5700>

18/6/2014, «Αξιολογείται η παραχώρηση συντάξεων και ωφελημάτων σε οικογένειες αγνοουμένων ΔΥ ή ημικρατικών»,
<http://www.cna.org.cy/webnews.aspx?a=70f7fcc05364466b9200a76656a0b981>

NEWSBEAST

19/12/2014, «Απειλούν τη ζωή τουρκοκύπριας πολιτικού. Εκβιασμοί μετά τη δήλωσή της ότι το 1974 ο τουρκικός στρατός βίασε Ελληνοκύπριες»,
<http://www.newsbeast.gr/world/arthro/769631/apailoun-ti-zoi-tourkokuprias-politikou>

NEWSBOMB

17/8/2017, ««Κακομαθημένοι και ανώριμοι κάποιοι ΣΥΟΠ-Γι' αυτό εγκαταλείπουν»- Τι τους διώχνει τελικά από την ΕΦ;»,
<http://www.newsbomb.com.cy/kypros/story/693405/kakomathimenoi-kai-anorimoi-kapoi-oi-syop-gi-ayto-egkataleipoun-ti-toys-dioxnei-telika-apo-tin-ef>

26/3/2017, «Κύπρια στρατιωτικός έσυρε το ΓΕΕΦ στο δικαστήριο για να σχολάει στις 3: Έτσι την «άδειασε» ο δικαστής»,
<http://www.newsbomb.com.cy/kypros/story/683186/kypria-stratititikos-esyre-to-geef-sta-dikastirio-gia-na-sxolaiei-stis-3-etsi-tin-adeiase-o-dikastis>

30/3/2016, «Ιδού η Μαρίνα. Την άξιζε την αεροπειρατεία; (photo)».
<http://www.newsbomb.com.cy/perissotera/paraxena/story/648715/idoi-i-marina-tin-axize-tin-aeropeirateia-photo>

20/10/2012, «Μιλλιέτ: Η πορνεία βασικό γρανάζι στην οικονομία της Κύπρου»,
<http://www.newsbomb.gr/kypros/story/245049/milliet-i-porneia-vasiko-granazi-stin-oikonomia-tis-kyproy>

NEWS IT

31/3/2016, «Κύπρος – Συνταρακτικές αποκαλύψεις για τον αεροπειρατή: Нарκομανής και βίαιος»,

<http://www.newsit.gr/kosmos/Kypros-Syntaraktikes-apokalypseis-gia-ton-aeropeirati-Narkomanis-kai-viaios/597210>

18/6/2014, «Επαναξιολογούνται οι συντάξεις προς οικογένειες αγνοουμένων»,
<https://www.newsit.com.cy/kypros/2014/06/18/epanaksiologountai-oi-syntakseis-pros-oikogeneies-agnooumenon/>

ΠΑΙΔΕΙΑ NEWS

10/10/2013, *Paideia News*, «Επ. Διοικήσεως: Αδικαιολόγητη δυσμενής διάκριση η μοριοδότηση των ανδρών για σκοπούς προαγωγής», <http://www.paideia-news.com/index.php?id=109&hid=9691&url=%CE%95%CF%80.%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%83%CE%B5%CF%89%CF%82:-%CE%91%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B7%CF%84%CE%B7-%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%AE%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%B7-%CE%BC%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%B4%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CF%8E%CE%BD-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CF%82->

%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE%CF%82

17/3/2012, Κουτσελίνη Μ., «Ο περί Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (Τροποποιητικός) (Αρ. 4) Νόμος του 2010 και 2011» (Ν. 24(I)/2011)»
<http://www.paideia-news.com/index.php?id=109&hid=2725>

Πολίτης

27/2/2018, «Δεκάδες Ε/κ κάθε βράδυ στα πορνεία του Γερόλακκου»,
<http://politis.com.cy/article/dekades-ek-kathe-vradi-sta-pornia-tou-gerolakkou>

7/11/2017, «Δεν «μασάνε» οι γυναίκες ΣΥΟΠ που προσλήφθηκαν στην ΕΦ»,
<http://politis.com.cy/article/den-masane-i-ginekes-siop-prou-proslifthikan-stin-ef>

26/3/2017, «Η αρχιλοχίας ήθελε ωράριο γραφείου, το δικαστήριο είπε όχι»,
<http://politis.com.cy/article/i-archilochias-ithele-orario-grafiou-to-dikastirio-ipe-ochi>

3/8/2015, «Ο ιδιοκτήτης, ο χρήστης και... ο χρόνος»,
<http://politis.com.cy/article/o-idioktitis-o-xristis-kai-o-xronos>

18/12/2014, «Ευτυχισμένη επιχείρηση βιασμού»,
<http://politis.com.cy/article/eutuxismeni-epixeirisi-biasmou>

OFFSITE

4/4/18, «Προεδρικές: Ο οικονόμος, ο σπάταλος και τα δύο ευρώ tips»,
<https://politics.offsite.com.cy/article/proedrikes-o-oikonomos-o-spatalos-kai-ta-dyo-eyro-tips>

10/3/2018, «Ένας στους τρεις ΣΥΟΠ... παραιτήθηκε ή δεν ζήτησε ανανέωση»,
<https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/topika/254257-enas-stoys-treis-syop-paraitithike-i-den-zitise-ananeosi>

8/2/2018, «Οι 10 γυναίκες υπουργοί που είχε η Κύπρος»,
<https://politics.offsite.com.cy/article/oi-10-gynaikes-ypourgoi-poy-eihe-i-kypros>

6/2/2018, «Υπουργικό Συμβούλιο με άρωμα γυναίκας»,
<https://politics.offsite.com.cy/article/ypourgiko-symvoylio-me-aroma-gynaikas>

4/2/2018, «Δείτε τα τελικά αποτελέσματα του Β' γύρου των Προεδρικών εκλογών»
<https://politics.offsite.com.cy/article/deite-ta-telika-apotelesmata-toy-v-gyroy-ton-proedrikon-eklogon>

13/12/2017, «Όπου φύγει φύγει οι ΣΥΟΠ - Περίπου 470 έχουν παραιτηθεί σε ένα χρόνο»,
<https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/topika/230731-opoy-fygei-fygei-oi-syop-peripoy-470-ehoy-n-paraitithe-se-ena-hrono>

1/12/2017, «Ορκίστηκαν οι γυναίκες ΣΥΟΠ (φωτογραφίες)»,
<https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/topika/235354-orkistikan-oi-gynaikes-syop>

12/10/17, «Στα συρτάρια της Βουλής ο νέος νόμος που θα επιτρέπει τις εκτρώσεις»
<https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/topika/230553-fakelos-amvlosi-dekades->

11/10/2017, «Στα συρτάρια της Βουλής ο νέος νόμος που θα επιτρέπει τις εκτρώσεις»,
<https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/topika/230553-fakelos-amvlosi-dekades-gynaikes-lamvanoy-n-epikindyna-skeyasmata-apo>

8/8/2017, «Πήρε φωτιά το Διαδίκτυο από τους ΣΥΟΠ – Τι απαιτούν για να μείνουν με το χακί»,

<https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/topika/221113-pire-fotia-to-diadiktyo-apo-toys-syop-ti-apaitoy-n-gia-na-meinoy-n-me>

28/6/2015, «Άσεμνη Επίθεση – Η Ειρήνη Χαραλαμπίδου κατήγγειλε στην Αστυνομία τον Βουλευτή του ΔΗΣΥ Αντρέα Κυπριανού»

<https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/politiki/186552-asemni-epithesi-i-eirini-haralampidoy-katiggeile-stin-astynomia>

25/6/2017, «Κόβουν τις συντάξεις χηρείας από τους γάμους ηλικιωμένων με νεαρές»,
<http://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/oikonomia/216762-kovoy-n-tis-syntaxeis-hireias-apo-gamoys-ilikiomenon-me-neares>

On Alert

26/12/2013, «Τα ματωμένα Χριστούγεννα του 1963»,
http://www.onalert.gr/stories/Ta_matomena_Xristoygenna_toy_1963/1998

Reuters

Reuters, 9/7/2010, “Jennifer Lopez cancels Cyprus gig after outcry”,
<http://www.reuters.com/article/us-cyprus-lopez/jennifer-lopez-cancels-cyprus-gig-after-outcry-idUSTRE6683ZB20100709>

30/1/2018, «Έντονο «άρωμα γυναίκας» είχε η αποχή στον πρώτο γύρο»,
<http://www.sigmalive.com/news/politics/485451/entono-aroma-gynaikas-eixe-i-apoxi-ston-proto-gyro>

21/12/2017, «Αλαλούμ με μετακινήσεις ΣΥΟΠ και άδειες»,
<http://www.sigmalive.com/news/local/477377/alaloum-me-metakiniseis-syop-kai-adeies>

29/11/2017, «Δεν έκλεισε το θέμα των αποζημιώσεων της Τιτίνας Λοϊζίδου»,
<http://www.sigmalive.com/news/local/472481/den-ekleise-to-thema-ton-apozimioseon-tis-titina-loizidou>

28/11/2017, Sigma Live, «Ταυτόχρονο ξήλωμα κυκλώματος πορνείας σε Κύπρο-Βουλγαρία»,

<http://www.sigmalive.com/news/local/472037/taftoxrono-ksiloma-kyklomatos-porneias-se-kyprovoulgaria>

19/6/2016, *Σημερινή*, «Η Ρίτα Σούπερμαν καταθέτει σε υπόθεση σωματεμπορίου»,
<http://www.sigmalive.com/simerini/news/340672/i-rita-souperman-katathetei-se-ypothesi-somateporiou>

18/6/2016, *Σημερινή*, «Ρήγμα στο σύστημα κατά σωματεμπορίου»,
<http://www.sigmalive.com/simerini/news/340354/rigma-sto-systima-kata-somateporiou>

13/6/2016, «Στα όπλα θέλει και τις γυναίκες η Επ. Ισότητας»,
<http://www.sigmalive.com/news/local/339487/sta-opla-thelei-kai-tis-gynaikes-i-ep-isotitas>

3/6/2016, *Σημερινή*, «Με τη Ρίτα Σούπερμαν στο δικαστήριο»,
<http://www.sigmalive.com/simerini/columns/eks-aformis/336871/me-ti-rita-souperman-sto-dikastirio>

12/1/2016, *Σημερινή*, «Δεύτερος βιασμός 42 χρόνια μετά»,
<http://www.sigmalive.com/simerini/politics/298899/defteros-viasmos-42-xronia-meta>

4/1/2016, «Έκκληση Ζέτας στα θύματα βιασμών '74 να αιτηθούν αποζημίωση»,
<http://www.sigmalive.com/news/local/296918/ekklisi-zetas-sta-thymata-viasmon-74-na-aitithoun-apozimiosi>

13/12/2015, «Οι ειδήσεις μας, γένους ... αρσενικού»,

<https://simerini.sigmalive.com/article/2015/12/5/oi-eideseis-mas-genous-arsenikou/>

20/9/2015, *Σημερινή*, «Για να σπάσουμε τα στερεότυπα»,

<http://www.sigmalive.com/simerini/news/267408/gia-na-spasoume-ta-stereotypa>

31/3/2015, «Όσα δεν θέλει να πει η κ. Κουτσελίνη»,

<http://www.sigmalive.com/simerini/analiseis/219679/osa-den-thelei-na-pei-i-k-koutselini>

20/3/2015, «Νομιμοποίηση της πορνείας εισηγήθηκε βουλευτής»,

<http://www.sigmalive.com/simerini/news/216730/nomimopoiisi-tis-porneias-eisigithike-vouleftis>

24/11/2014, «Απ' την λογοκρισία στην υποκρισία, δυο λεπτά δρόμος»,

<http://m.city.sigmalive.com/article/6237/ap-tin-logokrisia-stin-ypokrisia-dyo-lepta-dromos>

16/4/2014, *Σημερινή*, «Στο Ανώτατο οι διακρίσεις φύλου στην Ε.Φ.»,

<http://www.sigmalive.com/simerini/news/118390/sto-anotato-oi-diakriseis-fylou-stin-ef>

5/10/2013, «Οι γυναίκες στον στρατό;»,

<http://www.sigmalive.com/archive/simerini/analiseis/other/576772>

13/4/2012, «Οι πραγματικοί άντρες... δεν αγοράζουν γυναίκες»,

<http://www.sigmalive.com/archive/simerini/news/social/480927>
<http://www.sigmalive.com/archive/simerini/news/social/480927>

17/11/2010, «Νέα Μέλη στην ΕΕΥ μετά από επίπονη κυοφορία ..»,

<http://www.sigmalive.com/archive/simerini/news/local/326787>

6/2/2012, «Ξανανοίγει η υπόθεση του θανάτου της Οξάνα Ράντσεβα»,

<http://www.sigmalive.com/archive/news/local/462186>

Skai.Gr

26/11/2004, «Καταδίκη της υπουργού Υγείας της Κύπρου για προσπάθεια επηρεασμού της δικαιοσύνης»,

<http://www.skai.gr/news/world/article/16218/%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%8D-%CE%A5%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%9A%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%85/>

Sports FM

Sports FM, 29/3/2016, «Αναστασιάδης για την αεροπειρατεία: Πάντα όλα έχουν να κάνουν με μια γυναίκα...», <http://www.sport-fm.gr/article/anastasiadis-gia-tin-aeropeirateia-pada-ola-exoun-na-kanoun-me-mia-gunaika/3154337>

Stockwatch.com.cy

25/4/2018, «Νομοσχέδιο για συμμόρφωση απόφασης με αποφάσεις δικαστηρίου», <https://www.stockwatch.com.cy/el/article/genika-oikonomia/nomoshedio-gia-symmorfosi-dioikisis-me-apofaseis-dikastirioy>

The Guardian

3/5/2015, “Hands across the divide: Cypriots go where their politicians fear to tread”, <https://www.theguardian.com/world/2015/may/03/hands-across-divide-cypriots-politicians-talks-turkish-greek>

5/7/2010, “Jennifer Lopez criticized over Cyprus GIG. Greek Cypriot angry at invitation to attend the inauguration of a hotel in Turkish-occupied northern Cyprus” <https://www.theguardian.com/world/2010/jul/05/jennifer-lopez-northern-cyprus-gig>

Tv One News / Omegalive.com

7/4/2016, «Δεν κάνουμε καλλιστεία αλλά εκλογές λέει ο Προδρόμου για τον αποκλεισμό της Αννίτας Δημητρίου από το ψηφοδέλτιο» <https://omegalive.com.cy/den-kanoyme-kallisteia-alla-ekloges-leei-o-prodromoy-gia-ton-apokleismo-ths-annitas-dhmhtrioy-apo-to-pshfodeltio.html>

TO THEMA ONLINE

25/10/2016, «Επιστολή Αννίτας σε Αρχή Ραδιοτηλεόρασης για σεξισμό και ανήλικες στο Star Κύπρος: «Ποια είναι η θέση σας;»», <http://www.tothemaonline.com/politiki/2016/10/25/epistoli-se-arxi-radiotileorasis-apo-annita/> (δεν είναι πλέον προσβάσιμο)

24HOURS

27/5/2018, «Έχει δρόμο η μάχη κατά του trafficking», <https://24h.com.cy/2018/05/echei-dromo-i-machi-kata-toy-trafficking/>

19/4/2018, «Πρωτόκολλο συνεργασίας μεταξύ υπουργείου Εργασίας και Cyprus Stop Trafficking», <https://24h.com.cy/2018/04/protokollo-synergasias-metaxy-ypourgeiyou-ergasias-kai-cyprus-stop-trafficking/>

14/4/2018, «Στη φυλακή και οι επτά του κυκλώματος trafficking», <https://24h.com.cy/2018/04/sti-fylaki-ke-epta-tou-kyklomatos-trafficking/>

5/11/2017, «Δικαιοσύνη: Το κράτος την περιφρονεί, η Χριστίνα Αθηνά την υπερασπίζεται...», <http://24h.com.cy/2017/11/05/dikeosyni-kratos-tin-perifroni-christina-athina-tin-yperaspizete/>

18/11/2016, «Νέο αίμα κατά του trafficking», <https://24h.com.cy/2016/11/neo-ima-kata-tou-trafficking/>

7/1/2016, «Στήριξη προς Χαραλαμπίδου από ΓΟ.ΔΗ.ΣΥ», <http://www.24h.com.cy/%CE%AC%CF%80%CE%BF%CF%88%CE%B7/item/111538-stirixi-pros-xaralampidou-apo-godisi.html>

28/5/2015, «Ισότητα των δύο φύλων αλλά εκεί που μας συμφέρει», <https://24h.com.cy/2016/05/maria-mixahlidh-xasimo-xronou-o-stratos/>

23/3/2015, «“Θύελλα” αντιδράσεων για τις δηλώσεις Μαππουρίδη» <http://24h.com.cy/2015/03/thyella-antidrasewn-gia-tis-dilwseis-mappouridi/>

Το Βήμα

2/8/1998, «Πώς μια άγνωστη ξεναγός από την Κερύνεια δίκασε και καταδίκασε την Τουρκία; ΤΙΤΙΝΑ ΛΟΪΖΙΔΟΥ. Τι σημαίνει για τους πρόσφυγες η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου», <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=101705>

Φιλελεύθερος

28/3/2021, «Οξάνα Ράντσεβα: 20 χρόνια από τον άδικο θάνατό της», <https://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/1156197/oxana-rantseba-20-chronia-apo-ton-adiko-thanato-tis>

28/3/2021, «Το μετέωρο ταξίδι της Οξάνα Ράντσεβα», <https://www.philenews.com/f-me-apopsi/arthra-apo-f/article/1156007/to-meteoro-taxidi-tis-oxana-rantseba>

5/3/2020, «Αντιδράσεις από MIGS για ομιλία του Προέδρου Αναστασιάδη», <https://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/890726/antidraseis-apo-migs-ga-omilia-toy-proedroy-anastasiadi>

25/1/2018, «Παράνομες επεμβάσεις επιλογής φύλου στα κατεχόμενα»,
<http://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/480869/paranomes-epembaseis-epilogs-fyloy-sta-katechomena>

13/1/2018, «Πόσες γυναίκες και πόσοι άντρες εργάζονται στη Δ.Υ (κλίμακες)»,
<http://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/477013/poses-gnaikes-kai-posoi-antres-ergizontai-sti-d-y-klimakes>

2/1/2018, «Σε Παγκύπρια Συγκέντρωση Γυναικών ο Ν. Αναστασιάδης (εικόνες)»
<http://www.philenews.com/eidiseis/ekloges2018/article/480243/se-paggypria-syggentrosi-gnaikon-o-n-anastasiadis-eikones>

28/11/2017, «Έλεγγχε από τη Βουλγαρία κύκλωμα πορνείας στην Κύπρο»,
<http://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/458943/elenche-apo-ti-boylgria-kykloma-porneias-stin-kypro>

8/10/2017, «Αν και πιο μορφωμένες, υποαμείβονται, Έκθεση του ΟΟΣΑ για την ισότητα γυναικών-ανδρών», σ. 9

29/3/2016, Like.com.cy, «Πάντα φταίει μια γυναίκα»,
<http://like.philenews.com/panta-ftei-mia-gyneka/>

5/1/2016, «Γενικός Εισαγγελέας, Χαραλαμπίδου, Κυπριανού για τη δημοσιοποίηση του πορίσματος»,
<http://www.philenews.com/el-gr/top-stories/885/293011/kyprianou-pros-charalampidou-re-tsouli-to-porisma-tis-astynomias>

14/10/2015, «Με αφορμή την απόφαση του ΕΔΑΔ. Εκ μητρογονίας: Κάθε πολίτης μπορεί να δικαιωθεί, δηλώνει ο δικηγόρος της Βρούντου»,
<http://archive.philenews.com/el-gr/eidiseis-politiki/39/281243/ek-mitrogonias-kathe-politis-borei-na-dikαιοthei-dilonei-o-dikigoros-tis-vrountou>

18/8/2011, <http://www.philenews.com/AssetService/Image.ashx?t=2&pg=45145>
ανενεργό

Χαραυγή/ Dialogos

13/1/2018, «Κόβουν συντάξεις σε συγγενείς αγνοουμένων της Δημόσιας Υπηρεσίας. Θεωρούν βιολογικά αγνοούμενους νεκρούς!», <http://dialogos.com.cy/blog/kounoun-sintaxis-se-singenis-agnooumenon-tis-dimosias-ipiresias/#.Wsy3KNRuYdU>

4/12/2017, «Αναγκαία η ποινικοποίηση του stalking»,
<http://dialogos.com.cy/blog/anagkea-i-pinikopiisi-tou-stalking-2/#.Wvg1LkxuJy0>

24/11/2017, «Γυναίκες, τουλάχιστον το 50%, στο Υπουργικό του Σταύρου Μαλά», <http://dialogos.com.cy/blog/ginekes-toulachiston-to-50-sto-ipourgiko-tou-stavrou-mala/#.W0IWPkxuKP9>

22/1/2017, «Ένα... καταφύγιο σαν φυλακή!», <http://dialogos.com.cy/blog/ena-katafigio-san-filaki/#.WqRiC1RuYdU>

2/6/2015, <http://dialogos.com.cy/blog/ekmetallefsi-ginekon-gia-pornia-ke-sta-katechomena/#.WqU921RuYdU>

YOU TUBE

11/7/2016, «Απλά μαθηματικά», Συμμετοχή της Κύπρου στο Code IWP, <https://www.youtube.com/watch?v=dRi4gL3HLp4>

Απίλας 1974, Ο βιασμός της Κύπρου, Ταινία του Μ. Κακογιάννη, https://www.youtube.com/watch?v=xxQSHofz_bk

FACEBOOK

Δημόσιο προφίλ της [τέως] Προέδρου της ΓΟΔΗΣΥ: «Περί ισότητας ο λόγος ...» <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10154752230737066&set=a.10150093851877066.275712.571487065&type=3&theater>

Housemaids Association of Cyprus. “top job for Lady. ... Restaurant work, possibility of real Marriage!” αναρτήθηκε στις 25/5/2018. <https://www.facebook.com/groups/187576235004232/>

Προφίλ εικαστικού Χρήστου Αβραάμ <https://www.facebook.com/ReAphrodite/photos/a.449740368407825/449741051741090/?type=1&theater>

ΙΣΤΟΛΟΓΙΑ

Ιστολόγιο MIGS, 19/10/2018, «Τολμηρή συμβολική κίνηση χρήσης του θηλυκού γραμματικού προσώπου», <https://zh-cn.facebook.com/notes/mediterranean-institute-of-gender-studies-migs/%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BC%CE%B7%CF%81%CE%AE-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CE%AF%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%87%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B8%CE%B7%CE%BB%CF%85%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE>

%BA%CE%BF%CF%8D-
%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CE%BF%CF%85/190648
9926055575/

Παπαπολυβίου Π., 18/11/2017, « «Οι Γυναίκες επιστρέφουν»: Ως ιστορία»,
<https://papapolyviou.com/2017/11/18/oi-ginaikes-epistrefoun-os-istoria/>

Χάλαρης Α., 20/6/2016, «Δεύτερος βιασμός 42 χρόνια μετά»,
<http://chalarisargiris.blogspot.com/2016/06/42.html>

Μη ενεργός πλέον σύνδεσμος: <http://www.vres-agrinio.gr/apopseis/item/1306-tzenifer-lopez-min-ypostirikseis-tin-tourkiki-eisvoli-tis-kyprou>

Google

https://www.google.com/search?client=firefox-b-ab&ei=mnXGWSO7KMyXsAHZ57bQBg&q=life+episodes+egov&oq=life+episodes+egov&gs_l=psy-ab.3..33i160k1l2.5460.6110.0.6356.5.5.0.0.0.194.386.0j2.2.0....0...1.1.64.psy-ab..3.2.384...0i22i30k1.0.VqquNoY1O9Q&gfe_rd=cr&dcr=0

Wikipedia

https://en.wikipedia.org/wiki/Convention_for_the_Suppression_of_the_Traffic_in_Persons_and_of_the_Exploitation_of_the_Prostitution_of_Others

Άλλες πηγές

History of Macedonia, “Dear Ms Jennifer Lopez, 800 Greek Cypriot women were raped by the Turks in 1974...”, 29/6/2010, <http://history-of-macedonia.com/2010/06/29/jennifer-lopez-800-greek-cypriot-women-raped-by-turks-1974/>

44-D Diaries, “First Lady Michelle Obama and Secretary of State Hillary Clinton Present the 2010 Women of Courage Awards”, 10/3/2010,
<https://the44diaries.wordpress.com/2010/03/10/first-lady-michelle-obama-and-secretary-of-state-hillary-clinton-present-the-2010-women-of-courage-awards/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

I. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΙΣΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
(ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1960)

Αρ. φύλλου	Ημερομηνία	Σελ.	Αρ. προκήρυξης	Θέση	Μισθός σε λίρες (και υποδιαίρεση σε 100μυριάς)	Εθν. Προέλευση (ή και φύλο)	Η ηλικιακοί περιορισμοί	Έμφυλη προτίμηση
5	14/9/1960	14	55	Ιατρικού Λειτουργού, 2ας τάξεως, εις το Ιατρικόν Τμήμα (προσωρινή θέση αρχικά)	900χ30-1020χ36-1200	Τούρκος Κάτω των 40	(διορισθησόμενος)	
8	23/9/1960	19	77	Δικηγόρου της Δημοκρατίας	1236χ42-1404χ48-1548	Τούρκος	(διορισθησόμενος) Τουλάχιστον 3ετής πείρα, απαραίτητη καλή γνώση της αγγλικής, γνώση της ελληνικής πρόσθετο προσόν	
9	1/10/1960	21-22	81	Ειδικών ιατρών (α) ειδικού χειρουργού (β) ειδικού παθολόγου (γ) ειδικού χειρουργού ορθοπεδιστού (δ) ειδικού παθολογοανατόμου (ε) ειδικού παιδίατρου (στ) ειδικού οφθαλμιάτρου (ζ) ειδικού δερματολόγου και αφροδισιολόγου	1380χ50-1580χ60-1700	Κύπριοι	(διορισθησόμενοι)	
9	1/10/1960	22	82	Βοηθού Χημικού εις το Ιατρικό Τμήμα	900χ30-1020χ36-1200	Τούρκος Κύπριος	(διορισθησόμενος)	

						«εκ μέρους Τούρκων Κυπρίων»	
9	1/10/1960	22	83	Τεχνικού εις το Γραφείο του Γενικού Λογιστού	642χ24-690χ30-810	Κύπριοι	(διορισθησόμενος)
9	1/10/1960	23	84	Στενογράφου Δικαστηρίων (προσωρινής βάσης)	570χ24-690χ30-720 – 1 ^{ης} τάξης 426χ24-642	Τούρκος (άνδρας ή γυναίκα)	Ανδρών ή γυναικών (οι απηται/διορισθησόμενοι)
10	7/10/1960	27	99	Βοηθού Πρώτου Ιατρικού λειτουργού εις το Ιατρικό Τμήμα	1380χ50-1580χ60-1700	Τουρκοκυπρίων «Τουρκοκυπρίων»	(διορισθησόμενος)
10	7/10/1960	28	100	Επαρχιακός Υπεύθυνος Τηλεπικοινωνιών δια την Αστυνομίαν (διορισμός επί δοκιμασία για 2 έτη)	590χ20-670	Έλληνες Κύπριοι	(διορισθησόμενος) 22 ως 30 ετών
11	10/10/1960	29	108	Προσωρινές θέσεις στο Γραφείο Απογραφής		Κύπριοι	
				Επόπτη Κλάδου Λογιστικών Μηχανών Απογραφή (κατά προτίμηση γυναικός)	50 μηνιαίως	Κύπρια	Γυναίκα (κατά προτίμηση) (διορισθησομένη)
				Χειριστού λογιστικών μηχανών (γυναικών) – 16 θέσεις	27.500	Κύπριες	Γυναίκες
				Ανώτερων Γραφών Κωδικοποιήσεως Εγγράφων – 3 θέσεις	40	Κύπριοι	(διορισθησόμενοι)
				Γραφών Κωδικοποιήσεως Εγγράφων – 40 θέσεις	30	Κύπριοι	
12	14/10/1960	31	113	Φροντιστού Νοσοκομείου εις το Ιατρικόν Τμήμα	720χ30-990	Κύπριοι	(διορισθησόμενος)
12	14/10/1960	32	114	Λειτουργού επί των ποινικών διώξεων εις το Τμήμα Δασών	642χ24-690χ30-810	Κύπριοι	(διορισθησόμενος)
12	14/10/1960	32	115	Ανωτέρας Υγειονομικής Επισκέπτριας (2 θέσεις)	570χ24-690-30-720	Κύπριες γυναίκες («ή μία θέσις θα πληρωθή υπό Ελληνοκυπρίας	Γυναίκες

						και η άλλη υπό Τουρκοκυπρίας» ⁵⁷	
12	14/10/1960	32	116	Επιθεωρητριάς και Διδασκαλίσσης Μαιών εις το Ιατρικόν Τμήμα	570χ24-690- 30-720	Κύπριες γυναίκες	Γυναίκες (αιτήτριαι)
12	14/10/1960	33	117	Φρουρού αερολιμένος εις τον Αερολιμένα Λευκωσίας (5 θέσεις) (επί προσωρινής βάσης κατά το παρόν στάδιον)	264χ18-426	Κύπριοι	
13	20/10/1960	35	131	Πρώτου Λειτουργού Αναπτύξεως Υδάτων εις το Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων	1460χ50- 1560χ60- 1800	Κύπριοι	
13	20/10/1960	36	132	Βοηθού Πρώτου Λειτουργού Αναπτύξεως Υδάτων εις το Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων (συμβόλαιον διά περίοδον τουλάχιστον 2 ετών)	1452χ48- 1644	Κύπριοι	(διορισθησόμενος)
13	20/10/1960	36	133	Μηχανικού-Υδρολόγου εις το Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων (συμβόλαιον διά περίοδον τουλάχιστον 2 ετών)	1236χ42- 1404χ48- 1548	Κύπριοι	(διορισθησόμενος)
13	20/10/1960	36	134	Ανώτερου Μηχανικού εις το Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων (συμβόλαιον διά περίοδον τουλάχιστον 2 ετών)	1236χ42- 1404χ48- 1548	Κύπριοι	(διορισθησόμενος)
13	20/10/1960	36	135	Τεχνολόγων Νοσοκομειακού Εργαστηρίου 2ας τάξεως	498χ24-642	Κύπριοι	(διορισθησόμενος)
13	20/10/1960	36	136	Νοσοκόμων Ψυχιατρείου εις το Ιατρικόν Τμήμα	426χ24-594	Κύπριοι	(διορισθησόμενος)
14	27/10/1960	39	155	Διευθυντού Αερολιμένος εις το Τμήμα Πολιτικής Αεροπορίας	1128χ36- 1236χ42- 1362	Κύπριοι	(διορισθησόμενος) «ηλικίας όχι μικρότερα των 28 ετών»
14	27/10/1960	39	156	Ανωτέρας Ραδιογράφου εις το Ιατρικόν Τμήμα	570χ24- 690χ30-720	Κύπριες γυναίκες	Γυναίκες [πολίτιδες]
14	27/10/1960	40	157	Φαρμακοποιού εις το Ιατρικόν Τμήμα	426χ24-642	Κύπριοι	
14	27/10/1960	40	158	Νοσοκόμου Σανατορίου εις το Ιατρικόν Τμήμα	300χ18- 426χ24-594	Κύπριες γυναίκες	Γυναίκες

⁵⁷ «Αι αιτήτριαι δέον να είναι πολίτιδες της Κυπριακής Δημοκρατίας».

							[πολίτιδες]
14	27/10/1960	40	159	Βοηθού Οδοντιατρείου εις το Ιατρικόν Τμήμα (μόνιμη αλλά όχι συντάξιμη)	264χ18-426	Κύπριοι	
14	27/10/1960	40	160	Προσωρινών Κλητήρων – 3 θέσεις	264χ18-372	Κύπριοι	
15	5/11/1960	46	184	Νοσοκόμων επί του προσωπικού (γυναικών) εις το ιατρικόν τμήμα	300χ18-426χ24-594	Κύπριες γυναίκες	γυναίκες
15	5/11/1960	46	185	Κατωτέρων Αδελφών νοσοκόμων εις το Ιατρικόν Τμήμα	354χ18-426χ24-522	Κύπριες γυναίκες	Γυναίκες [πολίτιδες]
15	5/11/1960	46	186	Επιδότου εις το Δικαστικόν Τμήμα 2ας τάξεως (μόνιμη, όχι συντάξιμη) (3 θέσεις)	264χ18-426	Ελληνοκύπριοι	
16	10/11/1960	51	206	Στενογράφου/δακτυλογράφου εις την Αρχήν Εσωτερικών Τηλεπικοινωνιών Κύπρου ⁵⁸	466χ20-546χ24-570	Κύπριες γυναίκες	πολίτιδες
16	10/11/1960	52	207	Βοηθών Νοσοκόμων (Γυναικών) εις το Ιατρικόν Τμήμα (μόνιμες αλλά όχι συντάξιμες θέσεις)	234χ15-264χ18-336	Κύπριες γυναίκες	πολίτιδες
16	10/11/1960	52	208	Προσωρινών Μαιών εις το Ιατρικόν Τμήμα	234χ15-264χ18-336	Κύπριες Γυναίκες	Γυναίκες
16	10/11/1960	52	209	Μαθητευομένων νοσοκόμων (Ανδρών) εις το Ιατρικόν Τμήμα (μόνιμων αλλά όχι συντάξιμων)	234χ15-264χ18-336	Κύπριοι	
16	10/11/1960	53	210	Γυναικών Βοηθών Ψυχιατρείου κα Στέγης Αγίου Χαραλάμπους εις το Ιατρικόν Τμήμα	234 πάγιος μισθός	Κύπριες γυναίκες	Γυναίκες
16	10/11/1960	53	211	Μαθητευομένων Νοσοκόμων (Γυναικών) εις το Ιατρικόν Τμήμα	144χ12-204	Κύπριες γυναίκες	Γυναίκες
17	15/11/1960	57	223	Ανώτερου Νοσοκόμου εις το Ιατρικόν Τμήμα	426χ24-594	Κύπριοι	
17	15/11/1960	57	224	Αδελφής Νοσοκόμου εις το ιατρικόν τμήμα	426χ24-594	Κύπριες γυναίκες	Γυναίκες (διορισθησόμενη)
18	18/11/1960	59	230	Βοηθού Μηχανικού εις την Αρχήν Ηλεκτρισμού 2ας τάξεως	720χ30-960	Κύπριοι	

⁵⁸ Ο αρχικός μισθός θα εξαρτηθεί από τα προσόντα και την πείρα της επιλεγχομένης»

				3 ^{ης} τάξεως	522χ24-594χ30-684		
18	18/11/1960	60	231	Εσωτερικού Διευθυντού Ασύλου Λεπρών εις το Ιατρικόν Τμήμα (προσωρινή)	642χ24-690χ30-810	Κύπριοι	
18	18/11/1960	60	232	Μαθητευομένων Φαρμακοποιών εις το Ιατρικόν Τμήμα	300χ18-426χ24-594	Κύπριοι	
18	18/11/1960	60	233	Βοηθού Ραδιογράφου εις το Ιατρικόν Τμήμα (μόνιμη αλλά όχι συντάξιμη)	234χ15-264χ18-336	Κύπριες γυναίκες	Γυναίκες
21	2/12/1960	73	279	2ας Τάξεως Γενικού Γραμματειακού Προσωπικού	300χ18-426χ24-594	Κύπριοι	18-25 ετών
21	2/12/1960	74	280	Στενογράφων	354χ18-426χ24-522	Κύπριοι (άνδρες ή γυναίκες)	
21	2/12/1960	74	281	Βοηθού Εργασιοθεραπείας (ανδρός) εις το Ιατρικόν Τμήμα	264χ18-372	Κύπριοι	άνδρες
22	9/12/1960	79	302	Λιμενάρχου και Ανώτερου Πλοηγού εις την Λιμενικήν Υπηρεσίαν	12000 πάγιος και ετήσιο επίδομα 250 λιρών αντί της πληρωμής υπερωριών	Δεν αναφέρεται για Κυπρίους...	
22	9/12/1960	79	303	Λιμενικού Λειτουργού και πλοηγού εις την Λιμενικήν Υπηρεσίαν (με σύμβαση αρχικά)	1056 πάγιος	Δεν αναφέρεται για Κυπρίους...	
22	9/12/1960	80	304	Κοινοτικής Υγειονομικής Επισκέπτριας εις το Ιατρικόν Τμήμα	354χ18-426χ24-522	Κύπριες Γυναίκες	Γυναίκες (πολίτιδες)
22	9/12/1960	80	305	Βοηθού Εργασιοθεραπείας (γυναϊκός) εις το Ιατρικόν Τμήμα	234χ15-264χ18-336	Κύπριες Γυναίκες	Γυναίκες
23	15/12/1960	83	319	Ιατρικού λειτουργού 2ας τάξεως εις το ιατρικόν τμήμα	900χ30-1020χ36-1200	Κυπρίων	Ως 40 ετών
23	15/12/1960	84	320	Πυροσβέστου/Ταξινόμου αεροσκαφών εις το τμήμα πολιτικής αεροπορίας	264χ18-426	Τουρκοκύπριοι	
25	22/12/1960	89	336	Βοηθού οικονόμου εις το ιατρικόν τμήμα (μόνιμη αλλά όχι συντάξιμη)	264χ18-426	Τουρκοκυπρίων γυναικών	γυναίκες
25	22/12/1960			Ανάμεσα σε άλλα, η παρ. 4 «το ανώτατον όριον δεν			

				εφαρμόζεται εις τους νυν υπηρετούντας Βοηθούς Γραφείς (Φ6002/50) στην 84			
29	31/12/1960	99	356	Υγειονομικού Επιθεωρητή 3 ^{ης} τάξεως εις το Ιατρικόν Τμήμα	345χ18-426χ24-522	Τουρκοκυπρίων	20-40 εών

UNIVERSITY of NICOSIA

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΚΑ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ (ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΔΥ) ΓΙΑ ΤΟ 2015

Κλίμακες	Α	Θ
A1	5	0
A1-A2-	189	87
A2-A5	1	0
A2-A5-	871	2623
A2(4β)-	0	72
A4-A7+2	33	103
A5+2	0	1
A5(2β)-	795	1591
A6+2	13	0
A6-A9+1	9	1
A7	1	1
A7+2	13	12
A7-A8+2	17	0
A8+1	4	1
A8-A10-	760	1324
A8(4β)-	1	1
A8-A9+1	214	430
A9+1	185	49
A9+2	60	317
A9-A11-	124	167
A10+1	164	119
A10+2	22	106
A11-A12	38	41
A11-	1	0
A11-A13	122	177
A11+2	292	379
A12	49	18
A12+2	6	21
A12-	33	15
A12-	2	1
A13+2	205	154
A14+1	3	5
A14+2	39	32
A15+1	95	68
A15-A16	24	19
A16+1	33	20
65315Π.	6	6
70685Π.	8	5
Σύνολο	4437	7966

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΓΙΑ ΠΡΟΣΛΗΨΕΙΣ Ή ΠΡΟΑΓΩΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2015 ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΥΛΟ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

	Εφεσείοντες			Εφεσιβλητοί και			Όλα τα
	Α	Θ	Σύνολο	Α	Θ	Σύνολο	
38227Π.	1	0	1	0	0	0	1
41370Π.	0	0	0	0	2	2	2
65315Π.	12	1	13	2	0	2	15
70685Π.	13	4	17	3	1	4	21
A14	4	2	6	2		2	8
A14+1	2	2	4	1	16	17	21
A14+2	24	9	33	14	19	33	66
A14-					1	1	1
A15	1		1	1		1	2
A15+1	48	21	69	23	20	43	112
A15-A16	5	8	13	4	18	22	35
A16+1	1	4	5	3	8	11	16
A11+2	1	1	2				2
A10+1	42	18	60	12	29	41	101
A10+2					4	4	4
A11				1		1	1
A11+2	27	31	58	11	45	56	114
A12	7	6	13				13
A12+2	5		5				5
A12-6100	5	8	13	1		1	14
A13					3	3	3
A13+2	51	44	95	38	56	94	189
A7+2		2	2		2	2	4
A8, A10	2		2				2
A8-A10	4		4	1	2	3	7
A8-A10-	8	3	11	12	13	25	36
A8-A9+1	39	36	75	34	370	404	479
A9	1		1	2		2	3
A9, A11,				4		4	4
A9, A11,	1		1				1
A9+1	164	3	167	14	1	15	182
A9+2	77	91	168	23	41	64	232
A9-A11-	9	24	33	13	21	34	67
Κλ. A8-		1	1		1	1	2
Σύνολα	554	319	873	219	673	892	1765

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΕ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΗΜΙΚΡΑΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ (2017)

Διορισμοί Γυναικών σε Διοικητικά Συμβούλια Ημικρατικών Οργανισμών (13/7/2017) από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με βάση το ποσοστό της γυναικείας συμμετοχής σε φθίνουσα κατάταξη.

A/A	Οργανισμοί	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό γυναικείας συμμετοχής %
1	Συμβούλιο Πανεπιστημίου Κύπρου	3	4	75
2	Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου	5	9	55
3	Συμβούλιο Δανειστικών Επιτροπών	5	9	55
4	Οργανισμός Χρηματοδοτήσεως Στέγης	4	9	44
5	Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου	3	9	33
6	Αρχή Τηλεπικοινωνιών Κύπρου	3	9	33
7	Συμβούλιο Εγγραφής και ελέγχου εργοληπτών, οικοδομικών και τεχνικών έργων	3	9	33
8	Πολεοδομικό Συμβούλιο	4	13	31
9	Διοικητικό Συμβούλιο Αγγλικής Σχολής	3	10	30
10	Δασικές Βιομηχανίες Κύπρου	1	4	25
11	Κυπριακός Οργανισμός Αθλητισμού	2	9	22
12	Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου	2	9	22
13	Αρχή Αδειών	2	9	22
14	Συμβούλιο ΤΕΠΑΚ	1	7	14

15	Αρχή Ραδιοτηλεόρασης Κύπρου	1	7	14
16	Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού	1	9	11
17	Αρχή Λιμένων Κύπρου	1	9	11
18	Επιτροπή Σιτηρών	1	9	11
19	Κυπριακός Οργανισμός Ανάπτυξης Γης	0	9	0
	Συνολικά	45	162	29

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΟΙΝΟΤΑΡΧΗ ΣΕ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΤΑ ΕΠΑΡΧΙΑ

A/ A	Επαρχίες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό εκλεγμένων γυναικών %
1	Πάφος	5	35	14
2	Κερύνεια	2	33	6
3	Λευκωσία	4	68	5.9
4	Αμμόχωστος	2	46	4.3
5	Λεμεσός	0	102	0
6	Λάρνακα	0	10	0